

THE

PARSHVANATH CHARITRA

OF

SHREE BHAVA DEVA SURI.



EDITED BY

SHRAVAK PANDIT HARGOVINDDAS

AND

SHRAVAK PANDIT BECHARDAS,

MOST DEVOTED SERVANTS OF

HIS HOLINESS SHASTRA VISHARAD JAINACHARYA

SHRI VIJAYA DHARMA SURI.



WITH

THE PECUNIARY HELP OF

SHETH LAKSHMICHAND VAIAD,

OF

AGRA.



PRINTED AND PUBLISHED

BY

HARSHCHAND BHURABHAI,

Proprietor of Dharmabhyudaya Press.

BENARES.



Veer-Era, 2438.



प्रस्तावना ।

अस्य भावाङ्कस्य श्रीपार्श्वनाथचरितनाम्नो महाकाव्यस्य कवितारः कवितारकतारकपथयोऽनवद्यत्रैविद्यविद्याविशारदाः कालिकाचार्यसन्तानीयाः श्रीभावदेवसूरयः कर्हि कं मण्डलं मण्डयांचक्रिरे ?, इति कथंकथिकानां कथंकथिकता नोत्पातुमवकाशयन्ती, यतः स्वयमेव ते सूरयः स्वं परिचाययन्ति, तथाहि—

"आसीत् स्वामिसुधर्मसन्ततिभवो देवेन्द्रवन्द्यक्रमः
श्रीमान् कालिकसूरिरद्भुतगुणग्रामाभिरामः पुरा ।
श्रीवादेव तदन्वये जिनवरनिमायादनुप्राप्तभ-
भ्राजिष्णुर्गुणिरत्नरोहणनिधिः खण्डिल्लगच्छाम्बुधिः ॥ ४ ॥
तस्मिन्नभ्रसुमोदय कुवलयोद्बोधैकबन्धुर्वशो-
ज्योत्स्नापूरितदिक्तटो विधुरिव श्रीभावदेवो गुरुः ।
यस्याऽऽस्थानसमागमेव पटुतो व्याख्यानमाणोऽधुना
गण्डाऽवगाढ्यद्गुणगणगर्जद्भुवि महीं मलिनतामिमाम् ॥ ५ ॥
मनसि यमविवेकप्रहृष्टसदासो
धृतिमतनुत यस्य ज्ञानरूपः प्रदीपः ।
भवमतममतासि ध्वंसयन् प्रत्यभासी
न खलु मलिनिमानं किन्तु पुण्याऽपि चक्रे ॥ ६ ॥
श्रीमानेत्तो विजयसिंहगुरुर्गुणीन्द्र-
मुक्तावलीविमलमानवतां विनेये ।
श्लोकैः सदुज्ज्वलतरं लिलिखुर् यदिच्छा
चित्रं न यस्य तस्य नवा कलवीचवार ॥ ७ ॥
हाविंशतिक्षितिविश्वैकाक सहस्रे देहेऽम्बरे ! व्यञ्जितं
काव्यस्यापरतयाद्विशिविलिखये पुरीं श्वसीदं मधः ।
काम्ताम्बराऽनुपदं निरन्तरं विविधमाहेश्वरानां सर्व
यो विज्ञानगरमानसदनुप्रवेशन् पुस्तक हैमा अस्मद्भैः ॥ ८ ॥
तदीयचन्द्रोऽपि श्रीसूरिर्व्याख्याने विवेकपूर्वतोऽऽये ।
विरूपचाप्राप सरस्वती का क्रियोचिताऽध्यात्मत्वत् ॥ ९ ॥
महाऽऽनामरचैकमविनयपूर्णकामयवा-

ऽगमदुर्गमनवभयगहनगहनम्, प्रमामथ्य पीताम्बरस्येव निजपवित्रजीवनजीवासहितसध्यानामन्दमन्दगचलेन दुरवगाहागाधदशमभवार्णवम्, ततः सम्प्राप्तं विमलकेवललक्ष्मीलीलाविलासित्वं लोकोत्तररङ्गरङ्गितोत्तुङ्गचङ्क्रमामादात् समुपभुञ्जानस्य श्रीपार्श्वनाथस्वामिनो गुरुगुरोर्गुर्वपि भाररहितम्, कुमुदिनीकान्तकान्तमपि गतकलङ्कपङ्कम्, पतङ्गवत् पापपङ्कशोषकमपि शीतलम्, तरङ्गिणीदयितवद् गभीरमपि क्षारितक्षारतम्, मुदिरमकरवत् तापापहारकमपि नाऽसितम्, संचञ्चूर्यमाणसद्गुणगणं चारुतरं चरितम्।

तत्र तत्र च प्रस्तावात् सदुपदेशपदं प्रापितानि सरसावबोधविधायकानि नैकानि कथानकानि, श्रोतॄणामुपश्राविते च चिकित्सारहस्यम्, दर्शितानि च समुद्रमुनिशास्त्रशरीरशुभा-ऽशुभाभिज्ञानानि, समावेशितानि च सर्वाणि सुधास्यन्दीनि वर्णनानि, किमुच्यतेऽधिकम्?, समासादितमिदं चरितं महाकाव्यगणनागण्यताम्।

एतच्चरितमुद्रणादिसर्वव्ययदातारो वदान्यवरेण्याः श्रीलश्रीलक्ष्मीचन्द्रश्रेष्ठिनो धन्यवादस्थानम्।

एतस्य श्रीपार्श्वनाथचरितस्य पुस्तकत्रयमाप्तमस्माभिस्तदर्थं ते पुस्तकदातारो धन्यवादपात्रम्, तत्र

पुस्तकद्वयं गुरूणां श्रीशास्त्रविशारदजैनाचार्यश्रीविजयधर्मसूरीणां शुद्धम्। एकं च पंन्यासपदभूषितश्रीवीरविजयमुनिमहाशयानां शुद्धतरम्।

तस्मात् पुस्तकत्रयात् संशोधितमिदं सुचरितं श्रवणपथं प्रापय्य पवित्रो भवतु पुरुषगणः, स्वकर्मोत्करमुत्करितुं पारयतात् साधुजनः, तदनुमोदकः स्ताच्च प्रवरेतरनरगणः, उत्साहयेच्चास्माकमुद्यमं ग्राहकमहोदयः, संक्षालयेत्, प्रकटयेच्च यदत्र स्थलं सहज-कृत्रिमदोषपङ्कपङ्किलमिति

ज्ञापयनः—

हरगोविन्द-बेचरदासौ।

विपयानुक्रमः ।



१ सर्गे मङ्गलम्, भगवतः प्रथम-द्वितीय-तृतीयजन्मजातवृत्तान्तम् ।
२ ,, स्वामिनश्चतुर्थ-पञ्चमभवव्यावर्णनम् ।
३ ,, श्रीपार्श्वप्रभोः षष्ठ-सप्तमभवाधिकार. ।
४ ,, श्रीवामेयजिनस्य अष्टम-नवमभववृत्तम् ।
५ ,, तीर्थेशितुश्च्यवन-जन्म-जन्माभिषेक-कौमार-विजययात्रासं-
वर्णनम् ।
६ ,, जिनविवाह-दीक्षा-केवलज्ञान-समवसरण-देशनादिग्दर्शनम् ।
७ ,, जिनगणधरदेशना-शासनदेववर्णनम् ।
८ ,, भगवतो विहार-निर्वाणरामणीयकम् ।
प्रशस्तिः, शुद्धिपत्रं च ।



अर्हम् ।

परमोदारश्रेष्ठिवर्यलक्ष्मीचन्द्रस्य वंशवृक्षः, प्रशस्तिश्च ।

धनगुलदास
भार्या अमरदे

हंसराज
भार्या नवलादे

चन्द्रराम

माहराम

धनगुलदास
भार्या नवलबाई

शिवलालजी
भार्या पुर्बाबाई

लक्ष्मीचन्द्रजी
भार्या गुगुलबाई

अमरचंद्र मोहनराम पू[illegible]

श्रीचंद्र

[illegible] विनिर्मितस्य
[illegible] ।
ओसवाल इति [illegible]
[illegible] ॥ १ ॥
[illegible]
[illegible] ।
[illegible]

[illegible] ।

विषयानुक्रमः ।

१ सर्गे मङ्गलम्, भगवतः प्रथम-द्वितीय-तृतीयजन्मजातवृत्तान्तम् ।
२ ,, स्वामिनश्चतुर्थ-पञ्चमभवव्यावर्णनम् ।
३ ,, श्रीपार्श्वप्रभो षष्ठ सप्तमभवाधिकार. ।
४ ,, श्रीवामेयजिनस्य अष्टम-नवमभववृत्तम् ।
५ ,, तीर्थेशितुश्च्यवन-जन्म-जन्माभिषेक-कौमार-विजययात्रासंवर्णनम् ।
६ ,, जिनविवाह-दीक्षा-केवलज्ञान-समवसरण-देशनादिग्दर्शनम् ।
७ ,, जिनगणधरदेशना-शासनदेववर्णनम् ।
८ ,, भगवतो विहार-निर्वाणरामणीयकम् ।
प्रशस्तिः, शुद्धिपत्रं च ।

परमोदारश्रेष्ठिवर्यस्य श्रीमच्छ्रेष्ठस्य वंशवृक्षः, प्रशस्तिश्च ।

सेठ गुरुदास
भार्या अमरबाई

- करोरामल
  भार्या लक्ष्मीबाई
  - चन्दुलाल
    - मदनलाल
- सेठ गुरुदास
  भार्या नर्मदाबाई
  - शिवचन्द्रजी
    भार्या पुष्पीबाई
    - सेठ मीठाचन्द्रजी
      भार्या सुगुणबाई
      - अमरचन्द
      - मोहनलाल
        - धीरचन्द्र
      - फूलचन्द

अन्वीय [illegible] विनीतोऽस्य
श्रेष्ठो [illegible] गुणान् दधद् य ।
श्रीमोहनलाल इति नाम वं दधानो
लोकेऽपि [illegible] इव [illegible] ॥ १ ॥
श्रेष्ठवर्य [illegible] मनःप्रीतियुक्
सर्वोपकारक[illegible]: श्रीदि[illegible] ।
येनाऽद्यापि च पार्श्वनाथशिखरे [1] पुण्यः [illegible]पुरे

[1] [illegible] ।

न लिप्यन्ते सदात्मानं दधाना भुवनोत्तमम् ॥ ९ ॥
इत्थमेताननुज्ञाप्य भावोल्लासवशादहम् ।
मन्दधीरऽपि संक्षिप्तमतीनां हितकाम्यया ॥ १० ॥
अनन्तसुखसर्वस्वनिधानास्थानबीजकम् ।
दुष्टमोहविषद्रोहाऽपोहगारुडमुत्तमम् ॥ ११ ॥
समस्तविपदुच्छेदसिद्धमन्त्रमयन्त्रिनम् ।
इष्टसम्पत्तिवल्लीनां कन्दकन्दलनाऽम्बुदम् ॥ १२ ॥
संसारोदन्वदुत्तारयानपात्रमखण्डितम् ।
जरा-मरणविध्वंससुधाकुण्डं यथातथम् ॥ १३ ॥
सुहृदां हृदये दिव्यमुक्ताहारं महागुणम् ।
कर्णयुग्मे सकर्णानां सद्रत्नस्वर्णकुण्डलम् ॥ १४ ॥
मनोऽतिमत्तमातङ्गबन्धनाऽऽलानमक्षयम् ।
अज्ञाननिद्राविद्राणसुप्रभातमिदं नृणाम् ॥ १५ ॥
निबद्धमष्टभिः सर्गैः संबद्धं दशभिर्भवैः ।
चरितं कीर्तयिष्यामि श्रीमत्पार्श्वजिनप्रभोः ॥ १६ ॥
(कुलकम्)

अस्त्यत्र भरतक्षेत्रे पवित्रे पृथवीतले ।
नानाऽऽरामपुरग्रामसङ्काशाऽऽवासमण्डितम् ॥ १७ ॥
कृतपर्वतसंवाददिव्यप्रासादसुन्दरम् ।
विदेहविजयस्पर्धि विपणिश्रेणिराजितम् ॥ १८ ॥
अनेकाऽनेकपैरश्वैः नररत्नैरलंकृतम् ।
सद्वप्रवलयाऽऽकारप्राकारजगतीवृतम् ॥ १९ ॥
अपत्यमिव सश्रीकं जम्बुद्वीपस्य विश्रुतम् ।
नगरं विपुलाऽऽकारद्योतनं पोतनाभिधम् ॥ २० ॥
(कलापकम्)

---

१ उदन्वान् समुद्रः । २ अनेकपा हस्तिनः ।

तत्राऽऽसीत् कोशसंपन्नः पद्माऽऽढ्यः स्वगुणोज्ज्वलः ।
यशःपरिमलस्फातिप्रीणिताऽशेषविष्टपः ॥ २१ ॥
प्रीताऽर्थिस्तुतस्तोत्रभ्रमरस्वरबन्धुरः ।
संसेव्यो राजहंसानां समस्तसुमनोगुरुः ॥ २२ ॥
अरविन्दोपमः श्रीमान् अरविन्दो नरेश्वरः ।
किन्तु नित्यश्रिया ज्येष्ठस्तथा कण्टकवर्जितः ॥ २३ ॥
(त्रिभिर्विशेषक

तस्य सद्गुणमाणिक्यमण्डना गजगामिनी ।
सुवर्णशालिनी न्यायधर्ममार्गप्रवर्तिनी ॥ २४ ॥
परैरपरिभूतात्मा नाथाऽभ्युदयकारिणी ।
प्रियाऽस्ति धारणी नाम राज्यलक्ष्मीरिवाऽपरा ॥ २५ [illegible]
(युग्म[illegible]

कुलक्रमादिक्रमेणैवमूर्ध्वोर्ध्वं स्तोकवृत्तवान् ।
आरम्भोऽयं प्रभोराद्यभवाऽऽधाराय मेरुवत् ॥ २६ ॥
राज्ये राज्ञोऽरविन्दस्य विधिना कृतशान्तिकः ।
कुलीनकामिकः स्पष्टभाषको विदुषां वरः ॥ २७ ॥
नृपधर्मसमाचारविचारचतुरः स्थिरः ।
प्रस्तकर्मणि निष्णातो विश्वभूतिः पुरोहितः ॥ २८ ॥
निर्मलं मानसं यस्य त्यक्ताऽखिलजलाशयः ।
सर्वशोपज्ञगद्धर्मराजहंसः समाश्रयत् ॥ २९ ॥
सधर्मचारणी तस्य नामतोऽभूदनुद्धरा ।
निजवंशे पताकेव या रराज गुणोज्ज्वला ॥ ३० ॥
कुलाचारधुराभारधरणोद्भुरकन्धरौ ।
कमठो मरुभूतिश्चाऽभूतां सुतवरौ तयोः ॥ ३१ ॥
कमठस्य प्रिया जज्ञे वरुणा हरिणेक्षणा ।
मरुभूतेस्तु लावण्यवसुन्धरा वसुन्धरा ॥ ३२ ॥

---

१ राजहंसे पक्षाणि [illegible], [illegible] । २ अत्र इन्द्रवंशि[illegible]

शब्द-रूप-रस-स्पर्श-गन्धाद्यैः सुमनोहरैः ।
विषयैः पञ्चभिः कालं निन्युस्तेऽनन्यमन्त्रिभाः ॥ ३३ ॥
अथ योग्यतया गेहभारमारोप्य पुत्रयोः ।
जिनधर्मसुधाऽऽस्वादछिन्नतृष्णातिसुस्थितः ॥ ३४ ॥
चटत्प्रकर्षवैराग्यरङ्गप्रेरितमानसः ।
विविक्तस्य गुरोः पार्श्वे गृहीताऽनशनः सुधीः ॥ ३५ ॥
परमेष्ठिनमस्कारमन्त्रमेकमनाः स्मरन् ।
विश्वभूतिस्तनुं त्यक्त्वा सौधर्मेऽभूत् सुरोत्तमः ॥ ३६ ॥
(विशेषकम्)

पत्युर्वियोगविधुराऽनुद्धराऽपि ममाऽधुना ।
श्रेयो नाऽन्यदिहेत्युग्रं तपः कृत्वा व्यपद्यत ॥ ३७ ॥
परेतकार्यं कमठ-मरुभूती तयोरथ ।
कृत्वा कुटुम्बचिन्तायां जाताऽऽत्राहितमानसौ ॥ ३८ ॥
अन्यदा बहिरुद्याने तत्र नेत्रामृतं सताम् ।
सच्छायः सुमनःशाली क्षमाऽऽधारो महोदयः ॥ ३९ ॥
प्रशमाऽमृतसिक्तात्मा सदाऽभीष्टफलप्रदः ।
हरिश्चन्द्रमुनिः कल्पशाखीव समवाऽसरत् ॥ ४० ॥
(युग्मम्)

तदीयगुणसौरभ्येणाऽऽकृष्टा भ्रमरा इव ।
आययुः परितः पौराः स्तुतिझङ्कारहारिणः ॥ ४१ ॥
पित्रोर्वियोगदुःखार्त्तौ विश्वभूतिसुतावपि ।
हृदि धर्मविनोदाय तदा तत्र समेयतुः ॥ ४२ ॥
प्रणिपत्य च तं शुद्धभावेन भवनिःस्पृहम् ।
धन्यंमन्यास्ततः सर्वे यथास्थानमुपाऽविशन् ॥ ४३ ॥
मुनिनाऽपि दयोल्लासिमानसक्षीरनीरधेः ।

१ प्रेत-पर्यायोऽयम् । २ क्षमा शान्तिः पृथिवी च ।

लोलकल्लोलसध्रीची प्रारेभे धर्मदेशना ॥ ४४ ॥
धर्मरत्नं भवपुरे चतुर्गतिचतुष्पथे ।
स्वर्णहट्टे नृजन्माऽऽप्य सद्द्रव्यैरेव लभ्यते ॥ ४५ ॥
तत्प्रायः सुलभं येन भवन्ति विपुलाः श्रियः ।
दुर्लभं तत्पुनर्भाग्यं येन धर्मे मतिर्भवेत् ॥ ४६ ॥
मालास्वप्नेक्षणमिदं सुप्तानां मोहनिद्रया ।
धर्मशून्यमधीतादि तत्रोरस्वप्नायितं पुनः ॥ ४७ ॥
अघाटमपि कल्याणं सुघटादपि कूटतः ।
यथा प्रशस्यते तद्वद् मुग्धोऽपि सुकृती नरः ॥ ४८ ॥
असाञ्जनसरो लेखो निर्देवं देवमन्दिरम् ।
निर्जलं च सरो धर्मं विना यन्मानुषो भवः ॥ ४९ ॥
धनैश्वर्योऽभिमानेन प्रमादमदमोहिताः ।
दुर्लभं प्राप्य मानुष्यं हारयध्वं मुधैव मा ॥ ५० ॥
छिन्नमूलो यथा वृक्षो गतशीर्षो यथा भटः ।
धर्महीनो धनी तद्वत् कियत्कालं ललिष्यति ॥ ५१ ॥
धराऽन्तःस्थं तरोर्मूलमुन्नयेणाऽनुमीयते ।
अदृष्टोऽपि तथा प्राच्यधर्मो लक्षेन संपदा ॥ ५२ ॥
मूलभूतमतो धर्मं सितरां भोगफले बुधाः ।
गृह्णन्ति बहुशो मूढास्तमुच्छिन्दन्ति कदा पुनः ॥ ५३ ॥
आस्तां सिद्धिगतं सौख्यं मनोऽभीष्टं यदैहिकम् ।
जनास्तदपि धर्माल्पवृक्षस्य कुसुमोपमम् ॥ ५४ ॥
कुलं गतमलं कामाऽनुरूपं रूपमव्ययम् ।
विश्वपोष्यं च सौभाग्यं धीविलासो विकस्वरः ॥ ५५ ॥
अनवद्या पुनर्विद्या कीर्तिः स्फूर्तिमती सती ।
अभिरामो गुणग्रामः सर्वं धर्मादवाप्यते ॥ ५६ ॥
(युग्मम्)

---

१ कल्पार्थं कलकम् । २ 'तत्र विकासे' अंशवर्तिक ।

यद्यपि ज्वरितस्याऽसितैर्न्नीरनिनपते जलम् ।
तथाऽप्युष्णीकृतं तस्य मुख्यपथ्यं तदेव हि ॥ ५७ ॥
तथा माकर्मदोषेण पीड्यमानस्य यद्यपि ।
धर्मो न रुचये, कार्यो नीरोगोऽपि तथाऽप्यसौ ॥ ५८ ॥
अतो धर्मं न मुञ्चन्ति कथञ्चन विचक्षणाः ।
विपद्यपि सता याऽयम् , मुच्यते किमु संपदि ? ॥ ५९ ॥
एतस्यार्थेऽपि धर्मस्य प्रभाव कलिताद्भुतम् ।
संभूतगतानस्यैर [illegible] पुनरन्यथा ॥ ६० ॥
तथाहि जम्बूद्वीपेऽत्र क्षेत्रे भरतनामनि ।
अस्ति रिमारमं श्रीभिः श्रीरागं नाम पत्तनम् ॥ ६१ ॥
भार्धीद्दार्मीकृताऽशेषभूपतिर्भूपतिः पुरा ।
तत्र विरगुणग्रामविख्यातो नरवाहनः ॥ ६२ ॥
तद्दीयदयिता देवी कमला कमलानना ।
ककेर हरेः किं तु न यथा न यथाकृतिः ॥ ६३ ॥
तस्या विश्वजनीनत्वाऽनन्दनो नन्दनोऽजनि ।
[illegible] ज्ञाभिधः सुधीः ॥६४॥
[illegible] ।
[illegible] ॥६५॥
[illegible] ।
[illegible] ॥६६॥
[illegible]
[illegible] ॥६७॥
[illegible] ।
[illegible] ॥६८॥
[illegible] ।
[illegible] ॥६९॥ (युग्मम्)

१ [illegible]

एवं भूरिगुणस्याऽपि तस्य दातृगुणो भृशम् ।
जज्ञे कुत्राऽपि कस्याऽपि वोभवीति मनोरतिः ॥७०॥
न तथाऽऽसु कथाकाव्यैर्न गीतवनितादिभिः ।
न चाऽश्वगजखेलाभिः सुखं दृष्टे यथाऽर्थिनि ॥७१॥
गलितेव तिथिस्तस्य चित्ते मास इवाऽधिकः ।
तद्दिनं गणनां नैति यस्मिन्नाऽर्थिसमागमः ॥७२॥
गुरुलाभाद्भीष्टस्याऽर्थ्याऽऽगमस्याऽपि शंसिने ।
दानव्यसनिनः तस्याऽदेयं किमपि नाऽभवत् ॥७३॥
अथाऽऽसीत् सज्जनो नाम्ना प्रकृत्या दुर्जनः पुनः ।
भृत्यः कृत्येषु सर्वत्र कुमारस्याऽनिवारितः ॥ ७४ ॥
वर्धितोऽपि कुमारेण तं प्रति प्रतिकूलकृत् ।
जलैः पुष्टोऽपि किं वार्द्धेः सुखाय वडवानलः ? ॥ ७५ ॥
सकलोऽपि गुणज्ञोऽपि दृश्यमाणोऽप्यलं जनैः ।
न मुञ्चति कुमारस्तं कलङ्कमिव चन्द्रमाः ॥ ७६ ॥
अनर्थहेतुः तत्सर्वं पूर्वदुष्कर्मचेष्टितम् ।
धैर्योऽपि यदपथ्याऽऽश्री यद् विद्वान् नीचसंगतः ॥७७॥
आयुक्तः प्रीतिदो लोके वियुक्तः श्रवणप्रियः ।
प्रयुक्तः सर्वविद्वेषी केवलः स्त्रीषु वल्लभः ॥७८॥
इतः कश्चित् कस्मादेने विहितो गुरुकारणे ।
दीक्षितः भूपतेः सोऽग्रे पुना राज्ञो गतः परम् ॥७९॥
अन्यदा तद्गुणग्रामसमानमोल्लासतो ददौ ।
अलङ्कारं कुमारस्य महामूल्यं महीपतिः ॥८०॥
दानमेवाऽस्तु किं भारकारिभिः भूषणान्तरैः ? ।
इतीव सपदि त्यागं चक्रे तस्याऽपि राजसूः ॥८१॥
अथ विज्ञपयामास तस्याऽतित्यागदूषणम् ।
तत्सर्वं सज्जनो गत्वा सविशेषं महीभुजे ॥८२॥

१ दृष्टवंशाऽर्थिभिः, इत्यपि । २ गुरुकार्येण । ३ दूरीण इति टिप्प. ।

कर्णेजपतया तस्य फुत्कृत्येव हुताशनः ।
अदीपिष्ट भृशं राजा, किं तु पुत्रोऽपि मित्रवत् ॥८३॥
द्रष्टव्यः शैशवोत्तारे नीतिवाक्यमिति स्मरन् ।
रहः कुमारमाकार्य शिक्षयामास कोमलम् ॥८४॥
(युग्मम्)

तात! यद्यपि सद्वृत्तैर्वृद्धत्वं जरसा विना ।
जातं तदपि ते किञ्चिद् योग्यत्वादुपदिश्यते ॥८५॥
वत्स! नो वेत्सि किं राज्यं बहुकार्यं निरन्तरम्? ।
स्वार्थैककरणव्यग्रपरिवारसमाकुलम् ॥८६॥
सावधानतया चिन्त्यं करण्डस्थभुजङ्गवत् ।
नियन्त्रणीयं कपिवद् गुणैः शाखान्तरं व्रजन् ॥८७॥
फलितक्षेत्रवद् नित्यं रक्षणीयं प्रयत्नतः ।
नव्याऽऽराम इव स्थित्या सेवनीयं मुहुर्मुहुः ॥८८॥
समूलमपि कोशेन दृढस्कन्धं महीभुजा ।
तदपत्यैर्महाशाखं विस्तीर्णं नृचतुष्पदैः ॥ ८९ ॥
स्फुरद्रत्नसुवर्णादिपल्लवोल्लाससुन्दरम् ।
यशःकुसुमसंभारैराकृष्टाऽर्थिमधुव्रतैम् ॥ ९० ॥
नानाऽऽयातकलादक्षपक्षिभिः कृतसंश्रयम् ।
सुधाधवलितोत्तुङ्गप्रासादेन महोच्छ्रयम् ॥९१॥
अनीतिजलकल्लोलैर्लोलमुच्चैः क्षणाद् भुवि ।
व्यसनाख्यो नदीपूरः पातयेद् राज्यपादपम् ॥९२॥
(कलापकम्)

किञ्चित् किञ्चिदकुर्वाणोऽप्यशृण्वन्नचलन्नपि ।
प्रमादश्छलयत्येवाऽनवधानं पिशाचवत् ॥ ९३ ॥
गम्यं तदस्य दूरेण पुरुषेण हितैषिणा ।
विश्वासो नैव कर्त्तव्यस्तथा लक्ष्म्यामियं यतः ॥ ९४ ॥

---

१ फुत्कारेण इव । २ अाम !, पूज्यमपि । ३ मधुव्रता भ्रमराः ।

क्षीरनीरनिधेर्जन्मलाभादिव सतृष्णताम् ।
करोति मत्तमातङ्गसंगादिव मदान्धताम् ॥ ९५ ॥
रजोबहुलतां पद्मसद्मवासादिवाऽधिकाम् ।
तनोति क्रूरतां तीक्ष्णाऽसिधाराचरणादिव ॥९६॥
(त्रिभिर्विशेषकम्)

नैव मूर्खे न विदुषि न शूरे न च कातरे ।
न कुरूपे न सद्रूपे न वृद्धे तरुणे न वा ॥९७॥
प्रकाश्य विविधान् भावानगतोऽपि गतो यथा ।
रञ्जयन्ती जगत्सर्वं नैव श्रीः क्वाऽपि रज्यते ॥९८॥
पण्यं पण्याङ्गनेवाऽसौ केवलं पुण्यमीक्षते ।
नराणां तेन तैर्नित्यमर्जनीयं तदेव हि ॥९९॥
भवेद् नैकान्ततस्तत्र व्यसनाऽऽसक्तचेतसाम् ।
तदेवं भण्यते जात! भवानित्थं पुनः पुनः ॥ १०० ॥
एष यद्यपि ते दानगुणः सर्वगुणोत्तमः ।
तथाऽपि नियतं तत्राऽप्यत्याऽऽसक्तिर्न शोभना ॥१०१॥
सर्वथा सर्वकार्येषु माध्यस्थ्यं शस्यते नृणाम् ।
दन्तपातः कथं न स्यादतिकर्पूरभक्षणात्? ॥ १०२ ॥

तथा—

सन्दाहोऽतिशीतेन दुर्भिक्षमतिवर्षणात् ।
अतित्यागादनौचित्यमतोऽतिः कुत्राऽपि नेष्यते ॥१०३॥
एतदेव हि पाण्डित्यं यदाऽऽयादल्पको व्ययः ।
अत्रोदाहरणं दृष्टं स्पष्टं मुनिकमण्डलुः ॥१०४॥
नित्यं कृतव्ययः स्वैरं मेरुरप्यपचीयते ।
तेजसीव गते वित्ते नरोऽङ्गारसमो भवेत् ॥१०५॥
धनपूर्णपुरस्तावत् तावद् भार्या मनोऽनुगा ।
सर्वः कान्तकामः तावद् यावद् द्रव्यसमागमः ॥१०६॥
तदभावे पुनः शान्तध्वानं समनुजीविनः ।

२

भुञ्जन्ति विहगाः सम्यक्तडागमिव निर्जलम् ॥१०७॥
विशुद्धोऽपि गुणग्रामो विना लक्ष्मीं न शोभते ।
उन्मीलति यथा चित्रं न विना कृष्णतूलिकाम् ॥ १०८ ॥
मन्दरूपाऽपि नैनैषा सज्जनैरपि काङ्क्ष्यते ।
अतो नाऽर्थव्ययः कार्यस्त्वया वत्स ! यदृच्छया ॥१०९॥
अद्य श्वो वा नवैवाऽयं राज्यभारोऽवतिष्ठते ।
तमिदानीसमं विद्वन् ! साधारणगुणं श्रय ॥११०॥
सविनायकुमारस्तदुपदेशामृतं पितुः ।
कर्णाञ्जलिभिरत्यं पीत्वा मुदितो हृदयेऽभिनन्दयत् ॥१११॥
धन्योऽहं यस्य मे तातः सत्यशिक्षामिति शंसति ।
पुष्कस्य घनसेकाद्वै नहिदं स्वर्णसौरभम् ॥११२॥
बाह्याभ्यन्तर्गुणैर्ना च शिक्षणादपरं जने ।
भद्रं नास्ति, नाऽस्तीव तदुपदेशागमं विपम् ॥११३॥
कुमाराऽऽदेशः प्रमाणं मे इत्यानन्द्य पुरः पिता ।
मत्वा कृतनमस्कारः कुमारः स्वगृहं ययौ ॥११४॥
अथ स्वीक्षनाम नाम यस्मनः पितुराज्ञया ।
अवादात् प्रजाभूते गानकानां मुखादिति ॥११५॥
कुमार ! किमिदं विश्वविख्यातशिरोमणे ! ।
[illegible] कारणं त्वया ? ॥११६॥
[illegible] श्रुत्वा देव ! शान्तेन भूतले ।
[illegible] कथं भवान् ? ॥११७॥
[illegible], [illegible] ज्ञाता, [illegible] ।
[illegible] कथं भवान् ? ॥ ११८ ॥
[illegible] यथा [illegible] ।
[illegible] ॥ ११९ ॥
[illegible] , [illegible] मानवाः ।

[illegible]

सैष व्याघ्रतटीन्यायः किं करोमि द्वयाश्रयः ? ॥ १३३ ॥
उद्वेगारोहतां किं वा ममाऽऽज्ञाभङ्गदूषणम् ।
सर्वतः प्रसरन्नेषोऽवर्णवादस्तु दुस्तरः ॥ १३४ ॥
इति कृत्वा तथैवाऽसौ दातुं प्रवृत्ते पुनः ।
उष्णीकृतमपि स्वीयं शैत्यं याति यतः पयः ॥ १३५ ॥
तद् ज्ञात्वा कुपितः कामं कुमारस्य नराधिपः ।
द्वारं निवारयामास सेवाहेवाकिनोऽपि हि ॥ १३६ ॥
अथाऽमानोऽपमानेन वाढमापूरितो हृदि ।
नदीपूर इवाऽऽवर्त्तबद्धरुद्धगतिर्गतः ॥ १३७ ॥
अहो ! मे व्यसनं नैव तावद् द्यूतादि किञ्चन ।
नैव राज्यस्पृहा नैवाऽविनयः कोऽपि नाऽनयः ॥ १३८ ॥
जन्तुप्रीतिकरं दानं यदेवं दोषतां गतम् ।
तदत्र युज्यते नैव मम स्थातुमतः परम् ॥ १३९ ॥
व्याधि-मालिन्य-दारिद्र्या-ऽपमान व्यसना ऽऽगमः ।
परदेशं विना नाऽन्यदिह श्रेयो मनस्विनाम् ॥ १४० ॥
इति निश्चित्य निर्गूढं कुमारो निशि निर्जने ।
वरं तुरङ्गमारुह्य चचालैकां दिशं प्रति ॥ १४१ ॥
इङ्गितज्ञस्तु तद् ज्ञात्वा निजदौर्मन्त्यदोषतः ।
तत्र स्थातुमशक्तः सन् सज्जनोऽपि समन्वगात् ॥ १४२ ॥
आव्रजन् कर्मणा तेनाऽनुगतः श्रितवत्सलः ।
कुमारः प्राह भो भृत्य ! वद किञ्चिद् विनोदकृत् ॥ १४३ ॥
तेनोचे देव ! किं श्रेष्ठं कथ्यतां पुण्य-पापयोः ? ।
सोऽप्यवादीदरे ! मूर्ख ! किमिदं गदितं त्वया ॥ १४४ ॥
अबला-बाल-गोपाल-हालिकानामपि स्फुटम् ।
इदं हि यद् जयो धर्मादधर्मेण पुनः क्षयः ॥ १४५ ॥
देव ! मन्दमहं मूर्खः परं कथय कीदृशौ ।
धर्मा-ऽधर्मौ. कुमारेण भणितं शृणु सज्जन ! ? ॥ १४६ ॥

तपः सत्यं गुरौ भक्तिः शक्त्या दानं दयाऽर्दिते ।
धर्मोऽयमिष्टसंयोगकारोऽनिष्टनिवारकः ॥ १४७ ॥
अधर्मः पुनरेतस्माद् विपरीतोऽथ सोऽवदत् ।
नैवम्, समय एवाऽत्र कारणं संपदापदोः ॥ १४८ ॥
दिवा चन्द्रक्षये सूर्येऽप्यस्तमेति तद्द्युतिः ।
निशासमयनात् क्षुद्रा अपि ताराः स्फुरन्त्यमूः ॥ १४९ ॥
समयस्य बले नृणामधर्मोऽपि सुखावहः ।
पुनस्तस्य बलाऽभावे न धर्मोऽपि सुखावहः ॥ १५० ॥
यदिदानीं भवाऽवस्था धर्मिणोऽपीदृशी ततः ।
अधर्मसमयोऽयं तद् धनं चौर्यादिनाऽर्जय ॥ १५१ ॥
कुमारोऽप्याह रे ! पापिन् ! न श्रोतव्यमिदं वचः ।
मा वादीः सर्वदा येन धर्मादेव जयो ध्रुवम् ॥ १५२ ॥
यस्तु कोऽप्यजयस्तत्राऽन्तरायं कर्म कारणम् ।
शर्करापक्षतां दन्तव्यथायै किं न कर्करः ? ॥ १५३ ॥
अन्यायेन तु या लक्ष्मीः स उद्योतः प्रदीपनात् ।
क्षणं प्रकाश्य वस्तूनि निर्वाहे केवलं रजः ॥ १५४ ॥
अरण्यदर्शितैः किं वा पुरो ग्रामे जरन्नराः ? ।
जयं वक्ष्यन्ति चेद् धर्मात् तदा त्वं किं करिष्यसि ? ॥१५५॥
तेनोचे भृत्यभावं ते करिष्ये जीवितावधि ।
पणबन्धं कुमारोऽपि तमेव प्रतिपन्नवान् ॥ १५६ ॥
तावेवं कृतमर्यादौ वेगाद् ग्रामं गतौ ततः ।
परिपन्थ्यानुपागत्य भृत्यः प्रणतिपूर्वकम् ॥ १५७ ॥
वृद्धान् प्रपच्छ यद् हो ! संदेहश्चिरमावयोः ।
जयो धर्माद्धर्माद् वा सम्यग् निर्णीय कथ्यताम् ? ॥१५८॥
(युग्मम्)
तैस्तु दैवादसंभाव्यनवीनप्रश्नविस्मितैः ।
रभसादिदमाचख्ये यदधर्माद् जयोऽधुना ॥ १५९ ॥

१ समाप्तौ ।

यदा न प्रत्ययस्तस्य तदाऽभाणि पुनस्तया ॥ १७२ ॥
क्षुधियं पृच्छतो दत्ते विश्वस्तस्य च दुर्मतिम् ।
तस्य पापेन गृह्येऽहं यदि नाऽऽयामि सत्वरम् ॥ १७३ ॥
तेन मुक्ता तथा कृत्वा पुनरागत्य तत्र सा ।
पप्रच्छ वद भो व्याध ! नव बाणप्रहारतः ॥ १७४ ॥
कथं [१]मुञ्चे ततस्तेन चिन्तितं हन्त ! सर्वथा ।
पशूनामपि निर्भेन्स्यां कथं यच्छामि दुर्मतिम् ? ॥ १७५ ॥
कथितं चेति भद्रे ! मां दक्षिणे न प्रयासि चेत् ।
तथैव वचसा तस्य सा जगाम जिजीव च ॥ १७६ ॥
तदेवं कथ्यते ते यन्मा पापमतिमानथाः ।
येनाऽक्षत्रकृतां वाढं जीविताद् मरणं वरम् ॥ १७७ ॥
एकस्य निजजीवस्य कृते जीवाननेकशः ।
दुःखे क्षिपन्ति ये मूढाः तेषां किं जीवितं स्थिरम् ? ॥१७८॥
विपद्यपि गताः सन्तः पापकर्म न कुर्वते ।
हंसः कुर्कुटवत् कीटानत्ति किं क्षुधितोऽप्यलम् ? ॥ १७९ ॥
किञ्च क्षेत्रेषु जीवानामुप्त्वा बीजं यथादिकम् ।
समीहन्ते हहा ! मूर्खाः कथं सौख्योदयं ततः ? ॥ १८० ॥
निर्गुणस्य शरीरस्य प्रतिक्षणविनाशिनः ।
गुणोऽस्ति सुमहानेकः परोपकरणाभिधः ॥ १८१ ॥
तेऽप्यधन्याः पशुमायाः परार्थे य उदासते ।
तेषां त्वजननिर्भूयाद् ये परद्रोहकारिणः ॥ १८२ ॥
यदि ग्राम्यैरजानद्भिर्धर्मो न बहुमानितः ।
किमेतेन सतामिष्टो न प्रमाणं भवेदसौ ? ॥ १८३ ॥
स्वादुस्वादाऽनभिज्ञश्चेद् द्राक्षासु करभो सुखम् ।

---

१ मां न प्रयासि च प्राप्नोषि, इत्यन्वितिः ।

२ 'तनूयी विमारे' अथतस्मात्मात्दर्थकं धातिः रूपम् । ३ 'बन्धवैकः 'आविङ् उपवेशने' ।

[illegible] मामाम्भो माधुर्यं कापि किं गाम् ? ॥ १८४ ॥
[illegible] सुरद् [illegible] विमुखीभव ।
[illegible] कराऽग्राभिमुखो भवान ॥ १८५ ॥
[illegible] भयानि [illegible] कोकिल ! ।
[illegible] न पूर्यन्ते मनोरथाः ? ॥ १८६ ॥
[illegible] ज्ञातव्याऽपि यथा ।
[illegible] कुम्भूर ! कथंगत ॥ १८७ ॥
[illegible] महारवम् ।
[illegible] ॥ १८८ ॥
[illegible] जनः ।
[illegible] ॥ १८९ ॥
[illegible] किं तु [illegible] ? ।
[illegible] विना ॥ १९० ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १९१ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १९२ ॥
[illegible] ! ।
[illegible] ? ॥ १९३ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १९४ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १९५ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १९६ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १९७ ॥

दधानः महसा सूर्यस्याऽपि निर्मितविस्मयः ।
तेन सर्वीकपोत्पाद्य सज्जनाय समर्पयत् ॥१९८॥ (कुलकम्)
सर्वथानालुब्धस्य धर्मस्वीकारशालिनः ।
परं सुहृत्स्वेदोमित्युक्त्वा दयारूढोऽन्यतो ययौ ॥ १९९ ॥
अथ तत्र कुमारोऽपि कल्याऽन्तरसमापनात् ।
दुःखराऽऽपन्नदीपूरकल्लोलोत्तालमानसः ॥ २०० ॥
दृष्ट्वाविदमसंभाव्यसंभवाचेतसि क्षणम् ।
किमिदं हन्त ! धर्मैकनिरतस्य ममाऽभवत् ॥ २०१ ॥
मदीयवचनस्याऽपि प्रामाण्यं नायतीति किम् ? ।
आः ! ज्ञातमथवा सिद्धिः कष्टेनाऽन्तरिताऽखिला ॥२०२॥
यथाऽङ्गुष्ठाग्रकः पूर्वं मयाऽपनयनोद्यतः ।
तैलपूर्णादिकं देहे नियोजयति किञ्चन ॥ २०३ ॥
तथा धर्मोऽपि जीवस्य सिद्धिशुद्धिविधित्सया ।
मारयकर्ममलोच्छित्त्यै करोति क्षणमापदम् ॥ २०४ ॥
धिग् धिग् मे मोहहतकादिदं वैलोम्यचिन्तनम् ।
धर्म एव ध्रुवं नाऽन्यो जयहेतुर्जगत्त्रये ॥ २०५ ॥
तदेकशरणः स्यान्त्वमित्याऽऽनिन्ये पुनः पथि ।
दैवायत्ते हि देहे तु गतामास्था न विद्यते ॥ २०६ ॥
दुःखे पतन्तं मुग्धत्वाद् मनः कायमनुव्रजत् ।
अन्योऽप्यमिति संबोध्य धीरः स्थिरयते[1] निजम् ॥ २०७ ॥
तदा तस्य महादुःखं सतोऽप्युच्छेत्तुमक्षमः ।
अद्रष्टुमिव सूर्योऽस्तपर्वतान्तरितोऽभवत् ॥ २०८ ॥
क्रन्दायमाना विविधं पक्षिणोऽपि तदाऽऽपदि ।
क्रन्दन्त इव दुःखेन निर्लीना नीडवेश्मसु ॥ २०९ ॥
मुखानि ककुभां सद्यस्तमसा श्यामतामगुः ।
कुमाराऽऽपत्तिसंजातशोकेनेव प्रसर्पता ॥ २१० ॥

---
१ स्थिरं करोतीत्यर्थः ।

अहो ! कथमऽसौ भावी महात्मेतीव चिन्तया ? ।
क्षणमेकमजायेतां रोदसी अपि निःस्वने ॥ २११ ॥
अत्राऽन्तरे वटे तत्रैकत्र संमिलितास्तदा ।
भारण्डपक्षिणः स्वैरं संलापमिति चक्रिरे ॥ २१२ ॥
कथ्यतां येन यद् दृष्टं श्रुतं वा काऽपि कौतुकम् ।
एकेन व्याहृतं तेषु कथयामि निशम्यताम् ॥ २१३ ॥
इतोऽस्ति ककुभि प्राच्यां चम्पा नाम महापुरी ।
तस्यां भुवनविख्यातो जितशत्रुर्महीपतिः ॥ २१४ ॥
पुत्री पुष्पावती तस्य जीवितव्यादऽपि प्रिया ।
सकलस्याऽपि राज्यस्य रहस्यमिव मूर्तिमत् ॥ २१५ ॥
यस्याः क्रमयुगं धत्ते दायादत्वं सरोरुहाम् ।
ऊरुयुग्मं पुना रम्भास्तम्भगर्भं जिगीषति ॥ २१६ ॥
मध्यदेशः कृशोदर्यास्तुच्छः कृपणचित्तवत् ।
सविस्तारमुरस्त्वेष्यद्गुणग्रामादिवाऽधिकम् ॥ २१७ ॥
बाहू सह मृणालैः सस्पर्द्धौ मृदुतरावपि ।
अधरोऽपि हरत्येव प्रसभं विद्रुमश्रियम् ॥ २१८ ॥
उदारचित्तवद् नासावंशोऽतिसरलोन्नतः ।
कर्णपाली चलद्दोलालीलां धत्ते मनोभुवः ॥ २१९ ॥
केशपाशो बर्हिबर्हलक्ष्मीलाभादिवोज्ज्वलः ।
तद्रूपमथ किं वर्ण्यं निर्वर्ण्यं द्युसदामपि ॥ २२० ॥
किं तु सर्वं वृथा जज्ञे दैवादशुभभावनः ।
लक्षाङ्कोऽप्यऽप्रमाणं स्याद् यथा पाश्चात्यबिन्दुना ॥२२१॥
अन्यदा तां सभाऽऽसीनः कन्यामङ्कगतां तथा ।
निरूप्य सहसा चिन्ताऽऽक्रान्तस्वान्तोऽभवद् नृपः ॥२२२॥
अहो ! पश्य हताशस्य मर्मापाऽऽचरितं विधेः ।
एवं निर्माय यदियं कथं हन्त ! विडम्बिता ? ॥ २२३ ॥
इह शारमिगर्गेण चिन्तायां पृच्छिका पितुः ।

विशेषेण पुनर्दोषदूषिता तत् करोमि किम् ? ॥२२४॥
अथवाऽलमुपालम्भैर्दत्तैर्दैवस्य संप्रति ।
इयं मासवरा तेन कोऽप्युपायो विधीयते ॥ २२५ ॥
इति निखिले भूपालः कारयामास घोषणाम् ।
सर्वत्र पटहध्वानपूर्वकं यदहो ! जनाः ! ॥ २२६ ॥
जितशत्रोः पुत्रिकाया लोचने यः करिष्यति ।
तस्मै राजा निजं राज्यस्यार्धं कन्यां च दास्यति ॥२२७॥
भ्रमन्तः सन्ति ते नित्यमित्यादेशकरा नराः ।
अतः परमहं तत्र न जाने किं भविष्यति ? ॥२२८॥
तच्छ्रुत्वा विस्मयादेकः पप्रच्छ लघुपक्षकः ।
तात ! कश्चिदुपायोऽपि भवेत् तन्नेत्रसंभवे ॥ २२९ ॥
जात्यन्धायाः कथं नेत्रे भवतो वत्स ! किन्त्विदं ? ।
मणिमन्त्रमहौषध्यः सन्त्येवाऽचिन्त्यशक्तयः ॥ २३० ॥
कथ्यतां तर्हि तेनोक्तः स ऊचे नैव कथ्यते ।
तरोरपि यतो जातु रजन्यां भवतः श्रुती ॥ २३१ ॥
निर्बन्धेन तथा तेन शिशुभावादपृच्छयत ।
दिव्यज्ञानी यथा सत्यं भारण्ड इदमाख्यत ॥२३२॥
वल्ली याऽस्य तरोः स्कन्धे वेष्टमावेष्ट्य तिष्ठति ।
तदीयरससंसेकात् सद्यो नव्यदृशोर्भवेत् ॥ २३३ ॥
तात ! मातः क गन्तासि तत्रैव पुरि पुत्रक ! ।
नयेः सदैव मां तर्हि येन मेऽस्त्यतिकौतुकम् ॥ २३४ ॥
इत्थं संलपतां तेषां यामिनी क्षणमागमत् ।
कुमारोऽपि वटाऽधस्थः सर्वं श्रुत्वेत्यचिन्तयत् ॥ २३५ ॥
किन्तु सत्यमिदं किंवाऽसत्यमेवाऽथ को भ्रमः ? ।
धर्म एव सतां नित्यं त्राणमिति विपद्युदे ॥ २३६ ॥
करस्पर्शात्तरुं ज्ञात्वा छित्त्वा क्षुरिकया च ताः ।

१ अवष्टम्भम् । २ आग्रहेण । ३ स्पर्शे । ४ निद्रा । ५ वटवृक्षतलस्थः ।

गाढमालिङ्ग्य दूर्वाभिरोमाञ्चैरर्चयन्निव ।
अङ्कमारोप्य हर्षाश्रुसलिलैः स्नपयन्निव ॥ २५० ॥
प्रीणयन्नमृताऽऽस्वादमोदरैस्तं गिरां रसैः
कुमारमिदमप्राक्षीत् सस्नेहमधुरं नृपः ॥ २५१ ॥
किं कुलं वत्स ! का जातिः को देशो निजजन्मना ।
भवता पावनीचक्रे ब्रूहि यन्मेऽतिकौतुकम् ?॥ २५२ ॥
व्याजहार कुमारोऽपि देव ! किं संभ्रमोदितैः ?।
कृत्यमादिश्यतां शीघ्रं तदेवोत्तरमत्र मे ॥ २५३ ॥
अहो ! कुलकनिष्ठत्वमस्य नो फल्गु वल्गितम् ।
तदेतेनाऽनुमीयेत कुलाद्यं सर्वमुत्तमम् ॥ २५४ ॥
विमृश्येति नृपस्तेन समं कन्यागृहं ययौ ।
श्रुत्वा कृत्यं कुमारोऽपि कन्यान्तिकमुपेयिवान् ॥ २५५ ॥
चित्रप्रायो जनोऽयं तत्रारुपट्टासने स्थितः ।
सुगन्धद्रव्यमानाय्य विधाय विधिमण्डलम् ॥ २५६ ॥
पूजयित्वा च पुष्पाद्यैर्जपित्वा किञ्चन क्षणम् ।
ध्यानमापूरयामास विस्मापितनरेश्वरम् ॥ २५७ ॥
फणीन्द्रस्तं लताखण्डं गृहीत्वा तद्रसेन च ।
अपूरयद् दृशौ तस्याः स्पष्टे जाते च तत्क्षणात् ॥ २५८ ॥
रूपलावण्यसौन्दर्यनिर्जिताऽनङ्गविग्रहम् ।
भाग्यसौभाग्यनिकषं तं वीक्ष्य पुरुषं पुरः ॥ २५९ ॥
हर्ष-त्सुक्य त्रपा-जाड्यप्रमुखं भावसंकरम् ।
दधाना कामनापेनां सा चकार नृपात्मजे ॥ २६० ॥
(युग्मम्)
इयत्कालं दृशोरान्ध्यमजनिष्ट यथा मम ।
आजन्माऽपि तथा भूयात् त्वदन्यपुरुषेक्षणे ॥ २६१ ॥
तन्निशम्य जगादेवं नृपः पूर्णमनोरथः ।
अनेन स्वगुणैरेव त्वमाघा फलकोत्तमे ! ॥ २६२ ॥

त्वयाऽपि स्वयमेवाऽसौ स्फुटमात्मा समर्पितः ।
नाऽहं निमित्तमात्रोऽपि चिरं जीव सभर्तृका ॥ २६३ ॥
ततो मौहूर्तिकश्रेष्ठं सपद्याऽऽजूहवद् नृपः ।
गणयित्वाऽऽलयद्वेषोऽप्याऽऽसन्नं वैवाहिकं क्षणम् ।२६४॥
चित्तवित्ताऽनुमानेन सर्वसंवाहपूर्वकम् ।
तयोरकारयद् राजा पाणिग्रहणमहोत्सवम् ॥ २६५ ॥
ददाऽथ कुमाराय महासौधं मनोहरम् ।
देशकोशादिसप्ताङ्गराज्यसार्द्धं विभज्य च ॥ २६६ ॥
पुष्पावत्या समं सोऽपि तत्र काव्यकथारसैः ।
धर्मशास्त्रविनोदैश्च दोगुन्दक इवाऽपरः ॥ २६७ ॥
पुण्यप्रभावाऽऽविर्भूतिप्रभूतः सुखसम्पदा ।
सुधाप्सव इवाऽजस्रं वासरानिरवाहयत् ॥२६८॥ (युग्मम्)
कुमारस्तावदन्येद्युः वातायनगतः पुरम् ।
आलोकयन्नकस्मात् तं भूत्वाऽधममवैक्षत ॥ २६९ ॥
गलन्नेत्राऽऽस्यवीभत्सं श्रस्तव्यस्तशिरोरुहम् ।
दुर्निवारक्षुधाबाधाकरालवदनोदरम् ॥ २७० ॥
सर्पाकारसिराजालैः कङ्कालैरिव भीषणम् ।
पापाऽतिरेकाद् उद्वृत्तं नरकादिव नारकम् ॥ २७१ ॥
विशीर्णदण्डिखण्डैकपरिधानं दुरीक्षणम् ।
मलीमसतनुं मूर्त्तं पाप्मानमिव जङ्गमम् ॥ २७२ ॥
व्रणपट्टैर्दरिद्रेषु बद्धपदमिवाऽऽपदा ।
घृणाजनकमत्यन्तकठोरमनसामपि ॥ २७३ ॥
अलाभेन च भिक्षायाः पर्यटन्तं गृहे गृहे ।
कराऽऽत्तकर्परं दीनं प्रस्खलन्तं पदे पदे ॥ २७४ ॥
(षड्भिः कुलकम्)

---

१ नाडिकाः । २ अस्थिपञ्जरः ।
३ "विरलैऽङ्गो कृशो दण्डी" इति हैमोऽनेकार्थसंग्रहः ।

उपसृत्य पुनः पश्यन् करुणार्द्रमना भृशम् ।
अहहाऽस्य वराकस्य दशैषाऽजनि कीदृशी ॥ २७५ ॥
अहमित्थमयं चैवं धिग् दैवमिति चिन्तयन् ।
तमाकार्य पुनर्धीरः कुमार इदमभ्यधात् ॥ २७६ ॥
भद्र ! जानासि मां ब्रूहि सोऽपि कम्पितविग्रहः ।
भयेन तरलं नेत्रयुग्मं कुर्वन्नवोचत ॥ २७७ ॥
देव ! पूर्वाचलाम्भोजशृङ्गसङ्गतमण्डलम् ।
को न वेत्ति रविं को वा गगने घनस्तनम् ? ॥ २७८ ॥
अलं संभ्रमवाक्येन सत्यमाख्याहि तेन सः ।
इत्युक्तः पुनरप्याह नहि देव ! न वेद्म्यऽहम् ॥ २७९ ॥
ललिताङ्गोऽब्रवीद् यस्य पक्षपातेन भोः ! ।
उपनम्रे त्वया यं मां कथं नो वेत्सि सज्जनः ? ॥ २८० ॥
तच्छ्रुत्वा सहसाऽऽशङ्कालज्जाभाराऽतिरेकतः ।
विविक्षुरिव पातालमधोमुखमसौ स्थितः ॥ २८१ ॥
अथ त्याजितदुर्वेषं कारितस्नानभोजनम् ।
परिधापितसद्वस्त्रं कुमारस्तमभाषत ॥ २८२ ॥
प्रभूतेनाऽपि किं तेनोपार्जितेन धनेन भोः ! ।
येनाऽऽत्मीयमनुष्याणां संविभागो न विद्यते ? ॥ २८३ ॥
अद्य मे सफलं राज्यं यत्र दुःखसखो भवान् ।
समाजगाम तत्सौख्यं भुङ्क्ष्व निश्चिन्तमानसः ॥ २८४ ॥
सविस्मयमनाः सोऽपि दध्याविति हृदि क्षणम् ।
अहो ! काऽप्यपराऽवस्था क्व चासावस्य दृश्यते ? ॥२८५॥
चित्तेऽपि यदसम्भाव्यं दैवात् तदपि जायते ।
अस्तु वा किं वितर्केण भणामि समयोचितम् ? ॥ २८६ ॥
सतोऽपि स्थगयतां[1] दोषानसतोऽपि परे गुणान् ।
वदतां विगतोपाधिः काऽप्यपूर्वा स्थितिः सताम् ॥२८७॥

---

१ पिधानवचनम्, आच्छादयतामित्यर्थः ।

[illegible] ।
[illegible] ॥ २८८ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ २८९ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ २९० ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ २९१ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ २९२ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ २९३ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ २९४ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ २९५ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ २९६ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ २९७ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ २९८ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ २९९ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ३०० ॥

[illegible]

तेजोमयोऽपि पुरस्तादपि पालिना नीयमानुना ।
सोऽहम् तद्गुणो यदि: गहने गमनादनम् ॥ २०१ ॥
कण्ठे सबला विधृत्य पश्चाद् विपद्गुन्वनम् ।
इदं हंसयुगम् स्वाश्रयः शुभाश्रया दृष्टो जनः ॥ २०२ ॥
स्त्रीवयस्मृत्यं मात्र स्वर्णपादुकम् यत्नः ।
मनस्य पादपन सर्वं मामाहं पालयेद् नृपम् ॥२०३॥
केनेदं साधं गुणं हार्दं विनतोल्वणं मध्ये ।
हंसवत्सालोलया देव ! त्वमेव देवी कृपां करु ॥ २०४ ॥
श्रूयते नीतिशास्त्रेषु हंसेभाविवकाशिनः ।
हंसस्य यद्भूत् नीयमानपर्णसंदीपनः ॥ २०५ ॥
यथा कोऽपि नरस्याऽऽनिरयर्थेया मूर्खवाचकः ।
पतितोऽन्तर्गर्भे सलिलसद्भुर्योभिगण्डस्मात् ॥ २०६ ॥
स नरीतुमसमानानः सलिलप्लुतमस्तकैः ।
तेषार्द्रैर्धृतिमोऽत्यन्तं जातो मृत्युभयाऽऽकुलः ॥ २०७ ॥
तं दृष्ट्वा कृपया हंसी नीरगा हंसमब्रवीत् ।
प्रिय ! पश्य कथं पाकः पतत्येष प्रियते पुरः ? ॥२०८॥
विश्वपक्षिगणेषु त्वमुत्तमो गीयसे जनैः ।
तदस्य दीयतां जीवदानमुपायं नीरगः ॥ २०९ ॥
साधु साध्विति भाषित्वा हंसो हंसी च वायसम् ।
चञ्च्वाऽऽदाय तृणं तत्र विन्यस्य निन्यतुर्बहिः ॥२१०॥
क्षणादाऽऽश्वास्य काकोऽथ यातेनोड्डीनपक्षतिः ।
विज्ञप्य पादयोर्वाहमिति हंसं स्वमब्रवीत् ॥२११॥
कोऽपि मन्युपकारस्ते नैव निष्पद्यते मया ।
तथाऽपि कुरु मे सौख्यं गच्छागच्छाऽत्र सद्मनम् ॥२१२॥
हंसेनाऽपि तदाऽऽकर्ण्य प्रियाया वीक्षितं मुखम् ।

१ दूरके अपि । २ काकस्सर्पाः ।
३ पक्षिविशेष । ४ पक्षमूलम् ।

मासति मानवराहेना मन्त्रमविदमब्रवीत् ॥२१३॥
सर्वैर्गीतकृतिर्देव निर्विचारं विधीयते ।
स्नेहकोऽस्ति न पुनः कर्तुं युज्यते नीतसंगतिः ॥२१४॥
कान्तया वार्यमाणोऽप्यैरपरैरविदूषितमनोऽथ सः ।
सर्वं पार्श्वापि मामुक्त्वा सहाऽनेन गतो वनम् ॥२१५॥
तत्र विम्बस्य यासामाग्रविगुणभावपि ।
सर्वविद्वीरता आत्मनदासमाऽऽगतो नृपः ॥२१६॥
वर्द्धितः वानरो विप्रो कृतपाऽत्र नृपमस्तके ।
स्तृप ईर्ष्यः मोहेन धनुर्गुम्फितया हतः ॥२१७॥
दर्शितं बुद्धि मे धीक्ष्याऽऽतद्यन् नृपनिकरः ।
भोः ! किं मरीदृग्देव ईशमवेश बालकः ॥२१८॥
इत्य कुन्तनताऽऽस्याऽपि मनाज्ञानं निगद्य तम् ।
सकारिदुर्लभोद्वाण्ड्वतो नृपमब्रवीत् ॥२१९॥
वधू-
वत्स ! कस्ते महाराज ! ईशोऽद्य विमले जने ।
कीर्तमेतद्वसंपुन कृतुरिव न मैत्रयः ॥२२०॥
इत्यादि कर्हिचं मतं श्रुत्वा मनुरवानतः ।
स्वकर्मविवज्ञान विद्रुमो नीलवर्णनः ॥२२१॥
कुर्वन्ति हि ममनिरयविरयाम भक्त्या भवेत् ।
अयं किन् ! महाऽऽलंको वार्यते मे पुनः पुनः ॥२२२॥
कमतिमन्त्रिण ईह केन मः प्रबुद्धपवनः ।
वदर्ते कविरमन्तवन्नम् बुद्धिर्विशारदः ॥२२३॥
मुक्तान्ति यदः कार्येऽनुरक्तं कल्पतं बुद्धेः ।
दुर्गे सम्पन्न किं न कस्यै कार्यमार्गमिः ॥२२४॥
इह द्वि पुनरस्य स्वयमदं मर्गिहम ।

[illegible]

परमार्थस्वभावस्य कर्त्तव्यमिति न स्थितम् ॥३२५॥
महतामप्यहो ! दैवाद् दुर्वारा नीचसंगतिः ।
कर्पूरस्य कथं न स्यादङ्गारेण समं रतिः ? ॥३२६॥
स्वस्वास्थित्या ततः काले कियत्यपि गतेऽन्यदा ।
पप्रच्छ वसुधाऽधीशः प्रच्छन्नमिति सज्जनम् ॥३२७॥
कः संबन्धः कुमारस्य त्वय्येवं यत् तदादरः ? ।
क्षुद्रोऽप्यजीवदोषेण सोऽपि चिन्तितवानिदम् ॥३२८॥
स्मृत्वा पूर्वविकारं मे कुमारोऽनर्थहेतवे ।
कोऽपि भावी, विपद्येनं तदादावेव पातये ॥३२९॥
पापः स्वपोषकस्याऽपि संपदा हृदि खिद्यते ।
हरितार्द्रां ध्रुवं पृष्ठे यथा दृष्ट्वा खरश्चरन् ॥३३०॥
जगाद च त्वया देव ! भूयः कथितसुन्दरम् ।
न पृष्टव्यमिदं राजा सुतरामाहतस्ततः ॥३३१॥
ददौ शपथमुख्येऽस्मिन्नहो ! संकटमागतम् ।
निषेधाज्ञा कुमारस्य कथनाज्ञा महीपतेः ॥३३२॥
कुमारस्याऽपि पूज्यस्य दुर्लङ्घ्याऽऽज्ञाऽथवा तव ।
तेनैव कथयाम्यस्मि शृणु देव ! यथातथम् ॥३३३॥
श्रीवासनगराधीशनरवाहननन्दनः ।
अहं देव ! महीपस्यकौरिकस्य सुतस्त्वयम् ॥३३४॥
प्रकृत्या रूपवानाऽऽप्तविद्यालाभः कुतोऽपि हि ।
स्वजातिलज्जया गेहं त्यक्त्वा देशान्तरं भ्रमन् ॥३३५॥
अत्राऽऽयातस्तदूर्ध्वं तु माप्यभाग्यवशादभूत् ।
यत् किञ्चिदिह तत्सर्वं सर्वंव विदितं विभो ! ॥३३६॥
(युग्मम्)
पितुः परिभवादत्राऽऽयातोऽहमपि पर्यटन् ।
दृष्टोपलक्षितस्तेन मर्मज्ञ इति संभ्रमात् ॥३३७॥
पुरस्त्वरितमाकार्य मा मामुद्वासयेरिति ।

आज्ञां दत्त्वा विशेषेण संमान्य स्थापितोऽन्तिके ॥३३८॥
नितान्तममुना कर्णविषेण व्याकुलीकृतः ।
नृपो दध्यौ हहा ! कीदृक् संजातमसमञ्जसम् ॥३३९॥
पणबद्धामसौ कन्यां बाढं गृह्णातु, मेऽखिलम् ।
यत्पुनर्मलिनीचक्रे राज्यं दुःखाकरोति तत् ॥३४०॥
तदेनं निग्रहीष्यामि पापमित्यात्तनिश्चयः ।
आहास्त स रहो भृत्यान् यत् कृत्यादेशकारिणः ॥३४१॥
आदिशच्च य एकाकी निशि सौधाऽन्तराऽध्वना ।
एति वध्यः स युष्माभिर्निर्विचारमुदायुधैः ॥३४२॥
देवाऽऽदेशः प्रमाणं मे इति व्याहृत्य ते नराः ।
ततो गत्वाऽभूवन् राज्ञो निदेशकरणोद्यताः ॥३४३॥
अथ वर्षसमं नीत्वा दिनं राजा महानिशि ।
शिक्षयित्वा नरं प्रैषीत् कुमाराऽऽह्वानहेतवे ॥३४४॥
सोऽपि गत्वाऽवदद् देव ! नृदेवस्त्वां दिदृक्षते ।
कार्यान्तुरयान् ततो मध्यमार्गेणैव समेयताम् ॥३४५॥
खड्गमादाय पल्यङ्कादुत्थाय सहसाऽचलत् ।
कुमारः प्रियया पाणि करे धृत्वा पटाऽञ्चलम् ॥३४६॥
देव ! मुग्धस्वभावोऽसि राजनीतिं न वीक्षसे ।
इत्यामविचार्यैव यदेवं चलितो निशि ॥३४७॥
एतदेव कुलीनानां जीवितव्यं प्रिये ! नृणाम् ।
निर्विकल्पं परीक्ष्याऽऽज्ञा यदादेशो विधीयते ॥३४८॥
विकल्पेन पुनरस्मिन् भक्तिव्याजात् विडम्बना ।
इति शिष्टे कुमारेण राजपुत्री पुनर्जगौ ॥३४९॥
गम्यमेतत् परं क्वापि विकल्पोऽप्युचितः प्रिय ! ।
अन्तरङ्गनरस्येव सिद्धिरेकान्तपक्षतः ॥३५०॥
कनुषा धन-गुणयोरस्तु वस्तुस्वरूपतः ।

१ [illegible] । २ स्वामिनार्थं ।

कार्यसिद्धौ प्रशस्येत वक्रतैव तयोः पुनः ॥३५१॥
अन्यथित्तेऽन्यथा वाचि कर्त्तव्यं त्वन्यदेव हि ।
गणिकात्क्रमवन्नाथ ! राजधर्मोऽप्यनेकधा ॥३५२॥
विश्वासोऽत्र न कर्त्तव्यस्तन्नरेण विजानता ।
नीनौ किं न श्रुतं राजा मित्रं कस्याऽपि नो भवेत् ? ॥३५३॥
अकारणप्रसादोऽपि प्रस्तावं न विना शुभः ।
अरिष्टाय तरोः पुष्पोद्भेदोऽप्यऽसमये भुवि ॥३५४॥
यथा दाहभयाद् देव ! ध्रियते दारुहस्तकः ।
फलकं पानरक्षार्थं प्रस्तावार्थं तथाऽनुगः ॥३५५॥
आस्ते समस्तकृत्येषु प्रधानस्तव सज्जनः ।
स एव प्रेष्यतां ज्ञात्वा कार्यं कुर्याद् यथोचितम् ॥३५६॥
दयितायाः स तादृक्षमिक्षुरम्भाफलोपमम् ।
वचः श्रुत्वा परं तोषाऽऽपूरितो हृद्यऽचिन्तयत् ॥३५७॥
कुलप्रलयधरा नारी नरस्य यदि जायते ।
तदा सैव गुरुर्लक्ष्मीः शार्दं मित्रं मतिः सखा ॥३५८॥
अहो ! केयं मतिर्मोदिरस्याः कीदृक् वचःक्रमः ।
पक्षपातः सरस्वत्याः स्त्रीजातित्वादियं ध्रुवम् ॥ ३५९ ॥
प्रहितः सज्जनश्चाथ व्रजन् मार्गाऽन्तराऽध्वना ।
सत्रस्यपुरुषैः तीक्ष्णखड्गघातैर्दृढं हतः ॥ ३६० ॥
अपतच्च हतात्वादऽसाधुभयथाऽप्यधः ।
सत्यभाषणको जातः स्वस्य स्याच्चिन्तितं परे ॥ ३६१ ॥
श्रुत्वा कलकलं तत्र ज्ञात्वा च नृपपुत्रिका ।
पूरिता शोक-हर्षाभ्यां जगादेति सगद्गदम् ॥ ३६२ ॥
हा ! नाथ ! सरलस्वच्छप्रकृते ! कथितं यदि ।
नाऽकरिष्यः तदाऽवस्था काऽभविष्यन्ममाऽधुना ? ॥३६३॥
आर्यपुत्र ! तद्याऽपि मुक्त्वा गजनिमीलिकाम् ।
भूत्वा स्वर्सैन्यसन्नद्धो बहिस्तिष्ठ पुरादरम् ॥ ३६।

तथैव विहिते तेन विदित्वा तन्नृपोऽपि हि ।
स्पष्टकोपो बलाटोपं कृत्वा सज्जो युधेऽभवत् ॥३६५॥
प्रसरत्तरलोत्तुङ्गतरङ्गाभतुरङ्गमे ।
दृश्यमानमहामानमत्तमातङ्गपर्वते ॥ ३६६ ॥
करालमकराकारवरूथिरथसंकुले ।
स्फुरद्धारभटाऽनेकनक्रचक्रभयङ्करे ॥ ३६७ ॥
डिण्डीरपिण्डसंकाशच्छत्रशङ्खविराजिते ।
महाकलकलध्वानपूरितव्योममण्डले ॥ ३६८ ॥
दुर्वातक्षुभितोत्तालपूर्वापरसमुद्रवत् ।
प्राणिक्षयाय सञ्जाते संग्रामे सैन्ययोर्द्वयोः ॥ ३६९ ॥
मन्त्रिभिश्चिन्तितं हन्त ! सत्स्वप्यस्मासु यद्यसौ ।
राज्ञा संहार आरेभे ततो जीवन्मृता वयम् ॥ ३७० ॥
(पञ्चभिः कुलकम्)
पुरुषैरपि न योद्धव्यं प्रबुद्धेन यथा तथा ।
अयं ह्यवसरोऽस्माकं तन्निवारणकर्मणि ॥ ३७१ ॥
सर्वे समुदितीभूय पश्चात्कृत्य बलद्वयम् ।
उपाऽसर्पन् नृपं नत्वा तेष्वेक इदमूचिवान् ॥ ३७२ ॥
कलानामिव शीतांशुर्नदीनामिव सागरः ।
निधिस्त्वमेको विद्यानां देव ! संप्रति भूतले ॥ ३७३ ॥
यथा च नृपु राजा त्वं विवेकश्च गुणेष्वयम् ।
अविमर्शो महानेष दोषो दोषेष्वयं तथा ॥३७४॥
शल्य-वह्नि-विषादीनां सुकरैव प्रतिक्रिया ।
सहसाकृतकार्योत्थाऽनुतापस्य तु नौषधम् ॥३७५॥
गुरुत्वं च लघुत्वं श्रीभावाऽभावतो जडाः ।
वदन्ति तत्पुनर्दक्षाः सद्विवेकाऽविवेकतः ॥ ३७६ ॥
निर्विवेकनरं नारी प्रायोऽन्याऽपि न काङ्क्षति ।
किं पुनः श्रीरियं देवी पुरुषोत्तमवल्लभा ? ॥३७७॥

निम्नपन्युर्निरीक्ष्याऽशं श्रीरियं श्रयते नृपम् ।
तमनेनाऽविवेकेन मा हारय नरोत्तम ! ॥३७८॥
उक्तं च-
अविज्ञातविशेषस्य सर्वतेजोऽपहारिणः ।
स्वामिनो निर्विवेकस्य तमसश्च किमन्तरम् ? ॥३७
कुदृष्टं कुश्रुतं चाऽपि कुज्ञातं कुपरीक्षितम् ।
कृत्वा कार्यं पुरा देव ! बहवः प्रापुरापदम् ॥३८०
सहसाकारिणं सद्यो मुञ्चन्ति सुखसंपदः ।
इत्यर्थे श्रूयतां देव ! जयरामो निदर्शनम् ॥३८१॥
तथाहि-
अस्ति विन्ध्याचलासन्नभूमिभागे महाटवी ।
अधृष्या हरि-भल्लूक-शार्दूल-सरभादिभिः ॥३८२॥
अभिगम्या च हिन्ताल-सरलाऽर्जुन-चन्दनैः ।
आम्र-जम्बू-प्रियालार्यैर्वकुला-ऽशोक-चम्पकैः ॥ ३८३
तस्यामुत्सङ्गविस्तीर्णो नानालीनविहङ्गमः ।
वटवृक्षोऽस्ति तत्रैकं युग्मं वसति कीरयोः ॥ ३८४ ॥
तयोर्निर्वृतिसारेण सुखेन समयं सदा ।
सम्तेहं निर्गमयतोः शुकापत्यमजायत ॥३८५॥
पित्रोः पक्षाऽनिलस्वेदचूर्णिदानादिना क्रमात् ।
वर्धमानो बभूवाऽसौ किञ्चिदुन्मिषपक्षतिः ॥३८६॥
अन्यदा बालचापल्याद्दूरेऽपि गमनोत्सुकः ।
कियद् दूरं गतो मार्गाऽन्तराले सहसाऽपतत् ॥३८७॥
श्रान्तो व्यात्तमुखो बिभ्यद् सलिलायाऽऽगतेन सः ।
दृष्ट्वा तपस्विनैकेन गृहीतः कृपया करे ॥३८८॥
वीजयित्वा वल्कलेन पाययित्वा कमण्डलोः ।
जलमाश्वास्य निन्येऽसौ तापसेन निजाऽऽश्रमम् ॥३८९॥
पुत्रवत् पोषितः स्वादुनीवारफलवारिभिः ।

संभूय मुनिभिश्चक्रे शुकराज इति प्रथा ॥३९०॥
सल्लक्षणधरो ज्ञात्वाऽऽदेशान् कुलपतेः शुकः ।
पाठितः शिक्षितश्चासौ तापसैर्हृष्टमानसैः ॥३९१॥
पितरावपि तन्मोहाद् तत्रैवाऽऽगत्य तस्थतुः ।
अन्यदा निजशिष्याणां पुरः कुलपतिर्जगौ ॥३९२॥
द्वीपो वारिनिधेर्मध्ये हरिमेलाऽभिधो वरः ।
तिष्ठतीशानकोणेऽस्य सहकारो महाद्रुमः ॥३९३॥
देव-दानव-गन्धर्व किन्नर-व्योमचारिणाम् ।
मिथुनैः सेवितच्छायः सुधासिक्तः सदाफलः ॥३९४॥
(युग्मम्)
देवानुभावात् तस्योपजीवति स्वादु यः फलम् ।
दोषरोगजरामुक्तः स्फुटं स्यात् स पुनर्नवः ॥३९५॥
शुकोऽपीदं वचः श्रुत्वा दध्यौ हृष्टमना भृशम् ।
ध्रुवं मदर्थमेवेदं व्याख्यानं विदधे गुरुः ॥३९६॥
दृष्टिभ्रष्टौ जराजीर्णौ यद् मातापितरौ मम ।
तदाम्रफलदानेन किंचित् स्यामनृणस्तयोः ॥३९७॥
किं तेन जातु जातेन पृथिवीभारकारिणा ।
आस्तामन्यस्य पित्रोरप्याशां पूरयते न यः ? ॥३९८॥
स पुत्रो यः पितुर्मातुर्भूरिभक्तिसुधारसैः ।
निर्वापयति संतापं तापत्रयविशोषकः ॥ ३९९ ॥
उक्तं च कृत्यानिना–
मातृपित्रोरभक्तः क्रियामुद्दिश्य याचकः ।
कृतघ्नस्तापनिग्राही न भूयः पुण्यो भवेत् ॥ ४०० ॥
वरं कृमोऽपि विष्ठोऽसौ यस्य विश्रम्यते तले ।
नचेतरोऽपि नो पुत्रो यः पित्रोः क्लेशकारकः ॥४०१॥

१ [illegible] ।

उच्यन्ते दुष्प्रतीकारा यद्यप्यम्बा पिता गुरुः
नरैस्तथाऽपि यत् शक्यं कृत्यं तेषां पदाऽर्चनम् ।
पूज्यपूजनबीजोत्थः स्फुटं भाग्यद्रुमो नृणाम् ।
तद्भक्तिसलिलैः सिक्तः सदा सौख्यैः फलत्यऽल
इति ध्यात्वा शुकः कीराऽऽप्रापृच्छयोड्डीय सत्वरम्
ययौ वार्ध्यन्तरद्वीपं तमेवाऽऽम्रं ददर्श च ॥ ४०४
प्रीतश्चारु फलं चञ्चुपुटेनाऽऽदाय तस्य सः ।
व्यावृत्त्य गगने गच्छन् शुकः श्रान्तोऽभवद् भृशम् ॥
अशक्तः स्वां तनुं धर्तुं पपात सहसाऽम्बुधौ ।
नाऽमुचत् चञ्चुतस्त्वाम्रं चिन्वातत्त्वं सुधीरिव ॥४०
अत्राऽन्तरे सागराख्यसार्थेशेन महापुरात् ।
यानेन गच्छता दृष्टो व्याकुलः स जले ब्रुडन् ॥४०७॥
अरे ! गृह्णातु गृह्णातु कोऽप्येनमिति संभ्रमात् ।
उदिते सागरेणैकस्तारकः स्वं जलेऽक्षिपत् ॥४०८॥
गत्वाऽन्तिके शुकं धृत्वा सागरस्य स चाऽऽर्पयत् ।
सागरोऽपि करे धृत्वा शुकमाऽश्वासयच्चिरम् ॥४०९॥
शुकोऽपि लब्धचैतन्यः सागरं प्रत्यभाषत ।
उपकारिशिरोरत्न ! सार्थवाह ! चिरं जय ॥ ४१० ॥
न केवलं त्वयैकोऽहं जीवितः सार्थनायक ! ।
मम पित्रोऽरपि प्राणा दत्ता जीर्णाऽन्धयोर्ध्रुवम् ॥ ४११ ॥
सूर्याचन्द्रमसौ व्योम्नः, द्वौ नरौ भूषणं भुवः ।
उपकारे मतिर्यस्य यश्च तं न विलुम्पति ॥४१२॥
उक्तं च–
परकार्याय पर्याप्तं वरं भस्म वरं तृणम् ।
परोपकृतिमाधातुमक्षमो न पुनः पुमान् ॥ ४१३ ॥
किमपि प्रार्थये तन् त्वां प्रार्थनायोग्य ! सत्तम ! ।
यद् योग्यं प्रार्थयस्वेति सागरोक्ते शुकोऽस्तुवत् ॥ ४१४ ॥

वृत्तान्तं सर्वमाख्याय तत्फलं दातुमुद्यतः ।
सागरेणोदितः कीरस्त्वत्पित्रोर्हन्त ! का गतिः ? ॥४१५॥
सोऽप्याह गतभारत्वात् तत्र गत्वा पुनः फलम् ।
पूर्वं भुक्त्वा स्वयं पित्रोर्योग्यं नेष्यामि निश्चितम् ॥४१६॥
ततस्तत्प्रार्थनाभङ्गं सागरः कर्तुमक्षमः ।
जग्राहाऽऽम्रफलं कीरात् सोऽपि तुष्टः खमुद्ययौ ॥ ४१७॥
सागरोऽपि शुकं ध्यायन् चूतं यत्नेन धारयन् ।
क्रमाद् जयपुरं प्राप्तः स्वस्थित्याऽवासयद् बहिः ॥४१८॥
अचिन्तयच्च यदहो ! पक्षिणोऽपीदृशी मतिः ।
उपकर्तुं तदा मर्त्यभवे किं कृतऽमन्यकर्तृ ॥४१९॥
तत् किं कुक्षिंभरित्वेन ममैतत्फलभक्षणात् ।
तथा कुर्वे यथा विश्वविश्वस्योपकृतिर्भवेत् ? ॥ ४२० ॥
यतः-
तुन्दस्य भरणे नीचास्तुष्टाः, स्वीयस्य मध्यमाः ।
उत्तमा भुवनस्याऽपि सतां स्वपरता न हि ॥४२१॥
स च सर्वोपकारोऽत्र न हि विश्वाऽधिपं विना ।
तदऽत्र राज्ञो दास्येऽदो हृदीदं निश्चिकाय सः ॥४२२॥
न्यस्य मुक्ताभृतस्थालोपरिचूतफलं क्षणे ।
तदुपायनमादाय जगाम नृपधाम सः ॥४२३॥
आस्थाने नृपमऽद्राक्षीत् प्रतीहारनिवेदितः ।
मुक्तास्थालं पुरो मुक्त्वा साऽष्टाङ्गं प्रणनाम च ॥४२४॥
तस्मिन् यथासनासीने चूतं मुक्ताफलोपरि ।
भूपालो वीक्ष्य विस्मेरमुखः पप्रच्छ सादरम् ॥४२५॥
सार्थेश ! किमियानर्घ्यः फलमात्रस्य दृश्यते ।
कथं कदापि नो दृष्टः सहकारतरुस्त्वया ? ॥४२६॥
तत्प्रभावादिकं सर्वं कथयामास सागरः ।

---

१ अन्यत् ।

अतिप्रीतो नृपस्तस्य सन्मानं बह्वकारयत् ॥४२७॥
आकार्याऽऽरामिकं स्वीयं शिक्षयित्वाऽतियत्नतः ।
रोपणायाऽर्पयद् राजा तदाऽऽम्रं सह यामिकैः ॥४२८॥
सोऽपि गत्वा शुभस्थाने विधिना परिकर्मवित् ।
सिञ्चने रोपयित्वाऽऽम्रं सदाऽऽत्मानमिवाऽऽत्मवित् ॥४२९॥
क्रमेणाऽङ्कुरमुद्भिन्नं श्रुत्वा नृपतिरुत्सवम् ।
मुदा तत्र सुपुत्रस्य जन्मेवाऽकारयत्तराम् ॥४३०॥
भक्तवस्त्रादिसत्कारैस्तोषयामास पूजनात् ।
विशेषेण तदेकाग्रचित्ताऽऽरामिकयामिकान् ॥४३१॥
स्वयं याति नृपो द्रष्टुं पल्लवे पल्लवेऽनिशम् ।
वर्धमाने प्रवर्धन्ते राज्ञो हृदि मनोरथाः ॥४३२॥
स्कन्धप्रस्कन्धशाखासु वर्ण्यमानासु भूपतिः ।
तत्र पर्वोत्सवं दत्ते शर्मोत्सवो मुदा हृदि ॥४३३॥
एवं सर्वाङ्गरम्यस्य सौभाग्यस्येव मञ्जरी ।
प्रादुर्बभूव चूतस्य तस्य विश्वद्दशां सुधा ॥४३४॥
फलैश्चाऽलङ्कृतो भूरिभाग्यस्याऽऽरभवत् तरुः ।
मन्यते स्म जनं राजा गतरोगजरापदम् ॥ ४३५ ॥
अथैकस्य पपाताऽऽम्रफलस्योपरि पुष्करे[1] ।
प्रजन्तुप्रक्रान्तिकान्तस्य सर्पस्य गरलं मुखात् ॥४३६॥
सद्यः पक्वं च तत् तेन गलित्वा पाऽपतद् भुवि ।
तद् नीत्वाऽऽरामिकस्तुष्यन् राज्ञोऽभुतमढौकयत् ॥४३७॥
प्रसाददानं कृत्वाऽस्य नृपो निजपुरोपसे ।
आघाप्रेष्टेऽस्त्विति ध्यात्वा ददावाम्रं सगौरवम् ॥ ४३८ ॥
सोऽपि गत्वा निजावासे कृत्वा देवार्चनं मुदा ।
तदाम्रं भक्षयामास तरसा च विपन्नवान् ॥४३९॥
शोककोलाहले तत्र जाते ज्ञात्वा नराधिपः ।

१ गगने ।

अनिमीलो नृपस्तस्य सन्मानं चाऽकारयत् ॥४२७॥
आचार्योऽप्यागमिकं स्वीयं शिष्यान्विताऽतियत्नतः ।
रोपणायाऽर्पयद् राजा सहाऽऽम्रं सह पार्थिवैः ॥४२८॥
सोऽपि गत्वा शुभस्थाने विधिना परिकर्मवित् ।
शिक्षने रोपयित्वाऽऽम्रं सदाऽऽध्यानविदाऽऽमवित्॥४२९॥
क्रमेणाऽङ्कुरमुद्भिन्नं श्रुत्वा नृपनिकेतनम् ।
मुदा तत्र गुरुस्तस्य जन्मेवाऽवारयत्तराम् ॥४३०॥
भक्तवत्सादिसत्कारैस्तोषयामास पूजनात् ।
विशेषेण महेच्छावधिनाऽऽराधितयाविशान ॥४३१॥
स्वयं याति नृपो द्रष्टुं पत्रैः पल्लवसन्निभम् ।
वर्धमाने प्रवर्धन्ते राज्ञो हृदि मनोरथाः ॥४३२॥
कन्दस्कन्धप्रशाखासु वर्धमानासु भूपतिः ।
नव पल्लवितं दृष्टे सकेतन्यो मुदा हृदि ॥४३३॥
एवं सर्वाङ्गरम्यस्य सौभाग्यस्येव वल्लरी ।
प्रादुर्बभूव पुष्पस्य तस्य विश्वदलां सुधा ॥४३४॥
फलैश्चाऽस्य रक्तानि भूरिभाग्यस्याऽऽप्रभवत् ततः ।
दर्शने स्म जनं राजा गमरोगज्वरापहम् ॥ ४३५ ॥
अर्पितस्य फलानाऽऽम्रफलस्योपरि पुष्करे[1] ।
प्रसन्नत्वात्प्रियकान्तस्य सर्वस्य परमे मुदा ॥४३६॥
ततः पक्वं च तत् तेन गृहीत्वा प्राऽर्पयद् भुवि ।
तद् गीत्वाऽऽराधितस्पुष्पेन राज्ञोऽर्पदं सौख्यदम् ॥४३७॥
समारुह्यानं कृत्वाऽस्य नृपो निजपुरोधसे ।
आचार्येभ्योऽपि सर्वाणि प्रदाप्य दशवार्षं सगौरवम् ॥ ४३८ ॥
सोऽपि गत्वा निजावासे कृत्वा देवार्चनं मुदा ।
तदार्धं भक्षयामास सर्मा च विचक्षणः ॥४३९॥
सोऽवशेषान्ते तत्र जाते ज्ञात्वा नराधिपः ।

---
१ स्पष्टे ।

किमेतदिति संभ्रान्तचित्तः श्यामपुखोऽभवत् ॥४४०॥
दध्यौ च हन्त ! केनाऽपि वैरिणा वणिजः करात् ।
स्फुटं विषफलं मेऽद्यौ दापितं हा ! करोमि किम् ? ॥४४१॥
सोऽथ परशुधरान सर्वान आदिदेश क्रुधा ज्वलन ।
अरे ! छेद्यस्तथाऽऽम्रोऽयं यथा नामाऽपि नो भवेत्॥४४२॥
तैः कुठारकरैः शीघ्रं गत्वाऽसौ तत्र शत्रुवत् ।
हारावपरलोकानां छिन्नः सह मनोरथैः ॥४४३॥
तद् ज्ञात्वा जीवितोद्विग्नैः कुष्टिपङ्ग्वन्धलादिभिः ।
गत्वाऽस्य फलपत्राद्यं भक्षितं सुखमृत्यवे ॥४४४॥
क्षणेन तत्प्रभावात् ते भूत्वा मन्मथसंनिभाः ।
उपतस्थुर्नृपं तुष्टास्तद्वृत्तं च न्यवेदयन् ॥४४५॥
विस्मितोऽथ नृपो दध्यावहो ! किमिदमद्भुतम् ! ।
ध्रुवं सत्यं वचः तस्य सार्थेशस्य महात्मनः ॥४४६॥
केनाऽपि कारणेनाऽभूदिदं विषमयं फलम् ।
इत्याऽऽरामिकमाकार्याऽप्राक्षीत् शपथमपूर्वकम् ॥४४७॥
वद भोः ! यदिहाऽऽनिन्ये तदाम्रं किं त्वया द्रुमात् ।
जगृहे भूमिभागाद् वा स ऊचे देव ! भूतलात् ? ॥४४८॥
अचिन्तयद् नृपो नूनं कुतोऽप्यऽहिविषादिदम् ।
तापेन सहसा पक्वं गलित्वा भूतलेऽपतत् ॥४४९॥
प्रैषीच्च पुरुषान् वेगादाम्रशेषस्य रक्षितुम् ।
तैर्गत्वा वीक्ष्य चागत्य विज्ञप्तं श्रूयतां विभो ! ॥४५०॥
विषवृक्ष इति श्रुत्वा संभूय स तथा जनैः ।
चूर्णीकृतो यथा तस्य न स्थानमऽपि लक्ष्यते ॥४५१॥
तद् निशम्य नृपः सास्रं विललाप महार्त्तिभाक् ।
हा ! मया मन्दभाग्येन विहितं विश्ववैशसम्[2] ॥४५२॥
विषवृक्षोऽपि संवर्ध्य स्वयं छेत्तुं न युज्यते ।

---

१ हाशब्दं कुर्वतां लोकानां पश्यतामित्यर्थः । २ विश्वहानि. ।

यूपहतः किं स्वैव धिग् ममाऽचिन्त्यकारितम् ॥४५३॥
त्थितं जीवितं यावत् पश्चात्तापाऽनलेन सः ।
ह्यमानोऽनिशं तस्थौ राज्यधर्मान्यपराङ्मुखः ॥४५४॥
देवं त्वमपि स्वामिन् ! सम्यग् हृदि विभावय ।
समीक्ष्य विहितं कार्यं कदाऽप्येति न विक्रियाम् ॥४५५॥
समस्तगुणसंपूर्णे ललिताङ्गेऽपि तत् त्वया ।
अपरीक्ष्य समारेभे सरम्भः कथमीदृशः ? ॥४५६॥
तो यथाऽऽदिशेद् देवः कुमारस्याऽन्तिकं तदा ।
त्वा जानीमहे सम्यक् सर्वं तस्य कुलादिकम् ॥४५७॥
अमात्य ! साधु साध्वेतत् कुरुध्वेति नृपोदिते ।
दभ्यासीदुपागत्य मन्त्रिवर्गो नृपात्मजे ॥४५८॥
कुमारः प्राह मन्त्रीश ! जात्यादिकथको मम ।
तोऽसौ सज्जनः स्वं तत् कथयामि कथं स्वयम् ? ॥४५९॥
तस्यैव सज्जनेनैव पापिना जातिदोषजम् ।
वैवं रिष्टमानिन्ये तत् त्वं तत्त्वं निवेदय ॥४६०॥
अभिशम्य कुमारोऽपि ज्ञातकारणधीरधीः ।
स्वकीयं पुरपित्रादि यथातथमचीकथत् ॥४६१॥
तत्संगुर्मन्त्रिणो राज्ञे तन्निशम्य नृपोऽभवत् ।
समं हर्ष-विषादाभ्यां संकीर्णहृदयः क्षणम् ॥४६२॥
ग्राहिणोच्च नरान्नाशुना ऽऽशु गत्वाऽथ तत्र ते ।
श्रीवासनगरेशाय तत्स्वरूपं न्यवेदयन् ॥४६३॥
सहसा वचसा तेन भेकवज्जलदाम्भसा ।
न मत्युज्जीवित इवाऽभूद् नृपो नरवाहनः ॥४६४॥
हर्षेण च जगादाऽथ ममाऽहो ! कोऽपि संमति ।
जितशत्रुसमो धन्युर्न परो भुवनत्रये ॥४६५॥
प्रतिस्थापयत्राऽऽस्पर्धितिरस्काराऽपमानितः ।

आस्माकः अस्मदीयः ।

किं च कृत्रिमरोपेण तवैवाऽऽपातिसुन्दराम् ।
विधित्सता मया तादृक् कृतं लोके यदुच्यते ॥ ५०५ ॥
पितृभिस्ताडितः पुत्रः शिष्यस्तु गुरुशिक्षितः ।
घनाहतं सुवर्णं च जायते जनमण्डनम् ॥ ५०६ ॥
अथवाऽलमुपालम्भैः शुभायाऽखिलमप्यऽभूत् ।
ईदृक् स्वपुत्रमाहात्म्यं पश्यामि कथमन्यथा ? ॥५०७॥
ललिताङ्ग ! तदद्यापि मम भाग्यानि जाग्रति ।
अनभ्रवृष्टिवद् दृष्टो यदद्य सहसा भवान् ॥ ५०८ ॥
इदं राज्यमिदं गेहमयं परिजनो जनः ।
सर्वमङ्गीकुरुष्वेदं योग्यस्त्वत्तो हि नाऽपरः ॥ ५०९ ॥
अस्याश्च वध्वास्तत् तादृक् कुलमेवोपदेशकम् ।
यत् कर्त्तव्यविधौ पाणिगृहीत्यास्ते विशेषतः ॥ ५१० ॥
विधिदृष्टाऽनुसारेण सततं पालय प्रजाः ।
धन्य ! त्वं हरिवल्लक्ष्म्या राजपुत्र्या पुनो भुवि ॥५११॥
अहं तु पूर्वजाऽऽचीर्णं व्रतं सुगुरुसंनिधौ ।
त्वय्याऽऽरोपितभारत्वाद् निश्चिन्तमतिराश्रये ॥ ५१२ ॥
ललिताङ्गो वचः श्रुत्वा पितुर्विरहसूचकम् ।
सदैन्यमवदद् देव ! किं मया दुष्कृतं कृतम् ? ॥ ५१३ ॥
यदेतावन्ति मे तात ! दिनानि विफलान्यगुः ।
दूरेण गुरुपादानां सद्य यदि कर्मणा ॥ ५१४ ॥
दर्शेऽन्तरे मया तातो दृष्टस्तत् तेन किं पुनः ? ।
वर्षारविरिवाऽभ्रेण ममाऽदृष्टीकरिष्यति ॥ ५१५ ॥
पुनर्नैव समादेश्यमऽश्रोतव्यमिदं विभो ! ।
कस्याऽपि दिवसो मा गात् सतः पूज्यानपश्यतः ॥५१६॥
तात ! किं तेन राज्येन जीवितेन दिनोदये ।
प्रसन्नं नेक्ष्यते यत्र पितृपादाम्बुजद्वयम् ? ॥ ५१७ ॥

---

१ वध्वाः ।

पितुः पुरो निषण्णस्य या शोभा जायते भुवि ।
उच्चैः सिंहासनस्थस्य तच्छतांशोऽपि सा कुतः? ॥५१८॥
यः कोऽपि परमाऽऽस्वादो गुरुभुक्तोज्झितेऽभवत् ।
दिव्यपाकेऽपि मिष्टान्नरसवत्या न तं लभे ॥ ५१९ ॥
या प्रीतिर्निर्भमानस्य गुरोरादेशमुज्ज्वलम् ।
भुवनत्रयलाभेऽपि न सा भवति निश्चितम् ॥ ५२० ॥
देवाऽऽदेशय यत् कृत्यं सेवाहेवाकिनो मम ।
निराश्रितपथाऽऽयातः संपूरय मनोरथान ॥ ५२१ ॥
इति पुत्रवचोनीरसिक्तमोहतरुः क्षणम् ।
भूत्वा किंकृत्यतामूढो भूयोऽवष्टभ्य धीरताम् ॥ ५२२ ॥
जगाद नृपतिरिदं मन्निबन्धं विधेहि मे ।
ममाऽऽयातं द्रुतं वत्स ! तव राज्यं व्रतं मम ॥ ५२३ ॥
इति धृत्वा करे पाणिं विलक्षवदनं सुतम् ।
मन्त्राम्बुपूतकलशशब्दनिर्घोषपूर्वकम् ॥ ५२४ ॥
राज्ये निवेशयामास शिक्षयामास चेदृशम् ।
वर्तितव्यं तथा येन न स्मरन्ति प्रजा मम ॥ ५२५ ॥
मन्त्रिसामन्तमुख्यांश्चाऽऽदिदेश यदतः परम् ।
एतदाज्ञापरैर्भाव्यं युष्माभिरिह सर्वथा ॥ ॥ ५२६ ॥
क्रोधाद्द्वेषेण लोभेन चिरं परिचयेन च ।
धर्मात्प्रमादवैकल्याद् दर्पाद्गुप्तया मया ॥ ५२७ ॥
यत् किंचिदपचक्रे तत् क्षन्तव्यमिति भूपतिः ।
लोकानापृच्छ्य जग्राह सद्गुरोरन्तिके व्रतम् ॥५२८॥
(युग्मम्)

स परित्यक्तराज्यर्द्धिः कलत्रादिपरिग्रहः ।
[illegible] शुशुभेऽत्यन्तं मुक्ततोय इवाऽम्बुदः ॥५२९॥
महाव्रतधरः शान्तो दान्तः समितिगुप्तिभिः ।
सदाऽपि शुद्धसद्धर्मध्यानाध्ययनतत्परः ॥५३०॥

अन्तर्यामीव धाऽऽत्मचमत्कारमयविधयः ।
शुश्रूषा गुणगौरवो भक्तो गुरुपदाम्बुजे ॥५३१॥
अनवद्यान्यदाऽन्यत्राऽऽचिन्तयनाय हर्षोदयः ।
महामुनिपरीवारो विजहार धरातले ॥५३२॥
काम्पिल्ये नृपः प्राप माऽदयामाप्ययनरसम् ।
विश्वस्याऽपि सुखेऽस्मिन् पूर्णं तत्र इवाऽभवत् ॥५३३॥
मुखपङ्कजेनेव स्वाध्यायपङ्कजेन यः ।
विराजन् रामगोऽत्र कस्य नोवाप मानसे ? ॥५३४॥
उद्यानपालोऽऽगेत्य भूपः पूर्वेन कल्पितो यदि ।
अम्बुधान नयनन्तुर्षैः दुर्वर्षापाऽनपि धमात् ॥५३५॥
पृथ्वीनि धाम्यन् नीत्वा विन्यानः दुपिस्तान शनैः ।
स कोपाऽऽगमदहस्तार्थं धाम्याकार इवाऽभवत् ॥ ५३६ ॥
तथाहि—

जननीव परित्राणात् पितेव धनदानतः ।
गुरुवद् धर्मशास्त्रियाऽऽचार्य इव शिक्षणात् ॥५३७॥
मित्रवद् हिताऽऽख्यानाद् न्यायधर्मपरायणः ।
राजा किमिव लोकानां न करोति समीहितम् ? ॥५३८॥
(युग्मम्)

तस्यैव शासनो राज्यमन्येधुर्मुदिताननः ।
उद्यानपालकोऽभ्येत्य विहिताञ्जलिरभ्यधात् ॥५३९॥
दिष्ट्या वर्धापयसे देव ! जयेन विजयेन च ।
आचार्या बहिरुद्याने राजर्षिर्वाहनः ॥ ५४० ॥
तद् श्रुत्वा भाविभद्राणामानन्दपोषितमनाः ।
वसुनाथोऽप्यभवत् तस्मै कोटिमूल्यं धनं ददौ ॥५४१॥
सत्वरं च गुरोः पादवन्दनाय महादरः ।
सान्तःपुरपरीवारो भक्तिनामनृपो ययौ ॥५४२॥
सोऽस्मत्पद् तत्र तं नेत्राऽऽनन्दनं मुनिमण्डनम् ।

पितुः पुरो निषण्णस्य या शोभा जायते भुवि ।
उच्चैः सिंहासनस्थस्य तच्छतांशेऽपि सा कुतः? ॥५१८॥
यः कोऽपि परमाऽऽस्वादो गुरुभुक्तोज्झितेऽभवत् ।
दिव्यपाकेऽपि मिष्टान्नरसवत्या न तं लभे ॥ ५१९ ॥
या प्रीतिर्लभमानस्य गुरोरादेशमुज्ज्वलम् ।
भुवनत्रयलाभेऽपि न सा भवति निश्चितम् ॥ ५२० ॥
देवाऽऽदेशाय यत् कृत्यं सेवाहेवाकिनो मम ।
चिरान्नेत्रपथाऽऽयातः संपूरय मनोरथान् ॥ ५२१ ॥
इति पुत्रवचोनीरसिक्तमोहतरुः क्षणम् ।
भूत्वा किंकृत्यतामूढो भूयोऽवष्टभ्य धीरताम् ॥ ५२२ ॥
जगाद नृपतिर्मैवं प्रतिबन्धं विधेहि मे ।
क्रमाऽऽयातं द्वयं वत्स ! तव राज्यं व्रतं मम ॥ ५२३ ॥
इति धृत्वा करे बाढं विलक्षवदनं सुतम् ।
तत्कालमुच्छलत्पञ्चशब्दनिर्घोषपूर्वकम् ॥ ५२४ ॥
राज्ये निवेशयामास शिक्षयामास चेदृशम् ।
वर्त्तितव्यं तथा येन न स्मरन्ति प्रजा मम ॥ ५२५ ॥
मन्त्रिसामन्तमुख्यांश्चाऽऽदिदेश यदऽतः परम् ।
एतदाज्ञापरैर्भाव्यं युष्माभिरिह सर्वथा ॥ ॥ ५२६ ॥
क्रोधोद्बोधेन लोभेन चिरं परिचयेन च ।
श्रीभवोन्मादवैकल्याद् दर्पोद्धुरतया मया ॥ ५२७ ॥
यत् किंचिदपचक्रे तत् क्षन्तव्यमिति भूपतिः ।
लोकानापृच्छय जग्राह सद्गुरोरन्तिके व्रतम् ॥५२८॥
(युग्मम्)
स परित्यक्तराज्यश्रीकलत्रादिपरिग्रहः ।
प्रोज्ज्वलः शुशुभेऽत्यन्तं मुक्ततोय इवाऽम्बुदः ॥५२९॥
महाव्रतधरः शान्तो दान्तः समितिगुप्तिभिः ।
सदाविशुद्धसद्धर्मश्रद्धानध्यानतत्परः ॥५३०॥

विधिना शुद्धभूभागे कृतासनपरिग्रहम् ॥५४३॥
तपःप्रभावसम्पन्नज्ञानाऽतिशयभासुरम् ।
साधुहंसगणै रम्यैः संसेवितपदाम्बुजम् ॥५४४॥
अन्तःशमसुधोल्लासिवदनेन्दुप्रभाभरैः ।
प्रीणयन्तमऽसद्धयानाऽऽयातवन्दारुनागरान् ॥५४५॥
(त्रिभिः विशेषकम्)
त्रिश्च प्रदक्षिणीकृत्य भूतलन्यस्तमस्तकः ।
प्रणम्य पुरतो भक्त्या प्राञ्जलिः समुपाविशत् ॥५४६॥
आशिषं गुरुऽप्यऽस्मै दत्त्वा कल्याणकारिणीम् ।
रहस्यं जिनधर्मस्य समप्रसादमुदाहरत् ॥ ५४७ ॥
(मरुस्थलपथे यद्वद् दुष्प्रापः कल्पपादपः ।
तथा भवेऽत्र जन्तूनां मानुष्यमतिदुर्लभम् ॥ ५४८ ॥
आर्यदेशश्च तत्राऽपि सुकुलं निर्मला मतिः ।
विशिष्टगुरुसम्पर्को भूरिभाग्यैरऽवाप्यते ॥५४९॥
-आसादिते पुनस्तस्मिन्नऽक्षयं सुखमिच्छुभिः ।
धारणीयं हृदि ज्ञात्वा सम्यक् सम्यक्त्वमऽच्युतम् ॥५५०॥
यथा विना प्रतिष्ठानकाष्ठं पोतो न सिध्यति ।
प्रासादो निष्ठुरं पीठबन्धं च न विना भवेत् ॥५५१॥
गाढमूलं विना प्रौढिं नाऽऽसादयति पादपः ।
सम्यक्त्वं च विना तद्वद् धर्मो नैवाऽवतिष्ठते ॥५५२॥
तद् देवगुरुधर्माणां तत्त्वनिश्चयलक्षणम् ।
भवे भवति भव्यानामऽभव्यानां कदापि न ॥५५३॥
विश्वं विश्वमऽपि व्याप्तं रागद्वेषादिभिर्भृशम् ।
निःशेषा यस्य ते क्षीणा वीतरागः स देवता ॥५५४॥
शान्तचित्तवचस्काये सर्वसत्त्वोपकारिणि ।
वीतरागे विसंवादः सहृदां हृदये कुतः ? ॥५५५॥
दुःखगर्भं सुखं रागे निरागस्त्वे निरन्तरम् ।

तत्र पुनः प्राप्यते देववीतरागप्रसादतः ॥५५६॥
यादृक् संसेव्यते स्वामी लेश्या भवति तादृशी ।
वीतरागे ततो नाथे वीतरागं जायते मनः ॥५५७॥
स्वपरोत्तारणे काष्ठयानतुल्यो यथाम्बुधौ ।
संविग्नः स्याद् गुरुर्धीरः सदा सदुपदेशकः ॥५५८॥
अन्तःपरिग्रहो रागो बहिस्त्वनुविधोपधिः ।
स द्विधाऽप्युज्झितो येन स महात्मा गुरुर्गुरुः ॥५५९॥
लोकेऽपि वन्द्यते त्यक्तबहिरन्तःपरिग्रहः ।
अत्र निस्तुषरागाणामसतानां निदर्शनम् ॥५६०॥
अर्थाद्दोऽपि गुरुः सेव्यश्चित्तोपशान्तये ।
अपत्योऽपि तत्तापं हरते रागिरागिणाम् ॥५६१॥
धर्मतत्त्वं त्रिवर्गं श्रेयं भुवनत्रयसम्मतम् ।
यद् दया सर्वभूतेषु त्रसेषु स्थावरेषु च ॥५६२॥
मूलमन्त्रं विना सिद्धिर्यान्यमन्त्रेण नो यथा ।
भूयोभिरपि नो कृत्यैस्तथा धर्मो दयां विना ॥५६३॥
तद् रूपं मनसा तथ वाच्यं वाचा मनीषिभिः ।
चेष्टितव्यं तदङ्गेन येन कोऽपि न पीड्यते ॥५६४॥
यथाऽऽत्मनः प्रियं प्राप्तोत् ततः कुर्वीत तत् परे ।
बुभुक्षुः शालिधान्यं यः सेवेऽपि वपते स तद् ॥५६५॥
अहिंसैव परो धर्मः शेषस्तु व्रतविस्तरः ।
अस्यैव परिरक्षार्थं, पादपस्य यथा वृतिः[1] ॥५६६॥
इति तत्त्वत्रयीरूपं सम्यक्त्वमुरुलक्षणैः ।
लक्षितं पञ्चभिर्धैर्यस्थैर्यादिभूषितं पुनः ॥५६७॥
सम्यक्त्वरत्नं यत्नेन धार्यं चित्तकरण्डके ।
रक्ष्यं शङ्कादिचौरेभ्यः सहगामि भवान्तरे ॥५६८॥
इतरोऽपीह नो मन्त्रो नृणां सिद्ध्यति शङ्कया ।

1 वाटी, इत्यर्थः ।

चिन्तितं दस्युनेदं यद् गन्धारो जिनधार्मिकः ।
तदाख्यातमतोऽलीकं युगान्तेऽपि न संभवेत् ॥ ५९५ ॥
उक्तं चाऽऽख्याहि मे मन्त्रं त्वं गृहाण करण्डकम् ।
साधयित्वा यथा सद्यः प्रत्ययं जनयामि ते ॥ ५९६ ॥
स्कन्दिलोऽपि तदा तस्मै कौतुकेन भयेन च ।
संपूरितमना मन्त्रं यथातथमचीकथत् ॥ ५९७ ॥
चौरः शिक्यकमारुह्य मन्त्रमेकमनाः स्मरन् ।
चिच्छेद युगपत् पादांश्चतुरोऽप्यस्य साहसात् ॥५९८॥
विद्याऽधिष्ठायिनी तुष्टा विमानं देव्यढौकयत् ।
तस्करोऽपि तदाऽऽरुह्य ययौ गगनमण्डलम् ॥५९९॥
अथ प्रभातसमये विष्वग् व्याहारका नराः ।
अरे ! गृह्णीत बध्नीत लब्धश्चौरः सवस्तुकः ॥६००॥
जल्पन्त इति ते यावत् स्कन्दिलं प्रति ढौकिताः ।
चौरविद्याधरस्तावद् विकुर्व्य महतीं शिलाम् ॥६०१॥
मद्गुरोः स्कन्दिलस्याऽस्य विरुद्धं यः करिष्यति ।
तस्योपरि शिलां मोक्ष्ये गगनस्थोऽब्रवीदिति ॥६०२॥
(विशेषकम्)
भीताः सर्वेऽथ तद् गत्वा शशंसुर्भूभुजे भटाः ।
नृपोऽपि सम्भ्रमात् तत्राऽऽगत्य तं विनतोऽवदत् ॥६०३॥
कथ्यतां खेचराधीश ! कथं गुरुरयं तव ? ।
वृत्तान्ते कथिते तेन गताः सर्वेऽपि विस्मयम् ॥६०४॥
अन्वय-व्यतिरेकाभ्यां शङ्कोदाहरणं बुधैः ।
इत्थं विभाव्य सम्यक्त्वं धार्यं निःशङ्कमानसैः ॥६०५॥
चारित्रयाने भग्नेऽपि गुणमाणिक्यपूरिते ।
तरत्येव भवाऽम्भोधिं सम्यक्त्वफलकग्रहात् ॥६०६॥
तमोग्रस्तस्य सामस्त्याद् जीवेन्दोर्यदि जायते ।
सचैतन्यकला काऽपि व्यक्ता मुक्तिस्ततो ध्रुवम् ॥६०७॥

वृद्धिमायाति सद्धर्मः स्तोकोऽपि वटबीजवत् ।
परं कृपणवत् कोऽपि न ग्रन्थंफलमश्नुते ॥६०८॥
निसर्गरुचिमुख्याश्च कथ्यन्ते दशधा श्रुते ।
तारतम्यविभागेन सर्वे सम्यक्त्वधारिणः ॥६०९॥
तथाहि—
द्रव्यसंग्रादिभावा ये जिनैः ख्यातास्तथैव यः ।
श्रद्धत्ते स्वयमेवैतान् स निसर्गरुचिः स्मृतः ॥६१०॥
यः परेणोपदिष्टांस्तु च्छद्मस्थेन जिनेन वा ।
तानेव मन्यते भावानुपदेशरुचिः स वै ॥६११॥
रागो द्वेषश्च मोहश्च यस्याऽज्ञानं क्षयं गतम् ।
तस्याज्ञायां रुचिं कुर्वन्निहाज्ञारुचिरिष्यते ॥६१२॥
अधीयानः श्रुतं तेन सम्यक्त्वमवगाहते ।
अङ्गाऽनङ्गप्रविष्टेन यः स सूत्ररुचिः स्मृतः ॥६१३॥
स बीजरुचिरासाद्य पदमेकमनेकधा ।
योऽध्यापयति सम्यक्त्वं तैलबिन्दुमिवोदके ॥६१४॥
श्रीमत्सर्वज्ञागमो येन दृष्टः स्पष्टार्थतोऽखिलः ।
आगमज्ञैरभिगमरुचिरेषोऽभिधीयते ॥६१५॥
द्रव्याणां निखिला भावाः प्रमाणैरखिलैर्नयैः ।
उपलब्धं गता यस्य स विस्ताररुचिर्मतः ॥६१६॥
ज्ञानदर्शनचारित्रतपःसमितिगुप्तिषु ।
यः क्रियासु रतो नित्यं स विज्ञेयः क्रियारुचिः ॥६१७॥
आज्ञाप्रवचने जैने कुदृष्टावनभिग्रहः ।
यः स्याद् भद्रकभावेन तं संक्षेपरुचिं विदुः ॥६१८॥
यो धर्मं श्रुतचारित्राऽस्तिकायविषयं खलु ।
श्रद्दधाति जिनाख्यातं स धर्मरुचिरिष्यते ॥६१९॥
इत्येवं सर्वभेदानां मानसं मूलकारणम् ।

१ सम्यक्त्वं धनफलं च ।

तस्मात् तदेव कर्तव्यमेकतानं मनीषिणा ॥६२०॥
तथा सर्वज्ञचैत्यादिसप्तक्षेत्र्यां नियोजितम् ।
चित्तं वित्तं च सम्यक्त्वपुष्टिमिष्टां तनोत्यलम् ॥६२१॥
यतः—
अधः क्षिपन्ति कृपणा वित्तं तत्र यियासवः ।
सन्तस्तु गुरुतीर्थादौ समुच्चैःपदकाङ्क्षिणः ॥६२२॥
गुरोर्वदननिर्यातैरित्यादिवचनामृतैः ।
सिक्तस्वान्ततरूल्लासिप्रमोदकिशलोज्ज्वलः ॥६२३॥
ललिताङ्गनृपो देशविरत्या सह सप्रियः ।
अङ्गीचकार सम्यक्त्वं चकार सफलं जनुः ॥६२४॥

(युग्मम्)

प्रणिपत्य गुरुं भूयो निजं धामगतोऽनिशम् ।
कुर्वाणो धर्मकृत्यानि श्रद्धानातिशयादसौ ॥६२५॥
कुलीनमिव गम्भीरदृढमूलं सुभूमिकम् ।
पुरो यदान्यगृहवद्दर्दैकस्तवमण्डितम् ॥६२६॥
घृतापणमिव स्फूर्जत्प्राज्यकुम्भमनोहरम् ।
दर्शनीयकणालीकं सुग्रासं च सुभिक्षवत् ॥६२७॥
गजाश्वनरपीठाढ्यं पृथिवीधवसौधवत् ।
योगीन्द्रमिव सम्पूर्णकुम्भकं कलसानुगम् ॥६२८॥
आसन्नोद्वाहकन्याक इव प्रवरमञ्चिकम् ।
दिव्यशाल्म्यवघाटं तारजङ्घामनोहरम् ॥६२९॥
नृणिलेख्यकमिव सद्वितीयार्धपादकम् ।
सूत्रं भरणिकारम्यं पृथुलाभेभ्यसार्थवत् ॥६३०॥
कपोत-पालिकोपेतं गिरिशृङ्गनिकुञ्जवत् ।

---

१ शिखरा, पल्लवा । २ अन्न । ३ अर्हदा वाचकाः । ४ ग्रासा बहवः, बहुधान्यं च । ५ कमलाक्षं सर्वाभिरामपि । ६ योगीन्द्रपक्षे कुम्भकाख्यो योगः । ७ पक्षे दर्शने वित्तस्मिन् नक्षत्र कपोतपालिका कपोतश्रेणी च ।

विततच्छायकाकीर्णं मालाकारनिकेतवत् ॥६३१॥
दिव्योरुशिखरं मासमदूरेखं गुरुशैलवत् ।
रामसैन्यमिव व्यक्तं सुग्रीवामलसारकम् ॥६३२॥
धनदागारवत् स्फारद्रव्याढ्यकलशाश्रितम् ।
आपशास्त्रमिवाऽभिज्ञैर्वर्णनीयगुरुध्वजम् ॥६३३॥
अखण्डमण्डपच्छायं सुविशालबलानकम् ।
प्रतिबिम्बचलच्चित्रं जगतीपरिवेष्टितम् ॥६३४॥
सुवर्णभित्तिविच्छित्तिसदूरस्तम्भशोभितम् ।
स्फुरन्मणिमयोत्तानपट्टसोपानतोरणम् ॥६३५॥
वै राज्यकुलसम्भूतं शुद्धनागरजातिकम् ।
सर्वाङ्गसुन्दरं विश्वकर्मणेव स्वयं कृतम् ॥६३६॥
यशः स्वमिव विस्तीर्णं स्वमानसमिवोन्नतम् ।
प्रत्यक्षीभूतमात्मीयपुण्यराशिमिवोज्ज्वलम् ॥६३७॥
चञ्चच्चूडामणीकल्पं श्रीवासनगराधिपः ।
जिनेन्द्रभवनं चारु कारयामास भूपतिः ॥६३८॥

(अष्टादशभिः कुलकम्)

कन्दमानन्दवल्लीनां बीजं सद्धर्मभूरुहः ।
कर्पूरपिण्डं नेत्राणां मुक्तापुण्ड्रं शिवश्रियः ॥६३९॥
हारतारककुन्देन्दुक्षीरनीररुचामिव ।
अजितसारमादाय विश्वानन्दाय वेधसा ॥६४०॥
तत्रात्मानमिव स्वच्छस्फटिकोपलनिर्मितम् ।
नाभेयबिम्बं विधिना प्रतिष्ठाप्य न्यवीविशत् ॥६४१॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

कृत्वाऽस्य विधिना स्नात्रं कुम्भैर्गन्धाम्बुपूरितैः ।
उच्छलद्दिव्यवादित्रनिर्घोषापूरिताम्बरम् ॥६४२॥

---

१ मकरसुग्रीवनिर्मलबलमपि । २ आपभवबाधो दुर्भेद्या वर्ण्यन्ते यदुत । ३ रचना । ४ मुकुटदेशयम् ।

तस्मात् तदेव कर्तव्यमेकतानं मनीषिणा ॥६२०॥
तथा सर्वज्ञचैत्यादिसप्तक्षेत्र्यां नियोजितम् ।
चित्तं वित्तं च सम्यक्त्वपुष्टिमिष्टां तनोत्यलम् ॥६२१॥
यतः—
अधः क्षिपन्ति कृपणा वित्तं तत्र यियासवः ।
सन्तस्तु गुरुतीर्थादौ समुच्चैःपदकाङ्क्षिणः ॥६२२॥
गुरोर्वदननिर्यातैरित्यादिवचनामृतैः ।
सिक्तस्वान्ततरुल्लासिप्रमोदकिशलोज्ज्वलः ॥६२३॥
ललिताङ्गनृपो देशविरत्या सह सप्रियः ।
अङ्गीचकार सम्यक्त्वं चकार सफलं जनुः ॥६२४॥
(युग्मम्)

प्रणिपत्य गुरुं भूयो निजं धामगतोऽनिशम् ।
कुर्वाणो धर्मकृत्यानि श्रद्धानातिशयादसौ ॥६२५॥
कुलीनमिव गम्भीरदृढमूलं सुभूमिकम् ।
पुरो वदान्यगृहवदर्दकैस्तवमण्डितम् ॥६२६॥
घृतापणमिव स्फूर्जत्प्राज्यकुम्भमनोहरम् ।
दर्शनीयकर्णालीकं सुग्रासं च सुभिक्षवत् ॥६२७॥
गजाश्वनरपीठाढ्यं पृथिवीधवसौधवत् ।
योगीन्द्रमिव सम्पूर्णकुम्भकं फलसानुगम् ॥६२८॥
आसन्नोद्वाहकन्यांक इव प्रवरमञ्चिकम् ।
दिव्यपर्शीरूपवधारु तारजङ्घामनोहरम् ॥६२९॥
प्रचूर्णिकैल्पकमिव सद्वितीयार्धपादकम् ।
मूर्तं भरणिकारम्यं पृथुलाभेभ्यसार्थवत् ॥६३०॥
कपोत-पालिकोपेतं गिरिकूटसनिकुञ्जवत् ।

---

१ कियाणा: पल्लवा: । २ जन्म । ३ अर्द्धका वाचकाः । ४ प्रासा बहवः, बहुतरञ्च । ५ कणार्डीकं बलाकिरमपि । ६ योगीन्द्रपक्षे कुम्भकाख्यो योगः । ७ अत्र वर्धमानो विभक्त्यर्थम्ति तत्काष्ठ कपोतपालिका कपोतश्रेणी च ।

पवित्रं यन्निरालम्बं चिरं भ्रान्तं भवार्णवे ।
त्वां चालम्ब्य मनो मेऽद्य शर्मनीरे ममज्ज यत् ॥६५५॥
धर्मकोशाद् धनं दत्ते सेवकेभ्यः प्रभुर्भवान् ।
प्रसन्नः समतावस्तु कस्मैचन पुनर्निजम् ॥ ६५६ ॥
इति स्तुत्वा जगन्नाथमुत्थाय पुलकाञ्चितः ।
आनन्दजलपूर्णाक्षो विज्ञप्तिं कृतवानिमाम् ॥ ६५७ ॥
तथा मम जगन्नाथ ! प्रसीद नतवत्सल ! ।
यथा क्षणमपि स्वामिन्नोत्तरसि चेतसः ॥ ६५८ ॥
सर्वोऽपि वदति श्राद्धो यत् त्वं मे नाथ जीवितम् ।
नाहं तु जीवितं येन चलं मे त्वं तु निश्चलः ॥ ६५९ ॥
न कुले न बले रूपे न च न श्रीषु ते विभोः ।
यत् किंचिद् वीतरागत्वं तत्र लीनं मनो मम ॥ ६६० ॥
नानानामानि संकल्प्य विवदन्तां विचक्षणाः ।
मन्दमेधास्त्वहं नाथ ! वीतरागत्वे तव स्थितः ॥६६१॥
विकल्पकल्पनालोलकल्लोलैर्नाथ ! रक्ष मे ।
धूयमानं मनःपोतं यत् तरामि भवाम्बुधिम् ॥६६२॥
वपुः शान्तं प्रसन्ना दृग् जन्तुरक्षाकरं वचः ।
अतस्त्वयि कथं नाथ ! सतां न रमते मनः ? ॥६६३॥
भ्रमन्तु भावाः प्रस्तावादितरे तारका इव ।
सर्वज्ञ ! तव तत्त्वार्द्रा धुर्वीयति मनस्तु मे ॥६६४॥
अलं परिग्रहै रम्यैरपि क्लेशकरैः प्रभो ! ।
सदानन्दमयं देहि भावदेव ! प्रियं पदम् ॥६६५॥
इति कृत्यपरो नित्यं निर्वाह्य बहुवासरान् ।
वार्धकं प्राप तारुण्यवनीदहनपावकम् ॥६६६॥
पालितस्यातियत्नेन लालितस्य महागुणैः ।
स्वदेहस्यापि वैगुण्यं भृशं वीक्ष्य विषादिनः ॥६६७॥
विहाय तृणवद् राज्यं समस्तविरतिग्रनम् ।

पवित्रं यच्चिरालम्बं चिरं भ्रान्ते भवार्णवे ।
त्वां चालम्ब्य मनो मेऽद्य नगतीरे ममज्ज यत् ॥६५५॥
धर्मकोशाद् धनं दत्ते सेवकेभ्यः प्रभुर्भवान् ।
ममत्वः समतावस्तु कर्षणेन पुनर्निजम् ॥ ६५६ ॥
इति स्तुत्वा जगन्नाथमुत्थाय पुलकाञ्चितः ।
आनन्दजलपूर्णाक्षो विज्ञप्तिं कृतवानिमाम् ॥ ६५७ ॥
तथा मम जगन्नाथ ! प्रसीद नतवत्सल ! ।
यथा क्षणमपि स्वामिन्नैवोत्तरसि चेतसः ॥ ६५८ ॥
सर्वोऽपि वदति श्राद्धो यत् त्वं मे नाथ जीवितम् ।
नाहं तु जीवितं येन चलं मे त्वं तु निश्चलः ॥ ६५९ ॥
न कुले न बले रूपे न च न श्रीषु ते विभोः ।
यत् किंचिद् वीतरागत्वं तत्र लीनं मनो मम ॥ ६६० ॥
नानानामानि संकल्प्य विवदन्तां विचक्षणाः ।
मन्दमेधास्त्वहं नाथ ! नीरागत्वे तव स्थितः ॥६६१॥
विकल्पकल्पनाल्लोलकल्लोलैर्नाथ ! रक्ष मे ।
घूर्णमानं मनःपोतं यत् तरामि भवाम्बुधिम् ॥६६२॥
वपुः शस्तं प्रसन्ना दृग् जन्तुरक्षाकरं वचः ।
अतस्त्वयि कथं नाथ ! सदा न रमते मनः ? ॥६६३॥
भ्रमन्तु भावाः प्रस्तावादितरे तारका इव ।
सर्वज्ञ ! तव तत्त्वाद्रौ ध्रुवीयति मनस्तु मे ॥६६४॥
अलं परिग्रहै रम्यैरपि क्लेशकरैः प्रभो ! ।
सदानन्दमयं देहि भावदेव ! शिवं पदम् ॥६६५॥
इति कृत्यपरो नित्यं निर्वाप्य बहुवागरान् ।
वार्धकं प्राप तारुण्यवनीदहनपावकम् ॥६६६॥
पालितस्यातियत्नेन म्लानितस्य महागुणैः ।
स्वदेहस्यापि वैगुण्यं भृशं वीक्ष्य विषादितः ॥६६७॥
विहाय तृणवद् राज्यं समस्तविरतिनिभम् ।

स्वप्नेऽप्यवीक्षिता यादे जज्ञे मदनविह्वला ॥६८०॥
अथ दारान्यदोषेण दुर्जयत्वाद् मनोभुवः ।
कमठस्य भृशं तस्यां सविकारं मनोऽजनि ॥ ६८१ ॥
ततस्तेन कुलाचारविरुद्धवचनोक्तिभिः ।
अनिच्छन्ती वहिर्दृष्ट्या मानसैवपाद् वशीकृता ॥ ६८२ ॥
निरङ्कुशतया लोकद्वयदोषाऽनपेक्षया ।
अनाचारपरौ जातौ कामान्धौ तौ रहोऽन्वहम् ॥ ६८३ ॥
तज्ज्ञात्वा वरुणा जातचित्तेर्ष्यारुणेक्षणा ।
गत्वा न्यवेदयत् सर्वं सहसा मरुभूतये ॥६८४॥
श्रुत्वा तन् नादृतं सोऽपि ग्रामान्तरगमच्छलात् ।
आपृच्छ्य कमठं गत्वा क्षिपद्धामि न्यवर्तत ॥६८५॥
श्रान्तः कार्पटिकीभूयागत्यासौ कमठं मृदु ।
आश्रयं निशि वासाय ययाचे सोऽप्यचिन्तयत् ॥६८६॥
अतिथिर्यस्य भग्नाशो गृहात् प्रतिनिवर्तते ।
स तस्मै दुष्कृतं दत्त्वा पुण्यमादाय गच्छति ॥६८७॥
किञ्च–
तृणानि भूमिरुदकं वाक् चतुर्थी च सूनृता ।–
सतामेतानि गेहेषु नो छिद्यन्ते कदाचन ॥ ६८८ ॥
ध्यात्वेति कमठस्तस्य गृहकोणमदर्शयत् ।
व्याजनिद्रागतस्तत्र मरुभूतिरपि स्थितः ॥६८९॥
क्षुभितश्च भृशं दृष्ट्वा दुश्चरित्रं तयोरथ ।
जायापराभवो येन तिरश्चामपि दुस्सहः ॥६९०॥
भवितव्यनियोगेन दीर्घदर्शाऽपि दीर्घया । —
अनवेक्ष्याऽऽयतिं दृष्ट्या कथयामास भूभुजे ॥६९१॥
राज्ञः तत्कथनात् तेजोनिधेः प्रकुपितं मनः ।
पित्तं पित्तात्मनः सद्यस्तैलपक्वाऽशनादिव ॥ ६९२ ॥
स राजा धर्मिणां सोमो यमस्त्वन्यायवर्तिनाम् ।

गृहीत्वा पालयित्वा च पर्यन्तेऽनशनक्रमात् ॥६६८॥
देहमौदारिकं त्यक्त्वा ललिताङ्गो दिवं गतः ।
ततश्च्युत्वा समुत्पद्य विदेहे सिद्धिमेष्यति ॥६६९॥

(विशेषकम्)

ज्ञात्वा धर्मजयादेवमैहिकामुष्मिकं फलम् ।
सर्वदुःखापनोदाय धर्मे कार्यः सदोद्यमः ॥६७०॥
मुनेर्वाक्यमिति श्रुत्वाऽनुध्यन्त बहवो जनाः ।
नियमाऽभिग्रहादीनि स्वस्वभाग्याऽनुमानतः ॥६७१॥
रोहणादिव रत्नानि तस्मादादाय सद्गुरोः ।
भक्त्या कृतनमस्कारा ययुः सर्वे यथास्पदम् ॥६७२॥
उज्ज्वले सद्गुणे स्वच्छे पटे रङ्ग इव स्थिरः ।
निविष्टो मानसे धर्मो मरुभूतेर्गुरूदितः ॥६७३॥
प्रकृत्या लघुकर्माऽसौ विशेषेणोपदेशतः ।
विषयेभ्यो विरक्तात्मा धर्मकृत्यपरायणः ॥६७४॥
दाक्ष्य-दाक्षिण्य-सौजन्य-सत्य-शौच-दयादिभिः ।
कनिष्ठोऽपि गुणैर्ज्येष्ठो मरुभूतिरभूत् तदा ॥६७५॥
मिथ्यात्वकठिनत्वेन ज्येष्ठोऽपि कमठः पुनः ।
तथैवाऽभिन्नहृदयो मुद्गशैल इव स्थितः ॥६७६॥
वेधसा मलिनात्माऽसौ कषोपल इव ध्रुवम् ।
मरुभूतेर्गुणस्वर्णरेखोद्द्योताय निर्मितः ॥६७७॥
यथा केतकपत्राणामेकत्रोत्पन्नवासिनाम् ।
वर्णगन्धादिना भेदो महानित्थं नृणां गुणैः ॥६७८॥
तथा-
प्रदीप-सर्षपौ श्लाघ्यौ लघू अपि गुणोज्ज्वलौ ।
महान्तावपि न श्रेष्ठौ मर्दीपन-बिभीतकौ ॥६७९॥
वसुन्धरा पुनर्भाविपतिना मरुभूतिना ।

---

१ विशेषितम् ।

स्मरेऽभ्यर्थाऽऽसिता बाढं जज्ञे मदनविह्वला ॥६८०॥
अथ दौरात्म्यदर्पेण दुर्जयत्वाद् मनोभुवः ।
कमठस्य भृशं तस्यां सविकारं मनोऽजनि ॥ ६८१ ॥
नमस्तेन कुलाचारविरुद्धवचनोक्तिभिः ।
अनिच्छन्ती वर्द्धिष्णुना मानमेवयाद् वशीकृता ॥ ६८२ ॥
निरङ्कुशतया लोकद्वयदोषाऽनपेक्षया ।
अनाचारपरौ जातौ कामान्धौ तौ रहोऽन्वहम् ॥ ६८३ ॥
तज्ज्ञात्वा वरुणा जातविततेर्ष्यारुणेक्षणा ।
गत्वा न्यवेदयत् सर्वं सहसा मरुभूतये ॥६८४॥
श्रुत्वा तत् तादृशं सोऽपि ग्रामान्तरगमच्छलात् ।
आपृच्छ्य कमठं गत्वा कियद्भूमिं न्यवर्तत ॥६८५॥
श्रान्तः कार्पटिकीभूयागत्यासौ कमठं मृदु ।
आश्रयं निशि वासाय ययाचे सोऽप्यचिन्तयत् ॥६८६॥
अतिथिर्यस्य भग्नाशो गृहात् प्रतिनिवर्तते ।
स तस्मै दुष्कृतं दत्त्वा पुण्यमादाय गच्छति ॥६८७॥
किञ्च–
तृणानि भूमिरुदकं वाक् चतुर्थी च सूनृता ।–
सतामेतानि गेहेषु नो छिद्यन्ते कदाचन ॥ ६८८ ॥
ध्यात्वेति कमठस्तस्य गृहकोणमदर्शयत् ।
व्याजनिद्रागतस्तत्र मरुभूतिरपि स्थितः ॥६८९॥
कुपितश्च भृशं दृष्ट्वा दुश्चरित्रं तयोरथ ।
जायापराभवो येन तिरश्चामपि दुस्सहः ॥६९०॥
भवितव्यनियोगेन दीर्घदृश्याऽपि दीर्घया । ——
अनवेक्ष्याऽऽयतिं दृष्टया कथयामास भूभुजे ॥६९१॥
राज्ञः तत्कथनात् तेजोनिधेः प्रकुपितं मनः ।
पित्तं पित्तात्मनः सद्यस्तैलपक्वाऽशनादिव ॥ ६९२ ॥
स राजा धर्मिणां गोप्ता यमस्त्वन्यायवर्तिनाम् ।

भवान्तरमिवापन्नं धनस्वजनवर्जितम् ॥७०५॥
पश्यन्नात्मानमेकाकी कमठस्तत्र कानने ।
शरण्यरहितो दीनो मनस्येवमचिन्तयत् ॥७०६॥
(कलापकम्)

अहो ! सहोदरादेवं शतसंख्येषु बन्धुषु ।
दानाद्यावर्जिताऽभीष्टसहायेषु सहस्रशः ॥७०७॥
संचितेषु चिरं भूरिवित्तान्तेषु सत्स्वपि ।
वैरिणामपि दुर्दर्शा दशा मेऽजनि कीदृशी ॥७०८॥
अथवा मन्दभाग्यस्य स्तोकमात्रमिदं मम ।
भवतु मासकालीनं कुर्वे तावदिदाऽधुना ॥७०९॥
(विशेषकम्)

भृशं रोषेण पूर्णोऽपि प्रतिकर्तुमपारयन् ।
क्षपितस्वमनस्तत्र स ययौ तापसाश्रमम् ॥७१०॥
निवेद्य दुःखमात्मीयं शिवतापससंनिधौ ।
गृहीत्वा तापसीं दीक्षां तप्यते स्म गिरौ तपः ॥७११॥
इतश्च मरुभूतिस्तं कमठस्यातिदारुणम् ।
वृत्तान्तं वीक्ष्य कुत्रापि रतिं न लभतेतराम् ॥७१२॥
कोटरान्तःप्रविष्टेन पावकेनेव पादपः ।
दह्यमानोऽनिशं पश्चात्तापेन मनसोऽन्तरे ॥७१३॥
निन्दत्यात्मानमेवं च धिगिदं यन्मयेदृशम् ।
ज्येष्ठेऽपि बान्धवेऽनिष्टमसमीक्ष्य कृताकृतम् ॥७१४॥
(युग्मम्)

यथा स्वच्छतया वस्तु दर्पणे प्रतिबिम्ब्यते ।
शुद्धवृत्ते तथा चित्ते परदुःखं महात्मनः ॥७१५॥
महात्मा परपीडां चेद् दैवतः कुरुते तदा ।
प्रायश्चित्तसमेन स्वं पश्चात्तापेन शोधयेत् ॥७१६॥
ततः पृष्ट्वा महीनाथं वार्यमाणोऽपि तेन सः ।

मरुभूतिः क्षमयितुं जगाम कमठं वने ॥ ७१७ ॥
पतित्वा पादयोस्तस्य नीचैः स गद्गदस्वरम् ।
क्षन्तव्यं दुष्कृतं भ्रातर्ममाऽज्ञस्येत्यभाषत ॥ ७१८ ॥
प्रणामाऽनुनयात् तस्य कमठस्तीव्रमत्सरः ।
तर्पितं जलक्षेपादिवान्तर्ज्वलितो भृशम् ॥ ७१९ ॥
समुत्पाट्य शिलामेकां नमतस्तस्य मस्तके ।
मुमुचे सहसा कोपाद् दष्टोष्ठः पापलक्षणः ॥ ७२० ॥
पुनरादाय देहस्योपरि क्षिप्त्वा च तां शिलाम् ।
निजेन तपसा सार्द्धं कमठस्तमचूर्णयत् ॥ ७२१ ॥
तत्महारार्तिजातार्तध्यानो मृत्वाऽभवत् करी ।
स विन्ध्यपर्वते भद्रजातिजो यूथनायकः ॥ ७२२ ॥
स्थूलोपलसदृक्कुम्भो गम्भीरमुखकन्दरः ।
युक्तो जनोर्ध्वसंचारदण्डकाकारशुण्डया ॥ ७२३ ॥
पङ्किलीकृतभूभागः प्रोद्दाममदनिर्झरैः ।
तद्गन्धलुब्धभृङ्गालीकीचकध्वनिबन्धुरः ॥ ७२४ ॥
गण्डशैलसमैर्विष्वक् कलभैः परिवेष्टितः ।
गुरुपादाऽन्वितोऽत्युच्चैर्विन्ध्याद्रिरिव जङ्गमः ॥ ७२५ ॥
(कलापकम्)
कोपान्धा वरुणा साऽपि कालधर्ममुपेयुषी ।
तस्यैव यूथनाथस्य वल्लभाऽभूत् करेणुका ॥ ७२६ ॥
गिरिनद्यादिषु स्वैरं तया सह विशेषतः ।
अखण्डसुखसम्भोगश्चिक्रीड स गजाग्रणीः ॥ ७२७ ॥
इतश्च पोतनपतेररविन्दमहीभुजः ।
भुञ्जतोऽनुपमं सौख्यं शरत्कालः समुपागात् ॥ ७२८ ॥
उपरिस्थरविव्याजसुवर्णकलशान्वितम् ।
सिताभ्रपटलं छत्रायते यत्र नभोङ्गणे ॥ ७२९ ॥
सरोरुहेषु स्फटिकोत्तानपट्टाऽमलप्रभे ।

क्वचित् पद्मिनीखण्डं घनं स्निग्धानिलप्रियम् ॥ ७३० ॥
क्वचित् किंशुकपुष्पाणि दधन्तं पारिजातकम् ।
क्वचिन्निनादसंवादि कलगीतिप्रवर्तितम् ॥ ७३१ ॥
इत्येवं राजपरिवारो मौर्यस्तिमितमन्थरः ।
साम्यसम्पादनात्तेषां राजवर्त्मसु राजते ॥ ७३२ ॥
मन्दाः पेतुरविद्रुताः सौधोपरिविश्रिताः ।
रक्षमाणः पश्चीभिः महाभिरभिनिर्भरम् ॥ ७३३ ॥
अपश्यत् सहसा व्योमव्यापिनं गर्जिताञ्जितम् ।
नवोदयं शारिदं सकलावनिदिक्करम् ॥ ७३४ ॥
क्वचित् कज्जलश्यामवनपाण्डुरपेशलम् ।
क्वापि स्फटिकशुद्धं दुग्धपानीयपाण्डुरम् ॥ ७३५ ॥
क्वापि हिङ्गुलगुञ्जाभं सन्ध्याविद्रुमपाटलम् ।
इन्द्रायुधनानावर्णमाल्यं क्वापि क्वचित् ॥ ७३६ ॥
क्वचित् सुवर्णपिच्छेन्द्रनीलश्यामनभस्तलम् ।
सघनासंपदं पञ्चवर्णं निर्वर्णयन्मुहुः ॥ ७३७ ॥
(युग्मम्)
अहो ! इन्द्रधनुस्येति पार्थिवे वदति क्षणात् ।
अभागयाद् घनघनः स वातात् विलयं गतः ॥ ७३८ ॥
तं दृष्ट्वा निर्वेदाच्चपि सैन्यसहस्रताम् ।
विभाव्य हृदि सज्ञार्थवैराग्यादित्युवाच सः ॥ ७३९ ॥
अहो ! चित्रमहो ! चित्रं यत् तादृशमपि क्षणात् ।
घनवृन्दं विदष्टं तद् वातक्षिप्ततूलवत् ॥ ७४० ॥
सत्यं यथाऽभ्रपटलमिदमभ्रं व्यनाशि च ।
तथाऽन्यदपि संसारे सर्वं क्षणविनश्वरम् ॥ ७४१ ॥
यतः—
विद्युद्दृष्टोन्नतवद् सद्यो विस्तानां सम्पदः पुनः ।
सौभाग्यमपि विधात्रा सर्वमेतत् क्षणिकाः ॥ ७४२ ॥

रमणीयं कियत्कालं तारुण्यं शक्रचापवत् ।
प्रियाणामपि निर्वाहे स्नेहरङ्गः पतङ्गवत् ॥ ७४३ ॥
प्रचलज्जलसंक्रान्तचन्द्रबिम्बवदग्रहे ।
नारी मनसि कश्चेतःप्रतिबन्धः सतां भवेत् ? ॥ ७४४ ॥
आपातमधुराः सर्वे विषयाः प्रान्तदारुणाः ।
भवे किञ्चिद् न पश्यामि सारं रम्भान्तरे इव ॥ ७४५ ॥
क्षणदृष्टविनष्टत्वात् स्वप्नः सर्वमिदं भुवि ।
एको भवति सुप्तानां द्वितीयो जाग्रतां पुनः ॥ ७४६ ॥
तथा चोक्तम्–
प्रतिक्षणमयं कायः क्षीयमाणो न लक्ष्यते ।
आमकुम्भ इवाम्भःस्थो विशीर्णः स विभाव्यते ॥ ७४७ ॥
आसन्नतरतामेति मृत्युर्जन्तोर्दिने दिने ।
आघातनीयमानस्य वध्यस्येव पदे पदे ॥ ७४८ ॥
आयुर्नासाग्रसञ्चारिभिः श्वासोच्छ्वासकैतवात् ।
अत्यन्तगमनायेव सदाऽभ्यासं करोत्ययम् ॥ ७४९ ॥
दूरेऽस्तु लोपवत् सर्वापहारी मृत्युरङ्गिनाम् ।
जरैवादेशवद् रूपं हृत्वाऽऽन्यं कुरुतेऽन्यथा ॥ ७५० ॥
विधत्ते वार्द्धकं मृत्योरग्रसैन्यमिवोत्कटम् ।
विडम्ब्य विविधं जन्तून् जीवतोऽपि मृतानिव ॥ ७५१ ॥
सञ्जातदन्तपातत्वादिव तेजश्च्युतं वपुः ।
दृष्टिकर्णबलध्वंसादिव शून्यं मनोऽभवत् ॥ ७५२ ॥
स्वरस्तनिर्गतेर्भङ्गः सङ्कोचः पाणिपादयोः ।
कम्पश्वाससमुन्नाशकारणान्यभवादिव ॥ ७५३ ॥
वार्द्धकाऽनल्पदग्धस्य सारयौवनवस्तुनः ।
दृश्यन्ते देहगेहेषु भस्मेव पलितच्छलात् ॥ ७५४ ॥
अशौचेऽपि यदि देहे सन्निरस्यात्मनो रतिः ।
मातङ्गस्येव मातङ्गसङ्गतिः किं न तुष्टये ? ॥ ७५५ ॥

एभ्यो जातश्चिरात् तावत् ते गताः स्वममानऽपि ।
पश्यन् मृत्युहतानेप चित्रं जन्तुरनाकुलः ॥ ७५६ ॥
स्थित्वापि सुचिरं भोगा गमिष्यन्ति न संशयः ।
तस्मादेते स्वयं त्यक्ताः कुर्युः शमसुखं महत् ॥ ७५७ ॥
महर्घ्यं प्राप्य सद्देहं पण्यगेहं नरोऽत्र यः ।
तल्लालनपरः स्वार्थं नार्जयेत् तस्य का गतिः ? ॥ ७५८ ॥
इति राजा विवेकाख्यमन्त्रनीरेण मांहजे ।
अन्तरङ्गद्दशोर्बन्धे ध्वस्तेऽपश्यद् यथास्थितम् ॥ ७५९ ॥
इत्थं तं विरक्तात्मानं नृपं ज्ञात्वा प्रतोन्मुखम् ।
सदुःखमित्यभाषिष्ट रुदन्नन्तःपुरीजनः ॥ ७६० ॥
तव राज्यपरित्यागवार्तयाऽशनितुल्यया ।
हृदयं यावदस्माकं शतखण्डं न भिद्यते ॥ ७६१ ॥
तावत्प्रसीद मुञ्चेममाग्रहं जीवितेश्वर ! ।
क तपः कर्कशं क्वेदं सुकुमारं वपुस्तव ? ॥ ७६२ ॥
(युग्मम्)

किं जातिकुसुमे वह्निः क्षिप्यते किं महाकरी ।
मृणाले बध्यते किं वा रम्भा क्रकचमर्हति ? ॥ ७६३ ॥
त्यागः शौर्यप्रभावेतावनन्यसदृशौ गुणौ ।
त्वयि प्रव्रजिते नाथ ! पदं कुत्र करिष्यतः ॥ ७६४ ॥
विजयश्रीवरस्वामिंस्त्वया पालितपोषिताः ।
लप्स्यन्तेऽमूः कुतोऽन्यस्मात् पितृमातृसुखं प्रजाः ॥७६५॥
तदेव ! सर्वथाऽप्यऽस्माद् रक्ष रक्ष भयङ्करात् ।
अकाले कालप्रसनात् कुरु राज्यं चिरं प्रिय ! ॥ ७६६ ॥
इत्येवं प्रबलस्नेहनिर्भरा निजवल्लभाः ।
संबोधयितुमारब्धो दक्षः प्रमणयं नृपः ॥ ७६७ ॥
हे ! प्रियाः ! कस्य नाभीष्टः प्रिययोगो न कः प्रियम् ? ।
ईहते किंतु मत्तेभकर्णलोलं हि जीवितम् ॥ ७६८ ॥

[illegible] न याचे ।
[illegible] । ७१९ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ७२० ।
[illegible] ।
[illegible] ॥ ७२१ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥

[illegible]

[illegible] ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥
[illegible] ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥
[illegible]

अभूद् विहरतस्तस्य प्रतिबन्धो महात्मनः ॥ ७८१ ॥
तनुमूर्पागतं चित्तशुल्वं शमरसेन सः ।
कल्याणीय क्षमापथ्या तपस्तापादमेलयत् ॥ ७८२ ॥
त्रिविधाभिग्रही नित्यमचालीदथ सोऽन्यदा ।
सागरदत्तसार्थेशसार्धेनाष्टापदं प्रति ॥ ७८३ ॥
मुनिं सागरदत्तस्तं पप्रच्छ क नु यास्यथ ? ।
स ऊचे वन्दितुं देवान् यास्यामोऽष्टापदाऽचले ॥ ७८४ ॥
सार्थेशः पुनरप्राक्षीत्के देवास्तत्र पर्वते ? ।
कारिताः केन कति ते फलं तद्वन्दने च किम् ? ॥७८५॥
आसन्नभव्यं तं ज्ञात्वाऽरविन्दमुनिराख्यत ।
अर्हन्तो भद्र ! सत्यास्पा देवा देवगुणान्विताः ॥७८६॥
केऽर्हन्तस्ते वीतरागाः सर्वज्ञाः शक्रपूजिताः ? ।
धर्मदेशनया विश्वविश्वस्योत्तारकाश्च ये ॥ ७८७ ॥
ऋषभस्त्वादिमस्तेषामिक्ष्वाकुकुलसम्भवः ।
आसीत् तीर्थकरस्तस्य सुतो भरतचक्रभृत् ॥ ७८८ ॥
आदिनाथस्य निर्वाणं गतस्याऽष्टापदाचले ।
चक्री च दिव्यमुत्तुङ्गं तत्र चैत्यमकारयत् ॥ ७८९ ॥
तस्मिंश्च ऋषभादीनां चतुर्विंशतिमर्हताम् ।
प्रतिमाः स्वस्वमानेनास्थापयद् रत्ननिर्मिताः ॥ ७९० ॥
तद्वन्दनाफलं मुख्यं मोक्षोऽन्यथाऽऽनुपङ्गिकम् ।
नरेन्द्रस्वर्गसाम्राज्यपदलाभादिकं पुनः ॥ ७९१ ॥
पूजयन्ति च तान् भूरिभाग्या एव नरा भुवि ।
यतस्तत्पूजनाद् न स्युराधिर्दुर्गतिदुर्धियः ॥ ७९२ ॥
जिनानां बिम्बमप्यर्कप्रतिबिम्बमिव ध्रुवम् ।
चित्तादर्शे स्थितं स्वच्छे हरत्यन्तस्तमो नृणाम् ॥ ७९३ ॥
।।— अनित्ये क्लेशदे नास्था महतां बाह्यभूषणे ।

१ सुवर्णनिर्मिती पात्री मूषा । २ ताम्रम् । ३ सुवर्णायाऽरि ।

संग्राह्यं विदुषा सारमेतच्छ्रेयमिदमान्तरम् ॥ ७९४ ॥
जिनाज्ञाभूषणं मूर्ध्नो ललाटस्याऽञ्जलिर्गुरोः ।
सच्छ्रुतं कर्णयोः सत्यं जिह्वायाः स्वच्छता हृदः ॥ ७९
पादयुग्मस्य सत्तीर्थं प्रति चङ्क्रमणक्रमः ।
जिनेन्द्रपूजनं दानं निर्विकल्पं करस्य च ॥ ७९६ ॥
विकल्पेन पुनर्देवार्चनं दानं करोति यः ।
स स्वं हारयते पुण्यमत्रोदाहरणे शृणु ॥ ७९७ ॥
(तथाहि- वणिजौ कापि पुरेऽमण्डयतामुभौ ।
नन्दको भद्रकाख्यश्च नैकस्थेनाऽऽपणद्वयम् ॥ ७९८ ॥
भद्रकः प्रातरुत्थाय नित्यं याति निजाऽऽपणे ।
नन्दको देवपूजार्थं पुनर्याति जिनालये ॥ ७९९ ॥
भद्रकश्चिन्तयत्येवमहो ! धन्योऽत्र नन्दकः ।
त्यक्ताऽन्यकृत्यो यः प्रातर्जिनेन्द्रं नित्यमर्चति ॥ ८००
अहं तु निर्धनः पापी धनोपार्जनलालसः ।
अत्राऽऽगत्य मुखं प्रेक्षे पामराणां दिनोदये ॥ ८०१ ॥
धिग् धिग् मे जीवितं गोत्रमिति ध्यानजलेन सः ।
मलं क्षालयति स्वीयं पुण्यबीजं च सिञ्चति ॥ ८०२ ॥
चिन्तयन् नन्दकस्त्वेवं मम देवार्चनक्षणे ।
भद्रको निस्सपत्नोऽयं धनं बह्वर्जयिष्यति ॥ ८०३ ॥
अभिग्रहगृहीतोऽहं किं करोम्यधुना पुनः ।
देवार्चायाः फलं दूरे सद्यो हानिर्धनस्य तु ॥ ८०४ ॥
कुविकल्पैरिमैरेष कृतं हारितवान् निजम् ।
एकतानमनोभिस्तत् कार्यं देवार्चनं बुधैः ॥ ८०५ ॥
तथैकत्र पुरे धन्यो वणिक्पुत्रो निजापणे ।
उपविष्टो मुनिं भिक्षामटन्तं वीक्ष्य हृष्टवान् ॥ ८०६ ॥
आकार्य च घृतं दातुमुद्यतस्तस्य भाजने ।
अखण्डधारया यच्छन्नुच्चैर्गतिमुपार्जयत् ॥ ८०७ ॥

प्रवर्धमानतत्पुण्यविघाताशङ्कया मुनिः ।
यावद् न विरतस्तावद् दातुरेवं मनस्यभूत् ॥ ८०८ ॥
अहो ! किमियतैकाकी घृतेनैष करिष्यति ? ।
यद्वाद्यापि विरमतीत्यपतन् परिणामतः ॥ ८०९ ॥
ततो येन क्रमेणैष देवलोकानुपार्जयत् ।
तेनैव निपतंस्तेन ज्ञानिना मुनिनोदितः ॥ ८१० ॥
इयदूर्ध्वमहो ! गत्वा मा पत मुग्ध ! मा पत ।
स ऊचे नन्विहाप्येष किमसंबद्धमुच्यते ? ॥ ८११ ॥
अथर्षिः कथयामास श्रद्धादानस्य सत्फलम् ।
महाद्भुतकरं सद्यो विकल्पस्य च दूषणम् ॥ ८१२ ॥
निर्विकल्पमतो दाने देयं सात्त्विकमुत्तमैः ।
लोकेऽपि शकुनः स्वमो विकल्पादुच्यतेऽफलः ॥ ८१३ ॥
अनेन भूषणेनात्मा सुभगंभावुको भवन् ।
स्पृहणीयतमः सिद्धिवध्वा अपि भवेद् ध्रुवम् ॥८१४॥
इत्यादिविविधां धर्मशिक्षां शृण्वन् निरन्तरम्
अरविन्दस्य राजर्षेर्वदनात् सार्थनायकः ॥ ८१५ ॥
मन्वानो गुरुसंयोगं कल्पद्रुमाप्तिसंनिभम् ।
मिथ्यात्वं सर्वथा त्यक्त्वा श्रावकत्वं प्रपन्नवान् ॥ ८१६ ॥
नित्यं सागरदत्तोऽथ गच्छन् मार्गे क्रमेण ताम् ।
अटवीं प्राप यत्रास्ते मरुभूतिः करीश्वरः ॥ ८१७ ॥
कदलीगर्भसंकाशमृदुकल्लोलबाहुभिः ।
सुप्रसन्नतया गन्तूनालिङ्गितुमिवोद्यतम् ॥ ८१८ ॥
वाननर्मभ्रमद्भृङ्गाऽऽरावहृद्याम्बुजाननैः ।
आकारयदिवानम्य पान्थानातिथ्यहेतवे ॥ ८१९ ॥
हंस-सारस-हारीत-चक्र-कादम्बकादिभिः ।
शब्दायमानैर्नानैव गीयमानगुणोत्करम् ॥ ८२० ॥

---

१ पान्थान् ।

अतिस्निग्धतया निर्यत्तुषारकणिकामिषात् ।
अर्थितापहृतिमीत्या मुक्तहर्षाश्रुकैरिव ॥ ८२१ ॥
मिलितोन्नतविस्तीर्णैः पुष्पपत्रफलान्वितैः ।
विचित्रवृक्षैः परितः परीतं स्वजनैरिव ॥ ८२२ ॥
परागैरिव कार्पूरैर्मुक्तानामिव चूर्णिभिः ।
द्रव्यैरिव हिमानीनां सुधांशोरिव रश्मिभिः ॥ ८२३ ॥
मुनीनामिव चेतोभिर्निर्मितं मन्यते जनैः ।
यदलच्छलशैत्येन तत्रास्त्येकं महामरः ॥ ८२४ ॥
(सप्तभिः कुलकम्)
तस्यान्ते सुजनस्येव विश्वस्तः सार्थ आवसत् ।
जनः प्रववृते नीरेन्धनान्नपचनादिषु ॥ ८२५ ॥
तदा च मरुभूतीभः करिणीभिः समावृतः ।
एत्य तत्र सरस्यम्भः पपौ मेघ इवाऽर्णवे ॥ ८२६ ॥
पयःपूर्णकरोत्क्षेपं करिणीभिः समं चिरम् ।
तत्र रत्वा स निर्यातः पालिमभ्यारुरोह च ॥ ८२७ ॥
दिशोऽवलोकयंस्तत्रापश्यत् तं सार्थमोषितम् ।
कृतान्त इव चाधावत् कोपात् ताम्रमुखेक्षणः ॥ ८२८ ॥
कुण्डलीकृतशुण्डाग्रो निष्कम्पश्रवणद्वयः ।
पूरिताशः स गर्जाभिर्नाशयामास सार्थिकान् ॥ ८२९ ॥
नरनार्यो वाहनानि करभादीनि चाऽभितः ।
पलायांचक्रिरे जीवग्राहं सर्वो जिजीविषुः ॥ ८३० ॥
पर्यस्यच्छकटं त्रुट्यत्पटगेहं रटज्जनम् ।
आरटत्करभं तत्र तदासीदतिभीषणम् ॥ ८३१ ॥
ज्ञात्वाऽवधेर्योधिकालं करिणः तस्य संमुखम् ।
भगवानरविन्दोऽपि कायोत्सर्गं ददौ स्थिरः ॥ ८३२ ॥
दूरतो धावितः क्रोधादिभः पार्श्वगतोऽस्य तु ।

१ युक्तम् । २ महतां हिमानाम् । ३ ओषितं स्थितम् ।

प्रशान्तमत्सरो जज्ञे तपःश्रीप्रभावतः ॥ ८३३ ॥
सद्यश्च जातसंवेगाऽनुकम्पः स्थिरदेहभृत् ।
तस्थौ मुनेः पुरस्तस्य स शैल इव नूतनः ॥ ८३४ ॥
मुनिस्तस्योपकाराय कायोत्सर्गमपारयत् ।
शान्तगम्भीरया वाचा तं बोधयितुमब्रवीत् ॥ ८३५ ॥
भो भोः ! स्मरसि किं न त्वं मरुभूतिभवं निजम् ।
किं न प्रत्यभिजानासि मामरविन्दभूपतिम् ? ॥ ८३६ ॥
तद्भवे प्रतिपन्नं किं व्यस्मार्षीर्धर्ममार्हतम् ? ।
स्मर सर्वं विमुञ्चेमं मोहं श्वापदजातिजम् ॥ ८३७ ॥
गिरं पीयूषदेशीयां मुनेस्तस्य मतङ्गजः ।
पपौ निश्चलविस्तारिकर्णपर्णपुटेन सः ॥ ८३८ ॥
अथोहापोहतो जातिस्मरणं प्राप्य तत्क्षणात् ।
अत्यन्तोल्लासिहर्षाश्रुसलिलप्लुतलोचनः ॥ ८३९ ॥
भूत्वाऽवनतकायाग्रः करेण चरणौ स्पृशन् ।
शिरसा तं नमश्चक्रे संविग्नात्मा मुनिं गजः ॥ ८४० ॥
भूयोऽपि तं मुनिः स्माह भवेऽस्मिन्नाटकोपमे ।
प्राणी नट इवाप्नोति रूपान्यत्वं क्षणे क्षणे ॥ ८४१ ॥
तथाहि क्व तदा धीमांस्तत्त्वज्ञः श्रावको द्विजः ।
जातिस्वभावमूढात्मा क्वेदानीं त्वमसि द्विपः ? ॥ ८४२ ॥
किंवाऽथ बहुनोक्तेन कार्यसारो भव द्रुतम् ।
कषायविषयासङ्गं विमुच्य करिपुंगव ! ॥ ८४३ ॥
नाऽसि सर्वविरत्यर्हस्तद् द्वादशव्रतात्मकः ।
भूयः श्रावकधर्मोऽस्तु प्राग्जन्माङ्गीकृतस्तव ॥ ८४४ ॥
इत्यादि गदितं धर्मरहस्यं मुनिनाऽखिलम् ।
श्रद्धानसहितः सोऽनुमेने हस्ताग्रसंज्ञया ॥ ८४५ ॥
वरुणा करिणीभूता सापि तत्रैव तस्थुषी ।

१ विदेनेत्यपि ।

तद्वैव जातिस्मरणमुत्पन्नेऽपि गजेन्द्रवत् ॥ ८४६ ॥
भुक्तोऽन्यदान्यशालिनधर्मं [illegible] स्थैर्येऽहंतवे ।
पर्वा च श्रावकीभूय मुनिं नत्वा स कुञ्जरः ॥ ८४७ ॥
निश्चितः सर्वतोऽकोऽपि पुनस्तद्बोधविस्मितः ।
कोऽपि हिंसामुपारते कोऽप्यभुत् श्रावकस्ततः ॥ ८४८ ॥
तदा सागरदत्तोऽपि जिनधर्मे दृढाशयः ।
[illegible]श्रावको जज्ञे सुरैरप्यविकम्पितः ॥ ८४९ ॥
[illegible] गत्वा च सोऽरविन्दमहामुनिः ।
[illegible] सर्वान् विहर्तुमन्यतो यती ॥ ८५० ॥
कुञ्जरश्रावकः सोऽपि [illegible] स्वयम् ।
[illegible] कुर्वन् महाद्रिके तपः ॥ ८५१ ॥
[illegible] पाणा [illegible]दिवारणः ।
स कदापि [illegible] विरक्तधीः ॥ ८५२ ॥
इति [illegible] मजन्ति ये ।
[illegible] धर्मं परम् ॥ ८५३ ॥
[illegible] तथा तदा ।
[illegible] ? ॥ ८५४ ॥
[illegible] गुरूक्तेनास्य पालिना ।
[illegible] सयकार्या [illegible] ॥ ८५५ ॥
तेन तेन [illegible] मासुर्वेन ।
[illegible] ॥ ८५६ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ८५७ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ८५८ ॥
[illegible] ।

---

1 [illegible]

अदृश्यां दर्शनेनापि सर्वसत्त्वभयंकरः ॥ ८५९ ॥
दंष्ट्रया पाशविसैर्वैनैर्विधस्पुदुरेन च ।
आतपस्रो यम इव संहरन् प्राणिनोऽखिलान् ॥ ८६० ॥
सरस्पुष्पानुपनमं स पिबन् मानुषं पयः ।
ददर्श पद्मभूमीपमेन बन्धपदाम्बपदा ॥ ८६१ ॥
पद्दे पदमादा दैवात् सदःसादनुग्रहः ।
निर्गन्तुमक्षमः कुम्भे स दृष्टः पूर्वसारिणा ॥ ८६२ ॥
नदिपमर्गान्ताद्वस्थानं स पन्नगः ।
पश्चे पशुविधारामत्याम्बदाने ममादिनः ॥ ८६३ ॥
तत्सन्तोषात्सितिर्वोर्वेय विहरन् दूविधादिशद् ।
मस्लारिवचनाः पश्चपापौद्भिनदादृशिद् ॥ ८६४ ॥
स्वभावचय रे ! जीव ! दाने पुण्यादिनि ।
पर्यस्तानवासः सोऽयं पराभावेण भ्राम्यते ॥ ८६५ ॥
यो निदिग्धायां स्यात् स्वर्ग्वेदाऽपराध्येपि ।
दूरं मा स्म गन्तु वापीरस्मिन् दुर्गरक्षते ॥ ८६६ ॥
इत्यं दयगुणाद्गुहो पर्दत्यानी विवश गः ।
तस्मारि गमदुगमागपुः सुरोऽभवत् ॥ ८६७ ॥
दिवानेःरुद्धूसैवीमयाय एपद्गुण्यताद् ।
आभीसे सरजसाचार्ये सर्वद्गुविनद् ॥ ८६८ ॥
स्वदुष्टकवोसिरनासहारादिश्रुनः ।
सामा सुरगुन्दर्दः सर्वादिरद्रुविरे ॥ ८६९ ॥

(युग्म्)

अद,अट, विवे पर ! दोजद स्वदरा हुताम् ।
अत्याश्रवददादाणं अन्पर्यं इदृ सहस्तरः ॥ ८९० ॥
अद दुरदाददर्यं दद्दवे दे विदद च ।
अर्दैव वमस्मिन्नो यत्र ! दद् सर्वदृष्यतः ॥ ८९१ ॥
देवाईवद दद् कृत्वं रिपदा वदयाप्ते ।

इयं च श्रीस्त्वदायत्ता यद्विभाति कुरुष्व तत् ॥ ८७२ ॥
ततः स विहितस्नानः कल्पपुस्तकवाचनः ।
सिद्धालयस्थप्रतिमाः स्तुत्वाऽऽस्थानीमशिश्रियत् ॥८७३॥
देवदेवीगणैरेवं विहिते मङ्गलकर्मे ।
संगीतामृतमग्नात्मा दिव्यभोगानभुक्त सः ॥ ८७४ ॥
वरुणा करिणी साऽपि तपस्तेपे सुदुस्तपम् ।
तथा यथा विपद्याभूद् देवी कल्पे द्वितीयके ॥ ८७५ ॥
स कोऽपि देवो नैवाभूदीशाने यन्मनस्तया ।
न हृहारि मनोहारिरूपलावण्यसंपदा ॥ ८७६ ॥
देवे क्वापि मनश्चक्रे न मनागपि सा पुनः ।
गजेन्द्रजीवदेवस्य संगमध्यानतत्परा ॥ ८७७ ॥
गजेन्द्रजीवदेवोऽपि यस्यामत्यनुरागवान् ।
रक्तां तां चावधेर्ज्ञात्वा सहस्रारमुपानयत् ॥ ८७८ ॥
चक्रे स देवो देवीं तामन्तःपुरशिरोमणिम् ।
पूर्वजन्माभिसंबद्धः स्नेहो हि बलवत्तरः ॥ ८७९ ॥
नन्दीश्वरे शाश्वतार्हत्प्रतिमानां महार्चनैः ।
संगीतेन पुरस्तासां मुनीनां पर्युपासनैः ॥ ८८० ॥
कदाचिन्नन्दनोद्यानदीर्घिकाजलकेलिभिः ।
कदाचिद् गीतवादित्रनित्योत्सवमहारसैः ॥ ८८१ ॥
स्वच्छन्दक्रीडया तत्र सुखं वैषयिकं परम् ।
भुञ्जानोऽगमयत्कालं स गजेन्द्रसुरो दिवि ॥ ८८२ ॥
कालेन कियता सोऽपि कुर्कुटाहिर्विपन्नवान् ।
नारकोऽभूत् सप्तदशार्णवायुः पञ्चमावनौ ॥ ८८३ ॥
पञ्चमावनियोग्याश्च वेदना विविधाः सदा ।
सोऽन्वभूत् कमठजीवो विश्रान्ति नाप जातुचित् ॥८८४॥
दानादिपान् निमित्तजन्तुगुरुः प्रधान-

१ दानादय. बाहा यस्य सः ।

स्थानद्वयीक्षणनवानुगवीशितुण्टः ।
पार्श्वः कवौ समवनीकविहारभावौ
श्रीहरिणः शमपराजगणीयसीति ॥ ८८५ ॥

इति श्रीकालिकाचार्यसंतानीयश्रीभावदेवसूरिविरचिते श्रीपार्श्वनाथ-
चरित्रे महाकाव्येऽष्टभवी भाषांके श्रीपार्श्वनाथस्य त्रिभ-
पूर्वभवत्रयवर्णनो नाम प्रथमः सर्गः ।

अर्हम्

अथ द्वितीयः सर्गः ।

अथ पूर्वविदेहेषु सुकच्छे विजये गिरौ ।
वैताढ्येऽस्ति धनैराढ्या तिलका नामतः पुरी ॥ १ ॥
तुङ्गतुङ्गध्वजव्याजादुच्चैस्तर्जनाऽनिशम् ।
पुरीमलकया यस्या यशोराशिर्विनिर्जितः ॥ २ ॥
सर्वदाऽस्तेव विद्याभिर्यत्र विद्याधरा नराः ।
आश्रिता अपि सुरपते नैव लवमपि श्रिया ॥ ३ ॥
सुवर्णरचना, नेशुः सघर्म, योषितः स्वयैः ।
गवर्ने राजहंसं च जिग्युर्यत्राऽस्त्ना अपि ॥ ४ ॥
तत्र विद्युद्गतिर्नाम राजा विद्याधरेश्वरः ।
बभूव स्वपदाद्दूरत्रासितारातिदिग्गजः ॥ ५ ॥
कराविदारवैरीरणीवदवरी सदा ।
यस्य पादनखश्रेणिदम्भादासामनेऽवहत् ॥ ६ ॥
तिलकावति श्रीपारम्यं साभानि हरन्दिव ।
स्वाकविन्ह इति कदानिदशाय केशवेषु यः ॥ ७ ॥
कनकाह्वर्णविक्राप्तैः जितचन्द्रं तनुं किल ।

यथा—
गुणेश्वरनादृतं वत्स ! भूरिश्रीरपि मा कृथाः ।
संपूर्णोऽपि घटः कूपे गुणच्छेदात्पतत्यधः ॥ ६२ ॥
स्वाम्यमात्यश्च राष्ट्रं च दुर्गः कोशो बलं सुहृत् ।
राज्यं सप्ताङ्गमप्येतत् सद्गुणैरेव धार्यते ॥ ६३ ॥
मा जात ! संपदामुच्चपदेऽस्मीति विश्वसीः ।
दूरारोहपरिभ्रंशविनिपातः सुदुःसहः ॥ ६४ ॥
किञ्च—
कुलमस्यापि ते वत्स ! भुवो भुवः प्रपद्यते ।
येनेदं यौवनं मध्ये दावपावकसंनिभम् ॥ ६५ ॥
दहत्या गुणवनं सद्य विरोधानः प्रसारयति ।
धन्यास्ते तु शमाऽम्भोभिः सान्त्व शमयन्ति ये ॥ ६६ ॥
निःस्वानामपि तारुण्यं विकाराय भवत्यलम् ।
विद्यारूपबलैश्वर्योद्धतानां किं नु कथ्यते ? ॥ ६७ ॥
यौवनस्यावतारे हि चापल्येनैव सह व्रजेत् ।
स्नेहो गुरुजने, वाञ्छा वसना सह वर्धते ॥ ६८ ॥
वयसेव सहारोहस्यहो ! प्रीतिर्नवा नवा ।
बलेनैव सह स्फीतिं मदो याति दिने दिने ॥ ६९ ॥
दोर्दण्डेन सह स्थूलभावमापद्यते मतिः ।
दृष्टेनैव सहास्यानतरङ्गता भ्रमति भ्रूयुगम् ॥ ७० ॥
हृदयं च महोरस्या दुर्वैवस्पर्धायते ।
कोऽहो लालिरवेक्षुर्धाऽऽरभते रसनता सह ॥ ७१ ॥
आचारमनुवर्तन्ते विचारा अपि पुत्रक ! ।
नहिदं यौवनारम्भे कोऽपि सेवेत सद्गुरुम् ॥ ७२ ॥
कारणं सदा राज्ये यदि राजा न धार्मिकः ।
धार्मिके तु परं शक्तिम् शान्तिलक्ष्म राज्य च ॥ ७३ ॥

१ कुसुमकेतोर्वि । २ कर्षेणवद ।

अनुशिष्टिं विधायैवं क्षमयित्वाऽखिलं जनम् ।
श्रुतसागरगुर्वन्तेऽग्रहीद् विशुद्धनिर्व्रतम् ॥ ३४ ॥
राजाथ किरणवेगः पैत्रिकीं राज्यसम्पदम् ।
अगृध्नुः पालयामास नीतिशास्त्रानुसारतः ॥ ३५ ॥
अनासक्तमनाः सौख्यं सिषेवे विषयोद्भवम् ।
इत्यर्थकामौ तस्याऽऽस्तां धर्मायैव महात्मनः ॥ ३६ ॥
पद्मावतीकुक्षिभवस्तस्यापि तनयोऽभवत् ।
नामतः किरणतेजास्तेजसामेकमास्पदम् ॥ ३७ ॥
क्रमाच्च कवचहरः सिद्धविद्यश्च सोऽभवत् ।
मूर्त्तिः किरणवेगस्य द्वितीयेव महामनाः ॥ ३८ ॥
अन्यदा बहिरुद्याने तत्रैत्य समवासरत् ।
मुनिः सुरगुरुर्नाम नाम्नैव ध्वस्तकल्मषः ॥ ३९ ॥
गत्वा किरणवेगस्तं नमश्चक्रेऽतिभक्तितः ।
पुरीलोकश्च सर्वोऽपि मुनिं वन्दितुमागमत् ॥ ४० ॥
ततो राज्ञो जनस्याऽपि यथास्थानं निषेदुषः ।
अनुग्रहाय विदधे स साधुर्धर्मदेशनाम् ॥ ४१ ॥
आसाद्यते भवाऽम्भोधौ भ्रमद्भिर्यत् कथञ्चन ।
मूढैस्तत् प्राप्य मानुष्यं हा ! रत्नमिव हार्यते ॥ ४२ ॥
नराणां कीटकानां च दैवदत्ताऽशनायुषाम् ।
आर्तध्यानकृतोऽभेदो यदि धर्मं न कुर्वते ॥ ४३ ॥
नरके पातनायैव विषयाः सेविताश्चिरम् ।
सेव्यो मोक्षफलस्तस्माद् धर्मः सर्वज्ञभाषितः ॥ ४४ ॥
स च द्वेधा भवेदत्र गृहस्थ-यतिभेदतः ।
अणुव्रतानि मुख्यानि गृहिणां पञ्च तद् यथा ॥ ४५ ॥
अहिंसा सत्यमस्तेयं ब्रह्मचर्याऽपरिग्रहौ ।
धर्मः स्वाख्यायि सर्वज्ञैरेष पञ्चव्रतात्मकः ॥ ४६ ॥

रोदनाऽगम्यगमने स्वप्ने मृत्युश्च शस्यते ॥ ५८ ॥
वस्त्रा-ऽस्त्र फल-ताम्बूल-पुष्प-दीप-दधि-ध्वजाः ।
सद्रत्न-चामर च्छत्र-मन्त्रा लभ्या धनप्रदाः ॥ ५९ ॥
आसनं शयनं यानं शरीरं वाहनं गृहम् ।
यो ज्वलद्वीक्ष्य जागर्त्ति तस्य लक्ष्मीः समन्ततः ॥ ६० ॥
चन्द्रग्रासेऽम्बुधेः पाने निजान्त्रैर्वेष्टिते पुरे ।
राज्यलाभः सरो-नद्योस्तरणे च शुभोदयः ॥ ६१ ॥
देवस्य दर्शनं धन्यमर्चनं च विशेषतः ।
आज्यलाभः पयःपानं श्रिये चार्केन्दुदर्शनम् ॥ ६२ ॥
तैलकुङ्कुमलिप्तं स्वं गीतनृत्यपरं तथा ।
हसन्तं वीक्ष्य दुःखाय श्वापदोपद्रवो भिये ॥ ६३ ॥
शय्या-द्वारा-र्गलाभङ्गे भार्याया जायते मृतिः ।
अङ्गच्छेदे पुनर्दृष्टे पितृमातृसुतव्ययः ॥ ६४ ॥
रक्तकृष्णाम्बरभृता स्त्रिया श्लिष्टस्य रुग् मृतिः ।
शुक्लमाल्यांशुकभृता पुनः श्रीः सर्वतोमुखी ॥ ६५ ॥
निगडे पाशबन्धे च प्रतिष्ठा स्यात् सुतोऽथवा ।
गुरुदेवपितृक्ष्मापैरादिष्टं यत् तथैव तत् ॥ ६६ ॥
शस्तं शुक्लं शुभं सर्वं निन्द्यं कृष्णं त्वशोभनम् ।
इत्यादि बहुधा देव ! स्वप्नशास्त्रे निगद्यते ॥ ६७ ॥
पुनः पप्रच्छ भूपालो राज्ञ्या स्वप्नेऽद्य वीक्षितः ।
मद्यान्तः सिंह उत्सङ्गे किं फलं तस्य भो द्विज ! ? ॥६८॥
सोऽवदद् देव ! सत्पुत्रलाभाय स्त्रीभिरीक्षिताः ।
स्वप्ने कलश-सूर्ये-न्दु-गज-सिंह-महानृपाः ॥ ६९ ॥
ततो भूपोऽतिसंतुष्टः संमान्य व्यसृजद् द्विजम् ।
आशंसाऽपि सुपुत्रस्य कस्य नोल्लासयेद् मनः ? ॥ ७० ॥
अथ स्वसमये राज्ञ्याः प्राज्यतेजाः सुतोऽजनि ।
पूर्वक्रमागतं भीम इति नामाऽस्य निर्ममे ॥ ७१ ॥

कूर्मस्येन्दुर्दुरापोऽभूद् मनुष्यत्वं तथाङ्गिनः ॥ ८४ ॥
प्राप्यते हि प्रयत्नाद् यदनुत्तरसुरैरपि ।
तदिदं प्राप्य मानुष्यं यतितव्यं शिवाऽध्वनि ॥ ८५ ॥
स च द्वेधास्ति तत्रैक ऋजुर्वक्रोऽपरः पुनः ।
ऋजुमार्गो यतेर्धर्मस्तेनाशु शिवमाप्यते ॥ ८६ ॥
रागद्वेषाभिधौ तत्र सिंहव्याघ्रौ तु तिष्ठतः ।
क्रोधनामा महादावो मानो विषमपर्वतः ॥ ८७ ॥
मायागुपिलवंशाली लोभो गर्तोऽतिविस्तृतः ।
विषया विषवृक्षाश्च धूर्ताः पाखण्डिकादयः ॥ ८८ ॥
वेतालाश्च पुनर्घोरा द्वाविंशतिः परीषहाः ।
सावधानैरविश्रान्तैर्गन्तव्यं तत्र सर्वदा ॥ ८९ ॥
ततो यद्यस्ति ते शक्तिरेताञ्जेतुं तदाश्रय ।
ऋजुमार्गं यतः श्रेष्ठं यतिधर्मात् परं न हि ॥ ९० ॥
अन्यथा वक्रमार्गोऽस्ति गृहिधर्मापराभिधः ।
चिरात् तेनाप्यते सिद्धिः किन्त्वेष न हि दुर्गमः ॥ ९१ ॥
ततो भालतलन्यस्तकरपङ्कजकुड्मलः ।
नत्वा विज्ञपयामास गुरुं गुरुमुदा नृपः ॥ ९२ ॥
नाद्यापि यतिधर्मेऽहं समर्थः सुप्रभो ! ततः ।
प्रसद्य गृहिधर्मो मे दीयतां यदि योग्यता ॥ ९३ ॥
गुरुणा गृहिधर्मोऽथ भूभुजेऽणुव्रतादिकः ।
दत्तः सम्यक्त्वमूलस्तं नृपः सम्यक् प्रपन्नवान् ॥ ९४ ॥
जातश्रद्धः कुमारोऽपि तं प्रपित्सुर्विशेषतः ।
प्रसादितः स योग्यत्वाद् गुरुणैव हितैषिणा ॥ ९५ ॥
प्रवृत्त्याख्य- निवृत्त्याख्यनियमौ यस्य सुक्रमौ ।
सत्सङ्गः कटिरास्तिक्यमुदरं हृद्विवेचनम् ॥९६॥
भुजौ शमदमौ पृष्ठं पश्चात्तापो गलं क्षमा ।

1 वह्निनेक्षणात्, इत्यपि ।

साम्यगाम्येऽक्षिणी नासा सन्तोषो विनयो मुखम् ॥९७॥
प्रिय-सत्ये श्रुती भाले सम्यक्त्वं वासना शिरः ।
तद्वाक्यं धाम्यधम्मिल्लः प्रबोधः श्मश्रु सुन्दरम् ॥ ९८ ॥
इत्यङ्गैरपि लोकेषु धर्मनामा प्रतिष्ठितः ।
योऽयं राजास्ति तस्यान्तरात्मा जीवदयाभिधः ॥ ९९ ॥

(कलापकम्)

कुमार ! तदियं कार्या विशेषेण त्वयाऽधुना ।
ततो हृष्टः सपित्रोऽपि भीमः सम्यक्त्वमाश्रयत् ॥ १०० ॥
तथा निरपराधानां जीवानां वधकर्मणि ।
यावज्जीवं निवृत्तिं च मृगयायां तु सर्वथा ॥ १०१ ॥
ततो हृष्टेन गुरुणा भीमो नववयस्थकः ।
प्रतिपन्नव्रतस्थैर्यं कर्तुं प्रत्युपबृंहितः ॥१०२॥
अहो ! धन्यतमः कोऽन्यः कुमार ! भवता समः ।
नवे वयसि यस्येयं पुराणवयसो मतिः ॥ १०३ ॥

यत उच्यते-

पूर्वं मनः ततः कायं सतामालिङ्गते जरा ।
असतां च पुनः कायं कालेनापि न मानसम् ॥ १०४ ॥
रम्यो द्राक्षेव कोऽप्यन्तरिन्द्रवारुणवत् परः ।
बहिः संपूर्णभाग्यस्तु द्विधापि सहकारवत् ॥ १०५ ॥
सापराधजीवानामपि हिंसानिषेधनः ।
ख्यायते सुलसा श्रेष्ठा तथोदाहरणं शृणु ॥ १०६ ॥

तथाहि-

वैरिप्रायविघाताय केऽपि षट् पुरुषाः पुरा ।
चलिताः समुदायेन केनचित् हस्तमर्दितात् ॥१०७॥
सर्वं हन्तव्यमेवात्र द्विपदं वा चतुष्पदम् ।
अन्यः प्राह मनुष्याणां वधोऽस्तु पशुभिः किमु ? ॥१०८॥

पुनर्निरपराधानां पशूनां तृणभक्षताम् ।
प्रहरन्ति गतत्राणां ये तेषां क्षत्रता कुतः ? ॥ १२२ ॥
वैरिणोऽपि हि मुच्यन्ते प्राणान्ते तृणभक्षणात् ।
तृणाहाराः सदैवैते हन्यन्ते पशवः कथम् ? ॥ १२३ ॥
युक्तिर्नास्त्वत्र किं कोऽप्यन्तःपुरे नगरेऽपि वा ? ।
दीनानशरणानेवं यदस्मान् हंसि भूपते ! ॥ १२४ ॥
अत उच्यते–
मीन-रङ्कु-मृगाणां नीर-तृण-सन्तोषवर्तिनाम् ।
धीवरा लुब्धकाः क्षुद्रा हा ! निष्कारणवैरिणः ॥ १२५ ॥
इति श्रुत्वा नृपोऽप्याश्चर्यमवाप महदद्भुतम् ।
मर्त्यवाचा प्रजल्पन्ति निर्भयाः पशवोऽपि यत् ॥ १२६ ॥
मन्त्रिणा भणितं देव ! देवोऽयं दानवोऽथवा ।
केनापि हेतुना वल्कमृगवेषोऽवतीर्णवान् ॥ १२७ ॥
तद् गच्छ त्वरितं मुञ्च वाजिनं मुक्तकं करात् ।
प्रेक्षस्व किं करोत्येष ततो भूपस्तथाऽकरोत् ॥ १२८ ॥
उत्तोषसम्भया याति मृगो राजाऽपि पृष्ठतः ।
तावद् दूरे वनस्यान्तः प्रेक्षते मुनिपुङ्गवम् ॥ १२९ ॥
प्रलम्बभुजमुत्तप्तस्वर्णवर्णं सुदर्शनम् ।
द्विधापि जितकन्दर्पं देहेन मनसापि च ॥ १३० ॥
निरुद्धवचनं मुक्तचेष्टमेकाग्रमानसम् ।
नासाग्रन्यस्तदृष्टिं च ध्यायन्तं ब्रह्म किञ्चन ॥ १३१ ॥
(त्रिभिर्विशेषकम्)
ततोऽवोचद् मृगो भो भोः ! नमतेमं महामुनिम् ।
अवन्देतां च तं वाहादुत्तीर्य नृप-मन्त्रिणौ ॥ १३२ ॥
निविष्टौ तत्र तौ यावत् तावत् सैन्यमपि क्षणात् ।
अन्वगाद् मुनिरप्याख्यद् ध्यानान्ते धर्मदेशनाम् ॥१३३॥

१ समाप्ता इति गम्यम् । २ प्रेक्षस्वेति शेषः ।

मूर्त्या वचःपरिमलेनापि चम्पकपुष्पवत् ।
तस्यातिशायिना भूपो विस्मितः पृष्टवानिदम् ॥ १३४ ॥
सर्वोत्तमं कुलं नाथ ! ज्ञातं मूर्त्यैव ते मया ।
ईदृग्वयसि वैराग्यकारणं किन्तु कथ्यताम् ॥ १३५ ॥
मुनिरूचे महाभाग ! चातुर्गतिकदुःखदः ।
कारणं भव एवात्र विशेषस्तु निशम्यताम् ॥ १३६ ॥
अस्ति सिद्धपुरं नाम नगरे तत्र पार्थिवः ।
भुवनस[illegible] इत्याख्यस्तस्यामात्यो महामतिः १३७ ॥
अन्यदा दाक्षिणात्यानां चङ्गसंगीतकारिणाम् ।
आययौ समुदायोऽदात् स तस्यावसरं नृपः ॥ १३८ ॥
समतालमृदङ्गाद्यातोद्यनादमनोहरम् ।
तालच्छन्दानुगारब्धनर्तकीनृत्यबन्धुरम् ॥ १३९ ॥
समश्रुतिगतैः शुद्धस्वरैरालापसुन्दरैः ।
गीतध्वनिसुधासारैः पूरितश्रुतिकोटरम् ॥ १४० ॥
आरब्धं प्रेक्षणीयं तैर्वारनारीभिरावृतः ।
आस्थानस्थो नृपो द्रष्टुं लयलीनः प्रवृत्तवान ॥ १४१ ॥
अथो व्यजिज्ञपद् वेत्री प्रभोऽष्टाङ्गनिमित्तवित् ।
वटुरस्त्यागतो देवं दिदृक्षुर्मुच्यतां न वा ॥ १४२ ॥
नृपतिः प्राह मा मुञ्च कोऽस्यावसरोऽधुना ? ।
सति प्रेक्षासर्गेऽप्येवं देवानामपि दुर्लभे ॥ १४३ ॥
मन्त्र्यूचे मैवमाचक्ष्व यत् प्रेक्षाकौतुकं विभो ! ।
सुलभं दुर्लभोऽष्टाङ्गनिमित्तज्ञः पुनः पुमान ॥ १४४ ॥
ततो राज्ञः समादेशाद् मुक्तोऽसौ वेत्रिणा वटुः ।
आगतः पुस्तिकाहस्तः श्वेतरगः महाकृतिः ॥ १४५ ॥
मन्त्रोच्चारणपूर्वं च नरेन्द्राय सिताक्षतान् ।
अर्पयित्वाऽग्रहस्तासौ यथास्थानमुपाविशत् ॥ १४६ ॥
[illegible] च स राज्ञा भाषितो यथा ।

कुशलं भो निमित्तज्ञ ! बटुर्दीनमथाब्रवीत् ॥ १४७ ॥
कुशलं तादृशं देव ! यादृग् वक्तुं न शक्यते ।
क्षुभितेनोदितं राज्ञा किमभद्रं भोः ! पतिष्यति ?॥ १४८ ॥
स प्राह सत्यमेवेदं यद् त्वया गदितं विभो ! ।
निमित्तेन मया ज्ञातं मा कोपं कुरु भूपते ! ॥ १४९ ॥
सशङ्केन ततो राज्ञा भणितं पुनरादरात् ।
निःशङ्कं ब्रूहि यज् ज्ञातं त्वया ज्ञानेन सुन्दर ! ॥ १५० ॥
सोऽप्याह देव ! किं तेनाऽशिवेन कथितेन यत् ।
निरोद्धुं शक्यते नैव तथापि तव कथ्यते ॥ १५१ ॥
मुहूर्तानन्तरं धाराधरोऽत्र धरणीतले ।
मुसलाकारधाराभिर्वर्षिष्यति तथा, कथम् ?॥ १५२ ॥
यथा सकलितस्थूलस्थलप्रासादमन्दिरम् ।
सर्वमेकार्णवाकारं पुरमेतद् भविष्यति ॥ १५३ ॥
(युग्मम्)
ब्रुवाणस्यैव तस्यैवं भ्रान्त्वाऽभूदुत्तरोऽनिलः ।
कर्षोल्मुग्धमात्रं च मेघखण्डं समुन्नतम् ॥ १५४ ॥
बटुः पटुरथ ब्रूते प्रेक्ष्यतामभ्रकं जनाः ! ।
उत्तरस्यामिदं व्योम सर्वं प्रच्छादयिष्यति ॥ १५५ ॥
व्योम गन्तुमिवाऽऽस्थानलोकः सर्वोऽप्युदैक्षत ।
अभ्रखण्डं तु तं रोद्धुमिव प्रसृतमम्बरे ॥ १५६ ॥
तस्य स्तनितनादेन भीतेव कुरुते मही ।
प्रतिशब्दमिषाद् (पुत्कारं) गिरिगुहामुखैः ॥ १५७ ॥
उद्दण्डाश्च तडिद्दण्डाः स्फुरन्ति स्म घनान्तरे ।
जिह्वा कालमुखस्येव चञ्चला ग्रसितुं महीम् ॥ १५८ ॥
नृपप्रभृतिलोकानां पश्यतां भीतिविस्मितम् ।
घनो मुसलधाराभिरारेभे वर्षितुं ततः ॥ १५९ ॥

---

१ कर्षोलं पात्रविशेषः ।

क्षणेनैव पयःपूरे प्लावनायोद्यते भुवः ।
पुरः क्षोभोऽजनि, क्ष्मापः मलयं तममन्यत ॥ १६० ॥
अथाऽऽगाद् नीरमास्थानं ततः सप्तमभूतले ।
आरुरोह नृपः सार्धं मन्त्रिणा वटुनापि च ॥ १६१ ॥
तत्र पौरजनाक्रन्दं शृण्वानो विविधं नृपः ।
यावदस्ति जलं प्राप्तं तावत् सप्तमभूमिकाम् ॥१६२॥
तद् वीक्ष्य नृपतिः माह पश्य मन्त्रीश ! कीदृशम् ।
आगादकृतधर्माणामस्माकमतिसङ्कटम् ॥ १६३ ॥
न कृतं सुकृतं क्षीणमायुर्वीक्ष्याधुनाऽऽपदम् ।
तुङ्गशृङ्गपताकेव हृदयं मम वेपते ॥ १६४ ॥
श्रावकं कुलमाप्यापि विषयासक्तचेतसा ।
जिनेन्द्रधर्मो नो चक्रे हारितं जन्म हा ! मया ॥ १६५ ॥
स्नुहीवृक्षेण कल्पद्रुर्ग्राव्णा चिन्तामणिः पुनः ।
वैडूर्यं काचखण्डेन मया मूढेन हारितम् ॥ १६६ ॥
किं कुर्वे कं स्मराम्येवं सङ्कटे पतितोऽधुना ।
इत्थं प्रलपतो नीरं राज्ञो निकटमागतम् ॥ १६७ ॥
ततो हृदि नमस्कारं यावच्चिन्तयते नृपः ।
तावत् संमुखमायान्तं पोतमेकं प्रपश्यति ॥ १६८ ॥
सप्तमे भूतले लग्नं तं दृष्ट्वा सचिवोऽब्रवीत् ।
नाथेह रुदतां कोऽपि सुरस्ते ढौकयत्यमुम् ॥ १६९ ॥
तत्रारोढुं नृपः सौधाद् यावदुत्क्षिपति क्रमम् ।
तावन्नो वारि नो मेघो न पोतो न च गर्जितम् ॥ १७०॥
स्वच्छावस्थं तथैव स्वं पश्यति स्वपुरे नृपः ।
सर्वं च मुदितं लोकं गीतनृत्योत्सवादिभिः ॥ १७१ ॥
अहो ! किमिदमाश्चर्यं दैवज्ञ ! वद भूभुजा ? ।
इति पृष्टे वटुः माह दैवज्ञो न भवाम्यहम् ॥ १७२ ॥
इन्द्रजालमिदं देव ! पुरस्ते दर्शितं मया ।

मनस्तोषाद्बहु द्रव्यं दत्त्वा राज्ञा व्यसर्जि सः ॥ १७३ ॥
राज्ञी मन्त्रिजनानेवं विरक्तो नृपतिर्जगौ ।
इन्द्रजालमहो ! दृष्टं, तैरूचे स्वत्प्रसादतः ॥ १७४ ॥
नृपोऽथोचदिदं यादृगिन्द्रजालविजृम्भितम् ।
तादृशं रूपतारुण्यस्नेहायुर्विभवादिकम् ॥ १७५ ॥
तथाहि—
येऽनङ्गतुल्यरूपेण कामिनीनयनोत्सवाः ।
कुष्ठरोगदवप्लुष्टाः शक्यन्ते ते न वीक्षितुम् ॥ १७६ ॥
कृतास्तारुण्यचैत्रेण ये स्फुरन्नवपल्लवाः ।
शुष्कद्रुमायन्ते जरसा फाल्गुनेन ते ॥ १७७ ॥
नखमांससमा प्रीतिर्जाता येषां परस्परम् ।
तेऽप्येकत्रानवस्थाना दृष्टा दीपान्धकारवत् ॥ १७८ ॥
आयुः सच्छिद्रकुम्भस्थजलवद् गलनात्मकम् ।
श्रीस्तु वातस्फुरद्दीपकलिकेव चलाचला ॥ १७९ ॥
इत्यनित्ये जगद्वृत्ते नात्मा मे रज्यतेऽधुना ।
मोक्षाय पूर्वजाचीर्णं चरिष्यामि यतिव्रतम् ॥ १८० ॥
इत्युक्त्वा स्वपदे न्यस्य कुमारं हरिविक्रमम् ।
दत्त्वा धर्मे धनं जातः श्रमणः सोऽहमेव तु ॥ १८१ ॥
स्ववृत्तं यद्यपि स्वेन कथ्यमानं लघुत्वकृत् ।
तथापि नृपते ! युष्मादृशां स्याद् गुणकारणम् ॥ १८२ ॥
इति श्रुत्वा वहन्मीलन्मना नलनृपोऽब्रवीत् ।
महासत्त्व ! त्रुटन्त्येवं बन्धनानि भवादृशाम् ॥ १८३ ॥
मादृशां तु महामोहशृङ्खलाबद्धचेतसाम् ।
कषायारातिरुद्धानां मोक्षवार्ताऽपि दुर्लभा ॥ १८४ ॥
मन्ये प्राच्यभवे पुण्यं पापं चाऽलं मयाऽर्जितम् ।
यत्ते पादयुगं दृष्टं यन्न शक्नोमि सेवितुम् ॥ १८५ ॥
तदेवं यस्य धर्मस्य योग्यताऽस्ति मम प्रभो ! ।

आदेशो दीयतां तत्र ततो मुनिपतिर्जगौ ॥ १८६ ॥
अर्हन् देवो गुरुः साधुः श्रद्धानं च जिनागमे ।
शङ्कादिदोषनिर्मुक्तं सम्यक्त्वमिति पालय ॥ १८७ ॥
ततोऽसौ मन्त्रिणा सार्धं तत्प्रपद्य पुनर्मुनिम् ।
पप्रच्छ भगवन् ! कोऽयं मृगो मे शुभकारणम् ॥ १८८ ॥
मुनिराख्यदयं प्राच्यभवे विप्रोऽभवत् तव ।
मित्रमज्ञानतपसा मृत्वा यक्ष इहाऽजनि ॥ १८९ ॥
प्राप्तो भद्रकभावं च नित्यमास्माकदर्शनात् ।
तत्त्वां पूर्वभवप्रीत्या मृगो भूत्वेत्यबोधयत् ॥ १९० ॥
प्रत्यक्षीभूय यक्षोऽपि प्रहृष्टश्चेत्यभाषत ।
मयापि तवे पादान्ते प्रभो ! सम्यक्त्वमादृतम् ॥१९१॥
शिक्षामन्यामपि प्राप्य मुनीन्द्राद् धर्मगोचराम् ।
नत्वा यक्षो निजस्थानं ययौ नलनृपोऽपि हि ॥ १९२ ॥
अथ राजा विधाप्यार्हद्बिम्बं तस्यार्चनं सदा ।
कुर्वन् प्रभावनां धर्मे स महाश्रावकोऽजनि ॥ १९३ ॥
प्रतिपद्य परिव्रज्यां प्रान्ते चानशनक्रमात् ।
सर्वार्थमगमत् तस्मादिहैवागत्य सेत्स्यति ॥ १९४ ॥
इति श्रुत्वा नलाख्यानं भीमसेन ! त्वया स्वयम् ।
प्रतिपन्नव्रते भाव्यं दृढेनान्योऽपि बोध्यताम् ॥ १९५ ॥
भीमोऽप्याह तवादेशः प्रमाणं मे मुनीश्वर ! ।
धन्योऽहं यस्य मे पूज्यैर्विशिष्टोऽनुग्रहः कृतः ॥ १९६ ॥
क्रोधव्याघ्रे मानशैले मायावंशालिसंकुले ।
लोभगर्ते भवारण्ये पथिकः सार्थपो गुरुः ॥१९७॥
अथ नत्वा मुनिं पर्षद् निजस्थानं गताऽखिला ।
भीमोऽपि कुरुते धर्मं देवपूजादिना मुदा ॥ १९८ ॥
अन्यदा निजधामस्थं कुमारं मित्रसंयुतम् ।

1 स्वमार्दृतान्मे, पृष्ठमपि ।

एकः कापालिकोऽभ्यागात् प्रतीहारनिवेदितः ॥ १९९ ॥
आशीर्वादवचःपूर्वमुपविश्य नृपाङ्गजम् ।
याचित्वैकान्तमित्याह पाखण्डी प्रणयान्वितम् ॥ २००॥
भुवनक्षोभिनी नाम वरविद्यास्ति भीम ! मे ।
तस्या द्वादश वर्षाणि पूर्वसेवा कृता मया ॥ २०१ ॥
अधुनोत्तरसेवां तु गत्वा प्रेतवनान्तरे ।
एष्यत्कृष्णचतुर्दश्यां चिकीर्षुरहमस्मि भोः ! ॥ २०२ ॥
अतस्त्वं चेद् महासत्त्व ! भवस्युत्तरसाधकः ।
तदा सिध्यति मे विद्या तत् श्रुत्वोवाच राजभूः ॥२०३॥
असारेण शरीरेण यत्नेन विनाशिना ।
गुणः कस्यापि कोऽपि स्यात्तन्नु किं नार्जितं मया ? ॥२०४॥
प्रतिपन्नेति भीमेन विसृष्टः सोऽब्रवीदिदम् ।
कुमार ! दशभिर्घस्रैरायास्यति चतुर्दशी ॥ २०५ ॥
तावन्त्यहानि ते पार्श्वे स्थास्येऽथ नृपजन्मना ।
अनुज्ञातः, स्थितस्तत्र स कुर्वन् भोजनं सह ॥ २०६ ॥
ततो मन्त्रिसुतोऽवादीत् पाखण्डी किमिह प्रभो ! ? ।
कुमारः प्राह कार्येण पुनर्मन्त्रिसुतोऽब्रवीत् ॥ २०७ ॥
कार्यं किमप्युनाऽऽलापोऽप्यनेन सह नोचितः ।
कुसंसर्गेण माऽऽत्मीये सत्त्वसम्यक्त्वे मलं कुरु ॥ २०८ ॥
किंच दुर्जनसंसर्गो मधुरोऽपि मुखे सखे ! ।
निर्वाहे मारयत्येव कालकूट इव ध्रुवम् ॥ २०९ ॥
कुमारः प्राह सत्यं भोः ! किन्तु दाक्षिण्यतो मया ।
प्रतिपन्नमिदं तेन श्रेयान् निर्वाह एव मे ॥ २१० ॥
अथवा—
किं करोति कुसंसर्गो निजधर्मदृढात्मनः ? ।
सर्पशीर्षोषितः किं न हरतेऽहिविषं मणिः ? ॥ २११ ॥
पुनर्मन्त्रिसुतः प्राह दृष्टान्तोऽयं न किंचन ।

यज्जीवो भावुकं द्रव्यं मणिः पुनरभावुकम् ॥२१२॥
तेनातिभणितोऽप्येवं भीमो नामुञ्चदाग्रहम् ।
क्रमेण च समायाता सैव कृष्णचतुर्दशी ॥ २१३ ॥
तस्यां कपालिना सार्धं वीरवेषधरो निशि ।
सखड्गश्चलितो भीमः श्मशानं प्रति निर्भयः ॥ २१४ ॥
आलिख्य मण्डलं तत्राऽर्चित्वा कामपि देवताम् ।
कुमारस्य शिखाबन्धं पाखण्डी कर्तुमुद्यतः ॥ २१५ ॥
तावद्भीमो जगौ भद्र ! मा शङ्किष्ठा यतो मम ।
सत्त्वमेव शिखाबन्धः प्रकृतं क्रियतां त्वया ॥ २१६ ॥
आकृष्टासिलसज्जिह्वाभीमो भीमस्तदन्तिके ।
पञ्चानन इवात्युग्रः साहसैकरसः स्थितः ॥ २१७ ॥
शिखाबन्धच्छलं व्यर्थं जानमस्य ततः शिरः ।
पराक्रमेण मे ग्राह्यमिति निश्चित्य चेतसि ॥ २१८ ॥
कर्तनीभृत्करो रूपं कृत्वा व्योमसमं निजम् ।
कूपाकारश्रवश्छिद्रो विकटं गर्जति स्म सः ॥ २१९ ॥
ततश्च प्रलयाम्भोदगर्जितादिव दारुणः ।
विश्वक्षोभः क्षणं जज्ञे संभ्रान्तसुरदानवः ॥ २२० ॥
भीमस्तच्चेष्टितं दृष्ट्वा यमजिह्वानिभं करे ।
कृपाणं कम्पयामास निष्प्रकम्पः क्रुधं दधत् ॥ २२१ ॥
प्राह कापालिको रे ! रे ! बाल ! गृह्णामि ते शिरः ।
स्वयं चेदर्पयस्येतत् स्यास्तदन्यभवे सुखी ॥ २२२ ॥
भीमेनाऽभाणि चण्डाल ! रे ! कुपाखण्ड ! मायिक ! ।
हत्वा मृत्युमिवाद्य त्वां करोमि सुखिनं जनम् ॥२२३॥
शस्त्रीघातस्ततस्तेन मुक्तस्तं नृपनन्दनः ।
स्खलयित्वाऽसिनोत्प्लुत्य तत्स्कन्धमधिरूढवान् ॥ २२४॥

१ भवस्यन्थ, पणदवि ।

तं गजेन्द्रमिवारूढो मखतीक्ष्णः कृशोदरः ।
करवालललज्जिह्वो भीमः सिंह इवाऽशुभत् ॥ २२५ ॥
दध्यौ च मारयाम्येनं किंत्वेष च्छद्मनापि मे ।
सेवां चक्रे तथा जीवन् यदि धर्मेऽपि रज्यति ॥ २२६
ध्यायन्निति कुमारेन्द्रः कथञ्चिदपि लाघवात् ।
भूत्वा चरणयोः कापालिकेनोच्छालितोऽम्बरे ॥ २२७ ॥
स पतन् यक्षिण्यादिष्ट्या दैवयोगादवाप्यत ।
करयोः संपुटीकृत्य भीमश्च निजमन्दिरे ॥ २२८ ॥
उत्तुङ्गचन्द्रविस्तीर्णे पुष्पराशाविशोज्ज्वले ।
तत्र भीमः स्वमैक्षिष्ट दिव्यसिंहासनस्थितम् ॥ २२९ ॥
सार्धत्रिभङ्गघटितमिव रूपं दधत्यथ ।
प्राञ्जलिः पुरतो भूत्वा यक्षिणी वदति स्म सा ॥२३०॥
अये विन्ध्याचलो भद्र ! ममेदं वैक्रियं गृहम् ।
क्रीडार्थं निवसाम्यत्र कमलाक्षाऽस्मि यक्षिणी ॥२३१॥
निजदेवपरीवारवृता स्वैरमिहानिशम् ।
तिष्ठाम्यद्य पुनः शैलमष्टापदगहं गता ॥ २३२ ॥
ततो वलन्त्या दृष्टोऽसि प्रक्षिप्तस्त्वं नभोऽङ्गणे ।
कापालिकेन तस्मात्त पतन् यत्नाद्धृतो मया ॥ २३३ ॥
अधुना मारदुर्वारशरघातनिपीडिता ।
शरणं त्वां प्रपन्नास्मि रक्ष मां पुरुषोत्तम ! ॥ २३४ ॥
परिवारो मदीयोऽयं सर्वोऽपि तव किङ्करः ।
भविता तद्विधायाऽत्र प्रसादं, संगृहाण माम् ॥ २३५ ॥
यक्षिण्यास्तद्वचः श्रुत्वा हसित्वेषद् नृपाङ्गजः ।
बभाण यदहो ! काचित् परा काष्ठा मनोभुवः ॥२३६॥
दूरेऽस्तु मादृशस्तावद्बुधो भूमिगोचरः ! ।
इत्थं विबुधलोकोऽपि मदनेन विडम्ब्यते ॥ २३७ ॥
अनेनाभिद्रुता जीवाः कृत्याकृत्यं हिताहितम् ।

न जानन्ति न शृण्वन्ति नेक्षन्तेऽपयशोमपीयम् ॥ २३८ ॥
मोहान्धानां सुखायन्ते विषया दुःखदा अपि ।
लोहं धत्तूरितानां हि कथं न कनकायते ? ॥ २३९ ॥
तद्विभाव्येति कन्दर्पदर्पसर्पविषापहम् ।
महागारुडमन्त्राभं जिनमेव हृदि स्मर ॥ २४० ॥
तुष्टाऽथ यक्षिणी माह चित्रं मन्त्राक्षरादिव ।
त्वद्वाक्यात् मम तत्तादृक् गतं मोहविषं क्षणात् ॥२४१ ॥
ममैव किमिदं भाग्यं किंवा ते सिद्धिरीदृशी ? ।
भाल-पिण्ड-वचो हस्तसिद्धयः स्युर्यतः सताम् ॥ २४२ ॥
तन्मम त्वत्प्रसादेनान्यभवेऽपि न दुर्लभः ।
सर्वदुःखक्षयो मोक्षो विषयाऽपास्तचेतसः ॥ २४३ ॥
इत्थं तत्त्वोपदेशेन पूज्यस्तावत्त्वमत्र मे ।
यस्तु पूज्यस्तवाप्येष जिनो मे शरणं सदा ॥ २४४ ॥
संलापं यावदित्येवं कमलाक्षा करोति सा ।
भीमेन शुश्रुवे तावत् कुतोऽपि मधुरध्वनिः ॥ २४५ ॥
पृष्टं च सुन्दरि ! ध्वानः श्रूयते कस्य साऽब्रवीत् ?।
सन्त्यत्र मुनयो विन्ध्ये चतुर्मासीमुपोषिताः ॥ २४६ ॥
तेऽधुना कुर्वते धन्या स्वाध्यायं कृत्यतत्पराः ।
ततो भीमोऽवदत् सोऽयमनभ्रा वृष्टिरद्य मे ॥ २४७ ॥
यदेवंविधसाधूनामचिन्त्योऽत्र समागमः ।
रात्रिशेषं ततस्तत्र गत्वा निर्गमयाम्यहम् ॥ २४८ ॥
इत्युदित्वा स यक्षिण्या दर्शिताध्वा ततोऽगमत् ।
कृतनानागमाभ्यासा यत्र सन्ति तपोधनाः ॥ २४९ ॥
पुनः सपरिवाराऽहं मुनीनेष्यामि वन्दितुम् ।
इत्युक्त्वा साऽप्यगाद्धाम स्मरन्ती भीमशासनम् ॥ २५० ॥
भीमसेनकुमारोऽपि धर्मध्यानसमाहितान् ।
मुनींस्तत्र गुरुं चाऽपि दृष्ट्वा हृष्टानचिन्तयत् ॥ २५१ ॥

रहो ! भूपालसत्कार-भोगाभावेऽप्यबन्धनात् ।
ाधूनां सिन्धुराणां च वनवासे महासुखम् ॥ २५२ ॥
न्या धर्मधनैश्वर्यगर्जितोर्जितवृत्तयः ।
मे पैर्दर्पदुष्प्रेक्षा धनिनो नावलोकिताः ॥ २५३ ॥
मक्ते द्वेषो जडे प्रीतिः प्रवृत्तिर्गुरुलङ्घने ।
खे कटुकता नित्यं धनिनां ज्वरिणामिव ॥ २५४ ॥
ीमोऽनुमोदनामेवं कुर्वन् गत्वान्तिके गुरुम् ।
ववन्दत महाभक्त्या शेषसाधूनपि क्रमात् ॥ २५५ ॥
ऽधाशीर्वादस्तोमं शृण्वन् धर्मं तदन्तिके ।
गगनात् तावदायान्तीं ददर्शैकां महाभुजाम् ॥ २५६ ॥
ालदण्ड इवाकस्मात् कोऽयमित्याकुलं जनैः ? ।
ीक्षिता सा कुमारस्य सविधे सहसाऽपतत् ॥ २५७ ॥
कं करिष्यत्यसावेवं ध्यायन् भीमोऽपि धीरधीः ।
प्रेक्षते तावदेतस्य खड्गमादाय साऽचलत् ॥ २५८ ॥
दीर्घा कृष्णा च कस्येयं भुजा याति क्व वेत्ति सः ? ।
कुमारः कौतुकं द्रष्टुं द्रागुत्प्लुत्यारुरोह ताम् ॥ २५९॥
उत्पत्य गगनं यस्यां व्रजन्त्यां स नृपात्मजः ।
रराज कालियव्यालपृष्ठारूढ इवाच्युतः ॥ २६० ॥
यथा पोतपतिर्भिन्नपोतः फलकमाश्रितः ।
दुस्तरं गगनाम्भोधिं तितीर्षुरिव सोऽभवत् ॥ २६१ ॥
गच्छंश्च नभसाऽनेकनदी-कानन-पर्वतान् ।
प्रेक्षमाणो भुवि प्राप कालिकाभवनं क्रमात् ॥ २६२ ॥
नानाऽस्थिमयभित्तिस्थनृमुण्डकविशीर्षकम् । .
कङ्कालकल्पितद्वारं दन्तिदन्तोरुतोरणम् ॥ २६३ ॥
केशपाशपताकाढ्यं लम्बिताऽसितचामरम् ।
व्याघ्रकृत्तिकृतोल्लोचं रुधिरारुणभूतलम् ॥ २६४ ॥
(आदि विशेषकम्)

तस्य मध्ये च भीमेन मुण्डमालाग्रधारिणी ।
क्रूराक्षी महिषारूढा कालिकामूर्तिरीक्षिता ॥ २६५ ॥
पुरस्तस्याश्च पाखण्डी स एवं ददृशे शठः ।
वामहस्तेन केशेषु बिभ्राणः सुन्दरं नरम् ॥ २६६ ॥
आरूढस्त्वागतो यस्यां भुजायां नृपनन्दनः ।
कापालिकस्य तस्यैव साऽपि वामेतरा भुजा ॥ २६७ ॥
करात्तपुरुषस्यायं पापात्मा किं करिष्यति ? ।
प्रच्छन्नीभूय तद्वीक्षे पश्चात् कुर्वे यथोचितम् ॥ २६८ ॥
इति संचिन्त्य तस्यासौ भुजादुत्तीर्य सत्वरम् ।
तस्यैव पृष्ठदेशेऽस्थात् निभृतीभूय राजसूः ॥ २६९ ॥
(युग्मम्)
भीमस्य खड्गमादाय भुजा यावत् समागता ।
ततः कापालिको वामकरात्तं नरमब्रवीत् ॥ २७० ॥
रे ! बराक ! स्मराभीष्टदेवतामाशु यतः ।
शिरोऽनेनासिना छित्त्वा पूजयिष्यामि देवताम् ॥ २७१ ॥
स प्राह विश्वगर्भीकृतान्यत्रो जिनपुंगवः ।
सर्वावस्थास्वपि ध्येयः शरणं मेऽस्तु सम्प्रति ॥ २७२ ॥
तथा यस्तन्त्रदारिभोजमग्रः स्वामी क्रमागतः ।
वरार्थस्मरणी यत्र यस्याहं सेवकाधिकः ॥ २७३ ॥
काराक्षिपत्य विश्वम्भो यत्र कारयतोऽपि मे ।
मत्स्वेन यस्य कापि यो ममास्ति सदा हृदि ॥ २७४ ॥
स एव सुश्रीनाम्नो हरिवाहननन्दनः ।
भक्तिस्वत्पा कुमारेन्द्रः स्मृतः कुरु यथेप्सितम् ॥ २७५ ॥
(त्रिभिर्विशेषकम्
पश्यन्तो भव रे ! पूर्वमेवं क्षणमात्रनिति ।
देवपूजार्थमस्माकं यया तस्य शिरश्छिदा ॥ २७६ ॥

धर्मस्य च दया बीजं युज्यते तत्तवाप्यसौ ।
तपःशीलविहीनायाः कोऽन्यधर्मो भवेत्तव ? ॥२९०॥
ये कार्येणापि निघ्नन्ति जीवानां तेऽपि पापिनः ।
ये तु कार्यं विना स्वैरं तेषां पापं किमुच्यते ? ॥२९१॥
किं ते कापालिकाहारविकल्पाया महामिषैः ।
बीभत्सैस्तज्जिनादिष्टं दयाधर्मं सदा श्रय ? ॥ २९२ ॥
शुद्धधर्मे च लीनानां सांनिध्यं कुरु सर्वदा ।
सुनरत्वं सुदेवत्वं प्राप्य येनाऽऽशु सिध्यसि ॥ २९३ ॥
ततस्तद्वाक्यसंबुद्धा दध्यौ देवी सुलज्जिता ।
अस्याहो ! मानुषत्वेऽपि मतिः कीदृग् महामतेः ॥२९४॥
अद्यप्रभृति सर्वोऽपि जीवराशिः स्वजीववत् ।
रक्षितव्यो मयेत्युक्त्वा कालिकाऽभूददर्शना ॥२९५॥
अथ लब्धक्षणो भीमं ननाम मतिसागरः ।
सोऽप्यश्रुजलपूर्णाक्षो मित्रमालिङ्गय पृष्टवान् ॥२९६॥
अनेन पापिना तत्त्वं जानन्नपि कथं भवान् ।
प्रापितो दारुणावस्थामिमां सज्जनशेखर ! ? ॥ २९७ ॥
मन्त्री प्राह प्रभो ! रात्रिप्रथमप्रहरे तव ।
वासौकसि प्रिया याता तावत्त्वां तत्र नैक्षत ॥२९८॥
ततः संभ्रान्तया पृष्टा यामिकास्तेऽपि सर्वतः ।
निरीक्ष्य त्वामपश्यन्तो गत्वा राज्ञे न्यवेदयन् ॥२९९॥
केनाऽप्यपहृतो वत्सो निःसंशयमिति ब्रुवन् ।
नृपः सिंहासनात् सद्यः पपात गतचेतनः ॥ ३०० ॥
मुमूर्छ मातृवर्गोऽपि मालतीप्रमुखोऽखिलः ।
श्रीखण्डरससंसिक्तः कथमप्याऽऽप चेतनाम् ॥३०१॥
ततो विलपितुं लग्ना राजा राज्यश्च मन्त्रिणः ।
एका मध्यवयास्तावन्नायिका सहसाऽऽययौ ॥३०२॥
तयाऽऽदिष्टं नृपोत्तिष्ठ मम पूजां कुरु द्रुतम् ।

आगता तत्र पुत्रार्थी येनाहं कुलदेवता ॥ २०३ ॥
नीतः पाखण्डिना स्वस्योत्तरसाधककर्मवान् ।
शिरो ग्रहीतुं पुत्रस्ते यक्षिणी तं ततोऽनयत् ॥ २०४ ॥
इत्यादि कथयित्वाऽन्ते पुनः कतिपयैर्दिनैः ।
तवैष्यति महर्द्धीति नृपस्याऽऽख्याय सा गता ॥ २०५ ॥
इदं च वचनं तस्याः संवादयितुमुत्सुकः ।
अन्वेष्टुं शकुनान् मातः पुराद् बहिरहं गतः ॥ २०६ ॥
तित्तिरी तोरणे तावत् सहसा चक्रतुः स्वरम् ।
वामे गत्वा शुनः शीर्षमस्पाक्षीद् दक्षिणाङ्घ्रिणा ॥ २०७ ॥
दक्षिणाद् वाममायातो वायसो मधुरं रसन् ।
चाषेण दर्शनं दत्तं मयूरेणाऽप्यनृत्यत ॥ २०८ ॥
दुर्गाऽपि पार्थिवं कृत्वा वामे चिलिचिलिस्वरम् ।
ताराभक्ष्यमुखी भेजे क्षीरवृक्षं प्रियान्विता ॥ २०९ ॥
इत्यादिशकुनान् भावस्थानचेष्टागतिस्वरैः ।
प्रशस्तान् वीक्ष्य संतुष्टो यावच्चलितुमुद्यतः ॥ २१० ॥
तावदेत्याऽम्बरादेव उत्क्षिप्य मामिहाऽऽनयत् ।
दृष्टश्च पुण्ययोगेन मया त्वमधुना विभो ! ॥ २११ ॥
तथ्यादित्यप्रकाशेन तत्संमत्यनुगृह्यताम् ।
धर्मोपदेशदानेन ततः कापालिकोऽब्रवीत् ॥ २१२ ॥
कान्विकं मत्पदो ! मन्त्रिन् ! स्वधर्मं दिशताऽमुना ।
ममोपदिष्ट एवाऽयं शरणं ननु स मेऽधुना ॥ २१३ ॥
किञ्च,
मित्र ! त्वचरितं वन्देऽपकारेऽप्युपकारिणः ।
गुणमाणिक्यरत्नाद्रेः कुमारस्य तु किं स्तुवे ! ॥ २१४ ॥
यावदेवं प्रजल्पन्ति ते तावदुदिते रवौ ।
महानेकः करी तत्राऽऽगात् समाद्रुमतिद्विपः ॥ २१५ ॥
कुमारं स करे धृत्वा निजपृष्ठे न्यवेशयत् ।

संस्थाप्य कान्तिकाचैत्यादुत्पपात नभस्तलम् ॥ २१६ ॥
कुमारो विस्मितोऽस्थादीदहो ! पिताऽत्र भूतले ।
किमीदृग् दृश्यते हास्तिरत्नं किं चेत् समुत्पतेत् ? ॥२१७॥
मन्त्री सर्वज्ञवचनभावितात्मा ततोऽब्रवीत् ।
संविधानं कुमारेन्द्र ! तत्र यत्र भवे भवेत् ॥ २१८ ॥
किन्तु कोऽपि भवत्पुण्यप्रेरितोऽयं सुरः स्फुटम् ।
तद् यातु यत्र यात्यसौ सर्वतः सुन्दरं हि नः ॥ २१९ ॥
गच्छन् स करी व्योम्नोऽवतीर्य [illegible] वने ।
[illegible] गोपुरद्वारे तौ विमुच्य गतः क्वचित् ॥ २२० ॥
कुमारो मन्त्रिणा युक्तः परितोऽपि कौतुकात् ।
[illegible] मनः [illegible] प्रविवेश पुनर्मुदः ॥ २२१ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ २२२ ॥
तद् दृष्ट्वा [illegible] ।
[illegible] ॥ २२३ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥२२४॥
अहो ! [illegible] ! [illegible] ।
[illegible] ॥२२५॥
कुमारः [illegible] ।
[illegible] ॥२२६॥
किञ्च
[illegible] ।
[illegible] ॥२२७॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ २२८ ॥

सिंहोऽप्याख्यदिदं सत्यं किन्तु मान्यभवे मम ।
तथाऽनेन कृतं दुःखं यथा वक्तुं न पार्यते ॥ २१९ ॥
अतो भवशतेऽप्येनं प्रतः कोपो न याति मे ।
कृताश्च विविधाः पीडा मारयिष्यामि संप्रति ॥ २२० ॥
कुमारः प्राह चेत् कोपोऽपकारिणि तदा कथम् ।
कोपे एव न ते कोपः सुखसर्वस्वहारिणि ? ॥ २२१
अतो दीनमिमं मुञ्च कुरु धर्मं दयामयम् ।
येन पापं विनिर्धूय मोक्षमन्यभवे व्रजेः ॥ २२२ ॥
इत्यादियुक्तिभिर्बाढं बोधितोऽपि यदा हरिः ।
न मुञ्चति नरं तावच्चिन्तयामास राजभूः ॥ २२३ ॥
कोपाविष्टस्य दुष्टस्य कोऽपि सान्त्वेन नो गुणः ।
ज्वरितस्य जलेनेव केवलं ताडनोचिता ॥ २२४ ॥
ततः मेघे बलात् सिंहं नरमादाय स स्वकं ।
पृष्ठे चिक्षेप सिंहोऽपि मुखं व्यादाय धावितः ॥ २२५ ॥
भीमेन स खुरे धृत्वोपरि भ्रमयितुं यदा ।
व्यस्यारेभे तदा सूक्ष्मीभूयाऽपेयाय तत्करात् ॥ २२६ ॥
अदृश्योऽसौ स्थितस्तत्र कुमारगुणरञ्जितः ।
करे नरस्य भीमोऽपि न्यस्तो राजकुलेऽविशत् ॥ २२७ ॥
मन्दुरा-हस्तिशाला-ऽन्तःपुराणि करणानि च ।
शून्यानि परितः पश्यन् विस्मयस्फारितेक्षणः ॥ २२८ ॥
विविधरूपकोद्योते चित्रभित्तिविराजिते ।
आरुरोह शनैर्भीमस्तले सौधस्य सप्तमे ॥ २२९ ॥

(युग्मम्)

भीमस्य स्वागतं तत्र स्तम्भस्थाः शालभञ्जिकाः ।
योजयित्वा करावुच्चारयामासुर्दुस्वरम् ॥ २३० ॥
अवतीर्योर्ध्वेनमैताः सुवर्णपद्मासनम् ।

१ अनेन । २ स्थापिते । ३ युग्मे, हस्ते ।

दद्दुः सगौरवं भीमो निविष्टस्तत्र विस्मितः ॥ ३४१ ॥
क्षणेन स्नानसामग्र्यामागतायां नभस्तलात् ।
अभाणि दारुपुत्रीभिर्मज्जनं क्रियतां विभो ! ॥ ३४२ ॥
भीमः प्राह वयस्योऽस्ति बहिर्मे मतिसागरः ।
आकारयत तं, ताभिः सोऽप्यानीतः क्षणादपि ॥ ३४३॥
समित्रः कारितो भीमः स्नानं दिव्यं च भोजनम् ।
स्थापितो वरपल्यङ्के यावदस्ति स विस्मितः ॥ ३४४ ॥
तावदेव कुतोऽप्येत्य स्फुरत्कान्तिः सुरः पुरः ।
प्रोचे भीम ! वरं ब्रूहि तुष्टोऽस्मि तव साहसात् ॥३२५॥
भीमः प्रोवाच तुष्टश्चेत् ततः कथय को भवान् ।
किमिदं पत्तनं किंच शून्यं देवस्ततोऽब्रवीत् ? ॥ ३४६ ॥
इदं हेमपुरं नाम पुरं हेमरथो नृपः ।
पुरोधास्तस्य चण्डाख्यो द्विष्टः सर्वजने पुनः ॥ ३४७ ॥
एषोऽपि नृपतिः शूरः प्रकृत्या कर्णदुर्बलः ।
दद्याऽल्पापराधस्य हस्ते दण्डमुल्बणम् ॥ ३४८ ॥
अथ केनापि चण्डस्य द्वेष्यत्वादसहिष्णुना ।
आमिकं कथितं राज्ञो यन्मातङ्ग्येष विप्लुतः ॥ ३४९ ॥
पापभीरपि महादैवमविचार्यैव भूभुजा ।
वेष्टयित्वा सणैर्दग्धो ज्वालितस्तैलसेकिभिः ॥ ३५० ॥
सोऽकामनिर्जराभावाद् मृत्वा सर्वगिल्याभिधः ।
राक्षसोऽभूत्, स चारं तु स्मृत्वा वैरपरायणः ॥ ३५१ ॥
तिरोहितः समस्तोऽपि पुरलोको मया तथा ।
निरस्तं विद्रुतैरेव स दृष्टो नरेश्वरः ॥ ३५२ ॥
करुणाधीकत्र महासत्त्वोऽदर्शिना त्वया ।
इदं पोचयता वर्ते वयस्ताणो मंत्रत मम ॥ ३५३ ॥
अतस्तेन ततः सर्वोऽप्युपचारः कृतो मया ।

1 [illegible]

भक्त्या च दिव्यशक्त्या च भवतो मज्जनादिकः ॥३५४॥
तथा तवानुरूपेण लोकः प्रकटितो मया ।
भीमेनालोकितं यावत् तावद् दृष्टोऽखिलो जनः ॥३५५॥
अत्रान्तरे कुमारेण स्तूयमानः सुरा-ऽसुरैः ।
आगच्छन् ददृशे व्योम्ना श्रीचारणमुनीश्वरः ॥ ३५६ ॥
स्थितः पद्मासने देवनिर्मिते स पुरो बहिः ।
भीम ऊचे राक्षसेन्द्र ! ममायं गुरुरागतः ॥ ३५७ ॥
अस्य पादाम्बुजं दृष्ट्वा करिष्ये सफलं भवम् ।
स्वस्येति भणितो रक्षोराजः प्रियममन्यत ॥ ३५८ ॥
यत उच्यते—
देवताप्रणिधानेन गुरूणां वन्दनेन च ।
न तिष्ठति चिरं पापं छिद्रहस्ते यथोदकम् ॥ ३५९ ॥
ततः कुमारो मन्त्री च रक्षो हेमरथस्तथा ।
ययुः सर्वेऽपि कल्याणीभक्तयो मुनिसन्निधौ ॥ ३६० ॥
मुनिरेतैः प्रणतस्तोषाद् भूतलन्यस्तमस्तकैः ।
सुधासिक्तैरिवागत्य सर्वैः पौरजनैरपि ॥ ३६१ ॥
मुनिनाऽथ समारब्धा देशना यदहो ! जनाः ! ।
कषाया इह चत्वारश्चतुर्गतिनिबन्धनम् ॥ ३६२ ॥
तेषु क्रोधो विशेषेण दारुणो यः कृशानुवत् ।
सर्वं दहति जीवानामगणयन् निजं परम् ॥ ३६३ ॥
अहो ! अहत्वं जन्तूनामन्यस्थानस्थितोऽपि यः ।
संतापं कुरुते कोपाङ्गारः, स हृदि धार्यते ॥ ३६४ ॥
परं प्रति विघाताय माहात्म्यमिव देहिनः ।
दुर्वचनमेव हन्त्युर्वरो ! कोपस्य केतनम् ॥ ३६५ ॥
अत उच्यते—
स एव मानिको विद्वान् स तपस्वी जितेन्द्रियः ।

---

१ अवलयत, हस्तैः ।

येनाशु क्षान्तिखड्गेन क्रोधशत्रुर्निपातितः ॥ ३६६ ॥
रसो लवणतुल्यो न न विज्ञानसमः सुहृत् ।
धर्मतुल्यो निधिर्नास्ति न क्रोधसदृशो रिपुः ॥ ३६७ ॥
क्रोधधर्माभिभूतस्य केनापि सह संहतिः ।
सुखायते न जीवस्य तज्जेयोऽसौ महाग्रहः ॥ ३६८ ॥
इत्यादिमुनिवाक्येन बुद्धः सर्वगिलोऽवदत् ।
अकृत्याचरणान्नाथ ! निवृत्तोऽद्य प्रभृत्यहम् ॥ ३६९ ॥
कुमारस्यानुभावेन कोपः पुरजने मया ।
निर्जितस्त्वत्प्रभावेणाऽधुना हेमरथे पुनः ॥ ३७० ॥
मुनिराहोदितः क्रोधविपाकस्त्वत्कृते मया ।
अन्यथा मोहभेदेषु मिथ्यात्वमतिभीषणम् ॥ ३७१ ॥
एवंवाचि मुनौ गर्जंस्तत्रायातो महागजः ।
क्षुभिता परिषत् तस्य दर्शने सहसाऽभवत् ॥ ३७२ ॥
भीमो धीरयितुं तां तु सान्त्वयामास तं गजम् ।
सोऽपि शान्तमनाः साधुं ववन्दे त्रिःप्रदक्षिणम् ॥३७३॥
संहृत्य हस्तिरूपं च प्रत्यक्षो यक्ष एव सः ।
चलत्कुण्डलभूषाढ्यो बभूव कृतविस्मयः ॥ ३७४ ॥
सोऽभाणि मुनिना किं भोः ! प्रति पुत्रं निजं भवान् ।
अनुमृत्यागतो हेमरथं भूत्वा करीश्वरः ॥ ३७५ ॥
अयं पूर्वमिहानीतः स्वपार्श्वे रक्षितुं त्वया ।
भीमः साम्प्रतमेतं तु स्वं पुरं नेतुमिच्छसि ॥ ३७६ ॥
यक्षेण भणितं नाथ ! सत्यमेवं यतो मम ।
एष हेमरथो नप्ता बभूवान् प्राच्यजन्मनि ॥३७७ ॥
किञ्च,
मयाऽऽकृत्य सम्यक्त्वं कुसंसर्गेण दूषितम् ।
तेनाहं व्यन्तरो जातस्तदाऽऽरोपय मे पुनः ॥ ३७८ ॥
नरेन्द्रादिभिरप्येवं प्रार्थितो मुनिपुंगवः ।

यक्ष-रक्षो-नृपादीनां सम्यक्तत्त्वं विधिना व्यधात् ॥१७९॥
भीमेन तु कुपाखण्डिसंसर्गात् शुद्धिरर्थिना ।
तस्य सा मुनिना दत्ता तुष्टाः सर्वेऽपि तेऽभवन् ॥ १८० ॥
अथ मोहारिपुं नत्वा शासनेन्द्रादिभिः सह ।
कुमारो नृपतेर्हेमरथस्य भवनं ययौ ॥ १८१ ॥
श्रीमान् हेमरथोऽप्येनं सामन्ता-ऽमात्यसंयुतः ।
प्रणिपत्य कुमारेन्द्रं कृतप्रह्वात्मा व्यजिज्ञपत् ॥ १८२ ॥
देव ! यत्राऽधुना यस्य भुज्यन्ते राज्यसंपदः ।
यदेष पुरलोकश्चाऽशनपानमनोहरः ॥ १८३ ॥
यच्च दुर्लभसम्यक्त्वरत्नलाभोऽयमद्भुतः ।
कुमार ! जगतीसार ! माहात्म्यं तत्तवाऽखिलम् ॥ १८४ ॥
तदेष भवदादेशकारी नित्यं जनस्त्वया ।
नेयो यथोचिते कार्येऽनुगृहीतो यथा भवेत् ॥ १८५ ॥
कुमारः प्राह भो राजन् ! कस्य केन कृतं भवेत् ? ।
जन्म मृत्युः सुखं दुःखं सर्वं स्यात् स्वस्वकर्मतः ॥ १८६ ॥
व्यापारस्त्वेष युष्माकं सर्वेषां कुलजन्मनाम् ।
प्रमादो नैव कर्तव्यो जिनधर्मे सुदुर्लभे ॥ १८७ ॥
साधर्मिकेषु वात्सल्यं जिनधर्मप्रभावना ।
तथा निरपराधानां जीवानां वधवर्जनम् ॥ १८८ ॥
अन्येष्वपि यथाशक्यं निवृत्तिः पापकर्मसु ।
इदं कार्यं सदा येन नैव दुःखं पुनर्भवेत् ॥ १८९ ॥
तैरभाणि कुमारेन्द्र ! दिनानीह कियन्त्यपि ।
स्थीयतां जिनधर्मे स्याद् यथाऽस्माकं प्रवीणता ॥ १९० ॥
इति श्रुत्वा पुनर्दत्ते कुमारो यावदुत्तरम् ।
तावद्दूतवरो व्योम्नि जातो दरदरध्वनिः ॥१९१॥
संभ्रान्तस्य लोकानां दत्तरवादेव च तत्क्षणात् ।

१ कुविकल्पं ।

सा विंशतिभुजा माता काली कापालिकान्विता ॥३९२॥
कुमारमभिवन्द्यासावुपविष्टा तदन्तिके ।
उवाच नृप-लोकानां तन्वतां भय-विस्मयम् ॥ ३९३ ॥
अहो ! भीम ! तदा तेऽत्राऽऽनीयमानस्य हस्तिना ।
मयेत्यवधिना ज्ञातं कुमारे यदसौ हितः ॥ ३९४ ॥
अथ तत्र तथैवाऽस्थामहं स्थानेऽधुना पुनः ।
तत्र माता पिता पौरलोकश्चातीवदुःखितः ॥ ३९५ ॥
रुदन् निरन्तरं सौम्य ! स्मारं स्मारं गुणांस्तव ।
किञ्चित्कार्यवशात्तत्र गतया बोधिता मया ॥ ३९६ ॥
विहिता च पुरस्तेषां प्रतिज्ञा यदिह ध्रुवम् ।
भीमो दिनद्वयस्यान्तरानेतव्यो मया ननु ॥ ३९७ ॥
कथितं च यथा भीमकुमारेण बहुर्जनः ।
धर्मेऽस्थापि, तथा भूयान् मार्यमाणोऽपि रक्षितः ॥३९८॥
अस्ति हेमपुरे सार्धं मतिसागरमन्त्रिणा ।
कुमारः कुशली तस्मा द्दर्षस्थाने विधीयताम् ॥ ३९९ ॥
इति श्रुत्वोत्सुकीभूय भीमो यावत् प्रतिष्ठते ।
भेरी-पटह-भम्भानां तावदुच्छलितो रवः ॥ ४०० ॥
ततोऽनेकविमानानां विमाने मध्यगे स्थिता ।
तारहाराश्रितोरस्का कुण्डलोल्लसिताननां ॥ ४०१ ॥
गगने देवता दृष्टा तेजःप्रसरभासुरा ।
ततः किमिदमित्याख्यद् राक्षसः सहसोत्थितः ॥ ४०२ ॥
यक्षोऽपि गर्जितं कुर्वन् करे धृत्वोरुमुद्गरम् ।
उत्तस्थौ कालिकाऽकर्षत् करालां कर्तरीं करे ॥ ४०३ ॥
असंभ्रान्तं कुमारस्तु यावत्तिष्ठति संमुखः ।
जय नन्देति जल्पन्तस्तावद् देवाः समाययुः ॥ ४०४ ॥
आख्यान्ति च कुमारस्य पुरः सरभसा इव ।
यक्षिण्याः कमलाख्यायाः समागमनमुच्चकैः ॥ ४०५ ॥

ततो झगिति सा मुक्त्वा विमानं हसितानना ।
भीमं नत्वा निविश्याग्रे विज्ञा विज्ञापयत्यदः ॥ ४०६ ॥
साम्प्रतं भद्र ! दत्त्वा मे विन्ध्याचलगुहागृहम् ।
मुनीनां त्वं सदा पार्श्वे स्थितोऽहं च गता गृहे ॥ ४०७ ॥
ततो युष्मत्प्रसादेन मया सपरिवारया ।
वन्दित्वा तान् मुनीन् भक्त्या स्वजन्म सफलीकृतम् ॥४०८॥
तत्र यूयं तु नो दृष्टाः पृष्टाश्च मुनयो न ते ।
उत्तरं ददामित्यार्त्या प्रयुक्ता पयसाऽवधिः ॥ ४०९ ॥
दृष्टा यूयमिह स्नानं कार्यमाणास्तदुत्सुकाः ।
चलिताऽस्मि परं किञ्चिद् दृष्टस्नानाद् विलम्बिता ॥४१०॥
सुविमानं विकुर्व्याथ यक्षेन्द्रो भीममब्रवीत् ।
अस्मिन्नारुह्यतां शीघ्रं गन्तव्यं यत् पितुः पुरे ॥ ४११ ॥
अथोत्थाप्य नृपं हेमरथं सेषोच्य रागगः ।
तं विमानं समारोप्य प्रतस्थे मन्त्रिसंयुतः ॥ ४१२ ॥
देवास्तस्य पुरो गीतं नृत्यं कुञ्जरगर्जितम् ।
हयहेषां च कुर्वन्तो वल्गन्तश्च प्रतस्थिरे ॥ ४१३ ॥
महता तूर्यनादेन पूर्यमाणे नभोऽङ्गणे ।
कुमारः प्राप कमलपुरस्यासन्नकाननम् ॥ ४१४ ॥
तत्रस्थे जिनचैत्येऽसौ रक्षो-यक्षादिभिः सह ।
वन्दित्वा विधिना देवानथ स्तोतुं प्रचक्रमे ॥ ४१५ ॥
मुनीन्द्रहृदयानन्दकन्दकन्दलनाम्बुद ! ।
विकल्पकल्पनापेतं वीतराग त्वमेव मे ॥ ४१६ ॥
पुण्यभाजिनयाऽऽत्मीये जिन ! ध्यायन्ति ये हृदि ।
ध्यातारोऽपि परं ध्येया भुवनस्यापि ते मताः ॥ ४१७ ॥
नैर्मल्यैर्भुवनविख्यातैर्धवलैरिन्दुसुन्दरैः ।
जिन ! त्वद्गुणसन्दोह ! त्वयैव परमं पदम् ॥४१८॥
सत्पथप्रतिपन्नान्यदर्शी देव ! यः पुरा ।

ज्ञानिकसम्पदे रूपातीत ! तस्मै नमोऽस्तु ते ॥ ४१९ ॥
निर्वापयसि संसारमरुस्थलपथस्थितम् ।
दृष्टोऽप्याकस्मिकाम्भोदसोदरः परमेश्वर ! ॥ ४२० ॥
ध्याता येन जिनेश ! त्वं विकाशिकमलानन ! ।
तस्य विश्वोसमानन्तसौख्यलक्ष्मीनिधे ! प्रभो ! ॥४२१॥
गुणैरेव त्वया देव ! शरच्चन्द्रप्रभासितैः ।
अन्तर्वैरिगणो वीरधर्ममर्मविदा मुदा ॥ ४२२ ॥
नयद्वयभुजा पीनगात्रकाङ्क्षा जनैः सुगा ।
सौम्य ! त्वदागमाख्याऽसौ निश्रेणिः सिद्धिधामनि ॥४२३॥
गुप्तकर्मक्रियं भव्य भावदेव मुनिस्तुत ! ।
क्षीणकर्मक्रियं नाथ ! देहि सर्वज्ञ ! मे पदम् ॥ ४२४ ॥
इति चित्रगुणं चित्रस्तोत्रेण जगतां पतिम् ।
स्तुत्वा कुमारो देवेभ्यः समहस्तमदापयत् ॥ ४२५ ॥
भेरी-शम्बूक-ढक्काभिर्मृदङ्ग-पटहादिभिः ।
आतोद्यैर्वाद्यमानैर्निर्घोष उच्छलितो भृशम् ॥ ४२६ ॥
तमाकर्ण्य निजास्थाने स्थितो राड् हरिवाहनः ।
पप्रच्छ मन्त्रिणः कोऽप्याकस्मिकोऽयं महाध्वनिः ? ॥४२७॥
तद् यावच्चिन्तयेद् मन्त्रिजनस्तावद् नराधिपम् ।
काननाधिकृतोऽभ्येत्य नरो वर्धापयत्यदः ॥ ४२८ ॥
देव ! देववनाह्वानवनेसुरपरिच्छदः ।
भीमः समागतस्तत्रारब्धचैत्यमहोत्सवः ॥ ४२९ ॥
नृपस्तस्याङ्गसंलग्नं दत्त्वाऽऽभरणमुद्धसन् ।
प्रतीहारं समादिश्य पुरशोभामकारयत् ॥ ४३० ॥
महद्ध्या स स्वयं दूरादागतं सुतमभ्यगात् ।
उल्लसन् वलितः कृष्णपक्षादिन्दुमिवाम्बुधिः ॥ ४३१ ॥
आगच्छन् भूभुजं दृष्ट्वा पथि भीमो विमानतः ।
अवतीर्य पितुर्मातुश्चरणौ प्रणमन्नतः ॥ ४३२ ॥

औचित्यमन्यलोकानामपि कृत्वा पितुर्गिरा ।
भीमो गजेन्द्रमारूढः पश्चादारोप्य मन्त्रिणम् ॥ ४३३॥
रामं विप्रा गताः सार्धं मङ्गलैः स परश्शतैः ।
अशेषमङ्गलावासो यतो धर्मः श्रितोऽमुना ॥ ४३४ ॥
भोजनान्तरं पृष्टो भीमस्य मतिसागरः ।
चरित्रं यथावृत्तमाचख्यौ भूभुजः पुरः ॥ ४३५ ॥
षडी राजसुताः पुत्रः स विप्रा परिणायितः ।
निजराज्येऽभिषिक्तश्च जिनदीक्षाऽऽददे स्वयम् ॥ ४३६ ॥
ततो भीमनरेन्द्रोऽपि जिनधर्मप्रभावकः ।
प्रान्ते प्राप्तपरिव्रज्यो जगाम परमं पदम् ॥ ४३७ ॥
स्वयं प्राणिवधादेवं विनिवृत्तः परानपि ।
निवर्त्य परमां सिद्धिमाप लोकद्वयेऽपि सः ॥ ४३८ ॥
यथोऽपि हिंसाविषयं महानर्थविधायकम् ।
अत्र मातृ-सुतौ चन्द्रा सर्गादानौ निदर्शनम् ॥ ४३९ ॥
तथाहि—
अस्त्यत्र भरतक्षेत्रे वर्धनागपुरं पुरम् ।
सङ्कटो नाम कोऽप्येकस्तत्रासीत् कुम्पुत्रकः ॥ ४४० ॥
तस्य चन्द्राभिधा पत्नी सुतः सर्गह्वयोऽप्यमी ।
अभाग्यवशतोऽभूवन् दारिद्र्यकुलमन्दिरम् ॥ ४४१ ॥
विपन्ने सङ्कटे चन्द्रा तुन्दार्थं परवेश्मसु ।
कुरुते कर्म, सर्गोऽपि वनादानयतीन्धनम् ॥ ४४२ ॥
पूर्णेऽहिह्रेऽन्येद्युर्भोजनावारि समागते ।
जलपानेतुमाहूता चन्द्रा पुत्रे वनं गते ॥ ४४३ ॥
सोऽपि क्षुधार्थचारोप्य भोजनं शिक्यकेऽङ्कुशम् ।
यया कोटिकया द्वारं पिधायैक्यतरं कृता ॥ ४४४ ॥
चिरं केऽपि मञ्जूरेऽपि शनिकमानि नो ददः ।
यदेषपारमन्दाय द्वारं दृश्यानि केवन ॥ ४४५ ॥

वेलायामागतः सर्गो मुक्तं मुद्रेन्धनं ततः ।
अप्रेक्ष्य जननीं क्षुत्तृट्पीडया कुपितो भृशम् ॥ ४४६ ॥
जलमानीय चन्द्राऽपि व्यग्रत्वादिभ्यमानुषैः ।
दीना न केनाप्यकृतसारा स्वगृहमागता ॥ ४४७ ॥
त्वां दृष्ट्वा त्वं कथं पापे ! शूलायां तत्र रोपिता ।
स्थिता यदियतीं वेलां सर्ग इत्याह निष्ठुरम् ? ॥ ४४८॥
तत् श्रुत्वा साऽपि तापेन सहसोवाच किं करौ ।
छिन्नौ ते शिक्यकादन्नमुत्तार्य बुभुजे न यत् ? ॥ ४४९ ॥
इत्युक्तिप्रत्ययं बद्धमुभाभ्यां कर्म दारुणम् ।
कालेन सुगुरोर्योगात् श्रावकत्वमवापि च ॥ ४५० ॥
प्रवर्धमानसंवेगाद् यतिव्रतमपि क्रमात् ।
गृहीत्वा विधिनाऽऽराध्य सुरलोकं गतावुभौ ॥ ४५१ ॥
ततश्च्युत्वा सर्गजीवस्ताम्रलिप्त्यां धनेशितुः ।
जातः कुमारदेवस्याऽरुणदेवाभिधः सुतः ॥ ४५२ ॥
चन्द्राजीवः पुनश्च्युत्वा समभूत् पाटलापुरे ।
जसादित्यमहेभ्यस्य देविणी नाम पुत्रिका ॥ ४५३ ॥
सा दत्ताऽरुणदेवस्य किन्त्वनिष्पन्न एव सः ।
विवाहेऽगाद् वणिज्यायै कटाहे जलवर्त्मना ॥ ४५४ ॥
ततो व्याघर्तमानस्य दैवाद् यानमभज्यत ।
महेश्वराख्यमित्रेण स तीर्त्वाऽब्धितटं गतः ॥ ४५५ ॥
ततो गच्छन् क्रमेणासौ पाटलापुरमागतः ।
ईश्वरेणोदितं मित्र ! श्वशुरस्थानमत्र ते ॥ ४५६ ॥
तदत्र गम्यते, सोऽपि प्राह नैवंविधस्य मे ।
श्वशुरान्तेऽर्हति गन्तुमीश्वरः पुनरब्रवीत् ॥ ४५७ ॥
तिष्ठ बहिरेव त्वं पुरान्तर्याम्यहं पुनः ।
आनेतुं भोजनं तेनानुज्ञातः स तथाऽकरोत् ॥ ४५८ ॥
अरुणस्तु श्रमात्तत्र विश्रान्तो मिलितेऽक्षिणी ।

सकौतुकोऽयं तत्राभ्यस्य प्रेक्षार्थकैर्जनैः ।
आर्य ! श्रेष्ठिसुतः कोऽयमिति पृष्टः स्खलन् जगौ ? ॥४७३॥
किं कथ्यतेऽधुना हन्त ! न्यवर्तत कथानकम् ।
असौ कुमारदेवस्य ताम्रलिप्तीनिधेः सुतः । ॥ ४७४ ॥
एतन्नगरवास्तव्यजसादित्यसुतापतिः ।
यानभङ्गवशादित्यमर्थेवाऽत्र समागतः ॥ ४७५ ॥
इत्याद्यशेषवृत्तान्तं निवेद्यात्मानमीश्वरः ।
शिलया हन्तुमारब्धो धृतश्च प्रेक्षकैर्जनैः ॥ ४७६ ॥
इमं व्यतिकरं श्रुत्वा जसादित्यो निजाङ्गजाम् ।
आदाय देविणीमागादरुणं तं तथैक्षत ॥ ४७७ ॥
ततस्तं प्रत्यभिज्ञाय धिक् पापं मामिति ब्रुवन् ।
मूर्च्छितः सह देविण्याऽऽश्वासितश्च स बन्धुभिः ॥४७८॥
शूलिकान्तः समाकर्ण्याऽरुणदेवं स पूर्जनात् ।
काष्ठान्ययाचत श्रुत्वा तद् नृपो द्रुतमागतः ॥ ४७९ ॥
अब्रवीच्च जसादित्य ! दैवमत्रापराध्यति ।
नाहं तु यन्ममाऽप्येवं सहसाकारिताऽभवत् ॥ ४८० ॥
तदाग्रहमिमं मुञ्च हृदि कर्मस्थितिं स्मर ।
अन्यथा चिन्तितं कार्यं कर्मणा क्रियतेऽन्यथा ॥ ४८१ ॥
अत्रान्तरे चतुर्ज्ञानी मुनिर्नाम्नाऽमरेश्वरः ।
ज्ञात्वा तत्राययौ बोधोपकारं बहुदेहिनाम् ॥ ४८२ ॥
तत्प्रभावाच्च सर्वेषां गलिताः शोकशङ्कवः ।
शान्तो देवोऽर्च्य इत्यस्माज्जाता धर्मश्रुतौ मतिः ॥४८३॥
देवगन्धाम्बुसंसिक्तभून्यस्तस्वर्णपङ्कजे ।
उपविश्य महात्माऽसौ धर्ममाख्यातुमुद्यतः ॥ ४८४ ॥
मुञ्चताऽहो ! मोहनिद्रां जाग्रत ज्ञानजागरैः ।
त्यजत प्राणिघाताद्यं लात क्षान्त्यादिकान् गुणान् ॥४८५॥
प्रमादमुज्झत द्विष्टं प्रमादादलतोऽपि यत् ।

आस्तां वचन-कायाभ्यां हिंसा जीवव्यथाकरी ।
चिन्तिता मनसाऽप्येषा नृणां नरकदायिनी ॥ ५०० ॥
यथा कोऽपि पुरा रङ्क उद्यानवनयात्रया ।
गते लोके पुरासन्नवैभारगिरिसन्निधौ ॥ ५०१ ॥
भिक्षामलभमानः सन्निजदुष्कर्मदोषतः ।
हृदि चिन्तितवानेवमज्ञानाऽऽहितदुर्मतिः ॥ ५०२ ॥
अहो ! कोऽपि न मे भिक्षां भक्ष्यभोज्येषु सत्स्वपि ।
ददाति, तदिदं सर्वं हरिष्यामीति कोपतः ॥ ५०३ ॥
रौद्रध्यानवशं यातो द्रुतमारुह्य पर्वतम् ।
एकं महोपलं मूलाच्चालयामास निर्दयम् ॥ ५०४ ॥
तेनाधः पतता लोकः समस्तोऽपि मनष्टवान् ।
स पुनश्चूर्णितो मृत्वा द्रमको नरकं गतः ॥ ५९५ ॥
आख्यातमित्यहिंसायां द्वितीयेऽपि व्रतेऽधुना ।
आख्यानं वसुराजस्य कथ्यमानं निशम्यताम् ॥ ५६० ॥
अस्ति शुक्तिमती नाम नगरी नगरीषु या ।
शुक्तिमत्याख्यया नद्या मुक्तावल्येव राजते ॥ ५०७ ॥
अभूत् तस्यां स्वतेजोभिर्ध्वस्तवैरितमोभरः ।
चूडामणिसमः श्रीमानभिचन्द्रो नरेश्वरः ॥ ५०८ ॥
अजायत सुतस्तस्य वसुनामा महामतिः ।
बालकालादपि प्रायो यस्य सत्यव्रते रतिः ॥ ५०९ ॥
पुरुषेषु नयौदार्यविनयप्रमुखैर्गुणैः ।
वसुत्वं दधता येन चक्रे सार्था वसुन्धरा ॥ ५१० ॥
तत्र क्षीरकदम्बाख्यः सर्वशास्त्रविशारदः ।
उपाध्यायोऽस्ति तस्याऽपि सुतः पर्वतकाभिधः ॥ ५११ ॥
वसुः पर्वतकश्चैव तथान्यो नारदस्त्रयः ।
पार्श्वे क्षीरकदम्बस्य पठन्त्येते दिवानिशम् ॥ ५१२ ॥
मत्तद्विरदसंकाशे यौवनेऽनर्थकारिणि ।

असौ पश्यत्ययं पश्याम्यमी पश्यन्ति खेचराः ।
लोकपालाश्च पश्यन्ति पश्यन्ति ज्ञानिनोऽपि च ॥ ५२५ ॥
नास्त्येवं स्थानमपि तद्यत्र कोऽपि न पश्यति ।
तात्पर्यं सद्गुरुगिरां न मत्वा खलु कुर्कुटः ॥ ५२८ ॥
गुरुशाला दयावन्तः सदा हिंसापराङ्मुखाः ।
अस्मत्पात्रीं परिज्ञातुमेतद् निगदमादिशन् ॥ ५२९ ॥
विमृश्यैवमसावेव कुर्कुटं स समापयौ ।
कुर्कुटाऽदनने हेतुं गुरोर्व्यज्ञापयत तम् ॥ ५३० ॥
मार्गे पाम्यलगी मामाहेति निश्चित्य सम्मते ।
दृष्ट्वा नारदः स्नेहात् साधु साध्विति भाषिणा ॥५३१॥
सर्वज्ञः सुहृती पूर्वं ततो धर्मवर्णे हि ते ।
मां भागमित्रादाशु तस्य कुर्वन्ति गौरवम् ॥ ५३२ ॥
अस्त्री कापि नारी वा परजीवे साकंऽपि वा ।
वरेव गुणमीलगने सवरात्मान ते रताः ॥ ५३३ ॥
वसुदेवसौ धवारालप्यैरे सर्वतनुः ।
विहर्या कुर्कुटी तत्र यत्र कोऽपि न पश्यति ॥ ५३४ ॥
भावतार्थे गुराव शासनान्त संगतारकः ।
कव हर्ता कुर्कुटी रे ! पापापिगनरान् गुरुः ? ॥ ५३५ ॥
इत्थं च निर्णयं ज्ञात्वा मदाकुलाकुलो हृदि ।
इति स्वप्नपूज्याद्यो ज्ञातव्यं शिविरं मम ॥ ५३६ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ५३७ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ५३८ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ५३९ ॥
[illegible] ।

रहो व्यज्ञपयद् रात्रौ गत्वा तां मृगयुः शिलाम् ।
दृष्टो राजाऽपि जग्राह ददौ चास्मै महद्धनम् ॥ ५५४ ॥
स तया घटयामास च्छन्नं स्वासनवेदिकाम् ।
तच्छिल्पिनोऽघातयच्च नात्मीयाः कस्यचिद् नृपाः ॥५५५॥
तस्यां सिंहासनं वेदौ नरेन्द्रस्य निवेशितम् ।
सत्यप्रभावादाकाशस्थितमित्यबुधज्जनः ॥ ५५६ ॥
सत्याद्धि तुष्टाः सांनिध्यमस्य कुर्वन्ति देवताः ।
एवमूर्जस्विनी तस्य प्रसिद्धिर्व्यानशे दिशः ॥ ५५७ ॥
तया प्रसिद्ध्या राजानो भीतास्तस्य वशं ययुः ।
सत्या वा यदि वा मिथ्या प्रसिद्धिर्जयिनी नृणाम् ॥५५८॥
आगाच्च नारदोऽन्येद्युस्ततश्चाक्षिप्त पर्वतम् ।
व्याख्यानयन्तमृग्वेदं शिष्याणां शेमुषीजुषाम् ॥ ५५९ ॥
अजैर्यष्टव्यमित्यस्मिन् मेषैरित्युपदेशकम् ।
बभाषे नारदो भ्रातर्भ्रान्त्या किमिदमुच्यते ? ॥ ५६० ॥
त्रिवार्षिकाणि धान्यानि न हि जायन्त इत्यजाः ।
व्याख्याता गुरुणाऽस्माकं व्यस्मार्षीः केन हेतुना?॥५६१॥
ततः पर्वतकोऽवादीदिदं तातेन नोदितम् ।
उदिताः किन्त्वजा मेषास्तथैवोक्ता निघण्टुषु ॥ ५६२ ॥
जगाद नारदोऽप्येवं शब्दानामर्थकल्पना ।
मुख्या गौणी च तत्रेह गौणीं गुरुरचीकथत् ॥ ५६३ ॥
गुरुर्धर्मोपदेष्टैव श्रुतिर्धर्मात्मिकैव च ।
द्वयमप्यन्यथा कुर्वन् मित्र ! मा पापमर्जय ॥ ५६४ ॥
साक्षेपं पर्वतोऽजल्पदजान् मेषान् गुरुर्जगौ ।
गुरूपदिष्टशब्दार्थोल्लङ्घनाद् धर्ममर्जसि ? ॥ ५५६ ॥
मिथ्याभिमानवाचो हि न स्युर्दण्डभया नृणाम् ।
स्वपक्षस्थापने तेन जिह्वाच्छेदः पणोऽस्तु नः ॥ ६६६ ॥

---

१ व्याख्यानं कुर्वन्तम् ।

[illegible] ॥ ५८० ॥
[illegible] ॥ ५८१ ॥
[illegible] ॥ ५८२ ॥
[illegible] ॥ ५८३ ॥
[illegible] ॥ ५८४ ॥
[illegible] ॥ ५८५ ॥
[illegible] ॥ ५८६ ॥
[illegible] ॥ ५८७ ॥
[illegible] ॥ ५८८ ॥
[illegible]

[illegible]

अन्यदप्यभिधानत्वं नाऽसत्यं पापभीरुणा ।
गुरुत्वागन्यथाकारे कूटसाक्ष्ये च का कथा ? ॥ ५८० ॥
बहु कुरु गुरोः पुत्रं यदा सत्यव्रताग्रहम् ।
तदा सरोषमित्युक्तस्तद्वचोऽमंस्त पार्थिवः ॥ ५८१ ॥
ततः समुदिता क्षीरकदम्बगृहिणी ययौ ।
आनन्यपुत्र विद्वांसौ तत्र नारद-पर्वतौ ॥ ५८२ ॥
सभायामथ मिलन् सभ्या प्रत्यक्षगुणशालिनः ।
वादिनोः सदसद्वादशालिनोर्गिरिकन्दराः ॥ ५८३ ॥
आकाशस्फटिकशिलावेदिसिंहासने वसुः ।
तथासीनस्ततः खे नभस्तलमिवोद्गतः ॥ ५८४ ॥
तयोर्निजनिजव्याख्यापक्षं नारद पर्वतौ ।
कथयामासतुः राज्ञि सत्यं ब्रूहीति भाषिणौ ॥ ५८५ ॥
विप्रवृद्धैः स ऊचे च [illegible] विश्रुते ।
[illegible] साक्षी त्वं रोदस्योरिवार्यमा ॥ ५८६ ॥
घटप्रभृतिदिव्यानि वर्तन्ते देव ! सत्यतः ।
सत्याद्वर्षति पर्जन्यः सत्यात्सिध्यन्ति देवताः ॥ ५८७ ॥
देव ! त्वं सत्यवादीति विख्यातो भुवनत्रये ।
सत्येनैव स्थितं लोके सर्वमेतज्जगत् स्थितम् ॥ ५८८ ॥
स्वर्गोऽत्र सत्ये मोक्षोऽपि [illegible] ! ।
[illegible] किमु ब्रूमो यदि सत्यव्रतोऽसि तत् ? ॥ ५८९ ॥
आहुः सिद्धगन्धर्वा वाचालाः [illegible] ।
[illegible] सिध्यन्ति वद सत्यं नरेश्वर ! ॥ ५९० ॥
[illegible] देवतापि [illegible] ।
[illegible] नैव [illegible] ॥ ५९१ ॥
[illegible] सत्यसिद्धिं [illegible] च ।
[illegible] ॥ ५९२ ॥
[illegible]

धर्मोऽसत्यं विशेषेण वर्जनीयं विचक्षणैः ।
सामकः कायजो दोषः सर्वगो वाचिकः पुनः ॥ ६० ॥
साधूनां सद्दान्यानां सतीनां सत्यवादिनाम् ।
महिमानमिव द्रष्टुं रविरायाति नित्यशः ॥ ६०८ ॥
तृतीयाऽणुव्रतं ज्ञेयं चौर्यवर्जनलक्षणम् ।
पालितं श्रेयसे यस्यादत्राऽमुत्राऽपि देहिनाम् ॥ ६०९ ॥
यस्यार्थे निजदेहोऽपि महाकष्टे नियोज्यते ।
क्षिप्यन्ते संशये प्राणा जनैः प्रियतमा अपि ॥ ६१० ॥
तत्परस्य धनं येन निस्त्रिंशमतिना हृतम् ।
मृतेरप्यधिका तस्य तेन जीवन्मृतिः कृता ॥ ६११ ॥
आस्तां परभवेऽत्रापि चौर्योपप्लुतचेतसः ।
नित्यं छलेक्षिणः क्वापि शाकिन्या इव नो धृतिः ॥६१२॥
परस्यादत्तं नादत्ते सुधीस्तृणमपि क्वचित् ।
स्पृष्टोऽङ्गुल्याऽपि मातङ्गः किं न मालिन्यकारकः ? ॥६१३॥
वैर-वैश्वानर-व्याधि-वाद-व्यसनलक्षणाः ।
महाऽनर्थाय जायन्ते वकाराः पञ्च वर्धिताः ॥ ६१४ ॥
तपस्यपि कृते प्रायः पापं चौर्यकृतं नृणाम् ।
अभुक्तं क्षीयते नैव दृष्टान्तोऽत्र महाबलः ॥ ६१५ ॥
नगरे श्रीपुराभिख्ये पार्थिवो मानमर्दनः ।
यथार्थनामधेयोऽभूच्छत्रूणां मानमर्दनः ॥ ६१६ ॥
बली महाबलो नाम तत्रैव कुलपुत्रकः ।
पितृभ्यां पातितः किञ्चिदुच्छ्रस्वजनः क्रमात् ॥ ६१ ॥
निरङ्कुशतया स्वैरं भ्रमन् दुष्कर्मदोषतः ।
द्यूतव्यसनसञ्जातचौर्यवृत्तिरतोऽभवत् ॥ ६१८ ॥
सोऽन्यदा निशि चौर्याय दृष्टान्यधनिनो गृहे ।
गतो मालान्तरेणाऽसौ गृहमध्यमलोकत ॥ ६१९ ॥

१ समावः ।

तावद्विंशोपकैकस्याऽपेक्षतो लेख्यके कलिम् ।
कुर्वन्तं दत्तमद्राक्षीत् तनयेन समं भृशम् ॥ ६२० ॥
सुदत्तस्तादृशं धीरो व्यचारयदिदं हृदि ।
स्तोकद्रव्यातिकरे स्वार्थभ्रंशकं धिगिमं हहा ! ॥ ६२१ ॥
प्रभूतार्जितवित्तेन विनीतेन सुतेन यः ।
एवं निशाभरे निद्राविमुक्तः कुरुते कलिम् ॥ ६२२ ॥
तस्य वित्तं हरिष्ये चेद् विदीर्णहृदयस्तदा ।
सद्यो विपत्स्यते तस्माद्यास्याम्यन्यत्र कुत्रचित् ॥६२३॥
गतश्च कामसेनाया वेश्याया भवनं ततः ।
ददर्श तां रूपनिर्जिताऽनङ्गवल्लभाम् ॥ ६२४ ॥
स्वयं स्नानाङ्गरागाद्यं कस्याऽप्यत्यन्तकुष्ठिनः ।
नानोपचारं परमं दैवतस्येव कुर्वतीम् ॥ ६२५ ॥ (युग्मम्)
अचिन्तयच्च नैतस्या अपि मे कल्पते धनम् ।
वीक्षते धनलोभेन स्मरवत् कुष्ठिनोऽपि या ॥ ६२६ ॥
परिभ्रमन् पुनर्विप्रगृहेऽथागाद् महाबलः ।
पर्यङ्के शयितं तं चाद्राक्षीत् स्वप्रिययाऽन्वितम् ॥ ६२७ ॥
इतश्चोपरिसंस्थेन मूत्रिते मस्तके शुना ।
स्वर्मीति कथयित्वाऽसौ स संभ्रान्तः समुत्थितः ॥६२८॥
चौरेण चिन्तितं लोभः स्वल्पेऽप्येतस्य विद्यते ।
एतावदिनह् मया कार्यं चौर्यं नैवात्र निश्चितम् ॥ ६२९ ॥
किमन्यैरपि न क्षुद्रैर्बुद्धिभिः पामरैर्जनैः ।
सर्वार्थसाधकं राजगेहमेव ममाप्यतः ॥ ६३० ॥
इत्येकमानसो गत्वा तत्र खात्रं प्रपात्य च ।
वासवेश्मविष्टोऽसौ तत्र पार्थिवमैक्षत ॥ ६३१ ॥
पल्यङ्कस्थं समं राज्या शयानं सुखनिद्रया ।
तं दृष्ट्वा मुदितोऽत्यन्तं चौरश्चिन्तितवानिदम् ॥ ६३२ ॥
अहो ! मे भाग्यसंपत्तिर्यदयं सर्वकामदः ।

धर्मोऽयमन्यै विशेषेण वर्णनीयं विचक्षणैः ।
[illegible]कः कायजो दोषः सर्वगो मानसिकः पुनः ॥ ६० ॥
साधूनां महात्मनां सतीनां सत्यवादिनाम् ।
[illegible] इव द्रष्टुं [illegible] निश्चयः ॥ ६०८ ॥
[illegible] मनलक्षणम् ।
[illegible] देहिनाम् ॥ ६०९ ॥
[illegible] निषेधने ।
[illegible] भवि ॥ ६१० ॥
[illegible] कृतम् ।
[illegible] कृता ॥ ६११ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ६१२ ॥
[illegible] कचित् ।
[illegible] ॥ ६१३ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ६१४ ॥
[illegible] नृणाम् ।
[illegible] ॥ ६१५ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ६१६ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ६१ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ६१८ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ६१९ ॥

[illegible]

तावद्विनोपर्यङ्कस्याऽमिलतो व्यत्ययके कलिम् ।
कुर्वन्तं दम्पमद्राक्षीत् तनयेन समं भुजम् ॥ ६२० ॥
सुदक्षत्वाददसौ चौरो व्यचारयदिदं हृदि ।
स्तोकव्यापिकरे स्वार्थभ्रंशकं धिगिमं हहा ! ॥ ६२१ ॥
प्रभूतार्जितवित्तेन विनीतेन सुतेन यः ।
एवं निशाभरे निद्राविमुखः कुरुते कलिम् ॥ ६२२ ॥
तस्य वित्तं हरिष्ये चेद् विदीर्णहृदयस्तदा ।
सद्यो विपद्यते तस्माद्यास्याम्यन्यत्र कुत्रचित् ॥६२३॥
गतश्च कामसेनाया वेश्याया भवनं ततः ।
ददर्श तां रूपनिर्जिताऽनङ्गवल्लभाम् ॥ ६२४ ॥
स्वयं स्नानाङ्गरागार्थं कस्याऽप्यत्यन्तकुष्ठिनः ।
नानोपचारं परमं दैवतस्येव कुर्वतीम् ॥ ६२५ ॥ (युग्मम्)
अचिन्तयच्च नैतस्या अपि मे कल्पते धनम् ।
वीक्षते धनलोभेन कारणात् कुष्ठिनोऽपि या ॥ ६२६ ॥
परिभ्रमन् पुनर्विप्रगृहेऽथागात् महाबलः ।
पर्यङ्के शयितं तं चाद्राक्षीत् स्वप्रिययाऽन्वितम् ॥ ६२७ ॥
इतश्चोपरिसंस्थेन मूत्रिते मस्तके शुना ।
वर्षतीति कथयित्वाऽसौ स संभ्रान्तः समुत्थितः ॥६२८॥
चौरेण चिन्तितं क्षोभः स्वल्पेऽप्येतस्य विद्यते ।
एतावानिह यथा कार्यं चौर्यं नैवात्र निश्चितम् ॥ ६२९ ॥
किमन्यैरपि न क्षुद्रैर्वित्तैः पापार्जितैः ।
सर्वार्थसाधकं राजसौधमेव यास्याम्यतः ॥ ६३० ॥
इत्येवमागतो गत्वा तत्र स्थानं प्रवाप्य च ।
वासवेश्मप्रविष्टोऽसौ तत्र पार्थिववेश्मनः ॥ ६३१ ॥
पल्यङ्कस्थं ततो राज्ञ्या समानं सुखनिद्रया ।
तं दृष्ट्वा हृदि सोऽत्यन्तं चौरश्चिन्तितवानिदम् ॥ ६३२ ॥
अहो ! मे भाग्यसंपत्तिर्यदयं सर्वकामदः ।

चिन्तामणिरिवैकान्ते चटितो भूपतिः करे ॥ ६३३ ॥
जिघृक्षुस्तस्करं यावदीक्षतेऽसावितस्ततः ।
तावत् कपाटच्छिद्रेण विशन्तं सर्पमैक्षत ॥ ६३४ ॥
अरेऽत्र किमयं कर्ता विस्मयादिति स क्षणम् ।
निलीय दीपच्छायायां तस्थौ साहसिकाग्रणीः ॥६३५॥
सर्पोऽपि वासवेश्मान्तर्गत्वा शय्याबहिःस्थितम् ।
करं राज्ञ्याः प्रसुप्तायाः दष्ट्वा व्याघुट्य निर्ययौ ॥६३६॥
तं दृष्ट्वा कौतुकाक्षेपविस्मृतात्मा स तस्करः ।
निःशब्दं द्वारमुद्घाट्य सहसैव तमन्वगात् ॥ ६३७ ॥
सौधादधः समुत्तीर्य समभूमिं गतः फणी ।
स रूपं बिभरांचक्रे महाकायवृषस्य तु ॥ ६३८ ॥
नर्दंश्च स वृषो वृद्धं प्रतोलीद्वारयामिकम् ।
दण्डमुत्पाट्य धावन्तमभिहत्य न्यपातयत् ॥ ६३९ ॥
चौरोऽथ निबिडं पुच्छे गृहीत्वा पृच्छति स्म तम् ।
कस्त्वं भोः ! किमिहायातः किमिदानीं करिष्यसि ? ॥६४०॥
मर्त्यवाचाऽथ सोऽवोचत् किंकरोऽहं यमस्य भोः ! ।
राज्ञी-माहरिकौ हन्तुं तस्यादेशादिहाऽऽगमम् ॥ ६४१ ॥
श्वस्तने तु दिने नव्यराजप्रासादशृङ्गतः ।
सूत्रधारवरस्तुङ्गात् पतित्वा मृत्युमेष्यति ॥ ६४२ ॥
चौरोऽप्याह स्म यद्येतत् तदा कथय संप्रति ।
भविष्यति कथं मृत्युः कुतो वा मम सुन्दर ! ? ॥६४३॥
स ऊचे भद्र ! मा भाक्षीः पश्चात्तापकरं वचः ।
निर्बन्धेन पुनः पृष्टो वृषोऽवोचदहो ! शृणु ॥ ६४४ ॥
पुरेऽत्र राजमार्गस्थो वटवृक्षोऽस्ति यो महान् ।
उद्बद्धस्तस्य शाखायां मृत्युमासादयिष्यसि ॥ ६४५ ॥
तच्छ्रुत्वाऽत्यन्तभीतेन तेन मुक्तो वृषः क्षणात् ।
तिरोऽभूत् स पुनः कोऽपि तत्कर्मप्रेरितो सुरः ॥६४६॥

स द्वितीयदिने मुग्धधारस्य मरणं तथा ।
दृष्ट्वाऽभूद् भाविपक्षस्य भयव्याकुलितो भृशम् ॥ ६४७ ॥
यत उक्तम्—
*मस्तकस्थायिनं मृत्युं यदि पश्येदयं जनः ।
आहारोऽपि न रोचेत किमुताकृत्यकारिता ? ॥ ६४८ ॥*
दूरं यास्याम्यतः पापामिमां पश्यामि नो यथा ।
करिष्ये च तपस्तीव्रं सर्वानर्थनिवारकम् ॥ ६४९ ॥
इति निश्चित्य स क्वापि ग्रामे दूरतरे ययौ ।
मठासन्नवने दीक्षां जगृहे तापसान्तिके ॥ ६५० ॥
विपन्ने च गुरौ देवायतने देवपूजनम् ।
कुर्वन् मठस्थितस्त्रिपथज्ञानं कुरुते सदा ॥ ६५१ ॥
इतश्च श्रीपुरे राजभवनाद् रत्नपेटिकाम् ।
गृहीत्वा तस्करः कोऽपि रात्रौ धूर्तः स नष्टवान् ॥ ६५२ ॥
स राजपुरुषैः पृष्ठे प्रेर्यमाणो भयद्रुतः ।
विवेशोपवने तत्र यत्राऽऽस्ते दस्युतापसः ॥ ६५३ ॥
मुक्त्वा तस्यान्तिके पेटीं चौरो दूरं पलायितः ।
तां वीक्ष्य तापसः स्वान्तर्जल्प मुदिताननः ॥ ६५४ ॥
अहो ! दैवेन मे तोषाद् दत्ता रत्नकरण्डिका ।
तपःप्रभावादथवा किं न संपद्यते नृणाम् ? ॥ ६५५ ॥
इति यावत् करे धत्ते तां विपत्कन्यामिव स्नुषाम् ।
तावत् स वेष्टितोऽभ्युग्ररोषितै राजपूरुषैः ॥ ६५६ ॥
अरे ! तापसवेषेण मुषितं श्रीपुरं पुरा ।
सुचिरं त्वया मूर्ख ! ढौकितो राजवस्तुनि ॥ ६५७ ॥
इत्युक्त्वा यष्टिमुष्ट्यादिभिर्हत्वा च तं दृढम् ।
पुरः कृत्वा च तं तूर्णं श्रीपुरं समानयन् ॥ ६५८ ॥
नदीश्य तापसो दर्पात् पथेन कथितं मया ।
। रत्नपेटं ददाह च ॥ ६५९ ॥

[illegible] देवैर्न च दानवैः ।
[illegible] कर्मणाऽसौ महाबलः ॥ ६६० ॥
मि किन्त्वेवं गजाश्च इव [illegible] ।
[illegible] नचारसैः पापानीति तदेव हि ॥ ६६१ ॥
ततो मीनराज्ञ नै राज्ञः सोऽर्पितो वस्तुना समम् ।
गजाश्वापि [illegible] ॥ ६६२ ॥
अहो ! [illegible] वपुर्बलः [illegible] ।
[illegible] ॥ ६६३ ॥
[illegible] महाबलः [illegible] ।
[illegible] न किञ्चिदिह दुर्धरम् ॥ ६६४ ॥
[illegible] न देवैर्न दानवैः ।
[illegible] कर्मणाऽसौ महाबलः ॥ ६६५ ॥
अहो ! [illegible] महाबलः ? ।
[illegible] तदेव हि ॥ ६६६ ॥
[illegible] ।
[illegible] पुनः ॥ ६६७ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ६६८ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ६६९ ॥
[illegible] ! [illegible] ! [illegible] ! ।
[illegible] ! [illegible] ! ॥ ६७० ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ६७१ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ६७२ ॥

इत्युदित्वा महीपालो प्रासवागादिह्लानतः ।
स्वपुत्रमिव तं तुष्टः पुष्टं यमी महाबलम् ॥ ६७३ ॥
तर्जयामास दैवं हि रे हताश ! विधे ! मम ।
निधायं मस्तके पादं कीदृशेण महाबलः ॥ ६७४ ॥
दृष्ट्याऽपि मया सोऽथ हृदि शल्यायमानया ।
सावर्णाद्विजितोऽत्यन्तमपि न राज्ञो व्यजिज्ञपत् ॥ ६७५ ॥
यदि तुष्टोऽसि मे देव ! दूरं देशं सदाशिव ।
यत्र पश्यामि नो सावर्णिनो दृष्टिविषोरगीम् ॥ ६७६ ॥
त्वमेवं वत्स ! मा भैषीर्देवोऽपि मम किङ्करः ।
मद्भुजापञ्जरस्थस्य सावर्णो किं करिष्यति ? ॥ ६७७ ॥
निःशङ्कमानसो भोगान् भुङ्क्ष्व सर्वोत्तमानिति ।
धीरयामास तं राजा मन्वानो निर्मितं विधिम् ॥ ६७८ ॥
सोऽन्यदा कृतशृङ्गारः स्वर्णशृङ्खलकादिभिः ।
अश्वारूढः समं राज्ञा राजपाटिकया भ्रमन् ॥ ६७९ ॥
प्रियया कार्यमुद्दिश्य व्यापृताऽऽकारितो गृहे ।
क्षणं स्थित्वाऽस्तु राजानं मघवान्न पुनर्नवात् ॥ ६८० ॥
गतस्तस्य बलस्याधः सहसा वेगवत्तरम् ।
पिपासुस्ताडयामास निर्दयं कशया हयम् ॥ ६८१ ॥
सहस्रोत्क्षिप्तं तरितम् महाबल्गनकं स्थितम् ।
स्वर्णशृङ्खलकं यथाऽऽलाने गत्वा समुत्तलम् ॥ ६८२ ॥
तथैव बद्धसस्य सावर्णपार्श्वाद्रणवस्के ।
स्थितं विलोक्य वेगाद्वाऽश्वमादश्वो गतोऽक्षमः ॥ ६८३ ॥
(युग्मम्)
महाबलो गतबलः स्वाश्वा क्रोधं समादिशत् ।
यावत्स्वस्थो तावद् दूतः कण्ठद्वारादिकः ॥ ६८४ ॥
दूतं क्रोधरक्तवक्त्रो वासारिताय क्रमेऽपि सः ।
सवीचारो हृदा ऊहे उपर्युक्तो यदा करे ॥ ६८५ ॥

श्रुत्वा तत्तादृशं तस्यावसानं कर्णशूलकृत् ।
व्याघ्रुत्यागत्य तं दृष्ट्वा विललाप भृशं नृपः ॥ ६८६ ॥
हा वत्स ! किमिदं जातं यदाम्र इव पुष्पितः ? ।
दैवदावानलेनैवमकस्माज्ज्वालितो भवान् ॥ ६८७ ॥
किं मया वट एवाऽयं मूलादुन्मूलितो न हि ।
तस्यैव च्छेदिता शाखा पूर्वमेवाऽथवा न किम् ? ॥६८८॥
कथयन्नपि किं वा न स्थापितोऽन्यपुरे भवान् ? ।
सर्वथा मम दैवेन मतिभ्रंशः कृतो ध्रुवम् ॥ ६८९ ॥
दीपिकेव मतिस्तावद् द्योतते हृदयाङ्गणे ।
नृणां यावन्न दुष्कर्ममयी वात्या विजृम्भिता ॥ ६९० ॥
मयि सत्यपि रक्षार्थं नाथे सबलवाहने ।
अनाथस्येव कष्टं च दशा तेऽजनि कीदृशी ? ॥ ६९१ ॥
किञ्चेदं मम नाथत्वं का वा रक्षा मया भवेत् ।
मृत्योः परवशे लोके कथं मिथ्याभिमानिता ? ॥ ६९२ ॥
आपद् व्यापादिता नैव जरा नो जर्जरीकृता ।
न मृत्युर्निहतो जीव ! गर्वं कुर्वन् न लज्जसे ? ॥६९३॥
अहं कर्ता च हर्ताऽहं सगुणोऽहमहं धनी ।
कोऽहमित्येव यावत् त्वं जीव ! नो वेत्सि तत्त्वतः ॥६९४॥
न केवलं कलत्रं मे पुत्रो वाऽयं त्वया हृतः ।
मानं मे मर्दयन्नेवं विधे ! नामाऽप्यपाहृतम् ॥ ६९५ ॥
विधिः को वाऽत्र किं दैवं कः कृतान्तोऽथवा जने ? ।
जीवेनामान्तरेणेदं निजं कर्मैव भुज्यते ॥ ६९६ ॥
तस्मात्तदेव रे ! जीव ! शुभं कर्म समाचरेः ।
इत्थं येनापमानस्ते कदापि न पुनर्भवेत् ॥ ६९७ ॥
संबोधाऽभिमुखं नाथमित्थं ज्ञात्वाऽत्र मन्त्रिणः ।
महाबलस्य संस्कारं श्रीखण्डाद्यैरकारयन् ॥ ॥ ६९८ ॥
तदिनाच्च श्रुवा कल्यचिन्तया पार्दितो नृपः ।

जातव्रीडः स तद्गीतिमस्थात् सोपानकेन हि ॥ ६९९ ॥

यतः—

यातः शुन इवाऽऽक्रम्य विस्मारेण कथान्तरे ।
सिंहस्येव न धीरस्य कदाप्यभिभवोऽञ्जसः ॥ ७०० ॥
अन्यदा नन्दनोद्याने मुनिवृन्दं समागतम् ।
ज्ञात्वा बोधाय मन्त्रीशा नृपं निन्युस्तदन्तिकं ॥ ७०१ ॥
ज्ञानादतीन्द्रियात् सोऽपि ज्ञात्वा भावं महीपतेः ।
उवाच निजकालुष्यगर्वसर्वकषं वचः ॥ ७०२ ॥
इह जीवः स्वभावेन संबद्धः कर्मणा समम् ।
शुभाशुभेन तेनाऽसौ सुखदुःखं समश्नुते ॥ ७०३ ॥
अतः सौख्यार्थिना कार्यश्चयश्च शुभकर्मणः ।
सर्वथा विगमस्त्वस्य शाश्वतं सुखमिच्छता ॥ ७०४ ॥
योगे स्वभावसिद्धेऽपि पार्थक्यं जीव कर्मणोः ।
उपायेन भवत्येव स्वर्ण-पाषाणयोरिव ॥ ७०५ ॥
स चात्मा चेतनारूपः स्वसंवेदनगोचरः ।
वियोज्यः कर्मणो नित्यं योऽयः श्रेयसे बुधैः ॥७०६॥
पङ्कादिव कृती दुःखात्कृष्ट्वा निरसेद् बहिः ।
अन्तस्तु प्रविशन् मूढः पुनरत्र मज्जति ॥ ७०७ ॥
अज्ञानाभिधनाशे स्यात् मोहनिद्रा विशेषतः ।
जागरः तु सतामन्तः कर्मनिर्मुक्तये ध्रुवम् ॥ ७०८ ॥
न बुद्धि-गुण विद्याभिर्न धीः सत्व कुलक्रमैः ।
भवता युक्तया च न ज्ञातुं शक्यते दुष्कृतो जनः ॥७०९॥

उक्तं च—

यद्भावि न तद्भावि भावि चेन्न तदन्यथा ।
इति चिन्ताविषघ्नोऽयमगदः किं न पीयते ? ॥७१०॥
अनित्यत्वात्सर्वार्थानां ज्ञानवान्यो न शोचति ।
नित्यत्वात्तद्बुद्धिश्च यद्यन्योऽपि शोचति ॥ ७११ ॥

न च प्रकारः कोऽप्यस्ति येन सा परिरक्ष्यते ।
[illegible] निमकास्य [illegible] मनुभिः ॥७११
[illegible] वर्तीं बुद्धि मतः [illegible] ।
[illegible] करोति त्वं न तद् येन सुखी भवेः ॥ ७१२
[illegible] महाकला [illegible] ।
[illegible] ॥ ७१४ ॥
[illegible] मतः ।
[illegible] निवारय ॥ ७१५ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ७१६ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ७१७ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥७
[illegible] ।
[illegible] ॥ ७१९
[illegible] ।
[illegible] ॥ ७२० ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ७२१ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ७२२ ॥
[illegible] —
[illegible] ।
[illegible] ॥ ७२३ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ७२४ ॥

एकाग्रमपि मार्येणाऽजिह्मब्रह्मचारिणः ।
पुराणमतिभिः पुण्यमुच्यते विगमोपमम् ॥ ७२५ ॥
ब्रह्मव्रतरता ये च विरता वाऽन्ययोषितः ।
महातेजस्विनस्ते स्युर्वन्द्या द्विविषदामपि ॥ ७२६ ॥
परित्यक्तान्यकान्तानां नराणामथ योषिताम् ।
विधिरत्रानुरूपाय दृष्टान्तोऽत्र निशम्यताम् ॥ ७२७ ॥
अहर्दमथराज्यपालमारं धारापुरं पुरम् ।
तत्रासीत् सुन्दरादानरामा महानिपुःदरः ॥ ७२८ ॥
पर्यैव दयिता तस्य भाग्यसौभाग्यधूरभृत् ।
सतीजनशिरोरत्नं नाम्ना मदनवल्लभा ॥ ७२९ ॥
तत्कुक्षिसरसीहंसौ धर्मज्ञौ स्वकुलश्रियः ।
कीर्तिपाल-महीपालाभिधौ जातावुभौ सुतौ ॥ ७३० ॥
न्यायधर्मैकनिष्ठस्य राज्ञो हृदि विशेषतः ।
परनारीषु सोदर्यमतं स्तम्भवाऽस्थितम् ॥ ७३१ ॥
तस्य लोके च सर्वैकनिधेः पालयतो धुरम् ।
पुण्याभिख्याभसीत्येव कीर्तिस्तुम्भिता दिवि ॥ ७३२ ॥
अन्यदा वासवेश्मस्थे तमभ्येत्य निशाभरे ।
विषण्णवदना मन्दं जगाद कुलदेवता ॥ ७३३ ॥
अहो ! राजन्नवस्था ते विषमा भविताऽधुना ।
तदाऽऽश्रयप्रतीकारो मयाऽपि, किन्तु मानवैः ! ॥ ७३४ ॥
स्वप्रभावेण किन्त्वस्यास्त्वदीयवचनादरम् ।
तव सत्वं वयो यावद् पुरे कालविलम्बनम् ॥ ७३५ ॥
तच्छ्रुत्वा तां नृपो नत्वा हृदि ध्यातुमिनः स्फुटम् ।
स्वधीरतोद्यमादस्माद्भूतेष्व इत्यतद्रैत् ॥ ७३६ ॥
अभिवं देवि ! कीदृश यत्पुरा वर्षं दुर्गमत् ।
तदैव कुलमत्राय किमनेऽदंः विदन्गता ! ॥ ७३७ ॥
दत्तस्वकरणांरः वर्षं कृत्रापवत्नेवधा ।

केवलं वाग्को देवः शाखापतिरिवानुगः ॥ ७३८ ॥
यस्माद्देवात्ममत्वेन सकाशात् पितुरात्मनः ।
दुष्कर्माऽपि सुकर्मेव गृह्णीते भोगमायुषः ॥ ७३९ ॥
वृद्धभावेऽपि मे देवि ! दुर्दशा भाविनी यदि ।
अधुनैव तदेवाऽस्तु सज्जोऽस्मि न विलम्ब्यताम् ॥७४०॥
इत्युक्त्वा देवता स्थानं जगाम निजमुन्मनाः ।
नृपोऽपि सहसा सौख्यप्रतिबन्धमपाकृत ॥ ७४१ ॥
आपत्ति-मृत्यु-शत्रूणामवश्यंभाविनां भटैः ।
संमुखैरेव गन्तव्यं नश्यतां हीनसत्त्वता ॥ ७४२ ॥
सती प्रेमवती भार्या भक्तौ मुग्धमुखौ सुतौ ।
कुटुम्बमिदमात्मैव तत्तेन सह याम्यहम् ॥ ७४३ ॥
निश्चित्येदममात्याय कथयामास यत् त्वया ।
मद्वृत्तिर्मम नो कार्या राज्यं वाह्यं यथाविधि ॥ ७४४ ॥
देशान्तरमितो यास्ये कियत्कालमहं पुनः ।
ज्ञापितोदन्तया राज्ञ्या समं पुत्रद्वयेन च ॥ ७४५ ॥
भाव्यवस्थोचितं वेषमथ कृत्वा नराधिपः ।
विहाय तृणवत् सर्वमेकचित्तो विनिर्ययौ ॥ ७४६ ॥
शम्बलार्थं च संगोप्याऽङ्गुलीयं यत् सहाऽऽहृतम् ।
हृतं तदपि चौरेण सुप्तस्याऽस्य श्रमात् पथि ॥ ७४७ ॥
स गच्छन् सततं मार्गे स्वयं गाढोऽपि पौरुषात् ।
कातरामबलात्वेन देवीं तु प्रतिपालयन् ॥ ७४८ ॥
क्षुधा-तृष्णासमक्रान्तौ भक्त-नीरादिढौकनात् ।
रुदन्तौ वारयन् पुत्रौ बोधयंश्च पदे पदे ॥ ७४९ ॥
एकयैव दिशा गुर्वीमुर्वीमुल्लङ्घ्य स क्रमात् ।
दिनैः कतिपयैः प्राप पुरं पृथ्वीपुराभिधम् ॥ ७५० ॥
(विशेषकम्)

तत्र वप्रबहिर्भागे श्रीसागरश्रेष्ठिवाटके ।
श्रेष्ठिना कृपया दत्ते स्थितिमाधेऽकरोन्नृपः ॥ ७५१ ॥
अनभिज्ञः स्वयं कर्मकरणे लघुको गुणी ।
राज्ञी तु स्त्रीस्वभावेन कुशला गृहकर्मणि ॥ ७५२ ॥
प्रातिवेश्मिकगेहेषु गोमयोत्सारणादिकम् ।
कर्म निर्माय सर्वेषां निर्वाहयति भोजनम् ॥ ७५३ ॥
साधुत्वेन सुशीलेन तयोः सुवचनेन च ।
स्वल्पेऽपि विहिते कार्ये जनाः सुबहु कुर्वते ॥ ७५४ ॥
स्थानभ्रंशाद् नीचसङ्गात् खण्डनाद् घर्षणादपि ।
अपरित्यक्तसौरभ्यं वन्द्यते चन्दनं जनैः ॥ ७५५ ॥
चीवरं जीर्णमुत्तीर्णं भोजनं रूक्षशीतलम् ।
गौरवेण जनादात्तं बभूव प्रीतये तयोः ॥ ७५६ ॥
यतः—
किं कृतं विधिना यावत् सतां शीलमखण्डितम् ।
गतं ननु यदा कार्ये संपदापि विपत्पदः ? ॥ ७५७ ॥
दूरदेशान्तरायातसमस्थानाद् नातिदूरतः ।
वाणिज्यकारिणो सार्थो महानावासितोऽन्यदा ॥७५८॥
तस्मिन् घृत-कणिकादि सुलभं, दुर्लभाः पुनः ।
कर्मकाराः, ततः स्त्रीयुग्दुर्विधिस्पृशा ॥ ७५९ ॥
राज्ञी कर्मकरीभावं करोति विनयान्विता ।
खण्डयोज्यादिना चित्ते तेऽपि तुष्टाः प्रकुर्वते ॥ ७६० ॥
अन्येद्युः सोऽपदेशात्स्वसार्थेशस्य स्त्रियोः पति ।
पतिताऽन्यविकारात निर्विकाराऽप्यकारयत ॥ ७६१ ॥
रूपे प्राप्तेऽपि दौःस्थ्येन स्वदा साक्षात्प्रकृतत्वम् ।
एतद् बहुलदानायाः सुराद्या अपि गौरवम् ॥ ७६२ ॥
ततः सा तेन रुचितं मारं च निदर्शनैः ।
स्वहस्तादिनं,भावे भोजिना कुपिता स्वयम् ॥ ७६३ ॥

यावत् किङ्कर्तव्यतामूढो निविष्टोऽस्ति नृपः मगे ।
तावत्तत्र समायातः श्रीसारः श्रेष्ठिपुङ्गवः ।। ७७६ ।।
(विशेषकम्)

स्ववाटकमनुष्याणां नतिं कुर्वस्तमैक्षत ।
ऊचे चाथ कथं भद्र ! सचिन्त इव लक्ष्यसे ? ।। ७७
लज्जाशोकभराक्रान्तः स यावन्नोत्तरं ददौ ।
तावज्ज्ञात्वा यथावृत्तमाख्यायि मानिवेदिभिः ।।७७
श्रेष्ठ्युवाच महाभाग ! कर्तव्या नाऽधृतिस्त्वया ।
भोजनाच्छादनार्थं ते करिष्येऽहमतः परम् ।। ७७९
ममाऽत्र कारिते चैत्ये त्रिकालं देवमर्चय ।
पुत्रौ च वाटिकापुष्पाण्यवचित्योपनेष्यतः ।। ७८० ।।
प्रतिपद्य तथा कर्तुमारेभे सगुणो नृपः ।
पटहं वादयेद् दैवो यथा नृत्येत् तथा कृती ।। ७८१
अनभिज्ञोऽप्यसौ दक्षस्तथाऽभूत्तत्र कर्मणि ।
श्रीसारस्य यथा गाढं रञ्जयामास मानसम् ।। ७८२
यथा लक्ष्म्या विदग्धत्वं विभ्रमं यौवनश्रिया ।
प्रेष्यभावं तथा जीवः शिक्ष्यते दुरवस्थया ।। ७८३ ।
अपरेद्युर्गतः श्रेष्ठी यावद्वाटीं निरीक्षितुम् ।
तावदेकदेशस्थौ पद्मलक्ष्यौ च पक्षिणु ।। ७८४ ।।
धनुर्विकाभ्यासप्रकारासंरम्भायनम् ।
कुर्वन्तौ सहसाऽद्राक्षीदुभावपि कुमारकौ ।। ७८५ ।।
(युग्मम्)

चापकर्षणसन्धानपाटोपारणेक्षणः ।
तौ भृशं नाटयामास बभञ्ज च धनुःशरान् ।। ७८६ ।
बहिः कृत्वा च गत्वा च बभाषे तत्पितुः पुरः ।
क्षणमप्यत्र न स्थेयं त्वया यद्येदृशौ सुतौ ।। ७८७ ।।

आगच्छन्तौ सुतावश्रुमुखावैक्षत दुःखितः ॥ ७८८ ॥
न्यवारयश्च मा वत्सौ ! रुदितं किं करोम्यहम् ?।
दोषः कस्याऽपि नान्यस्य स्वकर्मैवाऽपराध्यति ॥७८९॥
संवृत्य बहिराकारं, कृतं तनयशोधनम् ।
अन्तस्तु दुःखसंघट्टः कोऽप्यवाच्यस्तदाऽभवत् ॥ ७९० ॥
कस्याग्रे कथ्यते हन्त ! श्रेष्ठी तत्तादृशोऽपि यत् ।
इत्यपेक्षपदेनैव पुत्रौ मे निरकाशयत् ॥ ७९१ ॥
प्रतिकूले विधौ किंवा सुधाऽपि हि विषायते ।
रज्जुः सर्पीभवेदाखुबिलं पातालतां व्रजेत् ॥ ७९२ ॥
तमायते प्रकाशोऽपि गोष्पदं सागरायते ।
सत्यं कूटायते मित्रं शत्रुत्वेन निवर्तते ॥ ७९३ ॥
यद्वापि तद्भवत्येव विचिन्त्यैषोऽचलत्ततः ।
पुरस्कृत्य सुतौ शून्यमुखोऽन्यनगरं प्रति ॥ ७९४ ॥
(कलापकम्)
क्वापि कन्दफलाहारैः क्वाऽपि भैक्ष्यान्नभोजनैः ।
भिक्षामप्यलभमानो निन्द्यमानश्च कुत्रचित् ॥ ७९५ ॥
प्रायः स्वं शोचयन् सिञ्चन् यथालब्धेन नन्दनौ ।
अनवस्थं परिभ्राम्यन् शयानो देश्यवेश्मसु ॥७९६॥
इति कष्टेन महता बहुमुल्लङ्घ्य सोऽवनीम् ।
प्रापदेकामरण्यानीं यमस्याऽपि भयङ्कराम् ॥ ७९७ ॥
स्वैरिणीव बहुधवा मत्तेव मदनाधिका ।
वीणा-ऽसनाढ्या सेनेव मद्गुरेव सपल्लीशका ॥ ७९८ ॥
अगण्यपथमानार्हमद्रुमा म्लेच्छभूरिव ।

---

१ सम इव आचरति । २ यथा दृष्टविशेषाः, भ्रामिकश्च । ३ मदना मधुराः कामश्च । ४ वाणा असौ विशेष शीरकपुष्पौ, [illegible] च । ५ [illegible] । ६ [illegible] ।

वैरिधाटीव दुर्दर्पाऽनेकरक्षोभिभीषणा ॥ ७९९ ॥
किंवाऽथ बहुना बालविधवस्त्रीव या सदा ।
विविधश्वापदावासस्तथा शबरसंभृता ॥ ८०० ॥
(त्रिभिर्विशेषकम्)
कथञ्चित्तामपि क्रान्त्वा यावदग्रे प्रसरत्यसौ ।
आजगाम नदी तावद् दुस्तराऽऽपदिवापरा ॥ ८०१ ॥
अस्यां नः स्यात्समुत्तारः कथमेवं वितर्कयन् ।
लब्धोपायः सुतं स्कन्धं कृत्वोत्तार्य परे तटे ॥ ८०२ ॥
मुमोचैकं द्वितीयं त्वानेतुं भूपोऽविशद् नदीम् ।
अन्तराले गतस्तावद्दन्तिपूरेण पातितः ॥ ८०३ ॥
कुर्वन्नितस्ततो बाहू मग्नकाष्ठकखण्डवत् ।
पश्चरात्रेण तत्तीरमाससाद विषादभाक् ॥ ८०४ ॥
दध्यौ चेति हताशस्य ही विपाकः कथं विधेः ।
क तन्मे मुदितं राज्यं क्वेयाऽनर्थपरम्परा ? ॥ ८०५ ॥
राज्यभ्रंशेऽपि दैवेन ! कृतं कान्तावियोजनम् ।
ततः किं जीवितः, किंवा ज्ञातं पुत्रान्निर्वासितुम् ? ॥८०६॥
एवं दुःखाग्निना दग्धो दधे दुःखाय जीवितम् ।
कृमिरागकृतां देहे मत्स्यानामिव पोषणम् ॥ ८०७ ॥
अथवा,
कस्य बलात्पतता नास्ति सोपायं को न जीवति ।
व्यसनं केन न प्राप्तं कस्य सौख्यं निरन्तरम् ? ॥ ८०८ ॥
मृत्वापि कृतेऽध्वये निजपापं विशेषतः ।
भवान्तरेऽपि भोक्तव्यं तस्मादत्रैव भुज्यते ॥ ८०९ ॥
किञ्च,
असाधितानि दुःखानि यथैवायान्ति देहिनाम् ।
सुखान्यपि तथा मन्ये दैववशात्प्रतिदिष्टये ॥८१०॥

१ [illegible]

दधतामन्तरोज्ज्वल्यं सकारो धुरि शोभते ॥ ८२३ ॥
गच्छन् स्वल्पदिनैरेवं सुन्दरः श्रीपुराऽभिधम् ।
पुरं प्राप्य तदासन्नोपवनाम्रतरोरधः ॥ ८२४ ॥
स्वजनस्येव तस्यैव कृताहारोऽमृतैः फलैः ।
विशश्राम श्रमायातनिद्रालब्धसुखः क्षणम् ॥ ८२५ ॥
तदा तत्र पुरे राज्ञि विपन्ने पुत्रवर्जिते ।
हस्त्यश्वचामरच्छत्रकुम्भाख्यमधिवासितम् ॥ ८२६ ॥
पञ्चशब्दनिनादेन राजलोकपुरस्कृतम् ।
भ्रमत् तत्राययौ दिव्यपञ्चकं यत्र सुन्दरः ॥ ८२७ ॥

(युग्मम्)

शीलेन सुन्दरं शीघ्रमुपविष्टं विलोक्य तम् ।
हर्षेण हेषितं हस्तिपतिना बृंहितं कृतम् ॥ ८२८ ॥
दुरितसान्त्वनायेवाऽपतत् कुम्भाम्बु मस्तके ।
उपरिष्टात् स्थितं छत्रं लुलितं चामरद्वयम् ॥ ८२९ ॥
स करीन्द्रमथाऽऽरुह्य दिव्यवेषधरो निशि ।
मन्त्र्यादिभिर्नतो नीत्वा प्रविष्टः पुरमुत्सवैः ॥ ८३० ॥
विधिना कुर्वतो राज्यं तस्य भाग्यप्रभावतः ।
ययुः सर्वेऽपि सामन्ता अनघा अपि नम्रताम् ॥ ८३१ ॥
निपत्य पादयोः किन्तु प्रधानैर्भणितोऽप्यसौ ।
निजप्रियतमादुःखाद् न मेने दारसंग्रहम् ॥ ८३२ ॥
वरं कारागृहे क्षिप्तो वरं देशान्तरभ्रमी ।
वरं नरकसंचारी न द्विभार्यः पुनः पुमान् ॥ ८३३ ॥
अभोजनो गृहाद् याति सामोग्यमुपराठ्यपि ।
आशालिप्सदः शेते भार्याद्वयवशो नरः ॥ ८३४ ॥
अथाऽन्योन्यं वियुक्तौ तौ कुमारावन्यदाऽन्यदा ।
बहु भ्रान्त्वा प्रमादाद्भाग्याद्याऽऽरसान्तिके स्थितौ ॥ ८३५ ॥

अन्यदा दैवयोगेन सोमदेवोऽपि सार्थपः ।
वणिज्यार्थं पुरे तस्मिन्नागत्याऽऽवासितो बहिः ॥८३६॥
गृहीत्वोपायनं श्रेष्ठं गत्वा च नृपसन्निधौ ।
ययाचे निजसार्थस्य रक्षार्थं निशि यामिकान् ॥८३७॥
राज्ञादिष्टस्तलारक्षः प्रेषयंस्तानथाऽन्यदा ।
तावुभौ भ्रातरौ प्रैषीदेकस्यां दिशि रक्षितुम् ॥ ८३८ ॥
तयोस्तत्रस्थयो रात्रिविनोदाय कनीयसा ।
ज्येष्ठः पृष्टः कथां तेन स्वमेवाऽऽख्यायि वृत्तकम् ॥८३९॥
तत्र कर्मकरी मध्यस्थिता सार्थे सहागता ।
मायेण जाग्रती दुःखात् तत्तदासन्नभावतः ॥ ८४० ॥
श्रुत्वा समूलपर्यन्तं राज्ञी मदनवल्लभा ।
उद्भिद्यत्स्नेहशोकाभ्यां विह्वलीभूतमानसा ॥ ८४१ ॥
चिरान्मे मन्दभाग्याया हा ! वत्सौ मिलितौ युवाम् ।
इत्यागत्य तयोः कण्ठग्रहं कृत्वाऽरुदत्तराम् ॥ ८४२ ॥
(त्रिभिर्विशेषकम्)

तज्ज्ञात्वा कुपितः सार्थपतिश्चेटैर्हठेन ताम् ।
दूरमुत्सार्य तौ धृत्वा भूपतेः प्रातरार्पयत् ॥ ८४३ ॥
सोपालम्भमवादीच्च देवाऽऽरक्षेण सुन्दरौ ।
यामिकौ महितावस्मन्मर्त्यधूर्तत्वकारिणौ ॥ ८४४ ॥
नृपोऽप्योचत्तलारक्षं कातिमौ सोऽप्यचीकथत् ? ।
देव ! जानामि नो सम्यक् कियत्कालादिहागतौ ॥८४५॥
निरीक्षमाणस्तौ सम्यगुपलक्ष्य सुतौ नृपः ।
दुःखात्त्रातुमिवात्मानं रोमाञ्चकवचं दधौ ॥ ८४५ ॥
तथाऽपि गुरुगाम्भीर्याद् विधायाकारगोपनम् ।
अवोचदिति साक्षेपं युवाभ्यां किमु रे ! कृतम् ? ॥८४७॥
आमष्टुमिव तौ दुःखभयेनाऽऽलिङ्गितौ ततः ।
सत्यमाभाणकं जातं यतो रक्षस्ततो भयम् ॥ ८४८ ॥

तयोर्ज्येष्ठोऽवदद् देव ! रात्रावद्य मया तयोः ।
सोदरस्य पुरः ख्यातं स्वपरिग्रहकथानकम् ॥ ८४७ ॥
तच्छ्रुत्वा काऽपि सार्थघ्नी द्रुतमागत्य सन्निधौ ।
पुत्रौ पुत्रौ ममेत्युक्त्वाऽस्मत्कण्ठलगिताऽरुदत् ॥ ८४८ ॥
सार्थेश ! वद भोः ! सत्यं कैषा किं वा करोति ते ?।
पृष्टे राज्ञेति सोऽवादीद् देव ! पृथ्वीपुरान्मया ॥ ८४९ ॥
आनीता सत्यमेवमद् गृहे कर्म करोति मे ।
कुलं तु विमलं तस्याः सतीत्वेनाऽनुमीयते ॥ ८५० ॥

(युग्मम्)

ततः मैत्रीश्वरानेषा संबोध्याऽऽनीयतामिह ।
बलात्कारस्तु नो कार्यः शिक्षयित्वेति भूपतिः ॥८५१॥
तेऽपि गत्वा वलित्वा च शशंसुर्देव ! नैति सा ।
केवलं काऽपि नैष्यामीत्युदित्वाऽभूदधोमुखी ॥ ८५२ ॥
अथ ततः स्वयं राजा राजपाटीमिषाद् बहिः ।
गत्वा व्यापृच्छ्य सार्थान्तः सार्थेशावासमागतः ॥८५३॥
भद्रासनोपविष्टस्य तस्य दृग्गोचरं गता ।
राज्ञी सग्रन्थदेशस्था कुचेलाऽतीवदुर्बला ॥ ८५४ ॥
असंस्कृतवपुर्दीना तद्दिने तु विशेषतः ।
अपारयाऽशेषकर्तव्या पुत्रप्रेमतर्जितः ॥ ८५५ ॥

(युग्मम्)

चिराद् गवाक्षावस्थां दृष्ट्वा मदनवल्लभाम् ।
लज्जया यदि नाऽऽनन्दं चकार धरणीधवः ॥ ८५६ ॥
उवाच मदने ! देवि ! किं मां त्वं नोपलक्षसे ?।
इत्युक्ता सत्यभिज्ञाय स्वपतिं सहसैव सा ॥ ८५७ ॥
हर्षौत्सुक्य-त्रपा-आस्य-वितर्कादिरसैर्द्रुतम् ।
संकीर्णमानसा तस्थौ चक्षुः पादार्पितेक्षणा ॥ ८५८ ॥
निपत्य पादयोः सोमदेवोऽप्यवददक्षाननः ।

क्षमयामास तां भीतो गर्हयन् निजदुष्कृतम् ॥ ८५९ ॥
ययाचे चाऽभयं देवीं साऽप्यनल्पस्वभावतः ।
ततस्तै दापयामास कुपितादपि भूपतेः ॥ ८६० ॥
अथ राजा विधाप्यैनां चारुनेपथ्यभूषिताम् ।
पुरो न्यस्य करिस्कन्धारूढस्तूर्यमहारवैः ॥ ८६१ ॥
राजचिह्नाश्चितो नव्यपरिणीत इवोच्चकैः ।
वीक्ष्यमाणः पुरस्त्रीभिरगाद्धवलमन्दिरम् ॥ ८६२॥
(युग्मम्)
कीर्तिपाल-महीपालावप्याकार्य सुतावुभौ ।
सस्नेहं दृढमालिङ्ग्य चक्रार विषयाधिपौ ॥ ८६३ ॥
मिलितानां चिराच्चैषामेकत्र स्वस्थचेतसाम् ।
आत्मीयाऽऽत्मीयवृत्तान्तमन्वाख्यानविधायिनाम् ॥८६४॥
अनुभूतमहादुःखादसंख्यं यदभूत् सुखम् ।
तत्त एव स्म जानन्ति केवली वा न चाऽपरः ॥ ८६५ ॥
प्राचीनदुष्कृतेनैव वियुक्तमखिलं पुनः ।
शीलसत्त्वप्रभावेण मिलितं च कुटुम्बकम् ॥ ८६६ ॥
इतश्च—
न्यस्य सिंहासने स्वामिपादुके तत्तदाज्ञया ।
मन्त्री धारापुरे राज्यं तथैव निरवाहयत् ॥ ८६७ ॥
ज्ञात्वाऽथ नाथवृत्तान्तं सुबुद्धिः श्रीपुराभिधे ।
पुरे समर्प्य विज्ञप्तिं माहिणोद् निजपूरुषम् ॥ ८६८ ॥
निर्विघ्नमथसौ गत्वा तत्र वेत्रिनिवेदितः ।
नृपस्यानम्य विज्ञप्तिं मुमोच पादयोः पुरः ॥ ८६९ ॥
तामुद्दिश्य नृपादेशाद् निदेशकरणोद्यतः ।
महार्थं वाचयामास सुविद्वान् लेखवाहकः ॥ ८७० ॥
तद्यथा—
स्वस्तिश्रीश्रीपुराभिख्ये पुरे भाग्यैकवेश्मनः ।

प्रतापाऽऽक्रान्तविक्रान्तमत्यार्थिपृथिवीभुजः ॥ ८७१ ॥
दिगन्तपाथवणोत्तंसीकृतकीर्तिसरोरुहः
महाराजधिराजस्य श्रीगुन्दरमहाप्रभोः ॥ ८७२ ॥
चरणाम्भोरुहौ धारापुरादादेशकारकः ।
सुबुद्धिः सादरोत्कण्ठं नत्वा विज्ञपयत्स्वदः ॥ ८७३ ॥
(विशेषकम्)

स्वामिपादद्वयीरेणुकणेन मयकाऽपि यत् ।
यथादेशेन निर्व्यूढं प्रभावः प्राभवो हि सः ॥ ८७४ ॥
चकोर इव चन्द्रस्य रथाङ्ग इव भास्वतः ।
चातको जलदस्येव वसन्तस्येव कोकिलः ॥ ८७५ ॥
उत्कण्ठितः समस्तोऽपि जनो देवस्य दर्शनम् ।
वाञ्छत्यत्र प्रसद्येतः शीघ्रं पादोऽवधार्यताम् ॥ ८७६ ॥
(युग्मम्)

इत्याकर्ण्य स्वलोकस्य रक्तिं भक्तिं च मन्त्रिणः ।
चिरात् स्मृत्वा नृपः प्रीतोऽकथयत्साधु साधु भोः ! ॥८७७॥
बुद्धिः सिद्धिः परा भक्तिर्येषामेषा गुणत्रयी ।
त एव सेवका राज्ञः, कलत्रमितरे पुनः ॥ ८७७ ॥
अथ उपेन्द्रगुप्तं तत्र स्थापयित्वा निजे पदे ।
राजवर्गं समादिश्य पौरानापृच्छ्य सादरम् ॥ ८७९ ॥
सकलत्रसुतो भूरिपरिवारसमन्वितः ।
प्रयाणैरनवच्छिन्नैर्ययौ धारापुरं नृपः ॥ ८८० ॥
महोत्सवपुरस्सरं तत्र मन्त्रिसामन्तनागराः ।
कृत्वा निवेश्य सर्वस्वे हृदितास्य सिषेविरे ॥ ८८१ ॥
अन्तःपुरैरिहोद्याने ज्ञानिनं मुनिनायकम् ।
श्रुत्वा गत्वा च नत्वा च स्वे सार्धं धर्मं पृष्टवान् ॥८८२॥
मुनिर्दर्शनाद् विशिष्टोऽपि महाभाग ! कुरु यदे ।
दृष्टो बभूव पश्चात्तां रहःपानदः कौरव तस्मिन्नेव ॥ ८८३ ॥

दृष्ट्वा तु स्तोकमप्यर्थं ददानं गृहमानुषम् ।
निमील्य सहसा नेत्रे मूर्च्छितः पतति क्षितौ ॥ ८९७ ॥
स प्रातिवेश्मिकादीनामपि दानं न वीक्षते ।
वार्त्तयाऽपि हि दानस्य दूरादेव पलायते ॥ ८९८ ॥
देवादिधर्मकार्येषु केनाऽपि भणितो भृशम् ।
स दन्तशकटं बध्वा निश्चेष्टीभूय तिष्ठति ॥ ८९९ ॥
किंवाऽथ बहुना गेहाग्निर्गेहे न दीयते ।
अपि धर्मकृतां दृष्टिर्दृश्यमस्याथ भुज्यते ॥ ९०० ॥
महामूढो न वेत्तीदं ममाऽप्येषोपकारकः ।
य एकगुणमादाय दत्तेऽमुत्र सहस्रशः ॥ ९०१ ॥
प्रतिकूलो विधिस्तावत्तेषां ये निर्धनीकृताः ।
प्रतिकूलमतस्तेषु सतोऽर्थान् ददते न ये ॥ ९०२ ॥
विपर्ययं महो येषां दारिद्र्यं विभवेऽप्यहो ! ।
तेषां दैवहतानां हि सम्पिमादप्रलब्धिनः ॥ ९०३ ॥
धने सति दारिद्र्यदोष एव हि केवलः ।
महान् कार्पण्यदोषस्तु सति यस्मिन्नपत्रपः ॥ ९०४ ॥
दानशब्दादुदारेण हृते प्रथमाक्षरे ।
कृपणैः स्वपरेषाऽस्य न स्थितेवाक्षरं कृतम् ॥ ९०५ ॥
कृपणत्वेन तस्यैवमपशब्दस्तथा जने ।
प्रससार यथा कोऽपि नामाऽप्युच्चरतेऽस्य न ॥ ९०६ ॥
कियत्यपि गते काले स्वनिता ध्रुवदेवदा ।
संभाव्यत्वसौ यावद् निधिदेशे ततः स्थितः ॥ ९०७ ॥
अपत्यभावदुःखेनैव तत्र न चाऽपरम् ।
वहिनोऽथ निर्धानान्यानपि सर्वानलोकयत् ॥ ९०८ ॥
(कुलकम्)
तत्राऽपि पन्नोदरा-ऽहि-वृश्चिकादीनि वीक्ष्य सः ।
हृदयं ताडयन्नुदरं ताडयन् मुहुर्मुहुः ॥ ९०९ ॥

तावत्तस्याम्बुनौयानमग्नादि कथितं नरैः ।
गले शोकाम्बुमग्नस्य शिलाबन्ध इवाऽभवत् ॥ ९१० ॥
ततः—
अधः स्वं सारमाधाय तुम्बा इव बहिःस्थिताः ।
समूलमेवोन्मूल्यन्ते ते शाला वालका इव ॥ ९११ ॥
जलस्थलगतं नष्टं वणिक्पुत्रश्च मक्षिनम् ।
धनं श्रुत्वा मुहुः स्मृत्वा सर्वशून्यो भ्रमत्यसौ ॥ ९१२ ॥
अन्यदाऽचिन्तयद्यावद्याप्युत्पाणिको जने ।
न भवामि गृहेऽद्यापि भाण्डमूल्यमवाप्यते ॥ ९१३ ॥
तावज्जलधिमार्गेण वणिज्यायै व्रजाम्यतः ।
लाभश्चेत्सुन्दरं भावि देशान्तरगमोऽन्यथा ॥ ९१४ ॥
महाकृपण इत्याख्या पुराऽप्यासादिता मया ।
अधुना निर्धनस्त्वत्र भृशं यास्यामि हास्यताम् ॥ ९१५ ॥
ततोऽमेयपरिच्छेद्य-गण्य-धार्यक्रयाणकम् ।
संगृह्य दशलक्षाणां पोतमारुह्य सत्वरम् ॥ ९१६ ॥
भृत्वा कण-कणिका-ऽऽज्य-भोज्य-नीरेन्धनैः समः ।
समं सांयात्रिकैर्लोकैः प्रतस्थे मध्यमम्बुधेः ॥ ९१७ ॥
(युग्मम्)
कियद् दूरं गतेऽकस्माद् घनेन रुरुधे नभः ।
यमास्येनेव भीमेन कटाक्षसमविद्युता ॥ ९१८ ॥
तत्र क्षेप्तुमिवोद्दण्डवातोद्धूतोर्मिबाहुभिः ।
ग्रासपिण्डमिवोऽम्भोधिस्तं पोतमुदलालयत् ॥ ९१९ ॥
स्पर्धयेव मिथोऽत्युग्रौ गर्जतः स्म घनाम्बुधी ।
दोलते स्म प्रवहणं तत्स्थलोकहृदा समम् ॥ ९२० ॥
ततो निर्यामिके मुक्तधैर्ये भूरिभयाकुलः ।
शरण्यरहितो लोकः कथं कोऽपि तदाऽभवत् ? ॥९२१॥

देवताः कोऽपि सस्मार कोऽपि स्पृष्टवानुगान् ।
कोऽपि सस्थौ निपत्याऽधः कोऽपि झम्पामदाज्जले ॥१२२॥
कोऽपि मां रक्ष रक्षेति पूत्कृत्य चिरमूर्ध्वगः ।
भयेनाऽऽपूर्णहृदयो मुखं व्यादाय नास्थिवान् ॥ १२३ ॥
इत्याश्रितजनत्यागकारणात् जातपातकः ।
स नूनं सहसा पोतः शतखण्डमभज्यत ॥ १२४ ॥
धनसारस्तु लब्धैकफलको वार्धिवीचिभिः ।
वाहितः सिन्धौ गतोऽप्यपारमिति दीनमचिन्तयत् ॥ १२५ ॥
अहो ! मम क्व मद्गृहं क्व धनं क्व परिच्छदः ।
विधिना क्वाऽहमानीतः पवनेनार्कतूलवत् ? ॥ १२६ ॥
धिङ् मां येन धनं मोहात् प्रभूतमपि संचितम् ।
न धर्मे व्ययितं नाद्य परस्योपकृतौ नवा ॥ १२७ ॥
इत्यादि भावयंस्तत्राऽपश्यदाम्रतरोस्तले ।
मुनिमेकं तदोत्पन्नकेवलज्ञानभासुरम् ॥ १२८ ॥
तन्महिम्नाऽऽगतैर्देवैर्निर्मिते स्वर्णपङ्कजे ।
तमासीनं मुदा नत्वा धनसारोऽप्युपाविशत् ॥ १२९ ॥
श्रुत्वा धर्मकथां लब्धाऽवसरः पृच्छति स्म सः ।
कृपणोऽहं कथं नाथ ! नष्टश्च विभवः कथम् ? ॥ १३० ॥
केवली प्राह भो भद्र ! धातकीखण्डभारते ।
धनाढ्यगृहसंभूतावभूतां भ्रातरावुभौ ॥ १३१ ॥
मृतेऽथ पितरि ज्येष्ठो गृहनेताऽभवत् स च ।
गम्भीरः सरलो दाता कनिष्ठः कृपणः पुनः ॥ १३२ ॥
ततो ज्येष्ठो यदा दानं दीनादिभ्यः प्रयच्छति ।
तदाऽतीव लघुस्तत्र प्रद्वेषं धत्ते हृदि ॥ १३३ ॥
धारयेच्च भृशं दानाज्ज्येष्ठस्तु विरमेद् नहि ।
प्रद्विष्टः सुतरां तस्माद् विभिन्नो लघुकः स्थितः ॥ १३४ ॥
ज्येष्ठस्य ददतोऽपि श्रीर्वर्धते पुण्यसेवनात् ।

[illegible]नोऽपि मुच्यते [illegible] तथा ॥ १३५ ॥
यत उक्तम्—
[illegible] हि नदीति भूप [illegible] ।
[illegible] ॥ १३६ ॥
[illegible] भीः पुनः भवेत् ।
[illegible] नैति मा पुनः ॥ १३७ ॥
[illegible] पुरः ।
[illegible] ॥ १३८ ॥
[illegible] पुरम् ।
[illegible] ॥ १३९ ॥
[illegible] ।
[illegible] पुरः ॥ १४० ॥
[illegible] निरन्तरम् ।
[illegible] ॥ १४१ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १४२ ॥
[illegible]
[illegible] ॥ १४३ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १४४ ॥
[illegible]
[illegible] ॥ १४५ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १४६ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १४७ ॥

यद् ददाति यदश्नाति तदेव धनिनो धनम् ।
शेषं को वेत्ति कुत्रापि कस्याप्युपकरिष्यति ?॥ ९४८ ॥
उक्तं च—
मृत्युः शरीरगोप्तारं रक्षितारं धने धरा ।
दुश्चारिणीव हसति स्वपतिं पुत्रवत्सलम् ॥ ९४९ ॥
इह लोको भवेद् भुक्ते दत्ते परभवः शुभः ।
अभुक्ताऽदत्ते वित्ते तु वद कोऽत्र गुणो नृणाम् ?॥९५०॥
धर्मादवाप्य ये लक्ष्मीं न धर्मस्योपकुर्वते ।
कृतघ्नानां परं तेषां गृह्यते नाम को भुवि ? ॥ ९५१ ॥
पुष्पाणां निश्चिते नाशे यथा देवार्चनं फलम् ।
तथा ज्ञानधनादीनां परोपकृतिरेव हि ॥ ९५२ ॥
लक्ष्मीश्चपलनारीव कस्यापि यदि वेश्मनि ।
भूयोवितरणाऽपत्यं बन्धनाद् भजति स्थितिम् ॥ ९५३॥
नास्तीतिसततताभ्यासात् भवेत् सर्वं सदप्यसत् ।
शून्येन गुणितो येन लक्षाद्योऽप्येति शून्यताम् ॥ ९५४ ॥
यदारम्भोऽपि दानेन स्यादनुध्यानेन शुध्यति ।
न्यायपूर्वं यथा तेन बहुधापि क्रयाणकम् ॥ ९५५ ॥
प्राचीनसुकृतग्रासंसंभवायाः खलु श्रियः ।
गुणोऽयमेव यद्दानं पात्रायागण्यपुण्यकृत् ॥ ९५६ ॥
आस्तां पात्रगतं दानमस्मात् साधारणादपि ।
तद्भवेऽप्यद्भुतं भाग्यं कुबेरस्येव जायते ॥ ९५७ ॥
कः कुबेरः कथं चासीत्तस्य भाग्यमिहाद्भुतम् ?।
इति पृष्टो मुनिस्तेन कथयामासिवानिदम् ॥ ९५८ ॥
श्रीविशालपुरे राजा गुणाढ्योऽथ विभूतिभिः ।
कुबेर इव तत्रासीत् कुबेराख्यो धनाधिपः ॥ ९५९ ॥
श्रीदेवताऽन्यदा दिव्यरूपनेपथ्यभूषणा ।
वार्ताकरि तमभ्येत्य निशि शुभ्रमभाषत ॥ ९६० ॥

अहो ! जागर्षि शेषे वा तच्छ्रुत्वोत्थाय संभ्रमात् ।
देवि ! जागर्मि काऽसि त्वमित्युक्ता तेन साऽवदत् ?॥ ९६१ ॥
श्रीरहं सप्त पर्यायान् यावत्तत्र गृहे स्थिता ।
इदानीं गन्तुकामा तु त्वामापृष्टुमिहागता ॥ ९६२ ॥
तन्निशम्य महाशोकसङ्कुलः सोऽवदत् पुनः ।
कथं त्यजसि मां देवि ! त्वयैव सकलं जगत् ?॥ ९६३ ॥
श्रीरुवाच महाभाग ! ममावस्थानकारणम् ।
भाग्यमेकं क्षयं तच्च जगाम तव याम्यतः ॥ ९६४ ॥
सहसोत्पन्नबुद्धिस्त्वादर्शो दृष्टोऽभ्यधादथ ।
प्रसद्य तर्हि मे देवि ! तिष्ठ वस्रचतुष्टयम् ॥ ९६५ ॥
ओमिति प्रतिपद्याऽस्यां प्रयातायां यथागतम् ।
कुबेरो द्रुतमुत्थाप्य समस्तगृहमानुषान् ॥ ९६६ ॥
निखातं प्रकटं द्रव्यं स्वर्णं रूप्यं तथाऽखिलम् ।
कांस्यदूष्यादि चाकृष्याऽवीकरत् सुमहोत्करान् ॥९६७॥
प्रातरुद्घोषणापूर्वं सर्वेषामर्थिनां धनम् ।
अनाथ दुःस्थ-दीनानां स्वजनानामपीच्छताम् ॥ ९६८॥
सर्वज्ञभवनादौ च धर्मकृत्ये तथाऽमुना ।
चतुर्भिर्दिवसैर्दत्तं भक्तशेषोऽभवद् यथा ॥ ९६९ ॥
चतुर्थाहे मुदा जामच्छयानं जीर्णमञ्चके ।
निशि श्रीदेवताऽऽगत्य विलक्षा तमभाषत ॥ ९७० ॥
अहो ! जागर्षि शेषे वा यावन्नैवोत्तरं ददौ ।
तया तावदुपालब्धः स संभ्रान्त इवोत्थितः ?॥ ९७१ ॥
क्षम्यतां देवि ! न ज्ञाता दिनानामियतां यतः ।
निश्चिन्तस्य धनाभावात्सुखनिद्राऽद्य मेऽभवत् ॥ ९७२ ॥
किं करोमीति जल्पन्तं श्रीरूचे ननु संप्रति ।
किं कार्यं येन बद्धाऽहं गत्वर्यपि त्वया ह्यम् ?॥९७३॥
कुबेरोऽप्यब्रवीद् देवि ! कुर्वे कस्याऽपि बन्धनम् ।

नान्यस्याऽपि विशेषात् ते व्रज स्थानं यथेप्सितम् ॥९७४॥
देवता प्राह भो भद्र ! स्वेच्छया गमनं कुतः ? ।
पुण्यैः परवशाया मे तानि तु त्वयि संप्रति ॥ ९७५ ॥
तेन त्वमेव मे स्थानं सोऽथ इष्टोऽप्यवज्ञया ।
अब्रवीदिदमप्यस्तु किन्तु त्वं कथमेष्यसि ? ॥ ९७६ ॥
श्रीरवोचदुपायेन कोऽसौ भद्र ! निशम्यताम् ? ।
श्रीदेव्या भवनेऽत्रारभूतवेषेण यो भवेत् ॥ ९७७ ॥
निमन्त्र्य भोजयित्वाऽसौ मध्यापवरके त्वया ।
स्पृष्टश्चेल्लकुटेनाहो भविता स्वर्णपूरुषः ॥ ९७८ ॥
(युग्मम्)
तथैव विधिना तेन देव्यादेशे कृते सति ।
सुवर्णपुरुषो जातः खण्डितोऽप्यक्षयो हि यः ॥ ९७९ ॥
तदा तत्रागतः पादक्षालनार्पकनापितः ।
चलदृष्टितया सर्वं वृत्तान्तं तमुदैक्षत ॥ ९८० ॥
अरेऽमीषां गृहे लक्ष्मीरित्थमेव प्रजायते ।
तत्कारिष्येऽहमप्येतदिति धृत्वा हृदि स्थितः ॥ ९८१ ॥
सोऽन्यदा तादृशं वीक्ष्य नरं देवकुलस्थितम् ।
निमन्त्र्य भोजयित्वाऽहो जघान लकुटेन तम् ॥ ९८२ ॥
प्रहारेण पतन्नुच्चैः स चक्रन्द तथा नरः ।
यथा श्रुत्वा तत्पारक्षास्तत्राऽऽजग्मुरुदायुधाः ॥ ९८३ ॥
तद् दृष्ट्वा नापितो बद्ध्वा तैः स राज्ञो निवेदितः ।
पृष्टो राज्ञा च वृत्तान्तं सर्वमाख्यानवानसौ ॥ ९८४ ॥
कुबेरस्य गृहे देव ! यथा स्वर्णनरोऽजनि ।
मयाऽपि तादृशं चक्रे फलमन्यादृशं त्वभूत् ॥ ९८५ ॥
अथाऽऽकार्य कुबेरस्तत् पृष्टो भूपेन कौतुकात् ।
सोऽपि सर्वमिदं मूलादाचचक्षे विचक्षणः ॥ ९८६ ॥
ततो राजाऽवदत् तोषाद्धन्योऽहं यस्य मे पुरे ।

ईदृशाः सन्ति दातारः पुण्याढ्याः सत्यभाषिणः ॥९८७॥
राज्ञेति सत्कृतो वाढं मोचयित्वा च चण्डिलम् ।
कुबेरः स्वगृहे गत्वा धर्मकृत्यपरोऽभवत् ॥ ९८८ ॥
ज्ञात्वा साधारणस्याऽपि दानस्य महिमामिति ।
भाव्यं यथाल्पसंतुष्टैः पात्रदानपरैर्नरैः ॥ ९८९ ॥
धनसार इति श्रुत्वा संविग्नः स्माऽऽह सुप्रभो ! ।
यद्येवं तन्ममाऽप्येतत्परिग्रहनियन्त्रणम् ॥ ९९० ॥
वित्तं यदर्जयिष्येऽहं चतुर्थं तस्य धारयन् ।
यावज्जीवमहं शेषं प्रदास्ये धर्मकर्मणि ॥ ९९१ ॥
अनाभोगादिवर्जं च कथञ्चिज्जानता मया ।
अद्यप्रभृति न ग्राह्यो दोषः कस्याऽपि सन्नसन् ॥ ९९२ ॥
प्रपन्नस्तेन चान्योऽपि गृहिधर्मो जिनोदितः ।
जन्मान्तरापराधं च केवली क्षमितो भृशम् ॥ ९९३ ॥
अन्यत्र विहृते तस्मिन् सोऽपि श्रेष्ठी परिभ्रमन् ।
ताम्रलिप्त्यां गतः पूर्वां वाणिज्यं कुरुते कृती ॥ ९९४ ॥
भावितोऽधिकं धर्मे व्ययन् वित्तमुपार्जितम् ।
जिनपूजादिना तत्र कञ्चित्कालं निनाय सः ॥ ९९५ ॥
अन्यदा गृहमस्त्येकं व्यन्तरेणोद्वसीकृतम् ।
तत्र प्रतिमया तस्थौ धनसारः कथञ्चन ॥ ९९६ ॥
देवोऽथ कुपितो नानारूपैस्तस्याऽतिभीषणैः ।
उपसर्गं व्यधात् तावद् यावत् सुरः सगृहृतः ॥ ९९७ ॥
विभाशितमनश्छायं समश्रीशोभितं मुखम् ।
धैर्यधीरं मनश्चाऽस्य दृष्ट्वा हृष्टः सुरोऽवदत् ॥ ९९८ ॥
धन्योऽसि त्वं महाभाग ! धन्या च जननी तव ।
यस्यैवं गृहिणोऽप्यासीद् विकारोऽन्तर्बहिर्न हि ॥ ९९९ ॥
तुष्टोऽस्मि किञ्चिद्याचस्व पुनः पुनरिमामिति ।

१ मर्षितम् ।

स यावत्सोमरं द्रष्टुं नायद् भूपः पुरीं गतः ॥ १००० ॥
यद्यपि त्वं निरीहोऽसि तथाऽपि वचसा मम ।
मधुरां गच्छ तत्र त्वं मानवस्नायी पवित्रितः ॥ १००१ ॥
इत्युक्त्वा राममित्या च जगामाऽदर्शनं गुरुः ।
मतिमां पारसिरया च श्रेष्ठी सिन्निमवाजिनम् ॥१००२॥
धनेन मम किं तेनाऽथवा भवतु येन तत् ।
दानतः स्वस्य कार्पण्यकलङ्कं मार्जयाम्यहम् ॥१००३॥
इति ध्यात्वा गतः पुर्यां मथुरायां निजं धनम् ।
यावत्तत्र तिथानेषु गन्तवं द्रव्यपांसनं ॥ १००४ ॥
देवालयं गतं याऽपि यस्मायाति दिने दिने ।
तेनेन भसितं यत्र नदुल्याताद्येन गुप्तात् ॥ १००५ ॥
एवं च विक्तितास्ताय चरणाग्रेरपि बान्धवः ।
यतः पश्यन्ति पुण्यानि शुभभावनानि यत् ॥ १००६ ॥
नरं स्वाग्रपुरं दृष्ट्वा स्वर्गार्धीनेव मन्यति ।
स्वयानगुभेन लोभात् मोदस्यैवाधिनाऽयते ॥ १००७ ॥
तत्र तुष्टं नवरेन कारितं श्रीवनन्दिरम् ।
परमाचाराश्चय वाष्पूर्णं दृष्ट्वा महैव राजने ॥ १००८ ॥
श्रीजीर्णोद्धारं च दत्तानि वित्तानि बहुशो हृदा ।
साद्यं यज्ञानुपूर्वत्य सार्वभौमावेनद्धांशिव ॥१००९॥
सोधे वाम्भाटर्थं यदवे गर्वयद्येवर्धं स्वपद् ।
द्वारार्य च दीनार्यः सर्ववीर्यशिन्वरापिता ॥१०१०॥
अल्पादर्जरावदेन वचुतेरी धने स्वः ।
रात्रौ सवर्षोमतो भद्रो स्वातवाग्निभवद सद्दाद् ॥१०११॥
इति सोमोत्सवो दाताद्वोगे दर्शी सदाद्दं कः ।
स्वत्याधिभा शुभं नेदं स्वर्देवस्थलं स्वाग्रद् ॥ १०१२ ॥
पुत्रता दिव्य कौशदे दिवाचे वार्यकरये ।
चतुर्यदशेत्वपुत्री स्वपुर सुराराद् । १०१३ ॥

ततश्च्युत्वा विदेहाख्यक्षेत्रे सुकुलसम्पदम् ।
प्राप्य काले तपः कृत्वा मोक्षसौख्यं समेष्यति ॥१०१४॥
फलं परिग्रहस्यैवं ग्रहे मोक्षे च वर्णितम् ।
दोषरूपं गुणमयं तद् द्वयं हृदि धार्यताम् ॥ १०१५ ॥
आस्तां चायततोऽर्थं यत् क्लेशहेतुः परिग्रहः ।
अस्यातिलौल्यताध्यानादप्यनर्थः प्रजायते ॥ १०१६ ॥
यथा कार्पटिकः कोऽपि भिक्षासक्तुभृतं घटम् ।
विमुच्य निजपादान्ते शून्यदेवकुलेऽस्वपीत् ॥ १०१७ ॥
तत्र जाग्रदिदं दध्याविमान् विक्रीय सक्तुकान् ।
तन्मूल्येन ग्रहीष्येऽहमजां सापत्यया तया ॥ १०१८ ॥
धेनुं धेन्वा च महिषीं तयाऽपि वरवाजिनीम् ।
तस्याः किशोरकैर्दिव्यैर्बहु द्रव्यं भविष्यति ॥ १०१९ ॥
तेनाऽत्र कारयिष्यामि सौधमुच्चं मनोहरम् ।
सचित्रशालिकालिन्दमत्तवारणजालकम् ॥ १०२० ॥
तत्र शय्यासनाद्यं च संस्थाप्य सदुपस्करम् ।
मेलयित्वा परीवारं निमन्त्र्य स्वजनं जनम् ॥ १०२१ ॥
सुतामुत्तमविभस्य परिणेष्यामि सुन्दरीम् ।
सर्वलक्षणसंपूर्णस्तस्याश्च भविता सुतः ॥ १०२२ ॥
बहुद्रव्यागमे जाते कृते वर्धापनोत्सवे ।
मनोरथशतैः सार्धं वृद्धिं यास्यति स क्रमात् ॥ १०२३ ॥
अन्यदा बहिरायातः सुतं दृष्ट्वा गृहाङ्गणे ।
रुदन्तं कुपितो भार्यामाहनिष्येऽहमंह्रिणा ॥ १०२४ ॥
इत्यविमृशतो ध्यात्वा पादाघातप्रसारतः ।
घटं भग्नं गतान् सक्तून् शुशोच स भृशं बहु ॥ १०२५ ॥
विवेकिभिरिति ज्ञात्वा परिग्रहनियन्त्रणम् ।
कार्यं येन सपूर्तिस्तस्मात्सैव मर्यादितिप ॥ १०२६ ॥
पञ्चमूलानि पञ्चाऽप्यणुव्रतानि जिनेश्वरैः ।

रामभागीनमान्येभिः शनैर्यान्ति निजं पुरीं ॥ १०२७ ॥
स्थूलसूक्ष्मविभेदेन सर्वथा पालितानि तु ।
स्फुरेनान्येव हि महाव्रतानि यतिनामिह ॥ १०२८ ॥
आर्याभिः शीघ्रमानन्दमार्गानुवर्तिनिर्ग्रन्थम् ।
सिद्धिं यत्र यथाशक्ति पालितव्यं ततो बुधैः ॥ १०२९ ॥
इति तस्य मुनेर्वाचोऽश्रुण्वन्त बहवो जनाः ।
नियमाभिग्रहं देशविरतिं च प्रपेदिरे ॥ १०३० ॥
रामा विरक्तचेतस्तु विरक्तात्मा गुणाधिकः ।
देहार्थे विमुखीभूय परमार्थपरो अभूत् ॥ १०३१ ॥
अज्ञानपटले ध्वस्ते गुरुणा शास्त्रशालिनः ।
निजं राज्यं प्रधानेन त्यागमार्गं प्रपद्यते ॥ १०३२ ॥
तत्पूर्वकथार्थाय हृदये स विभावयन् ।
क्षणमेवं महानन्दाब्धिनिमग्न इवाऽभवत् ॥ १०३३ ॥
(युग्मम्)
माया-लोभ-मद-क्रोध-काम-मोह-महार्ति-वशाः ।
ये वाञ्छन्ति कषायार्थं न तदान्ते नराधमाः ॥ १०३४ ॥
ये रागद्वेषयनतो विवेकविकला नराः ।
कथायिष्यन्ति पातस्य रामनाम्ने विमूढकाः ॥ १०३५ ॥
ये मोहदूषणाविष्टाः विक्षिप्तमस्तका नराः ।
कथायिष्यन्ति मेघानां हेयासे बालकाः ॥ १०३६ ॥
येऽसत्याहंकारेण येन ताऽविष्यन्ति ये ।
तुरां वदेकथा देवीं कारितवारने बालकाः ॥ १०३७ ॥
यथा-
कदाचिदार्यैश्वर्याऽज्ञानादेवं कविपुंगवः ।
एकोऽरहारकाराभं स्मरहृद्यं स्तनः स्मिता ॥ १०३८ ॥
हारार हाज्ञाभिर्दृहराध स्वदरा देव ।
वार्ड कुमरोदेहेऽमानुदर्शनं स्वदा हृदे ! ॥ १०३९ ॥

निमित्तमात्रतां योऽपि धर्मे सर्वज्ञभाषिते ।
प्रतिपद्येत जीवस्य सोऽपि धर्मगुरुर्मतः ॥ १०८० ॥
भवानिव विशेषेण हेतूदाहरणैर्युतम् ।
क इदं तत्त्वमाख्याति तत् त्वं मे शरणं मुने!! ॥१०४१॥
इत्युक्त्वा भवने गत्वा कृत्यमाख्याय मन्त्रिणाम् ।
संबोध्य नन्दने राज्यभारमारोपयद् नृपः ॥ १०४२ ॥
स्वयं सुरगुरोः पार्श्वे परिव्रज्यामुपाददे ।
दुष्कर्मशस्त्रमुद्धर्तुमयस्कान्तमणिप्रभाम् ॥ १०४३ ॥
ज्ञानान्माविदितोत्सर्गोऽपवादविधिरागमात् ।
गीतार्थश्च क्रमाज्जज्ञे श्रुतस्कन्ध इवाङ्गवान् ॥१०४४॥
गुरोरनुज्ञयैकाकिविहारं प्रतिपद्य सः ।
आकाशगमनेनागात् पुष्करद्वीपमन्यदा ॥ १०४५ ॥
शाश्वतानर्हतस्तत्र नत्वा वैताढ्यसन्निधौ ।
प्रदेशे हिमशैलस्य स तस्थौ प्रतिमाधरः ॥ १०४६ ॥
तप्यमानस्तपस्तीव्रं सहमानः परीषहान् ।
साम्यमग्नमनाः कालं स तत्रागमयन्मुनिः ॥ १०४७ ॥
सोऽपि जीवः कुर्कुटाहिरुद्वृत्य नरकात् ततः ।
हेमाद्रेर्गह्वरे तस्य महाहिरुदपद्यत ॥ १०४८ ॥
दोर्दण्ड इव कालस्य जन्तून् कवलयन् बहून् ।
आहारार्थं स बभ्राम वने तस्मिन्नहर्निशम् ॥ १०४९ ॥
अन्यदा पर्यटन् सोऽहिर्निकुञ्जस्यमुदैक्षत ।
ध्यानैकतानं किरणवेगर्षि स्तम्भवत् स्थितम् ॥१०५०॥
सद्यः प्राग्जन्मवैरेण सोऽनिकोपारुणेक्षणः ।
भोगिनावेष्टयत् साधुं चन्दनद्रुमिवाथ तम् ॥ १०५१ ॥
दंष्ट्राभिर्विषभीष्माभिर्दन्दशूको ददंश सः ।
मुनिं स्थानेषु भूयस्सु दंशेषु प्रक्षरन् विषम् ॥ १०५२ ॥
दष्टो च स मुनिर्वाऽमयं कर्मक्षयाय मे ।

गुप्तप्रकारी मेनादिर्नोपकारी मनागपि ॥ १०५३ ॥
जीवित्वाऽपि चिरं धर्म शमः कार्यो मया ननु ।
सोऽद्यैव विहितोऽनेन कृतकृत्योऽस्मि सर्वथा ॥ १०५४ ॥
ध्यात्वेत्यालोचना कृत्वा क्षमयित्वाऽखिलं जगत् ।
नमस्कारं स्मरन् धर्मध्यानी सोऽनशनं व्यधात् ॥१०५५॥
देहनिष्प्रकम्पोऽस्थात् कायेन मनसाऽपि च ।
अच्युतरिपुतिपोर्ध्याना लीलमच्युतमेव सन् ॥ १०५६ ॥
मृत्वा स द्वादशे कल्पे द्वाविंशत्यर्णवस्थितिः ।
अच्युतस्थसुपावर्ते विमाने प्रवरः सुरः ॥ १०५७ ॥
सुखमानसनदः तत्र चिरकालं विविधर्द्धिभिः ।
सेव्यमानः सुरैरथास्त कालमतिवाहयन् ॥ १०५८ ॥
हेमाद्रिकटके भ्राम्यन् सोऽन्यदा दिव्यवर्द्धिना ।
ददर्श धूमप्रभां प्राप सप्तदशार्णवस्थितिः ॥ १०५९ ॥
खण्ड्यन्ते निम्नगो यत्र कुम्भ्यन्ते बज्रतुण्डगैः ।
पच्यन्ते कुण्डकुम्भीषु भिद्यन्ते निशितासिभिः ॥१०६०॥
करपत्रैर्विदार्यन्ते भज्यन्ते काष्ठमुद्गरैः ।
महायन्त्रेषु पील्यन्ते पाय्यन्ते क्वथितं त्रपु ॥ १०६१ ॥
अयोरथेषु योज्यन्ते आस्फाल्यन्ते शिलातले ।
क्षिप्यन्ते वह्निकुण्डेषु स्थाप्यन्ते तप्तभूमिषु ॥ १०६२ ॥
सेवस्वभावजं निरयकर्योऽन्यथाभ्यां कृतं च यत् ।
वेद्यन्ते महादुःखं मारका नारकान्तराः ॥ १०६३ ॥
सार्थद्विजयन्त्रादुर्भीमा मारणवेदनाः ।
स तथानुभवंस्तस्थौ मुरारिर्भीमान्तपुष्टिकः ॥ १०६४ ॥
श्रीमे सोमसमेतरसःसदने रत्नहीरो ऋत-
श्वेताम्बरहतसत्पाञ्जलिरिव नमच्छैलोक्ष्माप्रतापः ।
इत्यस्य त्रिषष्टिपूर्वकर्णाहित्ये पदेऽन्यसदः

श्रेयः पार्श्वजिनस्तनोतु भवतां भाविकगम्यो विभुः ॥१०६५॥
इति श्रीकालिकाचार्यसंतानीयश्रीभावदेवसूरिविरचिते श्रीपार्श्वनाथचरित्रे
महाकाव्ये भावाङ्केऽष्टसर्गे श्रीपार्श्वनाथचतुर्थ-पञ्चमभववर्णनो नाम
द्वितीयः सर्गः ।

अर्हम्

अथ तृतीयः सर्गः ।

इहैव जम्बूद्वीपेऽस्मिन् महाविदेहभूषणे ।
सुगन्धे विजयेऽस्त्युर्व्याः पुरी नाम्ना शुभंकरा ॥ १ ॥
कल्पद्रुमसमैर्दातृजनैर्या देवमन्दिरैः ।
अमरीतुल्यनारीभिः सुमनोभिर्मनोरमा ॥ २ ॥
भवनैः स्वर्णमयूखमणिभिः स्फुरदंशुभिः ।
स्वर्गीकृतमिव स्वस्या पुरः सारं विडम्बिनी ॥ ३ ॥
सर्वामरगृहोड्डीनभासाम्लजलाशये ।
यस्यां निशि विराजन्ते कुमुदानीव तारकाः ॥ ४ ॥
तत्राद्भुतगुणो वज्रवीर्यनामा नृपोऽभवत् ।
वज्रपातात्म यो विश्वे शत्रूणां पातनमपि ॥ ५ ॥
[illegible] ध्रुवम् ।
[illegible] ॥ ६ ॥
तस्य लक्ष्मीवती नाम प्रिया [illegible] ।
[illegible] श्रीरिव भुवि स्थिता ॥ ७ ॥
[illegible] गुणैः ।
[illegible] ॥ ८ ॥

१ इत्य.

जीवः किरणवितस्य स्पृष्ट्वा पूर्णा पूरस्पृतात् ।
दृष्ट्वा अवातरत् तस्याः कुक्षिगर्भे महात्मन् ॥ ९ ॥
सात्त्विक समयं पुत्रमुत्तमप्रमुदितम् ।
प्रपूर्णीपूर्णं विश्वदृक्षणकांशसुधाकरम् ॥ १० ॥
निहते सुतके जाते यथाविनयदीक्षिते ।
वज्रनाभ इति स्पष्टं तस्य नाम प्रतिष्ठितम् ॥ ११ ॥
आनन्देन समं विप्रांश्चिन्तयुः पुण्यपुरुषाः ।
वर्धमानः स बालार्थे प्रातिभः सत्कलाः कलाः ॥ १२ ॥
कलाकलापसम्पन्नः प्राप्तेव स न केवलम् ।
कुलस्योद्योतकत्वं यतः इदं शुभमप्रथयात् ॥ १३ ॥
स प्रमाद्रूपवत्त्वं यौवनारण्यगुञ्जनम् ।
मदनस्य निर्विघ्नविधाभिवर्धनद्रुमम् ॥ १४ ॥
महौजसा च विरतीनां तस्य रूपवान् समं गतिः ।
विभवेण समं वक्षःस्थलं पीवरतां ययौ ॥ १५ ॥
कुमारवृन्दं प्राप बान्धवाभिर्विधिः सह ।
सदाचारविचारेण प्रसाद शुभावहम् ॥ १६ ॥
शास्त्रालापविनोदेन कलाकलापचारेण च ।
अनुरागवशस्वर्याः क्रीडन स न तस्य हृदि स्थितः !
अन्यदा वज्रदेवोऽध्यक्षवाक्यो निजात्मजम् ।
सदायुं वज्रनाभाय वज्रवीर्यहृदयान्वतम् ॥ १८ ॥
मायया दत्तवन् कन्यां कुमारीं विमलाभिधाम् ।
रूपेण जितदेवाङ्गनाम् दिव्यापीठिव कान्तवत् ॥ १९
स हिमीशोऽत्यवादीवर्धितोऽभवत् पुरत् ।
कुर्वन् धर्मविधिं दाने दाने च विनये श्रयं ॥ २०
अन्यदा स्वदितुर्दर्शनेन तत्कुलमागतः ।
सत्यानस्य पुरेशस्य कुमारश्चालितः स्थितः ।
स्वाभिरागी स च दाशः कुलं दर्शनारत् ।

श्रेयः पार्श्वजिनस्तनोतु भवतां मात्विकगम्यो विभुः ॥१०६५॥
इति श्रीकालिकाचार्यसंतानीयश्रीभावदेवसूरिविरचिते श्रीपार्श्वनाथचरित्रे
महाकाव्ये भावाङ्केऽष्टसर्गे श्रीपार्श्वनाथचतुर्थ-पञ्चमभववर्णनो नाम
द्वितीयः सर्गः ।

अर्हम्

अथ तृतीयः सर्गः ।

इहैव जम्बूद्वीपेऽस्मिन् प्रत्यग्विदेहभूषणे ।
सुगन्धे विजयेऽत्युच्चैः पुरी नाम्ना शुभंकरा ॥ १ ॥
कल्पद्रुमगणैर्दातृनरैर्या देवमन्दिरैः ।
अप्सरस्तुल्यनारीभिः सुमनोभिर्मनोरमा ॥ २ ॥
भवनैः स्वर्णमयपुष्पिणीभिः स्फुरद्द्युभिः ।
स्वर्गीकृतापि भाभ्या पुरः सारं विडौजसो ॥ ३ ॥
मर्गीयगृहोद्यानमणिमालासमाकुले ।
यस्यां निशि विराजन्ते कुमुदानीव तारकाः ॥ ४ ॥
तत्राद्भुतगुणो वज्रवीर्यनामा नृपोऽभवत् ।
वज्रपाणिसमो यो विश्वे कीर्त्या परम्परामपि ॥ ५ ॥
[illegible] भूतम् ।
[illegible] हरिरेव [illegible] ॥ ६ ॥
तस्य लक्ष्मीवती नाम प्रिया शीलगुणान्विता ।
[illegible] पृथ्वी [illegible] ॥ ७ ॥
[illegible] सुरैः ।
[illegible] ॥ ८ ॥

१ [illegible] ।

जीवः किरणवेगस्य च्युत्वा पूर्णायुरच्युतात् ।
देव्या अवातरत्तस्याः कुक्षिसीम्नि सरोजवत् ॥ ९ ॥
साऽसूत समये पुत्रमुत्तमस्वप्नसूचितम् ।
धरणीभूषणं विश्वदृक्चकोरसुधाकरम् ॥ १० ॥
निवृत्ते सूतके जाते वर्धापनमहोत्सवे ।
वज्रनाभ इति स्पष्टं तस्य नाम प्रतिष्ठितम् ॥ ११ ॥
आनन्देन समं विश्वैर्वर्धिष्णुः पुण्यपूर्णैः ।
वर्धमानः स कौमार्ये ग्राहितः सकलाः कलाः ॥ १२ ॥
कलाकलापसम्पन्नः शशीव स न केवलम् ।
कुमुदेषोद्बोधं यो दधे हर्षं कुवलयेऽप्यधात् ॥ १३ ॥
स क्रमादुदयसेव्यं प्रापत्तारुण्यमुज्ज्वलम् ।
मदमत्तकर्णानिशविथानिबद्धमुखम् ॥ १४ ॥
तद्दीने च विस्तीर्णा तस्य दृष्ट्वा नृपे मतिः ।
विक्रमेण समं वक्षःस्थलं पीवरत्वं ययौ ॥ १५ ॥
कुमारमुदरं प्राप कौतुकाभ्यासादिभिः सह ।
साहायारविचारेण प्रससार भुजाबलम् ॥ १६ ॥
शास्त्रशास्त्रविनोदेन कलाकलापरेण च ।
अनुत्तमस्वप्नर्धीः सोऽहं स न कस्य हृदि स्थितः ? ॥१७॥
अन्यदा वज्रवीर्योऽस्य वज्रराशे निशाद्रुमात् ।
यदातु वज्रनाभाय वज्रवीर्यनृपात्मजम् ॥ १८ ॥
साऽपयोदवहत्कन्यां कुमारो विजयाभिधाम् ।
कपेन जितदर्पधाद् दिव्याङ्गीव मान्मथम् ॥ १९ ॥
स द्वितीयोऽप्यनादिवदाद्दीर्घोऽपवद् पृष्ठद् ।
कुटीं धर्मसिद्धौ दाने दाने च विजये मदे ॥ २० ॥
अन्यदा क्ष्मादिहुर्दिद्दुरनाश वासुकवद्रदः ।
मत्रास्य दुर्वार्यदः कुमारस्यान्विवे स्थितः ॥ २१ ॥
साक्षितवादी स च दावः कुमारं धर्मान्तरक्षत् ।

वीक्ष्यावादीदहो ! मुग्ध ! किमेषा कष्टकल्पना ? ॥ २२ ॥
केन त्वं विप्रलब्धोऽसि यद् धर्मात् सुगतिर्भवेत् ? ।
तदेव हि सुखं दुःखं यत् साक्षादिह दृश्यते ॥ २३ ॥
मनो-वचन-कायानां ततस्त्वं पूरयेप्सितम् ।
गुणधर्मोऽव्याधयेत्थं लब्धं मा हारयेः सुखम् ॥ २४ ॥
इत्यादि राजभूः श्रुत्वा दध्यौ तूर्णीरिहोत्तरम् ।
मतिभ्रंशाय संवादः कुग्रहग्रहिलैः सह ॥ २५ ॥
अस्याऽकल्याणमित्रत्वं मद्धन्धोरपि धिक् कथम् ? ।
तदेनं बोधयिष्यामि कुतोऽपि ज्ञानिनो मुनेः ॥ २६ ॥
अन्यदा लोकचन्द्राख्यः सूरिर्भूरिमुनिश्रितः ।
वहिस्तत्राययौ ज्ञानतपःश्रीवेणिसङ्गमः ॥ २७ ॥
तमुद्यानस्थितं श्रुत्वा कुमारः सपरिच्छदः ।
कुबेरसहितोऽगच्छदतुच्छात्माऽभिवन्दितुम् ॥ २८ ॥
विधिना शुद्धभावेन ववन्दे स मुनीश्वरम् ।
कुमारस्योपरोधेन कुबेरोऽपि ननाम तम् ॥२९॥
उपविष्टे यथास्थानं कुमारप्रमुखे जने ।
धर्मोद्यानसुधाकुल्यां प्रारेभे देशनां मुनिः ॥ ३० ॥
इह प्रकृत्या स्वच्छोऽपि जीवः कर्ममलावृतः ।
लभते विविधं दुःखं भ्राम्यन् गतिचतुष्टये ॥ ३१ ॥
तच्च कर्माष्टधा ज्ञान-दर्शनावरणे तथा ।
मोहनीयं वेद्यमायुर्नामगोत्राऽन्तरायकम् ॥ ३२ ॥
मति-श्रुताऽवधि-मनःपर्याय-केवलात्मकम् ।
ज्ञानं पञ्चविधं तस्यावरणं चापि पञ्चधा ॥ ३३ ॥
अचक्षु श्चक्षु-रवधि-केवलं दर्शनावृति ।
निद्रा पञ्चेति नवधा दर्शनावरणं भवेत् ॥ ३४ ॥
कषायाः षोडशमिदाश्रिके मिथ्यात्व-वेदयोः ।
हास्यादिषट्कं मोहः स्यादऽष्टाविंशतिनिर्मितः ॥ ३५ ॥

सुखे दुःखे द्विधा वेद्यमायुः कर्म चतुर्विधम् ।
तिर्यग् नारक गीर्वाण-मनुष्यगतिभेदतः ॥ ३६ ॥
अप्यनेकविधं नाम शुभाशुभविभेदतः ।
द्विविधं गोत्रमप्युच्चैर्नीचैर्भेदाद् द्विधा भवेत् ॥ ३७ ॥
दान-लाभयोर्वीर्यस्य तथा भोगोपभोगयोः ।
प्रत्यूहकरणात् पञ्चविधं कर्मान्तरायकम् ॥ ३८ ॥
प्रतिकूलतया द्वेषादन्तरायादपह्नवात् ।
ज्ञान दर्शनयोर्जीवो यात्यावरणद्वयम् ॥ ३९ ॥
अनुकम्पा-व्रतोद्योग गुरुभक्ति क्षमादिभिः ।
सुवेद्यं बध्यते कर्म दुःखवेद्यं तथेतरैः ॥ ४० ॥
सर्वज्ञ गुरु सङ्घादौ प्रत्यनीकतया ध्रुवम् ।
दर्शनीयमोहनीयं स्यादनन्तभवकारकम् ॥ ४१ ॥
राग द्वेष महामोहयुतस्तीव्रकषाययुक् ।
द्वेधा सर्वचारित्रघ्नमोहनीयस्य बन्धकः ॥ ४२ ॥
हिंसादिभिः दुःशीलश्च महारम्भपरिग्रहः ।
पापः पञ्चेन्द्रियघाती नारकायुर्निबन्धकः ॥ ४३ ॥
उन्मार्गदेशको मार्गनाशको बहुमायिकः ।
शठशीलः सशल्यश्च तिर्यग्योन्यायुरर्जयेत् ॥ ४४ ॥
प्रकृत्याऽल्पकषायो यः शील-संयमवर्जितः ।
दानशीलो मनुष्यायुर्गुणैर्बध्नाति मध्यमैः ॥ ४५ ॥
अकामनिर्जरा-बालतपो ऽणुव्रत-सुव्रतैः ।
जीवो बध्नाति देवायुः सम्यग्दृष्टिश्च यो भवेत् ॥ ४६ ॥
मनो-वचन कायेषु वक्रो गौरवतत्परः ।
अशुभं नाम बध्नाति शुभं तदितरैः पुनः ॥ ४७ ॥
गुणैषी निर्मदो भक्तोऽर्हदाद्यागमादिषु ।
उच्चैर्गोत्रं निबध्नाति नीचैस्तु तद्विपर्ययात् ॥ ४८ ॥
हिंसादिनिरतो जीवो जिनपूजादिविघ्नकृत् ।

अर्जयत्यन्तरायाख्यं कर्माभीष्टार्थबाधकम् ॥ ४९ ॥
कोटाकोट्यः सागराणां मोहनीयस्य सप्ततिः ।
चतुर्णां ताः पुनस्त्रिंशद् विंशतिर्नाम-गोत्रयोः ॥ ५० ॥
आयुषस्तु त्रयस्त्रिंशत् सागरा एव केवलाः ।
उत्कृष्टा स्थितिरित्येवमष्टानामपि कर्मणाम् ॥ ५१ ॥
जघन्या सा तु वेद्यस्य मुहूर्ता द्वादश स्मृताः ।
नाम्नो गोत्रस्य चाष्टान्तर्मुहूर्तं शेषकर्मणाम् ॥ ५२ ॥
ग्थाप्रवृत्तिकरणात् कर्माण्यात्माऽखिलान्यपि ।
मस्यैककोटाकोट्यन्तःस्थितीनि कुरुते सदा ॥ ५३ ॥
मपूर्वकरणात् तेषां तदा ग्रन्थिं भिनत्त्यसौ ।
ाप्यानिवृत्तिकरणं सम्यक्त्वं लभते ततः ॥ ५४ ॥
ान प्राप्यामृतेनेव सचैतन्यं सुखीभवेत् ।
ऽब्धास्वाद इवाधत्ते जिनधर्मे मनः शनैः ॥ ५५ ॥
हस्थ-यतिधर्मं च प्रवृद्ध्या प्राप्नुवन्नथ ।
ातकर्ममलस्तेन लभते परमं पदम् ॥ ५६ ॥
ततो धन्यः स सम्यक्त्वरत्नं स्फुरति यद्हृदि ।
ा तु धन्यतमो यस्तदुच्चरोच्चरतां नयेत् ॥ ५७ ॥
ा एव पुरुषः सार्थनामा शेषास्तु बिभ्रति ।
ाख्यां डित्थ-डवित्थादिशब्दा इव निरर्थिकाम् ॥ ५८ ॥
ुत्वा कुबेरस्तद्दर्पात् स्फुरदोष्ठपुटो जगौ ।
ाचार्य ! सर्वमप्येतदसंबद्धं त्वयोदितम् ॥ ५९ ॥
ाधारो धर्मकर्मादिगुणौघः स्थाप्यते त्वया ।
ावत् स एव नास्त्यात्मा निराधारा हता गुणाः ॥ ६० ॥
तस्तदेव सद्वस्तु यः स्यादिन्द्रियगोचरः ।
चायमिन्द्रियग्राह्यो जीवस्तस्मान्न विद्यते ॥ ६१ ॥
था चोक्तम्—
मस्तवस्तुविस्तारग्राहिभिश्चक्षुरादिभिः ।

यस्य संवेद्यते तस्य विद्यते वियदब्जवत् ॥ ६२ ॥
चेतनाव्यवहारस्तु तथा देहादिसंस्थितिः ।
पृथ्व्यादिभूतसङ्घातपरिणामो हि केवलम् ॥ ६३ ॥
तस्माद्धर्मक्रिया व्यर्थपावापाकारिणो गुणाः ।
न च तेषां फलं साक्षाद्दीक्ष्यते यत्र किंचन ॥ ६४ ॥
किञ्च कष्टात् तपस्यादेः कथङ्कारं सुखं भवेत् ? ।
कारणैः सदृशं कार्यं फलं बीजानुगं च यत् ॥ ६५ ॥
शान्तात्मा मुनिरप्युचे देवानांप्रिय ! यत्त्वया ।
उक्तं स्वोक्तिविरुद्धं तद् माता वन्ध्यादिवाक्यवत् ॥ ६६ ॥
यतो येन प्रमाणेन जीवाभावस्त्वयोच्यते ।
तदस्ति नास्ति वा तत्रास्तित्वं तावत्तवाऽघटम् ॥ ६७ ॥
ज्ञानरूपं प्रमाणं हि न स्यादिन्द्रियगोचरः ।
नास्तिपक्षे तु तदकिञ्चित्करं शशशृङ्गवत् ॥ ६८ ॥
किञ्च,
सन्ति रूपादयो भावा यथान्ध-बधिरादिभिः ।
अनुपलब्धा अप्येते तदन्यैरुपलम्भतः ॥ ६९ ॥
तथात्मा चर्मदृष्टीनामदृष्टोऽप्येष विद्यते ।
प्रत्यक्षत्वात् त्रिकालेऽपि परमज्ञानचक्षुषाम् ॥ ७० ॥
यत उक्तम्—
अनिन्द्रियगुणं जीवमग्राह्यं मांसचक्षुषाम् ।
सिद्धाः पश्यन्ति सर्वज्ञाः ज्ञानसिद्धाश्च साधवः ॥७१॥
यच्च पृथ्व्यादिसङ्घाताच्चेतना गदिता त्वया ।
तेषां प्रत्येकचैतन्यात् समुदायेऽपि सा भवेत् ॥ ७२ ॥
वालुकायामसत् तैलं वालुकापाणकेऽपि न ।
अत एकेन्द्रिया जीवाः सिद्धा पृथ्व्यादयः स्फुटम् ॥७३॥
तस्मात् ज्ञानादिधर्मेभ्यो भिन्नाभिन्नविशेषवान् ।
यथोक्तकर्मणः कर्ता भोक्ता कर्मफलस्य च ॥ ७४ ॥

कर्म्मविद्धुनाथाय गतन्ते पुनरुत्तमाः ॥ १२३ ॥
एवं च व्रजतो नित्यं मानसोत्साहराशिभिः ।
आकृष्ट इव पश्चाऽऽशु श्रीगिरिनिकटोऽभवत् ॥ १२४ ॥
सिद्धेश्वराभिरे. गिरिनिरीक्ष्य बंधकरेशगम् ।
[illegible] तुष्टो नत्वा सोऽवदत् ॥ १२५ ॥
[illegible] कृपां कुरु मुनीश्वर ! ।
[illegible] ॥ १२६ ॥
[illegible] दुर्लभम् ।
[illegible] ॥ १२७ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १२८ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १२९ ॥
[illegible] ।
[illegible] गुरुः ॥ १३० ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १३१ ॥
[illegible] महाभाग ! [illegible] ।
[illegible] ॥ १३२ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १३३ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १३४ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १३५ ॥
[illegible]

[illegible]

कस्मैचिदद्भुतार्थाय यतन्ते पुनरुत्तमाः ॥ १२३ ॥
एवं च व्रजतो नित्यं मानसोत्साहरश्मिभिः ।
आकृष्ट इव यस्याऽऽशु श्रीगिरिर्निकटोऽभवत् ॥ १२४ ॥
सिद्धेश्वराभिधं विद्यासिद्धं तत्रैकदेशगम् ।
प्रसन्नास्यं नृपो दृष्ट्वा तुष्टो नत्वा ततोऽवदत् ॥ १२५ ॥
त्वन्मूर्तिदर्शनेनैव कृतार्थोऽहं मुनीश्वर ! ।
अयच्छन्नब्रुवाणोऽपि जगदाह्लादयेच्छशी ॥ १२६ ॥
अतस्तव पदाम्भोजद्वयं दुर्लभसङ्गमम् ।
संसेविष्येऽनुजानीहीत्यनिषिद्धस्तथाऽकरोत् ॥ १२७ ॥
तत्रैको ब्राह्मणोऽग्रेऽपि विद्यायै तिष्ठते चिरात् ।
तत्कृतो विनयोऽप्यस्य दुःखाय मुहुरर्थनात् ॥ १२८ ॥
बीजमुप्तं शुभक्षेत्रे स्वयमेव यथोदियेत् ।
यथाऽन्यदपि सत्कर्म दैन्यं क्लेशाय केवलम् ॥ १२९ ॥
आसनन्यास-चरणक्षालनाद्यैर्मनोऽनुगैः ।
नृपस्य विनयैर्वाच्चारहितैर्मुमुदे गुरुः ॥ १३० ॥
एकाग्रमनसा ध्याता देवाः शैलमया अपि ।
अचिरेणैव तुष्यन्ति किं पुनश्चेतनो जनः ? ॥ १३१ ॥
अब्रवीच महाभाग ! सदाचारेण ते मया ।
ज्ञातं कोऽपि नरोत्तंसस्त्वं देशान्तरकौतुकी ॥ १३२ ॥
विनयात् तव तुष्टोऽस्मि तत् त्वं विद्यां गृहाण मे ।
परकायप्रवेशाख्यां यद् भक्तेः स्यां यथाऽनृणः ॥ १३३ ॥
तत् श्रुत्वा विक्रमः स्वार्थशिथिलोऽग्रेतनं नरम् ।
चिरकालागतं दीनं दृष्ट्वा दध्यौ लसद्दयः ॥ १३४ ॥
अस्मिन् पुरास्थिते हन्त ! निराशे गुरुबान्धवे ।
लब्धविद्यः कथं यामि तद्देतामस्य दापये ॥ १३५ ॥
प्रभाषे च प्रभो ! पूज्य ! सेवाहेवाकिनाश्चिरात् ।

१ मनोगतैरित्यपि ।

कस्मैचिदद्भुतार्थाय यतन्ते पुनरुत्तमाः ॥ १२३ ॥
एवं च व्रजतो नित्यं मानसोत्साहरश्मिभिः ।
आकृष्ट इव यस्याऽऽशु श्रीगिरिर्निकटोऽभवत् ॥ १२४ ॥
सिद्धेश्वराभिधं विद्यासिद्धं तत्रैकदेशगम् ।
प्रसन्नास्यं नृपो दृष्ट्वा तुष्टो नत्वा ततोऽवदत् ॥ १२५ ॥
त्वन्मूर्तिदर्शनेनैव कृतार्थोऽहं मुनीश्वर ! ।
अयच्छन्नमृवाणोऽपि जगदाह्लादयेच्छशी ॥ १२६ ॥
अतस्तव पदाम्भोजद्वयं दुर्लभसङ्गमम् ।
संसेविष्येऽनुजानीहीत्यनिषिद्धस्तथाऽकरोत् ॥ १२७ ॥
तत्रैको ब्राह्मणोऽग्रेऽपि विद्यार्थं निष्ठते चिरात् ।
तत्कृतो विनयोऽप्यस्य दुःखाय मुहुरर्थनात् ॥ १२८ ॥
बीजमुप्तं शुभक्षेत्रे स्वयमेव यथोदयेत् ।
यथाऽन्यदपि सत्कर्म दैन्यं क्लेशाय केवलम् ॥ १२९ ॥
आसनन्यास-चरणक्षालनार्यैर्मनोऽनुगः ।
नृपस्य विनयैर्वाच्चारहृद्यैर्मुमुदे गुरुः ॥ १३० ॥
एकाग्रमनसा ध्याता देवाः शैलमया अपि ।
अचिरेणैव तुष्यन्ति किं पुनश्चेतनो जनः ? ॥ १३१ ॥
अब्रवीच्च महाभाग ! सदाचारेण ते मया ।
ज्ञातं कोऽपि नरोत्तंसस्त्वं देशान्तरकौतुकी ॥ १३२ ॥
विनयात् तव तुष्टोऽस्मि तत् त्वं विद्यां गृहाण मे ।
परकायप्रवेशाख्यां यद् भक्तेः स्वा यथा जनः ॥ १३३ ॥
तत् श्रुत्वा विक्रमः स्वार्थशिथिलोऽग्रेतन नाम ।
चिरकालागतं दीनं दृष्ट्वा दध्यौ क्षमदयः ॥ १३४ ॥
अस्मिन् पुराऽर्थिते हन्त ! निराशे गुरुणार्थिते ।
स्वार्थिनः कथं यामि ऽदैतापस्य दायकं ॥ १३५ ॥
यथार्थं च क्षमो ! नृप ! मेवादेवानिधिरात् ।

1 [illegible]

क्षुत-स्खलित-शङ्कादौ चिरं जीवतु विक्रमः ।
इत्यूचानं जनं हृष्टो वीक्षते सर्वतः पुरीम् ॥१४९॥
(युग्मम्)

तदा च नृपसौधान्तः पट्टकुञ्जरमृत्युना ।
तल्लोकमाकुलं दृष्ट्वा ययौ राजा द्विजान्तिके ॥१५०॥
उवाच मित्रं भो विद्याविलासरसिको गजे ।
प्रविश्य चरितं किञ्चिद् वीक्षे प्रासादमध्यगम् ॥१५१॥
एकान्ते मम कायस्य तत् त्वं प्राहरिको भव ।
ज्ञातस्वरूपप्रकटो भविष्यामि त्वया सह ॥१५२॥
इति स्वं तत्र मुक्त्वाङ्गं राजा गजकलेवरम् ।
प्रविवेश करीन्द्रोऽपि पूर्ववद् विलसत्यलम् ॥१५३॥
न केवलं गजो राज्ञा सजीवो विहितो निजः ।
राजवर्गोऽपि तन्मृत्युमृतः सर्वोऽपि जीवितः ॥१५४॥
प्रावर्तन्त गजेन्द्रस्य विविधा मङ्गलोत्सवाः ।
कायान्तरगतस्यापि राज्ञो भोगप्रदो विधिः ॥१५५॥
इतश्च दुर्जनात्माऽसौ तनुमाहरिको नरः ।
विश्वासघातको मित्रद्रोही लोभादचिन्तयत् ॥१५६॥
महादारिद्र्यदग्धेन किमनेनाङ्गकेन मे ? ।
प्रविश्य विक्रमस्याङ्गे कुर्वे राज्यं निराकुलः ॥१५७॥
तथा कृत्वा स सौधान्तः प्रविष्टः कृत्रिमो नृपः ।
योग्यभूमिमजानानश्चकितोऽरण्यजीववत् ॥ १५८ ॥
ससंभ्रमागतामात्यबाहुल्यः सदःस्थितम् ।
सिंहासनमलंचक्रे प्रणतो राजपूरुषैः ॥ १५९ ॥
करीन्द्रो जीवितो दिष्ट्या नरेन्द्रोऽपि समागतः ।
दुग्धेऽसौ शर्करापात इत्यूचानोऽखिलजनः ॥ १६० ॥
तेषां यथोचितालापप्रमादमभिवाञ्छताम् ।
नापकर्मोपमानानां न करोति क्रियापरां ॥ १६१ ॥

स्वस्थीभूतमनाः सर्वमाज्ञापयति पूर्ववत् ॥ १७५ ॥
अन्योऽन्यमथ जल्पन्ति हस्तिशृङ्गारकारकाः ।
अहो ! शून्य इव स्वामी देशान्तरगमादभूत् ॥ १७६ ॥
इत्याकर्ण्य स दन्तीन्द्रोऽत्याकुलश्चिन्तयत्यहो ! ।
किमिदं हा ! द्विजो राज्ये मन्मूर्ध्नि ज्वलति ध्रुवम् ॥१७७॥
गुरुणा वारितेनाऽपि यद्विद्या दापिता मया ।
विश्वासस्य तस्येदं शीघ्रमासादितं फलम् ॥ १७८ ॥
अविश्वासमयीं नीतिमभ्यस्तां पालयतोऽस्मि यत् ।
विस्मार्य तस्य विश्वस्तस्तत् किञ्चिद् दैवतं ध्रुवम् ॥१७९॥
नीचोऽप्युच्चैर्भवेद् दैवादुच्चोऽपि हि लघुर्भवेत् ।
सैव विद्या श्रियं तस्य कुरुते हरते मम ॥ १८० ॥
कलभपरिवाराद्यं वस्तु कायानुगं भुवि ।
काये व्रजति तत्सर्वं परकीयं ममाऽभवत् ॥ १८१ ॥
यथेहाध्यक्षतो दृष्टं तथाऽमुत्राऽपि देहिनः ।
कर्मैव सदृशं तेन सुकृतं कुर्वते बुधाः ॥ १८२ ॥
भवतु मास्तकालीनं कुर्वे तावत् पलायनम् ।
मा ममाऽस्तु तदारोहे पापस्योपरि चूलिका ॥ १८३ ॥
संप्रधार्येदमुत्कर्णो व्याकुञ्चितकरः करी ।
वेगेन गन्तुमारब्धो जज्ञे कलकलो महान् ॥ १८४ ॥
पादचारा-ऽश्ववारार्द्यैर्धावेऽनु सहस्रशः ।
अधिकाधिकगत्याऽस्य निर्विण्णैस्तु न्यवर्तत ॥ १८५ ॥
दूरारण्ये करी गत्वा श्रान्तो दध्यौ विषण्णधीः ।
क्व भूसंज्ञाभवत्कार्यं राज्यं क्वेदं पलायनम् ? ॥१८६॥
किंवा स्तोकमिदं पुंसो दुर्बुद्धेः खलसङ्गिनः ।
इति चिन्ताग्निक्षुत्-तृष्णा-तापैराचक्रमे नृपः ॥ १८७ ॥
संप्राप्य वटवृक्षस्य च्छायां विधुरबन्धुवत् ।
स्वस्थीभूतः क्षणं तत्र नरमेकं ददर्श सः ॥ १८८ ॥

तत्पादान्तरस्थं तं धनुर्गोलिकया शुकान ।
श्रान्तं वीक्ष्य स दुष्पूरदुर्वहाङ्गेन खेदितः ॥ १८९ ॥
दध्यौ किमधुनाङ्गेन धेयानृद्धौ हि विस्तरः ?।
तद्विशामि शुकस्याङ्गमिति राजा तथाऽकरोत् ॥ १९० ॥
(युग्मम्)
व्याधमाह शुको भद्र ! बहुक्लेशेन किम् ? ।
अवन्त्यां नय मां टङ्कसहस्रं लप्स्यसे ध्रुवम् ॥१९१॥
किन्तु मे मल्यतो जल्पस्तन् श्रुत्वा मुदितो नरः ।
अभयमल्पपं तस्योत्पाद्य जग्राह तं करे ॥ १९२ ॥
पाययित्वा जलं पूर्णि ढौकयित्वा, सुनिर्वृतम् ।
शुकं कृत्वा ततोऽवन्तीं व्याधो राजपथे स्थितः ॥१९३॥
लोको वदति किं मूल्यं, सहस्रं भाषते नरः ।
कीरं पृच्छति यल्लोकस्तत्तच्छास्त्रं पठत्यसौ ॥ १९४ ॥
याचितादधिकं मूल्यं जनो दत्ते परं नरः ।
नादत्ते कीरवाक्येन महार्घ्योऽभूत् ततोऽधिकम् ॥ १९५ ॥
चेट्योऽथ कामलावत्याः प्राप्तास्तन्मर्मकोविदः ।
कीरस्तदेकया पृष्टः पपाठ मधुराक्षरैः ॥ १९६ ॥
तवासिविशिखैर्विद्धः सुभगोऽस्मीति जीवति ।
अविद्धो म्रियते तन्वि ! धनुर्विधेयमद्भुता ॥ १९७ ॥
किञ्चित् त्वमपि भाषस्व यत् पठाम्यनु शिष्यवत् ।
तयोचे गुरुरेव त्वं कस्य शिष्यत्वमर्हसि ? ॥ १९८ ॥
इति हर्षोत्सुका चेटी गत्वा देव्यै न्यवेदयत् ।
न दृष्टो न श्रुतः कीरः शुकविः स्वामिनीदृशः ॥ १९९ ॥
तदीयवर्णनात्यर्थतुष्टा राज्ञी व्यचिन्तयत् ।
काव्यशास्त्रविनोदाय ददौ मे प्राभृतं विधिः ॥ २०० ॥
सोत्कण्ठं चावदच्चेटीं रे ! याहि त्वरितैः पदैः ।
पुंसो यथाचितं दत्त्वा शुकराजमिहानय ॥ २०१ ॥

चेव्या तथाकृते व्याधः कृतार्थः स्वास्पदं ययौ ।
कीरं कराम्बुजे कृत्वा नीतो देव्यन्तिके तया ॥ २०२ ॥
दृष्ट्वा संमुखमायातीं हर्षेण कमलावतीम् ।
दक्षिणं भुजमुत्क्षिप्य पपाठ मधुरं शुकः ॥ २०३ ॥
देवि ! वामभुजस्थत्वद्वारोद्धाराय विक्रमः ।
प्रतिमानमिव क्षोणीं धत्ते दक्षिणबाहुना ॥ २०४ ॥
सा हसित्वाऽऽह कीर ! त्वमियतेदं ब्रवीषि यत् ।
धरैश्वर्यं विना नारीभारः क्रष्टुं न शक्यते ॥ २०५ ॥
साधु साधु त्वया प्रोक्ता भूरिभारकरा वयम् ।
सत्यवाक्येन को न स्यात् तुष्टो यः पण्डितो भवेत् ?॥२०६॥
लज्जयेति शुकोपज्ञां गोपयित्वात्मवर्णनाम् ।
सा स्वर्णपञ्जरे चारुनिपंचे तमधारयत् ॥ २०७ ॥
स्वयं संस्कुरुते स्थानं परिमार्जन-धूपनैः ।
सज्जम्बु-दाडिमीबीजा-ऽऽमलकानि च यच्छति ॥ २०८ ॥
अन्यान्यपि तदिष्टानि पेय-भक्ष्याण्यढौकयत् ।
तत्संलापामृतैर्नित्यमात्मानं प्रीणयत्यसौ ॥ २०९ ॥
पठ प्रश्नोत्तरं किञ्चिदिति राज्या नियोजितः ।
शुको विद्याविनोदाय पपाठ सहसैव सः ॥ २१० ॥
योगी किं ध्यायति ध्याने गुरवे क्रियते किमु ? ।
प्रतिपन्नं सतां कीदृगादौ छात्राः पठन्ति किम् ? ॥२११॥
इति पृष्टे यदा राज्ञी चिन्तयन्त्यपि सा चिरम् ।
न जानाति तदा सोऽवादीद् नमः सिद्धमुत्तरम् ॥ २१२ ॥
न लगेद् नाग-नारिङ्गे निम्ब तुम्बे पुनर्लगेत् ।
लगेत्युक्ते लगेत्रैव मा मेत्युक्ते भृशं लगेत् ॥ २१३ ॥
तत् किं मे कथ्यतामेवं भूयः पृष्टा शुकेन सा ? ।
क्षणं विमृश्य देव्याह हुं ज्ञातं ओष्ठसंपुटम् ॥ २१४ ॥

१ चारुमंचकृतः निश्चया आमर्ष कर्मिस्मरिमन् ।

विहिता निर्जिता नाना देवाः शक्तिविवर्जिताः ।
निगृहीत यथा सिंहः सा शार्ङ्गिप्रियते करे ॥ २१५ ॥
कथमित्युदिते शारया शुकं ज्ञात्वा शुकोऽब्रवीत् ।
शृणु ज्ञानं मया देवि ! सा चित्रकलैन्द्रवर्णी ॥ २१६ ॥
नाना येन हताः सिंहाः ज्ञात्वा व्याकुलिता भटाः ।
स कौलिकगृहे चीरं देवि ! पटां मत्सितः ॥ २१७ ॥
शुकोदितमिति मत्वा श्रुत्वा स्मृत्वा च सा जगौ ।
इत्यन्ती चन्द्रदि ! वीर ! ईदृशो [illegible] स्मृतम् ॥ २१८ ॥
मृणालाभमहिम्युद्धेन्दुजलं क्षीरसागरम् ।
नभः कर्पूरसंकाशं शारया शुक्लगुणं ॥ २१९ ॥
इति पृष्टे शुकः प्राह कर्तास्ति यशसा महान् ।
दोषोऽपि गुणतां याति विपणान्नतालये ॥ २२० ॥
["मित्राणि शत्रवोऽपि स्युः" इति शुकेन शुक्लगुणं पृष्टे शार्ङी
चतुर्थपदं प्राह— अनुरागं विधौ कृणाम्"]
कृपणोऽपि नृपत्वेः स्यादुदारस्यापि कल्पना ।
भावाभावेन यस्यापयाज्ञातोऽपि न बुध्यते ॥ २२१ ॥
[इति शारया पृष्टे शुकः प्राह— आकारः]
साकारः बहुकारी स्यात् सविकारः सतां जनः ।
सविकारो जनालीढः पैवस्तु निर्धनः ॥ २२२ ॥
[इति शुकेन पृष्टे शार्ङी प्राह विकारः]
मलयाद्रौ दिनान्ते [illegible] यः ।
दानगान्तर्गतोऽप्येव कथ्यते न वर्धते ! ॥ २२३ ॥
[इति शारया पृष्टे शुकः प्राह - [illegible]]
कस्य केन विवर्धते मम चक्षु दर्शनात् ।

१ पाठे, इति केच ।

तस्य मूल्ये कृतं गर्स्त येनासौ श्रुतविश्रुतः ॥ २३६ ॥
तृतीयस्य तु निक्षिप्ते कर्णेऽस्मात् गन्धसंयुतम् ।
अमूल्योऽसौ यतस्तस्य तिष्ठति स्म हृदि ध्रुवम् ॥ २३७ ॥
तदेवं पद्धतिषु देवि ! श्रूयतां निदर्शनम् ।
सत्कर्णाः के न जायन्ते गाम्भीर्यगुणशालिनः ? ॥ २३८ ॥
इति सुवर्णतिलकाख्या भणिता कमलाऽवदत् ।
जीवितं मरणं वीर ! त्वया सह मम ध्रुवम् ॥ २३९ ॥
सुधीरेणा सुवर्णोऽथाह प्रियं वद सुवाणि ? ।
हाहं पशुलकः कासि प्रिया विश्वमधुव्रतः ? ॥ २४० ॥
किञ्च देवि ! प्रियः स्नेहात् कुरुते यं तमागतम् ।
स्वं तु सत्य कथं त्विदं मामाज्ञापयसि यत्तासि ? ॥ २४१ ॥
तत् श्रुत्वा कमला दीर्घं निःश्वस्याह सुवर्णिक ! ।
प्रियं देहान्तरेऽप्याते एतद् मूनं मे मनागु न ॥ २४२ ॥
ततोऽहं क्षुधिता हृष्योणां ध्रुवं विनाशये ।
एवं तु प्रिय इव प्रीतिं कुरुषे तदिदं मम ॥ २४३ ॥
ततो रामसुतो हृष्टो महाहर्षेण पूरितः ।
परस्परस्नेहतया प्रिया मे तत्क्षणेऽभवत् ॥ २४४ ॥
देवयाधिपतिवर्णिता येऽभविष्यत् कथयाऽतया ? ।
विश्वासमानुषेण भविताऽप्यदोऽपि ध्रुवम् ॥ २४५ ॥
पुनः प्राह सुवर्णं देवी तदाऽऽकुलितेन गिरा ।
सुराऽसौ वापि तत् किञ्चित् पर्यन्ते वदाद्भुतम् ॥ २४६ ॥
स ऊचे श्रूयतां देवि ! तथा गुरुमुखाद् श्रुतम् ।
विशेषतः कृपणाय दानाय दर्शितम् ॥ २४७ ॥
मात्स्यादिलाभो यतो न लोकेषु तदं श्रुतम् ।
न तत्स्मरणं शीलं शीलगुणं न लभ्यते ॥ २४८ ॥
उक्तं च—
सत्यं शौचं तपः शौचं शौचमिन्द्रियनिग्रहः ।

सर्वभूतदया शौचं जलशौचं तु पञ्चमम् ॥ २४९ ॥
स्नानं मनोमलत्यागो दानं चाभयदक्षिणा ।
ज्ञानं तत्त्वार्थसंबोधं ध्यानं निर्विषयं मनः ॥ २५० ॥
गृहेऽपि वसतां नित्यमश्नतामपि श्रद्धया ।
मनःशुद्ध्या भवेद् धर्मस्तपसाऽपि न तां विना ॥ २५१ ॥
उक्तं च—
मन एव मनुष्याणां कारणं बन्ध-मोक्षयोः ।
बन्धने विषयासक्ति मुक्तौ निर्विषयं पुनः ॥ २५२ ॥
तथाहि—
पुरा सूरनृपः पुर्या बहिरुद्यानमागतम् ।
मुनिं सोदरमाकर्ण्य तत्रागात् सपरिच्छदः ॥ २५३॥
मुनिं प्रणम्य भावेन स्फुटरोमाञ्चभूषणः ।
निशम्य तन्मुखाद् धर्मं गतः स्वभवनं नृपः ॥ २५४ ॥
पट्टराज्ञ्यपि सोत्कण्ठा वन्दितुं देवरं मुनिम् ।
आपृच्छ्य नृपतिं सायं जग्राहेत्यमभिग्रहम् ॥ २५५ ॥
सोमाभिधं मुनिं मानमेया सपरिवारया ।
वन्दित्वा पारयित्वा च भोक्तव्यमिति नान्यथा ॥ २५६ ॥
अथाऽन्तराले नद्यस्ति पुरस्योपवनस्य च ।
निशीथे साऽथ पूरेणाऽऽगताऽगाधा[1] वहत्त्वलम् ॥ २५७ ॥
तेनाकुलमना राज्ञी प्रभाते निजवल्लभम् ।
पप्रच्छ कथमद्याऽसौ पूर्यते मे मनोरथः ? ॥ २५८ ॥
उवाच नृपतिर्देवि ! मा कार्षीः खेदमीदृशम् ।
येनेदं सुकरं सुस्था गच्छ त्वं सपरिच्छदा ॥ २५९ ॥
अर्वाक्तीरे नदीदेवीं समाह्वानपुरस्सरम् ।
योजयित्वा करौ शुद्धमानसेदं वदेरिदम्ः ॥ २६० ॥
हे देवि ! नदि ! भर्त्ता मे देवरप्रव्रजनामरात् ।

1 अगाधा गम्भीरा ।

आरभ्य प्रथमायां चेद् यामे देहि मदा द्रुतम् ॥ २६१ ॥
तत् श्रुत्वा विस्मिता राज्ञी दध्यौ किमिदमीदृशम् ।
अकस्माद्द्य नृपो मूले यामयोः कोऽयमाग्रहः ॥ २६२ ॥
आतृप्तनन्दिनादूर्ध्वमस्य यत्र पुत्राङ्गनाः ।
बभूव यदि तत् सर्वं विदितं मे पतिव्रतम् ॥ २६३ ॥
अथवा किं विकल्पेन निकटो मध्यमोऽधुना ।
अन्यथा निर्विकल्पाः स्युः पतिवाक्ये पतिव्रताः ॥ २६४ ॥
यतः—
सती वपुः प्रभोः पतिर्गुरोः शिष्यः पितुः सुतः ।
आदेशे संशयं कुर्वन् खण्डयत्यात्मनो व्रतम् ॥ २६५ ॥
इति ध्यात्वा ततो राज्ञी सोपवासपरिच्छदा ।
नदीतीरे विमुक्ताश्वे सेवकीभूतभूतले ॥ २६६ ॥
तत्रागत्य नदीं देवी कृतार्चा शुद्धमानसा ।
सा भर्तृकथितां सत्यश्रावणामवदत् स्फुटम् ॥ २६७ ॥
नदी च सहसा वामदक्षिणस्थितवारिभिः ।
द्विधाभूय ददौ मार्गं गता राज्ञी परे तटे ॥ २६८ ॥
ततश्च विस्मिता तत्र धन्यंमन्या मुनिं नतः ।
प्रत्याशीर्मुनिना पृष्टा तद्वृत्तान्तविधिं सती ॥ २६९ ॥
सर्वमाख्याय वृत्तान्तं सा ययाचे मुनीश्वरम् ।
अलोभाख्या वचो भर्तुर्धर्मरसे म्लानचारिता ॥ २७० ॥
सोऽप्याह भुक्तो भद्रे ! यदाऽऽरं कष्टं क्षमम् ।
तदारभ्य विरक्तात्मा ब्रह्मचारी दृढं व्रतः ॥ २७१ ॥
एवं तावत् न कोऽप्यासीद् साम्यपूर्वकचित्तदः ।
तेनासौ भुक्ते सार्द्धं स्वदारेषु ततो दिवा ॥ २७२ ॥
यतश्च—
षड्गुणि रत्ना सारी सर्वोऽदृष्टुकर्मवे ।
तदा सत्यासो योगी सोऽन्यदृष्टुपस्करोऽपि ॥ २७३ ॥

तदेवं गृहवासेऽपि पङ्कजस्येव तत्पुपः ।
निर्लेपमनसो राज्ञो घटते ब्रह्मचारिता ॥ २७४ ॥
मुनिं नत्वा ततो राज्ञी वहन्ती परमां मुदम् ।
वनस्यैकतमे देशे गत्वा वासितवत्यसौ ॥ २७५ ॥
कारयित्वा रसवतीं स्वपरिच्छदहेतवे ।
पारयित्वा मुनिं पूर्णाऽभिग्रहा बुभुजे स्वयम् ॥ २७६ ॥
आमन्त्र्य गतया देव्या पुनः पृष्टो मुनिः कथम् ।
नद्युत्तार्या मयेदानीं मुनिराह प्रशान्तवाक् ? ॥ २७७ ॥
नदी देवी त्वया भाण्या यद्यसौ मुनिरात्रतात् ।
उपोषितश्चरेन्नित्यं तदा मार्गं प्रयच्छ मे ॥ २७८ ॥
पुनर्विस्मयमापन्ना राज्ञी नद्यास्तटं गता ।
श्रावयित्वा मुनेर्वाक्यं नदीं तीर्त्वा ययौ गृहान् ॥२७९ ॥
राज्ञे निवेद्य तत् सर्वं पप्रच्छ च कथं मुनिः ।
उपोषितः स्याद् यः स्वेन पारणं कारितो मया ? ॥२८०॥
राजाऽवदद् देवि ! मुग्धाऽसि धर्मतत्त्वं न विन्दसि ।
समचित्तो महात्माऽयमशनेऽनशनेऽपि वा ॥ २८१ ॥
तथा-
अकृताऽकारितं शुद्धमाहारं धर्महेतवे ।
अश्नतोऽपि मुनेर्नित्योपवासफलमुच्यते ॥ २८२ ॥
मनो मूलं वचः स्कन्धः क्रियाः शाखादिविस्तरः ।
धर्मवृक्षस्य तन्मूले दृढे सर्वं प्रजायते ॥ २८३ ॥
स्वभर्तुर्देवरस्याऽपि माहात्म्यं वीक्ष्य तादृशम् ।
अनुमोदनयैवात्मा तया राज्ञ्या पवित्रितः ॥ २८४ ॥
यदिदं गदितं धर्मतत्त्वमाख्यानसंयुतम् ।
मया क्षीरेण ते देवि ! ज्योत्स्नाधवलनं हि तत् ॥२८५॥
सतीनां यत् स्वभावेन सज्ज्ञानं मानसं भवेत् ।
तेन कूटे स्खलत्येव मौढ्यपण्डितवद् ध्रुवम् ॥ २८६ ॥

हा ! हा ! निष्कमलं राज्यं वृथा मे भविताऽखिलम् ॥ ३०० ॥
तद् गत्वा बोधयाम्येतां निश्चित्यैवं तथाऽकरोत् ।
परं सा बुध्यते नैव ततः स पुनरब्रवीत् ॥ ३०१ ॥
किं जीवति शुके देवि ! जीवसीति प्रतिश्रुते ? ।
एवमित्युदिते भूपो दध्यौ सिद्धं समीहितम् ॥ ३०२ ॥
शुकं जीवयुतं कृत्वा नीत्वाऽन्यत्र विमुच्य च ।
प्रतिज्ञां पूरयित्वाऽस्याः प्रविश्यापि निजां तनुम् ॥३०३॥
इत्येकान्ते तनुं मुक्त्वा कीरमाविश्य सोऽलगत् ।
नृपोऽपि गृहगोधाङ्गं त्यक्त्वा स्वतनुमाविशत् ॥ ३०४ ॥
विक्रान्ताभ्रपटलीमिव तेजस्विनीं तनुम् ।
दधानो विक्रमनृपो लघु देव्यन्तिके ययौ ॥ ३०५ ॥
दर्शनात् तस्य कमलमालेव कमलावती ।
सद्यो विकाशमापन्ना श्रिया च समलङ्कृता ॥ ३०६ ॥
मूर्त्तिर्जाया च सत्येव राज्यो याऽन्यनरागमे ।
निष्कला सकला चैव सद्यः स्वपतिसङ्गमे ॥ ३०७ ॥
दृष्ट्वा पूर्ववदालापं गतिं चेष्टं निरीक्षणम् ।
रुदन्ती पादयोः पत्युः सहसोत्थाय साऽलगत् ॥ ३०८ ॥
जगौ च जीवितं स्वामिन्नेकं देशान्तरेण ते ।
बभूव दुःखमपरं तव कूटमपश्यतः ॥ ३०९ ॥
कथं कथान्तरेणाऽहं वराकी विप्रतारिता ।
देशान्तरफलालाभपरीक्षा मयि कीदृशी ? ॥ ३१० ॥
यदेवमपि निर्व्यूढं महिलामात्रया मया ।
प्रसादस्तदयं सर्वस्तव पादप्रसादजः ॥ ३११ ॥
अधुना मेऽखिलं तावत् स्वस्वरूपं निरूप्यताम् ।
नृपः प्राह तव प्रेयान् कीरोऽसौ कथयिष्यति ॥३१२ ॥
राज्याह देव ! को हेतुर्यदर्थे मृत्युराहतः ।
स दृष्टोऽप्यधुना यादृग्निष्टो मेऽभवच्छुकः ? ॥ ३१३ ॥

प्रतिष्ठां लभते लोके दिव्यघाटादिवोपलः ॥३२७॥
विवेकेनाऽविवेकेन धर्मो यैर्विहितः पुरा ।
तेऽत्र क्रमेण जायन्ते पतयः पत्तयः श्रियः ॥३२८॥
विवेकदीपकालोकसंप्रकाशीकृतेऽध्वनि ।
चरन्तो न स्खलन्त्येव कलिध्वान्तेऽपि कोविदाः ॥३२९॥
विवेको गुरुवत् सर्वं कृत्याकृत्यं प्रकाशयेत् ।
सन्मित्रवदकृत्याच्च वारयेत् सुमतिर्यथा ॥३३०॥
तथाहि--
श्रीसेनः श्रीपुरेऽस्ति स्म राजा राज्यमहारथम् ।
यो निर्वाहितवान् पुण्यन्यायधर्मैकपः सुरम् ॥ ३३१ ॥
पुरोधास्तस्य सोमाख्यः सद्गुणकृमिको हितः ।
कुलोद्द्योतनदीपाभः पुत्राभावात् स दुःखितः ॥३३२॥
अन्यदा तं नृपः प्राह तवैवमनपत्यता ।
यथा मां बाधते बाढं भवन्तं सोम ! नो तथा ॥३३३॥
निर्व्यूढोऽयमियत्कालमावयोरन्वयक्रमः ।
अतः परं मत्पुत्रस्य कः पुरोधा भविष्यति ? ॥ ३३४ ॥
अवंशपतिते तस्मिन् विश्वासः कीदृशो भवेत् ? ।
तदेवमपि कस्मात् त्वं निश्चिन्त इव दृश्यसे ॥३३५॥
स प्राह चिन्तया देव ! किं परायत्तवस्तुनि ? ।
जीवितं सन्ततिर्द्रव्यं दैवायत्तमिति त्रयम् ॥३३६॥
उक्तं च-
आत्मायत्ते गुणाधाने नैर्गुण्यं वचनीयता ।
दैवायत्ते पुनः कार्ये पुंसः का नाम वाच्यता ? ॥३३७॥
नृपोऽभ्यधादुपायोऽस्ति दैवस्याऽप्यनुकूलने ।
आराधय निजां कृत्वा साहसं कुलदेवताम् ॥३३८॥
धर्मोऽपि पुण्यते देवा विघ्नान्यपि तु देवता ।

१ निर्व्यूढ[illegible] ।



तद्दुःखं सोऽपि नवैव ज्ञानयुक्तोऽभवत् निशि ॥ ३५२ ॥
प्रभाते स्वगृहं गच्छन् सोऽपि तस्यां विषण्णधीः ।
चिद् मां गुरुतरो जाताधुर्भ्राऽवस्मितोऽनयः ॥३५३॥
देव्याः समाश्वासयामास गतनिद्रां निशि ।
तन्वं कुलेश्वरः पुत्रो भावी भाग्यं हि नान्यथा ॥३५४॥
चिद् यथास्माकं पूर्वस्य पुत्रजन्मन्यपि स्फुटम् ।
नाभवत् भविता हृष्टोऽतः त्वत्सुसिरीक्षितः ॥ ३५५ ॥
प्रागेवं यदि भूपोऽपि विरागं याचति ध्रुवम् ।
तदात्वदत्र सुतापत्यान् कथनीयं यथातथम् ॥ ३५६ ॥
इत्यागच्छन् नृपेणासौ तादृशो वीक्ष्य जल्पितः ।
हर्षस्थाने कथं सोम ! विषण्ण इव दृश्यसे ? ॥ ३५७ ॥
किं विमनायितो देव्या किं व्यलीकं तवाऽथवा ? ।
दृष्टादेशं स्वदोषं च स स्वं निन्दन् तमाख्यत ॥ ३५८ ॥
राजोचे कुरु मा खेदमीदृश्येव कुले यतः ।
तादृशा देवतादिष्टा भवन्ति तत्र का क्षतिः ? ॥ ३५९ ॥
परं जन्मादितः कृत्वा प्रकाश्यस्तावदेष न ।
दोषध्वान्तहरो यावन्न विवेकरविः स्फुटः ॥ ३६० ॥
इति राज्ञो हितादेशसुधाविध्यातमानसः ।
गत्वा स्वभवने जायां सुगुप्तां तामकारयत् ॥ ३६१ ॥
समयेऽजनि पुत्रोऽस्य नृपस्याऽऽशु निवेदितः ।
प्रच्छन्नकृतसंस्कारो व्यवर्धिष्ट क्रमेण च ॥ ३६२ ॥
अथाऽध्ययनयोग्यं तं ज्ञात्वा शास्त्रविचक्षणः ।
अध्यापयितुमारेभे स्वयमेव पिता सुतम् ॥ ३६३ ॥
तस्य भूमीगृहस्थस्योपरिद्रुफलकासनः ।
छात्राणां च पुरो बाढं शास्त्रमर्थापयत्यसौ ॥ ३६४ ॥
निजाङ्गुष्ठे दवरकं बद्ध्वाऽर्पयति सूनवे ।
संदेहे सति चाल्योऽयमिति सङ्केतपूर्वकम् ॥ ३६५ ॥

महामात्रः पुनः पुत्रो भिनत्ति श्लोकतो बहु ।
अन्यदा नीतिशास्त्रस्य श्लोक एकोऽयमागतः ॥ ३६६ ॥
दानं भोगस्तथा नाशः स्याद् द्रव्यस्य गतित्रयम् ।
यो न दत्ते न भुङ्क्ते च तृतीयाऽस्य गतिर्भवेत् ॥३६७॥
तस्य व्याख्यानमाकर्ण्य सूत्रं वाच्यते गुरुः ।
पुनः स्पष्टमुपाध्यायो व्याख्यानयति पूर्ववत् ॥३६८॥
भूयोऽपि वाचिते सूत्रे पुरोधा गोपतोऽखिलान् ।
छात्रान् विसृज्य पुत्रं स्वमाकृष्य पृष्टवान् ॥३६९॥
रे ! समुद्रसमं शास्त्रं तरित्वा गोष्पदोपमे ।
श्लोकेऽतितुच्छपार्थेऽस्मिन्नित्थं मूढः कथं भवान् ! ॥३७०॥
सुतोऽप्याह नतस्तात ! भण्यते हि गतित्रयम् ।
वित्तस्य वर्णितं तत्तु विचारे मे न पूर्यते ॥ ३७१ ॥
यतः--
आयासशतलब्धस्य प्राणेभ्योऽपि गरीयसः ।
गतिरेकैव वित्तस्य दानमन्या विपत्तयः ॥ ३७२ ॥
तच्च सर्वोत्तमे पात्रे दयाधर्माय दुःखिते ।
याचके कीर्तिपोषाय स्नेहपोषाय बन्धुषु ॥ ३७३ ॥
भूतादौ विघ्ननाशाय वैरनाशाय वैरिषु ।
औचित्येन नृणां दत्तं दानं न क्वापि निष्फलम् ॥ ३७४ ॥
भोगेन केवलं सौख्यमैहिकं क्षणिकं भवेत् ।
लोकद्वयविनाशाय तस्य नाशस्तु निश्चितम् ॥ ३७५ ॥
पुरोधास्तद् निशम्याऽस्य विचारचतुरं वचः ।
मुदा हृदि न माति स्म गत्वा चाख्यद् महीभुजे ॥३७६॥
नृपोऽप्याह च भो भद्र ! विवेकः कोऽप्यहुतः ।
पूरयिष्यति येनासौ मम ते च मनोरथम् ॥ ३७७ ॥
अहो ! विचारगाम्भीर्यमहो ! अस्याद्भुता मतिः ।

उपाध्यायं च शास्त्रं च योऽतिक्रम्य प्रवर्तते ॥ ३७८ ॥
यत्किञ्चित् खन्यमानस्य यथा कूपस्य कस्यचित् ।
नालमुद्रटते येन खनकः श्लाघ्यते जनैः ॥ ३७९ ॥
तथाच्छात्रस्य कस्यापि शिक्ष्यमाणस्य किंचन ।
उन्मीलति तथा ज्ञानं येन विस्माप्यते गुरुः ॥ ३८० ॥
तत् त्वं गजेन्द्रमारोप्य सत्वरं त्वमिहानय ।
तथा सुमतिरित्यस्य नामास्तु स्वगुणार्जितम् ॥ ३८१ ॥
इत्यादिश्य नृपः प्रैषीत् परिवारं सहस्तिनम् ।
सोमोऽपि स्वगृहे गत्वा निजबन्धूनमेलयत् ॥३८२॥
अथ कारितशृङ्गारं कृतकौतुकमङ्गलम् ।
हस्त्यारूढं महर्ध्याऽसौ सुतं निन्ये नृपान्तिके ॥ ३८३ ॥
राजा सम्मुखमभ्येत्य कृत्वा सत्कारमुज्ज्वलम् ।
पौरोहित्ये नियोज्यैतं गृहं प्रति व्यसर्जयत् ॥ ३८४ ॥
राजमान्यतयैवं स ययौ लोकेऽपि पूज्यताम् ।
पित्रादिबन्धुषु नतो याति राज्ञोऽन्तिके सदा ॥ ३८५ ॥
करोति साधुसंसर्गं शृणोति विविधं श्रुतम् ।
सार्थनामा क्रमाज् जज्ञे सुमतिः सुकृतार्जनात् ॥ ३८६ ॥
विवेकमन्यदा ज्ञातुं बहुश्रुतमिमं नृपः ।
पप्रच्छ वद भोः ! कस्माद् जीवानां विविधा स्थितिः? ॥३८७॥
सुमतिः प्राह राजेन्द्र ! यत् त्वं तत्त्वं विदन्नपि ।
मां पृच्छसि प्रसादोऽत्र हेतुस्तत् किंचिदुच्यते ॥ ३८८ ॥
स्वस्वकर्मवशाद् देव ! जीवा वैचित्र्यभाजिनः ।
अभिनेयवशाद् नानावेषं कुर्युर्यथा नटाः ॥ ३८९ ॥
पुण्य-पापमयं कर्म तद्वशेन नृणां भवेत् ।
विवेकश्चाऽविवेकश्च ताभ्यां सर्वं शुभाऽशुभम् ॥ ३९० ॥

१ पुरोहितकर्मणि ।

स महात्मा महाविद्वान् यः सदा दूरतश्चरेत् ।
एताभ्यः कुटिलाङ्गीभ्यो भुजङ्गीभ्य इव त्रसन् ॥ ४०४
दाक्षिण्यमपि नैतासु श्रेयसे तद्तः परम् ।
परनारीसहोदर्यं पालनीयं मया व्रतम् ॥ ४०५ ॥
कदापि द्यूतकाराणां स्थानेऽगाद् द्यूतकौतुकी ।
तत्र केनाऽपि नाऽलोपि मत्युनोत्त्रासितः स तैः ॥४०६॥
किंच दुर्वचनं क्षोभं कलिं क्रौर्यं कुदश्यताम् ।
अङ्गच्छेदादिकं तेषां वीक्ष्य वाढं व्यरज्यत ॥४०७॥
दध्यौ च यदहो द्यूतं व्यसनानां धुरीष्यते ।
तत् त्याज्यमीदृशं यस्य मत्यक्षं दृश्यते फलम् ॥४०८॥
यद्वा किमुच्यतेऽमीषां द्यूतेनेह नलादयः ।
अवस्थां मापितास्तांन्वामत्र स्थित्वाऽप्यलं ततः ॥४०९॥
इत्थं विवेकसाहाय्यात् तथाऽसौ सद्गुणोऽजनि ।
यथा धुरि सुशीलानां दृष्टान्ते कथ्यते जनैः ॥४१०॥
सोऽन्यदा नृपमभाक्षीद् विश्वासो देव ! नोच्यते ।
नृपधर्मे कथं तत् ते विश्वासोऽयं मयीदृशः ? ॥४११॥
नृपः मोवाच वत्स ! त्वमस्मद्वंशपुरोधसः ।
वरलब्धस्ततः कस्माद् विश्वासस्त्वयि नो भवेत् ?॥४१२॥
नाथ ! तत् र्किं धृतो बाल्ये गुप्तोऽस्मीति तदीरिते ।
नृपः माह विवेकस्योऽद्भेदं त्वयि मतीक्षितुम् ॥४१३॥
सदोषा अपि निर्दोषाः कुलिना दुष्कुला अपि ।
विवेकेनात्र जायन्ते दृश्यते स त्वयि स्फुटः ॥४१४॥
उक्तं च—
कुलादपि वरं शीलं वरं दारिद्र्यमामयात् ।
राज्यादपि वरं विद्या तपसोऽपि वरं क्षमा ॥४१५॥
यस्य तस्य मसूनोऽत्र गुणवान् पूज्यते नरः ।

---

१ महामतिमित्यपि । २ मदरापितामिः ।

सुवंशोऽपि धनुर्दण्डो निर्गुणः किं करिष्यति ? ॥४१६॥

किञ्च,

रूप-लक्ष्मीवतां शीलमनुत्सेकः कलावताम् ।
प्रभविष्णोः सहिष्णुत्वमुष्णकाले हिमागतिः ॥ ४१७ ॥

इत्यादि स्वस्य वृत्तान्तं श्लाघ्यं च नृपतेर्मुखात् ।
स श्रुत्वाऽधोमुखस्तस्थौ लज्जया भारितो भृशम् ॥४१८॥

इत्येवं सद्विवेकेन ध्वस्तदोषः सतां मतः ।
क्रमात् सद्धर्ममासाद्य सुमतिः सुगतिं ययौ ॥ ४१९ ॥

सुसंसर्गस्य माहात्म्यमद्भुतं कथ्यतेऽधुना ।
प्रायो जगति येन स्यादपि दैवक्रमन्यथा ॥ ४२० ॥

आस्तामौपाधिको दोषः सहजोऽपि सुसङ्गतः ।
अपयाति यथा कर्म जीवस्य ज्ञानसङ्गमात् ॥ ४२१ ॥

पश्य सत्सङ्गमाहात्म्यं स्पर्शपाषाणयोगतः ।
लोहं स्वर्णीभवेत् स्वर्णयोगात् काचो मणीयते ॥४२२॥

विकाराय भवत्येव कुलजोऽपि कुसङ्गतः ।
जलजातोऽपि दाहाय शङ्खो वह्निनिषेवणात् ॥४२३॥

आस्तां सचेतसां सङ्गात् सदसत् स्यात् तरोरपि ।
अशोकः शोकनाशाय कल्पते तु कलिद्रुमः ॥ ४२४ ॥

निःस्वोऽपि सङ्गतः साधुर्वरवृद्धोऽपि नाधमः ।
अश्वः कृशोऽपि शोभायै पुष्टोऽपि न पुनः खरः ॥ ४२५ ॥

एकमातृ-पितृत्वेऽपि श्रूयते शुकयोर्द्वयोः ।
भिल्लानां च मुनीनां च सङ्गाद् दोष-गुणोदयः ॥४२६॥

सुसङ्गस्योपदेशोऽपि लभ्यते न यथा तथा ।
इत्यर्थे लोकविख्याता प्रभाकरकथोच्यते ॥ ४२७ ॥

अस्त्यत्र भरते वीरपुरे षट्कर्मकर्मठः ।
विप्रो दिवाकरो नाम तस्य पुत्रः प्रभाकरः ॥ ४२८ ॥

---

१ गर्वराहित्यम् ।   २ विवेकी न, दूषणवि ।

स महात्मा महाविद्वान् यः सदा द्यूतवर्जनैः ।
एताभ्यः कुटिलाक्षीभ्यो भुजङ्गीभ्य इव भ्रमन् ॥ ४०४ ॥
दाक्षिण्यमपि नैतासु श्रेयसे तद्वतः परम् ।
परनारीसहोदर्यं पालनीयं मया व्रतम् ॥ ४०५ ॥
कदापि द्यूतकाराणां स्थानेऽगान्न कृतकौतुकी ।
तत्र केनापि नाऽक्षोऽपि मत्पुत्रोऽन्त्यागिनः स नैः ॥४०६॥
किन्तु दुर्वचनं क्षोभं कलिं कौर्यं कुदृश्यताम् ।
अङ्गच्छेदादिकं तेषां वीक्ष्य बाढं व्यरज्यत ॥४०७॥
दध्यौ च यदहो द्यूतं व्यसनानां धुरीष्यते ।
तत् त्याज्यमीदृशं यस्य प्रत्यक्षं दृश्यते फलम् ॥४०८॥
यद्वा किमुच्यतेऽमीषां द्यूतेनेह नलादयः ।
अवस्थां मापितास्तान्तामत्र स्थित्वाऽप्यलं ततः ॥४०९॥
इत्थं विवेकसाहाय्यात् तथाऽसौ सद्गुणोऽभनि ।
यथा धुरि सुशीलानां दृष्टान्ते कथ्यते जनैः ॥४१०॥
सोऽन्यदा नृपमप्राक्षीद् विश्वासो देव ! नोच्यते ।
नृपधर्मे कथं तत् ते विश्वासोऽयं मयीदृशः ? ॥४११॥
नृपः प्रोवाच वत्स ! त्वमस्मद्वंशपुरोधसः ।
वरलब्धस्ततः कस्माद् विश्वासस्त्वयि नो भवेत् ?॥४१२॥
नाथ ! तत् किं धृतो बाल्ये गुप्तोऽस्मीति तदीरिते ।
नृपः प्राह विवेकस्योद्भेदं त्वयि प्रतीक्षितुम् ॥४१३॥
सदोषा अपि निर्दोषाः कुलिना दुष्कुला अपि ।
विवेकेनात्र जायन्ते दृश्यते स त्वयि स्फुटः ॥४१४॥
उक्तं च—
कुलादपि वरं शीलं वरं दारिद्र्यमामयात् ।
राज्यादपि वरं विद्या तपसोऽपि वरं क्षमा ॥४१५॥
यस्य तस्य प्रसूतोऽत्र गुणवान् पूज्यते नरः ।

१ महामतिरित्यपि । २ खेददायिनीम् ।

वत्स ! यद्यपि ते नाम्या मम वाक्ये तथाप्यमुम् ।
गृहाण श्लोकमेकं त्वं समाधिसृतये मम ॥ ४४१ ॥
कृतप्रस्वामिसंसर्गमुत्तमस्त्रीपरिग्रहम् ।
कुर्वन मित्रमलोभं च नरो नैवावसीदति ॥ ४४२ ॥
ओमित्युक्त्वा गतो यावद् धूतस्थानं प्रभाकरः ।
मित्रेण तावदागत्य पितृमृत्युर्निवेदितः ॥ ४४३ ॥
विपक्षो मे पिता तत्र क्षोभोऽत्र तु समागतः ।
किं कर्तव्यं मया सोऽपि ध्यात्वैवं मित्रमूचिवान् ॥४४४॥
सखे ! विधाय यत्कृत्यं त्वमेव पितरं मम ।
आनयाऽनेन मार्गेण यथा पश्यामि तं दृशा ॥ ४४५ ॥
सख्या तथाकृते पश्चात् पितृकृत्ये निवर्तिते ।
पित्राऽदिष्टं हृदि स्मृत्वा शिक्षाश्लोकं व्यभावयत् ॥४४६ ॥
पित्रा यदिष्टमादिष्टं कुर्वतो मे तदन्यथा ।
किमु स्यादिति निर्णेतुं परदेशं प्रतस्थिवान् ॥ ४४७ ॥
श्रुत्वा मार्गे व्रजन् सिंहाभिधानं ग्रामठक्कुरम् ।
कृतघ्नं तुच्छप्रकृतिं स्तब्धं तुष्टस्तमाश्रयत् ॥ ४४८ ॥
तत्पका दासिका तेन विहिता गृहिणी गृहे ।
अज्ञानभावतो रूक्षाशिका सर्वाधमा च या ॥ ४४९ ॥
तथा तत्रैव वास्तव्यो निर्दाक्षिण्यशिरोमणिः ।
अर्थकलुब्धो मित्रत्वे लोभनन्दिर्वणिक् कृतः ॥ ४५० ॥
आकारितोऽन्यदा राज्ञा सिंहस्तेन समं ययौ ।
प्रभाकरो नृपं विद्वत्प्रियं ज्ञात्वेदमूचिवान् ॥ ४५१ ॥
मूर्खा मूर्खैः समं सङ्ग गावो गोभिर्मृगा मृगैः ।
सुधीभिः सुधियो यान्ति समशीले हि मित्रता ॥ ४५२ ॥
दत्तं तुष्टेन राज्ञाऽस्य बहुग्रामयुतं पुरम् ।
सोऽपि दापितवान् सिंहस्वामिने जीवनं नृपात् ॥ ४५३ ॥
ग्रामेशोऽपि कृतस्तेन सिंहो देशाधिपो द्रुतम् ।

स धातुं धमति, द्यूते रमते, कुरुते कलिम् ।
स्वैरं भ्रमति सर्वत्र निरङ्कुश इव द्विपः ॥ ४२९ ॥
पिता शिक्षयते वत्स ! किमात्मा व्यसनेऽस्यते[1] ।
आत्माऽपि यदि नात्मीयस्ततः कोऽन्यो भविष्यति? ॥४३०॥
अवगाहस्व शास्त्राणि, पिब काव्यरसामृतम् ।
शिक्षयस्व कलाः, धर्मं कुरुद्धर निजं कुलम् ॥ ४३१ ॥
यतः—
वस्तूद्द्योतयते दीपः प्रत्यक्षं निजतेजसा ।
निष्कलङ्कः पुनः पुत्रः परोक्षानपि पूर्वजान् ॥ ४३२ ॥
किञ्च,
धनाशा धातुवादेन जीविताशा रसायनैः ।
गृहाशा पण्यनारीभिर्मतिभ्रंशत्रयं नृणाम् ॥ ४३३ ॥
इत्यादिशिक्षया स्पृष्टो मालिन्यादिव मानसे ।
हसित्वाऽऽह सुतस्तात ! कः पठित्वा दिवं गतः ? ॥४३४॥
न शास्त्रेण क्षुधा याति न च काव्यरसेन तृट् ।
एकमेवार्जनीयं तु द्रविणं, निष्फलाः कलाः ॥ ४३५ ॥
एवमुल्लुण्ठनैस्तस्य विलक्षोऽसौ व्यचिन्तयत् ।
पुत्ररूपेण मे जज्ञे किमिदं कुलवैशसम् ॥ ४३६ ॥
अकिञ्चनकरोऽपि स्याद् नाऽकुलीनः कुलोद्भवः ।
भस्माऽपि पावकोद्भूतं पावित्र्यं कुरुते जने ॥ ४३७ ॥
अयं च मत्सुतो भूत्वा बभूव यदि निर्गुणः ।
ततः कथं कुशीलोऽभूत् कर्मणः कोऽथवा वशी ? ॥४३८॥
परदोषपिच्छिदोऽप्येके स्वाङ्गजं दोषमक्षमाः ।
हर्तुमित्यत्र सूर्पेन्दु-मेघा एव निदर्शनम् ॥ ४३९ ॥
इत्युदासीनहृदयैव जन्म निर्वाह्य स द्विजः ।
पर्यन्ते वत्सरेणाऽऽकार्य पुत्रमभाषत ॥ ४४० ॥

---

१ शिक्ष्यते । २ सुता । ३ निष्कलम् । ४ मत्सुत, इत्यपि ।

वत्स ! यद्यपि ते नास्था मम वाक्ये तथाप्यमुम् ।
गृहाण श्लोकमेकं त्वं समाधिमृतये मम ॥ ४४१ ॥
कृतघ्नस्वामिसंसर्गमुत्तमस्त्रीपरिग्रहम् ।
कुर्वन् मित्रमलोभं च नरो नैवावसीदति ॥ ४४२ ॥
ओमित्युक्त्वा गतो यावद् द्यूतस्थानं प्रभाकरः ।
मित्रेण तावदागत्य पितृमृत्युर्निवेदितः ॥ ४४३ ॥
विपन्नो मे पिता तत्र क्षोभोऽत्र तु समागतः ।
किं कर्तव्यं मया सोऽपि ध्यात्वेवं मित्रमूचिवान् ॥४४४॥
सखे ! विधाय यत्कृत्यं त्वमेव पितरं मम ।
आनयाऽनेन मार्गेण यथा पश्यामि तं दृशा ॥ ४४५ ॥
सख्या तथाकृते पश्चात् पितृकृत्ये निवर्तिते ।
पित्रादिष्टं हृदि स्मृत्वा शिक्षाश्लोकं व्यभावयत् ॥४४६ ॥
पित्रा यदिदमादिष्टं कुर्वतो मे तदन्यथा ।
किमु स्यादिति निर्णेतुं परदेशं प्रतस्थिवान् ॥ ४४७ ॥
श्रुत्वा मार्गे व्रजन् सिंहाभिधानं ग्रामठक्कुरम् ।
कृतघ्नं तुच्छप्रकृतिं स्तब्धं तुष्टस्तमाश्रयत् ॥ ४४८ ॥
तस्यैका दासिका तेन विहिता गृहिणी गृहे ।
अज्ञानभावतो रूक्षातिमका सर्वाधमा च या ॥ ४४९ ॥
तथा तत्रैव वास्तव्यो निर्द्धाक्षिण्यशिरोमणिः ।
अर्थैकलुब्धो मित्रत्वे लोभनन्दिर्वणिक् कृतः ॥ ४५० ॥
आकारितोऽन्यदा राज्ञा सिंहसेनेन समं ययौ ।
प्रभाकरो नृपं विद्वत्प्रियं ज्ञात्वेदमूचिवान् ॥ ४५१ ॥
मूर्खा मूर्खैः समं सङ्गं गावो गोभिर्मृगा मृगैः ।
सुधीभिः सुधियो यान्ति समशीले हि मित्रता ॥ ४५२ ॥
दत्तं तुष्टेन राज्ञाऽस्य बहुग्रामयुतं पुरम् ।
सोऽपि दापितवान् सिंहस्वामिने जीवनं नृपात् ॥ ४५३ ॥
ग्रामेशोऽपि कृतस्तेन सिंहो देशाधिपो द्रुतम् ।

अन्यान्यप्यस्य कार्याणि दुष्कराण्यपि सोऽकरोत् ॥४५४॥
लोभनन्देरपि स्वामी तथा तेनाऽनुकूलितः ।
यथा निःस्वोऽप्यसौ जज्ञे महर्द्धिभरभासुरः ॥ ४५५ ॥
अथ सिंहस्य पुत्रादप्यधिकोऽस्ति मयूरकः ।
उत्सङ्गलालितो नित्यं पोषितो भूषितश्च यः ॥ ४५६ ॥
अभूत् तस्यामिषे तस्या दास्या गर्भानुभावतः ।
दोहदस्तेन सोऽपूरि तत्तुल्यान्यमयूरतः ॥ ४५७ ॥
ठक्कुरस्य मयूरस्तु क्वापि यत्नादगोप्यत ।
एवं महोपकाराणि तेन सर्वाणि चक्रिरे ॥ ४५८ ॥
अथ भोजनवेलायां ठक्कुरस्तं मयूरकम् ।
अदृष्ट्वा मानुषान् प्रेष्य वीक्षयामास सर्वतः ॥ ४५९ ॥
यावन्न क्वापि लब्धोऽसौ तावदाकुलितो भृशम् ।
स उच्चैः कारयामास पटहाऽऽघोषणामिति ॥ ४६० ॥
मयूरं स्वामिसिंहस्य यः कोऽपि कथयिष्यति ।
दिनाराष्टशतं लब्ध्वा सोऽभयं च न संशयः॥ ४६१ ॥
तत् श्रुत्वा चिन्तितं दास्याऽनेन वैदेशिकेन किम् ?।
गृह्णामि द्रविणं, भर्ता ममाऽन्योऽपि भविष्यति ॥४६२॥
इति सा पटहं स्पृष्ट्वा गत्वा सिंहान्तिकेऽवदत् ।
शृणु देव ! पुरो भर्तुः कथनीयं यथातथम् ॥ ४६३ ॥
निशि मे दोहदो जज्ञे मयूरामिषभक्षणे ।
प्रभाकरेण कुत्रापि स तु नासादितोऽपरः ॥ ४६४ ॥
वारयन्त्यामपि मयि ततः स्नेहातिरेकतः ।
वराकस्त्वत्स्वं[2] एवायं शिखी हत्वा ममार्पितः ॥ ४६५ ॥
अत्यासङ्गविनष्टोऽधमरे ! किं कृतवानिति ?।
रुष्टः सिंहो भटान् प्रैषीन्निग्रहीतुं प्रभाकरम् ॥४६६॥
सोऽपि मित्रपरीक्षार्थं लोभनन्दिगृहं गतः ।

---

1 कार्याणि, इति शेषः । 　2 त्वदीय. ।

उवाच कम्पमानाङ्गो मित्र ! भो रक्ष रक्ष माम् ॥४६७॥
शोभनन्दिस्तमप्राक्षीत् किं त्वया भोः ! विनाशितम् ? ।
स उवाच कलत्रार्थं स्वामिबर्ही हतो मया ॥ ४६८ ॥
मत्तो मित्राधमः प्राह स्वामिद्रोहविधायिनः ।
स्थानं नास्त्यत्र कः पूर्वं ज्वलन्तं स्वगृहे क्षिपेत् ? ॥४६९॥
एवं वदन्तमप्येनं क्षिप्त्वा यावत् प्रभाकरः ।
प्रविवेश गृहं तावत् पूत्कृते शोभनन्दिना ॥ ४७० ॥
आगताश्च भटास्तैः स बद्ध्वा नीतो बहिस्ततः ।
निग्रहायोद्यतास्तेन सदैन्यमिति भाषिताः ॥४७१॥
बान्धवाः ! न मया कोऽप्युपकारो वः कृतः परम् ।
अप्रियं यदि नो चक्रे तदा मां रक्षतैकदा ॥ ४७२ ॥
किं वा नयत मां तत्र यत्र विज्ञपये प्रभुम् ।
इत्युक्ते तैः स सिंहान्ते नीतः सकरुणं जगौ ॥ ४७३ ॥
देव ! त्वं मे पिता स्वामी शरणं त्वं च सर्वथा ।
क्षमस्वैकं व्यलीकं यद् गुरवो न गुरुक्रुधः ॥ ४७४ ॥
तत् श्रुत्वा भ्रुकुटीभङ्गभीषणः सिंह उक्तवान् ।
अरेऽर्पय मयूरं वा स्मर वाऽभीष्टदेवताम् ॥ ४७५ ॥
तदा तस्यापदि प्रायो मनोऽभूदाकुलोऽखिलः ।
विना मित्र-कलत्राभ्यां, ते हि दर्शितविक्रिये ॥ ४७६ ॥
स ऊचे दैवतप्रायं पितुरेव वचः स्मृतम् ।
यदतिक्रमणे सद्यो ममाभूदीदृशं फलम् ॥ ४७७ ॥
इति श्लोकं पठित्वाऽसौ तं मयूरं यथास्थितम् ।
समर्प्य सिंहमापृच्छ्य प्रसन्नास्यस्ततोऽचलत् ॥ ४७८ ॥
सर्वलक्ष्यं स सिंहेन बोधितोऽपि न स स्थितः ।
प्रत्यक्षदृष्टदोषाणां करोत्यनुनयः किमु ? ॥ ४७९ ॥
गच्छंश्च चिन्तयामास धिगेषां दुष्टचेष्टितम् ।
किम्पाकवृक्षच्छायेव दुरन्ता खलसङ्गतिः ॥ ४८० ॥

भस्माहुतमित्राऽप्यमीषु तत् तथोपकृतं मया ।
सर्वमेकपदे नष्टं भव्यं वा जीवितोऽस्मि यत् ॥ ४८१ ॥
नृणां मृत्युरपि श्रेयान् पण्डितेन सह ध्रुवम् ।
न राज्यमपि मूर्खेण लोकद्वयविनाशिना ॥ ४८२ ॥
किञ्च,
शिरसा सुमनःसङ्गाद् धार्यन्ते तन्तवोऽपि हि ।
तेऽपि पादेन मृद्यन्ते पटेषु मलसङ्गताः ॥ ४८३ ॥
स्वामि मित्र-कलत्राणामधमानां परीक्षणम् ।
कृतं तावदिदानीं तु करिष्यामि पितुर्वचः ॥ ४८४ ॥
इति गच्छंस्ततः प्राप सुन्दरं नगरं क्रमात् ।
तत्र हेमरथो राजा तत्पुत्रो गुणसुन्दरः ॥ ४८५ ॥
त्यक्तकुव्यसनासङ्गः कृतज्ञः कोविदप्रियः ।
जनानुरागसुभगो लघीयानपि विश्रुतः ॥ ४८६ ॥
बहिः खलूरिकायां तं शस्त्राभ्यासरतं सदा ।
दृष्ट्वा हृष्टोऽन्तिके गत्वा चोपतस्थे प्रभाकरः ॥ ४८७ ॥
कुमारोऽपि तमालप्य श्रमान्ते स्वच्छया गिरा ।
भोज्यागमे सह स्वेन भोजयामास गौरवात् ॥ ४८८ ॥
यतः—
प्रसन्ना दृग् मनः शुद्धं ललिता वाग् नतं शिरः ।
सहसाऽर्थिष्वियं पूजा विनापि विभवं मताम् ॥ ४८९॥
पप्रच्छ च कुमारस्तं मित्र ! कस्ते मनोरथः ? ।
सोऽप्यूवाच महाभाग ! तवाऽवस्थातुमन्तिके ॥ ४९० ॥
तर्हि स्वच्छमनास्तिष्ठेत्युक्ते नृपतिसूनुना ।
तस्थौ प्रभाकरस्तत्र हृष्टो दध्यौ स्वचेतसि ॥ ४९१ ॥
अहयाहो ! विशदा मूर्तिर्मिन च मधुरं वचः ।
नम्यमौचित्यचातुर्यं कटैरे ! स्वच्छतारमनः ॥४९२॥

---

१ अमरस्थानम् । २ [illegible]

वाक्येऽपि मधुराः केऽपि द्राक्षावत् केऽपि घृतवत् ।
विपाकेन कदापीन्द्रवारुणीफलवत् परे ॥ ४९३ ॥
आकृतौ हि गुणा नूनं सत्यीभूतमिदं वचः ।
अमुष्य दर्शनेनाऽपि सफलो मे श्रमोऽजनि ॥ ४९४ ॥
तदस्य सद्मान् मान्यमर्घं कुर्यामिमद्भुतम् ।
अधुना क्षालयिष्यामीति निश्चित्य तथाऽकरोत् ॥४९५॥
उत्तमप्रकृतिः स्थैर्य-गाम्भीर्ये विनयान्विता ।
धीरभूत् गृहिणी तस्य कुमाराऽर्पितवेश्मनः ॥ ४९६ ॥
संख्येयः स्वजनाधारः परोपकरणे रतः ।
पौरमुख्यो वसन्ताख्यस्तस्य मित्रमजायत ॥ ४९७ ॥
विपक्षे रात्रि कालेऽथ राजाऽभूद् गुणसुन्दरः ।
प्रभाकरः पुनर्मन्त्री सर्वकार्येषु यत् कृती ॥४९८॥
अन्यदा शासतस्तस्य प्रजा नीत्या प्रजापतेः ।
ढौकनीये कृतौ द्वाविर्सर्गास्यतुरङ्गमौ ॥४९९॥
सल्लक्षणपरौ किन्तु वैपरीत्येन शिक्षितौ ।
तत्स्वरूपमजानानस्तावत् पर्याणयद् नृपः ॥ ५०० ॥
एकस्मिन् स्वयमारूढो द्वितीयेऽमात्यमादिशत् ।
जग्मतुः सपरिवारौ शनैस्तौ पुराद् बहिः ॥ ५०१ ॥
वाहयित्वा क्षणं वाहौ वाह्याल्यां वेगमीक्षितुम् ।
कशाघातं नृपा-ऽमात्यौ कर्कशं चक्रतुस्तयोः ॥ ५०२ ॥
सहसोत्प्लुत्य तौ तस्मादलिदष्टौ कपी इव ।
प्रवृत्तौ वेगतो गन्तुं प्रमातुमिव मेदिनीम् ॥ ५०३ ॥
यात यात द्रुतं भृत्याः ! शीघ्रं धावत सादिनः ! ।
दिव्यनेनैव केनाऽपि हयेन ह्रियते नृपः ॥ ५०४ ॥
पूत्कुर्वतो जनस्यैवं धावतामपि सादिनाम् ।
पापाद् निधिरिवाऽदृष्टः सामात्योऽभूद् नृपः क्षणात् ॥५०५॥

---

१ सेवया, इत्यपि । २ शनैरित्यर्थः । ३ धावत, एतदपि ।

यथा यथा नृपा-ऽमात्यौ वल्गामाकर्षतो हठात् ।
तथा तथा चटद्वेगं गच्छतस्तौ तुरङ्गमौ ॥ ५०६ ॥
संप्राप्तयोर्महाटव्यामामलक्यास्तरोरधः ।
गच्छतैव करेणात्तं मन्त्रिणाऽऽमलकत्रयम् ॥ ५०७ ॥
अतिदूरं गतौ यावद् विलक्षीभूय तौ श्रमात् ।
वल्गां मुमुचतुस्तावदश्वौ तत्रैव संस्थितौ ॥ ५०८ ॥
उत्तीर्णौ च नृपा-ऽमात्यौ प्राणैर्मुक्तौ च वाजिनौ ।
किमेताभ्यां निजस्वामिद्रोहकाभ्यामिवाथ तौ ? ॥ ५०९ ॥
तयोः खेदं क्षणं धृत्वा परदुःखाऽसुखी नृपः ।
क्षुत्-तृष्णापीडितो बाढं मनस्येवं व्यभावयत् ॥ ५१० ॥
पृथिव्यां त्रीणि रत्नानि जलमन्नं सुभाषितम् ।
मूढैः पाषाणखण्डेषु रत्नसंज्ञाऽभिधीयते ॥ ५११ ॥
ध्रुवं सत्यमिदं वाक्यं यत् पर्याणे ततो च मे ।
सन्त्यप्येतेषु रत्नेषु तृष्णा शाम्यति नाधुना ॥ ५१२ ॥
उवाच च महामात्य ! तृषो यान्ति ममाऽसवः ।
मन्त्र्युवाचाऽऽकुलो देव ! मा भू रक्षामि ते तृषाम् ॥५१३॥
एकमामलकं मन्त्री ददौ त्रिभ्यो महीभुजे ।
निर्वृतात्मा तदाहारात् तस्थौ स्वस्थः क्षणं नृपः ॥५१४॥
भूयस्तापार्दितः प्राह मित्र ! तृष्णोऽस्मि सम्प्रति ।
तथा मां बाधते तृष्णा यथा नूनं न जीव्यते ॥ ५१५ ॥
इति मूर्छागतो भूमौ पतन् धृत्वाऽऽशु मन्त्रिणा ।
द्वितीयामलकं दत्त्वा पुनः सज्जीकृतो नृपः ॥ ५१६ ॥
एवं तृतीयवेलायामप्यामलकमर्पितम् ।
पदानुलग्नं दैवाच पृष्ठे सैन्यमथाऽऽगमत् ॥ ५१७ ॥
अग्रमार्गभरारम्भौ दृष्ट्वा चक्रे जयध्वनिः ।
मन्त्रिणोचे महामात्याद् नीरमानीयतां द्रुतम् ॥ ५१८ ॥

१ तृष्णाकान्तः । २ प्राणाः ।

ततो व्यापृत्य तैः सैन्यं विसर्ज्यानीय तत्र च ।
जन्या-ऽस्माहारसंतुष्टः सपत्नीको महीपतिः ॥ ५१९ ॥
राजाऽथ सपरिवारो जगाम नगरं निजम् ।
पुनर्जन्मोत्सवं राज्ञश्चक्रुः सामन्त-नागराः ॥ ५२० ॥
अथ राज्ञः सुतः पञ्चवर्षीयो मन्त्रिमन्दिरम् ।
क्रीडार्थं नित्यमायाति बालदारेण संयुतः ॥ ५२१ ॥
गुप्ताम्यादिपरीक्षार्थमथ मन्त्री समन्यदा ।
एकान्ते गोपयामास सामपानं सयामिकम् ॥ ५२२ ॥
कुमारो नेक्ष्यते क्वापि निशम्येदं वचो नृपः ।
सर्वत्रालोकयामासाऽस्याकुलः प्रेष्य पूरुषान् ॥ ५२३ ॥
यावन्न क्वापि लब्धोऽसौ तावद् घूर्णितमानसः ।
शोकपङ्काविलो राजाऽधोमुखीभूय तस्थिवान् ॥ ५२४ ॥
दध्यौ च किमिदं हन्त ! कुमारो मन्त्रिमन्दिरम् ।
गतो न दृश्यते कुत्राऽप्यसंभाव्यमदोऽखिलम् ॥ ५२५ ॥
राजलोकः समग्रोऽपि दुःखकृष्णमुखो नृपम् ।
आगतव्यं समभ्येति मुक्त्वा मन्त्रिसभाकरम् ॥५२६॥
अत्रान्तरे मन्त्रिपत्नी पतिं पप्रच्छ नाथ ! किम् ।
नाऽद्य राजकुले यातः सदुःखमिव सोऽब्रवीत् ? ॥५२७॥
प्रिये ! दर्शयितुं नात्ममुखं शक्नोमि भूपतेः ।
यद् मया तादृशो जघ्ने कुमारो हतबुद्धिना ॥ ५२८ ॥
संभ्रान्ता सा जगौ शान्तं पापमेतत् किमुच्यते ?।
पापं शान्तमशान्तं वा परमेतद् मया कृतम् ॥ ५२९ ॥
इत्युक्ते तेन साऽवोचत् कथंकारमिदं कृतम् ?।
सोऽप्यूचे यद् त्वयाऽतीतदिने मे कथितं पुरः ॥५३०॥
गर्भवैरानुभावेन केनाप्येष नृपाङ्गजः ।
दशोदोहाय मे चक्रे स्वन्मोहात् तन्मयेदृशम् ॥ ५३१ ॥
तच्छ्रुत्वा किं वृथा कार्ये विनष्टे परिदेवनैः ।

करोमि मासकालीनं ध्यात्वैवं धीरमानसा ॥५३२॥
गत्वाऽसौ भर्तृमित्रस्य वसन्तस्य तदाख्यत ।
सोऽपि भाव्यमिदं नूनं ध्यात्वैवं धीरमब्रवीत् ॥५३३॥
अये सुन्दरि ! मा भैषीर्जीवितेन धनेन च ।
विपदं निजमित्रस्य रक्षाम्येव न संशयः ॥५३४॥
जातीपुष्पसमस्याऽस्य जीवितस्य धनस्य च ।
मित्रार्थे यदि नाशः स्यात् किं न प्राप्तं फलं तदा ? ॥५३५॥
इत्युक्त्वा स ययौ राजकुलं नत्वा नरेश्वरम् ।
कृताञ्जलिर्वसन्ताख्यः सावष्टम्भं व्यजिज्ञपत् ॥५३६॥
विकल्पं देव ! मा कार्षीस्त्वत्पुत्रनिधने खलु ।
अहं हेतुरतो वित्तं जीवितं च गृहाण मे ॥५३७॥
निशम्येदं नृपो यावदास्ते संशयितो हृदि ।
मन्त्रिपत्नी समागत्य तावदेवं व्यजिज्ञपत् ॥५३८॥
वसन्तो मित्रदारार्थे देव ! विज्ञपयत्यदः ।
परं मद्दोहदस्यार्थे त्वत्पुत्रस्य वधोऽजनि ॥५३९ ॥
इति किंकृत्यतामूढो नृपः शून्य इवाभवत् ।
ततो मन्त्री समागत्य कम्पमान इवावदत् ॥ ५४० ॥
मदीयपीडया देव ! मित्र-पत्न्याविमे मम ।
स्वं निवेदयतो नूनमपराधोऽत्र नैतयोः ॥ ५४१ ॥
आसन्नविपदा किन्तु जातदुर्मतिना मया ।
कुमारो निहतो नाथ ! योग्यं दण्डं कुरुष्व मे ॥ ५४२ ॥
अग्रेऽपि मन्त्रिशङ्काऽऽसीत् तत्रार्थे भूभुजो हृदि ।
तन्निशम्य पुनर्वाढं मत्यथोऽजनि निश्चलः ॥ ५४३ ॥
ततः स्पष्टमुखो वीक्ष्य मन्त्रिणं नृपतिर्जगौ ।
येन मे जीवितं दत्तं को दण्डस्तस्य युज्यते ? ॥५४४॥
मित्र ! त्वं यदि नाऽदास्यस्तदा धात्रीफलानि[1] मे ।

---

[1] आमलकानि ।

तदा क्वाहं क्व राज्यं च क्व सुतः क्व परिच्छदः ? ॥५४५॥
मन्त्र्याह शुभप्रभो ! अत्र कृतघ्नत्वं तवेयता ।
...र्य एव पुनर्दण्डः [1]पुत्ररत्नापहस्य मे ॥५४६॥
एकमामलकं तर्हि वल्गितं प्रथमर्पतः ।
इत्युक्ते भूभुजा मन्त्री जगौ प्रीतिसगद्गदम् ॥५४७॥
देव ! सर्वगुणाधार ! जगतीमौलिमण्डन ! ।
यद्येवं ते कृतघ्नत्वं तदास्त्वामलकप्रदी ॥५४८॥
चिरं कुरु कुमारेण सहितो राज्यमक्षतम् ।
इत्युक्त्वाऽऽनाययत् तत्र पुत्रं प्रेष्य निजान् नरान् ५४९॥
भूषिताङ्गं स्मितमुखं लज्जमानं तथैव तम् ।
सुतं दृष्ट्वा नृपो हर्षं विस्मयं च परं ययौ ॥५५०॥
किमेतदिति राज्ञोक्ते मन्त्री लोकसमक्षतः ।
वृत्तान्तं पितुरादेशादारभ्याऽखिलमाख्यत ॥५५१॥
निशम्य भूतं राजा लज्जितः स्वस्वभावतः ।
मन्त्रिणं च करे कृत्वा सप्रणयमिवाब्रवीत् ॥५५२॥
अमूल्यामलकं यद् मे पुत्रतुल्यं कृतं मया ।
मर्षणीयोऽपराधो यत् त्वया मित्र ! महानिति ॥५५३॥
इत्यर्थो लब्धसुस्वामि-सुकलत्र-सुमित्रजम् ।
अन्वभूत् सुखैकात्म्यमापन्नो भूभुजा सह ॥५५४॥
तौ भूप-सचिवौ राज्यं भुक्त्वा सत्सङ्गतत्परौ ।
सद्गुरोर्धर्ममासाद्य हितोयुक्तौ बभूवतुः ॥५५५॥)
सुसंसर्गस्य माहात्म्यं व्यवहारेण कीर्तितम् ।
(सर्वार्थसिद्धिकृत् सत्त्वविषयं वर्ण्यतेऽधुना ॥५५६॥
सत्त्वमेव नृणां तत्त्वं सत्त्वं सिद्ध्यै भवद्वये ।
विना सत्त्वं सजीवोऽपि निर्जीव इति कथ्यते ॥५५७॥
विशीर्णोऽपि यथा वृक्षः सति मूले प्ररोहति ।

१ पुत्ररत्नमपहर्तीति पुत्ररत्नापहस्तस्य ।

सर्वाङ्गीणोऽपि सदा भूयो नरः सत्त्वाद् विवर्तते ॥५५८॥
यद् दूरं यद् दुराराध्यं दुर्घटं दुर्लभं च यत् ।
सर्वं सिध्यति तत् सत्त्वात् सत्त्विना तु महत्पदम् ॥५५९॥
श्रूयते हि पुरा लोके श्रीमदिक्ष्वाकुवंशभूः ।
उदारचरितः सत्त्वी हरिश्चन्द्रो महान् नृपः ॥५६०॥
तथाहि-
अस्त्यत्र भरतेऽयोध्या पुरी रत्नांशुकोज्ज्वला ।
प्रासादमण्डना नान्यैरभिभूता सतीव या ॥५६१॥
सूर्यवंशभवक्ष्मापवर्गोज्ज्वलयशःश्रिया ।
जातच्छत्रा महैश्वर्यं दधाति नगरीषु या ॥५६२॥
नतिरेवोन्नतिर्येषां दानमेव धनार्जनम् ।
परार्थ एव तु स्वार्थः क्षमैव हि समर्थता ॥५६३॥
एवंविधनरोत्तंसैः हृषीकस्थानभूरिव ।
या सदालंकृता हर्षं न केषां कुरुतेतराम् ? ॥५६४॥
(युग्मम्)
एकनक्षत्रमालेन्दुस्त्रीणां हारमुखेन्दुभिः ।
प्रतिबिम्बच्छलाद् व्योम यया सौधेष्वधःकृतम् ॥५६५॥
बभूव नृपतिस्तस्यां हरिश्चन्द्रो महाभुजः ।
धर्मेणोद्वाहिता कीर्तिर्येनर्ते[1] करपीडनम् ॥५६६॥
तथा नीतिगवी तेन पोषिता सुकृतात्मना ।
विश्वमील्ये यथाद्यापि यशो दुग्धं तदुद्भवम् ॥५६७॥
अन्यदा रात्रिपर्यन्ते पल्यङ्कस्थः स वन्दिना ।
पठ्यमानमिमं श्लोकं सत्त्वोत्तेजनमाशृणोत् ॥५६८॥
विपद्यपि गतः सत्त्वाद् ध्रुवं स्यात् संपदां पदम् ।
गतोऽप्यस्तं रविर्मार्गादच्युतोऽभ्युदयी पुनः ॥५६९॥
इमं श्रुत्वा पठन्नेव समुत्तस्थौ महीपतिः ।

१ ऋते विना ।

पुनः पुनस्तदीयार्थं मुदा हृदि विभावयन् ॥ ५७० ॥
कृत्वा प्राभातिकं राजा यावदास्थानमाययौ ।
तावत् कोऽपि नरोऽभ्येत्य संभ्रान्त इदमूचिवान् ॥ ५७१ ॥
महाराज ! हरिश्चन्द्र ! त्वयि शासति मेदिनीम् ।
न श्रुतावपि लोकानां भयमित्यक्षरद्वयम् ॥ ५७२ ॥
किन्त्वेकः शूकरः शक्रावतारवनमध्यगान् ।
कुतोऽप्यागत्य भीष्माङ्गो भनक्त्यस्ते लताद्रुमान् ॥ ५७३ ॥
तापसाश्चाभवंस्तत्र सर्वे भयविसंस्थुलाः ।
ततो दध्यौ नृपोऽपायः किमभूद् हा ! तपस्विनाम् ? ॥ ५७४ ॥
यथा लोकः करं दत्ते स्वधनस्याऽवनिपतेः ।
मुनयोऽपि तथा धर्मषष्ठभागमिति श्रुतिः ॥ ५७५ ॥
ततो रुष्या पर्यवेते ध्यात्वेत्युत्थाय संभ्रमात् ।
अब्रवीदहहा ! कोऽयं मयि सत्यप्युपप्लवः ॥ ५७६ ॥
श्रीमन्नाभेयदेवस्याराधनघ्नं मुनिद्रुहम् ।
तमद्य शूकरं हन्मि प्रतिज्ञां चाऽकरोदिति ॥ ५७७ ॥
अथो यथागतं क्वापि वराहावेदके गते ।
प्रतिथेवमिव मोघं राजाऽऽरोहत् तुरङ्गमम् ॥ ५७८ ॥
सैन्यं संनह्यदेवाऽसौ विमुच्य स्वयमेव सः ।
निग्रहीतुमनाः क्रोडं त्वरितं निर्ययौ पुरात् ॥ ५७९ ॥
मनोवेगेन यात्यश्वे भूपतिः प्राप तत्क्षणात् ।
वने शक्रावताराख्ये पुरेवाऽभिमुखागतम् ॥ ५८० ॥
अपश्यत् स्मेराम्भमुर्वीं कल्हंसकमण्डिताम् ।
मृदुवीचीभुजां तत्र सरयूमुदधिप्रियाम् ॥ ५८१ ॥
राजा पप्रच्छ पार्श्वस्थौ स कपिञ्जलकुन्तलौ ।
अहो ! क्वाऽसौ वराहस्तावत्तुर्नश्यं पुरः ? ॥ ५८२ ॥
वराहस्तद्वचः श्रुत्वा पुपूराऽऽरवमुत्कटः ।

---

१ कथंऽपि । २ प्रतिज्ञामिव । ३ वराहम् ।

कुर्वाणोऽपि नृपं क्रोधात् दधावे वनगह्वरात् ॥ ५८३ ॥
[illegible] राजा जानुजन्मभुजोऽपि हि ।
[illegible] बिभ्रत् निर्भयोऽपि भृशं ययौ ॥ ५८४ ॥
करे चापचयं कृत्वा पूरयन्नाशुः शरैः ।
ननाद [illegible] पूरयामास संभ्रमम् ॥ ५८५ ॥

(युग्मम्)

ततः कपिसजं प्राह राजा पक्षपातः किमु ।
[illegible] ॥५८६॥
[illegible] ।
[illegible] ॥५८७॥
[illegible] ।
[illegible] ॥५८८॥
[illegible] ।
[illegible] ॥५८९॥
[illegible] ।
[illegible] ॥५९०॥
[illegible] ।
[illegible] ॥५९१॥
[illegible] ।
[illegible] ॥५९२॥
[illegible] ।
[illegible] ॥५९३॥
[illegible] ।
[illegible] ॥५९४॥
[illegible] ।
[illegible] ॥५९५॥

[illegible]

धन्यास्ते मुनयो हित्वा महासंसारकश्मलम् ।
निष्पङ्कं संवृतात्मानो मोक्षमार्गे चरन्ति ये ॥ ५९६ ॥
तद् गच्छाम्याश्रमं पुण्यं यत्र सन्ति तपोधनाः ।
इयतः कल्मषात् शुद्धिः कथं मे भवितान्यथा ? ॥५९७॥
इति राज्याद् विरक्तात्मा पादचारेण भूपतिः ।
प्रतित्वा सह मित्राभ्यां विवेश द्रुतमाश्रमम् ॥ ५९८ ॥
दृष्ट्वा कुलपतिं तत्र ननाम मुदितो नृपः ।
पृष्ठे पाणिं निधायाऽस्य मुनिरप्याशिषं ददौ ॥ ५९९ ॥
क्षतात् त्राणेन लोकानां त्वस्य क्षत्र इति प्रथाम् ।
कुर्वाणः सार्थिकां पुण्यैः प्रवर्धस्व सदा नृप ! ॥ ६०० ॥
राजा पप्रच्छ भगवन् ! ज्ञान-ध्यान-तपांसि वः ।
निर्विघ्नत्यहतं कच्चित् कुशलं मृग-भूरुहाम् ॥ ६०१ ॥
मुनिरूचे महाराज ! भरतान्वयभूषण ! ।
त्वयि प्रशासति क्षोणीं कुतोऽस्माकमुपद्रवः ? ॥ ६०२ ॥
मही राजन्वती तेजः प्रबलं विमलं यशः ।
वर्णाश्रम ! महीरक्षा दक्षा वृत्तिस्तवाऽखिला ॥ ६०३ ॥
अस्मिन्नवसरे कोऽपि जातः कोलाहलो महान् ।
किमेतदिति संभ्रान्तौ मुनि-भूपौ बभूवतुः ? ॥ ६०४ ॥
अब्रह्मण्यमब्रह्मण्यमिति च व्याकुलं वचः ।
श्रुत्वा कुलपतिः शिष्यं तं ज्ञातुं प्राहिणोद् द्रुतम् ॥६०५॥
पुनरागत्य सो जज्ञे स्त्रीणां शोकस्पृशामिति ।
मातरेवं मे मृगी मर्तां करिष्येऽनशनं तदा ॥ ६०६ ॥
माताऽपि प्राह चेद् वत्सेऽनशनं त्वं करिष्यसि ।
तदाहमपि कर्तास्मि विना त्वां जीवितेन किम् ? ॥ ६०७ ॥
श्रुत्वा कुलपतिर्भिनद् हृदयं स्फोटयद् वचः ।
किं नः प्राणप्रिया पुत्री वत्सनाऽनेशनीयति ? ॥ ६०८ ॥

१ इत्था, इत्थमेव । २ अनशनमिच्छति ।

इयं च निकृतिर्नूनमस्मत्सधर्मचारिणी ।
वत्सामनुसरन्त्येतद् ब्रूते किमसमञ्जसम् ? ॥ ६०९ ॥
ततोऽङ्गारमुखादाशु स तापस्यावजूहवत् ।
आजग्मतुरथो तारं ते रुदत्यावुभे अपि ॥ ६१० ॥
उवाच वञ्चनां मायी मुनिः किं पुत्रि ! रोदिषि ? ।
साऽह जानाति तातो यदस्ति क्रीडामृगी मम ॥६११॥
सोऽप्याह या त्वया बाल्यात् पोषिता स्वकरार्पितैः ।
नीवारकवलैस्तस्यास्ततः किमभवत् सुते !?॥ ६१२ ॥
इत्युक्ते वञ्चना तारस्वरं रोदिति केवलम् ।
ततः प्रविश्य संभ्रान्तः शिष्यः कुलपतिं जगौ ॥६१३॥
भूररीजन्वती सेयमब्रह्मण्यमहो ! महत् ।
मृगयाव्यसनात् पापः कोऽप्यहन् गर्भिणीं मृगीम् ॥६१४॥
सास्रं कुलपतिः प्रोचे हहा ! किं भाव्यतः परम् ? ।
यतस्तां निघ्नता तेनाऽऽनीतोऽस्माकं कुलक्षयः ॥ ६१५ ॥
विना मृगीं कथं जीवेद् वत्सा तज्जीविता ततः ।
न प्राणिति विना पुत्रीमस्मत्प्राणप्रिया खलु ॥ ६१६ ॥
विना सधर्मचारिण्या कुतो मे तपसां विधिः ? ।
तपोविधिं विना मे स्याद् ऋषित्वमनर्थं नहि ॥ ६१७ ॥
राजर्षिरिक्ष्वाकुराजेन्द्र ! क्वातस्त्योऽयं तपस्विनाम् ।
इत्यमाकस्मिकः शोकशङ्कुस्त्वय्यपि भूपतौ ? ॥ ६१८ ॥
ततः कुतोऽपि तं ज्ञात्वा साधुबाधाकरं परम् ।
अपाकं शोधि येन त्वं लोकपालोऽसि पञ्चमः ॥ ६१९ ॥
वञ्चना त्वाह मां तात ! चितामारोढुमादिश ।
किं न वेत्सि मर्मण्या हि मरणं क्रकचायते ?॥ ६२० ॥
सविषादं नृपः प्रोचे मुने ! कुर्वेऽहमत्र किम् ।

---

१ स्याविमूत्ररहिता । २ शिक्षय ।

परेषां दण्डमाधातुमन्यमेषोऽसि नात्मनः ? ॥ ६२१ ॥
ससंरम्भं च सोत्सुक्यं मुनिः प्रोवाच नन्दहो ! ।
इयता स्यात् किमुक्तं यद् मया व्यापादिता मृगी ? ॥६२२॥
पश्चात्तापात् स्वमात्मानं प्रनिन्दति महीपतौ ।
पिधाय वल्कलेनास्यं पूच्चक्रेऽथ स मायिकः ॥ ६२३ ॥
ऊचे च कुपितो भूपमाः ! पाप ! वहसि ध्रुवम् ।
कोदण्ड-शरधी हन्तुं ध्यानलीनांस्तपस्विनः ? ॥ ६२४ ॥
निपत्य पादयो राजा विनयाद् मुनिमब्रवीत् ।
समेकमपराधं मे क्षमस्व त्वं क्षमानिधे ! ॥ ६२५ ॥
मुनिः पराङ्मुखो भूत्वा चुक्रोश नृपमुच्चकैः ।
भरतान्वयचन्द्राङ्क ! व्रज व्रज ममाश्रमात् ॥ ६२६ ॥
युष्मादृशां निर्घृणानां श्रुता वागपि पाप्मने ।
किं पुनः कर्मचण्डाल ! वाचाल ! सङ्गमस्त्वया ॥६२७॥
राजा सविनयं प्राह मुने ! ब्रूहि करोमि किम् ? ।
विशाम्पत्यं त्यजामि क्ष्मां चरामि व्रतमेव वा ॥ ६२८॥
सकोपं मुनिरप्यूचेऽद्यापि श्रावयते गिरम् ।
मायाविन् ! हरिणीभ्रूणघातपातकपङ्किलाम् ? ॥ ६२९ ॥
ततोऽङ्गारमुखोऽवादीत् प्रसादं ! कुरु मा रुषः ।
तपस्तेजोनिधे ! नायमवमानं नृपोऽर्हति ॥ ६३० ॥
किन्तु दुष्कर्मणोऽमुष्य प्रतीकारकारणम् ।
पापानुपाति यत् किञ्चित् तदेवाऽद्य समादिश ॥६३१॥
मुनिरूचेऽङ्गारमुख ! शुद्धिरस्य तदा भवेत् ।
सर्वस्वं यदमी दत्से दाने तपनिवृत्तये ॥ ६३२ ॥
सोऽप्युल्लासं नृपतिः प्रोचे प्रसीद भगवन् ! मयि ।
सर्वस्वं मे गृहाण त्वं विस्मयं यान्त्वयं मम ॥ ६३३ ॥
किं न मासं मया प्राप्तः ! सुष्वापि यद् यतस्ततः ।

१ वाचाय ।

सग्रामाऽश्वेभकोशा भूर्दत्ता तेऽम्बुधिमेखला ॥ ६३४ ॥
प्रणम्य मुनिमङ्गारमुखः प्राह कृताञ्जलिः ।
राजा यदभिधत्ते तद् भगवन् ! प्रतिपद्यताम् ॥६३५॥
अथाऽपसार्य राजानमूचतुः सुहृदौ मृदु ।
अकाण्डे कोऽयमुत्पातो राजन् ! विमृश मा मुहः ? ॥६३६॥
राजाऽवज्ञाय तद्वाचमूचे सप्रश्रयं मुनिम् ।
यदुक्तं भगवन्नस्तु गृहाण वसुधामिमाम् ॥६३७॥
क्षामाक्षरं मुनिः प्राह दत्ताऽस्मभ्यं मही त्वया ।
नार्हस्यतः परं पृथ्व्या भोगमामिति सोऽब्रवीत् ॥६३८॥
तदा तत्रागतं वाराणसीतः शिष्यमात्मनः ।
मुनिं कौटिल्यनामानमाजूहवत् स तापसः ॥ ६३९ ॥
हरिश्चन्द्रेण मे पृथ्वी दत्ता जलधिमेखला ।
इत्यर्थे खलु साक्षी त्वमिति तं मुनिरादिशत् ॥६४०॥
कौटिल्योऽप्यवदद् राजन्नत्रार्थे साक्षिणो वयम् ।
ओमित्युक्ते नृपेणाऽगात् स स्वं स्थानं मुदा नृपः ॥६४१॥
अथ व्यजिज्ञपत् कोऽपि शिष्यो यावदियं मृगी ।
तिष्ठेत् तावद् विपन्ना न पाठस्तत् क्रियतां किमु ? ॥६४२॥
सखेदं मुनिरूचेऽस्याः कारयाऽनलसंस्कृतिम् ।
वञ्चनाऽऽह मया सार्धमस्याः स्यादग्निसंस्कृतिः ॥६४३॥
राजा तां विनयादूचे मर्मकं दुर्नयं सह ।
अहं तुभ्यं प्रदास्यामि स्वर्णलक्षमसंशयम् ॥ ६४४ ॥
फेणादिव तयाऽप्योमित्युक्ते प्राह मुनिस्ततः ।
दीयतां तर्हि हेमाऽस्यै राजा प्राहैते मत्पुरे ॥ ६४५ ॥
प्रातः सन्ध्याविधिं कृत्वा पश्यैते वयमागताः ।
इत्याकर्ण्य मुनिं राजाऽरोचत् तदधुना वयम् ॥ ६४६ ॥
इक्ष्वाकुवंशभूपालगुरुं श्रीनाभिसंभवम् ।

१ सावज्ञम् । २ एत आगच्छत ।

देवं शक्रावतारस्थमर्चित्वा याम धामनि ॥ ६४७ ॥
(युग्मम्)
एवं कृत्वा च पाश्चात्यागतसैन्येन संयुतः ।
हरिश्चन्द्रनृपोऽयोध्यां प्रविवेश दिनात्यये ॥ ६४८ ॥
अथ राज्यमहास्तम्भः सर्वनीतिविशारदः ।
मन्त्री मित्रं च तस्यासीद् वसुभूतिर्महीपतेः ॥६४९॥
कुन्तलाद् ज्ञातवृत्तान्तः स दध्यौ हृदि हा ! कथम् ।
अपर्यालोचयन्तोऽर्थं राजानः स्वोपघातकाः ! ॥६५०॥
ददता वसुधां सर्वां तापसाय दुरात्मने ।
देशाद् देशप्रवासो हि स्वीकृतो भूभुजा स्वयम् ॥६५१॥
यदन्येनाऽऽहृतवरो वराहं कोऽप्यवेदयत् ।
भूभुजे तद् ध्रुवं किञ्चिद् दिव्यमेतद् विजृम्भितम् ॥६५२॥
अविमृष्टायतिर्भूपः क्षीयते न्यायवानपि ।
अत एव विमृष्टारः सन्निधेयाः सुमन्त्रिणः ॥६५३॥
किं कुर्मो दुर्धियः कुर्युर्यत् किञ्चन महीभुजः ।
तत्प्रतिक्रियाव्यग्रैः क्लिश्यते सचिवैः पुनः ॥६५४॥
विमृश्यैवं तदाऽमात्यः सशल्य इव निःश्वसन् ।
विलासमण्डपेऽभ्याय सचिन्तो नृपतिं ययौ ॥ ६५५ ॥
नत्वोपविष्टे तस्मिंश्च मन्त्रिणि प्राह भूपतिः ।
वराहाऽऽवेदकस्याग्रे मतिज्ञानमपृच्छ्यहि ॥ ६५६ ॥
मन्त्र्याह देव ! ननु सर्वं वृत्तान्तं ज्ञातवानहम् ।
राज्ञोचे तत्किन्नं तर्हि कुन्तलस्तद् न्यवेदयत् ॥६५७॥
मन्त्री प्राह विभो ! कस्य प्रभुत्वं न ब्रुवे शुचि ।
अनौचित्यमपि स्तौति यथौचित्यमिवाऽनुगः ॥६५८॥
किन्तु विज्ञपयिष्यामि कर्णयोः कटु किञ्चन ।
नाथाऽयं वसुधात्यागो नहि मे मतिभागते ॥ ६५९ ॥
राज्ञोचे सत्यं किन्त्वेतद् युक्तं नो युक्तमेव वा ।

मारम्भाद् युज्यते पूर्वं निर्वाहोऽङ्गीकृते पुनः ॥ ६६० ॥
किञ्च यान्तु श्रियो नाशं प्रयातु निधनं कुलम् ।
प्रवासो वाऽस्तु निर्वाहः प्रतिज्ञाते भवेद् यदि ॥ ६६१ ॥
अलं तदेतया पूर्वकृतमीमांसयाऽधुना ।
स्वर्णलक्षं हि ढौकस्व स्वेनाऽयाति मुनिर्यतः ॥ ६६२ ॥
ततः सशिष्यः स मुनिः कुर्वन्नागाद् नृपस्तुतिम् ।
अहो ! अगोचरे वाचां राज्ञोऽस्य चरितं महत् ॥ ६६३ ॥
पुरोभूय नृपस्याऽसौ सकोप इव मायया ।
अयाचत स्वशिष्येण स्वर्णलक्षं महीपतिम् ॥६६४॥
नृपाऽऽदेशादथादिक्षत् स मन्त्री कुन्तलं ततः ।
सोऽपि स्वर्णं समादाय मुमोच नृपतेः पुरः ॥ ६६५ ॥
राज्ञोक्तः सचिवस्तस्मै तापसाय ह्युपानयत् ।
सोऽपि वीक्ष्य किमेतद् भोः ! पप्रच्छेति नृपं मुनिः ॥६६६॥
राज्ञोचे पश्चनास्वर्णं, कुत एतन्मुनिर्जगौ ।
अथाख्यद् नृपतिः कोशात्, बहिरन्तः स वा क्षितेः ?॥६६७॥
इत्युक्ते मुनिना राजा प्राह मध्ये क्षितेर्मुनिः ।
ब्रूते स्वामी क्षितेः कोऽत्र राजाख्यत् त्वं न चाऽपरः ?॥६६८॥
मुनिरूचे ततः कोऽयं प्रकर्षः कौशलस्य ते ।
यन्मदीयेन हेम्ना मेऽनृणीभवितुमिच्छसि ? ॥ ६६९ ॥
तदास्तां काञ्चनं यामो दृष्टं सत्यं त्वयेयता ।
इत्युदित्वा मुनौ याति राजा तस्य पुरोऽवदत् ॥ ६७० ॥
विलम्बध्वं क्षणं यावदानयाम्यन्यदन्यतः ।
सकष्टमिव तस्थौ च स मुनिर्भूभुजाऽर्थितः ॥ ६७१ ॥
ततो राजा मन्त्रिकर्णे किमप्याचष्ट मन्त्र्यथ ।
केनचित् पुरुषेणाऽऽध्वऽजूहवद् वणिजोऽखिलान् ॥६७२॥
मुनिना दिव्यशक्त्या ते हरिश्चन्द्रे द्विषः कृताः ।
संभूय मन्त्रयामासुः स्वामी नोऽयं परं मुनिः ॥ ६७३ ॥

हरिश्चन्द्रस्य दर्शनं किं द्रव्येण तृषाऽऽतुरा ? ।
यो हि स्वामी पुरस्याऽस्य देयोऽस्माभिः करोऽस्य सद् ६७४
इति मन्त्रवशो मन्त्री मानुषं वदति स्थितः ।
राजा योऽर्थयते स्वर्णसहस्राणि मुनिः स यद् ॥ ६७५ ॥
पदपतस्मात् पितो यक्तुं स्वर्णदाने कृतोद्यतान् ।
हरिश्चन्द्रस्तथोऽन्येन स्वयमर्पयेत् स नाम ॥ ६७६ ॥
हे पौराः ! योऽस्मभिर्दृष्टो दत्त स्वर्णं किमस्य च ।
कृशमिदपि पालिता दारो वः शासनं पुनः ॥ ६७७ ॥
अन्यद्रव्या वयं दातुं स्वर्णसंख्ये न शक्नुमः ।
इत्युक्तिवादिनो वणिजो राजादिष्टा यथोचितान् ॥ ६७८ ॥
विलक्षोऽथ नृपो दध्यौ किं करोमि पुनः पुनः ।
समानयामि सद् स्वर्णं हा ! विद् वीतपुण्यविधनम् ? ६७९
ततः कुलपतिः कोपकम्पमानाधरोऽवदत् ।
विलम्बः कोऽपि यत्नान्नपि राजन् ! विमुञ्च मां ततः ॥६८०॥
मधुसूक्तिर्मुनिं प्राह विश्वस्य स्वयं यच ।
हरिश्चन्द्रसमः क्वापि दृष्टः किं कोऽपि साक्षिभिः ? ।६८१॥
सोऽपदानसुवासोऽयाहारवशो न मन्यते ।
दृष्टोऽभूत् स्वादृशो नाऽपि हरिश्चन्द्रसमो नृपः ॥ ६८२ ॥
एवं सति मुनिः प्रोचे मायाविन् ! किं हृतोऽसि नः ।
इति मत्याहृतस्त्वं नः स्वयं सत्यं च ते क्व ? ॥ ६८३ ॥
ऊचेऽसूयाहृतो राजन् ! शाम्यामि स्व विश्वान्तः ।
कुलस्य चरतो लोकस्यापत्तिर्यदि स्वहृद् ? ॥६८४ ॥
ममराधे नृपो भीतित्वतः किं स्याद् प्रयोऽपि नः ? ।
यत्पूर्वोक्तं मैव द्राग्नाशयन्नस्मदः ॥ ६८५ ॥
निदेश वाणिजा पूर्वं कृतिमं सम्यग् दृढः ।
कोऽपि स्वामी च राजेन्द्र महाऽऽकुलं निर्दहे ॥ ६८६ ॥
मोदयताहृतो पूर्वं प्राह नृपाऽऽत्र ? ।

विप्लावयसि किं नस्त्वं मृषाभाषामहोदधे ! ॥ ६८७ ॥
आहाङ्गारमुखं मन्त्री विरोधस्ते मिथः कथम् ।
केदृक् तपो नृपः कैमास्तन्मा ब्रह्म कलङ्कय ? ॥६८८॥
माहाऽङ्गारमुखः कोपादस्थापितमहत्तर ! ।
कस्त्वमपि मम ब्रह्मचिन्तायां सचिवाधम ! ? ॥ ६८९ ॥
अरे ! राजंस्त्वमेनं किमन्तरालापिनं वदुम् ।
न निवारयसे किं मे न प्रयच्छसि काञ्चनम् ? ॥६९० ॥
राज्ञोचे त्वं मुनिः स्वैरं ब्रूहि सर्वसहोऽस्मि यत् ।
सूर्यवंश्या हि नैवेर्ष्यां भजन्ते यतिषु क्वचित् ॥ ६९१ ॥
ऊचेऽङ्गारो यतिर्नाहं किन्त्वेष ब्रह्मराक्षसः ।
ततो यद्यस्ति ते शक्तिस्तदा प्रहर सत्वरम् ॥६९२ ॥
नृपो दध्यौ स्वप्रतिज्ञाघातिना कलहेन किम् ? ।
तापसेन सहाऽनेन क्रियते कृत्यमेव हि ॥६९३ ॥
कर्णे च कथिते भूपेनाऽऽनीयाभरणान्यपि ।
कुन्तलेनार्ऽपितान्येष राज्ञोऽमूनीत्यपाकरोत् ॥६९४ ॥
कुन्तलो वसुभूतिश्चाहतुः कुलपते ! नृपः ।
यावद् ददाति ते स्वर्णं तावदावां गृहाण भोः ! ॥६९५॥
मुनिराह त्वया जूर्णमार्जारेण करोमि किम् ।
अल्पेन कुन्तलेनाऽपि कः स्वर्णं समुपेक्षते ? ॥ ६९६ ॥
आदिशत् कुन्तलं राजा देवीभूषणमानय ।
स ययाचे ततो देवीं देव्याहंऽपाम्यहं स्वयम् ॥ ६९७ ॥
तेन दर्शितमार्गाऽसौ रोहिताश्वेन संयुता ।
आययौ सदसि क्षिप्तं सुतारा सावगुण्ठना ॥ ६९८ ॥
प्रणम्यैषा मुनिं प्रोचे गृहाणाभरणं मम ।
मुनिराह पितुर्भर्तुर्दत्तान्येषाऽग्रहीदिति ॥ ६९९॥

---

१ स्वर्णमिहानय, इत्यपि । २ मुखाच्छादना ।

मायिपुत्रेण मे पौरुषं नैवाल्पमिदमर्पितम् ।
मुनिराह ततः कथं दशना मे पतिष्यन्ति ? ॥ ७०० ॥
ऊचेऽङ्गारमुखः किं न जानासि स्वविधं किम् ।
महाकूटनिवासस्य हरिश्चन्द्रस्य गेहिनीं ॥ ७०१ ॥
त्वदीयमेवाऽर्पयते यस्तु येनापहृतिमिहाद्भुना ।
आपद्प्रभृतीमहः कुलस्त्रोऽपि क्षणाऽस्थतम् ॥ ७०२ ॥
अरे ! नारद ! मां वेत्सि हंसीयेना महात्मवित् ।
तदेव त्वं न भवतीत्युक्त्वा सोऽन्यपतद् नृपम् ॥ ७०३ ॥
विषुवाऽप्यपि मा मुदः किं यमः स्यात् परिग्रहः ।
यावद्धमाः स्पृशन्ति हि मुनिदयामेन तापसाः ? ॥ ७०४ ॥
ततः कुलपतिः क्रोधादूचे वणिक्राघव ! ।
आसादितपरायणानामपिसिद्धिं तावताम ! ॥ ७०५ ॥
यदि मेऽस्ति तपःसत्त्वं तदा त्वमपुत्रो ध्रुवम् ।
स्वपत्नीवाणी गोत्रापुर्मैवमुक्त्वा शशाप तम् ॥ ७०६ ॥
कुलपत्नी आपूर्वी श्रुत्वा शापं कुर्वन् पर्णा वपिमु ।
प्रसीद मा कुपः स्वामिन ! मुनिमित्यानदद् नृपः ॥ ७०७ ॥
पादेनाहत्य पत्नीः सिपति स्वापति मुनी ।
कोहितान्त्यां स्पृशाद सा यत त्व विनत वद ॥ ७०८ ॥
किन्तु मां हि शशाप स्वमिति श्रुत्वा सिताबिंदः ।
मुनिः साञ्जुरगीव श्रीवेऽङ्गारमुखे हट् ॥ ७०९ ॥
वाच्यन् दूरगो मात्मि कर्मोऽहं शान्तुमारह ।
ऊचेऽङ्गारमुखो वैरं हन स्वपुत्रेव हि ॥ ७१० ॥
पूरीमूय मुनिः प्राह सुमायां क्षितिभृद्वरा ।
ताकोऽयं, तातः इत्युक्तं माऽयं क्षितात्ययेऽन्ये ॥ ७११ ॥
यतः हरिश्चन्द्रिकं विकारं स्वात् हसः मृत्युमिदः वृत्तः ।
दत्तिः हि नारदेर्श्चोर्मी वस्त्रा हस्ते द्विषद् ! ॥ ७१२ ॥
राकाऽऽय स्वार्थ दत्वी च रत् स्वर्गीहर्मीवद् ।

यद् दत्तं प्राग् भुवा सार्धं ततः स्वर्णं ददे कुतः ? ॥७१३॥
विलम्ब्य काञ्चनं कृत्वा कथञ्चिद् दातुमुत्सहे ।
इत्याह दैन्यात् स मुनिं मासमेकं सहस्व मे[1] ॥७१४॥
मुनिरूचे कथं पश्चाद् भिक्षयित्वा प्रदास्यसि ? ।
राजाऽऽहेक्ष्वाकवो भिक्षां दातुं दक्षा न याचितुम् ॥७१५॥
कुतस्तर्हीति तेनोक्ते राजोचे मुनिपुङ्गव ! ।
विक्रीय स्वमपीत्येतद् मुनिः श्रुत्वा विसिष्मिये ॥७१६॥
वाचा तु कठिनः प्राह पृथ्वीं मुञ्च ममाऽधुना ।
राज्ञोचे कुत्र याम्याह सः, न यत्रोपलप्स्यसे ? ॥७१७॥
राज्ञोक्तं मे भुवं मुञ्च त्वमितीदं कियद् वचः ? ।
हन्त ! पूरयितुं सन्धां[2] त्यजन्तीक्ष्वाकवो ह्यसून् ॥७१८॥
ततोऽपवार्य ते प्रोचुस्तापसा मुदिता मिथः ।
अहो ! सत्त्वमहो ! सत्यमहो ! सात्विकमूर्ध भूः ॥७१९॥
देव्याह किमिदं मन्त्रिन्नरिष्टं नः समापतत् ।
सोऽप्याह किमिदं वेद्मि देवं पृच्छ नृपप्रिये ! ॥७२०॥
विमृश्याह नृपो देवीं गच्छान्तःपुरमात्मनः ।
सुताराऽऽह समेष्यामि युष्माभिः सार्धमप्यहो ! ॥७२१॥
सास्रं प्राह नृपो देवि ! सुकुमारः शिशुः सुतः ।
पन्थानो विषमास्तत् त्वं तिष्ठाऽत्रैव व्रजाम्यहम् ॥७२२॥
सावष्टम्भं सुताराऽऽह यद् भाव्यं तद् भवत्विह ।
आगमिष्याम्यहं सार्धं त्वया च्छायेव निश्चितम् ॥७२३॥
पतिव्रते ! क्व चलिताऽसीत्युक्ते मुनिनाऽऽह सा ।
प्रवासे सह नाथेन येन पत्यनुगाः स्त्रियः ॥७२४॥
ममायत्तां हरिश्चन्द्रो नेष्यते, त्विदमद्भुतम् ।
इत्युक्ते मुनिना प्राह वसुभूतिः क्रुधा ज्वलन् ॥७२५॥
अरे ! तापस ! नासि त्वं विज्ञो लोकस्थितेः खलु ।

१ प्रतीक्षस्व । २ प्रतिज्ञाम् ।

विद्धीदानीं स्त्रियो भर्तृदेवता न परात्मिकाः ॥७२६॥
यत् प्राह व्यवहारज्ञस्त्वन्मन्त्री तत्र ते मतम् ।
इत्युक्ते तापसेनाह राजाऽपि मुनिपुङ्गवम् ॥ ७२७ ॥
मम स्त्रैणस्य पौंस्नस्य देश-कोशा-ऽश्व-हस्तिनाम् ।
किमन्यद् देव्याः पुत्रस्य त्वमेव स्वाम्यतः परम् ॥७२८॥
तत् त्वं चेन्मन्यसे देवी तदायातु मया सह ।
देव्याह विसृज त्वं मां मुने ! स प्राह याहि तत् ॥७२९॥
किन्तु मुक्त्वाऽऽभरणानि यातेति मुनिनोदिते ।
मुमोच नृपतिः सर्वं नेपथ्यं मुकुटादिकम् ॥ ७३० ॥
सुताराऽऽह पुनः किञ्चिदस्त्ववैधव्यलक्षणम् ।
भूषणं भगवन्नेवं निशम्य मुनिरब्रवीत् ॥७३१॥
तव भद्रे ! हरिश्चन्द्र एवाऽवैधव्यलक्षणम् ।
इति वाचि मुनौ मास्म सुताराऽप्यभवत् ततः ॥७३२॥
मन्त्री प्राह मुनिं कोपादरेरे ! मलराक्षस ! ।
नृपो विप्रो ददत् ते क्ष्मां, किं वा गृह्णासि नो भवान् ! ॥७३३॥
क्रुधा प्रोचे मुनिर्नाऽयं कृत्येषु विदुरो नृपः ।
नचाऽहमपि विप्रोऽस्मि, विप्रस्त्वं योऽन्तरायकृत् ॥७३४॥
मुनिः क्रुधाऽक्षिपद् भूमौ गृहीत्वाम्भः कमण्डलोः ।
आह चास्ति तपश्चेन्मे तदा त्वं द्राक् शुको भव ॥ ७३५ ॥
ततश्च सचिवः कीरो भूत्वाऽगाद् नभसा क्वचित् ।
राजा तु सभयं नत्वाऽवोचद्देव गतोऽस्म्यहम् ॥ ७३६ ॥
निवार्य रुदतो भूपः पूर्णोक्तानन्वयाधिपान् ।
समयित्वा स्वापराधान् मनस्वी सचिवा-सुतः ॥ ७३७ ॥
अनुरागान्तुष्टमाप्यमनुयान्तं पुरीजनम् ।
कष्टान्निवर्तयामास राजा स्नेहगिरा मृदुः ॥ ७३८ ॥
प्रवसन् सात्त्विकः पुत्र-कलत्राभ्यां समन्वितः ।

१ वीरमस्तव । २ वर्तयितव्य ।

कथं कथमपि म्लानमज्जनः प्राप भूपतिः ॥ ७३९ ॥
दूरमार्गपरिश्रान्ता सुतारा नृपमब्रवीत् ।
कियदद्यापि गन्तव्यं खिद्यन्त्यङ्गानि नाथ ! मे ? ॥ ७४० ॥
उवाच नृपतिर्देवि ! मा ताम्यः किं न पश्यसि ।
अभ्रंलिहगृहाकीर्णामाराद् वाराणसीं पुरीम् ? ॥ ७४१ ॥
अतीव यदि खिन्नाऽसि वहन्ती पुत्रमात्मना ।
अनुगृह्णानहं रूपं तदा चम्पकमाश्रय ॥ ७४२ ॥
देव्या तथाकृते राजा स्कन्धेन समवाहयत् ।
यथासुखं तदङ्गानि ततो देवी व्यचिन्तयत् ॥ ७४३ ॥
यदा हि संपदः पुंसां तदा सर्वोऽनुगच्छति ।
इदानीमापत्पूर्णं यत्र कोऽप्यागादनुव्रजन् ॥ ७४४ ॥
स्तुत्यः स्वामिनि दैवे कोऽप्येषोऽनुगम्योऽप्यनुगच्छति ।
वरं यस्या सगर्भायाः को हि नेच्छति तां श्रियम् ? ॥ ७४५ ॥
स्वजनस्था ततोऽभूद् नः सा संपद् या विनाऽधुना ।
यत्रां याते श्रियो नष्टा कष्टाऽहारो मनःक्षयः ॥ ७४६ ॥
इत्युदाना चिरागाऽस्यं कोऽदाश्चिनृपविना ।
रोहिताश्वस्ततोऽरोदीद् भुक्ता तातमुनीनभवत् ॥ ७४७ ॥
मा रोदीर्वत्स शीघ्रं त्वं तातमिह स्वभूमिहम् ।
सा सा शोक नित्रावातस्मान गृहान् पतितो भवन ॥ ७४८ ॥
रोहिताश्वस्ततोऽवादीत् तात ! बुभुक्षितः ।
भ्रातःऽपि सतरे ! क्षिप्रं देहि मम मोदकम् ॥ ७४९ ॥
न कोऽपि शक्यताति निश्वसो नृपतिस्ततः ।
हिनस्ति देवोऽयं दुर्वास्तव्यामोऽस्मि रीति ? ॥ ७५० ॥
रोहिताश्वः पुनः प्राह हे ! मातः ! क्षुधितोऽस्म्यहम् ।
करुणं रुदतं तं सा सुतारा सुतमब्रवीत् ॥ ७५१ ॥
भवपञ्जिन्नवर्णेनिदुःखक्षमस्वरैः ।

१ [illegible] । २ [illegible] । ३ [illegible] ।

अकस्मात्त्वमनागस्याऽवस्था कथं नवागता ? ॥ ७५२ ॥
अथ दध्यौ नृपः कीदृग् राज्यध्यानादतः क्षणम् ।
कदर्थो यत्र मनुजस्य प्राणैरप्यनुकम्पना ॥ ७५३ ॥
भाव्या विनोदयाम्येनं कौतुकप्रेक्षणादिभिः ।
पश्यैतः पुत्र ! गह्वराः प्रियाः क्रीडन्ति पक्षिणः ॥ ७५४ ॥
हंसोऽयं सारसोऽयं च कोकश्चन्द्रकिणः शुकः ।
कलापं पुरनिम्नं च मयूरस्य शिखी पश्य ? ॥७५५॥
तथाप्येवापूर्वं तु वीक्षमाणः सविस्मयम् ।
रोहिणेयः पुनः प्राह तातेऽहं दृष्टवान् एतम् ॥७५६॥
तदैकरूपं पुनपूर्वं प्रेक्षणीयं तवैव तत् ।
आगादष्टयाम् वासवेन दृष्टा वाञ्छयमानया ॥७५७॥
पृष्टवती ममदीयानां भुवं मासेऽहमद्भुतम् ।
पक्षिणां मुखेनाम्बुजेनाथ च बन्धनादहो ? ॥ ७५८ ॥
कथा नः पृच्छमाणोऽपि बालकानां भयावहा ।
मम पुत्र पुरो नैव वाऽहं पृष्ट्वा प्रयामि मा ॥७५९॥
योऽहं देवि ते तात ! शुभराशिविशेषितः ।
रोहिणेये ततो दृष्टा विहस्य तदर्शयत् ॥ ७६० ॥
स्वयं निर्भयेनैव सार्धं वासं गुणावहः ।
पुष्पसिन्नोऽपि वायोऽपि रोहिणेयोऽन्यदा यह ॥७६१॥
मातुवरवासदाने के दृष्टाघो बदलसेवे ? ।
दृष्ट्वा त्वामेति राज्ञा मा यथा त्वां सम्पादय ॥७६२॥
देवि ! वेद् ममसेदाऽसि महीशिर पुरी मम
दाय इत्थं पृष्टेऽपि, शुभावाऽच्छ तदनुरूपट् ॥७६३॥
निम्नावस्थाकर्षणेन ज्ञातस्य पदाः यथाह ।
यदैतदस्मादपूर्वस्थान दरिद्रया निपतेत्पुनः ? ॥ ७६४ ॥
तातेदानीं पुनः प्राह का कथा तत्तदा विनाऽह ? ।

१ इत्यर्थं क ।

पूर्णीकर्तुं निशां सन्ध्यामापदो यदि तन्महः ॥ ७६५ ॥
सुताराऽऽह भवेद् दैवात् सा काऽप्यापदतर्किता ।
यत्र स्वस्य पराभूतिर्वैरिवर्गस्य तूत्सवः ॥ ७६६ ॥
राजा प्रोवाच देवि ! त्वं न विचार्य प्रभाषसे ।
लक्ष्म्या बलेन वा हीनो यदि स्यां तत् पराभवः ॥७६७॥
इदं पुराकृतं कर्म प्रभवत् केन वार्यते ? ।
तत्प्रभावाद् दशाऽस्माकं यथेषा तद् द्विषां किमु ? ॥७६८॥
ततः प्रति पुरीं राजा प्रतस्थे प्रियया सह ।
तामाह स्यात् कुतः स्वर्णं यद्दासन्नोऽवधिर्मुनेः ?॥७६९॥
मां विक्रीयाऽऽर्यपुत्राऽस्मै तद् यच्छेति तयोदिते ।
राज्ञोक्तं विक्रयश्चेत् तत् सर्वेषां नहि कस्यचित् ॥ ७७० ॥
रोहिताश्वोऽब्रवीत् सास्रं मा विक्रेष्टाऽस्तु मां पितः ! ।
मातर्वारय तातं मां विक्रीणानं पुरे घनैः ॥ ७७१ ॥
सुतारा रोदिति क्ष्मापो बाष्पं रुद्ध्वाऽऽह वत्स ! कः ।
विक्रेष्यते त्वां, सोऽप्याह तात ! विक्रेष्यते भवान् ? ॥७७२॥
त्वदन्तिकेऽम्ब ! स्थास्यामि यास्याम्यन्यगृहे न तु ।
वरं मे मोदकं मा दा इत्यूचानो रुरोद सः ॥ ७७३ ॥
राज्ञोचे देवि ! नैवाहं पुत्रस्य करुणं वचः ।
श्रोतुं शक्नोमि तदिमं कथञ्चिदपि वारय ॥ ७७४ ॥
रुदत्याह सुतारा त्वं चक्रवर्ती भविष्यसि ।
मा रोदीस्तिष्ठ वत्स ! त्वां विक्रेष्यति न कश्चन ॥ ७७५ ॥
रोहिताश्वस्य वाचाऽथ मनोमर्माविधा रुदन् ।
पुरीभूतकर्वीष्यां स तस्यां श्रेण्यां नृपस्ततः ॥ ७७६ ॥
किञ्चिद् विमृश्य च क्षिप्रं तृणान्यानीय भूपतिः ।
न्यसन् मूर्ध्नि सुतारोक्तः मार्हेषा मृतकस्थितिः ॥ ७७७ ॥
रोहिताश्वं धुनानं स्वं शिरः माह ततो नृपः ।
विधेहि मद्वचो वत्स ! तुभ्यं दास्यामि हस्तिनम् ॥७७८॥

दृष्ट्वा कुमारं विना देवं मेने भवनानि या ।
इमे पद्मः क वा लक्ष्मीः सर्वथा विमनस्कता ? ॥७७९॥
रामाऽप्यभिनयद् दृशा न तथाऽवीनेव सा ।
यथा पद्मीनेव पद्मी-पुत्रयोरिह विभ्रमः ॥ ७८० ॥
विभ्रमामि कुमारं तन् मापुत्रां विभ्रंशयति ।
यद्भाग्यं महद् गोत्रं स्थानं स्नुषं च नो गृहा ॥ ७८१ ॥
देवि ! याहि विहुस्तं पुत्रपारोप शाययति ।
यथा तथाऽस्याः स्वर्णं दास्यामि पुत्रं स्तनु ॥ ७८२ ॥
तातेवं माह देवी तु किन्तु स्यात् प्रत्ययोऽस्य हा ?।
विमुच्य स्थापयं यान्ती सत्यं जानाऽस्मि दुःखिता ॥७८३॥
सरसीव पयःपूर्णे सर्वदा सार्थ भवेत् ।
निःस्वेव स्व परमोऽभेदः कुत्रेऽस्मिन्तु सीपवत् ॥७८४॥
किञ्च—
वरं मृत्युर्वरं भिक्षा वरं रोगोऽपि देहिनाम् ।
दैवात् विपदि जातायां स्वजनाऽभिगमो न तु ॥ ७८५ ॥
अपिच—
सा सती या प्रिया भर्तुः संकुचे प्रिवतेऽस्तुता ।
तनुत्यायेव धैर्येण मर्तापेऽस्मिन पुरो भवेत् ॥ ७८६ ॥
इत्थं मातरः कोऽपि वीसपान्त इत्ययम् ।
एतिस्वां वाक्षिदाचारीदृष्ट्वुवे न मनुष्यः ॥ ७८७ ॥
दृष्ट्वा च पुत्रदारादनाथं वार्तिस्नुषाद् ।
इत्थं वाचं वचं देवं भीतेरं एतदीयति ? ॥ ७८८ ॥
दुःखाःस्वदीने दृशाम्बावाष्पदाऽश्रुतारदनः ।
दृष्ट्वा कुमारं तातोऽदृदृष्टेर्वं निविष्ट च ॥ ७८९ ॥
शोकरवि हितेरस्वेदनां किदंच मुक्तरोद् ।
बधे वत्सि हे ! देव ! हात ! हाप्त देवस्वमद् ॥७९०॥
तः-निस्पन्दं कई स्वे दृष्ट्वा वायुर्वयम् ।

धत्ते किमपि लावण्यमसंस्कृतमपीतरत् ॥ ७९१ ॥
सुताराया: पुरः पुण्यं रोहिताश्वं सुलक्षणम् ।
दर्भाङ्कशिरसं प्रेक्ष्य धिक् शास्त्रमिति सोऽब्रवीत् ॥७९२॥
शास्त्रेषु लक्षणानीह कथ्यन्ते यानि कानिचित् ।
सन्ति सर्वाणि तान्येषामवस्था पुनरीदशी ॥ ७९३ ॥
नृपः स्वानुभवं प्राह मा मैवं त्वं द्विज ! ब्रवीः ।
शास्त्रं नहि मृषाभाषि किन्तु मे कर्मवैभवम् ॥ ७९४ ॥
पूर्वे जन्मनि यश्चक्रे ददतामददतां स्वयम् ।
श्रेयश्च कुर्वतामन्तरायः स इह भुज्यते ॥ ७९५ ॥
तद्वशादीदशी चेत् तेऽवस्थैषा तच्छुचाऽत्र किम् ।
सर्वे विपद्यमाणो हि कर्मभिर्मुच्यते जनः ॥ ७९६ ॥
किमस्या मूल्यमित्युक्ते ब्राह्मणेन मुहुर्मुहुः ।
कथञ्चिद् रुद्धवाप्पोऽथ राजाऽऽख्यदुचितं हि यत् ॥७९७॥
ततः स्वर्णसहस्राणि पञ्चाऽस्या मूल्यमस्तु भोः ! ।
वदतीति द्विजे राज्ञा लज्जयाऽधोमुखोऽभवत् ॥७९८ ॥
अनिषिद्धमनुज्ञातमिति विप्रे नृपाञ्चले ।
स्वर्णं बध्नाति राजाऽप्यद् मोक्षोऽस्या द्विगुणेन भोः ॥७९९॥
तत् मपच द्विजः प्राह सुतारामग्रतो भव ।
चलितायां सुतारायां रोहिताश्वोऽञ्चलेऽलगत् ॥ ८०० ॥
रुदतीदं सुताराऽऽह तिष्ठ त्वं पितुरन्तिके ।
आनेतुं मोदकं तुभ्यं वत्स ! यान्त्यस्मि सम्प्रति ॥८०१॥
अमुञ्चत्यञ्चलं तस्मिन् मुहुर्मात्राऽपि मोचिते ।
भृतिके ! किं विलम्बोऽयमिति क्रुद्धो द्विजोऽवदत् ॥८०२॥
सुतारां सभयं यान्तीं यावद् मुञ्चति नार्भकः ।
तावत् करतलेनैनमाहत्याऽपानयद् द्विजः ॥ ८०३ ॥
सवाष्पं पुनरुत्थाय मातुर्वस्त्राञ्चलेऽलगत् ।
पुनर्द्विजेन भूमौ स पादेनाऽऽहत्य पातितः ॥८०४॥

रामा मार्गे गतो दृष्टा विनायदविधौ मम ।
इन्द्रप्रस्थाऽत्यमूर्ध्नांऽस्थं पदौ विभ्रम इच्यते ॥८०५॥
ततः पांथ गृहो विम ! न विंद्र मार्गं विना ।
विभुः किंयापि मे यमं यमो मोऽणीयमुं ततः ॥ ८०६ ॥
नेनं मुधाऽपि वृद्धानियुणान द्विजसत्तमान् ।
सुमाराऽऽस्यं ! भृत्योर्ते विधाय मयमुत्तमम् ॥ ८०७ ॥
विपोऽपि कृतया स्वर्णाभरणं तस्य वेतनं ।
कृत्वा हृष्टा च राहं, तावाद्दास स्वपुरं ययौ ॥ ८०८ ॥
रामा दृष्टा न त्यवेऽहं पुरे यातं ततो मुनिः ।
ददौ स्वर्णाभरणंथ दत्वा स्यायपूर्वकं ततः ॥ ८०९ ॥
ततः कुत्यानि कुर्वाणास्ति नानायनी ।
कांपाल पदारपूर्वाभूत पांथं द्वाप देहि देव मे ॥ ८१० ॥
गृहाण विपद्यंपनिःपूर्वं सुमुना मुनिः ।
ददाप कुपितःवेलम् सर्देऽपयःरवं म चाक्षमम् ॥८११॥
मार्गेऽपि ततः पक्ष दिना यदि नटःऽपि हि ।
विनश्वेव सुवाणाऽवनदृष्टाय ! न जनोना ॥ ८१२ ॥
हृष्टा रामाऽथवर्ण विदूषवर्णास्य दुविरः ।
यः तद्धापि सुपोऽपि मे मोक्षयति वाहुभिः ॥ ८१३ ॥
पुंव च भगवचेव याऽपि मे विवदुना ।
विभापि दपिता पुमो यतु याने नतु तावयंदे ॥ ८१४ ।
दृष्टऽप्रात्रदृरो मुखं ! रामाने यायेव हृषद ।
यादृशेनालवाले ते देवांगा विदान्युगो ! ॥ ८१५ ।
रामःऽत्वयत् विमिदं कृदंन्तुंदे रान्वराग्निनाद ।
हन्तो हि याद्गृपाद्गाः वल्लभिर्नाऽस्येष ॥८१६॥
वांछ्हता ऽङ्ग ! हवाः ! पुरो ता ब्रूते विवणके ।
रद्गुलं, दुर्जेन, यदा राहा ताः अन्ये पूर्वे ! पुष ॥ ८१७ ॥

चण्डालस्याऽपि कर्माऽहं कृत्वा दुष्करमप्यय ।
दास्ये स्वर्णमिति क्ष्मापोक्तेऽभूद् रोमाञ्चितो मुनिः ॥८१८॥
ततः कौपीनवासोभृल्लघुपिङ्गकचोच्चयः ।
दृढयष्टिकरो वृद्धो निषादः कोऽपि चाऽगमत् ॥ ८१९ ॥
राजानं वीक्ष्य स प्रोचे रे ! त्वं कर्मकरोऽसि किम् ?
करिष्यसि च मे कर्म तत् श्रुत्वाऽचिन्तयद् नृपः ॥८२०॥
रविरस्तङ्गतो लोकः क्रायको नास्ति नो मुनिः ।
क्षमते तन्निषादस्यापि कुर्वे कर्म सम्प्रति ॥८२१॥
करिष्ये कर्म तेऽवश्यं राज्ञेत्युक्तेऽथ सोऽवदत् ।
किं किं कर्ताऽसि मे कर्म राजाऽऽहाऽऽदिशसीह यत्॥८२२॥
रक्षितव्यं श्मशानं च लातव्यं मृतकाम्बरम् ।
अर्धदग्धानि काष्ठानि ग्राह्याणि च चितिचयात् ॥ ८२३ ॥
यत् तत्रोत्पद्यते तस्यार्धं हि गृह्णाति भूपतिः ।
अन्यस्यार्धस्य भागौ द्वौ ममैकस्ते तु दास्यते ॥ ८२४ ॥
राजाऽऽदिशति यत् किञ्चित् तत्र कार्यं त्वया सदा ।
गङ्गासन्नश्मशानेशः कालदण्डाभिधोऽस्म्यहम् ॥ ८२५ ॥
इति श्रुत्वा नृपः स्माह तं त्वदाज्ञाकृदस्म्यहम् ।
यदत्र मां प्रति स्यात् तद् दातव्यं मुनये खलु ॥ ८२६ ॥
अपवार्य मुनिः प्रोचे नमस्ते सत्त्वशालिने ।
नमस्ते सत्यसन्धाय नमस्ते धैर्यसद्मने ॥ ८२७ ॥
कालदण्डोऽपि तद्वाचं प्रपन्नः साक्षिणं मुनिम् ।
कृत्वा सह नृपेणासौ श्मशानमगमद् निजम् ॥ ८२८ ॥
इतश्च पुर्यामितस्यामकस्मादपि देहिनाम् ।
जीवितव्यं हरन् मृत्युरुत्तस्थे रक्षो यथा ॥ ८२९ ॥
ततश्च परितः प्रोद्यदाक्रन्दध्वनिमिश्रितः ।

१ भागिन्यर्थे द्वितीया ।

तत आकार्यतामेष इत्युक्तो मन्त्रिणा नृपः ।
आजूहवत् तदैवैनं सोऽप्यागत्य समाविशत् ॥ ८४४ ॥
राजोचे मान्त्रिकं किं नः पुर्यां मारिविजृम्भितम् ? ।
सोऽप्याह नाटयन् ध्यानं राक्षसीललितं ह्यदः ॥ ८४५ ॥
वृद्धवेश्याऽऽह साऽऽश्वासं पुत्रिका मम मान्त्रिक ! ।
मृताधुनैव, स प्राह जीवयिष्यामि तां खलु ॥ ८४६ ॥
सा वस्त्राञ्चलमादाय भ्रमयित्वा शिरस्यधात् ।
मदाशिषः प्रभावेन चिरं त्वं जीव मान्त्रिक ! ॥ ८४७ ॥
ततो दासी समागत्य कुट्टिन्यै समचीकथत् ।
मातस्त्वं वर्धसे दिष्ट्या यतो जीवति मे स्वसा ॥ ८४८ ॥
ततः प्रत्ययतो राजा सादरं प्राह मान्त्रिकम् ।
आनेतुं प्रभवस्येनां राक्षसीमथ सोऽब्रवीत् ॥ ८४९ ॥
किमेवं कथ्यते देव ! मन्त्रेणाऽऽकृष्य वासुकिम् ।
पातालाद्, वासवं स्वर्गाद्, अर्धेर्लङ्कामिहानये ॥ ८५० ॥
यद्यस्ति कौतुकं तत् त्वं सामग्रीमुपढौकय ।
माष-सर्षप-लवणान्युत्तवङ्गानष्ट पूरुषान् ॥ ८५१ ॥
क्षणात् तथाकृते राज्ञा मान्त्रिको मण्डलं व्यधात् ।
तदन्तरुपविश्याथ किञ्चिद् ध्यानमनाटयत् ॥ ८५२ ॥
दिक्पालाह्वानमर्चानां मन्त्रानुच्चैरथोचरन् ।
मान्त्रिको राक्षसीं मन्त्रैराचकर्ष विहायसा ॥ ८५३ ॥
आयान्ती साऽन्वुगान् प्राह रे ! ग्रासः कश्चिदीयताम् ।
येनाऽस्मि सुचिराद् वाढं क्षामकुक्षिर्बुभुक्षया ॥ ८५४ ॥
मण्डले मन्त्रवक्त्याथ सनिर्घातं पपात सा ।
सर्वेऽप्यविभयुस्तस्या बिडाल्या इव मूषिकाः ॥ ८५५ ॥
सविस्मयं नृपः प्राह मन्त्रोत्कर्षोऽवधिस्त्वयम् ।
य एनां राक्षसीं मन्त्रैरानैषीत् पश्यतां हि नः ॥ ८५६ ॥
मान्त्रिकः प्राह कर्तव्यमस्माभिः कृतमेव हि ।

तत्र आकाशे सामेन इत्युक्तो मन्त्रिणा नृपः ।
आह्वयत् नरेन्द्रं सोऽप्यागत्य ययाचिवान् ॥ ८४४ ॥
राजोचे मान्त्रिकं किं नः पुत्रीं मोचयितुं क्षमः ।
सोऽप्याह नाहमत्र स्थाने [illegible] ॥ ८४५ ॥
[illegible] पुत्रिका मम मान्त्रिक ! ।
[illegible] ॥ ८४६ ॥
[illegible] ।
[illegible] मान्त्रिक ! ॥ ८४७ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ८४८ ॥
[illegible] राजा [illegible] मान्त्रिक ! ।
[illegible] ॥ ८४९ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ८५० ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ८५१ ॥
[illegible] राजा [illegible] ।
[illegible] ॥ ८५२ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ८५३ ॥
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

मुनिभ्यः पृथिवी दत्ता विक्रीता सनुता प्रिया ।
यद् करिष्यति दैवं तद् हरिश्चन्द्रः सहिष्यते ॥८७१॥
दृष्ट्वा तां वाधनेपथ्यैरदूषितवपुर्लताम् ।
मन्त्रिणे पृथिवीनाथः स्ववितर्कं न्यवेदयत् ॥८७२॥
चन्द्रकान्तं मुखं यस्याः सुवर्णं वपुरेव हि ।
पद्मरागौ करावेव किमस्या मण्डनान्तरैः ? ॥८७३॥
उपलक्ष्य शुकोऽथैनां ननाम नतमस्तकः ।
उशीनरसुते ! देवि ! सुतारे ! स्वस्ति ते सति ! ॥८७४॥
राज्ञोचे किं मुहुः कीर ! मन्त्रयस्येवमुच्चकैः ।
क साऽथौशीनरसुता किं त्वं कीरोऽसि मत्सरः ? ॥८७५॥
सावष्टम्भं शुकः प्राह हरिश्चन्द्रनृपो यथा ।
भग्न पत्नीयमित्यर्थोऽन्यथा स्यात् मन्त्रतेऽपि न ॥८७६॥
राज्ञा पृष्टो हरिश्चन्द्रे हरिश्चन्द्रो नृपोऽस्मि न ।
किन्त्वहं श्वपचस्यास्य द्रव्यक्रीतोऽस्मि कर्मकृत् ॥८७७॥
राज्ञा पृष्टाङ्गना प्राह न सुताराऽस्मि राजहम् ।
किन्तु द्विजन्मनो वसुदत्तस्यास्य दासिका ॥ ८७८ ॥
अरे ! विश्वासगम्यमानान्युक्ते भूभुजा शुकः ।
प्राह किं मां हरिश्चन्द्रः प्रकाशयति ने पुरः ? ॥ ८७९ ॥
यतः—
सतो वाऽप्यसतो वाऽपि स्वान् स्वयं कीर्तयन् गुणान् ।
ब्रह्मापि हास्यतां याति किं पुनः प्राकृतो जनः ? ॥८८०॥
हरिं वन्दाह राजा मां मा भैषीः सत्यमुच्यताम् ।
ननु सत्यवदं वेद्मि प्राणान्तेऽपि वदाम्यहं ॥ ८८१ ॥
हरिश्चन्द्रोऽब्रवीद् देव ! वचसा पतितोऽस्मि किम् ।
दुर्गतस्त्वन्यते त्वं, यद् हास्योऽप्यनादर्शीत्सर्वाप्स ? ॥८८२॥
अथ सत्वस्य धैर्यादिगुणविस्मितचेतसा ।
... पुनः पुनर्वीक्ष्य नरेशं ... ॥ ८८३ ॥

मन्त्री प्राहाऽऽकृतावस्यां राक्षसी कर्म किं भवेत् ? ।
ततो विचार्य कर्तव्यं स्वामिना यथयोचितम् ॥ ८८४ ॥
पृष्टश्च श्वपचो राज्ञा प्राहाऽयं मम कर्मकृत् ।
इति निश्चित्य राजाऽमुं रामभानयनेऽब्रवीत् ॥ ८८५ ॥
तेनाऽप्युक्तो हरिश्चन्द्रस्तत्र राममथानयत् ।
शक्तोऽप्यशक्तोऽपि किं कुर्यात्परः परवशः खलु ? ॥ ८८६ ॥
विचार्य कार्यमाचर्यमिति मन्त्रि शुकादिभिः ।
वार्यमाणोऽपि तां राजा खरमारोपयद् द्रुतम् ॥ ८८७ ॥
अहो ! अब्रह्ममब्रह्ममित्याक्रन्दन् शुकोऽब्रवीत् ।
राजन् ! विज्ञापनामेकां शृणु नीत्यनुयायिनीम् ॥ ८८८ ॥
राज्ञोचे ब्रूहि रे ! स्वैरं कीरः प्रोवाच यद्यसौ ।
सुतारा राक्षसी स्यात् तद् विशाम्यग्निं पुरस्तव ॥८८९॥
सदैन्यं प्राह सर्वोऽपि सभालोकः शुकस्य गीः ।
अस्तु प्रमाणमामेति राज्ञाऽप्यूचेऽनुरोधतः ॥ ८९० ॥
सोत्साहं प्राह कीरोऽपि मन्त्रिन् ! कारय तच्चिताम् ।
तथा तेन कृते कीरः स्नात्वाऽगच्छच्चितां प्रतिम् ॥ ८९१ ॥
ततो दिग्नायकानाह यद्येषा राक्षसान्वया ।
भवेद् नृपसुता तन्मां प्रदहत्वाशु हव्यवाट् ॥ ८९२ ॥
इत्युक्त्वा पश्यतामेव तेषां गतभयः शुकः ।
झम्पामदाच्च विध्यातोऽग्निश्चास्थादक्षतः शुकः ॥ ८९३ ॥
आश्चर्यमिदमाश्चर्यमित्यूचाना जनाः स्फुटम् ।
सतीयं राक्षसी न स्यादित्यदुः शुद्धितालिकाम् ॥ ८९४ ॥
मन्त्र्यूचे नाथ ! मन्येऽहं मान्त्रिकस्य विजृम्भितम्
तद् केनाऽप्यपदेशेन मान्त्रिकोऽयं विसृज्यताम् ॥ ८९५ ॥
तथेमां रासभादाशु समुत्तारय सम्प्रति ।
इत्युक्तो मन्त्रिणा भूपः सविस्मयमदोऽवदत् ॥ ८९६ ॥
किं कुर्मः किमु जानीमः कस्येदं कैतवं महत् ।

सन्दिग्धेऽर्थे किलैतस्मिन् विचारं कुर्महे च किम् ? ॥८९७॥
इति विकल्प-कोपाभ्यां संश्लिष्टो नृपतिः स्वयम् ।
व्यसृजद् मान्त्रिकं, कीरं पञ्जरेऽथ न्यधापयत् ॥ ८९८ ॥
उदतारयदेनां च रासभाद् वनितां ततः ।
इति सर्वं विसृज्याऽथ नृपः पल्यङ्कमासदत् ॥ ८९९ ॥
हरिश्चन्द्रोऽपि सूर्यास्ते चण्डालस्य नियोगतः ।
व्रजन् श्मशानं दध्यौ भोः ! कीदृग् दुर्दैवनाटकम् ? ॥९००॥
देव्याः कर्मकरीत्वेन स्थिताया विप्रसद्मनि ।
राज्ञीमोचनं कीरो दैवतं न्यवर्तयत् ॥ ९०१ ॥
दैवमेव ततो मन्ये सर्वस्मादपरः पुनः
यत् तेन लिखिता यावत् तन्नैव हि निवर्त्यते ॥ ९०२ ॥
(सम्यग्युक्तीर्विचेऽपि प्रविशन्निर्भयो हरिः ।
ददर्श भीषणाकारं श्मशानं निशि सर्वतः ॥ ९०३॥
क्वचित् फेत्कृतफेत्कारं क्वचिद् राक्षसहुङ्कृतम् ।
क्वचिद् विभीषिकोद्घोषं क्वचित् कौशिकवाशितम् ॥९०४॥
क्वचिद् वेतालविस्तारकङ्कालाकुलकाननम् ।
क्वचिच्च डाकिनीमुक्तपानोत्किलकिलारवम् ॥ ९०५ ॥
क्वचित् कापालिकोद्बद्धपापागमानुगमन्त्रकम् ।
सर्वतोऽपि च दुर्गन्धपूरपूरितनासिकम् ॥ ९०६ ॥
इतस्ततोऽपि पर्यस्तमुण्डतुण्डमहासङ्कटम् ।
इतस्ततः श्मशानं स पश्यन् शुश्राव दुर्ध्वनिम् ॥ ९०७ ॥
अहो ! अर्वाग्जनैः सेवा कृतवन्तः पिताः प्रभुः ।
ददर्श बालतरुणीं विलपन्तीं पुरो नृपः ॥ ९०८ ॥
ऊचे च सुभ्रु ! किं ते कारणं परिदेवने ? ।
साऽऽह पञ्चत्वमापन्नो भर्ता ह्यत्र हि कारणं मम ॥ ९०९ ॥

१ [illegible]

हरिणेन्दा ततोऽपश्यत् सुप्तांगे पूर्णलक्षणम् ।
ऊर्ध्वपादमधोवक्त्रं वटशाखानियन्त्रितम् ॥ ९१० ॥
कोऽहोऽयं पुरुषः कान्ते ! त्वं पुनर्भाविनी कथम् ? ।
तन्मह्यापीति श्रुत्वा दध्यौ राजाऽस्य सा प्रिया ॥९११॥
अस्योपकारं कुर्वे यद् दत्ता भूर्मुनये मया ।
मुनिबन्धापनोदाये विद्याभी दयिता-गुर्वी ॥ ९१२ ॥
श्रीविनस्याऽस्य निर्विण्णः स्वयमेव पुराऽस्म्यहम् ।
कृत्वा परार्थं यद् यामि तन् किं नाप्तं फलं मया ? ॥९१३॥
इति ध्यात्वा हरिः प्रोचे तमुद्बद्धं नरं मृदु ।
अहो ! कष्टं कथं चेयमवस्था ते सुदुःसहा ? ॥९१४॥
जानधर्म्यीति यद् वक्तुमुद्बद्धेन न शक्यते ।
यं स्वदाकृतिः पुण्या मधुरत्वे मण्डुमत्र माम् ॥ ९१५ ॥
महात्मापाहि न शक्तोऽस्मि द्रष्टुं ते दुस्सहां दशाम् ।
इति तत्र प्रणयं दृष्ट्वा प्रोवाचोद्बद्धपूरुषः ॥ ९१६ ॥
नाहमेतां दशां दीनां कस्यापि हि निवेदये ।
तत्क्षोभा वेत्ति किं यत्तो यत् परित्राणमीहते ? ॥ ९१७ ॥
परन्त्वन्यभवस्नेहानुबन्धादयवोत्तमान् ।
उपकारपरत्वात् ते पृच्छते कथयामि भोः ! ॥ ९१८ ॥
महासेनोऽस्मि काशीन्द्रचन्द्रशेखरनन्दनः ।
विद्याधर्याऽत्र पल्यङ्कादानीतः प्रियया युतः ॥९१९॥
किमर्थमिति तेनोक्ते नरः प्राहाऽत्र सम्प्रति ।
मन्मांसेन महाहोमं सा करिष्यति खेचरी ॥९२०॥
क्व गता साऽधुना विद्याधरीति हरिणोदिते ।
स्नातुं गङ्गां नदीं व्योम्ना जगामेत्यवदद् नरः ॥९२१॥
ततो दध्यौ नृपो हर्षाद् गत्वरैश्वन्यमार्गकः ।
विद्याधर्या भवेत् सिद्धिर्जीवितं चाऽस्य चारु तत् ॥९२२॥

१ चतुर्थ्यन्तम् ।

तमुवाच हरिश्चन्द्रः प्रार्थये त्वां किमप्यहो ! ।
स प्राहैवंविधावस्थं किं त्वं प्रार्थयसेऽत्र माम् ? ॥ १२३
राज्ञोचे यदलं दातुं प्रार्थ्यसे त्वं तदेव हि ।
स प्राह तर्हि याचस्व यदभीष्टं नरोत्तम ! ॥ १२४ ॥
हरिः प्राह प्रयाहि त्वं स्वं राज्यं स्वीकुरु क्षणात् ।
यत् कार्यं तत् करिष्यामि विद्याधर्याः स्ववर्त्मणा ॥ १२५
पुरुषः प्राह किं ब्रूषे नौत्मनीनामिदं खलु ।
अधमः कः स्वयं स्वार्थे परप्राणान् व्ययिष्यते ? ॥ १२६
किञ्च स्वं मे यथाभीष्टं यथा मे मृत्युभीरुता ।
यथैषा दयिता मेऽस्ति तत्राऽप्येवं तथाऽस्ति भोः ! ॥ १२७
तद् याहि त्वमतः स्थानादधुनैष्यति खेचरी ।
तेनेत्युक्ते हरिश्चन्द्रः सदैन्यमिव तं जगौ ॥ १२८ ॥
मा मा मे प्रार्थनां व्यर्थां कुरुष्व पुरुषोत्तम ! ।
स्वेनाऽप्यहं महाकष्टान्मर्तुकामोऽस्मि तद् यदि ॥ १२९ ॥
त्वादृशस्योपकृत्याऽथ म्रिये स्यां सफलस्तदा ।
उपकारः परो धर्म इत्याख्यान्ति बहुश्रुताः ॥ १३० ॥
न जातौ न जनिष्येते द्वाविमौ पुरुषौ भुवि ।
अर्थितो यः करोत्येव यश्च नाऽर्थयते परम् ॥ १३१ ॥
इत्येवं बहुशोऽभ्यर्थ्य स्वपमुन्मोच्य बन्धनात् ।
याहीति प्रेषितस्तेन स जगाम प्रियायुतः ॥ १३२ ॥
नूपुरकाण-कल्पद्रुपुष्पसक्सौरभादिभिः ।
ज्ञात्वा विद्याधरीं आरादायान्तीं नृपतिः क्षणात् ॥ १३३ ॥
बद्ध्वा न्यग्रोधशाखायां स आत्मानमधोमुखम् ।
गतमृत्युभयं तस्थौ रोमाञ्चकवचाञ्चितः ॥ १३४ ॥
ततो विद्याधरी व्योम्नोऽवततारार्द्रचीवरा ।
अग्निकुण्डत्रये वह्निपुञ्जमग्नं समाविष्करत् ॥ १३५ ॥

१ आत्मने हितमात्मनीनम्, तन्न ।

गतांस्तस्य च पृष्ठादि विद्याधर्योः पार्श्वगान् ।
चित्राङ्गद ! तवांशस्य विलक्षणधरो नरः ॥ १३६ ॥
चित्राङ्गदोऽप्युपागत्य हरिश्चन्द्राङ्गलक्षणम् ।
वीक्ष्योचे देवि ! सोऽस्य येनाऽयं पक्षिलक्षणः ॥१३७॥
दृष्ट्वा कुण्डद्वये मांसमस्य मन्त्राहुतीकृते ।
तीर्थे विश्ववशीकारविद्याऽऽविर्भविता स्वयम् ॥ १३८ ॥
इत्यूचाना सुतारोऽथायाऽन्त्यं मन्त्रमप्यमुम् ।
ऊचे च स्मर किञ्चित् त्वं देवं यथागमि भक्तिमान् ॥१३९॥
भवेत्त्व सात्त्विको येन, विद्या सिध्यति येऽधुना ।
यत् स्वस्मारितैः सा स्यात् भीता च वरदा च मे ॥१४०॥
हरिश्चन्द्रस्ततोऽध्यासीद् भवसंसारवैशसम् ।
स्मरामि निहितश्रद्धं देवं नाभिसमुद्भवम् ॥ १४१ ॥
इदानीं मा विलम्बस्व होमः स्याद् यद्विघ्नभूः ।
स्वेनैवोत्कृत्य मांसं मे त्वं यथाऽन्वेष गृहाण तत् ॥१४२॥
सा साह सिद्धिर्मन्त्रस्य जातैव त्वं यदुत्तमः ।
सत्त्वोऽप्युन्मादवानीदृक् सामवायो हि दुष्पतः ॥१४३॥
ततः सहसा कुण्डेषु ज्वलज्ज्वालाऽऽकुलेषु सा ।
हरिश्चन्द्रार्पितं मांसं प्रक्षेप्तुं मन्त्रपूर्वकम् ॥ १४४ ॥
ऊचे च पतितः खड्गहस्तान् विद्याधरोत्तमान् ।
मा दत्ताऽत्र प्रवेशं भोः ! श्वापदस्य नरस्य वा ॥१४५॥
क्षिप्त्यपि कृते होमेऽभूदाविर्दैवतासुरम् ।
मध्यकुण्डात् ततो जातौ सोत्साहौ तावुभौ मुदा ॥१४६॥
अथ गोमायुरटितं कुण्डानि परितोऽभवत् ।
विषादार्ता ततो विद्याधर्यूचेऽयं निवर्त्यताम् ॥१४७॥
यतस्य घोरफेत्कारैर्निद्रां त्यक्ष्यति तापसः ।
होमध्वंसं तदागत्य स करिष्यति निश्चितम् ॥१४८॥

---

१ आत्मस्य. इत्यपि ।

सर्वैः स नाश्यमानोऽपि मन्युनाऽगात् समीपगः ।
जजागार ततश्चाऽन्यदाश्रमे तापसः क्षणात् ॥९४९॥
किञ्चित् किञ्चित् ततो विद्यामुखं निर्ममज्ज च ।
खेदपूर्ववाचाऽपर्याप्तहोमा हा ! हा ! हतास्म्यहम् ॥९५०॥
सावष्टम्भं हरिः प्राह मा विषीद गृहाण मे ।
छित्त्वा शिरोऽपि पर्यन्ताहुतिहोमं समापय ॥९५१॥
ऊने विद्याधरी होमः क्रमात् स्यान्ननु नाऽक्रमात् ।
क्रमं न लभते नैष तापसः क्रोधमावहन् ॥९५२॥
अरे ! किमिदमारब्धमसदाश्रमभूमिषु ।
इत्याक्रोशन्[1] विवेशोर्गैरुद्धतस्तत्र तापसः ॥ ९५३ ॥
ममज्ज तन्मुखं देव्या मध्येकुण्डाग्नि सत्वरम् ।
भीता विद्याधरी साऽथ क्वाऽप्यगात् सपरिच्छदा ॥९५४॥
ततः क्रोधात् परिभ्राम्यन् तापसस्तत्र जग्मिवान् ।
यत्राऽऽस्ते कृत्तसर्वाङ्गः शाखाबद्धो हरिः श्वसन् ॥ ९५५ ॥
क्षणेन तापसः किञ्चिदुपलक्ष्याऽऽह विस्मयात् ।
अरे ! भवान् हरिश्चन्द्रः सोऽप्याख्यदोमिति स्फुटम् ॥९५६॥
तमाह तापसः क्रुद्धः स्वर्णं कुलपतेरदाः ? ।
नृपः प्राह दिनैः कैश्चित् प्रभो ! पूर्णीभविष्यति ॥९५७॥
उपलक्षयसि त्वं मे प्रोक्तस्तेन नृपोऽवदत् ।
कौटिल्यस्त्वं महीदाने साक्षी कुलपतेरसि ॥ ९५८ ॥
अरे ! कुलपतेः स्वर्णमनापूर्येति किं त्वया ।
आरब्धमित्यूचानेऽस्मिन् राड् ह्रियाऽधोमुखोऽभवत् ९५९॥
ततो मा भून्मुनेः स्वर्णहानिरस्मिन् मृते क्षिति ।
औषध्या व्रणरोहिण्या स्वेनालिम्पत् स तद्वपुः ॥९६०॥
अभूच्च तत्क्षणादेवाऽऽरूढव्रणवपुर्नृपः ।
ययौ च तापसः स्थाने स्वे दध्यौ हरिरप्यथ ॥९६१॥

[1] आक्रोशन् ददाशु- ।

नाऽपूर्णं मे भवन् किञ्चित् सर्वस्वं ददतो मुनेः ।
विप्रापर्या न यत् सिद्धिः संजाता तद् दुनोति माम् ॥९६२॥
अरे ! क त्वं गतोऽसीति प्राऽऽहूतः श्वपचेन सः ? ।
उपसृत्याह कर्तव्यं मम स्वामिन् ! समादिश ॥ ९६३ ॥
स प्राह मृतः कोऽपि समायाति, ततो भवान् ।
वस्त्रं गृह्णातु गत्वेति प्रेरितोऽगाद् नृपस्ततः ॥ ९६४ ॥
अशृणोच्छब्दमेकस्याः करुणार्त्तं सुतव्ययात् ।
हा ! पुत्र ! क गतोऽसीति मूर्च्छन्त्याश्च मुहुः स्त्रियाः ॥९६५॥
अहो ! दैवेन निर्मुक्तकरुणेन किलाऽङ्गजम् ।
व्यापादयता निर्भाग्याऽभीष्टाऽपत्या त्वसौ हता ॥९६६॥
अहो ! असारः संसारो मर्त्यवाचामगोचरः ।
यदिष्टं देहिनां तत्र तु ग्राहयत्येव यो यमात् ॥९६७॥
कथं चाऽहं ग्रहीष्यामि बालस्योर्ध्वात् किलाम्बरम् ? ।
इति मन्दपदः प्रोक्तः श्वपचेनाशु गच्छ रे ! ॥ ९६८ ॥
सभयं परिचक्राम हरिश्चन्द्रः शुनं स्मरन् ।
न शुध्येद् यदि देवी मे तदा वत्सो म्रियेत सः ॥ ९६९ ॥
ततः शुश्राव करुणं रुदतीं वनितामिति ।
निर्भाग्यशेखरायाः मे मृतो वत्सो हताऽस्मि हा ! ॥९७०॥
वत्सो मृत इमां वाचं प्रतिघ्नन् मङ्गलोक्तिभिः ।
वामाक्षिस्पन्दनेनाऽथ बभूवाऽऽशङ्कितमानसः ॥९७१॥
सर्वस्वं मुनये दत्तं विक्रीतौ दयिता-सुतौ ।
चण्डालकर्मकर्ताऽहं किं मे वा भाव्यतः परम् ? ॥९७२॥
इति चिन्तातुरो यावद् मार्गे याति नृपस्ततः ।
चाण्डालपतिना प्रोक्तो व्यापुट्येति व्यजिज्ञपत् ॥९७३॥
आगतोऽस्ति मृतो बाल इति वस्त्राऽऽदृतो त्रपा ।
स प्राह का त्रपाऽस्माकमाचारोऽयं गृहाण तत् ॥९७४॥
निवृत्याऽथ हरिर्दध्यौ धिग् लाभं यद्वशाज्जनः ।

वेत्ति कृत्यमकृत्यं वा नैव दैवहतो हहा ! ॥ ९७५ ॥
यद्यादिशति मे स्वामी तत् कर्तव्यं मया खलु ।
विचारो युज्यते नैव स्वाम्यादिष्टेऽनुजीविनाम् ॥ ९७६ ॥
स गच्छन्निति शुश्राव स्त्रीविलापं तमुच्चकैः ।
हा ! हा ! पुत्र ! त्वमेको मे तन्मे मृत्युस्त्वया सह ॥९७७॥
त्वं मयैवाऽसि कुपितो रे ! दैव ! यत् पतिर्मम ।
बभूव कर्मकृन्नीचगेहेऽहमपि तादृशी ॥ ९७८ ॥
परमस्य स्वपुत्रस्य भग्नान्वयशालिनः ।
आलम्बने न जीवन्त्या भविता काऽद्य मे गतिः ? ॥९७९॥
हरिश्चन्द्रोऽपि विज्ञाय सुतारां त्वरितो व्रजन् ।
शुश्वश्रूण्यथोऽवादीद् निन्दन्नात्मानमात्मना ॥ ९८० ॥
निर्भाग्यशेखरे ! देवि ! वज्रघातः क एष नौ ? ।
वनिता वीक्ष्य भर्तारं तारं तारं रुरोद सा ॥९८१ ॥
हरिश्चन्द्रोऽप्यरोदीच्च धैर्यं कस्य सुतक्षये ? ।
रोहिताश्वं हरिर्मोहादाश्लिष्यत् किल पूर्ववत् ॥ ९८२ ॥
सुतारां प्राह देवि ! त्वं किं रोदिषि तथा कथम् ? ।
वत्सो मां भाषते नैव भवत्या रोषितः किमु ? ॥ ९८३ ॥
किं त्वया मोदको नास्मै दत्तः, किं परिधापितः ? ।
नाऽद्य रत्नाङ्कितं हारं किं हस्तौ नार्पितो मया ? ॥९८४॥
क्षमस्व वत्सलो हि त्वं स्वेच्छया यत् तु रोचते ।
इति स्वं सान्त्वयन् पुत्रं देव्याऽसौ परिदेवितः ॥९८५॥
किं न पश्यसि मूढ ! त्वं गतासुं तनयं निजम् ।
गतासुश्च कथं पश्येदाश्लिष्येन्निगदेदथ ? ॥ ९८६ ॥
किमारब्धं त्वया सार्धं नार्या किं नैपि सत्वरम् ? ।
इत्युक्तः श्वपचेनाऽसौ भयाचैतन्यमासदत् ॥ ९८७ ॥
अज्ञासीच्च मृतं पुत्रं चेष्टयाऽश्रुलोचनः ।

१ आवयोः ।

सुतारां पुत्रवृत्तान्तमभाषीत् साऽप्यचीकथत् ॥ ९८८ ॥
अद्याऽयं मातरेवाऽगाः समित्-पुष्पकृते वने ।
विप्रेण प्रेषितो मन्दभाग्यो दष्टोऽहिना प्रिय ! ॥९८९॥
विनाऽऽत्मीयान्न कोऽप्यस्य विषस्योत्तारणं व्यधात् ।
विना बन्धुं जगच्छून्यं जीवो धर्मं विना यथा ॥ ९९० ॥
हरिश्चन्द्रस्ततो दध्यौ धिग् मां व्यसनपातिनम् ।
एकत्र श्वपचः क्रुद्धोऽन्यत्र पुत्रव्ययक्लमः ॥ ९९१ ॥
प्रवासोऽरिपुरीवासो नीचदास्यं सुतव्ययम् ।
हरिश्चन्द्रोऽखिलं सोढा देवी त्वेकसुता हता ॥ ९९२ ॥
किञ्च मे वेक्ष्यतो हस्तौ पुत्रवस्त्राहृतौ कथम् ? ।
स्वाम्यादेशमकर्तुं च नैवाऽस्ति मनो मम ॥ ९९३ ॥
अथवा पुत्रमूर्छा को मे विचारो यदस्त्यहम् ।
श्वपचाधीनदेहस्तत् स यद् ब्रूते करोमि तत् ॥ ९९४ ॥
अन्यथा स्यां प्रतिज्ञानभ्रष्टः सत्त्वकलङ्कितः ।
सर्वकृतानृचीनां नाऽपत्यायानुरागिता ॥ ९९५ ॥
व्यापन्नस्य सुतस्याऽस्य न गृह्णाम्यम्बरं यदि ।
निर्वाहयामि नो सन्धां लज्जते तरणिस्तदा ॥ ९९६ ॥
इति सत्त्वानिलोद्धूताऽपत्यबन्धः स सात्त्विकः ।
भूत्वा पराङ्मुखोऽशक्तो याचितुं स्फुटया गिरा ॥ ९९७ ॥
अर्पयाऽऽच्छादनमिति संज्ञया[1] प्रतिपादयन् ।
हस्तं प्रसारयामास हरिश्चन्द्रः प्रियां प्रति ॥ ९९८ ॥
सुताराऽपि च तदभिप्रायं स्फुटमजानती ।
उत्क्षिप्य करे दातुं रोहिताश्वं मुहुर्मुहुः ॥ ९९९ ॥
अगृह्णति हरिश्चन्द्रे पुत्रं साऽऽह मत्तीवि किम् ? ।
न जानामि तवैतां हि संज्ञां ब्रूहि ततः स्फुटम् ॥१०००॥
धैर्यसंदंशकाकृष्टवचनः सात्त्विकोऽवदत् ।

---

१ आकर्षणसाधनम् ।

देवि ! तिष्ठतु वत्सोऽयं वत्साऽऽच्छादनमर्पय ॥ १००१ ॥
यावदेवं हरिश्चन्द्रो वदत्यात्मप्रियां प्रति ।
तावत् तस्य शिरस्याशु पुष्पवृष्टिरभूद् दिवः ॥ १००२ ॥
अहो ! सत्त्वमहो ! धैर्यं हरिश्चन्द्रमहीपतेः ।
एवमुद्घोषणापूर्वं दुन्दुभिध्वानिरप्यभूत् ॥ १००३ ॥
राजाऽप्यपश्यदात्मानमयोध्यायां निजौकसि ।
अलङ्कृतमहासिंहासनं स्वसदसि स्थितम् ॥ १००४ ॥
रोहिताश्वमपश्यच्च क्रोडे क्रीडन्तमात्मनः ।
अश्रान्तकान्तिरत्नाढ्यहारस्फारश्रियं मुदा ॥ १००५ ॥
वसुभूतिं महामात्यं कुन्तलाख्यं च सेवकम् ।
द्वावप्येतौ स्वस्वरूपौ पुरोऽद्राक्षीत् कृताञ्जली ॥ १००६ ॥
यवनिकान्तरे चैव द्रष्टुं नाटकमागताम् ।
सुतारां भाषमाणां च सख्या शुश्राव भूपतिः ॥ १००७ ॥
पुरतश्च सुसङ्गीतरसानिर्मग्नचेतसाम् ।
नृपाऽमात्यप्रभृतीनामपश्यत् संसदं निजाम् ॥ १००८ ॥
प्रतिमन्दिरमैशिष्ट क्रियमाणं च नागरैः ।
नृत्यत्पुरन्ध्रिविश्राण्यमानदानमहोत्सवम् ॥ १००९ ॥
प्रतीहारमुग्मभासान् [1]विनिद्रपयिपून् जनान् ।
दूरतो नमतः प्रेक्ष्य किमित्येतदचिन्तयत् ॥ १०१० ॥
किं नु स्वप्नो मया दृष्टः किं वा मे मनसो भ्रमः ।
किं वा कस्यापि देवस्य चित्रमेतद् विजृम्भितम् ॥ १०११ ॥
ततश्च शक्रचूड चन्द्रचूड-मणिप्रभौ ।
पुरः स्थित्वा सुरौ राज्ञः सहर्षमिदमूचतुः ॥ १०१२ ॥
[2]त्रिशङ्कुनन्दन ! श्रीमदिक्ष्वाकुकुलमण्डन ! ।
सत्त्वान्वयमृगाङ्क ! हरिश्चन्द्र ! चिरं जय ॥ १०१३ ॥
धन्यः पुण्यात्मनामा त्वं यस्य वार्त्तापि नः स्वयम् ।

१ अभ्यागम, सुभगनि । २ त्रिशङ्कुतिरिविश्रवसून । ३ इन्द्र ।

सत्वं स्तवीमि मूर्धानं धुनानो कुलदर्शा पुरः ॥१०१४ ॥
यादृशः कथितो राजसचनाल्यो ज्ञुतदामपि ।
अमेण, तादृगेवाऽसि सात्विकेषु शिरोमणिः ॥ १०१५ ॥
माहात्म्येन सर्वथेदं पुना राज्यं तथैव हि ।
अहीयत निजस्फीत्या निर्जिताऽमर-दानवम् ॥ १०१६ ॥
वसुभूतिः स एवाऽयं मन्त्री मित्रं च मे नृप ! ।
शुकरूपः प्रविश्याऽत्रो यो देव्याः शुद्धिमानयत् ॥१०१७॥
कुलनन्दीय ते सेवां करोति रचिताञ्जलिः ।
जम्बूकीभूय ते होमसङ्कटे यस्तदाऽरटत् ॥ १०१८ ॥
शुकरोदन्तमारभ्य यावदद्य नरेन्द्र ! यत् ।
अनुभूतं त्वया विद्धि तदस्मत्कृतनाटकम् ॥ १०१९ ॥
एतत् सर्वं भवत्सत्त्वपरीक्षार्थसिद्धये खलु ।
अस्माभिर्विहितं तत् मे क्षन्तव्यं महतां गुरो ! ॥१०२०॥
चित्रं परोपकाराय मर्त्येष्वेऽपि भवादृशाम् ।
अवतारः परोपकर्त्रे स्वर्गेऽप्यस्मादृशां पुनः ॥ १०२१ ॥
किं वा कोऽपि गुणोऽस्माकमपि ते सत्त्वदीपनात् ।
सुवर्णस्य कथं रेखा कषपट्टं विना भवेत् ! ॥ १०२२ ॥
तव सर्वेन सत्त्वेन हरिश्चन्द्र ! महानृप ! ।
जलदो वर्षति स्फीतशस्या भूर्मुदितो जनः ॥ १०२३ ॥
स्वस्यैव सुकृतेनेदं राज्यमापि पुनस्त्वया ।
अस्मत्तः परितुष्टेभ्यः किञ्चित् याचस्व साम्प्रतम् ॥१०२४॥
लज्जितस्त्रिदशोपज्ञवर्णनाकर्णनात् नृपः ।
उवाच न कदाऽप्यस्मि शिक्षितो याचितुं परम् ॥ १०२५॥
किञ्च सत्त्वं न मुक्तं स्वं सूर्यवंशो न लज्जितः ।
तत्त्वतः कुलचन्द्रः किमतः परमर्थये ! ॥ १०२६ ॥
पुनरप्यूचतुर्देवौ नृप ! मन्दन् पदः किमपि ।

१ देवताया । २ दृश्यो कुलकर्म । ३ [illegible] ।

दिव्यशक्तिः प्रिया पार्श्वं सदाऽऽनन्दमयो भव ॥ १०२७ ॥
प्रभावमिति तौ तत्र न्यस्य स्वात्मप्रदीपतुः ।
इन्द्रोऽपि परमां प्रीतिमवाप ससुरासुरः ॥ १०२८ ॥
राजाऽथ श्रीहरिश्चन्द्रस्तत्प्रभृति विशेषतः ।
दयालुर्जगदानन्दरत्नत्रयमनःकौतुकः ॥ १०२९ ॥
अकारयारतीर्थस्य सर्वज्ञस्य कृपानिधेः ।
श्रीपार्श्वनाथदेवस्य पर्युपास्तिपरायणः ॥ १०३० ॥
दिव्यशक्तिप्रभावेण गगनक्रीडनादिकम् ।
बहुर्द्धिं दर्शयन् लोके पालयामास काश्यपीम् ॥ १०३१ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

जिनादिगुणा लोके [illegible] ।
भो [illegible] नु ते पुंसे न कथं मोक्षसिद्धये ? ॥ १०३२ ॥
जिन [illegible] मुक्तिं विधानुभिः ।
जिनादिगुणा [illegible] ॥ १०३३ ॥
[illegible] ॥ १०३४ ॥
[illegible] ।
[illegible] गुणाः ॥ १०३५ ॥

यथा हि—

[illegible] ।
[illegible] ॥ १०३६ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १०३७ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १०३८ ॥

१ [illegible]

कुबेरः पुनरप्राक्षील्लोकशास्त्रोन्मुखः कियत् ।
मत वो नियमाद् धर्मः स च शास्त्रेण योगिनाम् ? ॥१०३९॥

तथा च—

अत्याहारस्तथायासः प्रजल्पो नियमग्रहः ।
लोकसङ्गश्च दैन्यं च षड्भिर्योगी विवर्जितः ॥१०४०॥

मुनिरप्याश्रयदस्तीदृं किं तु बाल इवाङ्गुलिम् ।
धृत्वाऽऽदौ नियमं जीवोऽनालम्बोऽपि क्रमाचरेत् ॥१०४१॥

किञ्च ग्रन्थान्तरेऽप्युच्यते—

भूषितोऽपि चरेद् धर्मं यत्र तत्राश्रमे रतः ।
समः सर्वेषु भूतेषु न लिङ्गं तत्र कारणम् ॥ १०४२ ॥

क्रिययैव भवेद् योगी न योगोच्चारमात्रतः ।
कतकस्याह्वयेनैव न हि वारि प्रसीदति ॥१०४३॥

हृष्टः प्राह कुबेरोऽपि प्रभो ! सुव्रतधारणात् ।
इत्थं धर्मोपदेशाय गुरुस्तावत् त्वमेव मे ॥ १०४४ ॥

धर्ममित्रं कुमारोऽयं कथ्यतां किन्तु मेऽधुना ।
को देवः काऽस्य पूजा च किं तत्त्वं किं च तत्फलम् ? १०४५

गुरुः प्राह जिनो देवो रागद्वेषविवर्जितः ।
हतमोहमहामल्लः केवलज्ञान-दर्शनः ॥ १०४६ ॥

सुरासुरेन्द्रसंपूज्यः सद्भूतार्थप्रकाशकः ।
कृत्स्नकर्मक्षयं कृत्वा संप्राप्तः परमं पदम् ॥ १०४७ ॥

स सम्यग् हृदये धार्यो ध्येयमन्त्रः शिवश्रियः ।
पूजा च द्विविधा तस्य द्रव्य-भावविभेदतः ॥१०४८॥

द्रव्यपूजा जिनेन्द्रस्य गन्ध-पुष्पा-ऽक्षतादिभिः ।
तथा सद्बिम्बचैत्यादौ शुद्धद्रव्यनियोजनम् ॥१०४९॥

भावपूजा तु सर्वज्ञाज्ञारूपा प्रकीर्तिता ।
देश सर्वविरत्याख्या भेदतस्तद् पुनर्द्विधा ॥ १०५० ॥

---

1 जलशुद्धिकरणम् ।

तत्र देशव्रतं जीवहिंसादीनां प्रदेशतः ।
निषेधेन सर्वथा तु स्यात् सर्वविरतिव्रतम् ॥ १०५१ ॥
जिनपूजा द्विधाऽपीत्थं तदाज्ञाराधनात् सताम् ।
फलदा स्याद् निजोत्कर्ष-परदोषपरित्यजाम् ॥ १०५२ ॥
जीवाऽजीवौ तथा पुण्यं पापमाश्रव-संवरौ ।
बन्धो विनिर्जरा-मोक्षौ नव तत्त्वानि तन्मते ॥ १०५३ ॥
तत्र जीवः कर्मकर्ता भोक्ता कर्मफलस्य च ।
चैतन्यलक्षणस्तस्मादजीवो वैपरीत्यभाक् ॥ १०५४ ॥
सत्कर्मपुद्गलाः पुण्यं, पापं त्वेतद्विपर्ययः ।
आश्रवश्चित्त वाक्-कायव्यापारा बन्धहेतवः ॥ १०५५ ॥
संवरस्तन्निरोधस्तु तथा जीवस्य कर्मणा ।
यः संबन्धस्तयोरैक्यकृत् स बन्धः प्रकीर्तितः ॥ १०५६ ॥
बद्धस्य कर्मणः शाटो यस्तु सा निर्जरा मता ।
आत्यन्तिको वियोगस्तु देहादेर्मोक्ष उच्यते ॥ १०५७ ॥
एतानि नव तत्त्वानि यः श्रद्धत्ते स्थिराशयः ।
सम्यक्त्वज्ञानयोगेन तस्य चारित्रयोग्यता ॥ १०५८ ॥
तथा भव्यत्वपाकेन यस्यैतत् त्रितयं भवेत् ।
सम्यग्ज्ञान क्रियायोगाज्जायते मोक्षभाजनम् ॥१०५९॥
फलं च मोक्षस्त्रैलोक्याग्रपर्यन्तस्थानलक्षणः ।
यत्र जीवस्य न जरा न मृत्युर्न पुनश्च्यवः ॥ १०६० ॥
मनो वचन कायानामभावाच्चाऽऽधिवर्जितः ।
न विवादो न च व्याधिर्न चाऽऽबाधा परस्परम् ॥१०६१॥
गतपङ्कं यथा तुम्बं जले यात्युपरि स्वयम् ।
क्षीणकर्ममलो जीवस्तथा याति शिवालयम् ॥ १०६२ ॥
तत्राऽसौ परमानन्दरूपं नष्टाऽखिलक्रियः ।
स्वस्वरूपगतं शुद्धं शाश्वतं सुखमश्नुते ॥ १०६३ ॥

१ [illegible] । २ बाधा ।

जीवस्य राजापुर्यैरिव रुद्धस्य कर्मभिः ।
तद्युतो भवसौख्येऽपि विना मुक्ति कुतः सुखम् ? ॥१०६४॥
इत्याराध्य वीतरागं भव्या आराधका मताः ।
आराधना तु तस्याऽऽज्ञा तत्फलं त्वपुनर्भवः ॥ १०६५ ॥
चिन्त्यं न चैवं यद्येव वीतरागः प्रसीदति ।
प्रसादाभावतश्चाऽस्मात् कथं प्राप्यं फलं बुधैः ? ॥१०६६॥
ईदृग् माहात्म्यमेवाऽस्य येनाऽऽराधकसिद्धये ।
अचेतनोऽपि किं नाऽत्र दत्ते चिन्तामणिः फलम् ? ॥१०६७॥
इति तत्त्वोपदेशाल्पाद् भिषग्जाड्यः सदौषधात् ।
लब्धाऽन्तरङ्गचैतन्यः प्रोन्मीलितहृदीक्षणः ॥ १०६८ ॥
गृहिधर्मं गुरुश्रद्धः कुबेरो गुरुसंनिधौ ।
गतरोग इवोत्पन्नक्षुधयाऽऽहारमग्रहीत् ॥ १०६९ ॥

(युग्मम्)

अथ नत्वा मुनिं धाम सकुबेरः कुमारराट् ।
ययौ गुरुगुणग्रामहंसकेलिसरोमनाः ॥ १०७० ॥
योग्यं ज्ञात्वाऽन्यदा तस्मै वज्रवीर्यनराधिपः ।
राज्यं दत्त्वा स्वयं पत्न्या सह व्रतमुपाददे ॥ १०७१ ॥
नृपः श्री वज्रनाभोऽपि महीं न्यायेन पालयन् ।
दिग्भ्यः श्रियः समानीय ताः कीर्त्या पर्यपूरयत् ॥१०७२॥
अभूच्च तनयस्तस्य विजयाकुक्षिसंभवः ।
गुणैरञ्चितभूपालचक्रश्चक्रायुधाभिधः ॥ १०७३ ॥
अन्यदा सुस्थिते राज्ञः पयसीवाऽमले हृदि ।
उन्मिमील विचारः प्राग् यः श्रुतो भवगोचरः ॥ १०७४ ॥
दध्यौ च स तटे स्थित्वा धिया भवमहोदधेः ।
अहो ! भवसमुद्रस्य वीचिभिः क्षिप्यते न कः ? ॥१०७५॥
उत्पद्यन्ते विपद्यन्ते सर्ववस्तूनि वीचिवत् ।
तत्र किं गृह्यते किं च मुच्यते किं च गण्यते ? ॥ १०७६ ॥

तत्र देशव्रतं जीवहिंसादीनां प्रदेशतः ।
निषेधेन सर्वथा तु स्यात् सर्वविरतिव्रतम् ॥ १०५१ ॥
जिनपूजा द्विधाऽप्येतत् तदाज्ञाराधनात् सताम् ।
फलदा स्याद् निजोत्कर्ष-परदोषपरित्यजाम् ॥ १०५२ ॥
जीवाऽजीवौ तथा पुण्यं पापमाश्रव-संवरौ ।
बन्धो विनिर्जरा-मोक्षौ नव तत्त्वानि तन्मते ॥ १०५३ ॥
तत्र जीवः कर्मकर्ता भोक्ता कर्मफलस्य च ।
चैतन्यलक्षणस्तस्मादजीवो वैपरीत्यभाक् ॥ १०५४ ॥
सत्कर्मपुद्गलाः पुण्यं, पापं त्वेतद्विपर्ययः ।
आश्रवश्चित्त वाक्-कायव्यापारा बन्धहेतवः ॥ १०५५ ॥
संवरस्तन्निरोधस्तु तथा जीवस्य कर्मणा ।
यः संबन्धस्तयोरैक्यकृत् स बन्धः प्रकीर्तितः ॥ १०५६ ॥
बद्धस्य कर्मणः शाटो यस्तु सा निर्जरा मता ।
आत्यन्तिको वियोगस्तु देहादेर्मोक्ष उच्यते ॥ १०५७ ॥
एतानि नव तत्त्वानि यः श्रद्धत्ते स्थिराशयः ।
सम्यक्त्वज्ञानयोगेन तस्य चारित्रयोग्यता ॥ १०५८ ॥
तथा भव्यत्वपाकेन यस्यैतत् त्रितयं भवेत् ।
सम्यग्ज्ञान क्रियायोगाज्जायते मोक्षभाजनम् ॥१०५९॥
फलं च मोक्षस्त्रैलोक्यपर्यन्तस्थानलक्षणः ।
यत्र जीवस्य न जरा न मृत्युर्न पुनश्च्यवः ॥ १०६० ॥
मनो वचन कायानामभावान्नाऽपि संभरः ।
न विवादो न च व्याधिर्न चाऽऽबाधा परस्परम् ॥१०६१॥
गतसङ्गं यथा तुम्बं जले यात्युपरि स्वयम् ।
क्षीणकर्ममलो जीवस्तथा याति शिवालयम् ॥ १०६२ ॥
तत्राऽसौ परमानन्दरूपं नष्टाऽशेषविग्रहः ।
स्वस्वरूपगतं शुद्धं शाश्वतं सुखमश्नुते ॥ १०६३ ॥

---
१ त्रितयम् । २ भवः ।

जीवस्य राजपुत्रैरिव रुद्धस्य कर्मभिः ।
तस्थुषो भवसौख्येऽपि विना मुक्तिं कुतः सुखम् ? ॥१०६४॥
इत्याराध्यं वीतरागं भव्या आराधका मताः ।
आराधना तु तस्याऽऽज्ञा तत्फलं त्वपुनर्भवः ॥ १०६५ ॥
चिन्त्यं न चैवं यदेव वीतरागः प्रसीदति ।
प्रसादाभावतश्चाऽस्मात् कथं प्राप्यं फलं बुधैः ? ॥१०६६॥
ईदृग् माहात्म्यमेवाऽस्य येनाऽऽराधकसिद्धये ।
अचेतनोऽपि किं नाऽत्र दत्ते चिन्तामणिः फलम् ? ॥१०६७॥
इति तत्त्वोपदेशास्वादं भिल्लमादयः सदापथात् ।
लब्धाऽन्तरङ्गचैतन्यः प्रोन्मीलितहृदीक्षणः ॥ १०६८ ॥
गृहिधर्मं गुरुभद्रः कुबेरो गुरुसन्निधौ ।
गतरोग इवोत्पन्नक्षुधयाऽऽहारमग्रहीत् ॥ १०६९ ॥

(युग्मम्)

अथ नत्वा मुनिं धाम सकुबेरः कुमारराट् ।
ययौ गुरुगुणग्रामहंसकेलिसरोमनाः ॥ १०७० ॥
योग्यं ज्ञात्वाऽन्यदा तस्मै वज्रवीर्यनराधिपः ।
राज्यं दत्त्वा स्वयं पत्न्या सह व्रतमुपाददे ॥ १०७१ ॥
नृपः श्री वज्रनाभोऽपि महीं न्यायेन पालयन् ।
दिग्भ्यः श्रियः समानीय ताः कीर्त्या पर्यपूरयत् ॥१०७२॥
अभूच्च तनयस्तस्य विजयाकुक्षिसंभवः ।
गुणैरधिकभूपालचक्रचक्रायुधाभिधः ॥ १०७३ ॥
अन्यदा सुस्थिते राज्ञः पयसीवाऽमले हृदि ।
उन्ममील विचारः प्राग् यः सुप्तो भवगोचरः ॥ १०७४ ॥
दध्यौ च स तटे स्थित्वा धिया भवमहाद्रेः ।
अहो ! भवसमुद्रस्य वीचिभिः क्षिप्यते न कः ? ॥१०७५॥
उत्पद्यन्ते विपद्यन्ते सर्ववस्तूनि वीचिवत् ।
तत्र किं दृश्यते किं च दृश्यते किं च गण्यते ? ॥१०७६॥

अतः स्वभावेनैवाऽस्मिन्नुच्चैः कलकलायितम् ।
कुर्वाणे यदि कोऽपि स्वं बहिः कर्षत्यसौ कृती ॥ १०७७॥
तच्च चारित्रयानस्य विनाऽऽधारं न जायते ।
श्रयणीयं तदेवास्तः किं समुद्रावगाहने ? ॥ १०७८ ॥
इति प्रबोधवैराग्याज्जिघृक्षुर्नृपतिर्व्रतम् ।
पुत्रं मित्रमिवाऽऽकार्य स्वाभिप्रायमचीकथत् ॥ १०७९ ॥
चक्रायुधोऽब्रवीत् तात ! किं भाग्यमियदेव मे ।
त्वत्पदैकाश्रयं यद् मां मैवं परिजिहीर्षसि ? ॥ १०८० ॥
कः प्रस्तावोऽधुना, युक्तं व्रतं वयसि पश्चिमे ।
युज्यते त्वधुना लोकपालनं लालनं मम ॥ १०८१ ॥
ततः प्राह नृपो वत्स ! मैवं वद सदाशय ! ।
प्रथमं पश्चिमं वाऽपि वयः को वेत्ति बालक ! ॥१०८२॥
किञ्च,
नागवल्लीदले पक्के रसो रङ्गश्च चर्विते ।
यादृशस्तादृशो धर्मः पुंसोऽतिजरसो व्रते ॥ १०८३ ॥
साधिता भूः कृतं राज्यं दत्तं दानं यशोऽर्जितम् ।
किं कृतैहिककृत्यस्य पुनश्चर्वितचर्वणैः ? ॥१०८४॥
सुवर्णनिगडप्रायादतो मे राज्यबन्धनात् ।
निर्यातो मोक्षसौख्याय त्वं मा भूरन्तरायकृत् ॥ १०८५॥
त्यक्त्वा कथंचनोपाधिं स्वभावप्रभुरमीयुषः ।
मा मनो मर्कटस्याऽस्य पुनः पन्थां प्रदर्शय ॥ १०८६ ॥
दूरेक्रमागतं राज्यभारं धेहि धुराक्षम ! ।
[illegible] तव साहाय्याद् भवेयं स्वार्थसाधकः ॥ १०८७ ॥
[illegible] मौनपरं रा[illegible] नृपः ।
[illegible] [illegible] ॥ १०८८ ॥

बाह्यं राज्यं परित्यज्याऽन्तरङ्गं धर्ममाददे ॥ १०८९ ॥
यत्राऽस्ति चिरनिर्भार्यो विवेको मन्त्रिपुङ्गवः ।
प्रियः कुमारः संवेगः प्रतीहारश्च संवरः ॥१०९०॥
आर्जवं पट्टहस्ती च विनयस्तु तुरङ्गमः ।
रथः शीलाङ्गनामाऽत्र भृत्याः शम-दमादयः ॥ १०९१ ॥
सम्यक्त्वं सौधं सद्धर्म-शुक्लध्याने सुचामरे ।
सिंहासनं च संतोषो यशश्छत्रं तु विस्तृतम् ॥ १०९२ ॥
(कलापकम्)
द्वादशाङ्ग्यामथाऽधीती तपःक्षपितविग्रहः ।
स गुर्वनुज्ञयैकाकिविहारप्रतिमां दधौ ॥ १०९३ ॥
नभस्तेजोभवव्योमयानलब्धिवशादसौ ।
विहरन्नन्यतोऽन्येद्युः सुकच्छविजयं ययौ ॥ १०९४ ॥
अहिजीवोऽपि नरकादुद्वृत्याऽभूद् भवं भ्रमन् ।
ज्वलनाद्रौ सुकच्छस्थे भिल्लो नाम्ना कुरङ्गकः ॥१०९५॥
पापपिण्ड इवाऽऽपक्षः करालाक्षो मषीनिभः ।
आस्तां हस्तेन दृष्ट्याऽपि संहरन् वर्ततेऽङ्गिनः ॥१०९६॥
वज्रनाभमुनीन्द्रोऽपि तस्मिन्नेव विधेः वशात् ।
ज्वलनाद्रौ गतो रात्रौ कायोत्सर्गेण तस्थिवान् ॥१०९७॥
ध्वान्तेन मलिनेनैकाकारे जगति निर्मिते ।
सर्वतः प्रसृते तस्य स्पर्धयेव निशाचरैः ॥ १०९८ ॥
फेत्कारैर्द्वीपिनां फूत्फूत्कारैश्च शिवारवैः ।
यक्ष-रक्षोऽट्टहासैश्च तदाऽऽसीदति भीषणम् ॥ १०९९ ॥
सुतरां हृदि देदीप्यमानध्यानप्रदीपकः ।
धर्मजागरणात् तस्यां स मुनिर्निर्भयः स्थिरम् ॥११००॥
पुनः प्रातस्तनोऽध्यासीद् स यावत् तावदग्रतः ।
कुरङ्गकेण पापर्द्धिप्रवृत्तेन ददृशे मुनिः ॥११०१॥
प्राग्वैरवशसंजातक्रोधः पापः क्षणेन तम् ।

अनिष्टोऽयमिति ध्यात्वा हत्वा भिल्लो न्यपातयत् ॥११०२॥
गाढप्रहारेणाऽऽर्तोऽपि नार्तध्यानी मनागपि ।
दध्यौ सहस्व रे ! जीव ! तवैवेदं पुराकृतम् ॥११०३॥

यतः—

उपेक्ष्य लोष्टक्षेप्तारं लोष्टं दशति मण्डलः ।
सिंहस्तु शरमपेक्ष्य शरक्षेप्तारमीक्षते ॥११०४॥

किञ्च,

स्मृत्वा पञ्चनमस्कारं सिद्धानां पुरतः स्फुटम् ।
सम्यगालोचनां कृत्वा विहिताऽनशनः स्वयम् ॥११०५॥
मध्यग्रैवेयके मृत्वा ललिताङ्गाऽभिधः सुरः ।
बभूव निर्मलानन्दसागरे मग्नमानसः ॥११०६॥

(युग्मम्)

दुष्टो धनुर्धरंमन्यः कालेन कियताऽप्यसौ ।
कुरङ्गकः कुरङ्गात्मा मृत्वाऽगात् सप्तमावनौ ॥११०७॥
विश्वश्रीशिरसां विभूषणविधौ दिव्येन्द्रनीलप्रभः ।
शश्वत् सम्पत्परम्परागमरणे निर्घोषमेघोपमः ॥११०८॥
संसाराध्वनि विश्रमभव्यमनसां विश्रामसान्द्रद्रुमः ।
पार्श्वो भावसुखं तनोतु भगवान्पापापहारी जिनः ॥११०९॥

इति श्रीकालिकाचार्यसन्तानीय-श्रीभावदेवसूरिविरचिते श्रीपार्श्वनाथ-
चरिते महाकाव्येऽष्टसर्गे भावाङ्के श्रीपार्श्वनाथपूर्वभव-
वर्णनो नाम तृतीयः सर्गः ॥ ३ ॥

अर्हम्

अथ चतुर्थः सर्गः ।

अथाऽस्ति जम्बूद्वीपेऽस्मिन् प्राग्विदेहस्य भूषणम् ।
पुरं सुरपुरं नाम येन स्वर्गायते मही ॥ १ ॥
यस्मिन् द्रुमणिषु त्रासस्तापः स्वर्णे, ग्रहो गुणे ।
छत्रेषु दण्डः प्रायेण, वास्तव्ये न पुनर्जने ॥२॥
यत्र स्फाटिकहर्म्येषु प्रतिबिम्बच्छलाश्रिताः ।
रम्यत्वादिव लीयन्ते यान्तो विद्याधरा दिवि ॥३॥
निर्दयाः पापसंहारे, निर्दाक्षिण्याः स्वजीविते ।
लुब्धा यशसि, दोषेभ्यो भीरवो यत्र पूरुषाः ॥ ४ ॥
मणिगेहाङ्गणोद्भूतप्रभाजालजले स्थिताः ।
यत्राऽम्भस्थ इवाऽऽभान्ति स्त्रियः स्मेरमुखाम्बुजाः ॥५॥

[illegible] ६॥
[illegible] ।
यः सरसः स्वखड्गेन बद्धमुष्टिः पुनर्नहि ॥७॥
औदार्य-धैर्य-गाम्भीर्य-स्थैर्यप्रभृतयो गुणाः ।
यस्याऽन्योऽन्यमभूयन्तोपवनस्येव पादपाः ॥८॥
रूप-लावण्य-माधुर्य-लज्जा-विनयशालिनी ।
नामतो रूपतोऽप्यासीत् तस्य पत्नी सुदर्शना ॥ ९ ॥
चित्रं यदस्य महिषी साऽभवन्नृपतेः प्रिया ।
तद्दारस्य सुमोघैव विशेषाद् धर्मकर्मणाम् ॥ १० ॥
अन्योऽन्याऽबाधया तस्य पुरुषार्थत्रयीजुषः ।

चतुर्थोऽपि सुपर्वाऽभून्मध्यमैः सप्रमोत्सुकः ॥ ११ ॥
अथ ग्रैवेयकात् काले वज्रनाभाऽमरश्च्युतः ।
सुदर्शना कुक्षिशुक्तौ स मुक्तेवाऽवतीर्णवान् ॥ १२ ॥
ततो ददर्श सा राज्ञी निशान्ते शयनस्थिता ।
चतुर्दश महास्वप्नांश्चक्रभृज्जन्मसूचकान् ॥ १३ ॥
राज्ञा विचारितैः हर्षैः सा हृष्टाऽजनयद् दिनात् ।
दिवाकरमिव प्राची समयेऽसूत चात्मजम् ॥ १४ ॥
कृत्वा जन्मोत्सवं भूपोऽप्युत्सवेन महीयसा ।
सुवर्णबाहुरित्याख्यां तस्य चक्रे नराधिपः ॥ १५ ॥
अङ्कादङ्कसमारोपादक्रमक्रमलालसाः ।
सर्वे राजान एवाऽस्य बभूवुर्बालधारकाः ॥ १६ ॥
सपीन-मकराद्यङ्के स्फुरन्नखमणिप्रभे ।
अङ्गुलीवेत्रवल्लीके पाटलाधरविद्रुमे ॥ १७ ॥
लावण्यजलसंपूर्णे गम्भीरे स्वयमेव हि ।
समुद्रसदृशे तस्मिन् कला नद्य इवाऽविशन् ॥१८॥
(युग्मम्)

बाल्यमुल्लङ्घ्य स प्रौढैरारूढो-यौवनं नभः ।
चेतःसरसि नो कस्य भानुवत् प्रतिबिम्बितः ? ॥१९॥
भवोद्विग्नः क्षमाधीशः क्षमं ज्ञात्वा च तं सुतम् ।
उपरुध्य न्यधाद् राज्ये प्रव्रज्यां जगृहे स्वयम् ॥२०॥
शेषोपस्करनिर्मुक्ता क्षमाखण्ड-शमाज्ययुक् ।
धन्यैरेवाऽऽर्हती दीक्षा क्षैरेयी प्रोज्ज्वलाऽऽप्यते ॥२१॥
स्वीकृताशावधूकर्णपूरीकृतयशोऽम्बुजः ।
सुवर्णबाहुरुद्दोहुः शशास क्ष्मां सुखैकभूः ॥२२॥
अन्यदा प्राभृताऽऽयातमश्वमेकं ददर्श सः ।
तुच्छश्रवसमप्युच्चैःश्रवोलक्षणलक्षितम् ॥२३॥

---

१ कर्णपूरं कुण्डलम् । २ आजानुबाहुः । ३ तुच्छकर्णम् ।

समारुह्य हयं भूपः प्रीत्या निर्ययौ पुरात् ।
जघान कशया पार्श्वे वेगज्ञानाय भूपतिः ॥२४॥
ततस्तथा प्लुतो वेगाद् यथाऽऽकृष्टोऽपि वल्गया ।
सोऽश्वः मनागपिस्थितत्वाद्धाविष्टाऽधिकाधिकम् ॥२५॥
चक्रारूढमिवाऽपश्यन् तदा भूवलयं नृपः ।
महीरुहानपि जवाद्धावत इव संमुखान् ॥२६॥
समग्रपरिवारस्याऽदर्शीकृत्य क्षणाद् नृपः ।
निन्ये तेनाऽटवीं जीवः कर्मणेव भवान्तरम् ॥२७॥
तत्र दृष्ट्वा सरः स्वच्छजलं तृष्णातिशान्तये ।
तस्थावश्वः स योगीव मुखमापूरितानिलम् ॥२८॥
उत्तीर्य राज्ञाऽप्युत्तार्य पर्याणं स्नानपूर्वकम् ।
अश्वोऽम्भः पायितः सन्तो दुःखेऽप्याश्रितवत्सलाः ।२९॥
स्नात्वा पीत्वा स्वयं चाऽम्भः क्षणं विश्रम्य पार्थिवः ।
चलितः पुरतोऽपश्यद् रम्यमेकं तपोवनम् । ३० ॥
मृगकण्डूयनं पृष्ठे कुर्वद्भिर्भरटैर्वृतैः ।
शान्त्याद्भुतैर्दृष्ट्वा मुनींस्तत्राऽस्तुवद् नृपः ॥ ३१ ॥
स्फुरितं दक्षिणं चक्षुस्तदिष्टाऽऽप्तिं विचिन्तयन् ।
अतीवप्रमुदितो राजा प्रविवेश तपोवनम् ॥ ३२ ॥
गच्छंश्च पुरतोऽपश्यद् दक्षिणेन सखीयुताम् ।
लतासेकं पयःकुम्भैः कुर्वतीं मुनिकन्यकाम् ॥ ३३ ॥
तस्या विश्वातिगं रूपं दृष्ट्वा दध्यौ नृपो ननु ।
कैवं जिता द्विधा रम्भा सौकुमार्यं विजृम्भते ? ॥ ३४ ॥
नाग-विद्याधरा-ऽमर्त्यस्त्रीभयं यद् करोत्यसौ ।
तन्मन्ये विधिना तासां कृतोऽयं सारसंग्रहः ॥ ३५ ॥
तत्र वृक्षान्तरितो यावदेवं व्यचिन्तयत् ।
माधवीमण्डपे तावद् सह सख्या विवेश सा ॥ ३६ ॥

१ [illegible] । २ [illegible] ।

दृढबद्धं श्लथीकृत्य वल्कलं तत्र बालिका ।
बकुलं सेवितुमारेभे बकुलामोदभृन्मुखी ॥ ३७ ॥
भूयोऽप्यचिन्तयद् राजाऽमुष्याः कमलचक्षुषः ।
क्वेदं रूपं क्व कर्मेदं प्राकृतस्त्रीजनोचितम् ? ॥ ३८ ॥
न च तापसकन्येयं यदस्यां रागि मे मनः ।
काऽपि भूपालपुत्रीयं कुतोऽप्यत्रागता ध्रुवम् ॥ ३९ ॥
अत्रान्तरे मुखे तस्याः पद्मभ्रान्त्या मधुव्रतः ।
पपात जनयंस्त्रासं धुन्वत्याः पाणिपल्लवौ ॥ ४० ॥
कथञ्चिन्नाऽपयात्यस्मिन् सखीमुद्दिश्य साऽवदत् ।
वैरिणो भ्रमरादस्माद् रक्ष रक्ष सहायिनि ! ॥ ४१ ॥
साऽप्यूचे रक्षितुं कोऽन्यः क्षमस्त्वां स्वर्णबाहुतः ।
लीलयाऽवति यः पृथ्वीं तमेवाऽनुसर द्रुतम् ॥ ४२ ॥
को नाम त्वामुपद्रोता पात्युर्वीं वज्रबाहुजे ।
इति ब्रुवंस्तदा दक्षः प्रकटोऽभूत् तयोर्नृपः ॥ ४३ ॥
पुरस्तं वीक्ष्य सहसा संभ्रान्ते ते बभूवतुः ।
नोचितं चक्रतुः किञ्चिन्न च किञ्चिद् जजल्पतुः ॥४४॥
भीते इव नृपो जानंस्ते भूयोऽपि बभाषत ।
निष्प्रत्यूहं तपो भद्रे ! कच्चिन्निर्वहतीह वाम् ? ॥ ४५ ॥
धैर्यमालम्ब्य साऽप्यूचे स्वर्णबाहुं महीपतिम् ।
तापसानां तपोविघ्नमत्र कः कर्तुमीश्वरः ? ॥ ४६ ॥
अधुना किन्त्वियं बाला पद्मभ्रान्त्या मुखेऽलिना ।
दश्यमाना कातराक्षी रक्ष रक्षेत्यभाषत ॥ ४७ ॥
तरुमूले तया दत्तासने राजा निविश्य च ।
आपृच्छ्यत स्वच्छधिया गिरा पीयूषकल्पया ॥ ४८ ॥
मध्यमे त्वमनामात्यो मूर्त्याऽपि निरवद्यया ।
मत्वाऽन्यथाऽन्याऽऽदि कोऽसि त्वं देवो विद्याधरोऽथवा ? ॥४९॥

१ भ्रमर । २ कल्पवर्तनम् । ३ पुष्प ।

आत्मानमात्मना ख्यातुमक्षमः क्ष्मापनिर्जगौ ।
अहमस्मि महीभर्तुः स्वर्णबाहोः परिग्रहे ॥ ५० ॥
तदादिशादिशागच्छमाश्रमे विघ्नकारिणाम् ।
निवारणकृते येन राजरक्षं तपोवनम् ॥ ५१ ॥
अयं स एव राजेति ध्यायन्तीं तां सखीं नृपः ।
उवाच किमियं बाला क्लिश्यते कर्मणाऽधुना ? ॥ ५२ ॥
अथ निःश्वस्य साऽवोचत् इयं रत्नपुरेशितुः ।
खेचरेन्द्रस्य पद्माऽऽत्मजा कन्या रत्नावल्यभिधा ॥५३॥
पिताऽस्यां जातमात्रायां विपेदे मत्स्वदार्थिनः ।
सुता युयुधिरेऽन्योऽन्यं यत्राऽभूद् राजविड्वरः ॥५४॥
रत्नावली गृहीत्वेमां बालां स्वभ्रातुराश्रमे ।
गालवस्य कुलपतेर्निकेतनमुपागमत् ॥ ५५ ॥
अन्यदा साधुरेकोऽत्र दिव्यज्ञानी समागतः ।
एतस्याः कः पतिर्भावीत्यपृच्छद् गालवश्च तम् ? ॥५६॥
मुनिरप्याख्यदश्वापहृतोऽत्रागतवाजिनाम् ।
चक्रवर्ती स्वर्णबाहुर्बालिकां परिणेष्यति ॥ ५७ ॥
दध्यौ राजाऽप्यकस्मान्मेऽश्वापहारो बभूव यत् ।
तद्वेलया संघटनोपायं खलु विधिर्व्यधात् ॥५८॥
पप्रच्छ चाऽधुना कुत्र भद्रे ! कुलपतिर्वद ।
तद्दर्शनेन कुर्वेऽद्य चित्तमानन्दमेदुरम् ॥५९॥
साऽप्याचख्यौ विरक्तं तमन्यतः चरितं मुनिम् ।
अनुगन्तुं गतोऽस्त्यद्य तं नमस्कृत्य चंपति ॥ ६० ॥
पद्मामानय हे ! नन्दे ! कुलपत्याश्रमक्षणः ।
कर्णेऽस्माविति तदा काऽप्यागत्य कुलतापसी ॥६१॥
राजाऽप्यभ्युदरवद्यानन्दमग्नोऽवदत् ।
याने पुराऽहं सैन्यबाधभयादन्यथो नये ॥६२॥

१ राज्यस्तेन ।

सापत्न्यान्यप्यपत्यानि स्वाङ्गजानीव लालयेः ।
कदापि मा कृथा गर्वं चक्रिपत्नीत्वसम्भवम् ॥ ८९ ॥
सन्धये सगुणा शूची वक्रा च्छेदाय कर्तरी ।
अतो विमुच्य वक्रत्वं गुणानेव समाश्रयेः ॥ ९० ॥
इयं त्वदेकचित्ता च दत्ता नन्दोत्तरा सखी ।
सर्वकार्येषु ते सज्जा धार्यं दुःखं न तन्वपि ॥ ९१ ॥
इति शिक्षां मगृह्याऽम्बां कुलपतिप्रमुखानपि ।
नत्वाऽऽपृच्छ्य च पद्माऽप्यारूढा यानं पतिश्रितम् ॥ ९२ ॥
स्वर्णबाहुरपि प्राप्य भूत्यं पयोत्सरं क्षणात् ।
वैताढ्याद्रौ गतः श्रेणीद्वयं चक्रे वशंवदम् ॥ ९३ ॥
खेचरैः खेचरैश्वर्येऽभिषिक्तोऽनेककन्यकाः ।
खेचराणामुपायंस्त कियत् तस्थौ च तत्र सः ॥ ९४ ॥
गुणैः स्थानच्युतस्याऽपि जायते महिमा महान् ।
अपि भ्रष्टं तरोः पुष्पं न कैः शिरसि धार्यते ? ॥ ९५ ॥
अथ पद्मादिपत्नीभिः समस्ताभिः समन्वितः ।
ययौ बहुपरीवारः स्वर्णबाहुर्निजं पुरम् ॥ ९६ ॥
तत्र तस्याऽतिशेकस्य विधिना शासतो महीम् ।
चतुर्दश महारत्नान्यभूवन् क्रमशो यथा ॥९७॥
चक्र-चर्म-च्छत्र दण्डाः कृपाणः काकिणिर्मणिः ।
गजा-ऽश्व-गृह-सेनानी-पुरोधः-स्थपति-स्त्रियः ॥९८॥
महर्घ्या विहिते राज्ञा तदष्टाहमहोत्सवे ।
चक्रमायुधशालायाः पूर्वस्यां प्रस्थितं दिशि ॥९९॥
तद् नृपोऽनुव्रजन्नर्ध्यां तीर्थमासाद्य मागधम् ।
कृताष्टमो रथस्थोऽनुनीर्थं बाणमक्षिपत् ॥१००॥
मागधेशः सभासीनस्तं दृष्ट्वा पतितं पुरः ।
अरे ! कस्य यमः क्रुद्धो मुमूर्षेति कथाऽर्हति ॥१०१॥

---

१ [illegible] ।

चक्रिनाथ ततो वीक्ष्य शान्तकोपः स चक्रिणम् ।
एत्य नन्त्वोपदापाणिर्भृत्यस्तेऽस्मीत्यसान्त्वयत् ॥ १०२ ॥
नृपः सत्कारपूर्वं तं विसृज्य कृतपारणः ।
तस्याष्टाहमहं चक्रे नौचित्याद् भ्रश्यति प्रभुः ॥ १०३ ॥
सर्वत्राप्यधिदेवानामावर्जन-विसर्जने ।
एषोऽष्टमतपोमुख्यो विधिः स्याच्चक्रवर्तिनः ॥ १०४ ॥
वरदाम-प्रभासौ च दक्षिणा-ऽपरदिक्सुरौ ।
इत्थमेव वशीचक्रे तथा सिन्धुं नृपः क्रमात् ॥ १०५ ॥
वैताढ्यमेत्य तत्रस्थो जित्वा वैताढ्यदैवतम् ।
सेनान्यं प्रेष्य सिन्धोः स परखण्डमसाधयत् ॥ १०६ ॥
कृतमालमथो जित्वा स तमिस्रागुहाऽधिपम् ।
दण्डरत्नेन सेनान्या तद्द्वारमुदघाटयत् ॥ १०७ ॥
कुम्भे न्यस्य मणिं कुम्भ्यारूढश्चक्री विवेश तत् ।
लिखन्नुभयतो भित्त्योः काकिण्या मण्डलावलीम् ॥१०८॥
तदुद्द्योतात् ससैन्योऽसौ चलन् वर्धकिक्लृप्तया ।
पद्यया निमग्नोन्मग्ने नद्यावुदतरत् सुखम् ॥ १०९ ॥
पञ्चाशद्योजनमितां गुहामुल्लङ्घ्य तां गिरेः ।
स्वयमुद्घाटितोदीच्यद्वारेण निरगान्नृपः ॥ ११० ॥
तत्रापातादयान् म्लेच्छभूपानिर्जित्य लीलया ।
साधयामास सेनान्या सिन्धोः सोऽपरनिष्कुटम् ॥ १११ ॥
क्षुद्रहिमवत्कुमारं जित्वाऽऽलिख्य निजाभिधाम् ।
काकिण्यर्षभकूटेऽसौ पुनर्वैताढ्यमागमत् ॥ ११२ ॥
तत्र जित्वा युधा श्रेणीद्वयविद्याधरान् नृपः ।
साधयामास सेनान्या गङ्गायाः खण्डमुत्तरम् ॥ ११३ ॥
गङ्गादेवीं वशीचक्रे नाट्यमाले च दैवतम् ।
जित्वा खण्डगुहायास्तां स प्राग्वदुद्घाटयत् ॥ ११४ ॥

१ तृतीयाम्लम् ।

निर्गत्य च सेनान्या द्वितीयं गाङ्गनिष्कुटम् ।
जिगाय जगृहे गङ्गामुत्तरगांश्च निधीश्वर ॥ ११५ ॥
निर्वृतं स्वर्णबाहुस्तद्खण्डं सोणिमण्डलम् ।
नीत्वा चक्रानुगश्चक्री [illegible] पुरम् ॥ ११६ ॥
चक्रेऽस्य मुदितैर्भूप-सुरैरुत्सवनिर्भरम् ।
सर्वाम्भोभिर्महाराज्याभिषेको द्वादशाब्दिकः ॥ ११७ ॥
चतुःषष्टिसहस्राणि राज्ञोऽवरोधोऽभवन् ।
द्वात्रिंशच्च सहस्राणि राजानस्तस्य सेवकाः ॥ ११८ ॥
लक्षाश्चतुरशीतिश्च हस्तिनो वाजिनो रथाः ।
ग्रामाः षण्णवतिः कोट्यः पुःसहस्रद्विसप्ततिः ॥ ११९ ॥
इत्थं श्रियः समग्राभिश्चक्रवर्तिविभूतिभिः ।
स चिरं पालयामास [illegible] ॥ १२० ॥
निजधाम्नि [illegible] प्रासादे च स्थितोऽन्यदा ।
चारण-श्रमणाकृष्टान् देवान् विमानैरागतानम्बरे ॥ १२१ ॥
अद्राक्षीच्च जगन्नाथं तीर्थकृत्सुरागमम् ।
[illegible] ॥ १२२ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १२३ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १२४ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १२५ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १२६ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १२७ ॥

१ [illegible]

उपानयत्स्म हृष्टस्य यान्तं चापमनुत्तमम् ।
पश्चार्धे राजसिंहानां दृष्टं दृष्ट्वा ममाप तम् ॥ १२८ ॥
जित्वा च पवनाल्लोके स चापकं स्फोटकैः ।
यथा जितवतोऽज्ञातदैत्यानामम्बुजन्मनाम् ॥ १२९ ॥
संख्येऽस्य भुवने धन्यान् यशसानन्दितो यथा ।
सर्वेऽप्यनुगतोऽपि स्वं धाम धृत्वा जिनं हृदि ॥ १३० ॥
गाम्भीर्यरत्नमालाभिः स्फारं स्फारं गुणान्नृपः ।
देवैः सदा यथोक्तरोपितानामास्मृतिं यथा ! ॥ १३१ ॥
दानं च वाञ्छतां यच्छन् अतिदर्शमदं सदा ।
अपि मधुपानाय मधुपानां मधुराऽपि हि ॥ १३२ ॥
देवस्यास्य यशो यस्य स सर्वाङ्गेऽपि तुष्यति ।
स्वकलंकमधःकृत्य सदा दोर्विजृम्भितम् ॥ १३३ ॥
अन्वयादिच्छत्र प्रजनोऽपि निरन्तरम् ।
स्थितिरस्यैव, धीरस्य तद्द्वात्रिंशे विशेषतः ॥ १३४ ॥
निधिलक्ष्मीं निजे यस्य स्वर्णसाङ्गः पदे गुणम् ।
सदा पालनमन्यायधर्मैनाशोऽनिशं यथा ॥ १३५ ॥
यस्यां मीनाधिपरी भूयो हृष्टये गुणभूषणः ।
धीराः स्फुलिङ्गपूर्वक रचयन्ते काव्यभूषणैः ॥ ॥ १३६ ॥
जगज्जयमथाऽस्थर्य ममाज्ञा जयतु नृपः ।
तथ्यमानस्य यशोऽस्य लीलार्थः स समादभूत् ॥ १३७ ॥
हर्षिस्यप्रियपूर्णेन्दुस्तनयगुणान्वितः ।
स चन्द्रमणिवत् येषां न तापं निरवापयत् ! ॥ १३८ ॥
किञ्च,
असाध्य साध्यधाराभिः सदसत्कर्मपञ्जरे ।
धर्माणि स्थिरयन्नाप्ताससंस्थानोऽदृमनेऽपि सन् ॥ १३९ ॥
धर्मध्यानेन युक्ता पञ्चपूर्णीमसावकर्ता वराम् ।

---

१ सहस्त्रकमम् ।

भित्त्वा निर्वृतिकन्यां यः मोद्वहेत् स नरो वरः ॥ १४० ॥
(युग्मम्)

कियद्भिः सेवितैः स्थानैः स्थानविंशतिमध्यतः ।
शनैरुपार्जयामास तीर्थकृन्नाम कर्म सः ॥ १४१ ॥
अर्हत्-सिद्ध-प्रवचन-गुरु-स्थविर-सुश्रुते ।
तपस्विषु च वात्सल्यं ज्ञानाभ्यसनमष्टमम् ॥ १४२ ॥
दर्शने विनये चाऽऽवश्यके शीलव्रते तथा ।
शुद्धिः क्षणलवध्याने तपस्-त्यागौ च सर्वदा ॥ १४३ ॥
वैयावृत्त्यं समाधिश्चाऽपूर्वज्ञानस्य संग्रहः ।
तीर्थोन्नतिः श्रुते भक्तिरित्युक्ता स्थानविंशतिः ॥ १४४ ॥
विहरन्नेकदा प्राप्य स क्षीरगिरिसन्निधौ ।
महाटव्यां क्षीरवर्णां तस्थौ प्रतिमया मुनिः ॥ १४५ ॥
कुरङ्गकोऽपि नरकादुद्वृत्य तत्र पर्वते ।
सिंहो बभूव भ्राम्यंश्च दैवात् तत्र समाययौ ॥ १४६ ॥
अतीतवासरेऽप्येष भक्ष्यालाभेऽतिसक्षुधः ।
दूरादपि महर्षिं तमद्राक्षीद् यमभीषणः ॥ १४७ ॥
क्रुद्धो जात्या हरिः प्राच्यवैरादास्यं प्रसार्य सः ।
अभ्यधावत् सटां धुन्वन् पुच्छेनाऽऽच्छोटयन् महीम् ॥ १४८ ॥
तदा तत्कृतफूत्कारप्रतिशब्दमिषाद् गिरिः ।
कठोरात्माऽपि फूत्कारमिवाऽऽर्त्या विदधे मुनेः ॥ १४९ ॥
रौद्रध्यानो मृगेन्द्रस्तं धर्मध्यानस्थितं मुनिम् ।
सर्वाशमिव मन्वान उत्फाल्योऽहन् चपेटया ॥ १५० ॥
ततो मुनिर्विशेषेण ध्यानमापूरयन् शुभम् ।
कष्टे हि महतां सत्त्वं महार्घं यत् सुमूल्यवत् ॥ १५१ ॥
दध्यौ च हृदि धन्योऽस्य दिवसो यत्र मेऽजनि ।
श्रामण्यमत्यागात्मनिर्वृतिश्रमनिश्चयः ॥ १५२ ॥
स बान्धवं इव एतेन दृष्टो मेऽस्मिन् महागिरि ।

[illegible] ॥ १५३ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १५४ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १५५ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १५६ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १५७ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १५८ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १५९ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १६० ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १६१ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १६२ ॥

इति [illegible]
[illegible]
[illegible] सर्गः ॥ ६ ॥

अर्हम्

अथ पञ्चमः सर्गः ।

गिरस्नीरोऽस्य दुःखानि [illegible] गः ।
[illegible] कानि [illegible] ॥ १ ॥
[illegible] पिता माता [illegible] ।
[illegible] ॥ २ ॥
[illegible] क्रमेण [illegible] ।
[illegible] ॥ ३ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ४ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ५ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ६ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ७ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ८ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ९ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १० ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ११ ॥

[illegible]

[illegible] ।
[illegible] ॥ १२ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १३ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १४ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १५ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १६ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १७ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १८ ॥

(युग्मम्)

[illegible] ।
[illegible] ॥ १९ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ २० ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ २१ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ २२ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ २३ ॥
[illegible] ।

---
१. [illegible]

तथाऽपि शुद्धमेवात्र यशोऽभूत् तत्प्रतापजम् ॥२४॥
सूरो युधि नते सोमो दुष्टे वक्रो बुधः श्रुते ।
गुरुर्वाचि कविर्नीतौ मन्दे मन्दश्च सोऽभवत् ॥२५॥
तस्याऽभून्महिषी वामा वामेजनशिरोमणिः ।
पापकर्मरिपौ वामा वामादेव्यभिधानतः ॥२६॥
पवित्रेण चरित्रेण यभौ गङ्गेव साऽपरा ।
किन्तु सा विदुषी वाङ्मयपरा तु जडात्मिका ॥२७॥
यद्यपि स्वगुणैर्जज्ञे राज्ञः साऽत्यन्तवल्लभा ।
तथाऽपि न मदं चक्रे रेखा कापि किमुच्छलेत् ? ॥२८॥
इतश्च प्राणते कल्पे भुक्त्वा देवर्द्धिमुत्तमाम् ।
सुवर्णबाहुजीवः स्वं दिव्यमायुरपूरयत् ॥ २९ ॥
चैत्रकृष्णचतुर्थ्यां स विशाखायां ततश्च्युतः ।
निशीथेऽवातरद् वामाकुक्षौ भाग्यैर्भुवोऽद्भुतैः ॥३०॥
वामादेव्या तदा दृष्टा प्रविशन्त इमे मुखे ।
चतुर्दश महास्वप्नास्तीर्थकृज्जन्मसूचकाः ॥ ३१ ॥
गजेन्द्रो वृषभः सिंहो लक्ष्मीर्माल्यं शशी रविः ।
ध्वजः कुम्भः सरो वार्धिर्विमानं रत्नौघोऽनलः ॥३२॥
अथेन्द्रास्तुष्टुवुर्देवीं सत्रस्य चलितासनाः ।
दृष्टांश्च कथयामासुरित्थं स्वप्नविचारणाम् ॥३३॥
गजेन विश्वशौण्डीरो धर्मधुर्यो वृषेण तु ।
सिंहेन निर्भयः शूरः श्रिया विश्वश्रियाऽश्रितः ॥३४॥
स्रजा मूर्ध्नोपरि मतो शशिना नयनामृतम् ।
सूर्येण तमसां हर्ता कुलोत्तंसो ध्वजेन तु ॥३५॥
कुम्भेन गुणसंपूर्णः सरसा विश्वतापहृत् ।
वार्धिना गुणगम्भीरो विमानेनाऽमराश्रयः ॥३६॥

———

शौ । १ स्वर्णपि ।

तथाऽपि शुद्धमेवात्र यशोऽभूत् तत्पतापजम् ॥२४॥
सूरो युधि नते सोमो दुष्टे वक्रो बुधः श्रुते ।
गुरुर्वाचि कविर्नीतौ मन्दे मन्दश्च सोऽभवत् ॥२५॥
तस्याऽभून्महिषी वामा वामाजनशिरोमणिः ।
पापकर्मरिपौ वामा वामादेव्यभिधानतः ॥२६॥
पवित्रेण चरित्रेण वभौ गङ्गेव साऽपरा ।
किन्तु सा विदुषी वाढमपरा तु जडात्मिका ॥२७॥
यद्यपि स्वगुणैर्जज्ञे राज्ञः साऽत्यन्तवल्लभा ।
तथाऽपि न मदं चक्रे रेवा क्वापि किमुच्छलेत् ? ॥२८॥
इतश्च प्राणते कल्पे भुक्त्वा देवर्द्धिमुत्तमाम् ।
सुवर्णबाहुजीवः स्वं दिव्यमायुरपूरयत् ॥ २९ ॥
चैत्रकृष्णचतुर्थ्यां स विशाखायां ततश्च्युतः ।
निशीथेऽवातरद् वामाकुक्षौ भाग्यैर्भुवोऽद्भुतैः ॥३०॥
वामादेव्या तदा दृष्टा प्रविशन्त इमे मुखे ।
चतुर्दश महास्वप्नास्तीर्थकृज्जन्मसूचकाः ॥ ३१ ॥
गजेन्द्रो वृषभः सिंहो लक्ष्मीर्माल्यं शशी रविः ।
ध्वजः कुम्भः सरो वार्धिर्विमानं वसंवोऽनलः ॥३२॥
अथेन्द्रास्तुष्टुवुर्देवीं तत्रैत्य चलितासनाः ।
हृष्टाश्च कथयामासुरित्थं स्वप्नविचारणाम् ॥३३॥
गजेन विश्वशौण्डीरो धर्मधुर्यो वृषेण तु ।
सिंहेन निर्भयः शूरः श्रिया विश्वश्रियाऽञ्चितः ॥३४॥
स्रजा मूर्धोपरि सतां शशिना नयनामृतम् ।
सूर्येण तमसां हर्ता कुलोत्तंसो ध्वजेन तु ॥३५॥
कुम्भेन गुणसंपूर्णः सरसा विश्वतापहृत् ।
वार्धिना गुरुगम्भीरो विमानेनाऽमराश्रयः ॥३६॥

---

१ श्री । २ रत्नानि ।

सहाग्नौ स्वसुद्वेव दीप्ता किंशुकरश्मिता ।
इन्दोः कलाङ्किता शुभ्रा भार्या न क्वापि दीक्ष्यते ॥ ३७ ॥
अभेद्य दामर्श बाला: पद्मा मर्दयित्वा नाभ्यपद्यम् ।
हरा गर्भे दधौ स्वप्रदृष्टं मार्तण्डमिव ॥ ३८ ॥
मदयत्यालयमालोकमास्य दास्यादयो गुणाः ।
दत्त्वा बहुमानो रुद्रो यथाकालेऽपि किं कालः ? ॥ ३९ ॥
संमदापतर्गा अङ्के गाढः थोऽन्तर्देवकोऽपि यत् ।
न दीना पञ्चाल्पिपन्नुरिव वार्द्धिपेश ॥ ४० ॥
आपन्ना भाविमहाणा किंवदन्ती देवताः ।
पुष्पाणि दव गर्दे धीधामहादयाः मर्दविन्दु ॥ ४१ ॥
इत्थं गर्भमुखैर्देवी पिपासवती महान् ।
दौहृदजनदेवर्ता सा विहारायाय शुभं सर्गे ॥ ४२ ॥
विष्वक्चोद्भूतोत्वतां निशार्थे सर्वकान्तावम् ।
नीलाभं शुभ्रं शुभ्रं यान्ते वैदूर्यपूरिव ॥ ४३ ॥

(युग्मम्)

दुन्दुभिर्दिवि दध्वान मगसारस्य दिशोऽभवन् ।
मदा गुग्गालिका अङ्के नारकाणामपि क्षणम् ॥ ४४ ॥
सोऽपवाहा भुः पद्या श्वसत् दक्षिणानिलर्वणिरी ।
जाति स्म त्रिगुणो वातः पुष्पाम्भोजगन्धोऽभवन् ॥ ४५ ॥
तदेवं द्रष्टाः सर्वे ह्यमाणा पर्वेन्द्रिया अपि ।
जिनपुङ्गवयोनिन्यात् भाविमहाजना जिन ॥ ४६ ॥
सर्वाहि चारणर्षीः स्नाथा उत्सविश पार्थैः ।
पूर्वोऽपि मधुर्मनसे भविष्यन्नुपयोगिनः ॥ ४७ ॥
अपि त्रिभुवने अङ्ग महानन्दमयं महा ।
स्वार्या शिवानिर्विदिव्यवर्तीव शिवविलिङ्गम् ॥ ४८ ॥
गादसा दिक्कुमारीणां षटिनानपालनान्यथ ।
मा जिनजन्मभून्नाथोत्पाद्यपन्नीव सम्मदम् ॥ ४९ ॥

ज्ञात्वा चाऽवधिना जैनं जन्म ता नन्तुर्मुदा ।
स्वस्वस्थानादथाऽऽजग्मुस्ताः सूतिभवनं क्रमात् ॥ ५० ॥
भोगंकरा भोगवती सुभोगा भोगमालिनी ।
सुवत्सा वत्समित्रा च पुष्पमालात्वनिन्दिता ॥ ५१ ॥
एता मेरुरुचकाऽधोलोकस्था दिक्कुमारिकाः ।
आगत्याऽष्टौ जिनं नत्वा जिनाम्बां चैवमूचिरे ॥ ५२ ॥
नमस्तुभ्यं जगन्मातर्जगद्दीपप्रदायिके ! ।
अष्टौ वयमधोलोकवासिन्यो दिक्कुमारिकाः ॥ ५३ ॥
जिनजन्मोत्सवं कर्तुमागताः स्मो वयं हि तत् ।
मा भैषीरित्युदित्वा व्यकुर्वन् संवर्त्तमारुतम् ॥ ५४ ॥
तेन शुद्धिं भुवः कृत्वा योजनं परितो गृहम् ।
जिनासन्ननिषण्णास्तास्तं गायन्त्योऽवतस्थिरे ॥ ५५ ॥
मेघंकरा मेघवती सुमेघा मेघमालिनी ।
तोयधारा विचित्रा च वारिषेणा बलाहिका ॥ ५६ ॥
इत्यूर्ध्वलोकवासिन्योऽप्येत्याऽष्टौ दिक्कुमारिकाः ।
मेघं विकृत्य सिक्त्वोर्वीं पुष्पवृष्टिं वितेनिरे ॥ ५७ ॥
जिनस्य जिनमातुश्च नतिः कृत्यनिवेदनम् ।
गुणगानं स्वदिक्स्थानं दिक्कन्यानामयं विधिः ॥ ५८ ॥
तथाऽष्टौ कन्यकाः पूर्वरुचकाद्रिस्थिता अपि ।
एत्य कृत्वा विधिं तस्थुः प्राक्पक्षे दर्पणान्विताः ॥ ५९ ॥
ताश्च नन्दो-त्तरानन्दे आनन्दा-नन्दिवर्धने ।
विजया वैजयन्ती च जयन्ती चाऽपराजिता ॥ ६० ॥
समाहारादयोऽष्टैत्य दक्षिणाद् रुचकादय ।
भृङ्गारपाणयः कन्या दक्षिणेन जिनं स्थिताः ॥ ६१ ॥
समाहारा सुप्रदत्ता सुप्रबुद्धा यशोधरा ।
लक्ष्मीवती शेषवती चित्रगुप्ता वसुन्धरा ॥ ६२ ॥
मत्यग्रुचकतोऽभ्येयुः कुमार्योऽष्टाविलादयः ।

कालक्रमस्वरसमाप्तः स्वर्गिवसां पर्वाविव ॥ ६३ ॥
तमाहेदं सुराद्दं पुष्पदं पदकल्पि ।
पञ्चमात्मा मदर्पित शीला सर्वमि सादय ॥ ६४ ॥
अयोत्याद् स्वयमोत्पदेश्याद्रौ वःदवा क्रिन्द् ।
क्रियाश्वी च दमादपाप्रपुष्पयोम सदावतः ॥ ६५ ॥
अथेतुमा विमवेवो दुष्टाविता च दार्ण्यो ।
दाता सर्वदपा चैव सीतिशिल्पादराव मः ॥ ६६ ॥
सधुर्वेदित्यवरोद्दयमदोद्युः सर्दविताः ।
विया विदरस्या दक्षा सोदाविदी मया ॥ ६७ ॥
स वह्निमोऽन्यदेवपददो दिवयुवादिताः ।
रूपः क्पादिता वार्य्य सुख्या स्वरावली ॥ ६८ ॥
चतुरुत्तसर्म मा मांविवामे क्रियेविसुः ।
तित्वा सवितृषा विवर्वे तथ नरच मिविसुः ॥ ६९ ॥
विदं पूर्वद्वाः तु नमयाविवर्दाविदैः ।
दत्वाद: पीविदारत्य मरर्पाद च वक्षि ॥ ७० ॥
अथ मुनिद्वयाद् पूर्वदासित्योत्तमादिषु ताः ।
यज दयपयचतुःद्राप्ताय विवशुः वद्दर्मद्रुताव ॥ ७१ ॥
अयो क्रिये क्रियासवी च ता नीत्वा दक्षिणोत्तरि ।
चतुःशालायिते रम्यवे विरासने न्यपुः ॥ ७२ ॥
नैवेद्यदाय ता दिरवैरत्यौर्वनेष ताः ।
नीत्वा पूर्वचतुःशामे दाविर्पोह स्वदेवपल ॥ ७३ ॥
अथ स्वपविमाद्यौद्दिव्यनेपथ्यपदरवौ ।
कृत्वा नीत्वोत्तरे चतुःशाले रत्नासने न्यपुः ॥ ७४ ॥
मर्याः सुरविद्योद्दना द्राणानाच्याऽभियोगिद्दैः ।
मोर्दापवन्दवे दत्वा यसारोद्दिताः न्यपुः ॥ ७५ ॥
सर्वमाद्यमेवपूर्वेण रत्ना वर्त्मान्विते विमोः ।
ताः सदास्यामिवादामुविषः पापानमोमयौ ॥ ७६ ॥

सूतिकाभवने भूयो वामादेवीं विभुं च ताः ।
शय्यागतौ विधायास्थुर्गायन्त्यो मङ्गलान्यथ ॥७७॥
तदाऽभूत्रित्यघण्टानां स्वर्गेषु युगपद् ध्वनिः ।
सुरेन्द्राणां च नृत्यन्तीवासनानि चकम्पिरे ॥७८॥
ज्ञात्वाऽथाऽवधिना शक्रो जिनजन्मोज्झितासनः ।
कियच्च जिनमभ्येत्य प्रणम्य विधिनाऽस्तवीत् ॥७९॥
नैगमेषिणमादिश्य सुघोषाघण्टया ततः ।
ज्ञापयामास शक्रोऽर्हज्जन्मकृत्यं च नाकिनः ॥८०॥
स सद्यो मिलिताऽशेषसौधर्मसुरशोभितः ।
क्षणात् तत्राऽऽरदाऽऽरुह्य विमानं पालकाभिधम् ॥८१॥
मुदा मदक्षिणीकृत्य विभोर्जन्मगृहं ततः ।
मुक्त्वा विमानमैशान्यां वामां नत्वेति चाऽस्तवीत् ॥८२॥
कुक्षौ रत्नधरे ! देवि ! जगन्मातः ! सुलक्षणे ! ।
नमस्तुभ्यं त्वमेवाऽसि स्त्रीणां गुरुमहत्त्वभृत् ॥८३॥
यया त्रिभुवनस्याऽपि धर्ममार्गप्रकाशकः ।
दिव्यरत्नप्रदीपोऽयं सुषुवे भगवान् जिनः ॥८४॥
जिनजन्मोत्सवं कर्तुमागां शक्रोऽस्मि तन्न भीः ।
कार्येत्युक्त्वा हरिर्देव्या अवस्वापनिकां ददौ ॥८५॥
प्रतिरूपं प्रभोर्न्यस्य तत्राऽसौ पञ्चरूपभृत् ।
भूत्वैकेनाऽञ्जलौ रूपेणाऽनुज्ञाप्याऽऽददे जिनम् ॥८६॥
उभाभ्यां चामरे छत्रं दधेऽन्येन प्रभूपरि ।
एकेनोल्लालयन् वज्रं वल्गन् शक्रः पुरोऽभवत् ॥८७॥
जयध्वनिमुखैर्देवैः सर्वतोऽपि वृतो हरिः ।
उत्पत्य गगनेनाऽगात् क्षणान्मेरुमहीधरम् ॥८८॥
तत्राऽन्तःपाण्डुकवनं चूलिकादक्षिणेन तु ।
अतिपाण्डुकम्बलायां शिलायां शीतगुम्भिति ॥ ८९ ॥
सिंहासने जिनस्नात्रयोग्येऽङ्कस्थापितप्रभुः ।

न्यपीठद् वासवः पूर्वाऽभिमुखो हर्षनिर्भरः ॥९०॥
प्रयुक्ताऽवधयोऽन्येऽपि त्रिषष्टिस्तत्र वासवाः ।
मरुज्जवा द्रुतमाजग्मुश्चतुःषष्टिरभूदिति ॥ ९१ ॥
दश वैमानिका इन्द्रा विंशतिर्भवनाधिपाः ।
ज्योतिष्कौ द्वौ च सोमार्कौ द्वात्रिंशद् व्यन्तरेश्वराः ॥ ९२ ॥
अथाऽभियोगिका इन्द्रादेशात् सिन्धुह्रदादितः ।
आनीय जलपुष्पाद्यं सर्वं वेगाद्ढौकयन् ॥ ९३ ॥
हैमै रौप्यैरथो रत्नमयैः काञ्चन-राजतैः ।
स्वर्ण-रत्नमयैः स्वर्ण-रौप्य-रत्नमयैरपि ॥ ९४ ॥
रौप्य-रत्नमयैर्भौमैरष्टभेदैरिति क्रमात् ।
कुम्भैः सत्येकमष्टाग्रसहस्रेणाऽम्बुपूरितैः ॥ ९५ ॥
अच्युतादिसुराधीशा विधिनाऽस्नपयन् जिनम् ।
पारिजातकपुष्पाद्यैरानर्चुस्तुष्टुवुश्च ते ॥ ९६ ॥
(विशेषकम्)
तदा केऽपि सुरा हृष्टा ननृतुस्तालसुन्दरम् ।
नानारूपैरभिनयं केऽप्यात्तोपकरं व्यधुः ॥ ९७ ॥
समश्रुतिगतं रागस्वरग्राममनोरमम् ।
शुद्धसूरोद्भवं गीतं गायन्ति स्माऽपरे सुराः ॥ ९८ ॥
ततेन विततेनाऽपि घनेन शुषिरेण च ।
चतुर्विधेन वाद्येन कौतुकं केऽप्यपूरयन् ॥ ९९ ॥
ववल्गुरुल्ललन्ति स्म केऽपि केऽपि चुकूर्दिरे ।
केचिद् घनवृषाऽश्वेभसिंहनादान् वितेनिरे ॥ १०० ॥
अथ न्यस्य प्रभुं शक्र ईशानाऽङ्के चतुर्वृषीम् ।
विकुर्व्य तद्विषाणोत्थैः स्नपयामास वारिभिः ॥ १०१ ॥
उन्मृज्य गन्धकाषाय्या दिव्ययाऽङ्गं हरिर्विभोः ।
विलिप्य चन्दनैर्दिव्यैः पुष्पाद्यैस्तमपूजयत् ॥ १०२ ॥
दर्पणो वर्धमानश्च कलशो मीनयोर्युगम् ।

श्रीवत्सः स्वस्तिको नन्द्यावर्त्त-भद्रासने इति ॥ १०३ ॥
शक्रः स्वामिपुरो रत्नपट्टे रजततण्डुलैः ।
आलिख्य मङ्गलान्यष्टाविति स्तोतुं प्रचक्रमे ॥ १०४ ॥
जय श्रेयोनिधे ! स्वामिन्नश्वसेननृपाङ्गज ! ।
नम्रामरशिरोभृङ्गसङ्गचङ्गपदाम्बुज ! ॥ १०५ ॥
तत्त्वप्रकाशिनी चित्तलोचने भुवनश्रियः ।
सारः कनीनिकाकान्त ! श्रीवामेय ! त्वमेव हि ॥ १०६ ॥
बहुभ्रान्तिभवग्लानिध्यामलाया मनोदृशः ।
तमालदलनीलाङ्ग ! त्वयि दृष्टे प्रतिष्ठिता ॥ १०७ ॥
पाताल-विधु-वार्धीनां सुधासारं प्रगृह्य ते ।
वपुश्चक्रे विधिर्नूनं त्रिलोक्या तेन सेव्यते ॥ १०८ ॥
घनच्छवितनूकान्तिनीरवर्षेण तन्वता ।
शस्यानि त्रिजगद् देव ! त्वयाऽभूद् देवमातृकम् ॥ १०९ ॥
करकल्पद्रुमं पादनखचिन्तामणीवरम् ।
देव ! दिव्यगवीधाम ! वपुर्देवपुरं तव ॥ ११० ॥
पातालं मज्जनाम्भोभिर्द्यां पूजाऽगुरुधूम्यया ।
शरीरकान्तिभिः पृथ्वीं पुनासीति जगत्त्रयम् ॥ १११ ॥
तव स्तवन-निध्यान-ध्यानैरजनि निर्मलम् ।
वचश्चक्षुर्मनो मेऽद्य भावान्नाथ ! नमोऽस्तु ते ॥ ११२ ॥
स्तुत्वेत्यर्हन्तमादाय नीत्वा वामाऽन्तिकेऽमुचत् ।
जह्वेऽवस्वापिनीं तस्यास्तथाऽर्हत्प्रतिरूपकम् ॥ ११३ ।
प्रभोर्दृष्टिविनोदायोपरि श्रीदामगण्डकम् ।
इन्द्रोऽमुञ्चत्तथोच्छीर्षे दिव्यरूपे स कुण्डले ॥ ११४ ॥
इन्द्रादेशाद्विभोर्भोगयोग्यवस्तून्यनेकशः ।
सौधे श्रीदो न्यधाच्छान्तिरुद्घुष्टा चाऽऽभियोगिकैः ॥११५॥
संक्रमय्याऽमृतं स्तन्याऽर्थाय चाङ्गुष्ठे हरिः प्रभोः ।

१ देवाग्रे इत्यपि ।

धात्रीरप्सरसः पञ्चाऽऽदिश्य नन्दीश्वरं ययौ ॥ ११६ ॥
मेरोस्तत्रैपुरन्ये तु वासवाः शाश्वताऽर्हताम्।
ते सर्वेऽष्टाह्निकीं कृत्वा हृष्टाः स्वस्वाऽऽस्पदं ययुः॥ ११७ ॥
वामाऽपि स्वामिनी बुद्धा विबुद्धवदनाऽम्बुजा।
दिव्याङ्गरागनेपथ्यं वीक्ष्य पुत्रममोदत ॥ ११८ ॥
देव्याः परिच्छदः पुत्रजन्मोदन्तान्नृपं तदा।
वर्धापित्वाऽथ दिक्कन्यागमाऽऽद्यं सर्वमाख्यत ॥ ११९ ॥
नृपस्तुष्टो भृशं दत्त्वा स तस्मै पारितोषिकम्।
मोक्षहेतुसुतमीत्या कारामोक्षमकारयत् ॥ १२० ॥
उच्छ्रिता युगमन्थाग्राः सौधद्वारे सहस्रशः।
उच्चैर्घोषोऽभवत् सूतमातृकायाः समन्ततः ॥ १२१ ॥
नृत्यदिव्याङ्गनागीतैस्तूर्यनादैर्मयाऽऽरवैः।
उल्लुलगळध्वनिभिः सुखदैवयं सदाऽभवत् ॥१२२
गच्छन्त्या दानसन्मानैरायान्त्या वर्धनैः श्रियाः।
तद्व्यूढमपि संकीर्णं तदाऽभूद् राजमन्दिरम् ॥ १२३ ॥
कुलाचारे कृते कृत्स्ने निवृत्ते सूतके नृपः।
आरंभे विश्वसत्कारपूर्वं नामक्षणं प्रभोः ॥ १२४ ॥
तस्मिन गर्भस्थिते वामा निशि ध्वान्तेऽपि पार्श्वतः।
सर्पं सर्पन्तमद्राक्षीत् पत्युः सद्यः शशंस च ॥ १२५ ॥
स्मृत्वा तदेव गर्भस्य प्रभाव इति निर्णयन्।
पार्श्व इत्यभिधां सूनोरश्वसेननृपोऽकरोत् ॥ १२६ ॥
रत्नाद्रिवत् सुरत्नेन बालार्केणोदयाद्रिवत्।
मेरुवत् कल्पवृक्षेण रेजेऽङ्कस्थेन तेन राट् ॥ १२७ ॥
लाल्यमानः स धात्रीभिरिन्द्रादिष्टाभिरादरात्।
क्षुधोदये निजाऽङ्गुष्ठाद् रसं शक्राऽर्पितं पपौ ॥ १२८ ॥
स्वामिनं रमयामासुः प्रीत्या सुरकुमारकाः।
हंस-केकि-शुका भूत्वा कलभा इवभास्वया ॥ १२९ ॥

श्रीवत्सः स्वस्तिको नन्द्यावर्त्त-भद्रासने इति ॥ १०३ ॥
शक्रः स्वामिपुरो रूप्यपट्टे रजततण्डुलैः ।
आलिख्य मङ्गलान्यष्टाविति स्तोतुं प्रचक्रमे ॥ १०४ ॥
जय श्रेयोनिधे ! स्वामिन्नश्वसेननृपाङ्गज ! ।
नम्रामरशिरोभृङ्गसङ्गताङ्घ्रिपदाम्बुज ! ॥ १०५ ॥
तत्त्वप्रकाशिनी त्रिजगल्लोचने भुवनश्रियः ।
तारः कनीनिकाकान्त ! श्रीवामेय ! त्वमेव हि ॥ १०६ ॥
पद्भ्रान्तिभरम्लानिश्यामलाया मनोरथः ।
तथाम्बुजलनीनाथ ! त्वयि दृष्टे परिप्लुता ॥ १०७ ॥
पाताल-त्रिपु-वासीनां सुधासारे प्रभुत्व ते ।
वपुष्मके त्रिविष्टपे त्रिलोकया तेन सेव्यते ॥ १०८ ॥
घनश्यामितकान्तिनीरवर्षेण तन्वता ।
शस्यानि त्रिजगद् देव ! त्वयाऽभूद् देवमातृकम् ॥ १०९ ॥
करकल्पद्रुमे पादनखचिन्तामणिवरम् ।
देव ! दिव्यगवीधाम ! पादैर्वपुरे तव ॥ ११० ॥
पातालं मज्जताऽस्माभिर्ध्रीः कृताऽनुकम्पया ।
दर्शिताऽनिशमः पूर्णा पुनाति जगत्त्रयम् ॥ १११ ॥
तव स्नात्र निम्नानि धानिरजानि निर्मलम् ।
स्वयम्भूपती देव भावाम्नाय ! नवोऽस्तु ते ॥ ११२ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ११३ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ११४ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ११५ ॥
[illegible] ।

१ [illegible]

धात्र्योऽप्सरसः पञ्चाऽऽदिश्य नन्दीश्वरं ययौ ॥ ११६ ॥
मेरोस्तत्रैपुरन्ये तु वासवाः शाश्वताऽर्हताम् ।
मे सर्वेऽष्टाह्निकां कृत्वा हृष्टाः स्वस्वाऽऽस्पदं ययुः ॥ ११७
वामाऽपि स्वामिनी मुदा विबुद्धवदनाऽम्बुजा ।
दिव्याङ्गरागनेपथ्यं वीक्ष्य पुत्रममोदत ॥ ११८ ॥
देव्याः परिच्छदः पुत्रजन्मोदन्तान्नृपं तदा ।
वर्धापित्वाऽथ दिक्कन्यागमाऽऽद्यं सर्वमाख्यत ॥ ११९
नृपस्तुष्टो भृशं दत्त्वा स तस्मै पारितोषिकम् ।
मोक्षहेतुसुतप्रीत्या कारामोक्षमकारयत् ॥ १२० ॥
उद्गिरा पुण्यमन्याद्याः सौधद्वारे सहस्रशः ।
उच्चैर्घोषोऽभवत् सूतमातृकायाः समन्ततः ॥ १२१ ॥
नृत्यद्दिव्याङ्गनागीतैस्तूर्यनादैर्जयाऽऽरवैः ।
उल्लुलध्वनिभिः सुशब्दैर्वयं तदाऽभवत् ॥१२२
गच्छन्त्या दानसन्मानैरायान्त्या वर्धनैः श्रियाः ।
तद्व्यूढमपि संकीर्णं तदाऽभूद् राजमन्दिरम् ॥ १२३ ॥
कुलाचारे कृते कृत्स्ने निवृत्ते सूतके नृपः ।
आरेभे विश्वसत्कारपूर्वं नामक्षणं प्रभोः ॥ १२४ ॥
तस्मिन् गर्भस्थिते वामा निशि ध्वान्तेऽपि पार्श्वतः ।
सर्पं सर्पन्तमद्राक्षीत् पत्युः सद्यः शशंस च ॥ १२५ ॥
स्मृत्वा तदेष गर्भस्य प्रभाव इति निर्णयन् ।
पार्श्व इत्यभिधां सूनोरश्वसेननृपोऽकरोत् ॥ १२६ ॥
रत्नाद्रिवत् सुरत्नेन बालार्केणोदयाद्रिवत् ।
मेरुवत् कल्पवृक्षेण रेजेऽङ्कस्थेन तेन राट् ॥ १२७ ॥
लाल्यमानः स धात्रीभिरिन्द्रादिष्टाभिरादरात् ।
क्षुधोदये निजाऽङ्गुष्ठाद् रसं शक्राऽर्पितं पपौ ॥ १२८ ॥
स्वामिनं रमयामासुः प्रीत्या सुरकुमारकाः ।
हंस-केकि-शुका भूत्वा कलभा वृषभास्तथा ॥ १२९ ॥

समं विश्वत्रयप्रीत्या वर्धमानः शनैः प्रभुः ।
सुसंहननसंस्थानोऽपि बाल्यमुदलङ्घयत् ॥ १३० ॥
गम्भीर उन्नतः सूक्ष्मः सरलः पृथुलोऽसितः ।
अदीर्घस्त्रिषु त्रिष्वेवं द्विशुभ्रो नवपाटलः ॥ १३१ ॥
नाभौ सत्त्वे स्वरेऽगाधस्तुङ्गोंऽश-पद-मूर्द्धसु ।
सूक्ष्मः केशे नखे दन्ते सरलोऽङ्घ्रौ भुजेऽङ्गुलौ ॥ १३२ ॥
पृथुर्नाभिमुखोरस्सु तारा-दृन्त-कचेऽसितः ।
कण्ठे पृष्ठे च पुंश्चिह्ने तुच्छः शुभ्रो रदाऽक्षिषु ॥ १३३ ॥
पाणौ पादे गुदे तालु-जिह्वयोरधरोष्ठयोः ।
नखेषु दन्त-मांसे च ताम्रो नवसु शस्यते ॥ १३४ ॥
द्वात्रिंशल्लक्षणान्येवं दृश्यन्तेऽस्म तनाविति ।
मत्वेवं सुभगं वपुस्तं स्वयं सकलाः कलाः ॥ १३५ ॥
स्वाम्यथोऽनुपमाष्टाग्रसहस्रनरलक्षणः ।
नवहस्ततनुर्भूत्वाऽऽरुरोह नवयौवनम् ॥ १३६ ॥
सद्गन्धममलस्वेदमदमांसाऽसृगुज्ज्वलम् ।
अदृश्याहारनीहारविकृतत्वं वपुः प्रभोः ॥ १३७ ॥
सहजाऽतिशयैरेवं जन्मैवाऽऽरभ्य सुन्दरम् ।
विशेषतरुणिम्ना तु शरदेवाम्बु मानसम् ॥ १३८ ॥
(युग्मम्)

पादयोः कमलैः कण्ठे शङ्खकैरिन्द्रगोपकैः ।
नखेषु, भ्रमरैः केशेष्वथ भेकैः पिकैर्गजैः ॥ १३९ ॥
तुन्दे स्वरे गते श्रीः स्वा क्रमादेकेन्द्रियादिभिः ।
विभोर्दत्तेव सर्वैर्यत् स्वाम्यसौ सर्वजन्तुषु ॥ १४० ॥
(युग्मम्)

विभुः कूर्मोपमौ पादौ मध्यं सिंहमहोदरम् ।
मुखं चन्द्रनिभं बिभ्रत् तदा त्रिभुवनाधिपः ॥ १४१ ॥

सोऽपि भूयः पुमानूचे राज्येऽभूत्नरवर्मणः ।
सूनुः प्रसेनजिन्नाम कामधेनुसमोऽर्थिनाम् ॥१५५॥
तस्य प्रभावती नाम संप्रति प्राप्तयौवना ।
कन्याऽस्ति सुरकन्येव दिवः शापादिहागता ॥१५६॥
तद्वाक्य-मुख-रूपाऽ-क्षिजिता इव ययुर्ध्रुवम् ।
सुधा पाताल इन्दुः खे दिवि रम्भा जलेऽम्बुजम् ॥१५७॥
पाद-पाणि-मुखाऽ-क्षीणि यस्याः स्मेरारऽविन्दवत् ।
वीक्ष्य लक्ष्मीस्तदीयाङ्गं पद्माकरमिवाऽऽश्रयत् ॥१५८॥
तामेवं वीक्ष्य चिन्तावाननुरूपं वरं भुवि ।
स नृपोऽन्वेषयामास किन्तु तादृङ् न कोऽप्यभूत् ॥१५९॥
सखीभिः सहिताऽन्येद्युर्गतोद्यानं प्रभावती ।
किन्नरीभिर्गीयमानं पद्यगीतमदोऽशृणोत् ॥१६०॥
जयी वाराणसीभर्तुरश्वसेनस्य नन्दनः ।
श्रीपार्श्वनाथोऽनौपम्या यद्रूपगुणसम्पदः ॥१६१॥
रामाऽपि जयिनी साऽत्र याममौ परिणेष्यति ।
किन्त्वेतावन्ति भाग्यानि कस्याः सन्ति जगत्त्रये? ॥१६२॥
इत्थं श्रीपार्श्वनाथस्य शृण्वती गुणकीर्त्तनम् ।
तद्रागविवशा जज्ञे तन्मयीव प्रभावती ॥१६३॥
त्यक्त्वाऽथ क्रीडां व्रीडां च नद्गीतं हरिणीव सा ।
तल्लीना शृण्वती पार्श्वरक्ताऽलक्षि सखीजनैः ॥१६४॥
यथा यथाऽसौ तद्गीतामृतं कर्णपुटैः पपौ ।
तस्यास्तथा तथा तृष्णा तल्लावण्यादवर्धत ॥१६५॥
व्यक्तसात्त्विकभावाऽपि हता पुष्पमयैः शरैः ।
कामेन गतचित्तेव निश्चेष्टा साऽभवत्तदा ॥१६६॥
किन्नर्योऽथ समुत्पेतुः सा तूत्पदया चिरं स्थिता ।
प्रभावती स्मरावेशात्तद्ध्यानैकीभूतमना भृशम् ॥१६७॥
एवं गुप्ता रामहंसस्य कुमारः कमलाकरः ।

अथ ध्यानेऽनुरागस्ते संमतोऽयं विधेरपि ॥१६८॥
किन्तु धैर्य मपयस्येति संबोध्य सखीजनः ।
निन्ये वेश्मनि तां पार्श्वं ध्यायन्तीं सर्वदिग्गतम् ॥१६९॥
(युग्मम्)
क्वाऽसौ त्रिभुवनस्वामी क सामान्याऽस्मि मानवी ? ।
दुर्लभोऽयं पतिर्नूनमित्यार्त्ता साऽऽनशेऽभितः ॥ १७० ॥
वामकामवशात्तस्या जगन्निर्वापकादपि ।
पार्श्वात्तापज्वरः सोऽभूयदपुरधन्दनं शिखी ॥ १७१ ॥
तत्स्वरूपमथो सख्यस्तस्याः पित्रोर्व्यजिज्ञपन् ।
जातहर्षौ च तौ पुत्र्याश्वासनायेत्यवोचताम् ॥ १७२ ॥
साधु पार्श्वकुमारोऽयं जगत्त्रयशिरोमणिः ।
आत्मानुरूपः पुत्र्या मे वरो वव्रे सचेतसा ॥ १७३ ॥
मनोरथोऽपि नो मन्दभाग्यानां जायते महान् ।
पित्र्या एव न वायस्या वाञ्छाऽऽम्राद्रुमे भवेत् ॥ १७४ ॥
पार्श्वेनैव तदुद्वाहः कार्यः पुत्र्या ध्रुवं मया ।
विधा कन्या च सत्पात्रे नियोज्या दीर्घदर्शिभिः ॥१७५॥
इत्थं पितृवचः श्रुत्वा सखीभ्यः साऽऽनुपत्तराम् ।
आशायष्ट्याऽनया चित्तमवाष्टभ्नाथ किञ्चन ॥ १७६ ॥
तथापि तस्थौ सा मुक्ताहारभूषा सखीष्वपि ।
निर्ममा मौनिनी किञ्चिद् ध्यायन्ती योगिनीव हि ॥१७७॥
एवं तां विधुरां वीक्ष्य निश्चिक्येऽदः प्रसेनजित् ।
प्रेषयिष्याम्यमूं पुत्रीमधिपार्श्वं स्वयंवराम् ॥ १७८ ॥
तच्चाज्ञासीत् कलिङ्गादिदेशेन्द्रो यवनाभिधः ।
उद्धतः परिषद्येवं जगौ च भ्रुकुटीमुखः ॥ १७९ ॥
मयि सत्यत्र कः पार्श्वः स यो वोढा प्रभावतीम् ।
तावत्प्रसेनजित् कोऽयं योऽन्यस्मै तां प्रदास्यति ? ॥१८०॥
किं वाऽस्त्वेव ग्रहीष्ये तां स्वेन वाऽहं यतः परम् ।

याचका एव याचन्ते वीराणां स्वं जगत्त्रयम् ॥१८१॥
स्वयमाच्छिद्य गृह्णानो मृगेन्द्रो विश्रुतो हरिः ।
अन्यदत्तं तु गौरिच्छन् वराकः पशुरुच्यते ॥ १८२ ॥
इत्युक्त्वा भूरिभिः सैन्यैरनन्यसमविक्रमः ।
कुशस्थलपुरं वेगादेत्यारौत्सीदनेकधा ॥ १८३ ॥
जनस्य पवनस्येव निरुद्धाऽऽगमनिर्गमम् ।
तत्पुरं कुम्भकापूर्णं योगीन्द्रपुरवद्बभौ ॥ १८४ ॥
अहं न मेथिनो राज्ञा निशीथे निरगां पुरात् ।
पुरुषोत्तमनामाऽस्मि मन्त्रिसागरदत्तभूः ॥ १८५ ॥
इमं वृत्तान्तमाख्यातुमिहागममतः परम् ।
देवः करोतु यत् कृत्यं स्वजनेऽरिजनेऽपि वा ॥ १८६ ॥
इत्याकर्ण्य रुषा स्फूर्जन्नश्वसेननृपोऽब्रवीत् ।
कोऽयं वराको यवनः का भीर्वो मयि सत्यपि ? ॥१८७॥
पयोऽप्रमाणमात्तुं मज्जयेन्नः कुशस्थलम् ।
कार्योऽस्मता मता वाऽपि यशसानौ मयाऽधुना ॥ १८८ ॥
इत्युक्त्वाऽस्थादुपक्रम्भां मिलितं याऽभिलं बलम् ।
तज्ज्ञात्वाऽगाद् द्रुतं क्रीडागृहात् पार्श्वो नृपान्तिके ॥१८९॥
जगौ च तात ! संरम्भ एष कस्योपरि तावकः ।
समं वाऽभ्यधिकं वाऽपि न ते पश्यामि कञ्चन ॥ १९० ॥
अश्वसेननृपोऽप्युक्त्वा दर्शयन् पुरुषोत्तमम् ।
तदुक्तं सर्वमाचख्यौ पुनः पार्श्वोऽभ्यधादिदम् ॥ १९१ ॥
तिष्ठन् सुरासुरो वाऽपि न तातस्य पुरः पुरः ।
तदर्थं गमनं तस्य सिंहस्येव मृगः कियान् ॥१९२॥
यात्रायां कोऽत्यपायासः तिष्ठत्यंशेऽपि सुते ।
[illegible]ऽहं करिष्ये तस्य निग्रहम् ॥ १९३ ॥

१ [illegible] । २ [illegible] ।
३ [illegible] ।

भक्तिशक्तिसमं वाक्यमिति श्रुत्वाऽश्वसेनराट् ।
हृष्टः स्तुत्वा कुलं मैंपीन् पार्श्वं तद्दोर्बलं विदन् ॥ १९४ ॥
श्रीपार्श्वोऽथ द्विपारूढः पुरुषोत्तमसंयुतः ।
प्रतस्थेऽनेकभूपालैर्कृतसत्त्वेन शुभे क्षणे ॥ १९५ ॥
पुरतः स्वामिनश्चेलुर्गजाश्चलनगा इव ।
नदीरया इव हया रथाः क्रीडागृहा इव ॥ १९६ ॥
पत्तयः कपिवद्वल्गु वल्गन्ति स्म समन्ततः ।
क्रीडयेव मास्थितैवं प्रभुर्यवनखेलने ॥ १९७ ॥
तदा चलद्बलोद्भूतरजश्छन्ने नभस्यभूत् ।
बलाकाभपताकाढ्यं दुर्दिनं किन्तु तत्परे ॥ १९८ ॥
बन्दियोपैश्च शङ्खादिशब्दैर्निस्वाननिस्वनैः ।
उत्सर्पद्भिरभूत् सार्थो शब्दोऽम्बरगुणप्रथा ॥ १९९ ॥
आद्य एव प्रयाणेऽथ मातलिः सरथः प्रभुम् ।
उपेत्य नत्वा प्रोवाच नाथाऽहं शक्रसारथिः ॥ २०० ॥
शक्रो जानाति ते शक्तिमतुलां किन्तु सेवकैः ।
भक्तिः कार्येति सरथं स मैंपीन्मां त्वदन्तिके ॥ २०१ ॥
मान्या भक्तिमतो भक्तिरिति कृत्वा रथं प्रभुः ।
आरुरोह हरिर्मेघमिव दिव्यास्त्रभासुरम् ॥ २०२ ॥
खेचरैः स्तूयमानोऽगाद्रथस्थः खेऽर्कवद्विभुः ।
अन्वियाय च भूपिष्ठमुत्पश्यं तद्बलं पुनः ॥ २०३ ॥
कियद्भिः स दिनैः प्राप कुशस्थलमथाऽवसत् ।
उद्यानान्तः सुरकृते प्रासादे सप्तभूमिके ॥ २०४ ॥
क्षत्रियाणां स्थितिं पातुं दयया च प्रभुः पुरैः ।
मैंपीद्दूतं महादक्षं सुशिक्ष्य यवनाऽन्तिके ॥ २०५ ॥
स गत्वा यवनं स्माऽऽह स्वामिभक्त्या ससौष्ठवम् ।

---

१ पार्श्वप्रभुबलम् । २ पार्श्वशत्री ।
३ आकाशस्य गुणः शब्द इति प्रसिद्धिः ४ प्रथमम् ।

श्रीमत्पार्श्वप्रभुपादाम्भोजं मन्मूर्खेनादिशत्यदः ॥ २०६ ॥
अयं यवनजिद्राजा तातं शरणमाश्रितः ।
ततो रोषादिरोषाप मोत्कटोऽयं सर्वथा त्वया ॥ २०७ ॥
स्वयं प्रयच्छितं तातं निवार्याहमिहाऽऽगमम् ।
द्रुतं गच्छ निजं स्थानं नाऽपराधस्तवैषता ॥ २०८ ॥
ललाटे न भ्रुवं कृत्वा यवनोऽप्यदद्दुद्धतम् ।
अरे ! दूत ! कथं नो मां वेत्सि यत् मल्पम्यदः ? ॥२०९॥
कोऽयं पार्श्वोऽश्वसेनो वा योऽभिषेणयतीति माम् ।
अहो ! नाम्मन्नता किं वा क ज्ञानं बालवृद्धयोः ? ॥२१०॥
निष्ठुरं भाषमाणोऽपि दूतत्वान्मुक्तोऽसि घर्षितः ।
गत्वा स्वस्वामिनः सर्वं वदेति स यथा द्रुतम् ॥ २११ ॥
दूतोऽप्याह स्म भोः ! मुग्धमनात्मज्ञस्त्वमेव हि ।
मनुष्यमात्रस्त्वं योऽवजानीषे जगतां पतिम् ॥ २१२ ॥
मधुस्त्वां बोधयत्येवं कृपया नवशक्तितः ।
बुध्यस्वाऽद्याऽपि मा पार्श्वतेजोऽग्नौ शलभो भव ॥ २१३ ॥
ब्रुवन्तमिति तं दूतं यवनस्य भटा रुषा ।
उत्थायोदायुधा एवं जजल्पुः प्रजिहीर्षवः ॥ २१४ ॥
अरे ! स्वस्वामिना सार्द्धं वैरं किमपि तेऽस्ति यत् ? ।
तद्द्रोहाय वदस्येवमित्युक्त्वा हन्तुमुद्यताः ॥ २१५ ॥
वृद्धाऽमात्योऽथ तानेवं साक्षेपमिदमूचिवान् ।
भो मूर्खाः ! कोऽयमारेभे राज्यस्याकस्मिकः क्षयः ? ॥२१६॥
नाऽयं स्वस्वामिनो वैरी यूयमेव हि वैरिणः ।
क्षिपथाऽनर्थकान्तारे ये नाथं दुष्टवाहवत् ॥ २१७ ॥
सेन्द्रा देवा नता सेवां यस्य कुर्वन्ति तस्य भोः ! ।
दूतं श्रीपार्श्वनाथस्य घ्नतां वो हन्त ! का गतिः ? ॥२१८॥
इति श्रुत्वा भयभ्रान्ताः सर्वे शाम्यन्ति यद्भटाः ।
तं च दूतं करे कृत्वा मन्त्री साम्नेत्यवोचत ॥ २१९ ॥

यस्याऽऽज्ञाकारिणो देवा नृकीटः कोऽस्मि तस्य ते !॥२३२॥
महित्य कृपया दूतः शिक्षितोऽहं त्वया प्रभो ! ।
किमुत्फालः कदापि स्यात् मृगेन्द्रो मृगशावके ? ॥२३३॥
गुणायाऽविनयोऽप्यासीन्मम त्वद्दर्शनाद्विभो ! ।
मया तु प्रसभं तस्य मूलोच्छेदः कृतोऽधुना ॥ २३४ ॥
कृतघ्नत्वादिति व्यक्तमालिन्योऽप्यभवं शुचिः ।
प्रभोऽद्य त्वत्पदोद्द्योतसत्तीर्थजलमज्जनात् ॥ २३५ ॥
सर्वदैव प्रसन्नोऽसि त्वयं श्रीग्रहणक्षमः ।
इन्द्रैः संसेव्यमानोऽसि स्वयमेवाऽभयप्रदः ॥ २३६ ॥
तदेवं सति किं वच्मि तथाऽप्यध्योऽन्नुगैः प्रभुः ? ।
प्रसीदाऽऽदरस्व मे लक्ष्मीं सेवकस्तेऽस्मि रक्ष माम् ॥२३७॥
श्रीपार्श्वोऽपि जगौ भद्र ! भद्रं तेऽस्तु मतो भवान् ।
स्वां श्रियं भुङ्क्ष्व मा भूर्निरङ्कुशः कार्यं पुनस्त्वया ॥२३८॥
तथेति प्रतिपद्यानः सत्कृतः प्रभुणाऽपि सः ।
पुरमुद्देशयामास यवनो द्राक् कुशस्थलम् ॥ २४९ ॥
ज्ञात्वा प्रसेनजित् सर्वं तन्मान्त्रिपुरुषोत्तमात् ।
मुदा परिग्रहोन्मुक्तचन्द्राभं पुरमप्यभूत् ॥ २४० ॥
अथ प्रसेनजित् तूर्णमुपादाय प्रभावतीम् ।
गत्वा नत्वा च वामेयं हृष्टः प्रोचे कृताञ्जलिः ॥ २४१ ॥
दृष्टदृष्ट्याऽद्य मे दृष्टिर्भूनाथ ! त्वद्वीक्षणात् ।
त्वदागमनहेतुत्वात् सज्जनो यवनोऽप्यभूत् ॥ २४२ ॥
भानुनेव त्वया यद्वत् गतकामः कृतो मनः ।
तथोद्वाहादिमां कन्यां सार्थिकां कुरु पद्मिनीम् ॥ २४३ ॥
प्रभावती मया दृष्ट्वा किमर्थिन्यः श्रुतः पुरा ।
यादृक्स्मारशरार्त्तं मेऽन्तरं त्वच्छरणं तदा ! ॥ २४४ ॥
स्वभाग्याभ्यन्तरायाविमं प्रहृन् तु यदेव यत् ।
विचार्योद्धृत्य मन्त्रानेतारो मन्यसे न वा ॥ २४५ ॥

अथ पार्श्वोऽवदद् राजंस्ताताज्ञा मे तवाऽवने[1] ।
न कन्योद्वहने तस्मान्मा कार्षीराग्रहं वृथा ॥ २४६ ॥
तच्च प्रभावती श्रुत्वा दध्यौ दीना विषादतः ।
अधुनाऽहं भविष्यामि मन्दभाग्या हहा ! कथम् ? ॥२४७॥
सर्वत्र सदयोऽप्येष कुतोऽभून्मयि निर्घृणः ? ।
मत्कृते प्रार्थना व्यर्था मत्तातस्याऽपि हाऽभवत् ॥२४८॥
दध्यौ प्रसेनजिच्चैवं स्वयं सर्वत्र निस्पृहः ।
अश्वसेनोपरोधात् तु कर्ताऽसौ मन्मनोरथम् ॥ २४९ ॥
सुतामप्येवमाश्वास्य स जगाद विभुं विभो ! ।
सहैष्यामि त्वया काशिं द्रष्टव्यो ह्यश्वसेनराट् ॥ २५० ॥
एवमस्त्विति भाषित्वा स प्रसेनजिता सह ।
सौहार्दं कारयित्वा च व्यसृजद् यवनं विभुः ॥ २५१ ॥
स्वयं च कृतकार्यत्वात् स कुशस्थलभूभुजा ।
सकन्येनाऽन्वीयमानो ययौ वाराणसीं पुरीम् ॥ २५२ ॥
काशीन्द्रस्तस्य पार्श्वस्य महर्द्धा नृसुराऽसुरैः ।
स्तूयमानस्य संतुष्टः प्रवेशोत्सवमातनोत् ॥ २५३ ॥

मोहध्वान्तहृतिप्रदीपकलिकाऽऽविर्भावतुल्याः सुधा-
कुल्या धर्मतरोः शिवोच्चभवने निःश्रेणिदण्डोपमाः ।
श्रेयःकल्पलताङ्कुरा भवमहाम्भोराशिसेतुश्रियः
श्रीपार्श्वस्य पदद्वयीनखमणिश्रेणिप्रभाः पान्तु वः ॥२५४॥

इति श्रीकालिकाचार्यसन्तानीय श्रीभावदेवसूरिविरचिते श्रीपार्श्वनाथ-
चरिते महाकाव्येऽष्टसर्गे भावाङ्के श्रीपार्श्वनाथच्यवन-जन्म-
जन्माभिषेक कौमारविजययात्रादिवर्णनो
नाम पञ्चमः सर्गः ॥ ५ ॥

---

१ रक्षणे ।

अर्हम् ।

अथ षष्ठः सर्गः ।

अथाऽश्वसेनभूपालस्तेजोविजयशालिनम् ।
पार्श्वं पार्श्वागतं दृष्ट्वा हर्षोत्कण्ठ्यतामगात् ॥ १ ॥
स्वसौधं च गते पार्श्वे प्रभावत्या सहागतम् ।
पुरो नमन्तमुत्थाप्य प्रसेनजितमब्रवीत् ॥ २ ॥
कच्चित् कुशस्थलाधीश ! सर्वत्र कुशलं तव ।
हेतोश्चागमः कस्मात् सोऽप्येवमवदत् तदा ? ॥ ३ ॥
कुशलं मे सदा यस्य भ्राताऽसि गुरुविक्रमः ।
हेतुश्चागमने तावद्दर्शनेच्छा तवाऽनघ ! ॥ ४ ॥
अन्यच्च मम पुत्रीयं भृशं पार्श्वानुरागिणी ।
प्रसद्य तद् गृहाणेमां कुमारार्थं समागताम् ॥ ५ ॥
अश्वसेनोऽवदद् भद्र ! साधूचेऽस्माकमप्ययं ।
मनोरथः सदैवाऽस्ति कुमारोद्वाहगोचरः ॥ ६ ॥
विरक्तः किन्तु संसारादपि राज्यश्रियं त्यजन् ।
मुमुक्षुरेषोऽत्रार्थे तत्र जाने किं करिष्यति ? ॥ ७ ॥
परं त्वदुपरोधेनाऽमुना पार्श्वं बलादपि ।
उद्वाहं कारयिष्यामि तन्मा त्वमधृतिं कृथाः ॥ ८ ॥
इत्युक्त्वा सह तेनैव ययौ पार्श्वान्तिकं नृपः ।
इमां प्रसेनजित्पुत्रीमुद्वहेति जगाद च ॥ ९ ॥
श्रीपार्श्वोऽप्यवदत् तात ! मयीदं वक्ति वत्सलात् ।
वस्तुतः किन्तु निःसङ्गस्य मयैतद्धि परिग्रहस्य न ॥ १० ॥
परिग्रहस्मादृशानामपि मनाक्किः सन्तु दुस्त्यजः ।
परिग्रहेण तु श्रीमानभिनं नाकोऽपि दुर्लभः ॥ ११ ॥
तन्मूलमपि निर्मुक्ताऽपि भाऽस्मान्मम तत् ।

रोपयामि कथं मूलं स्त्रीपरिग्रहलक्षणम् ? ॥ १२ ॥
घनवद् भारितो जीवो नीचैर्याति मलीमसः।
यात्यूर्ध्वं मोज्ज्वलः सोऽपि मुक्ततोयपरिग्रहः ॥ १३ ॥
अश्वसेननृपोऽप्यूचे वत्सेदृग्मनसा त्वया ।
शीर्ण एव भवः किन्तु पूरयाऽस्मन्मनोरथम् ॥ १४ ॥
भूत्वा कलत्रिणः प्राक् किं जिनाः सिद्धा न तद्भवे ? ।
उद्दरस्तत् त्वमप्येवं समये स्वार्थमाचरेः ॥ १५ ॥
मत्वा तातमनुल्लङ्घ्यं भोगकर्मात्मनश्च तत् ।
वचो मेने विभुर्येन प्रभवो न जडग्रहाः ॥ १६ ॥
द्वाभ्यामप्यथ भूपाभ्यां चक्रे वर्धापनं महत् ।
पूर्वापरपयोदाभ्यामिवागर्जि जगन्मुदे ॥ १७ ॥
दानं च घोषणापूर्वं दापितं सर्वतोमुखम् ।
निर्णीतं गणकैर्लग्नं सर्वग्रहमनोहरम् ॥ १८ ॥
लसच्चन्द्रोदयं मुक्तातारं स्तम्भोर्ध्वदिग्गजम् ।
स्वर्णरौप्यप्रभाविद्युद् धूपधूम्याऽभ्रडम्बरम् ॥ १९ ॥
व्योमेव विपुलं हर्षाभिशावासभुवोऽङ्गणे ।
विवाहमण्डपं सद्यः प्रसेनजिदकारयत् ॥ २० ॥
(युग्मम्)

विवाहदिवसे प्राप्ते सुमुहूर्ते प्रभावती ।
रत्नावलीचतुष्कान्तरासन्द्यां दिव्यवाससि ॥ २१ ॥
न्यवेशि पूर्वाभिमुखी मणिपट्टादिनक्रमा ।
कारितं नखकर्माऽस्याः मम्रक्षणपुरस्सरम् ॥ २२ ॥
(युग्मम्)

रक्तांशुकपरीधाना विकस्वरमुखाम्बुजा ।
प्राची दिगिव साऽराजदासन्नार्कसमागमा ॥ २३ ॥
चन्दनाक्षतदूर्वाग्रदनाभिर्मङ्गलारवैः ।

---

१ भारवान् । २ विवाहितः । ३ ज्योतिर्विद्भिः । ४ आसन्दी आसनम् ।

विदधे तैत्कुलस्त्रीभिर्विर्णकोद्वर्णकक्रमः ॥ २४ ॥
स्नपयित्वा स्वर्णकुम्भैः फलपुष्पपयोभृतैः ।
गुरुदत्ताऽक्षतां मूर्धन्यथ तास्तामम‌ण्डयन् ॥ २५ ॥
तस्या देहा-क्षि-पादेषु कुङ्कुमा-ऽञ्जन-यावकाः ।
कस्तूरिका कपोले च प्रत्युतापुः परां श्रियम् ॥ २६ ॥
नूपुरे पादयोर्मध्ये मेखलाङ्गुलिपूर्मिकाः ।
सरिका बाहुयुग्मे च तारहारस्तु वक्षसि ॥ २७ ॥
मुक्तानां कण्ठिकाः कण्ठे कर्णयो रत्नचक्रिके ।
भाले रत्नमयी चन्द्रलेखा मूर्ध्नि शिरोमणिः ॥ २८ ॥
सुस्थानलाभसंतोषादिवाऽस्या दिव्यवाससः ।
लग्नानीत्युल्लसन्ति स्म भूषणानि तनौ भृशम् ॥ २९ ॥
(विशेषकम्)

इत्थं श्रीपार्श्वनाथोऽपि दक्षस्त्रीभिः प्रसाधितः ।
राज्ञो मौहूर्तिकैर्लग्नमत्यासत्तिर्निवेदिता ॥ ३० ॥
ततो राजसमादिष्टः परिवारभृतोऽभितः ।
धवलद्विरदारूढः कुमारः कृतमङ्गलः ॥ ३१ ॥
सचामरगजारूढवाररामोपशोभितः ।
वसन्तश्रीशरल्लक्ष्मीयुतः काम इवाङ्गवान् ॥ ३२ ॥
विविधवाहनारूढैर्वेष्टितोऽनेकपार्थिवैः ।
तूर्यनादै स्वमुत्सर्पत्याख्यातुं त्रिदशानिव ॥ ३३ ॥
वीक्ष्यमाणः पुरस्त्रीभिः साभिलाषं सकौतुकम् ।
सच्छायो लीलया गच्छन् प्रापदुद्वाहमण्डपम् ॥ ३४ ॥
(चतुर्भिः कलापकम्)

तत्र चाऽऽचमनं दत्त्वाऽवतीर्णस्य करीश्वरात् ।
दत्तः श्वश्रूजनेनार्घ्यो दधि दूर्वा-सतादिभिः ॥ ३५ ॥
मुशलेनाऽलिके स्पृष्टः कृतमन्थयुगक्रमः ।

१ -अस्या वर्णाभि-, प्रभमति । २ कटी । ३ मुद्रिका ४ मूर्धिन ।

पश्चात्कान्तपुरद्वारेण निन्ये मातृगृहे वरः ॥ ३६ ॥
यत्रास्ते सितदुकूलमच्छादितमुखी वधूः ।
छन्नेन्दुः शारदाभ्रेण पौर्णमासीव शर्वरी ॥ ३७ ॥
नीरङ्गीस्फेटनायाऽस्याः सखीभिः प्रार्थितो वरः ।
ददावाऽऽचारिकं स्मित्वा ताभिरुद्घाटितं मुखम् ॥ ३८ ॥
दृष्टा चाऽनेन सा किञ्चिद्विकस्वरमुखाम्बुजा ।
सहर्षसाध्वसा चेतोभुवोऽपि स्वान्तहारिणी ॥ ३९ ॥
मङ्गलाचारपूर्वं च जज्ञे पाणिग्रहस्तयोः ।
वद्धाञ्चलौ च तौ तस्माद् गतौ चतुरिकाऽन्तरे ॥ ४० ॥
तत्र मुक्तावचूलाढ्ये प्रवरस्तम्भतोरणे ।
सूर्यवत् सदिनर्थीकः कुमारः शुशुभेतराम् ॥ ४१ ॥
अथोपचारः प्रारेभे स्वजनानां समन्ततः ।
श्रीखण्डपुष्पताम्बूलनेपथ्याभरणादिभिः ॥ ४२ ॥
ततस्तत्राऽज्वलानीर्विप्रेणोद्दीपितेऽनले ।
भ्रामितुं विधिनाऽऽरेभे मङ्गलानि वधूवरम् ॥ ४३ ॥
प्रथमे मङ्गले राज्ञा स्वर्णभाराः सहस्रशः ।
दत्ताः, कुण्डलहाराद्यं द्वितीये सारभूषणम् ॥ ४४ ॥
तृतीये स्थाल-सिप्राद्यं चतुर्थे दिव्यचीवरम् ।
अन्यान्यपि हि कृत्यानि कृतानि निखिलान्यपि ॥ ४५ ॥
बहिरङ्गविवाहेनाऽप्येवं प्रीणितविष्टपः ।
आजगाम कुमारेन्द्रः स्वगृहं मङ्गलोत्सवैः ॥ ४६ ॥
अश्वसेननृपेणाऽपि बहु सत्कारितो जनः ।
अनर्घ्यमणिमुक्ताभिर्वस्त्राद्याभरणं ददौ ॥ ४७ ॥
जातोद्वाह इति स्वामी नीलरत्नविभस्तया ।
गौराङ्गया शुशुभेऽत्यन्तं विद्युतेव नवाम्बुदः ॥ ४८ ॥
प्रभुः क्रीडाचलोद्यानादिषु क्रीडंस्तयाऽन्वितः ।

१ साक्षरा सभया च । २ मण्डपानि, इत्यपि ।

जनानां जनयन् प्रीतिं वासरानत्यवाहयत् ॥ ४९ ॥
सौधेऽन्यदा गवाक्षस्थः प्रभुः काशीं विलोकयन् ।
सपूजोपस्करान् पौरानपश्यद् गच्छतो बहिः ॥ ५० ॥
जगाद च निजान् कोऽयमद्याहो ! बहिरुत्सवः ।
येनेत्थेष जनो याति पुरीतो हर्षसत्वरम् ॥ ५१ ॥
कोऽप्यूचे देव ! पञ्चाग्नितपः कुर्वन् कठाह्वयः ।
आगतोऽस्ति तपस्व्येको जनो याति तमर्चितुम् ॥ ५२ ॥
तं द्रष्टुं कौतुकात् तत्र सानुगः प्रभुरप्यगात् ।
अपश्यच्च कठं तीव्रे पञ्चाग्नितपसि स्थितम् ॥ ५३ ॥
ज्ञानत्रयधरः स्वामी दह्यमानं महोरगम् ।
अपश्यद् वह्निकुण्डान्तः क्षिप्तकाष्ठान्तरस्थितम् ॥ ५४ ॥
तं दृष्ट्वा सहसाऽवोचत् कृपाम्भोधिरिदं विभुः ।
अहो ! अज्ञानमज्ञानां यत् तपस्यपि नो दया ॥ ५५ ॥
बालगोपालकादीनामप्येवं सर्वतः सदा ।
प्रसिद्धं यद् दयाहीनो धर्मो न स्यात् कथञ्चन ॥ ५६ ॥
यथा नाथं विना सैन्यं यथात्मानं विना वपुः ।
देवकष्टक्रिया शून्या दयाधर्मं विना तथा ॥ ५७ ॥
स्वस्य चेत् कष्टमारेभे तदन्येषां करोषि किम् ? ।
जीवघातात् कथं पुण्यं न विषादमृतोद्भवः ॥ ५८ ॥
इति श्रुत्वा कठः प्रोचे हस्त्यश्वाद्येव केवलम् ।
राजपुत्रा विजानन्ति धर्मं तु मुनिपुङ्गवाः ॥ ५९ ॥
ततस्तत्सत्यतार्थं स्वैर्नरैराकृष्य कुण्डतः
(तत् काष्ठं स्फोटयामास यत्नेन जगतां पतिः ६० ॥
सहसा निरगात् तस्मादहिर्दाहाकुलः स्फुरन् ।
तस्य चानु नमस्कारं नृभिः प्रभुरदापयत् ॥ ६१ ॥
विभोर्दग्वाक्यपीयूषैः सोऽस्ततापः समाधिना ।
नमस्कारामृतं पीत्वा मृत्वा नागाधिपोऽभवत् ॥ ६२ ॥

महर्द्धिर्धरणो नाम देवि नागगुरोस्तु सः ।
जयी विश्वे नमस्कारः स्यात् मुनेऽप्यपरो यतः ॥ ६३ ॥
अहो ! मुनिः क्व ! ज्ञानं क्व चाऽप्यस्य माधुर्यात् ।
न्यूनमानो भवेदेवं यथा स्वमहने विभुः ॥ ६४ ॥
अथ कदाचित् कालसमये कदा हटात् ।
कष्टं हि सुकरं पुंसां विवेकोऽतिसुदुर्लभः ॥ ६५ ॥
विवेको ज्ञानरूपत्वात् सम्यग्भावात् दुर्लभं यतः ।
तस्यापि मानवपुण्यात् तं विना मनु भवेत् ॥ ६६ ॥
लब्धेऽप्यन्ये धर्मे स्वपुण्यादोदारेऽपि कर्णिकम् ।
तद् यद् स्वल्पधारिणोऽप्यधर्मेषु रमणीयिदः ॥ ६७ ॥
मृत्वा तत्कृपालेषु बहो भवनवासिषु ।
असुरो तपसार्ज्जित मानवः सप्तमात्म ॥ ६८ ॥
धीधार्यो योगसिकपाति युष्मानोऽप्यनुरागतः ।
यथा ज्ञानोदयादेव यथावृज्ञानदीक्षितुम ॥ ६९ ॥
स तथैवानयाचेन दर्शमानस्मरादपः ।
निःपीयन मुग्धायकदमलन्स्यहोरिकमनम् ॥ ७० ॥
प्रयेणोद्यानपरपर्य यातादं माविराज् विष्टः ।
तद्विशेषां लेखिपालनिधिवं धेयस्य दीक्ष्यते ॥ ७१ ॥
तस्य ताम्रोद्यानालये विधाधात्मिकोपदश् ।
दृष्ट्वा वेदि विरतोऽसौ गुणराजिस्त्विकलदम् ॥ ७२ ॥
विवेकः कोऽप्यहो ! धीदर्शिदरनुपदः कथं ।
यदं बदाति निःसारो च एवं प्रबदर्हिन् ॥ ७३ ॥
तदैवास्तोऽस्य एव दत्तमगार इति जितवत् ।
बहुध धनवान् दूरबोधकदो प्रबान्दुरः ॥ ७४ ॥
मदा च तं मापदेव गुराः शास्त्र्य दशः ।
कोपोऽविकरा दशनोदाहेख काशी कपिहश्चत ॥ ७५ ॥

१ क्वचन १

जगद्द्रोहकमोहस्य त्वमेव शमने क्षमः ।
तत् त्रैलोक्योपकाराय प्रभो ! तीर्थं प्रवर्तय ॥ ७६ ॥
आ गर्भवासात् त्रिज्ञानः स्वयं विश्वपते ! वयम् ।
इदं ब्रूमोऽधिकारित्वादित्युक्त्वा ते ययुर्दिवम् ॥ ७७ ॥
ततः सायं गतः सौधं विसृज्य सुहृदः प्रभुः ।
पल्यङ्कस्थो निशां निन्ये भावयन्निति भावनाम् ॥ ७८ ॥
किं न भुक्तं च मुक्तं च भवे सौख्यं शरीरिणाम् ।
तदपूर्वस्य कस्यार्थे भूयोऽप्यायासमेत्यसौ ॥ ७९ ॥
किं कस्यापि कृते किञ्चिद् भुवने वस्तु विद्यते ? ।
स्वेनैवोत्पद्यते काले स्वयमेव विपद्यते ॥ ८० ॥
तदेवं सति को मोहो देहिनां यदिदं मम ।
गते च तत्र कः खेदो यदिदं मे गतं मृतम् ? ॥८१॥
ममतामालया बद्धः कोऽरघट्टघटीव न ? ।
करोति भवकूपेऽस्मिन्नेहिरेयाहिरां क्रियाम् ॥ ८२ ॥
हा ! मुक्त्वा ध्रुवमज्ञानादध्रुवेऽप्यलगज्जनः ।
तदात्मानं स्थिरज्ञानं कृत्वा लोकं प्रबोधये ॥ ८३ ॥
इत्यादि ध्यायतो मोह इव पर्यगलन्निशा ।
प्रबोध इव चादित्यो विश्वोद्द्योतार्थमुद्गतः ॥ ८४ ॥
कृत्वा प्रभातकृत्यानि गत्वा पित्रोश्च सन्निधौ ।
तौ संबोध्य स्वदीक्षायै दानमारभत प्रभुः ॥ ८५ ॥
यथेच्छं गृह्यतामित्याघोष्याऽऽवर्षं प्रयच्छतः ।
दानं विभोरभूदिन्द्रादिष्टः श्रीदः स्वैपूरकः ॥ ८६ ॥
स्वर्णविद्युद्युते पार्श्वमेघे वित्ताम्बु वर्षति ।
वृद्धा कीर्त्यापगा विष्वक् पूर्णान्यर्थिसरांसि च ॥ ८७ ॥
दारिद्र्यमयदावाग्निः शशाम जगतोऽखिलः ।
परमानन्दकन्दाश्च सद्यः कन्दलिता भुवि ॥ ॥ ८८ ॥

---

१ एहि रे ! याहि रे ! यस्यां क्रियायां सा एहिरेयाहिरा, ताम् । २ धनपूरक ।

सरोऽन्तर्ह मेदिदुर्गोऽपि योऽधर्मान्धिमर्दनेश्वरि ।
मनस्तु पवनवेगेन विश्वोपरि निरागता ॥ ८९ ॥
महानेनाऽर्पितः पुष्पं वर्णाद्रिः स्वर्णभूधरः ।
कुर्वन्नीव गृहं दीप्यपरिवर्तितपदस्वनिभम् ॥ ९० ॥
यथा कोऽपि हिरण्यस्य स्वार्णगर्भो च स प्रभुः ।
ददौ मणिहिमं सुवर्णपादाभाजनलक्षणम् ॥ ९१ ॥
प्राणि कोटिशतान्यष्टादशीनिभ स्वर्णवर्णः ।
अष्टाशीतिभि बलेन सर्वदाने विभांरकम् ॥ ९२ ॥
अग्निपूर्वानसाः सर्वे ब्राह्मणास्तापा विप्राः ।
ते चाऽन्यत्रमंशाय पार्थिवा गतोमागमम् ॥ ९३ ॥
सर्वेऽस्तु ह्यस्य ते दीक्षाविधेयाय गता दिवम् ।
मांधाते भासोपेतैः कुर्वभूनरवान् मनस्विनम् ॥ ९४ ॥
हविष्यादनवपुंलिप्ताङ्गो दिव्यवर्णकम् ।
पारिजातादिपुष्पाणां पारिजातमयूरः ॥ ९५ ॥
हार कुण्डल केयूर कङ्कणा ऽङ्गदभूषणः ।
सर्वेण भूषितो भक्त्या देवं वन्दतु विभुः ॥ ९६ ॥

(युग्मम्)

अथाऽऽरोहिष्यत ऽन्यस्य शाक्रे एकपुङ्गिनाट् ।
विमानो लिखितौ स्थातो विलक्षित सनातिक ॥ ९७ ॥
महागजतपश्चिमे स पूर्वादिदिशाऽऽवृता ।
अथान्तौ वाद्यौ नाद चलवोर्दसर्गे इव ॥ ९८ ॥
देवं नरदेवादि स्वर्णं सुरूपं उरुवनुष्टनाद् ।
अस्त्रशस्त्रादि ब्रह्मशापादि परिपूरम् ॥ ९९ ॥
वाद्यवासेषु वादेषु दश्यु दत्तु वन्दिषु ।
प्रकारे बहुदत्ते मङ्गले विविधे सति ॥ १०० ॥
वादित्रस्थेव कोष्ठे कौत्र द्रव्यः दुरितैः ।

[illegible]

नम्यमानोऽञ्जलिमद्भिः स्तूयमानः सदाशिषा ॥ १०१ ॥
तद्भक्ति श्रीवरः स्वामी प्रतीच्छन् सनराऽमरः ।
मुदाऽगादाश्रमपदमुद्यानं संयमश्रियम् ॥ १०२ ॥
(त्रिभिर्विशेषकम्)

यत्र स्वाम्यागमात् तुष्टा इवाऽशोका-ऽऽम्र-जम्बवः ।
एला-लवङ्ग-कक्कोलि-पूगाद्या विलसन्त्यगाः ॥ १०३ ॥
कदली-लवली-द्राक्षा-नागवल्ली-प्रियङ्गवः ।
वासन्त्याद्या लताः कम्पैर्नृत्यन्तीवाऽग्रपल्लवैः ॥ १०४ ॥
मालती-यूथिका-मल्ली-केतकी-शतपत्रिकाः ।
चम्पकाद्या हसन्तीव विकाशिकुसुमच्छलात् ॥ १०५ ॥
शिबिकातः समुत्तीर्य तत्राऽशोकतरोस्तले ।
स्वाम्यमुञ्चत् सर्वमैश्वर्य-स्वर्ण-रत्नपरिग्रहम् ॥ १०६ ॥
क्षमां सहिष्णुतामेव सुवर्णं समतां पुनः ।
ज्ञानादीन्येव रत्नान्यन्तरङ्गत्वेन सोऽग्रहीत् ॥ १०७ ॥
त्रिंशद्वर्षः प्रभुः स्कन्धे दूष्यं शक्राहितं दधत् ।
पौषस्य कृष्णैकादश्यां विशाखाभे कृताष्टमः ॥ १०८ ॥
केशानुन्मूल्य सिद्धांश्च नत्वा चारित्रमग्रहीत् ।
द्राग् मनःपर्ययज्ञानं चापद् दीक्षासहोद्भवम् ॥ १०९ ॥
(युग्मम्)

पञ्चमुष्टयुद्धृतान् केशान् विभोरिन्द्रः स्ववाससा ।
प्रतीष्य गत्वा चिक्षेपाक्षेपेण क्षीरसागरे ॥ ११० ॥
तदा च राजपुत्राणां प्रभोर्मैत्र्यमुपेयुषाम् ।
शतैस्त्रिभिरुपादत्त संवेगातिशयाद् व्रतम् ॥ १११ ॥
इति श्रीपार्श्वनाथस्य शुभभावकृतस्तवाः ।
स्वस्वस्थानं ययुः सर्वे सुरा-ऽसुर-नरेश्वराः ॥ ११२ ॥
तदा तत्रैव भगवान्नैर्ग्रन्थ्यमानसमुद्यतः ।
कायोत्सर्गेण कर्मारम्भोद्भंजनायेव तस्थिवान् ॥ ११३ ॥

द्वितीयेऽह्नि गतः कोपकटाख्ये सन्निवेशने ।
(पारणायाऽविशन्नाथो धनस्य गृहिणो गृहे ॥ ११४ ॥
तदा सार्थाभिधंमन्यो धन्यो गेहाङ्गणस्थितम् ।
कल्पद्रुममिव तं वीक्ष्य सहसाऽभून्मदोत्सुकः ॥ ११५ ॥
सद्यो जातविवेकश्च तं नत्वा पायसेन सः ।
शुद्धेन शुद्धधीर्नाथं कारयामास पारणम् ॥ ११६ ॥
अहो ! दानमहो ! दानमित्युद्घोषपरैर्दिवि ।
ताडितो दुन्दुभिर्देवैः स्वर्णवृष्टिः कृता ततः ॥ ११७ ॥
नानापुष्पैः प्रकीर्णा भूः सिक्ता गन्धाम्बुवृष्टिभिः ।
चेलोत्क्षेपश्च तैश्चक्रे धन्यस्याऽहो ! सुधन्यता ॥ ११८ ॥
धन्यः पुण्येन गेहं च सुवर्णेन जनो मुदा ।
गगनं दुन्दुभिध्वानैः पूर्णं नाथस्य पारणे ॥ ११९ ॥
धन्यो बहुमतो राज्ञा लोकैरत्याऽभिनन्दितः ।
स प्रभोः पारणस्थाने पादपीठं मुदा व्यधात् ॥ १२० ॥
विचचार ततः स्वामी ग्रामा-ऽऽकर-पुरादिषु ।
मोहेनेव सर्वरत्वाद् मौनी नैकत्र च स्थितः ॥ १२१ ॥
सर्वसहो धरित्रीव शारदाऽम्भ इवामलः ।
वह्निवत् तेजसा दीप्तोऽप्रतिबद्धश्च वायुवत् ॥ १२२ ॥
आकाशवन्निरालम्बः पृथ्व्याद्यैरपि पञ्चभिः ।
दत्तात्मगुणसारत्वादिव सोऽभूज्जगन्मतः ॥ १२३ ॥
मेदिनीं पावयन्नाथो द्विधाऽपि चरणक्रमात् ।
निर्लेपः पद्मवत् कस्य हृदि वासं न स व्यधात् ? ॥१२४॥
अटव्यामन्यदा कादम्बर्यां कलिगिरेरधः ।
कुण्डाख्यसरसस्तीरे स्थितः प्रतिमया विभुः ॥ १२५ ॥
तस्मिन् महीधरो नाम जलपानाऽऽगतः करी ।
ईशापद्मः प्रभुं दृष्ट्वा जातिस्मरणमासदत् ॥ १२६ ॥
स दध्यौ च यथा प्राच्यभवेऽहं हेमलाभिधः ।

वामनाङ्गो जने हास्यभूरासं कुलपुत्रकः ॥ १२७ ॥
पितुः परिभवेऽन्येद्युर्गृहान्निर्गत्य बभ्रमत् ।
सुप्रतिष्ठाख्यमित्रेण नीतोऽहं गुरुसन्निधौ ॥ १२८ ॥
गुरुणा च यतित्वस्याऽयोग्यत्वात् श्रावकव्रतम् ।
ग्राहितोऽहं परं लोकैर्हास्यमानोऽतिखिन्नवान् ॥ १२९ ॥
तल्लघुं स्वां तनुं निन्दन्नभिनन्दन् महातनुम् ।
मृत्वाऽऽर्त्तध्यानतोऽभूवमेष शैलोपमः करी ॥ १३० ॥
तदिदानीं पशुः कुर्वे किं किं वाऽऽराधयाम्यहम् ।
अथवा किं वितर्केणाऽमुमेव प्रभुमर्चये ? ॥ १३१ ॥
इति ध्यात्वा प्रविश्यान्तःसरः स्नात्वा च दन्तिराट् ।
आदाय चारु पद्मानि पार्श्वे पार्श्वप्रभोर्ययौ ॥ १३२ ॥
स त्रिःप्रदक्षिणीकृत्य प्रभुं पद्मैः पदद्वयम् ।
पूजयित्वा च नत्वा च यथास्थानं गतः करी ॥ १३३ ॥
अथागत्य यथासन्ना देवाः सद्गन्धवस्तुभिः ।
पूजयित्वा विभुं नाट्यविधिं विदधिरे मुदा ॥ १३४ ॥
सर्वं गत्वा च चम्पायां तत्प्रदेशवनेचराः ।
करकण्डुनरेन्द्रस्य तत् स्वरूपं न्यवेदयन् ॥ १३५ ॥
विस्मितश्च नरेन्द्रोऽसौ सद्यः सबलवाहनः ।
वन्दितुं प्रभुमभ्यागात् प्रभुस्त्वग्रेऽन्यतो ययौ ॥ १३६ ॥
तत्र च प्रतिमा भर्तुर्नवहस्ता विनिर्मिता ।
सुरैर्दिव्या, महाभक्त्या सा नरेन्द्रेण पूजिता ॥ १३७ ॥
कारयित्वा च तत्रोरु चैत्यं तस्मिन्निवेशिता ।
साऽधिष्ठायकभावेन सप्रभावाऽभवद् भृशम् ॥ १३८ ॥
दूरदेशान्तरादागाज्जनस्तां मूर्तिमर्चितुम् ।
साऽपि दत्ते मनोऽभीष्टमनिष्टं हरते नृणाम् ॥ १३९ ॥
कलेः कुण्डस्य पानान्तमाविर्भावादगपस्थाने ।
कलिकुण्ड इति ख्यातं तत् तीर्थं विश्वपावनम् ॥ १४० ॥

सोऽपि काले करी मृत्वा तीर्थे तत्रैव भक्तिमान् ।
महर्द्धिर्व्यन्तरो जातः प्रातिहार्यकरः परः ॥ १४१ ॥
प्रभुः श्रीपार्श्वनाथोऽपि शिवापुर्यां ययौ क्रमात् ।
कौशाम्बाख्ये वने तत्र कायोत्सर्गेण तस्थिवान् ॥ १४२ ॥
स्मृत्वा पूर्वोपकारं च तत्रागाद् धरणोरगः ।
महर्द्ध्या स्वामिनं नत्वा पुरो नाट्यविधिं व्यधात् ॥१४३॥
दहाऽर्कपार्ककरस्पर्शो मापि सत्यपि सेवके ।
ध्यात्वेति स स्वकं भर्तुः शीर्षे छत्रमहिर्दधौ ॥ १४४ ॥
ततोऽन्यत्र गते नाथे स्वस्थानं धरणोऽप्यगात् ।
तदारभ्य जने सा पूरहिच्छत्रेति कथ्यते ॥ १४५ ॥
अथ राजपुरे स्वामी गत्वा प्रतिमया स्थितः ।
ईश्वराख्यो नृपस्तत्र राजपाट्यां विनिर्ययौ ॥ १४६ ॥
प्रणम्यं देव ! पश्यैनमश्वसेननृपाङ्गजम् ।
इत्युक्तो बन्दिना हृष्टो नृपः पार्श्वान्तिकं ययौ ॥ १४७ ॥
नृपो दृष्ट्वा विभुं क्वापि दृष्टोऽयमिति चिन्तयन् ।
मूर्छितो लब्धसंज्ञश्च जातजातिस्मृतिर्जगौ ॥ १४८ ॥
अहो ! चित्रं यदस्मारि निजमाद्यभवो मम ।
मन्त्र्यूचे स विभो ! कीदृग् नृपः प्राह निशम्यताम् ? ॥१४९॥
श्रीवसन्तपुरे जज्ञे दत्तनामा द्विजः पुरा ।
निमित्ताद्वादशाङ्गादिकथनाज्जनसम्मतः ॥ १५० ॥
अथाऽभूत् कुष्ठरोगोऽस्य विनष्टवपुरित्यसौ ।
कुटुम्बेनाऽप्यवज्ञातो गङ्गायां मृत्यवे गतः ॥ १५१ ॥
तज्जले निपतन्नेव दृष्टो विद्याधरर्षिणा ।
उदितश्च महाभाग ! मृदस्यैवं जले कथम् ? ॥ १५२ ॥
महारसायनं जैनं सर्वरोगहरं कुरु ।
शाखाच्छेदेन किं कर्ममूलं छिन्द्धि विपत्तरोः ॥ ? १५३ ॥
किं तद् रसायनं तेनेति पृष्टो मुनिराख्यत ? ।

पञ्चव्रतींससम्यक्त्वां कषाया ऽक्षजयं तथा ॥ १५४ ॥
ततोऽसौ शुद्धभावेन गृहिधर्मं प्रपन्नवान् ।
अचित्ताहार-पञ्चेष्टिनमस्कारपरोऽभवत् ॥ १५५ ॥
अन्यदाऽसौ गतश्चैत्ये जिनं नत्वा तथा मुनिम् ।
उपविष्टस्ततोऽपृच्छत् पुष्कलिश्रावको मुनिम् ॥ १५६ ॥
स्वामिन्नेवंविधव्याधिशीर्णाङ्गस्य जिनौकसि ।
आगत्य युज्यते देववन्दनं किमु वा न हि ? ॥ १५७ ॥
यत्यूचे वन्दने देवानुग्रहाशातनोज्झनात् ।
को दोषो यद् मलक्लिन्नदेहाः स्युर्यतयोऽपि हि ? ॥१५८॥
क्व गतात्रेप गन्तेति तेनोक्तः स पुनर्जगौ ।
बद्धायुर्भाव्यसौ राजपुरे तिर्यक्षु कुक्कुटः ॥१५९
स कुष्ठी भावि दुःखं तत् श्रुत्वा स्वस्याऽरुदत्तराम् ।
संबोधितश्च मुनिना यद् मा खिद्यस्व कोविद ! १६० ॥
प्रचण्डपवनोद्धूततरङ्गस्याऽम्बुधेरपि ।
प्रसरः शक्यते रोद्धुं न तु प्राक्कृतकर्मणः ॥ १६१ ॥
बुद्ध्वा दत्तोऽवदन्नाथ ! लप्स्ये बोधिं पुनः कदा ? ।
मुनिराख्यदितस्तावत् कुक्कुटस्त्वं भविष्यसि ॥ १६२ ॥
ततो राजपुरे दृष्ट्वा मुनिं[1] जातिस्मृतिं गतः ।
विहितानशनो मृत्वा नृपस्तत्रैव भाव्यसि ॥ १६३ ॥
राजपार्श्वं गतस्तत्र दृष्ट्वा पार्श्वजिनं भवान् ।
लब्धा बोधिमिति श्रुत्वा दत्तः प्रमुदितोऽभवत् ॥ १६४ ॥
स्मृत्वाऽसौ कुक्कुटो भूत्वा ततोऽभूदीश्वरो नृपः ।
स चैषोऽहं प्रभुं नत्वा मन्त्रिन् ! जातिस्मृतिं गतः ॥१६५॥
ततो नत्वा प्रभोः कायोत्सर्गस्थाने विधाप्य राट् ।
चैत्यं तत्र विभोर्बिम्बमुन्नतेन न्यवीविशत् ॥१६६॥
कुक्कुटेश्वर इत्याख्या तस्य चैत्यस्य विश्रुता ।

---
१ मुनिं ।

कुक्कुटेश्वरसंज्ञं तत्संबन्धात् पुरमप्यभूत् ॥१६७॥
सुखे दुःखे भवे मोक्षे शत्रौ मित्रे च तत्समः ।
ज्ञान-दर्शन-चारित्रैः क्षान्त्यादिभिरनुत्तरः ॥ १६८ ॥
विहरन्नेकदा नाथो नगरासन्नवर्त्तिनम् ।
तापसाश्रममागाच्च ययौ चाऽस्तमहर्पतिः ॥ १६९ ॥
(युग्मम्)
मोहदस्योः पदमिव द्रष्टुं भूमिं विलोकयन् ।
प्रभुश्चरति तेनाऽर्कदीपाऽस्ते न पुरोऽचलत् ॥ १७० ॥
तत्रोपकूपं न्यग्रोधमूले प्रतिमया विभुः ।
तस्थिवान्निशि निष्कम्पः कायेन मनसेव सः ॥१७१॥
इतश्च मेघमाली प्राग्भवव्यतिकरं निजम् ।
विवेदाऽवधिना पार्श्वे पूर्ववैरं च सोऽस्मरत् ॥ १७२ ॥
ततः क्रुधा ज्वलन्नुच्चैर्दवेनेव महीधरः ।
श्रीवामेयमुपद्रोतुमुपागादसुराधमः ॥ १७३ ॥
स विचक्रे पुरो व्याघ्रान् दंष्ट्राक्रकचभीषणान् ।
सुतीक्ष्णनखकुद्दालानग्निदीप्तदृशो बहून् ॥ १७४ ॥
पाताल इव ते क्षेप्तुं पुच्छैराच्छोटयन् महीम् ।
चक्रुः फुत्कारशब्दं चाऽऽहन्तुं मृत्युमिवोच्चकैः ॥ १७५॥
तथाऽपि प्रभुमक्षोभ्यं विदित्वा क्वाऽपि ते ययुः ।
स्फुरद्ध्यानप्रदीपेन स्वामिना भीषिता इव ॥ १७६ ॥
गर्जन्तोऽथ गजास्तेन विकृता विकृतात्मना ।
दूरादेत्य प्रभौ पेतुस्ते शैला इव जङ्गमाः ॥ १७७ ॥
भीष्मैस्तैरपि नाऽक्षोभि प्रभुस्तत् तेऽप्यदृश्यताम् ।
वृथा स्थूलत्वमस्माकमिति ह्रीता इवाऽगमन् ॥ १७८ ॥
तेनाऽथ विकृता नाथोपसर्गाय क्रमादिमे ।
भल्लूकाश्चित्रका दृष्टिविषसर्पाश्च वृश्चिकाः ॥ १७९ ॥

---
१ लज्जिता ।

तैरप्यक्षोभि न तिलतुषमात्रमपि प्रभुः ।
वह्नीभिरपि वात्याभिः कथं चलति मन्दरः ? ॥ १८० ॥
तथा—
काष्ठमङ्गारतां याति भस्मतां गोमयादिकम् ।
वह्नौ कीर्णे सुवर्णे तु सुवर्णोत्कर्षतां व्रजेत् ॥ १८१ ॥
जातामर्षस्ततो वाढं भवे स्वामिव तं प्रभुम् ।
नीरे मज्जयितुं पापो विचक्रे घनमम्बरे ॥ १८२ ॥
कालरात्रिनिभः कल्पान्तर्जितैरिव गर्जितैः ।
सोऽपूरयद्दिशः कालजिह्वाभा विद्युदद्युतत् ॥ १८३ ॥
निरुद्धचक्षुःप्रसरप्रसञ्चारं तमोभरैः ।
तदाऽभूदाकुलं विश्वं गर्भवास इव स्थितम् ॥ १८४ ॥
मुसलाकारधाराभिः प्रवृत्ते वर्षितुं घने ।
रोदस्येकजला जज्ञे प्लाविता जन्तवो जलैः ॥ १८५ ॥
क्रन्दन्तीव दिशो गर्जिनादैर्धाराश्रुभिर्नभः ।
रोदितीव भुवोऽप्यास्यं नीरैर्थीरैरिवावृतम् ॥ १८६ ॥
केषां दुःखं न पार्श्वस्योपसर्गेऽभूच्छिशाऽपि यत् ।
चक्रेऽभ्रच्छद्मनक्षत्रव्याजात्रेत्रनिमीलनम् ॥ १८७ ॥
प्रभोर्जानुकटीकण्ठदघ्नं नीरं भवत् क्रमात् ।
नासाग्रमापयौ नेत्रेऽस्याऽशोभेतां सदाऽञ्जनवत् ॥ १८८ ॥
नासाग्रन्यस्तदृग्युग्मः सदाऽयं तत् तदेव हि ।
पश्यामीति धियेवाऽम्भः प्रभोर्नासाग्रमापयौ ॥ १८९ ॥
तथाऽपि स निजाम्नायः स्थानाद् ध्यानाच्च नाऽचलत् ।
भवाम्भोधिपतद्विश्वाधारस्तम्भ इव स्थितः ॥ १९० ॥
अथो विवेद धरणोरगेन्द्रोऽवधिना विभोः ।
कष्टोपसर्गं सद्यश्च स्वदेवीभिः सहाययौ ॥ १९१ ॥
प्रभुं नत्वाऽथ सोऽभ्येत्य स्वपात् तत्पादयोरधः ।
स्वभोगेन पुनः पृष्ठं पार्श्वौ च पिदधे विभोः ॥ १९२ ॥

चक्रेऽस्य शिरसि च्छत्रं धरणः सप्तभिः फणैः ।
अधस्तात्र निषद्यार्थं च स्वपद्मः स्थापयामिव ॥ १९३ ॥
तदा च भगवानम्भोधानननालेऽम्बुजे स्थितः ।
तथाधिमुग्नलीनात्मा राजहंस इवाबभौ ॥ १९४ ॥
वर्षान्तोऽद्भुतभोगीन्द्रशिरोरत्नाङ्कुरैः प्रभुः ।
दीपोत्सवमिवातन्वन् न कस्याऽऽसीत् शिवंकरः ? ॥१९५॥
चक्रुर्धरणदेव्योऽथ सङ्गीतं भक्तिनिर्भराः ।
वेणु-वीणा-मृदङ्गादिवाद्यपूर्वं पुरः प्रभोः ॥ १९६ ॥
धरणो भक्तिमानेवं कमठश्चोपसर्गकृत् ।
द्वयोरपि तयोस्तुल्यमनोवृत्तिरभूद् विभुः ॥ १९७ ॥
येन ध्याम्रियमाणेन सुखं दुःखं च वेद्यते ।
धर्मध्यानलये लीनं तन्मनो हि दृढं विभोः ॥ १९८ ॥
एवं सत्यप्यमर्षेण वर्धन्तं मेघमालिनम् ।
निरीक्ष्य धरणः कोपात् साक्षेपमिदमब्रवीत् ॥ १९९ ॥
अरे ! किमेतदारेभे स्वस्याऽनर्थाय दुर्मते ! ।
सहिष्णोरपि भृत्योऽहं सहिष्येऽतः परं नहि ॥ २०० ॥
काष्ठान्तर्दह्यमानाहिं मद्दर्पं प्रभुणाऽसि चेत् ।
निषिद्धोऽनेन पापात् तत् कोऽपराधः कृतस्तव ? ॥२०१॥
लवणायोषरावन्यां मेघवारि यथा भवेत् ।
तथा सदुपदेशोऽपि वैरायाऽजायत त्वयि ॥ २०२ ॥
निष्कारणारिस्त्वं नाथेऽस्मिन्निष्कारणबान्धवे ।
रे ! यदेवमपाकार्षीस्तदद्य न भविष्यसि ॥ २०३ ॥
निमज्ज्यते जलैर्नाऽयं त्रिजगत्तारणक्षमः ।
त्वं त्वगाधे भवाम्भोधौ पापाद् नूनं ब्रुडिष्यसि ॥२०४॥
निशम्येदं वचो मेघमाली दृशमधो न्यधात् ।
तथास्थितमपश्यच्च पार्श्वं नागेन्द्रसेवितम् ॥ २०५ ॥
दध्यौ चैवं स भीतः सन् मम शक्तिरियत्यपि ।

तैरप्यक्षोभि न तिलतुषमात्रमपि प्रभुः।
वह्लीभिरपि वात्याभिः कथं चलति मन्दरः? ॥ १८० ॥
तथा—
काष्ठमङ्गारतां याति भस्मतां गोमयादिकम्।
वह्नौ कीर्णे सुवर्णे तु सुवर्णोत्कर्षतां व्रजेत् ॥ १८१ ॥
जातामर्षस्ततो वाढं भवे स्वमिव तं प्रभुम्।
नीरे मज्जयितुं पापो विचक्रे घनमम्बरे ॥ १८२ ॥
कालरात्रिनिभः कल्पान्तगर्जितैरिव गर्जितैः।
सोऽपूरयद्दिशः कालजिह्वाभा विद्युदद्युतत् ॥ १८३ ॥
निरुद्धचक्षुःप्रसरमसञ्चारं तमोभरैः।
तदाऽभूदाकुलं विश्वं गर्भवास इव स्थितम् ॥ १८४ ॥
मुशलाकारधाराभिः प्रवृत्ते वर्षितुं घने।
रोदस्येकजला जज्ञे प्लाविता जन्तवो जलैः ॥ १८५ ॥
क्रन्दन्तीव दिशो गर्जिनादैर्धाराश्रुभिर्निभः।
रोदितीव भुवोऽप्यास्यं नीरैर्धौरैरिवावृतम् ॥ १८६ ॥
केषां दुःखं न पार्श्वस्योपसर्गेऽभून्निशाऽपि यत्।
चक्रेऽभ्रच्छन्ननक्षत्रव्याजान्नेत्रनिमीलनम् ॥ १८७ ॥
प्रभोर्जानुकटीकण्ठदघ्नं नीरं भवत् क्रमात्।
नासाग्रमापयौ नेत्रेऽस्याऽशोभेतां तदाऽब्जवत् ॥ १८८ ॥
नासाग्रन्यस्तदृग्युग्मः सदाऽयं तत् तदेव हि।
पश्यामीति धियेवाऽम्भः प्रभोर्नासाग्रमापयौ ॥ १८९ ॥
तथाऽपि स निमग्नाघः स्थानाद् ध्यानाच्च नाऽचलत्।
भवाम्भोधिपतद्विश्वाधारस्तम्भ इव स्थितः ॥ १९० ॥
अथो विवेद धरणोरगेन्द्रोऽवधिना विभोः।
कठोपसर्गं सद्यश्च स्वदेवीभिः सहायया ॥ १९१ ॥
प्रभुं नत्वाऽथ सोऽम्भोन्ते न्यधात् तत्पादयोरधः।
स्वभोगेन पुनः पृष्ठं पार्श्वौ च विदधे विभोः ॥ १९२ ॥

हृथाऽग्राऽभूत् पिनष्ट्येष मुष्टिना हि गिरीनपि ॥ २०६ ॥
मूढेन हा ! मयाऽत्रैव पातितो भवसागरे ।
क्षिप्तः कल्पद्रुमे वह्निर्येन स्वाम्युपद्रुतः ॥ २०७ ॥
दयालुर्नैष मे हन्ता धरणेन्द्रात् तथाऽपि भीः ।
अनन्यशरणः पार्श्वं तद् विश्वशरणं श्रये ॥ २०८ ॥
इति ध्यात्वाऽऽशु संहृत्य घनं स्वामिव कश्मलम् ।
उपेत्य नत्वा श्रीपार्श्वं सदैन्यं स व्यजिज्ञपत् ॥ २०९ ॥
कोपो यद्यपि नास्त्येवाऽपकारिण्यपि ते प्रभो ! ।
तथाऽपि निजदुष्कर्मदोषादस्ति महाभयम् ॥ २१० ॥
रक्ष रक्ष जगन्नाथ ! ततो मां पापशङ्कितम् ।
रक्षाक्षमः कृपालुश्च यत् त्रिलोक्यां त्वमेव हि ॥ २११ ॥
इत्युक्त्वा क्षमयित्वा च प्रभुं भक्त्या प्रणम्य च ।
पश्चात्तापपरः स्थानं मेघमाली निजं ययौ ॥ २१२ ॥
उपसर्गहरस्याऽपि निवार्योपद्रवं विभोः ।
स्तुत्वा नत्वा च चरणौ स्वं धाम धरणोऽप्यगात् ॥२१३॥
अथ रात्रिः प्रभोर्दुःखेनैव सार्धं ययौ क्षयम् ।
सुखोद्घाटः कृतश्चैन्द्रया सुदेवोद्यद्रविच्छलात् ॥ २१४ ॥
कठेन सह कर्माणोंमुक्तः स्वामी ततः पुनः ।
काशिं गत्वाऽऽश्रमपदोद्यानेऽस्थाद् धातकी तले ॥२१५॥
अपूर्ववीर्योल्लासाच्च घातिकर्मतरूंस्तदा ।
आद्यभेदद्वयीधारशुक्लध्यानासिनाऽच्छिदत् ॥ २१६ ॥
दिनेषु चतुरशीतौ गतेषु व्रतवासरात् ।
चैत्रकृष्णचतुर्थ्यह्नि विशाखास्थे निशाकरे ॥ २१७ ॥
तत्राष्टमतपस्स्थस्य श्रीपार्श्वस्य जगत्पतेः ।
पूर्वाह्णे केवलज्ञानमुत्पेदेऽनन्तवैभवम् ॥ २१८ ॥
तदालोकमलोकं च ज्ञानाद्वैतमयः प्रभुः ।

त्रिकालविषयं सर्वं जानीते स्म ददर्श च ॥ २१९ ॥
ततो विष्वक् सुरेन्द्राणामासनानि चकम्पिरे ।
ज्ञात्वाऽवधेश्च ते ज्ञानं विभोस्तत्रैयुरुत्सुकाः ॥ २२० ॥
पुण्यं यत्राऽविरतानां नः स्यादेतत्क्षणं विना ।
इति हृष्टाः सुराः सर्वे स्वस्वकृत्यानि चक्रिरे ॥ २२१ ॥
वायुकुमाराः समवसृतिक्ष्मामेकयोजनाम् ।
अमार्जन् मेघदेवाश्चासिञ्चन् गन्धाम्बुवृष्टिभिः ॥ २२२ ॥
व्यन्तराः स्वर्णरत्नैस्तद् बबन्धुर्भूतलं पुनः ।
तस्मिन् विचित्रपुष्पाण्यधोवृन्तान्यकिरंश्च ते ॥ २२३ ॥
चतुर्दिशं विचक्रुस्ते रत्नमाणिक्यकाञ्चनैः ।
तोरणानि च तद्भूमिशोभायै कण्ठिका इव ॥ २२४ ॥
तस्मिन् मणी-रत्न-हैमकपिशीर्षकशोभिताम् ।
त्रिवप्रीं रत्न-रै[1]-रूप्यै[2]रन्तर्मध्ये बहिः क्रमात् ॥ २२५ ॥
वैमानिका ज्योतिषिका भवनेशा व्यधुः सुराः ।
ऊर्ध्वाधस्त्रिजगत् त्रातुं मण्डपस्य विभोः कृते ॥ २२६ ॥
(युग्मम्)
प्रतिवप्रं चतुर्द्वारे सन्नीलमणितोरणे ।
धूपघटस्थिते वाप्यः स्वर्णाब्जा व्यन्तरैः कृताः ॥२२७॥
प्राकारस्य द्वितीयस्यान्तरा चोत्तरपूर्वतः ।
देवच्छन्दं विचक्रुस्ते स्वामिविश्रामहेतवे ॥ २२८ ॥
मध्येसमवसरणं चैत्यद्रुर्व्यन्तरैः कृतः ।
सप्तविंशतिधन्वोच्चः स्वाम्यागममवेक्षितुम् ॥ २२९ ॥
तस्याधो विविधै रत्नैः पीठं विदधिरे च ते ।
तस्योपरिच्छन्दकं चाऽप्यतिच्छन्दं मणीमयम् ॥ २३० ॥
तन्मध्ये पूर्वदिग्भागे रत्नसिंहासनं व्यधुः ।
छत्रत्रयं मूर्ध्नि दधे यक्षाभ्यां चामरद्वयी ॥ २३१ ॥

---

१ राः सुवर्णम् ।   २ अनुपमम् ।

धर्मचक्रं पुरो द्वारे चक्रुः स्वर्णाम्बुजस्थितम् ।
तत्राऽन्यदपि यत् कृत्यं तत् सर्वं व्यन्तरा व्यधुः ॥२३२॥
सुरसञ्चारितस्वर्णपद्मन्यस्तपदः क्रमात् ।
प्रभुः समवसरणं सुरकोटीवृतो ययौ ॥ २३३ ॥
तत्र प्रविश्य चैत्यद्रोः प्रभुश्चक्रे प्रदक्षिणाम् ।
तीर्थं नत्वा प्राङ्मुखोऽथ सिंहासनमशिश्रियत् ॥ २३४ ॥
द्राक् प्रभोः प्रतिरूपाणि दिक्ष्वन्यासु तिसृष्वपि ।
व्यन्तरास्तादृशान्येव चक्रुः स्वामिप्रभावतः ॥ २३५ ॥
पश्चाद् भामण्डलं रेजे पुरो रत्नमयध्वजः ।
प्रभोर्जलदगम्भीरो दिवि दध्वान दुन्दुभिः ॥ २३६ ॥
साधु-वैमानिकी-साध्व्यः स्युराग्नेय्यां विभोः क्रमात् ।
नैर्ऋत्यां भुवनपति-ज्योति-र्व्यन्तरयोषितः ॥ २३७ ॥
वायव्यां दिशि भवन-ज्योति र्व्यन्तरनाकिनः ।
वैमानिका नरा नार्यः स्युरैशान्यामनुक्रमात् ॥ २३८ ॥
पर्षत्त्रयचतुष्कस्य द्वारैः प्राच्यादिभिः क्रमात् ।
प्रवेशो नतिपूर्वं च तत्र स्थाने यथास्थिति ॥ २३९ ॥
वप्रस्यान्तर्द्वितीयस्य तिर्यञ्चस्त्यक्तविग्रहाः ।
बाह्यस्य वाहनान्येषा स्यात् समवसृतिस्थितिः ॥ २४० ॥
तदादौ तत्र साध्वीनामभावादेवमेव हि ।
अस्थात् तत् स्थानकं शेषं सर्वमासीद् यथोचितम् ॥२४१॥
तिर्यग्-नरा-ऽमरा रीत्या स्वस्वस्थाननिवेशिनः ।
प्रभुप्रभावाद् मान्ति स्माऽनाबाधं तत्र कोटिशः ॥ २४२ ॥
वैभवं पार्श्वनाथस्य तत् श्रुत्वोद्यानपालकात् ।
सद्योऽश्वसेनो रोमाञ्चैर्जज्ञेऽब्दोक्षितनीपवत् ॥ २४३ ॥
शकुनायाऽर्थवत् तस्मै दत्वेष्टं पारितोषिकम् ।
वामादेव्यै निवेद्यैतत् प्रभावत्यै च तोषतः ॥ २४४ ॥

---

१ मेघसिक्तकदम्बवत् ।

हस्त्यश्वरथसंबाहं कारयित्वाऽथ भूपतिः ।
देव्यादिसहितः पार्श्वं महर्द्ध्या वन्दितुं ययौ ॥ २४५ ॥
ज्ञानैकजलधौ नाथ इवाऽमरनराधिपः ।
श्रीपार्श्वनाथे का नेतुः स्पर्धयेव मिथोऽभितः ? ॥ २४६ ॥
नृपः प्रविश्य समवसरणं त्रिःप्रदक्षिणम् ।
कृत्वा नत्वा च विधिना प्रभुं भक्त्यैवमस्तवीत् ॥ २४७ ॥
एकः पुरुषसिंहस्त्वं मोहमत्तेभनिग्रहात् ।
इतीव विदधे नाथ ! सिंहासनमिदं सुरैः ॥ २४८ ॥
राग-द्वेषमहामल्लजयोत्थयशसी इव ।
चकास्तश्चामरे शुभ्रे पक्षयोरुभयोस्तव ॥ २४९ ॥
ज्ञान-दर्शन-चारित्रराज्यं त्वय्येकतां गतम् ।
अतस्त्रैराज्यमिवैषा ते मूर्ध्नि च्छत्रत्रयी स्थिता ॥ २५० ॥
चतुर्धा दिशतो धर्मं चतुर्मुख ! तव ध्वनिः ।
दिव्यश्चतुर्दिशं याति कषायानिव धर्षितुम् ॥ २५१ ॥
मन्दारादीनि पुष्पाणि पञ्चधा देशनाभुवि ।
किरन्ति तव पञ्चाक्षजयतोषादिवामराः ॥ २५२ ॥
शाखाशिखरमूलैः षड्दिग्गतैः शंसतीव ते ।
षण्णां जीवनिकायानां रक्षां कङ्केल्लिरुल्लसन् ॥ २५३ ॥
दग्धसप्तभयेंधस्त्वात् सप्तार्चिःसमप्रभः ।
धत्ते भामण्डलं नाथ ! त्वत्सङ्गादिव दीप्तताम् ॥ २५४ ॥
भूत्वा दुन्दुभिरप्युच्चैर्ध्वनत्याशु दिक्ष्वसौ ।
अष्टकर्मरिपुव्रातविजयं शंसतीव ते ॥ २५५ ॥
प्रातिहार्यश्रियं मूर्तामन्तरङ्गां गुणश्रियम् ।
इत्थं दृष्ट्वा मनो नाथ ! कस्य न स्यात् त्वयि स्थिरम् ? ॥२५६॥
इति स्तुत्वा जगन्नाथं पार्श्वनाथमुदारधीः ।
अश्वसेनो यथास्थानं निविष्टः सपरिच्छदः ॥ २५७ ॥

---

१ इन्धस्त्वात् काष्ठत्वात् ।

यत्र रत्नाकरोऽम्भोधिर्भवभ्रमणभीरुभिः जनैः ।
गङ्गा यमुनयोर्यद्वत्पश्चिमप्रदेशे ॥ २५८ ॥
गिरा मांसलगाम्भीर्या सर्वभाषानुगामिना ।
त्रियोजनावधिव्याप्तिवर्तिन्या देशनां व्यधात् ॥ २५९ ॥

(युग्मम्)

अहो ! भव्याः ! भविकानामसुर्गीपारं मनोहरा ।
निर्विघ्नाऽस्मान्मुक्तिरस्या कृत्यं मानवभवम् ॥ २६० ॥
यतः—
क्लेशपाशाऽऽतदुर्दर्शे मानवरतिदुर्गमे ।
मायानदगहनकान्ते लोभाग्निमयदूरे ॥ २६१ ॥
जन्म-मृत्यु-जरा-रोग-शोक-दुःखजलप्लवे ।
इन्द्रियेच्छामहावातोद्भूततीव्रोर्मिसङ्कुले ॥ २६२ ॥
अस्मिन्नपारे संसारपारावारे शरीरिणाम् ।
महारत्नमिवात्यर्थं मानुष्यमतिदुर्लभम् ॥ २६३ ॥
तत्राऽपि विजयानां स्यात् शतं षष्ठ्यधिकं तथा ।
भरतैरवतक्षेत्रदशकं सर्वसङ्ख्यया ॥ २६४ ॥
इत्येवं कर्मक्षेत्राणां स्यात् सप्तत्यधिकं शतम् ।
प्रतिक्षेत्रं च तत्राऽप्यनार्याणां खण्डपञ्चकम् ॥ २६५ ॥
षष्ठं खण्डं भवत्यार्यं प्रायो म्लेच्छाद्यधिष्ठितम् ।
तत्राऽप्यनार्यका देशा धर्मसामग्र्यभावतः ॥ २६६ ॥
तदेवं सुकुलोत्पत्तिर्दीर्घमायुररोगिता ।
धर्मेच्छा सुगुरोर्योगः सामग्रीयं सुदुर्लभा ॥ २६७ ॥
प्रमादपञ्चक-स्तम्भ-मोह-शोकादिकारणैः ।
लब्ध्वाऽप्यधन्या मानुष्यं न लभन्ते हितं श्रुतम् ॥२६८॥
हितं श्रुत्वाऽपि कस्याऽपि मतिर्धर्मे प्रजायते ।
नहि शुक्तिषु सर्वासु मेघाम्भो मौक्तिकीभवेत् ॥ २६९ ॥
धर्मः शर्मलताकर्ता हर्ता भवनवाऽऽपदाम् ।

उभौ द्वारे नरौ देव ! तिष्ठतो दर्शनोत्सुकौ ॥ २८३ ॥
आदेशादेत्य तौ तत्र लेखं मुमुचतुः पुरः ।
स्वयं राजा तमुद्वेष्ट्य वाचयामास तद्यथा ॥ २८४ ॥
स्वस्ति मागधभूपीन्द्र श्रीजयन्तं महानृपम् ।
गङ्गोपान्तभुवः स्वाम्ये नियुक्तः सन्निदेशकृत् ॥ २८५ ॥
कुरुदेवः सपञ्चाङ्गं नत्वा विज्ञपयत्यदः ।
देवपादाम्बुजद्वन्द्वं स्मृत्वा नः कुशलं सदा ॥ २८६ ॥
किन्तु सीमालभूपालः सेवालो देशविप्लवम् ।
करोत्युपहतग्रामः प्रमाणं देव एव तत् ॥ २८७ ॥
वाचयित्वेति भूपालः स्फुरत्कोपारुणेक्षणः ।
उवाच भटसामन्ताः ! सन्नद्धा भवत द्रुतम् ॥ २८८ ॥
अरे ! पश्यत सुप्तस्य शिरःकण्डूयनं हरेः ।
सेवालो बालवद् मूढः कथं कर्तुमुपस्थितः ? ॥ २८९ ॥
विज्ञप्तोऽथ कुमाराभ्यां नृपो यद्देव ! कीदृशः ।
संरम्भो राजहंसस्य तव सेवालमात्रके ॥ २९० ॥
आदेशं देहि तद्दर्पमनल्पमपि तत्क्षणात् ।
यथा हन्मः प्रयासो हि सेवके सति कः प्रभोः ? ॥२९१॥
तन्निशम्य दृशं राजाऽमात्ये चिक्षेप सोऽवदत् ।
साधूक्तं राजपुत्राभ्यां कोऽन्यो वेत्तीति जल्पितुम् ॥२९२॥
ततो ज्येष्ठसुतो राज्ञाऽऽदिष्टः प्रत्यर्थिनिग्रहे ।
अमर्षाच्चन्द्रसेनस्तु सभातो गन्तुमुद्यतः ॥ २९३ ॥
सञ्जातेऽथ सभाक्षोभे नृपेण कथमप्यसौ ।
निवर्त्य भणितो वत्स ! किमेवं कुपितो भवान् ? ॥२९४॥
ज्येष्ठे सति कनिष्ठस्योत्थापनं नैव युज्यते ।
सन्मानमपि नेच्छन्ति विगतक्रममुत्तमाः ॥ २९५ ॥
कियदेतत् पितुस्तुल्यरूपे ज्येष्ठसहोदरे ।
सति राज्यमपीच्छन्ति दीयमानं न वंशजाः ॥ २९६ ॥

इत्थं प्रज्ञापितो राज्ञा यदाऽसौ नोपशाम्यति ।
मन्त्रिभिर्भणितश्चन्द्रसेनः सामगिरा तदा ॥ २९७ ॥
किं राजपुत्र ! दक्षोऽपि मन्यसे न पितुर्वचः ? ।
मैवं दुर्विनयीन्मुक्तिपङ्किलं कुरु जीवितम् ॥ २९८ ॥
इत्यादिवचनैर्मार्गे चन्द्रसेनः प्रपन्नवान् ।
विजयोऽप्यभिसेवाले प्रतस्थे सैन्यदुर्धरः ॥ २९९ ॥
सीमासन्धि स्वदेशस्य गत्वा तद्देशवर्तिनः ।
स सामन्तान् समाहूय दूतान् सेवालमुक्तवान् ॥ ३०० ॥
अयथाबलमारम्भो निदानं क्षयसम्पदः ।
परिभाव्य तदात्मानं यद् युक्तं तत् कुरुष्व भोः ! ॥३०१॥
सेवालोऽप्यवदद् युद्धभीरवो नीतिमाश्रिताः ।
मत्तेभकुम्भनिर्भेदं हरेः को दर्शयेद्भयम् ? ॥ ३०२ ॥
युद्धसज्जो भव क्षिप्रं यथा बलविनिर्णयम् ।
वक्ष्यतो मे भुजावेव किं वाचां फल्गुवल्गितैः ?॥ ३०३॥
इत्यमर्षवशात् सैन्यद्वयेऽपि मिलिते तयोः ।
सद्ग्रामोऽजनि निःस्वानध्वानाहूतसुरासुरः ॥ ३०४ ॥
भवितव्यवशाद् भग्ने कुमारस्याऽखिले बले ।
कथञ्चिन्मन्त्रिभिर्युद्धात् कुमारोऽपि निवर्तितः ॥३०५॥
तद् श्रुत्वा विजयं राजाऽऽनाय्य गन्तुमनाः स्वयम् ।
विज्ञप्तश्चन्द्रसेनेन तात ! मां प्रेषयाऽधुना ॥ ३०६ ॥
मन्त्रिभिः कथिते देव ! प्राणप्येष महाहठात् ।
प्रतिषिद्धस्ततः सम्यक्प्रसादैः खलूचितः ॥ ३०७ ॥
तद् प्रपद्य नृपेणाऽसौ स विशेषबलान्वितः ।
महितश्चन्द्रसेनोऽपि ययौ नित्यप्रयाणकैः ॥ ३०८ ॥
स्थित्वा सेवालभूपस्य सीमभूमि कुमारराट् ।
सामाद्युपायैः संसेव्य युद्धं कृत्वा तमग्रहीत् ॥ ३०९ ॥
सेवालं सह सत्ताङ्गश्रियाऽऽदाय नृपाङ्गजः ।

तस्मिन् यथासनाऽऽसीने मुनिः सद्धर्ममादिशत् ।
पूर्वभाव्यं हि साधूनामिदमेव जनं मति ॥ ३२३ ॥
सर्वावस्थास्वपि नरैः सर्वथा हितमिच्छुभिः ।
जीवरक्षामयः कार्यो धर्मः सर्वज्ञभाषितः ॥ ३२४ ॥
यतः—
धर्मो मोहमहारात्रिव्याकुलानां दिनोदयः ।
शुष्यतः सौख्यवृक्षस्य धर्म एव घनाघनः ॥ ३२५ ॥
धर्म एव परो बन्धुर्धर्म एवोत्तमः प्रभुः ।
सहायो धर्म एवैको भवारण्ये शरीरिणाम् ३२६
किञ्चान्यत् क्षणिकं कष्टसाध्यं पापकरं परम् ।
यत्कर्मपर्म यत् किञ्चित् शुभं तद् धर्म एव हि ॥ ३२७ ॥
तथाहि—
भव्यैराराधिता सम्यगाकृष्टिं सुखसम्पदाम् ।
उच्चाटं विपदां स्तम्भं दुर्गतौ पतदाङ्गिनाम् ॥ ३२८ ॥
मोहनं मोहराजस्य विद्वेषं पुनरेनसाम् ।
वश्यतां कुरुते मुक्तेर्ध्रुवं सद्धर्मदेवता ॥ ३२९ ॥
(युग्मम्)
अहो ! नामाऽपि धर्मस्य सिद्धमन्त्र इवानघः ।
सम्यक् पुनरसौ ज्ञात्वा सेवितः फस्य नेष्टकृत् ? ॥३३०॥
सम्यग् धर्मस्तु सर्वज्ञादिष्टो जीवदयामयः ।
गृहस्थ-यतिभेदेन यथाशक्ति समाश्रयेः ॥ ३३१ ॥
सकृद् दृष्टोऽपि सौम्याय धर्मः कलिमलापहः ।
कषोऽभ्रपटलेनेव सूर्यः सूर्यप्रभस्य हि ॥ ३३२ ॥
इत्यादिदेशनापर्यैर्ध्वस्तमोहमहाविषः ।
सद्धर्मचेतनां प्राप्य विजयो प्रणमग्रहीत् ॥ ३३३ ॥
दत्वा दीक्षां गुरुर्धर्मशिक्षामेवं मदृष्टवान् ।

---

१ मेघ । २ पापानाम् ।

महतां दूषणोद्धारादुपकारी खलः खलु ।
क्षुधा निदाघपङ्कं सम्पक्षेप्ने को नाऽभिनन्दति ? ॥ ३४८ ॥
अपमिरवानि मन्तोऽपि किन्त्वनौपाधिकत्वतः ।
स्वगुणख्यापनान्मध्याः नीचास्तु परदूषणात् ॥ ३४९ ॥
आस्तां स्वात्माऽऽत्मप्राभं स्वगुणोद्धारणं स्वयम् ।
अन्येनाऽपि गुणे ख्याते साधुर्नम्रो क्रिया भवेत् ॥३५०॥
दूषयित्वाऽन्यवस्तूनि गुणारोपं स्ववस्तुनः ।
वणिगधमोऽपि नीचात्मा न कुर्यात् किं पुनर्यतिः ? ॥३५१॥
उद्धर्तुं नैव शक्यन्ते सर्वतो भुवि कण्टकाः ।
स्वयं तु शक्यते मोक्तुं पादौ निष्कण्टकक्षितौ ॥ ३५२ ॥
रक्ता देह-यशो-धर्मे पत्र-पुष्प फलप्रभे ।
सदा त्वचिरनित्यस्थे स्वल्पधी-मध्यमो-त्तमाः ॥ ३५३ ॥
चक्षुः-श्रवणवैकल्यात् पापानां मोहनिद्रया ।
दिवाऽपि रजनी, साऽपि धर्मिणां दिवसायते ॥ ३५४ ॥
कालिकाम्बुवातेऽत्र वाति यस्य विनश्यति ।
न सत्यं, शस्यते लोके स एव पृथुभाग्यभूः ॥ ३५५ ॥
रजःक्रीडापरे लोके धूलिपर्वसमे कलौ ।
तद्भावयतिलकं मत्वा रक्षत्यात्मानमात्मवित् ॥ ३५६ ॥
शुभपत्वात् गुर्वोत्ताराखला अपि कैनादयः ।
दुस्तरो विषमावर्तः स्वल्पोऽपि हि कलिः पुनः ॥३५७॥
पुरुषार्थद्विषं ज्ञात्वा प्रकृतिं स्वार्थतत्पराम् ।
धूर्तमध्या ततः स्वार्थं यः करोति स चेतनः ॥३५८॥
अजीर्णं तपसः क्रोधो ज्ञानाजीर्णमहंकृतिः ।
परतप्तिः क्रियाजीर्णं जित्वा त्रीन् निर्वृतो भव ॥३५९॥
सद्यः प्रीतिकरं लोके वचो वाच्यं हितं मतम् ।
मूर्खैः स्वमुखलालाभिरेव लूतेव बध्यते ॥ ३६० ॥

१ दर्पोदकम् । २ इतगुणस्य ।

शैलवद् बन्धयित्वैनं भवभीदारसं प्रजन् ॥ ३७४ ॥
यष्टी निरवधानस्य गणकस्येव मज्जति ।
युञ्ज्यात् तेन मनो लक्ष्ये धन्वीवाऽभ्यासतः शरम् ॥३७५॥
धीरः सचेतनो मौनी यो मार्गे यात्यसङ्गतः ।
षड्भिर्गुरपि मोहार्यैः स शिवं यात्यगर्हितः ॥ ३७६ ॥
अज्ञानाज्जायते दुःखं सज्ञानाच्च सुखं पुनः ।
अभ्यस्यं तद् तथा तेन स्वात्मा ज्ञानमयो भवेत् ॥३७७॥
अहरज्ञानेन नो शान्ति याति स्वात्मनां मनः ।
स्तोककुप्स्या पतत्स्वाप्तभूमिरुत्पाटयेत्तराम् ॥ ३७८ ॥
यद्यासङ्गेन जीवस्याऽत्यासन्ना अपि पापिनः ।
ज्ञातास्तेन स्वयं यान्ति दोषा शीता इव ध्रुवम् ॥ ३७९ ॥
विज्ञातभवतत्त्वस्य दुःखं शोकेऽपि नो भवेत् ।
ताम्रं स्वर्णं विदित्वा यो गृह्णीते तस्य कः श्रमः ? ॥३८०॥
यद्रूपं नृणां भाग्यं व्यवसायोऽप्यसंनिभः ।
यथा सिद्धिस्तपोयोगे तथा ज्ञान-चरित्रयोः ॥ ३८१ ॥
मैत्री-प्रमोद-कारुण्य-माध्यस्थ्याख्या महागुणाः ।
युक्तस्तैर्लभते मुक्तिं जीवोऽनन्तचतुष्टयम् ॥ ३८२ ॥
मैत्री परहिते चिन्ता परार्तिच्छेदधीः कृपा ।
मुदिता सद्गुणे तुष्टिर्माध्यस्थ्यं पाप्युपेक्षणम् ॥ ३८३ ॥
क्लिष्टोऽपि लघुकर्माधः स्याद्धैर्यगुणबन्धने ।
अश्मवद् गुरुकर्मा तु नीचोऽप्यूर्ध्वमधो व्रजेत् ३८४ ॥
निर्माय स्वभवं चैत्ये आदिमध्यान्तसुन्दरम् ।
निर्वाहकमद्वं कोऽप्यारोप्य कीर्तिध्वजां नयेत् ॥ ३८५ ॥
इति तत्त्वोपदेशाख्यं यथाऽस्मै परिवेषितम् ।
तव दीक्षाक्षये याते तद् भुक्त्वा स्वं सुखी भव ॥ ३८६॥
किमभवद् भवतो भद्र ! सम्यक्त्वमनपायवत् ।

---

१ अधीन ।

तथा तन्वं यथा तेने रोहिण्या व्रीहिपञ्चकम् ॥ २८७ ॥
अथ तत्त्वामृतास्वादनिर्वृतो विजयो जगौ ।
प्रभो ! का रोहिणी नाम गुरुरप्येवमब्रवीत् ? ॥ २८८ ॥
श्रेष्ठी दत्ताभिधः स्वीयचतुष्पुत्रवधूः पुरा ।
गृहकर्मनियोगाय समारेभे परीक्षितुम् ॥ २८९ ॥
पितृवर्गं वधूनां स संमील्य स्वजनानपि ।
कृत्वा भक्तादिसत्कारं यथौचित्यं न्यवीविशत् ॥ २९० ॥
तत्समक्षं समाकार्य ज्येष्ठानुक्रमतो वधूः ।
स व्रीहिपञ्चकं दत्त्वा प्रत्येकमिदमादिशत् ॥ २९१ ॥
तथाऽमी व्रीहयो धार्या यथा मे यच्छत पुनः ।
हे ! वध्वोऽर्पयतेत्युक्त्वा विससर्जाऽखिलं जनम् ॥२९२॥
ज्येष्ठया चिन्तितं बध्वा वृद्धोऽयं ग्रहिलोऽभवत् ।
इत्थं द्रव्यव्ययं कृत्वा यश्चकार विडम्बनाम् ॥ २९३ ॥
ते तयेति परित्यक्ताः, तथा मत्वा द्वितीयया ।
भक्षिताः, गोपितास्ते तु प्रयत्नेन तृतीयया ॥ २९४ ॥
चतुर्थ्या तु स्वबन्धूनां समर्प्य व्रीहिपञ्चकम् ।
प्रतिवर्षं वापयित्वा निन्ये तथा श्रिया ततिम् ॥ २९५ ॥
अथैभ्यः पञ्चमे वर्षे संमील्य स्वजनान् पुनः ।
तानेव शपथं दत्त्वा वधूर्व्रीहीनयाचत ॥ २९६ ॥
वध्वोऽपि कथयामासुः कुलीनत्वाद् यथास्थितम् ।
इत्येतान्याशु युष्माभिः शपथं भोः ! स्वजना न [illegible] ॥ २९७ ॥
तदेतासामभूदेवं बुद्धिः कर्मानुसारिणी ।
इत्युक्त्वा ता यथौचित्यं गृहकार्ये नियोजिताः ॥ २९८ ॥
उज्झिका भस्मपुञ्जादौ रसवत्यां च भक्षिका ।
भाण्डागारे रक्षिका तु गृहस्वाम्ये च रोहिणी ॥ २९९ ॥

---

१ विमर्शनम् । २ वर्णिनी ।

ततो यथा कनिष्ठाऽपि वधूर्गुर्वाज्ञया क्षणात् ।
वृद्धिमारोप्य सर्वासु गृहसर्वं समार्जयत् ॥ ४०० ॥
त्वयाऽपि हि महाभाग ! तथैव व्रतपक्षकम् ।
सम्यग् नीत्वा परां वृद्धिमात्मा कार्यो महोदयः ॥ ४०१ ॥
तथेति प्रतिपद्यैतद् विजयो गुरुणा समम् ।
विहरन्नुद्यतो धर्मे श्रुताऽध्ययनतत्परः ॥ ४०२ ॥
कालेन योग्यतां ज्ञात्वा न्यस्य तं स्वपदे गुरुः ।
बभाण वत्स ! सर्वेषु पदेष्वग्रमिदं पदम् ॥ ४०३ ॥
तत् सदैवाऽप्रमत्तेन शिष्याणां वाचनादिना ।
ऋणमोक्षस्त्वया कार्यो वृद्धिश्च जिनशासने ॥ ४०४ ॥
इति तं शिक्षयित्वाऽसौ चिन्ताभारच्युतो द्रुतम् ।
सम्मेतगिरिमारुह्य निर्वाणमगमद् गुरुः ॥ ४०५ ॥
विजयोऽप्यथ शिष्याणां वाचना-ऽध्यापनादिना ।
उद्युक्तो विहरन्नुर्व्यां महतीं महिमामगात् ॥ ४०६ ॥
बहुकाले गते शास्त्रश्रमेण विविधाक्षरैः ।
परं च स तथा भग्नो यथा वक्तुमपि स्खलनः ॥ ४०७ ॥
चित्ते च चिन्तयत्येवं मुनयोऽमी वरं जडाः ।
ये पठनशास्त्रार्तिविमुखाः सुखमासते ॥ ४०८ ॥
स्थविरैः प्रेरितो ब्रूते कण्ठशोषेण किं नु भोः ! ? ।
तपस्येवादरः कार्यो यः क्रियावान् स पण्डितः ॥ ४०९ ॥
विनैवाऽध्ययनं सिद्धिर्लेभे माष तुषादिभिः ।
ध्रुवमित्यादिदृष्टान्तं स्थविरैः स उपेक्षितः ॥ ४१० ॥
स्तनाविव पयो विद्या किं करोति निराहृता ? ।
नरो नाऽतिमृदुर्नाऽतितीक्ष्णोऽश्ममिव शस्यते ॥ ४११ ॥
परबोधक्षमेणाऽपि केनाऽपि स्वं न बोध्यते ।
धवलीकृतविश्वोऽपि चन्द्रः स्वाङ्कं न शुभ्रयेत् ॥ ४१२ ॥

१ मुनिविशेषे. ।

स कालेनाऽतिक्रान्तो मृत्वा सौधर्ममासदत् ।
ततश्च्युत्वा पद्मपुरे धनश्रेष्ठिसुतोऽभवत् ४१३ ॥
धनशर्माऽभिधः सोऽथाऽऽरेभेऽध्यापयितुं क्षणे ।
किमपि प्राक्कृतज्ञानाविज्ञादोषेण नैति तु ॥ ४१४ ॥
एवं पञ्चशतीमह्व्योपाध्यायैर्वीक्षितः परम् ।
नैकमप्यक्षरं हृत्वाधातुं शेकेऽस्य वज्रवत् ॥ ४१५ ॥
ततो वहुयत्नस्तस्य नदं कृतनयः पिता ।
दध्यौ विषादाद् हा ! कष्टं किमु कार्यं मयाऽधुना ॥४१६॥
यत उच्यते
अजातमृतमूर्खेभ्यो मृताऽजातौ सुतौ वरम् ।
यतस्तौ स्वल्पदुःखाय यावज्जीवं जडो भवेत् ॥ ४१७ ॥
देवाना भापते पूजा करोति विविधौषधान् ।
मान्त्रिकानादयत्यानो निमित्तज्ञांश्च पृच्छति ॥ ४१८ ॥
व्यथाभवत् सर्व[illegible]पायेषु [illegible] यदा ।
[illegible] मार् [illegible] पुत्रपुत्रो यशौ ॥ ४१९ ॥
नत्वेनत्वा मुनि [illegible] पृच्छत् कथय प्रभो ! ।
प्राक् कर्म किं कृतं येन मत्पुत्रः पस्तरोऽजनि ॥४२०॥
मुनिः पूर्वकृतज्ञानविराधनाकरं ततो ।
नात्मिश्रम्यो भवत्जातिस्मरणं धनशर्मणः ॥ ४२१ ॥
मुनि नत्वा वदति स्म प्रभो ! सत्यमुदीरितम् ।
धीतो द्र मयानि ज्ञानावरण [illegible] कथम् ? ॥ ४२२ ॥
मुनिरगाद् महाभाग ! ज्ञानावरणकर्मणः ।
नाश [illegible] ज्ञानदानेन तत् साक्षात् पठते न ते ॥४२३॥
ततः ज्ञानं ज्ञानिनां चाद वहुमानं कुरुष्व भोः ! ।
पुनः च पठतां भक्त पुस्तकाद्युपग्रहम् ॥४२४॥
ततः सहस्र महान्याऽसौ यथाशक्ति परं दधत् ।

१ [illegible] २ [illegible] इति वाचनम् ।

स ज्ञानोपग्रहे सर्वमयत्नेन प्रवृत्तवान् ॥ ४२५ ॥
परिपूर्णमनुष्यायुः स सौधर्मे सुरोऽभवत् ।
तच्च्युतः सुकुले जातो धनमित्राऽभिधो नरः ॥ ४२६ ॥
तत्राऽपि सावशेषत्वाज् ज्ञानावरणकर्मणः ।
पठतोऽपि भृशं किञ्चिन्नैति तस्य कथञ्चन ॥ ४२७ ॥
ईहापोहं स वैराग्यात् कुर्वाणो जातिमस्मरत् ।
ततः प्राग्वत् श्रुतज्ञानोपष्टम्भं कर्तुमुद्यतः ॥ ४२८ ॥
दुष्कृतं गर्हतस्तस्य संवेगादतिदुस्तरम् ।
ज्ञानावरणमुच्छिन्नं प्रव्रज्यां च प्रपन्नवान् ॥ ४२९ ॥
साङ्गोपाङ्गे श्रुतेऽधीती स्मारं स्मारं पुरा कृतम् ।
ज्ञानदाने सदोद्युक्तः केवलज्ञानमासदत् ॥ ४३० ॥
तत्रासन्नसुरैश्चक्रे दुन्दुभिध्वानपूर्वकम् ।
स्वर्णपद्मं तदाऽऽसीनः केवली धर्ममादिशत् ॥ ४३१ ॥
इह सर्वः सुखस्यार्थी सुखं सच्चरणाद् भवेत् ।
सदाचारः पुनर्ज्ञानाज् ज्ञानं ज्ञानप्रदानतः ॥ ४३२ ॥
ज्ञानदानं च सच्छास्त्रव्याख्या-ऽध्यापन-वाचनैः ।
अधीयानेषु साहाय्याज् ज्ञानोपकरणार्पणैः ॥ ४३३ ॥
तदत्र प्रयत्नैर्भाव्यं न कार्या ज्ञानहीलना ।
ज्ञानावज्ञानतो दुःखं मयाऽप्यापादितं पुरा ॥४३४॥
तत् श्रुत्वा तं नमस्कर्तुमागतैर्देव-मानवैः ।
स पृष्टो निजवृत्तान्तमाचचक्षे यथाक्रमम् ॥ ४३५ ॥
इत्थं तस्योपदेशेन बहवो भव्यजन्तवः ।
प्रबुद्धा ज्ञानमाराध्य क्रमादापुः परं पदम् ॥ ४३६ ॥
इत्यसौ ज्ञानदानेन स्वमुद्दधे परानपि ।
पश्चादपि चिरस्थायि तस्य ज्येष्ठं तेन कथ्यते ॥४३७॥
ज्ञाने तु तदुपादेयं यत् स्यात् स्वस्य परस्य च ।
निर्व्याघातमवाप्तार्थमभ्रदीपाभमोत्तमम् ॥ ४३८ ॥

भयभ्रान्तेक्षणः किञ्चित् किञ्चिदाश्वस्तमानसः ।
पदे पदे स्खलद्वाक्यः स जगाद तदादितः ॥ ४५१ ॥
देव ! विन्ध्यपुरे विन्ध्यभूपतेः प्रीतिसद्मनः ।
श्रेष्ठिनो वसुदत्तस्य वसन्ताख्योऽहमङ्गजः ॥ ४५२ ॥
लालितः पालितोऽत्यन्तं पाठितः परिणायितः ।
तत्र यत्र सुखं प्रापमहं तातप्रसादतः ॥ ४५३ ॥
दुर्दैववशतः किन्तु द्यूतव्यसनवानहम् ।
अभवं तेन दुःखानि पितृभिः स्वजनैर्जनैः ॥ ४५४ ॥
नितान्तं शिक्ष्यमाणोऽपि प्रत्यासन्नतयाऽऽपदः ।
न द्यूतममुचं नीरे निमज्जिषुरिवोपलम् ॥ ४५५ ॥
सर्वदोषनिवासेन सर्वाऽनर्थविधायिना ।
तेन सर्वविरोधेन व्यसनेन प्रणोदितः ॥ ४५६ ॥
वञ्चयित्वा दृशं गेहाद् बहिर्द्रव्यं शनैः शनैः ।
नेतुमारब्धवानस्मि प्रस्थानकमिवात्मनः ॥ ४५७ ॥
ततो राजकुले गत्वा कृष्णाक्षरविधिक्रमात् ।
तत् तादृग् वल्लभोऽप्येष पित्रा निष्कासितो गृहात् ॥४५८॥
तमसेवाऽथ तेनाऽहं पित्रा मुक्तो गतद्युतिः ।
निरङ्कुशतया स्वैरं भ्रमामि जगतीतले ॥ ४५९ ॥
भिक्षां प्रतिगृहं याचे शून्यदेवकुले शये ।
पापकृत्याद्य नो शङ्के द्यूतेन च पुना रमे ॥ ४६० ॥
एवं हतमतिर्यावन्नगरेऽत्र समागमम् ।
दृष्ट्वा च मुदितं लोकं ममापीच्छा सुखेऽभवत् ॥४६१॥
तच्च द्रव्यं विना न स्यात्सद्योपायान्तरो निशि ।
तत् प्रवृत्तोऽत्र चौर्याय धृतश्च तव पूरुषैः ॥ ४६२ ॥
इत्ययमात्मीयवृत्तान्तो यथावत् कथितो मया ।
त्वमेवाऽतः परं दैवं कुरु नाथ ! यथोचितम् ॥ ४६३ ॥
ईषदार्द्रमनस्कोऽपि तत्स्वरूपनिरूपणात् ।

इत्याद्यशेषं निर्माप्योपवेश्य विशदासने।
स्वर्णधारस्थमुस्थालकच्चोलाद्यममण्डयत् ॥ ४७८ ॥
शुष्कार्द्रफलभक्ष्याणि पक्वान्नं बहुवर्णकम्।
शालि-सूपाद्यमाधुर्यघृतपूरादिकं क्रमात् ॥ ४७९ ॥
दध्योदनं चेत्यखिलं परिवेष्य सगौरवम्।
स्वयं पार्श्वस्थिता राज्ञी भोजनं समकारयत् ॥ ४८० ॥
स्वच्छशीतलसद्गन्धैराचम्य मधुरैर्जलैः।
पिष्टिका-हस्तचीराभ्यां रूक्षीकृत्य करद्वयम् ॥ ४८१ ॥
पुष्पद्रवरसस्वच्छश्रीखण्डेनोपलिप्य च।
कर्पूरमिश्रताम्बूलसमाननपुरस्सरम् ॥ ४८२ ॥
निषण्णस्याऽस्य पल्यङ्के चेटीजनपरावृते।
पुराचित्रकथाकाव्यविनोदान् देव्यचीकरत् ॥ ४८३ ॥
(विशेषकम्)
अथाऽपराह्णसमये राज्यादेशेन किङ्करैः।
वरं तुरङ्गमारोप्य स्वर्णपर्याणभूषणम् ॥ ४८४ ॥
पट्टसूत्रमयीं वल्गां दधानः करपल्लवे।
उपरिष्टाद् धृतोल्लासिमायूरातपवारणः ॥ ४८५ ॥
विष्वक् परिवृतो यत्नात् यानसङ्घ्यामितैर्भटैः।
पुरः प्रारब्धसङ्गीतः कुतूहलकरैर्नरैः ॥ ४८६ ॥
सपक्षशब्दनिर्घोषः पठन्मङ्गलपाठकः।
उत्फुल्लनयनैर्लोकैर्वीक्ष्यमाणः सकौतुकम् ॥ ४८७ ॥
विपणिश्रेणिमार्गेण मन्दं मन्दं च सञ्चरन्।
दर्शितानेकद्रष्टव्यः स नीत्वा राजमन्दिरम् ॥ ४८८ ॥
उच्चैर्वातायनस्थाय नृपाय विहितानतिः।
आसन्नं बहिरावासमानिन्ये दिवसात्यये ॥ ४८९ ॥
(षड्भिः कुलकम्)
तत्र मातङ्गगीतेन दास-दासीकुतूहलैः।

साऽपि तं स्वगृहे नीत्वा संक्षेपात् स्नान-भोजनम् ।
कारयित्वाऽन्यवस्त्राणि परिधाप्याऽभयं ददौ ॥ ५०३ ॥
स तु त्रिभुवनैश्वर्यलाभादप्यधिकं तदा ।
जीवितस्याऽभयं प्राप्य न माति स्म मुदा हृदि ॥ ५०४ ॥
गते तस्मिन्महोरात्रे प्रातः शीलवती स्वयम् ।
तं धर्मतनयं कृत्वा पुरो राजकुलं ययौ ॥ ५०५ ॥
सोऽपि तत्र पुरो राज्ञो मृगेन्द्रासनवर्तिनः ।
समग्रेऽपि सभालोके कौतुकोदञ्चितानने ॥ ५०६ ॥
एषा याचिष्यतेऽस्मत्तोऽप्यधिकं किमितीर्ष्यया ।
यथास्थानं निविष्टासु राज्ञीषु निखिलास्वपि ॥ ५०७ ॥
चलनोल्लुण्ठने नूनं सिंहनादमयोपर्यः ।
हर्षेण कुर्वन् नो कम्पामाचिक्षेप मनो-रमः ! ॥ ५०८ ॥
अन्यादृशाविकाऽर्थनं वीक्ष्य राजाऽपि विस्मितः ।
पप्रच्छ वद रे ! सत्यं किं कारणमिदं यतः ॥ ५०९ ॥
एतावद्दिवसान् यावद् मण्डितोऽपि महर्द्धिभिः ।
विषण्णवदनच्छायो मयीक्षित इवाऽभवः ! ॥ ५१० ॥
अद्य तु स्वल्पवेषोऽपि पादचार्यपि हर्षितः ।
कुर्वाणो विविधां चेष्टामुन्मत्त इवेक्ष्यसे ॥ ५११ ॥
सोऽप्याह श्रूयतां देव ! शृङ्गारोपासिरेतव ।
कर्णप्रविष्टैर्विषवत् सर्वं शून्यं ममाऽभवत् ॥ ५१२ ॥
मनोऽहं भ्रान्तचित्तत्वान्मेनेऽस्थे सौधसंनिभम् ।
जलं च विषसंवादि सौधं यमगृहोपमम् ॥ ५१३ ॥
पल्यङ्कं शल्यसदृशं चन्दनं चुर्मुरोदरम् ।
तुरङ्गं रासभाकारं धौरेयं जीर्णमूषकवत् ॥ ५१४ ॥
शृङ्खलानिगडप्रायं पाणिपादविभूषणम् ।
हारं सरावदाम्नाभं मुकुटं विल्वबन्धनम् ॥ ५१५ ॥

१ सेवकेभ्यो क्रम । २ मुकुलाम्बरहर्षेण ।

वसन्तकोऽपि विख्यातो देव्या धर्मसुतत्वतः ।
राजप्रसादसंजातः समृद्धिभरभासुरः ॥५२९॥
विविधां च विचिन्त्यैवं सुख-दुःखविडम्बनाम् ।
सदाचाररतो नित्यं वासरानत्यवाहयत् ॥५३०॥
(युग्मम्)

अन्यदा सुगुरोः पार्श्वे श्रुत्वा पूर्वभवे कृतम् ।
व्रतस्य ग्रहणं भङ्गं संधानं च तथात्मनि ॥५३१॥
जातशुद्धपरीणामो गृहिधर्मं यथाविधि ।
प्रपद्याणुव्रतः सम्यक् पालयित्वा दिवं ययौ ॥५३२॥
अन्नो-पाश्रय-भैषज्य-वस्त्र-पात्रादिदानतः ।
उपष्टम्भोऽनेकधाऽत्र चाऽन्नदानं विशिष्यते ॥५३३॥
अन्नदातुरधस्तीर्थकरोऽपि कुरुते करम् ।
तच्च दानं भवेत् पात्रे दत्तं बहुफलं नृणाम् ॥ ५३४ ॥
यतः-
पात्रं क्षेत्रं दाता[1] वेला धनं बीजं शमो जलम् ।
धान्यं वातो यशः पुष्पं फलं पुण्यं सुखं रसाः ॥ ५३५ ॥
खलोऽपि गवि दुग्धं स्याद् दुग्धमप्युरगे विषम् ।
पात्राऽपात्रविशेषेण तद् पात्रे दानमुत्तमम् ॥ ५३६ ॥
पात्रं च त्रिविधं तत्र समताश्रीविभूषिताः ।
ज्ञान-दर्शन-चारित्ररूपरत्नत्रयान्विताः ॥ ५३७ ॥
प्रशान्ततनु वाक्-चित्ता भैक्ष्यपात्रोपजीविनः ।
रताः परहिते नित्यं यतयः पात्रमुत्तमम् ॥ ५३८ ॥
सम्यग् दर्शनवन्तस्तु देशचारित्रयोगिनः ।
यतिधर्मेच्छवः पात्रं मध्यमं गृहमेधिनः ॥ ५३९ ॥
सम्यक्त्वमात्रसंतुष्टा व्रतशीलेषु निःस्पृहाः ।
तीर्थप्रभावनोत्सुकास्तृतीयं पात्रमुच्यते ॥ ५४० ॥

---
1 दाता ।

तद् धनोपार्जनोपायः कार्य एवाधुना यतः ।
आयाऽभावे व्ययं कुर्वन् मेरुरप्यपचीयते ॥ ५५२ ॥
उक्तं च–
अनायः व्ययकर्ता च अनाथः कलहप्रियः ।
आतुरः सर्वभक्षी च नरः शीघ्रं विनश्यति ॥ ५५३ ॥
इत्यादि चिन्तयित्वाऽसौ संकल्पं सुहृदां निजम् ।
आचख्यौ तच्च सर्वेषामभवद् सम्मतं वचः ॥ ५५४ ॥
निर्णीतं च यथाऽम्भोधिसुता श्रीस्तेन वारिधेः ।
विना सेवामियं न स्यादतः सेव्यः स एव हि ॥५५५॥
इति तैः स्वस्वपितॄणां कथितं पितृभिश्च ते ।
प्रतिषिद्धा यथा वत्साः ? न माति विभवो गृहे ॥५५६॥
यूयं मुग्धा जनो धूर्तः संदिग्धः कुशलागमः ।
विषमाः परदेशाश्चाऽब्धिवाणिज्यं विशेषतः ॥ ५५७ ॥
इत्यादियुक्तिभिर्बाढं वारिता अपि ते सुताः ।
सर्वे संवोढुमारब्धाः समुद्रगमनोत्सुकाः ॥ ५५८ ॥
भृतं प्रवहणं भाण्डैः प्रयाणदिनमागतम् ।
अथाऽपशकुनश्रेणी प्रावर्तिष्ट समन्ततः ॥ ५५९ ॥
अदृश्यानि पश्यन्ति शृण्वन्त्यपरवान् बहून् ।
उद्दण्डो मरुदुद्धूतश्छादितं रजसा नभः ॥ ५६० ॥
ततः समुदितीभूय स्वजनैर्वारितोऽखिलैः ।
चन्द्रस्तानाह किं यूयं कुरुतेत्यमधीरताम् ? ॥ ५६१ ॥
सकाशाद् यस्य यद् येन प्राप्तव्यं जायते यदा ।
प्राप्यते खलु तत् तेन शकुनाऽशकुनः किमु ? ॥ ५६२ ॥
इत्येकाग्रमनाश्चन्द्रः समित्रः प्रस्थितोऽम्बुधौ ।
मार्गेऽस्य गच्छतोऽप्येषुरुत्पाताः सहसाऽभवन् ॥ ५६३ ॥
छादितं गगनं मेघैर्गर्जद्भिः सह वार्धिना ।
मिथश्चास्फाल्य दुर्वाताश्चक्रुर्यानानि खण्डशः ॥ ५६४ ॥

छिन्नसूत्रस्य हारस्य मुक्ता इव दिशोदिशम् ।
ययुः सर्वेऽपि ते लोकाः केऽपि तत्रैव संस्थिताः ॥५६५॥
चन्द्रस्तु फलकाधारादासाद्य जलधेस्तटम् ।
चिन्तयामास हा ! कष्टे क्षिप्तः सर्वो जनो मया ॥५६६॥
पितृस्वजनलोकानां तदा वारयतां हठात् ।
यदिदं कार्यमारेभे दृष्टं सपदि तत्फलम् ॥ ५६७ ॥
स्फुरत्संतापपापेनाऽधुना मे जीवितेन किम् ? ।
ध्यात्वेति वस्त्रपाशेन बद्धात्मा लम्बितस्तरौ ॥ ५६८ ॥
अथ कोऽपि द्विजः पाशं छित्वा क्षुरिकयाऽब्रवीत् ।
आत्मघातस्त्वयाऽऽरेभे किमहो ! शास्त्रदूषितः ? ॥ ५६९ ॥
मर्तव्यमेव किंवा चेत् तदासन्नगिराविह ।
कामुकं विद्यते तीर्थं तत्र गत्वोज्झ जीवितम् ॥ ५७० ॥
तच्च कृत्वा ततश्चन्द्रो यावदुल्लम्बते गिरौ ।
मा साहसमिति प्रोचे तावत् कोऽपि स्फुटाक्षरम् ५७१ ॥
ततश्चन्द्रो दिशालोकं कृत्वाऽपश्यन्न किञ्चन ।
पुनरुल्लम्बितुं लग्नः पुरस्तदशृणोद् वचः ॥ ५७२ ॥
एवं तृतीयवेलायां निषिद्धेन प्रयत्नतः ।
दृष्टो निरीक्षमाणेन पादपान्तरितो मुनिः ॥ ५७३ ॥
नत्वा पृष्टश्च किं नाथ ! मन्दभाग्यस्य मेऽधुना ।
नैव संपद्यते मृत्युरपि साधुरथाऽब्रवीत् ॥ ५७४ ॥
अनीतिमृत्युना तेन स्त्रीजनस्योचितेन किम् ? ।
जीवन्नेवेक्षते भद्रं दृष्टान्तोऽत्राऽयमेव भोः ! ॥ ५७५ ॥
तथाहि-
श्रीमल्लपुरे राजश्चन्द्रसेनस्य नीतिवित् ।
भानुनामाऽभवद् मन्त्री तद्भार्या च सरस्वती ॥५७६॥
रथाङ्गयोरिव तयोस्तथा प्रीतिर्मिथोऽभवत् ।

१ मन्न ।

यथा निष्कृत्रिमस्नेहविधौ जज्ञे निदर्शनम् ॥ ५७७ ॥
पल्यङ्कादुत्थिताऽन्येद्युः रुदती भर्तृभानुना ।
पृष्टा प्रिये ! किमेतत् साऽवदन्नाथ ! न किञ्चन ! ॥५
आग्रहेण पुनः पृष्टाऽऽचख्यौ स्वप्नेऽद्य यद् मया ।
प्रिय ! दृष्टोऽसि संभाषं कुर्वाणोऽन्यस्त्रिया सह ॥ ५७
तत् श्रुत्वा सचिवो दध्यौ सपत्नीं वीक्ष्य याऽजनि ।
इत्थं स्वप्नेऽपि सा साक्षाद् दृष्टा कीदृग् भविष्यति ॥५
पत्नी तद्विषयेऽस्त्वेव यावज्जीवं न मेऽपरा ।
तयोः स्नेहप्रकर्षोऽयं प्रसिद्धिमगमत्तराम् ॥ ५८१ ॥
अन्यदा सचिवे राज्यभारमारोप्य भूपतिः ।
दूरं कटकयात्रायां गतस्तत्राऽस्ति सुस्थितः ॥ ५८२ ।
दम्पतीविषये वार्ता प्रस्तावे यावदेकदा ।
कोऽपि राज्ञः पुरोऽशंसत् स्वरूपं भानुमन्त्रिणः ॥ ५८
परीक्षार्थं ततो राज्ञा कार्यमुद्दिश्य मन्त्रिणम् ।
आकार्य स्वान्तिके प्रैषीन्नरं जयपुरे द्रुतम् ॥ ५८४ ॥
तेन तत्र नृपादेशादलीका भानुमन्त्रिणः ।
विपत्तिविषया वार्ता सदुःखेनेव निर्मिता ॥ ५८५ ॥
वज्रपातसमं वाक्यं तन्निशम्य सरस्वती ।
सञ्जातहृदयस्फोटा सहसा पञ्चतां गता ५८६ ॥
तद् नरः कटके गत्वा नरेन्द्राय न्यवेदयत् ।
नृपोऽप्यत्याकुलश्चित्ते दध्यौ धिक् किं कृतं मया ? ॥५
स्त्रीघातपातकादस्माद् मोक्ष्ये कथमहं हहा ! ! ।
हास्येनाऽपि न कर्तव्यमकार्यं हितमिच्छता ॥ ५८८ ॥
अन्यच्च सचिवस्तस्या मृतिं यावत् शृणोति न ।
तत्प्राणान् रक्षितुं तावदुपायः कोऽपि चिन्त्यते ॥ ५८
इति राजा गतोऽमात्यपार्श्वेऽमात्योऽपि संभ्रमात् ।
उवाच किमयं देव ! भृत्यान्ते स्वयमागमः ॥ ५९० ॥

छिन्नसूत्रस्य हारस्य मुक्ता इव दिशोदिशम् ।
ययुः सर्वेऽपि ते लोकाः केऽपि तत्रैव संस्थिताः ॥५६५॥
चन्द्रस्तु फलकाधारादासाद्य जलधेस्तटम् ।
चिन्तयामास हा ! कष्टं क्षिप्तः सर्वो जनो मया ॥५६६॥
पितृस्वजनलोकानां तदा वारयतां हठात् ।
यदिदं कार्यमारेभे दृष्टं सपदि तत्फलम् ॥ ५६७ ॥
स्फुरत्संतापपापेनाऽधुना मे जीवितेन किम् ? ।
ध्यात्वेति वस्त्रपाशेन बद्धात्मा लम्बितस्तरौ ॥ ५६८ ॥
अथ कोऽपि द्विजः पाशं छित्वा क्षुरिकयाऽब्रवीत् ।
आत्मघातस्त्वयाऽऽरेभे किमहो ! शास्त्रदूषितः ? ॥ ५६९ ॥
मर्तव्यमेव किंवा चेत् तदासन्नगिराविह ।
कामुकं विद्यते तीर्थं तत्र गत्वोज्झ जीवितम् ॥ ५७० ॥
तच्च कृत्वा ततश्चन्द्रो यावदुल्लम्बते गिरौ ।
मा साहसमिति प्रोचे तावत् कोऽपि स्फुटाक्षरम् ५७१ ॥
ततश्चन्द्रो दिशालोकं कृत्वाऽपश्यन्न किञ्चन ।
पुनरुल्लम्बितुं लग्नः पुरस्तदशृणोद् वचः ॥ ५७२ ॥
एवं तृतीयवेलायां निषिद्धेन प्रयत्नतः ।
दृष्टो निरीक्षमाणेन पादपान्तरितो मुनिः ॥ ५७३ ॥
नत्वा पृष्टश्च किं नाथ ! मन्दभाग्यस्य मेऽधुना ।
नैव संपद्यते मृत्युरपि साधुरथाऽब्रवीत् ॥ ५७४ ॥
अनीतिमृत्युना तेन स्त्रीजनस्योचितेन किम् ? ।
जीवन्नरो भद्रं दृष्टान्तोऽत्राहमेव भोः ! ॥ ५७५ ॥
तथाहि-
श्रीमन्नूपुरे रामचन्द्रसेनस्य नीतिवित् ।
भानुनामाऽभवद् मन्त्री भद्रायां च सरस्वती ॥५७६॥
रत्नाङ्गयोरिव तयोस्तया मतिनिधिरोऽभवत् ।

1 कम ।

यथा निष्कृत्रिमस्नेहविधौ जज्ञे निदर्शनम् ॥ ५७७ ॥
पत्यङ्गाद्गुम्फितान्येषु रुदती भर्तृभानुना ।
पृष्टा प्रिये ! किमिदम् साऽवदन्नाथ ! न किञ्चन ! ॥५७८॥
आग्रहेण पुनः पृष्टाऽऽचख्यौ स्वप्नेऽद्य यन्मया ।
प्रिय ! दृष्टोऽसि संभाषं कुर्वाणोऽन्यस्त्रिया सह ॥ ५७९ ॥
तत् श्रुत्वा सचिवो दध्यौ सपत्नीं वीक्ष्य साऽऽत्मनि ।
इत्थं स्वप्नेऽपि सा साक्षाद् दृष्ट्वा कीदृग् भविष्यति ॥५८०॥
पत्नी तद्विषयेऽप्येवं यावज्जीवं न सेऽस्पृशत् ।
तयोः स्नेहमेकत्वोऽयं प्रसिद्धिमगमत्तराम् ॥ ५८१ ॥
अन्यदा सचिवे राज्यभारमारोप्य भूपतिः ।
दूरे कटकयात्रायां गतस्तत्राऽस्ति सुस्थितः ॥ ५८२ ॥
दम्पतीविषये वार्तां मन्त्राद्यं यावदेकदा ।
कोऽपि राज्ञः पुरोऽशंसत् स्वरूपं भानुमन्त्रिणः ॥ ५८३॥
परीक्षार्थं ततो राज्ञा कार्यमुद्दिश्य मन्त्रिणम् ।
आकार्य स्वान्तिके प्रैषीच्चरं जयपुरे द्रुतम् ॥ ५८४ ॥
तेन तत्र नृपादेशादुक्तैषा भानुमन्त्रिणः ।
विपत्तिविषया वार्ता सदुःखेनेव निर्मिता ॥ ५८५ ॥
वज्रपातसमं वाक्यं तन्निशम्य सरस्वती ।
सञ्जातहृदयस्फोटा सहसा पञ्चतां गता ५८६ ॥
तद् नरः कटके गत्वा नरेन्द्राय न्यवेदयत् ।
नृपोऽप्यहस्ताद्दक्षिप्ते दध्यौ धिग् धिग् कृतं मया ! ॥५८७॥
स्त्रीघातपातकादस्मात् मोक्ष्ये कथमहं हहा ! ! ।
हास्येनाऽपि न कर्तव्यमकार्यं विदितात्मना ॥ ५८८ ॥
आगत्य सचिवस्तस्या इति यावत् शृणोति न ।
तावत्प्राणान् रक्षितुं सापदुद्यतः कोऽपि विज्ञप्ते ॥ ५८९॥
इति राजा ततोऽस्मात्स्थानैरस्मात्सोऽपि संभ्रमात् ।
उवाच विनयं देव ! स्वस्थान्ते स्वरमागतः ॥ ५९० ॥

छिन्नसूत्रस्य हारस्य मुक्ता इव दिशोदिशम् ।
ययुः सर्वेऽपि ते लोकाः केऽपि तत्रैव संस्थिताः ॥५६५॥
चन्द्रस्तु फलकाधारादासाद्य जलधेस्तटम् ।
चिन्तयामास हा ! कष्टे क्षिप्तः सर्वो जनो मया ॥५६६॥
पितृस्वजनलोकानां तदा वारयतां हठात् ।
यदिदं कार्यमारेभे दृष्टं सपदि तत्फलम् ॥ ५६७ ॥
स्फुरत्संतापपापेनाऽधुना मे जीवितेन किम् ? ।
ध्यात्वेति वस्त्रपाशेन बद्धात्मा लम्बितस्तरौ ॥ ५६८ ॥
अथ कोऽपि द्विजः पाशं छित्वा क्षुरिकयाऽब्रवीत् ।
आत्मघातस्त्वयाऽऽरेभे किमहो ! शास्त्रदूषितः ? ॥ ५६९ ॥
मर्तव्यमेव किंवा चेत् तदासन्नगिराविह ।
कामुकं विद्यते तीर्थे तत्र गत्वोज्झ जीवितम् ॥ ५७० ॥
तच्च कृत्वा ततश्चन्द्रो यावदुल्लम्बते गिरौ ।
मा साहसमिति प्रोचे तावत् कोऽपि स्फुटाक्षरम् ५७१ ॥
ततश्चन्द्रो दिशालोकं कृत्वाऽपश्यन्न किञ्चन ।
पुनरुल्लम्बितुं लग्नः पुरस्तदशृणोद् वचः ॥ ५७२ ॥
एवं तृतीयवेलायां निषिद्धेन प्रयत्नतः ।
दृष्टो निरीक्षमाणेन पादपान्तरितो मुनिः ॥ ५७३ ॥
नत्वा पृष्टश्च किं नाथ ! मन्दभाग्यस्य मेऽधुना ।
नैव संपद्यते मृत्युरपि साधुरथाऽब्रवीत् ॥ ५७४ ॥
अनीतिमृत्युना तेन स्त्रीजनस्योचितेन किम् ? ।
जीवन्भद्रेक्षते भद्रं दृष्टान्तोऽत्राहमेव भोः ! ॥ ५७५ ॥
तथाहि-
श्रीमङ्गलपुरे राज्ञश्चन्द्रसेनस्य नीतिवित् ।
भानुनामाऽभवद् मन्त्री तद्भार्या च सरस्वती ॥५७६॥
रथाङ्गयोरिव तयोस्तथा प्रीतिर्मिथोऽभवत् ।

1 स्रज ।

यथा निष्कृत्रिमस्नेहाद्विधौ जज्ञे निदर्शनम् ॥ ५७७ ॥
पल्यङ्कादुत्थिताऽन्येद्युः रुदती भर्तृभानुना ।
पृष्टा प्रिये ! किमेतत् साऽवदन्नाथ ! न किञ्चन ! ॥५७८॥
आग्रहेण पुनः पृष्टाऽचख्यौ स्वप्नेऽद्य यद् मया ।
प्रिय ! दृष्टोऽसि संभाषं कुर्वाणोऽन्ययोषिता सह ॥ ५७९ ॥
तद् श्रुत्वा सचिवो दध्यौ सपत्नीं वीक्ष्य याऽऽत्मनि ।
इत्थं स्वप्नेऽपि सा साक्षाद् दृष्ट्वा कीदृग् भविष्यति ॥५८०॥
पत्नी तद्विषयेष्वेव यावज्जीवं न मेऽपरा ।
तयोः स्नेहप्रकर्षोऽयं प्रसिद्धिमगमत्पराम् ॥ ५८१ ॥
अन्यदा सचिवे राज्यभारमारोप्य भूपतिः ।
दूरं कटकयात्रायां गतस्तत्राऽस्ति सुस्थितः ॥ ५८२ ॥
दम्पतीविषये वार्ता प्रस्तावे यावदेकदा ।
कोऽपि राज्ञः पुरोऽशंसत् स्वरूपं भानुमन्त्रिणः ॥ ५८३॥
परीक्षार्थं ततो राज्ञा कार्यमुद्दिश्य मन्त्रिणम् ।
आकार्य स्वान्तिके प्रैषीन्नरं जयपुरे द्रुतम् ॥ ५८४ ॥
तेन तत्र नृपादेशाद्भार्यैका भानुमन्त्रिणः ।
विपत्तिविषया वार्ता सदुःखेनेव निर्दिता ॥ ५८५ ॥
वज्रपातसमं वाक्यं तन्निशम्य सरस्वती ।
सञ्जातहृदयस्फोटा सहसा पञ्चतां गता ५८६ ॥
तद् नरः कटके गत्वा नरेन्द्राय न्यवेदयत् ।
नृपोऽप्यत्यानुखिन्नो दध्यौ चिरं किं कृतं मया ! ॥५८७॥
स्त्रीघातपातकादस्माद् मोक्ष्ये कथमहं हहा ! ! ।
हास्येनाऽपि न कर्तव्यमकार्यं हितमिच्छता ॥ ५८८ ॥
अन्यच्च सचिवस्यास्य श्रुतिं यावद् शृणोति न ।
तत्प्राणान् रक्षितुं तावदुपायः कोऽपि चिन्त्यते ॥ ५८९॥
इति राजा ततोऽमात्यसार्थेऽमात्योऽपि संभ्रमात् ।
उवाच किमयं देव ! कृतान्तः स्वयमागतः ॥ ५९० ॥

छिन्नसूत्रस्य हारस्य मुक्ता इव दिशोदिशम् ।
ययुः सर्वेऽपि ते लोकाः केऽपि तत्रैव संस्थिताः ॥५६५॥
चन्द्रस्तु फलकाधारादासाद्य जलधेस्तटम् ।
चिन्तयामास हा ! कष्टे क्षिप्तः सर्वो जनो मया ॥५६६॥
पितृस्वजनलोकानां तदा वारयतां हठात् ।
यदिदं कार्यमारेभे दृष्टं सपदि तत्फलम् ॥ ५६७ ॥
स्फुरत्संतापपापेनाऽधुना मे जीवितेन किम् ? ।
ध्यात्वेति वस्त्रपाशेन बद्धात्मा लम्बितस्तरौ ॥ ५६८ ॥
अथ कोऽपि द्विजः पाशं छित्वा क्षुरिकयाऽब्रवीत् ।
आत्मघातस्त्वयाऽऽरेभे किमहो ! शास्त्रदूषितः ? ॥ ५६९ ॥
मर्तव्यमेव किंवा चेत् तदासन्नगिराविह ।
कामुकं विद्यते तीर्थं तत्र गत्वोज्झ जीवितम् ॥ ५७० ॥
तथ कृत्वा ततश्चन्द्रो यावदुल्लम्बते गिरौ ।
मा साहसमिति प्रोचे तावत् कोऽपि स्फुटाक्षरम् ५७१ ॥
ततश्चन्द्रो दिशालोकं कृत्वाऽपश्यन्न किञ्चन ।
पुनरुल्लम्बितुं लग्नः पुरस्तादशृणोद् वचः ॥ ५७२ ॥
एवं तृतीयवेलायां निषिद्धेन प्रयत्नतः ।
दृष्टो निरीक्षमाणेन पादपान्तरितो मुनिः ॥ ५७३ ॥
नत्वा पृष्टश्च किं नाथ ! मन्दभाग्यस्य मेऽधुना ।
नैव संपद्यते मृत्युरपि साधुरथाऽब्रवीत् ॥ ५७४ ॥
अनीतिमृत्युना भद्र सज्जनस्योचितेन किम् ? ।
जीवन्नरो लभेत भद्रं दृष्टान्तोऽत्रास्त्ययमेव भोः ! ॥ ५७५ ॥
तथाहि-
श्रीमल्लपुरे राजचन्द्रसेनस्य नीतिवित् ।
भानुनामाऽभवद् मन्त्री तद्भार्या च सरस्वती ॥५७६॥
रथाङ्गयोरिव तयोस्तया प्रीतिर्विशेषोऽभवत् ।

1 कम ।

पप्रच्छ लब्धचैतन्यां कन्यां किं पुत्रि ! तेऽभवत् ।
कथितं च तया मेऽसौ भर्ताऽऽसीत् पूर्वजन्मनि ॥६०३॥
इत्यादिबहुभिस्तस्याः सत्यैः सहितां गिरम् ।
श्रुत्वा तां गतो मन्त्री राज्ञा कन्यां विवाहितः ॥६०४॥
लब्ध्वाऽऽश्वासास्थिनिस्तत्र स भानुसचिवः सुखम् ।
भुञ्जानोऽगमयत् कालं नरेन्द्रसुतया सह ॥६०५॥
साऽप्यहो ! मत्कृते सोढं कियद् दुःखं महात्मना ।
इति बुद्ध्या परं तत्र प्रतिबन्धपराऽभवत् ॥६०६॥
अन्यदा नृपतिर्मान्यो राज्यं न्यस्य विरागतः ।
प्रव्रज्यां जगृहे भानु राजा पालयति प्रजाम् ॥६०७॥
अथ दाहज्वरस्तीव्रो देव्या आकस्मिकोऽजनि ।
चिकित्सा विविधाऽऽरेभे परं व्यर्थाऽखिलाऽभवत् ॥६०८॥
मुक्तप्राणेषु वैद्येषु दध्यौ विध्यातधीर्नृपः ।
यावदेषा विपद्येत तावत् प्राणांस्त्यजाम्यहम् ॥६०९॥
मा भूद् विडम्बना मादृगदिति निश्चित्य सत्तमम् ।
प्रासादतल्पमारुह्य स्वमुल्लम्बितुमुद्यतः ॥६१०॥
तदा व्योम्नि व्रजन् दृष्ट्वा तं चारणमुनिर्जगौ ।
किं करोषि महाभाग ! स्ववधं बालिशोचितम् ? ॥६११॥
मृतस्याऽविधिना दुःखं पुरोऽधिकतरं भवेत् ।
दुष्कर्माण्येव बध्यानि वृथा देहवधेन किम् ? ॥६१२॥
ऊचे भानुनृपः स्वामिन् ! किं कर्तव्यं मयाऽधुना ? ।
मुनिराह परं धर्मं सर्वदुःखापहं कुरु ॥६१३॥
जिनं देवं प्रपद्यस्व महाव्रतधरं गुरुम् ।
सर्वज्ञाऽभिहितं तत्त्वं सम्यक्त्वमिदमाश्रय ॥ ६१४ ॥
कल्पवृक्षस्तथा कामधेनुश्चिन्तामणिस्तथा ।
त्रिपदीयं समस्या हि पूर्णा स्याज्जिनधर्मतः ॥६१५॥
विरम प्राणिघातादिपापादित्यादिदेशनाम् ।

पप्रच्छ लब्धचैतन्यां कन्यां किं पुत्रि ! तेऽभवत् ।
कथितं च तया मेऽसौ भर्ताऽऽसीत् पूर्वजन्मनि ॥६०३॥
इत्यादिबहुभिस्तस्याः मर्त्यैः सहितां गिरम् ।
श्रुत्वा तोषं गतो मन्त्री राज्ञा कन्यां विवाहितः ॥६०४॥
लब्धाऽऽश्वासस्थितिस्तत्र स भानुसचिवः सुखम् ।
भुञ्जानोऽगमयत् कालं नरेन्द्रसुतया सह ॥६०५॥
साऽप्यहो ! मत्कृते सोढं कियद् दुःखं महात्मना ।
इति बुद्ध्या परं तत्र प्रतिबन्धपराऽभवत् ॥६०६॥
अन्यदा नृपतिर्मानी राज्यं न्यस्य विरागतः ।
मन्त्र्यां मन्त्रिणे भानू राजा पालयति प्रजाम् ॥६०७॥
अथ दाहज्वरस्तीव्रो देव्या आकस्मिकोऽजनि ।
चिकित्सा विविधाऽऽरेभे परं व्यर्थाऽखिलाऽभवत् ॥६०८॥
मुक्तप्राणेषु वैद्येषु दध्यौ विध्यातधीर्नृपः ।
यावदेषा विपद्येत तावत् प्राणांस्त्यजाम्यहम् ॥६०९॥
मा भूद् विडम्बना प्रागवदिति निश्चित्य सत्वरम् ।
प्रासादतलमारुह्य स्वमुल्लम्बितुमुद्यतः ॥६१०॥
तदा व्योम्नि व्रजन् दृष्ट्वा तं चारणमुनिर्जगौ ।
किं करोषि महाभाग ! स्वयं बालिशोचितम् ? ॥६११॥
मृतस्याऽविधिना दुःखं पुरोऽधिकतरं भवेत् ।
दुष्कर्माण्येव वध्यानि वृथा देहवधेन किम् ? ॥६१२॥
ऊचे भानुनृपः स्वामिन् ! किं कर्तव्यं मयाऽधुना ? ।
मुनिराह परं धर्मं सर्वदुःखापहं कुरु ॥६१३॥
जिनं देवं प्रपद्यस्व महाव्रतधरं गुरुम् ।
सर्वज्ञाऽभिहितं तत्त्वं सम्यक्त्वमिदमाश्रय ॥ ६१४ ॥
कल्पवृक्षस्तथा कामधेनुश्चिन्तामणिस्तथा ।
त्रिपदीयं समस्या हि पूर्णा स्याज्जिनधर्मतः ॥६१५॥
विरम प्राणिघातादिपापादित्याऽदिदेशनाम् ।



मयूरग्राहको यद्वद् यथा च किल वानरः ॥ ६२९ ॥
तथाहि-
केनाऽप्याराधितो यक्षो भक्तितो धनवाञ्छया ।
अनिर्विण्णतया तस्मै सुरस्तुष्टो ददौ वरम् ॥ ६३० ॥
अहो ! यो नृत्यति स्वर्णमयूरः पुरतो मम ।
तस्यैकं गलितं पिच्छं त्वया ग्राह्यं दिने दिने ॥ ६३१ ॥
इति यक्षसमादिष्टं कुर्वन् दध्यौ नरोऽन्यदा ।
किमु कालविलम्बेनाऽखिलं गृह्णामि बर्हिणम् ॥ ६३२ ॥
इति ध्यात्वा गृहीत्वा च तं यावद् वीक्षते कुधीः ।
तावदन्यशिखिमख्यं दृष्ट्वा सोऽप्याकुलोऽभवत् ॥६३३॥
प्रागात्तान्यपि गत्वाऽसौ गृहे सामान्यपिच्छवत् ।
पिच्छानि वीक्ष्य बाष्पः स्वं ताडयन् व्यशोचत ॥ ६३४ ॥
तथैकत्र वने प्रीत्या युग्मं वानरयोरभूत् ।
प्रयाताख्यं ययौ तीर्थमन्यदा तत् परिभ्रमत् ॥ ६३५ ॥
तत्र तीर्थतरौ नराऽऽरोहच्चापल्यतस्ततः ।
पपात सद्यो जज्ञे च मर्त्ययुग्मं मनोहरम् ॥ ६३६ ॥
तादृक् तीर्थस्य माहात्म्यं दृष्ट्वा तदभूदतिविस्मितम् ।
सुखमास्तेऽतिलुब्धत्वादथो स्त्रीं पुरुषोऽवदत् ॥ ६३७ ॥
वानरत्वं प्रिये ! तावत् त्यक्त्वाऽऽवां नरतां गतौ ।
पतावः पुनरप्यत्राऽऽरुह्य देवत्वमेव वै ॥ ६३८ ॥
अथो जगाद सा हन्ताऽतिलोभो न शुभः प्रिय ! ।
वारितोऽप्यात्मदर्पेण वृक्षमारुह्य सोऽपतत् ॥ ६३९ ॥
भूयोऽपि वानरः सोऽभूद् दुःखितश्चारटद् भृशम् ।
तत्रायातेन साऽपि स्त्री खेचरेण समं ययौ ॥ ६४० ॥
इति ज्ञात्वा सुसंतोषं हृदि धारय तं विना ।
आस्वादीर्यदपीच्छा यन् तथैवाऽऽस्वादयद् तृणाम् ॥ ६४१ ॥
अथाऽसौ तं मुनिं नत्वा प्रीतः पुष्पपुरं ययौ ।

वाणिज्यं किञ्चिदारेभे तत्र जातो महर्द्धिकः ॥ ६४२ ॥
चन्द्रः पञ्चनमस्कारशुद्धध्यानानुभावतः ।
वर्धमानकलो जज्ञे सुवृत्तकलितः क्रमात् ॥ ६४३ ॥
अथो विधिवशात् तस्य भ्रातोऽपि सुहृदोऽनिगन् ।
भानुर्भीमश्च कृष्णश्च तत्राऽऽजग्मुः पृथक् पृथक् ॥ ६४४ ॥
चन्द्रस्य मिलिताः सर्वे स्वस्वोदन्तं न्यवेदयन् ।
चन्द्रोऽपि निजवृत्तान्तं पुरस्तेषां शशंसिवान् ॥ ६४५ ॥
नमस्कारस्य माहात्म्यं श्रुत्वा ते तं शिशिक्षिरे ।
ततस्तेऽपि शनैर्जाता महर्द्धिभरभासुराः ॥ ६४६ ॥
चन्द्र-भानू स्वभावेन प्राञ्जलौ सर्ववत्सलौ ।
किञ्चिद् मायाविनौ त्वन्यौ भेदः साम्येऽपि दृश्यते ॥६४७॥
चत्वारोऽप्यन्यदैकत्र निविश्यालोचयन्त्यदः ।
ऋद्धिर्जाता बहुः किन्तु किं तया स्वजनैर्विना ? ॥ ६४८ ॥
सैव लक्ष्मीः प्रशस्येत चमत्कारं करोति या ।
सज्जनैर्भुज्यतेऽप्याशामाशङ्कां च प्रतन्वती ॥ ६४९ ॥
अतः स्वं नगरं याम इति निश्चित्य ते ततः ।
क्षेमेणाऽम्भोधिमुल्लङ्घ्य प्रस्थिताः पद्वर्त्मना ॥ ६५० ॥
ऋद्धिसंभारसंपूर्णस्तेषां सार्थः पथि व्रजन् ।
एकत्राऽऽवासितो ग्रामे प्रारेभे भोजनस्थितिम् ॥ ६५१ ॥
तदाऽधोन्यस्तदृक् साधुरेको नेत्रप्रभाऽमृतैः ।
सिञ्चन्निव भुवं तत्राऽऽययौ मासोपवासिकः ॥ ६५२ ॥
स मुनिस्तपसा शुष्काङ्गोऽपि चन्दनदारुवत् ।
उज्ज्वलः शीतलश्चासीत् कस्य नाह्लादको जने ? ॥६५३॥
तेषां भद्रकभावत्वात् स दृष्टो विमले हृदि ।
मुनिः संक्रान्तबिम्बोऽभूज्जातास्ते तेन तन्मयाः ॥ ६५४ ॥
स्वयं भोक्तुं निविष्टत्वात् तस्मै चन्द्रादिभिः समम् ।
आदिष्टो भक्तदानाय सुन्दरो नाम कर्मकृत् ॥ ६५५ ॥

स तुष्टो हृदये दध्यावहो ! मे सुकृतोदयः ।
क्वाऽहं क्वाऽयं मुनिः क्वैतद्देयं क्वैते च दायकाः ! ॥ ६५६ ॥
यदि वस्तु निजं न स्यात् तदित्थमपि यच्छतः ।
पात्राय स्यान्महालाभो नृत्य नृत्य ततो मनः ! ॥६५७॥
इति हर्षोल्लसच्चित्तः सुन्दरो भाविसुन्दरः ।
अदत्त मुनये दानं निदानं मोक्षसंपदः ॥ ६५८ ॥
द्विचत्वारिंशता दोषैरदुष्टं मुनिरप्यदः ।
प्रतिजग्राह भक्तार्थं प्राणाधाराय धार्मिकः ॥ ६५९ ॥
चतुर्भिरपि तैर्भोगफलं कर्मार्जितं ततः ।
सुन्दरेणाऽधिकं तत्तु परिणामविशेषतः ॥ ६६० ॥
क्रमाज्जयपुरं प्राप्तं मिलिता बन्धवोऽखिलाः ।
चतुर्णामपि गेहेऽभूत् महान् वर्धापनोत्सवः ॥ ६६१ ॥
चिरमृद्धिसुखं भुक्त्वा प्रान्ते सुन्दरसंयुताः ।
जाता ज्योतिष्कुमारेषु ते चत्वारोऽपि देवताः ॥ ६६२ ॥
चन्द्र-भानू ततश्च्युत्वा महेभ्यतनयावुभौ ।
अभूतां विश्रुतौ नाम्ना श्रीवर्धन-मनोरमौ ॥ ६६३ ॥
भीम-कृष्णौ पुनश्च्युत्वा पुत्रीत्वेन धनेशितुः ।
सुन्दरी रुक्मिणी नाम्ना बभूवतुरनुक्रमात् ॥ ६६४ ॥
परिणीते च ते ताभ्यामुभाभ्यामपि कन्यके ।
मिथः प्राग्भवाऽभ्यासात् प्रतिबन्धो महानभूत् ॥ ६६५॥
च्युत्वा सुन्दरजीवस्तु जज्ञे विश्वपुरे नृपः ।
विश्वसेनाऽभिधः श्रीभिः स्वयमागत्य यो वृतः ॥ ६६६ ॥
पुरे तत्राऽन्यदाऽऽयातौ श्रीवर्धन-मनोरमौ ।
वाणिज्यार्थमथो तत्र राजानमुपतस्थतुः ॥ ६६७ ॥
तौ दृष्ट्वा मुदितो राजा दानमुक्तिमकारयत् ।
प्राग्भवस्नेहाच्च तत्रैवाऽस्थापयत् सकुटुम्बकौ ॥ ६६८ ॥
अन्यदा सहितस्ताभ्यां बहिरुद्यानमागतम् ।

ययौ राजा मुनिं नन्तुं ध्यानस्थं च तमैक्षत ॥ ६६९ ॥
नृपस्तद्दर्शनोद्भूतप्रभूतानन्दकन्दलः ।
ध्यानैकराङ्कितात्मानं भक्त्या नत्वेदमब्रवीत् ॥ ६७० ॥
निस्तन्द्रां योगमुद्रां ते दृष्ट्वा मे मुदितं मनः ।
ततस्तस्या विधिं श्रोतुमिच्छामि शिवदं मुने ! ॥ ६७१ ॥
अथ तस्योपरोधेन योग्यं ज्ञात्वा च तं मुनिः ।
पारयित्वा क्षणं ध्यानं मधुरध्वनिराख्यत ॥ ६७२ ॥
साधु पृष्टं महाभाग ! श्रूयतां किञ्चिदुच्यते ।
नृणां येन श्रुतेनाऽपि निष्पकम्पं मनो भवेत् ॥ ६७३ ॥
यमो नियमाऽऽसने च प्राणायामश्चतुर्थकः ।
प्रत्याहारो धारणा च ध्यानं समाधिरष्टमः ॥ ६७४ ॥
अहिंसा सत्यमस्तेयं ब्रह्माऽकिञ्चनता यमाः ।
नियमाः शौच-सन्तोषौ स्वाध्याय-तपसी अपि ॥ ६७५ ॥
देवताराधनं चैव करणं पुनरासनम् ।
प्राणायामो गतिच्छेदः श्वास-प्रश्वासयोर्मतः ॥ ६७६ ॥
प्रत्याहारस्त्विन्द्रियाणां विषयेभ्यः समाहृतिः ।
धारणा तु क्वचिद् ध्येये चित्तस्य स्थिरबन्धनम् ॥६७७॥
ध्यानं च विषये तस्मिन्नेकप्रत्ययसन्ततिः ।
समाधिस्तु तदेवैकमात्राऽभ्यसनरूपकः ॥ ॥ ६७८ ॥
अष्टाङ्गो योग इत्येवं तज्ज्ञैराख्यायि यः सदा ।
अष्टकर्मबलं जेतुं जागर्ति हृदि योगिनाम् ॥ ६७९ ॥
पद्म-वज्रासनादीनामभ्यासेनाऽऽसनं जयेत् ।
रेचकादिक्रमेणाऽथ करणीयो मरुज्जयः ॥ ६८० ॥
तज्जये स्याद् वपुःसौस्थ्यं देहसौख्यं मनः स्थिरम् ।
मनःस्थैर्ये लगेद् ध्यानं ध्याने च समतासुखम् ॥ ६८१ ॥
तत् सौख्यमपि दुःखाय रागद्वेषाच्च यद् भवेत् ।
तद् भो विहाय तन्मध्यं समतास्यं समाश्रय ॥६८२॥

रागः शीतसमो द्वेषो ग्रीष्मतुल्यस्तदन्तरे ।
स्थितश्चैत्र इवानन्दोत्सवं कस्य करोति न ? ॥ ६८३ ॥
सूक्ष्ममार्गो हि धर्मस्य समतान्धे शिवोपरि ।
एक एव ततो दा गा विकल्पगहनं वनम् ॥ ६८४ ॥
धर्मे धर्मश्च तत् ते स्यान्निर्विकल्पं मनो यदि ।
विकल्पो याति साम्येन तदभ्यासं ततः कुरु ॥ ६८५ ॥
भवे पर्यटतो जन्तोः को निजः कोऽपरोऽपरः ? ।
ग्रामस्याऽर्वाक् प्रदेशो यः स एव प्रमतः परः ॥ ६८६ ॥
विकल्पैरविकल्पोत्थाऽऽगाढनर्मः किमु ? ।
साम्यं फलकमादाय तीरं भज भवाम्बुधेः ॥ ६८७ ॥
विद्यया तपसा तीर्थयात्रया वा न निर्वृतिः ।
विना तद् धर्मताऽर्थेन साम्यात् सोऽल्पेऽपि सा भवेत्॥६८८॥
उक्तं च-
हूयते न तप्यते न दीयते वा न किंचन ।
अहो ! अमूल्यक्रीतेयं साम्यमात्रेण निर्वृतिः ॥ ६८९ ॥
कन्या किल यथा विद्या-तीर्थ-कष्टलामपि ।
नासीदासीत् स्थितस्याऽपि तन्मर्मोद्धारदायिनः ॥ ६९० ॥
तथाहि-
श्रीपुरे चन्दनश्रेष्ठिपुत्री नन्दा गुणैकभूः ।
मदीयकल्पिकेवाऽऽसीत् बालाऽपि कुलमण्डनम् ॥ ६९१ ॥
पाणिग्रहणयोग्याया ग्रामान्तरगतैः समम् ।
तस्याः पित्रादिभिश्चक्रे संप्रदानं पृथक् पृथक् ॥ ६९२ ॥
विवेकस्य पुरे दत्ता महेभ्यतनुजन्मने ।
पितृव्येण पुनर्मित्रपुत्रस्याऽन्यत्र पत्तने ॥ ६९३ ॥
स्वपितृनगरे मात्राऽर्थोहसम्पाः सुतस्य तु ।
ददे भ्रात्रा पुरेऽन्यत्र महागुणवते तु सा ॥ ६९४ ॥
सर्वेऽपि स्वपुरं प्राप्ताः कन्यादानं निजं निजम् ।

निर्मितं कथयांमासुरन्योऽन्यं हर्षनिर्भराः ॥ ६९५ ॥
विसंवादेऽथ सर्वेषां स्पर्धाबन्धो महानभूत् ।
यदस्माभिः कृतं कार्यं मन्यतेऽपि किमन्यथा ? ॥ ६९६ ॥
यथाह्नवराणां च लग्नमेकं प्रदित्य तैः ।
संवाहः कर्तुमारेभे विवाहाय सविस्तरम् ॥ ६९७ ॥
अथो लग्नदिने प्राप्ते चत्वारोऽपि वराः समम् ।
तत्राऽऽगत्य बहिस्तस्थुर्महादानपरिग्रहाः ॥ ६९८ ॥
परिणेतुं च तां सर्वे समभाजग्मुरुद्धताः ।
विवदमाना युद्धाय सन्नद्धाश्च रुषाऽभवन् ॥ ६९९ ॥
सा तेषां युद्धसंरम्भं पुरुषक्षयकारणम् ।
पित्रादीनां विरोधं च वीक्ष्य नन्दा व्यचिन्तयत् ॥७००॥
धिग् मां यस्याः कृतेऽमीषां महाऽनर्थोऽयमुत्थितः ।
मृतायां मयि सर्वेषां श्रेयो भवति नान्यथा ॥ ७०१ ॥
निश्चित्यैवं चितां चाथ रचयित्वैकमानसा ।
सा वह्निं साधयामास सदुःखं वीक्षिता जनैः ॥ ७०२ ॥
तेषामेको वरो वह्निं प्रविवेश तया सह ।
द्वितीयस्तु विरागेण दूरदेशान्तरं ययौ ॥ ७०३ ॥
तृतीयोऽपि तदस्थीन्यादाय तीर्थं प्रतस्थिवान् ।
तुर्यस्तु तस्याः शेषाङ्गोपरि स्थण्डिलकं व्यधात् ॥ ७०४ ॥
याचित्वा च पुरे भिक्षां भुक्त्वा तत्राऽन्नपिण्डकम् ।
स्वयं सुप्ते चितायोग्यान् तत्राऽऽस्ते च दिवानिशम् ॥ ७०५ ॥
कियत्यपि गते काले देशान्तरगतो वरः ।
क्वाऽपि संजीवनीं विद्यां प्राप्य तत्राऽऽययौ मुदा ॥ ७०६ ॥
आहृत्य स्थण्डिलात्तस्या अस्थीनि विद्याऽनुभावतः ।
चक्रे पुनर्नवां कन्यां तस्याः सम्मुखोऽप्यभूत् ॥ ७०७ ॥
तीर्थान्तरगतोऽप्यागात् तदानीं तत्र दैवतः ।
कन्यार्थं विवदन्ते स्म चत्वारोऽपि तथैव ते ॥ ७०८ ॥

मिलिताः स्वजनाः सर्वे सपौरा राजपुरुषाः ।
कन्याविवादः किन्त्वेषां न केनाऽपि निवर्तितः ॥ ७०९॥
अर्थकः मवयां ज्ञाततत्स्वरूपां महामतिः ।
तेषां वचनमादाय स्फुटं निर्णीतवानिदम् ॥ ७१० ॥
तीर्थेऽस्थिन्यासकः पुत्रः पुनर्जन्मप्रदः पिता ।
सहोत्पन्नः पुनर्भ्राता स भर्ता यस्तु भक्तदः ॥ ७११
तदस्यैव प्रियाऽस्त्वेषा यः सदा भोजनं ददौ ।
लोकेऽपि श्रूयते भर्ता भार्याभरणपोषणात् ॥ ७१२ ॥
इत्युक्ते मुक्तवैरास्ते सर्वे स्वस्वास्पदं ययुः ।
परिणीता तु सा तुर्यवरेण जनसम्मतम् ॥ ७१३ ॥
यथासौ नाभवद् विद्या-तीर्थ-कष्टकृतामपि ।
भक्तदानं विना तद्वद् विना साम्यं न निर्वृतिः ॥ ७१४ ॥
तत्त्वज्ञानं विना विद्या तपस्या शमवर्जिता ।
तीर्थयात्रा मनःस्थैर्यवन्ध्या वन्ध्येव कामिनी ॥ ७१५ ॥
भवोऽत्यायासयुक्तोऽपि तल्लीनो निर्वृतेर्नरः ।
यः साम्यभोजनं दत्ते पोषणं स भवेद् वरः ॥ ७१६ ॥
तत्त्वज्ञानं शमः स्थैर्यं साम्ये हि युगपत् त्रयम् ।
विद्यादीनां फलं साक्षाद् दृश्यते तेन तद् कुरु ॥ ७१७ ॥
यदाहुर्महात्मानः—
प्रणिहन्ति क्षणार्धेन साम्यमालम्ब्य कर्म तत् ।
यन्न हन्यान्नरस्तीव्रतपसा जन्मकोटिभिः ॥ ७१८ ॥
वीतरागं हृदि ध्यायन् वीतरागो यथा भवेत् ।
मुक्त्वाऽखिलमपध्यानं भ्रामरं ध्यानमाश्रय ॥ ७१९ ॥
स्थाने याने जनेऽरण्ये सुखे दुःखे तथा मनः ।
अभ्यस्यं वीतरागत्वे लयलीनं यथा भवेत् ॥ ७२० ॥
यद्भावाप्यते मुक्तमग्रहं स्यात् ततो बुधैः ।

१ कुरु । २ अभ्यासं कुरु ।

निर्मितं कथयामासुरन्योऽन्यं हर्षनिर्भराः ॥ ६९५ ॥
विसंवादेऽथ सर्वेषां स्पर्धाबन्धो महानभूत् ।
यदस्माभिः कृतं कार्यं प्रलयेऽपि किमन्यथा ? ॥ ६९६ ॥
यथाहूतवराणां च लग्नमेकं प्रदिश्य तैः ।
संवाहः कर्तुमारेभे विवाहाय सविस्तरम् ॥ ६९७ ॥
अथो लग्नदिने प्राप्ते चत्वारोऽपि वराः समम् ।
तत्राऽऽगत्य बहिस्तस्थुर्महायानपरिग्रहाः ॥ ६९८ ॥
परिणेतुं च तां सर्वे सममाजग्मुरुद्धताः ।
विवदमाना युद्धाय सन्नद्धाश्च रुषाऽभवन् ॥ ६९९ ॥
सा तेषां युद्धसंरम्भं पुरुषक्षयकारणम् ।
पित्रादीनां विरोधं च वीक्ष्य नन्दा व्यचिन्तयत् ॥७००॥
धिग् मां यस्याः कृतेऽमीषां महाऽनर्थोऽयमुत्थितः ।
मृतायां मयि सर्वेषां श्रेयो भवति नान्यथा ॥ ७०१ ॥
निश्चित्यैवं चितां बाह्ये रचयित्वैकमानसा ।
सा वह्निं साधयामास सदुःखं वीक्षिता जनैः ॥ ७०२ ॥
तेषामेको वरो वह्निं प्रविवेश तया सह ।
द्वितीयस्तु विरागेण दूरदेशान्तरं ययौ ॥ ७०३ ॥
तृतीयोऽपि तदङ्गान्यादाय तीर्थं प्रतस्थिवान् ।
तुर्यस्तु तस्याः शेषाङ्गोपरि स्थण्डिलकं व्यधात् ॥ ७०४ ॥
याचित्वा च पुरे भिक्षां मुक्त्वा तत्राऽन्नपिण्डकम् ।
स्वयं भुङ्क्ते प्रियामोहात् तत्रास्ते च दिवानिशम् ॥ ७०५॥
कियत्यपि गते काले देशान्तरगतो वरः ।
काऽपि संजीवनीं विद्यां प्राप्य तत्राऽऽययौ मुदा ॥ ७०६॥
आकृष्य स्थण्डिलाच्छेषाऽस्थीनि विद्याऽनुभावतः ।
चक्रे पुनर्नवां कन्यां नव्यः सहमृतोऽप्यभूत् ॥ ७०७ ॥
तीर्थान्तरगतोऽप्यागात् तदानीं तत्र दैवतः ।
कन्यार्थं विवदन्ते स्म चत्वारोऽपि तथैव ते ॥ ७०८ ॥

मिलिताः स्वजनाः सर्वे सपौरा राजपुङ्गवाः ।
कन्याविवादः किन्त्वेषां न केनाऽपि निवर्तितः ॥ ७०९॥
अथैकः सदयो ज्ञाततत्स्वरूपो महामतिः ।
तेषां वचनमादाय स्फुटं निर्णीतवानिदम् ॥ ७१० ॥
तीर्थेऽस्थिन्यासकः पुत्रः पुनर्जन्मप्रदः पिता ।
सहोत्पन्नः पुनर्भ्राता स भर्ता यस्तु भक्तदः ॥ ७११
तदस्यैव प्रियाऽस्त्वेषा यः सदा भोजनं ददौ ।
लोकेऽपि श्रूयते भर्ता भार्याभरणपोषणात् ॥ ७१२ ॥
इत्युक्ते मुक्तवैरास्ते सर्वे स्वस्वास्पदं ययुः ।
परिणीता तु सा तुर्यवरेण जनसम्मतम् ॥ ७१३ ॥
यथाऽसौ नाभवद् विद्या-तीर्थ-कष्टकृतामपि ।
भक्तदानं विना तद्वद् विना साम्यं न निर्वृतिः ॥ ७१४ ॥
तत्त्वज्ञानं विना विद्या तपस्या शमवर्जिता ।
तीर्थयात्रा मनःस्थैर्यवन्ध्या वन्ध्येव कामिनी ॥ ७१५ ॥
अतोऽत्यायासमुक्तोऽपि तल्लीनो निर्वृतेर्नरः ।
यः साम्यभोजनं दत्ते पोषणं स भवेद् वरः ॥ ७१६ ॥
तत्त्वज्ञानं शमः स्थैर्यं साम्ये हि युगपत् त्रयम् ।
विद्यादीनां फलं साक्षाद् दृश्यते तेन तद् कुरु ॥ ७१७ ॥
यदाहुर्महात्मानः—
प्रणिहन्ति क्षणार्धेन साम्यमालम्ब्य कर्म तत् ।
यन्न हन्यान्नरस्तीव्रतपसा जन्मकोटिभिः ॥ ७१८ ॥
वीतरागं हृदि ध्यायन् वीतरागो यथा भवेत् ।
मुक्त्वाऽग्निमयध्याने भ्रामरं ध्यानमाश्रय ॥ ७१९ ॥
स्थाने याने जनेऽरण्ये सुखे दुःखे तथा मनः ।
अभ्यस्येद् वीतरागत्वे तल्लीनं यथा भवेत् ॥ ७२० ॥
यद्भावाप्यते मुक्तपदं स्यात् ततो बुधैः ।

---
१ हृद । २ आत्मनं कुरु ।

निर्मितं कथयांमासुरन्योऽन्यं हर्षनिर्भराः ॥ ६९५ ॥
विसंवादेऽथ सर्वेषां स्पर्धाबन्धो महानभूत् ।
यदस्माभिः कृतं कार्यं मन्यसेऽपि किमन्यथा ? ॥ ६९६ ॥
यथाक्रमवराणां च लग्नमेकं प्रहित्य तैः ।
संवाहः कर्तुमारेभे विवाहाय सविस्तरम् ॥ ६९७ ॥
अथो लग्नदिने प्राप्ते चत्वारोऽपि वराः समम् ।
तत्राऽऽगत्य बहिस्तस्थुर्महादानपरिग्रहाः ॥ ६९८ ॥
परिणेतुं च तां सर्वे सममाजग्मुरुद्धताः ।
विवदमाना युद्धाय सन्नद्धाश्च तदाऽभवन् ॥ ६९९ ॥
सा तेषां युद्धसंरम्भं पुरुषक्षयकारणम् ।
पित्रादीनां विरोधं च वीक्ष्य नन्दा व्यचिन्तयत् ॥७००॥
धिग् मां यस्याः कृतेऽमीषां महाऽनर्थोऽयमुत्थितः ।
मृतायां मयि सर्वेषां श्रेयो भवति नान्यथा ॥ ७०१ ॥
निश्चित्यैवं चितां चाथ रचयित्वैकमानसा ।
सा वह्निं ज्वालयामास सदुःखं वीक्षिता जनैः ॥ ७०२ ॥
तेष्वेकको वरो वह्निं प्रविवेश तया सह ।
द्वितीयस्तु विरागेण दूरदेशान्तरं ययौ ॥ ७०३ ॥
तृतीयोऽपि तदस्थीन्यादाय तीर्थं प्रतस्थिवान् ।
तुर्यस्तु तस्याः शेषाङ्गोपरि स्थण्डिलकं व्यधात् ॥ ७०४ ॥
याचित्वा च पुरे भिक्षां भुक्त्वा तत्रान्नपिण्डकम् ।
स्वयं भुङ्क्ते विधायोहान् तत्रास्ते च दिवानिशम् ॥ ७०५॥
कियत्यपि गते काले देशान्तरगतो वरः ।
कोऽपि संजीवनीं विद्यां प्राप्य तत्राऽऽगतो मुदा ॥ ७०६॥
आहृत्य स्थण्डिलाच्छेषाण्यस्थीनि विद्याऽनुभावतः ।
चक्रे पुनर्नवां कन्यां नन्दा सम्पूर्णाऽप्यभूत् ॥ ७०७ ॥
तीर्थान्तरगतोऽभ्यागात् तदानीं तत्र दैवतः ।
कन्यार्थं विवदन्ते स्म चत्वारोऽपि वरास्तथा ॥ ७०८ ॥

मिलिताः स्वमनाः सर्वे सपौरा राजपूरुषाः ।
कन्याविवादः किन्त्वेषां न केनाऽपि निवर्तितः ॥ ७०९॥
अथैकः सचिवो ज्ञाततत्स्वरूपो महामतिः ।
तेषां वचनमादाय स्फुटं निर्णीतवानिदम् ॥ ७१० ॥
तीर्थेऽस्थिन्यासकः पुत्रः पुनर्जन्मप्रदः पिता ।
सहोत्पन्नः पुनर्भ्राता स भर्ता यस्तु भक्तदः ॥ ७११
तदस्यैव प्रियाऽस्त्वेषा यः सदा भोजनं ददौ ।
लोकेऽपि श्रूयते भर्ता भार्याभरणपोषणात् ॥ ७१२ ॥
इत्युक्ते मुक्तवैरास्ते सर्वे स्वस्वास्पदं ययुः ।
परिणीता तु सा तुर्यवरेण जनसम्मतम् ॥ ७१३ ॥
यथासौ नाभवद् विद्या-तीर्थ-कष्टकृतामपि ।
भक्तदानं विना तद्वद् विना साम्यं न निर्वृतिः ॥ ७१४ ॥
तत्त्वज्ञानं विना विद्या तपस्या शमवर्जिता ।
तीर्थयात्रा मनःस्थैर्यवन्ध्या वन्ध्येव कामिनी ॥ ७१५ ॥
अतोऽन्यायासमुक्तोऽपि तल्लीनो निर्वृतेर्नरः ।
यः साम्यभोजनं दत्ते पोषणं स भवेद् वरः ॥ ७१६ ॥
तत्त्वज्ञानं शमः स्थैर्यं साम्ये हि युगपत् त्रयम् ।
विद्यादीनां फलं साक्षाद् दृश्यते तेन तत् कुरु ॥ ७१७ ॥
यदाहुर्महात्मानः—
प्रणिहन्ति क्षणार्धेन साम्यमालम्ब्य कर्म तत् ।
यन्न हन्यान्नरस्तीव्रतपसा जन्मकोटिभिः ॥ ७१८ ॥
वीतरागं हृदि ध्यायन् वीतरागो यथा भवेत् ।
मुक्त्वाऽखिलमपध्यानं भ्रापरं ध्यानमाश्रय ॥ ७१९ ॥
स्थाने याने जनेऽरण्ये सुखे दुःखे तथा मनः ।
अभ्यस्यं वीतरागत्वे लयलीनं यथा भवेत् ॥ ७२० ॥
यद्भावाप्यते मुक्तमग्रहं स्यात् ततो बुधैः ।

---

१ कुरु. । २ भ्रप्यासं कुरु ।

शौचानां परमं शौचं गुणानां परमो गुणः ।
प्रभावमहिमाधाम शीलमेकं जगत्त्रये ॥ ७३४ ॥

तथाहि-

दाक्ष्यं भूषणमैश्वर्ये शौर्ये वाक्यस्य संयमः ।
ज्ञानस्योपशमः स्फीतः श्रुतस्य विनयः पुनः ॥ ७३५ ॥
अक्रोधस्तपसो भूषा सामर्थ्यस्य सहिष्णुता ।
पात्रव्ययश्च वित्तस्य दानस्य नियभाषणम् ॥ ७३६ ॥
निर्व्याजता च धर्मस्य सर्वेषां पुनरुज्ज्वलम् ।
भूष्यभूषणभावानां शीलं परमभूषणम् ॥ ७३७ ॥
तच्च चारित्ररूपं च ज्ञानरूपं च कथ्यते ।
चारित्रं च द्विधा सर्व-देशचारित्रभेदतः ॥ ७३८ ॥
यतिधर्मो दशविधः सर्वचारित्रमुच्यते ।
यः सम्यक् सेवितः शीघ्रं भवेद् मुक्तिपदप्रदः ॥ ७४९ ॥
संयमः सूनृतं शौचं ब्रह्माऽकिञ्चनता तपः ।
क्षान्तिर्मार्दवमृजुता मुक्तिश्च दशधा स तु ॥ ७४० ॥

तत्र—

पञ्चाश्रवपरीहारः कषायेन्द्रियनिग्रहः ।
त्रिदण्डविरतिः सप्तदशधा संयमो भवेत् ॥ ७४१ ॥
सूनृतं च भय-क्रोध-लोभ-हास्यैर्यपोज्झनम् ।
शौचं शुद्धिर्वहिश्चान्तरयुक्तोपधिवर्जनात् ॥ ७४२ ॥
दिव्यौ-दारिक-कामानां निषेधो ब्रह्म कथ्यते ।
आकिञ्चन्यं स्वमूर्च्छा वा सत्स्वथाऽन्यत्र वस्तुषु ॥७४३॥
तपो द्वादशधा ज्ञेयं बाह्या-ऽभ्यन्तरभेदतः ।
स्वशरीरगतं बाह्यमन्यद् योगक्रियागतम् ॥ ७४४ ॥

तथाच-

अनशनमौनोदर्यं वृत्तिसंक्षेपणं तथा ।
रसत्यागस्तनुक्लेशो लीनतेति बहिस्तपः ॥ ७४५ ॥

प्रायश्चित्तं वैयावृत्त्यं स्वाध्यायो विनयोऽपि च ।
व्युत्सर्गोऽथ शुभध्यानं षोढेत्याभ्यन्तरं तपः ॥ ७४६ ॥
क्षान्तिः सहिष्णुतारूपा मार्दवं मानवर्जनम् ।
आर्जवं प्राञ्जलत्वं यद् मुक्तिर्निर्लोभता पुनः ॥ ७४७ ॥
इत्येवं यतिधर्मस्य स्पष्टं भेदा दशाऽप्यमी ।
विवृताः, सर्वचारित्रमियता परिकीर्तितम् ॥ ॥ ७४८ ॥
तत् पुनर्देशचारित्रं यो द्वादशव्रतात्मकः ।
गृहिधर्मः क्रमात् त्वेष सिद्धिसौख्यविधायकः ॥ ७४९ ॥
अहिंसा सूनृता ऽस्तेय-ब्रह्मचर्या-ऽपरिग्रहान् ।
स्थूलत्वात् पालितान् पञ्चाऽणुव्रतानि जगुर्जिनाः ॥७५०॥
दिग्विरतिव्रतं भोगोपभोगपरिमाणकम् ।
अनर्थदण्डविरतिश्चैतद् गुणव्रतत्रयम् ॥ ७५१ ॥
सामायिकं च देशावकाशिकं पौषधं तथा ।
अतिथिसंविभागाख्यं शिक्षाव्रतचतुष्टयी ॥ ७५२ ॥
नामतः कीर्तितान्येवं व्रतानि द्वादशाऽपि हि ।
अथो विवरणं तेषां क्रमेणैव प्रचक्ष्यते ॥ ७५३ ॥
त्रसान् जीवान् प्रयत्नेन प्रायेण स्थावरानपि ।
आत्मवद् रक्षति गृही यत्राऽहिंसाव्रतं हि तत् ॥ ७५४ ॥
सर्वलोकविरुद्धं यत् कूटसाक्ष्यादिवर्जनम् ।
विमृश्य प्रोच्यते तथ्यं तद् भवेत् सूनृतव्रतम् ॥ ७५५ ॥
आहितं स्थापितं नष्टं पतितं विस्मृतं स्थितम् ।
अगृह्णतः परद्रव्यं तृतीयाणुव्रतं भवेत् ॥ ७५६ ॥
विभ्रमगह्वरं सुधियां परमोहैककारणम् ।
परकान्तानभिगमश्चतुर्थव्रतमुच्यते ॥ ७५७ ॥
क्षेत्रस्य वास्तुनः रूप्याऽऽकुप्ययोर्धन-धान्ययोः ।
चतुष्पद-द्विपदयोर्या संख्या सोऽपरिग्रहः ॥ ७५८ ॥
श्रीवीरमर्दनामीतिः कृता दिक्षु दशस्वपि ।

सीमा न लङ्घ्यते यत्र प्रथमं तद् गुणव्रतम् ॥ ७५९ ॥
निषिद्धाऽनन्तकायाद्यैः क्रियते यासु कर्मभिः ।
भोगो-पभोगयोः सङ्ख्या तद् द्वितीयं गुणव्रतम् ॥७६०॥
पापोपदेशोऽपध्यानं हिंसोपकरणार्पणम् ।
प्रमादाचरणं चाऽपि त्यज्यतेऽन्त्यगुणव्रते ॥ ७६१ ॥
मनो-वाक्-कायसावद्यवर्जितैर्यो विधीयते ।
मुहूर्त्तं समताभावस्तत् स्यात् सामायिकव्रतम् ॥७६२॥
दिग्व्रते या कृता मार्गसङ्ख्या सा सर्वदा पुनः ।
दिने रात्रौ च संक्षेप्या व्रते देशावकाशिके ॥ ७६३ ॥
चतुर्थ्यां चतुष्पर्व्यामस्नानं ब्रह्मचारिता ।
कुव्यापारनिषेधश्च यत्र तत् पौषधव्रतम् ॥ ७६४ ॥
भावाच्चतुर्विधाहारो वस्त्रं पात्रमुपाश्रयः ।
अतिथिभ्यो दीयते यत् तुर्यं शिक्षाव्रतं हि तत् ॥ ७६५ ॥
एवं व्रतस्थः सद्भक्त्या सप्तक्षेत्र्यां धनं वपन् ।
दीनादौ च दयापूर्वं महाश्रावकतां व्रजेत् ॥ ७६६ ॥
धर्मैर्निरतिचारैः सत्सम्यक्त्वालङ्कृतैरमैः ।
गृहिधर्मोऽपि मोक्षाय भवेदन्तर्भवाष्टकम् ॥ ७६७ ॥
इत्थं द्विधाऽपि चारित्ररूपं शीलमुदाहृतम् ।
अधुना लोकविख्यातं ब्रह्मरूपं निगद्यते ॥ ७६८ ॥
नारीणां च नराणां चाऽन्यकान्तासक्तिवर्जनम् ।
गृहिणां शीलमाख्यातं देवानामपि दुर्लभम् ॥ ७६९ ॥
विषयव्याकुलैः शीलं खण्डितं मनसाऽपि यैः ।
ते यान्ति नरकं घोरं यथा मणिरथो नृपः ॥ ७७० ॥
सती मदनरेखेव पालयत्यमलं तु तत् ।
यः स धन्येषु रेखाप्तो भवेत् सुगतिभाजनम् ॥ ७७१ ॥
एतयोश्चरितं चारु चारित्रमतिसम्पदे ।
ज्ञानैर्विपश्यतः किञ्चिद् भविष्यदपि रूप्यते ॥ ७७२ ॥

यतः–
जीवघातादलीकोक्तनात् परद्रव्यापहारतः ।
परस्त्रीकामनेनापि व्रजन्ति नरकं नराः ॥ ७८६ ॥
तद् महाराज ! संतोषं कुरु मुञ्च कदाग्रहम् ।
भोगतृष्णा हि भोगाद् न याति प्रत्युत वर्धते ॥ ७८७ ॥
इत्यादि गदितं तस्या दूती राज्ञे न्यवेदयत् ।
अनिष्टपक्षस्तथाप्येष विशेषोपक्रमोऽभवत् ॥ ७८८ ॥
नोपदेशजलैः शाम्यत्यग्निस्फुलिङ्गानुवत् ।
विवेकवाडिवेनैव शाम्यति स्मरपावकः ॥ ७८९ ॥
स दध्यौ निस्त्रपो नैषा युगबाहौ हि जीवति ।
अन्यमिच्छति तद् हत्वा तं गृह्णामि बलादिमाम् ॥ ७९० ॥
इति निश्चित्य स भ्रातुर्मिषोच्छिद्राणि वीक्षते ।
विवेकबन्धुमुक्तानां काममोहविडम्बना ॥ ७९१ ॥
अन्यदा चन्द्रमाः स्वप्ने दृष्टो मदनरेखया ।
भर्त्रे शिष्टश्च सोऽप्याख्यच्चन्द्राभसुतसंभवम् ॥ ७९२ ॥
तस्या गर्भानुभावेन तृतीये मासि दोहदः ।
जज्ञे यदि जिनेन्द्राणां करोमि विविधार्चनम् ॥ ७९३ ॥
अर्हतां च कथां नित्यं शृणोमीति यथेप्सितम् ।
संपूर्णदोहदा गर्भं सुखेनैवोद्वहत्यसौ ॥ ७९४ ॥
अथ मल्लीरदश्चूतमञ्जरीकेसरो वने ।
पलाशपुष्पनखरो वसन्तहरिरागतः ॥ ७९५ ॥
पुष्पन्ति तरुणीश्लिष्टा यस्मिन् कुरबकद्रुमाः ।
विकासं यान्त्यशोकास्तु वधूपादप्रहारतः ॥ ७९६ ॥
मृगाक्षीसीधुगण्डूषैः पुष्प्यन्ति बकुला अपि ।
चम्पकास्तु मधुराणि सुगन्धजलदोहदैः ॥ ७९७ ॥
सुभ्रूकटाक्षिताः सद्यस्तिलका विकसन्त्यरम् ।
श्रुत्वा च पञ्चमोद्गारं पुष्प्यन्ति विरहद्रुमाः ॥ ७९८ ॥

स्पर्शादिविषयैरेवं क्रमादेकेन्द्रिया अपि ।
क्रियन्ते तत्र का वार्ता पञ्चेन्द्रियविमोहने ? ॥ ७९९ ॥
वर्णोज्ज्वलेऽप्यगन्धत्वात् कर्णिकारे न रेमिरे ।
भृङ्गा रूपेण किं छेका रज्यन्ते ह्यान्तरैर्गुणैः ? ॥ ८०० ॥
भृशं कुसुमिता यत्र पुन्नागमिव मल्लिका ।
पाटला-काञ्चनाराश्च मुचकुन्दोऽपि नार्हति ॥ ८०१ ॥
एला-लवङ्ग-कङ्कोल-द्राक्षा-खर्जूरिकादयः ।
कदली-नारङ्गीमुख्या वृक्षा यत्राऽधिकश्रियः ॥ ८०२ ॥
यत्र स्वयमपि स्मेरस्मरोन्मत्त इव ध्रुवम् ।
हसतीवोज्ज्वलैः पुष्पैः कूजतीव पिकस्वरैः ॥ ८०३ ॥
गायतीवाऽलिझङ्कारैर्नृत्यतीवाग्रपल्लवैः ।
नमतीव द्रुशाखाभिः पठतीव शुकारवैः ॥ ८०४ ॥
तस्मिन् वसन्ते गत्वैवं युगबाहुः प्रियायुतः ।
ययौ क्रीडार्थमुद्यानं पश्यन् नागरचर्चरीः ॥ ८०५ ॥
जलक्रीडान्दोलनाद्यैः स्वादुपानाऽशनादिभिः ।
स्वच्छन्दस्य युवराजस्य दिनं क्षण इवाऽभवत् ॥ ८०६ ॥
सायं तत्रैव कदलीगृहे [illegible] निर्भरः ।
परिवारस्तु [illegible] कोऽप्यगात् [illegible] स्थितः ॥ ८०७ ॥
अथो मणिरथो दुष्टो [illegible] ।
युगबाहुरयं स्वल्पपरिवारो वने निशा ॥ ८०८ ॥
ततः खड्गकरो गत्वा वनं [illegible] ।
कुत्राऽस्ते युगबाहुर्भोः ! [illegible] कदलीगृह ! ॥ ८०९ ॥
वने मद्भ्रातरं कोऽपि वधुः [illegible] ।
[illegible] ॥ ८१० ॥
मर्मघ्नं [illegible] युगबाहुः [illegible] ।
[illegible] ॥ ८११ ॥

१ [illegible]

ततः प्रस्थातुमारेभे युगबाहुः, पिता गुरुः ।
ज्येष्ठो भ्राता प्रभुश्चानुल्लङ्घ्याज्ञा इति चिन्तयन् ॥८१२॥
ततः पापधिया राज्ञाऽवगणय्याऽयशोभयम् ।
हतः स्कन्धेऽसिना भ्राता मूर्छन् भुवि पपात च ॥८१३॥
अहो ! अक्षत्रमक्षत्रमित्थं मदनरेखया ।
कूजितं धाविताश्चाशु खड्गोद्यतकरा नराः ॥ ८१४ ॥
किमेतदिति जल्पन्तः प्रोक्ता मणिरथेन भोः ! ।
मा बिभीत प्रमादेन करात् खड्गो ममाऽपतत् ॥ ८१५ ॥
ततो यथास्थितं ज्ञात्वा नरैर्मणिरथो बलात् ।
पुरं नीतो द्रुतं चन्द्रयशसस्तन्निवेदितम् ॥ ८१६ ॥
सोऽपि हाहारवं कुर्वन् वैद्यानादाय जग्मिवान् ।
उद्यानं स्वपितुर्यत्नाद् व्रणकर्माद्यकारयत् ॥ ८१७ ॥
क्षणेनाऽस्य स्थिता वाचा नेत्रयुग्मं निमीलितम् ।
अङ्गं बभूव निश्चेष्टं पाण्डुरं रक्तनिर्गमात् ॥ ८१८ ॥
ज्ञात्वा मदनरेखाऽथ भर्तुः प्राणान्तिकां दशाम् ।
तस्य कर्णान्तिके स्थित्वा जगादेति मृदुस्वरम् ॥ ८१९ ॥
अहो ! महानुभाव ! त्वमधुनाऽवहितो भव ।
इयं सा धीर ! वेला ते सुभटत्वस्य सम्प्रति ॥ ८२० ॥
खेदं मनसि मा कार्षीर्मनागपि मयैव यत् ।
निजकर्मपरिणामोऽपराध्यति न चाऽपरः ॥ ८२१ ॥
(यत उच्यते-
यद् येन विहितं कर्म भवेऽन्यस्मिन्निहाऽपि वा ।
वेदितव्यं हि तत्तेन निमित्तं हि परो भवेत् ॥ ८२२ ॥
अतोऽधिसह तत् सम्यग् यदि दुःखमधुना परम् ।
अथाऽपि तस्य नो किञ्चित् परलोकस्तु हानये ॥ ८२३ ॥
क्षमाण सर्वराधेयं कायेन मनसा गिरा ।
यत् कृतं दुष्कृतं किञ्चित् तत् सर्वं गर्ह सम्प्रति ८२४ ॥

जीवघाता-ऽनृता-ऽदत्त-मैथुना-ऽऽरम्भवर्जनम् ।
त्रिविधं त्रिविधेनाऽपि प्रतिपद्यस्व भावतः ॥ ८३८ ॥
अष्टादशानां त्वं पापस्थानकानां प्रतिक्रमम् ।
कुरुष्वाऽनुसर स्वान्ते परमेष्ठिनमस्क्रियाम् ॥ ८३९ ॥
ऋषभादींस्तीर्थकरान्नमस्य निखिलानपि ।
भरतै-रावत-विदेहाऽर्हतोऽपि नमस्कुरु ॥ ८४० ॥
तीर्थकृद्भ्यो नमस्कारो देहभाजां भवच्छिदे ।
भवति क्रियमाणः सन् बोधिलाभाय चोच्चकैः ॥ ८४१ ॥
सिद्धेभ्यश्च नमस्कारो भगवद्भ्यो विधीयताम् ।
कर्मैधोऽदाहि यैर्ध्यानाग्निना भवसहस्रजम् ॥ ८४२ ॥
आचार्येभ्यः पञ्चविधाचारेभ्यश्च नमस्कुरु ।
यैर्धार्यते प्रवचनं भवच्छेदसदोद्यतैः ॥ ८४३ ॥
श्रुतं बिभ्रति ये सर्वं शिष्येभ्यो व्याहरन्ति च ।
तेभ्यो नम महात्मभ्य उपाध्यायेभ्य उच्चकैः ८४४
शीलव्रतसनाथेभ्यः साधुभ्यश्च नमस्कुरु ।
क्षमामण्डनगाः सिद्धिविद्यां संसाधयन्ति ये ॥ ८४५ ॥
इत्थं पञ्चनमस्कारसमं यज्जीवितं व्रजेत् ।
न याति यद्यसौ मोक्षं ध्रुवं वैमानिको भवेत् ॥ ८४६ ॥
सावद्यं योगमुपधिं बाह्यं चाऽभ्यन्तरं तथा ।
यावज्जीवं त्रिविधेन त्रिविधं व्युत्सृजाऽधुना ॥ ८४७ ॥
चतुर्विधाहारमपि यावज्जीवं परित्यज ।
उच्छ्वासे चरमे देहमपि व्युत्सृज सत्तम ! ॥ ८४८ ॥
धन-स्वजन-गेहादौ ममत्वं मुञ्च कोविद ! ।
सर्वं विपद्यते प्रान्ते धर्म एकस्तु निश्चलः ॥ ८४९ ॥
दुष्कर्मगर्हणां जन्तुक्षामणां भावनामथ ।
चतुःशरणं च नमस्कारश्चाऽनशनं तथा ॥ ८५० ॥

१ क्रियां । २ प्रणम । ३ क्षमा क्षान्तिरेव मण्डनं तद्गच्छन्तीति

इत्थमाराधनां षोढा विधाप्य दयितं निजम् ।
पुनर्मदनरेखैवं धीरयामास धीरधीः ॥ ८५१ ॥
विभाव्यैतद् महाभाग ! विचिन्त्य नरकव्यथाम् ।
सर्वत्राऽप्रतिबद्धः सन्नेतद् दुःखं सह क्षणम् ॥ ८५२ ॥
नरत्वं जिनधर्मादिसामग्री दुर्लभा पुनः ।
समचित्तैः क्षणं भूत्वा तदस्या गृह्यतां फलम् ॥ ८५३ ॥
इति वाक्यामृतैस्तस्या विध्यातः क्रोधपावकः ।
हृष्टो बद्ध्वाऽञ्जलिं शीर्षे स सर्वं प्रतिपन्नवान् ॥ ८५४॥
शुभध्यानो विपन्नोऽथ ब्रह्मलोके सुरोऽभवत् ।
ततः क्रन्दितुमारेभे दुःखी चन्द्रयशा भृशम् ॥ ८५५ ॥
दध्यौ मदनरेखाऽपि मन्दभाग्या हताऽस्मि हा ! ।
ईदृक्पुरुषरत्नस्याऽनर्थमूलं बभूव या ॥ ८५६ ॥
धिग् मे रूपमिदं दीपकलिकेव परन्तपम् ।
यत्र यान्ति पतङ्गत्वं गुरूणामपि दृष्टयः ॥ ८५७ ॥
मन्निमित्तं हतो येन निजभ्राता स पापकृत् ।
ग्रहीष्यत्येव मां तस्मात् स्थातुमत्र न युज्यते ॥ ८५८ ॥
तद् गत्वा क्वचिदन्यत्र पौरुषं कार्यमाश्रये ।
अन्यथा पुत्रमप्येष मम पापो हनिष्यति ॥ ८५९ ॥
मन्त्रयित्वेति सा पुत्रे शोकार्त्ते निरगात् ततः ।
निशीथे दिशि पूर्वस्यां गच्छन्त्याप महाटवीम् ॥ ८६० ॥
गता रात्रिर्द्वितीयेऽह्नि प्राप्य मध्यन्दिने सरः ।
चक्रे वनफलैस्तत्र प्राणवृत्तिं जलं पपौ ॥ ८६१ ॥
मत्याख्यायाऽथ साकारं भक्तमध्वश्रमार्दिता ।
खेदच्छेदार्थमेकस्मिन् गुप्राप कदलीगृहे ॥ ८६२ ॥
आगता रजनी तस्यां व्याघ्र सिंह-शिवारवैः ।
उत्त्रस्ता सा नमस्कारं भूयो भूयोऽप्यचिन्तयत् ॥८६३॥

१ [illegible]।

अर्धरात्रेऽथ तत्रैवाऽतीव्रजातोदरव्यथा ।
कृच्छ्रेण सुषुवे पुत्रं सर्वलक्षणसंयुतम् ॥ ८६४ ॥
मातः कम्बलरत्नेन वेष्टयित्वा शिशुं करे ।
श्रीयुगबाहुनामाऽङ्कां तस्य प्रक्षिप्य मुद्रिकाम् ॥ ८६५ ॥
यया सरसि चीराणि प्रक्षाल्य स्नातुमग्रतः ।
प्रविष्टाऽऽदाय सा नीरहस्तिनोल्लालिताऽम्बरे ॥८६६॥
(युग्मम्)
अथ नन्दीश्वरद्वीपप्रस्थितः खेचरो युवा ।
पतन्तीमम्बराद् राज्ञीं जगृहे रूपमोहितः ॥ ८६७ ॥
रुदती करुणं नीता वैताढ्यं तेन साऽवदत् ।
भो महासत्त्व ! यामिन्यां प्रसूताऽहं सुतं वने ॥ ८६८ ॥
तं कदलीगृहे मुक्त्वा प्रविष्टाऽहं सरोवरे ।
तत्रोत्क्षिप्ता जलेभेन पतन्ती जगृहे त्वया ॥ ८६९ ॥
ततो बालः स केनाऽपि श्वापदेन हनिष्यते ।
आहाररहितः किं वा स्वयमेव विपत्स्यते ॥ ८७० ॥
तद् ममापत्यदानेन प्रसादं कुरु सदय ! ।
स इहाऽऽनीयतां किं वा तत्र मां नय सत्वरम् ॥८७१॥
प्राह विद्याधरो भद्रे ! भर्तारं प्रतिपद्यसे ।
यदि मां तद् सदादेशकारी तव भवाम्यहम् ॥ ८७२ ॥
अन्यच्च—
वैताढ्यस्योत्तरश्रेणिस्वामी रत्नावहे पुरे ।
मणिचूडाऽभिधो राजा तत्पुत्रोऽहं मणिप्रभः ॥ ८७३ ॥
निर्विण्णः कामभोगानां राज्ये संस्थाप्य मत्पिता ।
मणिचूडोऽग्रहीद् दीक्षां चारणश्रमणान्तिके ॥ ८७४ ॥
क्रमेण विहरन्नागाद् तत्राऽसौ गतवासरे ।
गतश्च साम्प्रतं नन्दीश्वरे चैत्यानि वन्दितुम् ॥ ८७५ ॥
तमद्य वीक्षितुं भद्रे ! प्रगता त्वं मयेक्षिता ।

१ जलहस्तिना ।

इत्थमाराधनां पोढा विधाप्य दयितं निजम् ।
पुनर्मदनरेखैवं धीरयामास धीरधीः ॥ ८५१ ॥
विभाव्यैतद् महाभाग ! विचिन्त्य नरकव्यथाम् ।
सर्वत्राऽप्रतिबद्धः सन्नेतद् दुःखं सह क्षणम् ॥ ८५२ ॥
नरत्वं जिनधर्मादिसामग्री दुर्लभा पुनः ।
समचित्तः क्षणं भूत्वा तदस्या गृह्यतां फलम् ॥ ८५३ ॥
इति वाक्यामृतैस्तस्या विध्यातः क्रोधपावकः ।
दृष्टौ बद्ध्वाऽञ्जलिं शीर्षे स सर्वं प्रतिपन्नवान् ॥ ८५४ ॥
शुभध्यानो विपद्याऽथ ब्रह्मलोके सुरोऽभवत् ।
ततः क्रन्दितुमारेभे दुःखी चन्द्रयशा भृशम् ॥ ८५५ ॥
दध्यौ मदनरेखाऽपि मन्दभाग्या हताऽस्मि हा ! ।
ईदृग्पुरुषरत्नस्याऽनर्थमूलं बभूव या ॥ ८५६ ॥
धिग् मे रूपमिदं दीपकलिकेव परन्तपम् ।
यत्र यान्ति पतङ्गत्वं गुरूणामपि दृष्टयः ॥ ८५७ ॥
मन्निमित्तं हतो येन निजभ्राता स पापकृत् ।
प्रर्षिष्यत्येव मां तस्मात् स्थातुमत्र न युज्यते ॥ ८५८ ॥
तद् गत्वा कचिदन्यत्र पौरुष्यं कार्यमाश्रये ।
अन्यथा पुत्रमप्येष मम पापो हनिष्यति ॥ ८५९ ॥
मन्त्रयित्वेति सा पुत्रे शोकार्त्ता निरगात् ततः ।
निशीथे दिशि पूर्वस्यां गच्छन्त्याप महाटवीम् ॥ ८६० ॥
गता रात्रिर्द्वितीयेऽह्नि प्राप्य मध्यन्दिने सरः ।
चक्रे वनफलैस्तत्र प्राणवृत्तिं जलं पपौ ॥ ८६१ ॥
मत्वाऽप्यपायाऽथ साकारं भक्तमध्वश्रमार्दिता ।
खेदच्छेदार्थमेकस्मिन् सुष्वाप कदलीगृहे ॥ ८६२ ॥
आगता रजनी तस्यां श्वापद सिंह-शिवारवैः ।
उत्त्रस्ता सा नमस्कारं भूयो भूयोऽप्यचिन्तयत् ॥ ८६३ ॥

१ पारत्रिकम् ।

अर्धरात्रेऽथ तत्रैवाऽस्तीत्रजातोदरव्यथा ।
कृच्छ्रेण सुषुवे पुत्रं सर्वलक्षणसंयुतम् ॥ ८६४ ॥
प्रातः कम्बलरत्नेन वेष्टयित्वा निशुं करे ।
श्रीयुगबाहुनामाऽङ्कां तस्य प्रक्षिप्य मुद्रिकाम् ॥ ८६५ ॥
यया सरसि चीराणि प्रक्षाल्य स्नातुमग्रगः ।
प्रविष्टाऽऽदाय सा नीरहस्तिनोल्लालिताऽम्बरे ॥८६६॥
(युग्मम्)

अथ नन्दीश्वरद्वीपप्रस्थितः खेचरो युवा ।
पतन्तीमम्बराद् राज्ञी जगृहे रूपमोहितः ॥ ८६७ ॥
रुदती करुणं नीता वैताढ्यं तेन साऽवदत् ।
भो महासत्त्व ! यामिन्यां प्रसूताऽहं सुतं वने ॥ ८६८ ॥
तं कदलीगृहे मुक्त्वा प्रविष्टाऽहं सरोवरे ।
तत्रोत्क्षिप्ता जलेभेन पतन्ती जगृहे त्वया ॥ ८६९ ॥
ततो बालः स केनाऽपि श्वापदेन हनिष्यते ।
आहाररहितः किं वा स्वयमेव विपत्स्यते ॥ ८७० ॥
तद् ममापत्यदानेन प्रसादं कुरु सत्त्व ! ।
स इहाऽऽनीयतां किं वा तत्र मां नय सत्वरम् ॥८७१॥
प्राह विद्याधरो भद्रे ! भर्तारं प्रतिपद्यसे ।
यदि मां तद् सदादेशकारी तव भवाम्यहम् ॥ ८७२ ॥
अन्यच—
वैताढ्यवैषयर्थेणिस्वामी रत्नावह पुरे ।
मणिचूडाऽभिधो राजा तत्पुत्रोऽहं मणिप्रभः ॥ ८७३ ॥
निर्विण्णः कामभोगानां राज्ये संस्थाप्य मन्पिता ।
मणिचूडोऽग्रहीद् दीक्षां चारणश्रमणान्तिके ॥ ८७४ ॥
क्रमेण विहरन्नागात् तत्राऽसौ गतवासरे ।
गतश्च साम्प्रतं नन्दीश्वरे चैत्यानि वन्दितुम् ॥ ८७५ ॥
तमथ वीक्षितुं भद्रे ! प्रजना हवं यथेप्सिता ।

1 अवधारितम् ।

तद् भव स्वामिनी सर्वखेचरीणां प्रपद्य माम् ॥ ८७६ ॥
अन्यच्च स तनूजस्ते तुरङ्गापहृतेन हि ।
मिथिलापतिना पद्मरथेन ददृशे वने ॥ ८७७ ॥
आदाय पुष्पमालायाः स्वप्रियायाः समर्पितः ।
पाल्यमानः सुतत्वेन तथा तिष्ठत्यसौ सुखी ८७८ ॥
प्रज्ञप्तिविद्यया ज्ञातं मयैतन्नाऽन्यथा भवेत् ।
तत् प्रसन्नमना भूत्वा मम राज्यमलङ्कुरु ॥ ८७९ ॥
तच्छ्रुत्वा चिन्तितं राज्ञ्या ममाऽहो ! कर्म कीदृशम् [1] ।
अन्याऽन्यव्यसनश्रेणी यद् ममैषा पुरः स्थिता ॥ ८८० ॥
तावच्छीलस्य रक्षार्थमियद् दूरं समागमम् ।
तस्य भङ्गस्तथैवाऽयमिहाऽपि समुपस्थितः ॥ ८८१ ॥
तन्मया नियतं तावद् रक्षितव्यं सतीव्रतम् ।
अयं च मस्तानङ्गमपीलिप्ताक्षरक्रमः ॥ ८८२ ॥
ततो न गणयेत् पापं न चाऽपि वैचनीयताम् ।
न लज्जां न कुलावद्यं विचारविकलो नरः ॥ ८८३ ॥
व्याक्षेपः कोऽपि तद् युक्तो नोपायोऽस्त्यपरः पुनः ।
अशुभस्योच्यते कालहरणं कोविदैर्यतः ॥ ८८४ ॥
इति संकल्प्य साऽजल्पदहो ! नन्दीश्वरे जिनान् ।
तावद् दर्शय मे पश्चात् करिष्ये खलु ते प्रियम् ॥८८५॥
ततस्तुष्टेन तेनाऽसौ नीता नन्दीश्वरे क्षणात् ।
तत्र शाश्वतचैत्यानि सन्ति तेषां त्वियं स्थितिः ॥८८६॥
चत्वारोऽञ्जनशैलेषु दधिमुख्येषु षोडश ।
द्वात्रिंशच्च रतिकराऽभिधानेषु जिनालयाः ॥ ८८७ ॥
योजनानां शतं दीर्घाः पञ्चाशद् विस्तृताश्च ते ।
द्विसप्तत्युच्छ्रिताः सर्वे द्विपञ्चाशद् भवन्त्यमी ॥ ८८८ ॥
विमानादवतीर्याऽथ तत्र ताभ्यां यथाविधि ।

---

[1] निन्दनीयताम् ।

मपूज्य वन्दिता भवत्या प्रतिमाः शाश्वतार्हताम् ॥ ८८९ ॥
ऋषभश्चन्द्राननश्च वारिषेणाभिधस्तथा ।
वर्धमानश्च चत्वारः शाश्वता जिनपुङ्गवाः ॥ ८९० ॥
सद्वन्दनावसाने च मणिचूडं मुनीश्वरम् ।
नमस्कृत्य यथौचित्यमुभावपि निषीदतः ॥ ८९१ ॥
ज्ञात्वा मदनरेखाया ज्ञानी व्यतिकरं मुनिः ।
सद्धर्मदेशनापूर्वं मणिप्रभमबोधयत् ॥ ८९२ ॥
क्षमयित्वा ततो राज्ञी भणिता खेचरेण मे ।
अद्यप्रभृति यामिंस्त्वमधुना किं करोमि ते ? ॥ ८९३ ॥
राज्ञ्याऽभाणि कृतं सर्वं त्वयैतत्तीर्थदर्शनात् ।
पृष्टश्च स मुनिः पुत्रप्रवृत्तिमिति शंसति ॥ ८९४ ॥
प्रागास्तां राजपुत्रौ द्वौ देवौ राजसुतौ सुरौ ।
तयोरेकः पद्मरथो द्वितीयस्ते सुतोऽभवत् ॥ ८९५ ॥
तेन पद्मरथेनाऽश्वापहृतेन तवात्मजः ।
गृहीत्वा पुष्पमालायाः स्वप्रियायाः समर्पितः ॥ ८९६ ॥
तुष्टः पूर्वभवस्नेहाद् मिथिलायां महोत्सवम् ।
राजा पद्मरथोऽकार्षीत्, पुत्रस्तत्राऽस्ति ते सुखी ॥ ८९७ ॥
एवंवाचि मुनौ व्योम्नि जितसूर-शशिप्रभम् ।
रत्नौघनिर्मितं मुक्तादामशोभिलसद्ध्वजम् ॥ ८९८ ॥
किङ्किणीध्वानमुखरमुच्छलत्तूर्यनिःस्वनम् ।
विमानमाययावेकं देवैः कृतजयारवम् ॥ ८९९ ॥
(युग्मम्)
ततो विनिर्ययौ देवस्तेजःप्रसरभासुरः ।
गीयमानगुणो देवस्त्रीभिः प्रवरभूषणः ॥ ९०० ॥
दृष्ट्वा मदनरेखायाः स च तिस्रः प्रदक्षिणाः ।
निपत्य पादयोः पश्चाद् मुनिं नत्वा निषण्णवान् ॥ ९०१ ॥

---

१ भगिनी । २ एवमभिधं वाग् वाणी यस्य तस्मिन् ।

असंबद्धमिदं दृष्ट्वा तमुवाच मणिप्रभः ।
देवानामपि यद्येषा नीतिस्तद् ब्रूमहेऽत्र किम् ? ॥९०२॥
चतुर्ज्ञानधरं चारुचारित्रं मुनिपुङ्गवम् ।
हित्वा त्वया प्रणामः प्राक् स्त्रीमात्रस्य कथं कृतः ? ॥९०३
अथ यावत् सुरः किञ्चिद् वक्ति तावद् मुनिर्जगौ ।
मा मैवं ब्रूहि नैवाऽयमुपालम्भं सुरोऽर्हति ॥९०४॥
यतो मणिरथो राजा युगबाहुं सहोदरम् ।
लुब्धो मदनरेखायास्तत्प्रियाया जघान तम् ॥ ९०५ ॥
मृत्युकाले ततो भर्ता वाक्यैर्निपुणकोमलैः ।
तथाऽनुशिष्टो जैनेन्द्रं धर्मं च ग्राहितस्तया ॥९०६॥
यथाऽभूत् पञ्चमे कल्पे इन्द्रसामानिकः सुरः ।
स चायमागतः पूर्वं ववन्दे प्रमदामिमाम् ॥९०७॥
धर्माचार्या ध्रुवं धर्मदानादियमपुष्य हि ।
प्रणामैः कोटिशोऽप्यस्यास्तत् स्यादेषोऽनृणः कथम् ?॥९०८॥
यो येन स्थाप्यते धर्मे यतिना गृहिणाऽपि वा ।
स एव तस्य सद्धर्मदानाद् धर्मगुरुर्भवेत् ॥ ९०९॥
किञ्च–
सम्यक्त्वं ददता दत्तं शिवसौख्यं सनातनम् ।
एतद्दानोपकारस्योपकारः कोऽपि नो समः ॥९१०॥
इत्यादौ मुनिनाऽऽख्याते जिनधर्मस्य भावयन् ।
सामर्थ्यमद्भुतं विद्याधरः क्षमयतेऽमरम् ॥ ९११ ॥
राज्ञीं प्राह सुरो भद्रे ! किं तवेष्टं करोम्यहम् ।
साऽप्याह तत्त्वतो यूयं नेष्टं कर्तुं मम क्षमाः ॥९१२॥
यतो जन्म-जरा-मृत्यु-रोग-शोकादिवर्जितम् ।
निरुपाधि ध्रुवं मोक्षसौख्यमेव मम प्रियम् ॥९१३॥
तथापि नय मां शीघ्रं मिथिलायां सुरोत्तम ! ।
तत्र पुत्रमुखं वीक्ष्य यतिष्ये धर्मकर्मणि ॥९१४॥

ततः सा तत्क्षणात् निन्ये गुरुणा मिथिलापुरीम् ।
यत्राऽभूद् मल्लिनाथस्य जन्म दीक्षा च केवलम् ॥९१५॥
अतः सर्वार्थपुण्याऽर्हच्चैत्येषु प्रथमं गतौ ।
दृष्ट्वा साध्वीरथासन्नोपाश्रये तौ प्रणेमतुः ॥ ९१६ ॥
साध्वीभिः कथितो धर्मो यल्लब्ध्वा मानुषं भवम् ।
धर्मा-ऽधर्मफले ज्ञात्वा धर्मे कार्यः सदोद्यमः ९१७ ॥
इत्यादिदेशनाप्रान्ते गुरुः प्रोवाच सुन्दरि ! ।
एहि राजकुलं यावो दर्शये तनयं तव ९१८
साऽब्रवीदधुनाऽलं मे स्नेहेन भवहेतुना ! ।
संसारे भ्रमतां जातः को नु बन्धुः परोऽपि वा ? ॥९१९॥
एतासामेव साध्वीनां चरणाः शरणं मम ।
इत्युक्ते त्रिदशः साध्वीस्तां च नत्वा गतो दिवम् ॥९२०॥
दीक्षां मदनरेखाऽपि साध्वीनामन्तिकेऽग्रहीत् ।
संजातसुव्रतानामा कुरुते दुष्करं तपः ॥ ९२१ ॥
प्रभावात् तस्य बालस्य नताः सर्वेऽपि पार्थिवाः ।
राज्ञा पद्मरथस्तेन नमिनामाऽस्य निर्ममे ॥ ९२२ ॥
धात्रीणां लालनाद् वृद्धिं गतोऽसौ समये कलाम् ।
वृद्धानां यौवनस्थोऽभूत् श्वेतपक्षशशाङ्कवत् ॥ ९२३ ॥
पित्रा सुकुलजातानां रूपेणाऽतिसुरश्रियाम् ।
अष्टोत्तरसहस्रस्य कन्यानां ग्राहितः करम् ॥ ९२४ ॥
अथो पद्मरथो योग्यं ज्ञात्वा राज्ये नमिं नृपः ।
न्यस्य स्वं व्रतमादाय क्षीणकर्मा गतः शिवम् ॥ ९२५ ॥
नमिर्नमितभूपालमौलिर्लालितशासनः ।
उन्नतिं स तथा प्राप यथा शक्रसमोऽभवत् ॥ ९२६ ॥
इतश्च यस्यां सोदर्यं दारार्थं मणिरथोऽवधीत् ।

१ [illegible] । २ [illegible] ।
३ [illegible] ।

ततः सा तत् क्षणाद् निन्ये सुरेण मिथिलापुरीम् ।
यत्राऽभूद् मल्लिनाथस्य जन्म दीक्षा च केवलम् ॥९१५॥
अतः सर्वार्थपूज्याऽर्हच्चैत्येषु प्रथमं गतौ ।
इष्ट्वा साध्वीरथासन्नोपाश्रये तौ प्रणेमतुः ॥ ९१६ ॥
ताभिश्च कथितो धर्मो यल्लब्ध्वा मानुषं भवम् ।
धर्मा-ऽधर्मफलं ज्ञात्वा धर्मे कार्यः सदोद्यमः ९१७ ॥
इत्यादिदेशनाप्रान्ते सुरः प्रोवाच सुन्दरि ! ।
एहि राजकुलं यामो दर्शये तनयं तव ९१८
साऽप्यवोचदधुनाऽलं मे स्नेहेन भवहेतुना ? ।
संसारे भ्रमतां जातः को नु बन्धुः परोऽपि वा ? ॥९१९॥
एतासामेव साध्वीनां चरणाः शरणं मम ।
इत्युक्ते त्रिदशः साध्वीस्तां च नत्वा गतो दिवम् ॥९२०॥
दीक्षां मदनरेखाऽपि साध्वीनामन्तिकेऽग्रहीत् ।
संज्ञातसुव्रताह्वाना कुरुते दुष्करं तपः ॥ ९२१ ॥
प्रभावात् तस्य बालस्य नताः सर्वेऽपि पार्थिवाः ।
राजा पद्मरथस्तेन नमिनामाऽस्य निर्ममे ॥ ९२२ ॥
धात्रीणां लालनाद् वृद्धिं गतोऽसौ समये कलाम् ।
गृह्णानो यौवनस्थोऽभूत् श्वेतपक्षशशाङ्कवत् ॥ ९२३ ॥
पित्रा सुकुलजातानां रूपेणाऽतिसुरीश्रियाम् ।
अष्टोत्तरसहस्रस्य कन्यानां ग्राहितः करम् ॥ ९२४ ॥
अथो पद्मरथो योग्यं ज्ञात्वा राज्ये नमिं नृपः ।
न्यस्य स्वं शमसाम्राज्ये क्षीणकर्मा गतः शिवम् ॥ ९२५ ॥
नमिर्नमितभूपालमौलिमालायितक्रमः ।
उन्नतिं स तथा प्राप यथा शक्रसमोऽभवत् ॥ ९२६ ॥
इतश्च यस्यां सोदर्यं राज्ञो मणिरथोऽवधीत् ।

---

१ सुरीश्रिय देवीशोभामतिक्रान्तवतीनाम् । २ मालायितौ मालेवाचरितौ ।
आगरम् ।

असंबद्धमिदं दृष्ट्वा तमुवाच मणिप्रभः ।
देवानामपि यद्येषा नीतिस्तद् ब्रूमहेऽत्र किम् ? ॥१०२॥
चतुर्ज्ञानधरं चारुचारित्रं मुनिपुङ्गवम् ।
हित्वा त्वया प्रणामः प्राक् स्त्रीमात्रस्य कथं कृतः ? ॥१०३॥
अथ यावत् सुरः किञ्चिद् वक्ति तावद् मुनिर्जगौ ।
मा मैवं ब्रूहि नैराश्यमुपालम्भं सुरोऽर्हति ॥१०४॥
यतो मणिरथो राजा युगबाहुं सहोदरम् ।
लुब्धो मदनरेखायास्तत्प्रियाया जघान तम् ॥१०५॥
मृत्युकाले ततो भर्ता वाक्यैर्निपुणकोमलैः ।
तयाऽनुशिष्टो जैनेन्द्रं धर्मं च ग्राहितस्तया ॥१०६॥
यथाऽभूत् पञ्चमे कल्पे इन्द्रसामानिकः सुरः ।
स चायमागतः पूर्वं ववन्दे प्रमदामिमाम् ॥१०७॥
धर्माचार्या ध्रुवं धर्मदानादियममुष्य हि ।
प्रणामैः कोटिशोऽप्यस्यास्तत् स्यादेषोऽनृणः कथम् ? ॥१०८॥
यो येन स्थाप्यते धर्मे यतिना गृहिणाऽपि वा ।
स एव तस्य सद्धर्मदानाद् धर्मगुरुर्भवेत् ॥१०९॥
किञ्च-
सम्यक्त्वं ददता दत्तं शिवसौख्यं गतान्तरम् ।
एतद्दानोपकारस्योपकारः कोऽपि नो भवः ॥११०॥
इत्यादौ मुनिनाऽऽख्याते जिनधर्मस्य भावयन ।
साधर्म्यमद्भुतं विद्याधरः समपनेऽभ्रम् ॥१११॥
वार्ता भाह गुरो भद्रे ! किं मां ते कर्मोगदम् ।
मात्याह भवतो युवं नेतुं वर्तुं मम शपाः ॥११२॥
यतो जन्म-जरा मृत्यु-रोग शोकादिवर्जितम् ।
निर्वाति ध्रुवं श्रीमत्सर्वेशं मम निश्चय ॥११३॥
तथापि नय मां तीर्थं मिथिलायां मुनीश्वर ! ।
तत्र कुम्भं वीक्ष्य नन्दिनो धर्मदर्शन ॥११४॥

ततः सा तत्र क्षणाद् निन्ये सुरेण मिथिलापुरिम् ।
यत्राऽभूद् मल्लिनाथस्य जन्म दीक्षा च केवलम् ॥९१५॥
अतः सर्वार्थपुण्याऽर्हच्चैत्येषु प्रथमं गतौ ।
दृष्ट्वा साध्वीस्तथाऽऽसन्नोपाश्रये तौ प्रणेमतुः ॥ ९१६ ॥
ताभिश्च कथितो धर्मो यल्लब्ध्वा मानुषं भवम् ।
धर्मा-ऽधर्मफलं ज्ञात्वा धर्मे कार्यः सदोद्यमः ९१७ ॥
इत्यादिदेशनाप्रान्ते सुरः प्रोवाच सुन्दरि ! ।
एहि राजकुलं यामो दर्शये तनयं तव ९१८
साऽब्रवीदधुनाऽलं मे स्नेहेन भवहेतुना ! ।
संसारे भ्रमतां जातः को नु बन्धुः परोऽपि वा ! ॥९१९॥
एतासामेव साध्वीनां चरणाः शरणं मम ।
इत्युक्ते त्रिदशः साध्वीस्तां च नत्वा गतो दिवम् ॥९२०॥
दीक्षां मदनरेखाऽपि साध्वीनामन्तिकेऽग्रहीत् ।
संजातसुव्रतानाम्ना कुरुते दुष्करं तपः ॥ ९२१ ॥
प्रभावात् तस्य बालस्य नताः सर्वेऽपि पार्थिवाः ।
राजा पद्मरथस्तेन नमिनामाऽस्य निर्ममे ॥ ९२२ ॥
धात्रीणां लालनाद् वृद्धिं गतोऽसौ समये कलाम् ।
गृह्णानो यौवनस्थोऽभूत् श्वेतपक्षशशाङ्कवत् ॥ ९२३ ॥
पित्रा सुकुलजातानां रूपेणाऽतिसुरीश्रियाम्[1] ।
अष्टोत्तरसहस्रस्य कन्यानां ग्राहितः करम् ॥ ९२४ ॥
अथो पद्मरथो योग्यं ज्ञात्वा राज्ये नमिं नृपः ।
न्यस्य स्वं शमसाम्राज्ये क्षीणकर्मा गतः शिवम् ॥ ९२५ ॥
नमिर्नमितभूपालमौलिमालापित[2]क्रमः ।
उन्नतिं स तथा प्राप यथा शक्रसमोऽभवत् ॥ ९२६ ॥
इतश्च यस्यां सोदर्यं राज्ञी मणिरथोऽवधीत् ।

---

१ सुरश्रियं देवशोभामतिक्रान्तवतीनाम् । २ मालापितौ मालेवाचरितौ । भ्रातरम् ।

तस्यामेवाऽहिना दष्टो मृत्वा तुर्यावनौ गतः ॥ १२७ ॥
स्थापितो मन्त्रिसामन्तैर्युगबाहुसुतस्ततः ।
राज्ये चन्द्रयशाश्चन्द्रयशाः पालयते महीम् ॥ १२८ ॥
नमे राज्ञोऽन्यदा राज्यप्रधानो धवलः करी ।
आलानस्तम्भमुन्मूल्याऽचालीद् विन्ध्याटवीमभि ॥१२९॥
सुदर्शनपुरस्याऽसौ समीपे च व्रजन्निभः ।
मानुषैश्चन्द्रयशसो दृष्ट्वा राज्ञे निवेदितः ॥ १३० ॥
राजाऽप्यैरावताभं तमानयत् स्वपुरं बलात् ।
तज् ज्ञात्वा चारपुरुषैः कथितं नमिभूभुजः ॥ १३१ ॥
नमिना प्रहितो दूतः स गत्वोवाच यद् नमिः ।
याचते हस्तिनं स्वीयमथ चन्द्रयशा जगौ ॥ १३२॥
यदेवं याचते दूत ! तव स्वामी निजं गजम् ।
तत् कथं नाशृणोन्नीतिं यत् तस्यामिदमुच्यते ?॥१३३॥
न श्रीः कुलक्रमायाता शासने लिखिताऽपि वा ।
खड्गेनाऽऽक्रम्य भुञ्जीत वीरभोग्या वसुन्धरा ॥ १३४ ॥
इत्याद्युक्त्वा नृपो दूतमपमान्य व्यसर्जयत् ।
सोऽपि गत्वा नमेः सर्वं सविशेषं व्यजिज्ञपत् ॥ १३५ ॥
क्रुधितोऽथ नमिः सर्वबलेन चलितो द्रुतम् ।
भेरीमाह्वाननादेन सुदर्शनपुरोपरि ॥ १३६ ॥
सोऽभ्यागं तं नृपश्चन्द्रयशा अप्यभिषेणयन् ।
शकुनैर्वारितः किन्तु विज्ञ इति मन्त्रिभिः ॥ १३७ ॥
गोपुराणि पिधायास्थात् पुरे निष्ठ यथास्थितम् ।
पश्चात् ज्ञात्वा [illegible] सोऽपि राजा [illegible] ॥ १३८ ॥
नमिरित्थं ततो विष्वग् नगरं समवेष्टयत् ।
एष व्यतिकरो ज्ञातः कथञ्चित् सुव्रतार्यया ॥ १३९ ॥
चिन्तितं [illegible] ।

१ [illegible] ।

विधाय जनसम्मर्दं मा मयातामधोगतिम् ॥ ९४० ॥
इति साऽऽपृच्छ्य गणनीं सुसाध्वीपरिवारिता ।
सुदर्शनपुरेऽगच्छदार्या नमिनृपान्तिके ॥ ९४१ ॥
अभ्युत्थानं विधायाऽथ निवेश्य परमासने ।
सतया मदनरेखार्या वन्दिता नमिभूभुजा ॥ ९४२ ॥
राज्ञि भूमौ निविष्टेऽस्मिन्नशेषसुखकारिणीम् ।
विधाय देशनां साध्वी रहस्यमिदमब्रवीत् ॥ ९४३ ॥
राजन्नसारा राज्यश्रीर्भोगा निर्वाहदारुणाः ।
जीवघातेन दुःखान्ते निवासो नरके ध्रुवम् ॥ ९४४ ॥
तदेवं सति सङ्ग्रामान्निवर्तस्व दूरं ततः ।
अन्यच्च कीदृशो ज्येष्ठभ्रात्रा हि सह विग्रहः ? ॥ ९४५ ॥
विस्मयान्नमिराजेन पृष्टं कथमसौ मम ।
ज्येष्ठभ्राता ततः साध्व्याख्यातं सर्वं यथास्थितम् ? ॥ ९४६ ॥
प्रत्ययार्थं च कथिते ते मुद्रा-रत्नकम्बले ।
दर्शिते च नमेस्ते तु पृष्टया पुष्पमालया ॥ ९४७ ॥
तथाऽपि विरमेन्नैव यदा मानेन सा तदा ।
गता चन्द्रयशःपार्श्वेऽभिज्ञाता तेन सत्वरम् ॥ ९४८ ॥
अभ्युत्थायाऽऽसनं दत्त्वा नत्वा च स निविष्टवान् ।
अन्तःपुरपरीवारजनोऽप्येत्य ननाम ताम् ॥ ९४९ ॥
आर्ये ! किमेतदित्युग्रं व्रतं ते इति भूभुजा ।
पृष्टाऽसौ निजवृत्तान्तं यथावस्थितमाख्यत ! ॥ ९५० ॥
राज्ञाऽभाणि पुनः कुत्र सोऽधुना मे सहोदरः ।
आर्यया गदितं याचे येन त्वं रोधितो नृपः ! ॥ ९५१ ॥
ततो हर्षोत्फुल्लचन्द्रयशा द्राग् निर्गतो बहिः ।
दृष्टो नमिरपि ज्ञात्वा तस्य संमुखमाययौ ॥ ९५२ ॥
पतंश्च पादयोर्ज्येष्ठबन्धुनोत्थाप्य सस्वजे ।

परिलम्बमचारा ।

तथा यथैक्यं सौदर्यव्यञ्जनाय तयोरभूत् ॥ ९५३ ॥
यतो लक्षणशास्त्रेऽपि रूपे रूपमवेक्षतः ।
एकशेषः सरूपाणां भवत्येकत्वसिद्धये ॥ ९५४ ॥
महोत्सवेन नगरं प्रवेश्य नमिमग्रजः ।
उल्लसन्निर्मलस्नेहादश्रुपूर्णेक्षणोऽवदत् ॥ ९५५ ॥
पितुरेवं मृतिं दृष्ट्वा वत्स ! राज्ये रतिर्न मे ।
परं राज्यधराभावादियत्कालमहं स्थितः ॥ ९५६ ॥
निजबन्धुं विनाऽभीष्टसिद्धिर्भवति नो भुवि ।
इत्यादिवाक्यैः संबोध्य नमिं राज्येऽभ्यषिञ्चत ॥ ९५७ ॥
चन्द्रवत् परलोकस्योद्योताय प्राव्रजत् स्वयम् ।
प्रतापाक्रान्तभूभृत् तु नमिः सूर्य इवोदितः ॥ ९५८ ॥
तस्य राज्यद्वयं शास्तुः शक्त्या भक्त्या गुरौ जने ।
द्विधाधर्मप्रवीणस्याऽवतः कालो बहुर्ययौ ॥ ९५९ ॥
पाण्मासिकोऽन्यदा जज्ञे महादाहो नमेस्तनौ ।
तस्योपशान्तये राज्यः स्वयं घर्षन्ति चन्दनम् ॥ ९६० ॥
तद्बाहुवलयश्रेणिजणत्कारस्वनैर्नमेः[1] ।
कर्णाघातेन जायेत दाहार्तस्याऽरतिर्भृशम् ॥ ९६१ ॥
तदादेशात् ततो राज्यः कङ्कणान्युदतारयन् ।
क्रमेण यावदेकैकं मङ्गलाय करे दधुः ॥ ९६२ ॥
अथाऽपृच्छन् नृपो देव्यः किं न घर्षन्ति चन्दनम् ? ।
यन्नैष श्रूयते शब्दस्ततो मन्त्रिजनोऽब्रवीत् ॥ ९६३ ॥
देव्यः सर्वा अपि स्वामिन् ! घर्षन्त्यः सन्ति चन्दनम् ।
करे त्वेकैकवलयत्वेन न श्रूयते ध्वनिः ॥ ९६४ ॥
तत् श्रुत्वा जातसंवेगश्छिन्नमोहो नृपो हृदि ।
दध्यौ सर्वेऽप्यहो ! भूरिसंयोगा दुःखदायकाः ॥ ९६५ ॥
कङ्कणैर्भूरिभिर्दुःखं स्वल्पैः स्वल्पतरैः सुखम् ।

---

१ रणन।

यावदस्त्येव दृष्टान्तादेकाकित्वे महासुखम् ॥ ९६६ ॥
उच्यते च–
यथा यथा महत् तन्त्रं विस्तरश्च यथा यथा ।
तथा तथा महद् दुःखं सुखं तु न तथा तथा ॥ ९६७ ॥
क्लेशाय विस्तराः सर्वे संक्षेपास्तु सुखावहाः ।
परार्थं विस्तराः सर्वे त्यागमात्महितं विदुः ॥ ९६८ ॥
ततोऽसौ यदि मे दाहः प्रशाम्यति कथञ्चन ।
सर्वसङ्गं परित्यज्य तदेकाकी भवाम्यहम् ॥ ९६९ ॥
चिन्तयन्निति सुप्तोऽसौ निशान्ते मन्दरोपरि ।
स्वप्ने श्वेतगजारूढं पश्यत्यात्मानमुच्चकैः ॥ ९७० ॥
शङ्खतूर्यरवेणाऽथ प्रतिबुद्धो निरामयः ।
हृष्टो दध्यावहो ! स्वप्नः प्रधानो ददृशे मया ॥ ९७१ ॥
यतः–
गोवृषे पर्वताग्रे च प्रासादे सफलद्रुमे ।
आरोहणं गजेन्द्रे च स्वप्नशास्त्रे प्रशस्यते ॥ ९७२ ॥
किञ्च–
प्रथमे वार्षिकं यामे द्वितीये मासिकं फलम् ।
तृतीये वासरैस्तुर्ये सद्य एव फलं भवेत् ॥ ९७३ ॥
तथा–
दृष्टः पूर्वो मया क्वाऽपि शैलराजोऽयमीदृशः ।
इति चिन्तयतस्तस्य स्वजातिस्मृतिरप्यभूत् ॥ ९७४ ॥
पूर्वमर्त्यभवे कृत्वा श्रामण्यं प्राणते सुरः ।
आसं तत्राऽऽजन्मादायातो दृष्टवानिमम् ॥ ९७५ ॥
ततो बुद्धः स्वयं पुत्रं न्यस्य राज्ये नमिर्नृपः ।
देवतादत्तलिङ्गः सन् प्रव्रज्यां प्रतिपन्नवान् ॥ ९७६ ॥
पुर्या निर्यान्तमाज्ञाय सच्चरित्रेण रञ्जितः ।
विप्रवेषधरस्तत्राऽऽययौ शक्रः परीक्षितुम् ॥ ९७७ ॥

वदस्येवं च भो राजंस्त्वज्जीवदयाव्रतम् ।
त्वद्व्रतग्रहणे चैषा क्रन्दते दुःखिता पुरी ॥ १७८ ॥
तद्युक्तमिदं पूर्वाऽपरबाधाकरं व्रतम् ।
ततो ब्रूते मुनिर्दुःखकारणं नो मम व्रतम् ॥ १७९ ॥
किन्तु लोके स्वस्वकार्यहानिर्दुःखस्य कारणम् ।
ततोऽहमपि कार्यं स्वं कुर्वे किं मेऽन्यचिन्तया ? ॥१८० ॥
मज्जन्त्यपुत्रदाराश्च गृहाण्यन्तःपुराणि च ।
हरिराह किमेतत् त्वं दह्यमानमुपेक्षसे ? ॥ १८१ ॥
नमिराह सुखेनाऽस्मि मम नास्ति किञ्चन ।
किञ्चिन्मे दह्यमानायां मिथिलायां न दह्यते ॥ १८२ ॥
पुनराह हरिः पुर्याः प्राकारमतिदुर्गमम् ।
नानायन्त्रयुतं राजन् ! कारयित्वा व्रतं व्रज ॥ १८३ ॥
राजर्षिः प्राह भो भद्र ! संयमो नगरं मम ।
क्षमाख्यो विहितस्तत्र प्राकारो [illegible] ॥ १८४ ॥
इन्द्रोऽवोचद् निर्माप्य प्रासादान् भुवनाद्भुतान् ।
प्रासादान् कारयित्वा भोः ! क्षत्रिय ! [illegible] ॥१८५॥
मुनिः प्रोचे कुर्वीत कुर्यात् पथिकवद् गृहम्
निश्चितं यत्र गन्तव्यं पुरं तत्रैव [illegible] ॥ १८६ ॥
हरिः प्राह निगृह्याऽन्यान् [illegible] कुरु [illegible]
[illegible] निगृहीताश्च न [illegible] ॥ १८७ ॥
[illegible] प्राह मे केऽपि [illegible] न [illegible]
[illegible] [illegible] कुरु [illegible] ॥ १८८ ॥
[illegible]
[illegible] मम ॥ १८९ ॥
हरिः प्राह [illegible]
[illegible] ॥ १९० ॥
[illegible]

नैप सर्षपतुल्योऽपि यतिधर्ममहागिरेः ॥ ९९१ ॥
हरिः प्राह कुरु स्वर्णमणिमुक्तादिसंचयम् ।
मा त्वमागामिभोगानां हेतोर्हस्तगतांस्त्यज ॥ ९९२ ॥
प्रत्याह स्वर्णशैलैरप्यसन्तुष्टस्य नो धृतिः ।
कामाश्च विषशल्याहितुल्यास्तैः शंस किं सुखम् ? ॥९९३॥
न भोगाऽऽशंसया भोगास्त्यक्ता हस्तगता मया ।
अजीर्णसंभवे दोषे घृतं पिबति कः सुधीः ? ॥ ९९४ ॥
इत्यादिभणितोऽप्येष यदा न चलति व्रतात् ।
साक्षाद् भूत्वा ततः शक्रो नमिं नत्वेदमब्रवीत् ॥ ९९५ ॥
तवैव श्लाघ्यते गोत्रं सत्त्वं यस्याऽसमं मुने ! ।
यश्च त्वं मोहपङ्केन नाकाशमिव लिप्यसे ॥ ९९६ ॥
इत्येवं तं हरिः स्तुत्वा वन्दित्वा त्रिः प्रदक्षिणम् ।
उत्पपात नभो देदीप्यमानमणिकुण्डलः ॥ ९९७ ॥
अष्टपुष्टो निर्वाह्य व्रतं सिद्धिं गतो नमिः ।
साध्वी मदनरेखाऽपि शुद्धा शुद्धगतिं गता ॥ ९९८ ॥
जन्तुचित्तं स्थिरीकर्तुं शीलस्यैवं गुणा-ऽगुणाः ।
पालना-ऽपालनादुक्ता अधुना तप उच्यते ॥ ९९९ ॥
[तप एव परं तेजः सर्वेषामपि तेजसाम् ।
प्रकाशयति यज् ज्ञानात् सहसैव जगत्त्रयम् ॥ १००० ॥
तपस्तेजोऽर्कसंपर्कोज्ज्वलज्जीवसूर्योपलेऽमले ।
तेजस्तज्जायते येन कर्मैधो भस्मतां व्रजेत् ॥ १००१ ॥
बाह्याऽभ्यन्तरभेदाख्यधाराद्विषट्शालिना ।
तपःखड्गेन ये मोहं घ्नन्ति ते सुभटा भुवि ॥ १००२ ॥
अनन्तकालनिचितं निकाचितमपि क्षणात् ।
दह्यते तपसा कर्म दारुग्रन्थिरिवाऽग्निना ॥ १००३ ॥
आत्मा सितपटः शुध्यस्तपस्ताप-शमोदकैः ।
क्षीणकर्ममलोऽत्यन्तं मुक्तिर्भाभुक्तिभाग् भवेत् ॥१०

अनपेक्षतया स्वस्य निराशावनताऽऽत्मनः ।
मोक्षैकतानमनसा कर्तव्यं सात्त्विकं तपः ॥ १००५ ॥
ग्रन्थान्तरेऽप्युक्तम् -
तपश्च त्रिविधं ह्येतदफलाकाङ्क्षिभिर्नरैः ।
श्रद्धया परया तप्तं सात्त्विकं तप उच्यते ॥ १००६ ॥
सत्कार मान-पूजार्थं तपो दम्भेन चैव यत् ।
क्रियते तदिह प्रोक्तं राजसं चलमध्रुवम् ॥ १००७ ॥
मूढग्राहेणाऽऽत्मनो यत् पीडया क्रियते तपः ।
परस्योत्सादनार्थं वा तत् तामसमुदाहृतम् ॥ १००८ ॥
[illegible] भगवान् [illegible] जिनाः ।
सात्त्विकाम्बुजराजहंसा [illegible] ॥ १००९ ॥
मानं राज्यं परित्यज्य कुर्वन्तः सात्त्विकं तपः ।
जाताः सनत्कुमाराद्या [illegible] ॥ १०१० ॥
तथाहि
अस्त्यत्र भरतक्षेत्रे [illegible] कुरुजाङ्गले ।
सर्वर्द्धिपरिपूर्णं हस्तिनागपुरं पुरम् ॥ १०११ ॥
कुरुवंशाब्धिपूर्णेन्दुरश्वसेनो नराधिपः ।
तत्राऽभूद् [illegible] ॥ १०१२ ॥
सहदेवी प्रिया तस्य [illegible] ।
पूर्णेन्दुवदना [illegible] ॥ १०१३ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १०१४ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १०१५ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १०१६ ॥
[illegible]

विनोदान् विविधान् कुर्वन् कस्य न प्रीतयेऽजनि ॥१०१७॥
अथाऽस्य यौवनारम्भवसन्तो जनहृन्मदः ।
प्रादुर्भूतौ वसन्तश्च वने तौ तु श्रिया समौ ॥ १०१८ ॥
यथा हि यौवनारम्भो न वसन्तागमः कथम् ? ।
यत्र तस्य मुखं जज्ञे स्मेरपङ्कजसन्निभम् ॥ १०१९ ॥
केशा भ्रमरवद् रेजुर्बिम्बं दलमिवाऽधरः ।
दीर्घिकावद् दृशौ कर्णौ दोलावद् वीक्षितुं श्रियः ॥१०२०॥
तयोः सदृशयोर्योगमिव कर्तुं कुमारकात् ।
पद्मश्रीर्मकरन्दाम्बुमुखाने सुदिनो यथा ॥ १०२१ ॥
मित्रेण सहितोऽन्यैश्च नरनाथैश्च नागरैः ।
नानावसन्तक्रीडाभिश्चिरं चिक्रीड तत्र सः ॥ १०२२ ॥
अथाऽश्ववणिजा वाहौ यथार्हं भूभुजः पुरः ।
ढौकितावश्वान् समारुह्य तेऽपि वेगादवाहयन् ॥ १०२३ ॥
कुमारोऽप्यब्धिकल्लोलाभिधं वरतुरङ्गमम् ।
आरुह्य सुमुखेऽश्वोऽपि धावन्नुदपतन्नभः ॥१०२४॥
क्षणेनाऽदर्शनीभूते तस्मिन् भ्रान्त्वाऽश्ववीनरात् ।
व्याकुलः सपरीवारः पृष्ठगो गन्तुमुद्यतः ॥ १०२५ ॥
अत्रान्तरे महेन्द्रेण विज्ञप्तो नृपतिः प्रभो ! ।
स्वामी तिष्ठतु लप्स्ये तु कुमारस्यागमम् ॥ १०२६ ॥
इति भूपं निवर्त्याऽसौ विपद्धनसपत्नितः ।
वर्षमेकं महाटव्यां गतो बभ्राम सर्वतः ॥ १०२७ ॥
अथैकदिवसे श्राम्यन्नश्रौषीत् सारसध्वनिम् ।
आयासीत् पद्मखण्डं च सरस्तत्संमुखं ययौ ॥ १०२८ ॥
दृष्ट्वा सरोवरं तत्र स्नात्वा शीतलवारिणि ।
हर्षोत्फुल्लदृशो यावत् पुरो गन्तुं प्रवृत्तवान् ॥ १०२९ ॥
तावद् युवतिरत्यर्थं कुमारं पश्यति स्म सा ।

---

१ अथा

तस्यां च किमसंभाव्यमिदमित्यतिविस्मितः ॥ १०३० ॥
कुरुवंशैकमाणिक्याश्वसेननृपनन्दन ! ।
श्रीमत्सनत्कुमार ! त्वं जय त्रैलोक्यविश्रुत ! ॥ १०३१ ॥
पठ्यमानमिति श्रुत्वा महेन्द्रो बन्दिनाऽथ सः ।
संजातनिश्चयः किञ्चिदपूर्वं तोषमासदत् ॥ १०३२ ॥
ततो दृष्टिपथायातः कुमारेणोपलक्ष्य सः ।
अभ्युत्तस्थे प्रणिपतन्नालिलिङ्गे च सादरम् ॥ १०३३ ॥
तावुभावपि हर्षाश्रुपूर्णनेत्रौ सविस्मयौ ।
निविष्टौ खेचरीदत्तविष्टरौ स्नेहनिर्भरौ ॥ १०३४ ॥
विद्याधरेन्द्रलोकोऽपि सवितर्कं तदन्तिके ।
सर्वोपशान्तगीतादिनादो मृदु निविष्टवान् ॥ १०३५ ॥
परिमृज्य ततो नेत्रे कुमारो मित्रमूचिवान् ।
कथमत्राऽऽगतोऽसि त्वमिहस्थं मां कुतोऽविदः ? ॥१०३६॥
मद्वियोगात् कथं मातापितरौ प्राणधारणम् ।
कुरुतस्त्वं किमकार्षीर्महितो भद्र ! कथ्यताम् ? ॥१०३७॥
इति पृष्टे यथावृत्तं महेन्द्रः सर्वमाख्यत ।
ततोऽसौ कारितः स्नान-भोजनादि [illegible] ॥ १०३८ ॥
यदि देव ! [illegible] यथोऽपि [illegible] स्थितम् ।
अश्वापहारादारभ्याऽद्ययावद् कुशलमुत्तमाम् ॥ १०३९ ॥
इति पृष्टः पुनस्तेन कुमारोऽचिन्तयद् यथा ।
उत्तमानां निजं वृत्तं नाख्यातुं युज्यते स्वयम् ॥१०४० ॥
अनुज्ञयो महेन्द्रस्य तदिदं दयितानुगात् ।
कथयामीति बकुलमती विद्याधरी जगौ ॥ १०४१ ॥
प्रिये ! विद्याधरात्र प्राणनाथापरिते मम ।
निशम्य पुनः [illegible] निशा मां [illegible] ॥ १०४२ ॥
[illegible] कुमारेन्द्रः [illegible] सः ।
[illegible] सा बाला बकुलमत्यपि ॥ १०४३ ॥

तदा महेन्द्र ! यस्तावत् पश्यतामेव वाजिना ।
अपहृत्य कुमारेन्द्रो महाटव्यां प्रवेशितः ॥१०४४॥
द्वितीयेऽपि दिनेऽश्वस्य तथैव व्रजतो जवात् ।
मध्याह्नसमयो जज्ञे पान्थानामतिदारुणः ॥१०४५॥
क्षुत् तृट्श्रमाऽतिरेकेण जिह्वां कृष्ट्वा मुखाद् बहिः ।
तस्थावूर्ध्वस्थ एवाऽयं श्वासापूर्णगलाकुलः ॥१०४६॥
सादिनोत्तीर्य पर्याणं यावदुत्तारितं हयात् ।
घूर्णित्वा पतितस्तावदसौ प्राणैश्च तत्यजे ॥ १०४७ ॥
ततः कुमारो नीरार्थं परिभ्राम्यन्नितस्ततः ।
क्वाऽपि नाऽऽप जलं तापाद्धाऽभूदाकुलो भृशम् ॥१०४८॥
दूरे सप्तच्छदं दृष्ट्वा हृष्टस्तमभिधावितः ।
कथञ्चित् प्राप्य तस्याऽधः पपात भ्रमितेक्षणः ॥ १०४९॥
अथ यक्षेण तत्पुण्यानुभावात् तन्निवासिना ।
आनीय सलिलं सिक्तः सर्वाङ्गेषु नृपाङ्गजः ॥ १०५० ॥
लब्ध्वाऽसौ चेतनां पीत्वा जलं पप्रच्छ को भवान् ! ।
कुतो वेदमिहाऽऽनिन्ये जलं यक्षोऽप्यथाऽब्रवीत् ॥१०५१॥
यक्षोऽहं निवसाम्यत्र मानसाख्यसरोवरात् ।
त्वक्षिपिसं महाभाग ! समानिन्ये जलं मया ॥१०५२॥
कुमारः प्राह तस्यैव सरसो मज्जनेन चेत् ।
प्रयाति मम सर्वाङ्गसन्तापो यक्षपुङ्गव ! ॥१०५३॥
पूरयामि तवाऽभीष्टमधुनेति प्रजल्पता ।
यक्षेणैषोऽञ्जलौ कृत्वा निन्ये सपदि मानसम् ॥१०५४॥
कृतस्नानश्च तत्राऽसौ कुमारः पूर्ववैरिणा ।
दृष्टोऽसिताक्षयक्षेण युद्धं च समभूत् तयोः ॥१०५५॥
अत्रान्तरे महेन्द्रस्तां पप्रच्छ वद खेचरि ! ।
किं तेन सह यक्षेण स्वामिनो वैरकारणम् ! ॥१०५६॥

साऽप्यूचे श्रूयतामस्ति श्रीकाञ्चनपुरं पुरम् ।
तत्रासीद् विक्रमयशोनामा नरपतिः पुरा ॥१०५७॥
तस्य पञ्चशतान्यन्तःपुरीणां सुतनुश्रियाम् ।
तत्रेभ्यो नागदत्तोऽभूद् विष्णुश्रीस्तस्य वल्लभा ॥ १०५८॥
रूप-लावण्य-सौभाग्यैः सुरस्त्रीभ्योऽपि साऽधिका ।
कथञ्चिद् ददृशे राज्ञा क्षिप्ता चाऽन्तःपुरे द्रुतम् ॥१०५९॥
प्रायः परधन-स्त्रीषु मूढानां हि रतिर्भवेत् ।
यदपथ्यं शरीरस्य तद्धि मन्दाय रोचते ॥ १०६० ॥
तां विना नागदत्तोऽपि हा ! प्रिये ! कमलानने ! ।
मृणालकोमलभुजे ! रम्भोरु ! मृगलोचने ! ॥ १०६१ ॥
क गताऽसि कथञ्चान्मदर्शनं न ददासि मे ।
प्रलपन्नेवमुन्मत्तीभूतो बभ्राम सर्वतः ? ॥ १०६२ ॥
तदेकासक्तचित्तस्तु नृपः कृत्यपराङ्मुखः ।
नयत्यगणिताऽऽश्लोको धन्यंमन्यः स वासरान् ॥१०६३॥
यतः–
विवेकदीपकस्तावन्नृणां स्फुरति मानसे ।
नाक्रान्ते मृदुलाक्षीणां न यावल्लोचनाञ्चलैः ॥ १०६४ ॥
ईर्ष्यापरिगतास्ताभिः सपत्नीभिरन्यदा ।
संभूय कार्मणं कृत्वा विष्णुश्रीर्विनिपातिता ॥ १०६५ ॥
ततस्तद्दुःखमानेनाऽत्यन्तशोकातुरो नृपः ।
अश्रुपूर्णाक्षिकमलो नागदत्त इवाऽभवत् ॥ १०६६ ॥
मृताङ्गं नाऽपि संस्कर्तुमददात् तेन मन्त्रिभिः ।
आलोच्य वञ्चयित्वैनं श्मशानेऽङ्गं समुज्झितम् ॥१०६७॥
[illegible] सह राजा [illegible] ।
[illegible] ॥१०६८॥

1 [illegible]

अदृष्टे म्रियते नूनमिति निश्चित्य मन्त्रिभिः।
नीतोऽरण्ये नृपोऽद्राक्षीद् बीभत्सं तत्कलेवरम् ॥१०६९॥
चलत्कृमि गलत्पूति वायसाकृष्टलोचनम्।
दुर्गन्धमुपरिभ्राम्यद्गृध्रौघं खण्डितं खगैः ॥ १०७० ॥
(युग्मम्)
तद् दृष्ट्वाऽसौ निनिन्देवं लज्जा शीलं कुलं यशः।
त्यक्तानि यत्कृते जीव! धिग् दशा तस्य कीदृशी? १०७१
इत्थं वैराग्यमापन्नः सर्वस्वं तृणवत् क्षणात्।
नृपस्त्यक्त्वा प्रवव्राज सुधर्माचार्यसन्निधौ ॥ १०७२ ॥
सन्तोऽन्तेऽपि निवर्तन्ते यत् तदालम्ब्य पापतः।
मग्नास्तत्रैव नश्यन्ति मूढा मरकोटवत् पुनः ॥ १०७३ ॥
शुद्धचारित्रतुग्धेन प्रक्षाल्यात्मपटे मषीम्।
पापरूपां विपद्याऽन्ते तृतीयं कल्पमाप सः ॥ १०७४ ॥
ततश्च्युत्वा रत्नपुरे जिनधर्माभिधोऽभवत्।
इभ्यपुत्रो जिनाज्ञायातद्वादशव्रतधारकः ॥ १०७५ ॥
इतश्च नागदत्तोऽपि प्रियाविरहदुःखितः।
महार्तध्यानतो मृत्वा भ्रान्त्वा तिर्यक्ष्वनेकशः ॥ १०७६॥
पुरे सिंहपुरे सोऽभूदग्निशर्माऽभिधो द्विजः।
कियत्यपि गते काले त्रिदण्डिव्रतमग्रहीत् ॥ १०७७ ॥
तप्यमानस्तपस्तीव्रं द्विमासक्षपणादि सः।
आगाद् रत्नपुरं तत्र नृपोऽस्ति नरवाहनः ॥ १०७८ ॥
तेन त्रिदण्डिभक्तत्वात् ज्ञात्वा तीव्रतपा इति।
श्रद्धयाऽऽमन्त्र्य निन्येऽसौ स्वगृहं पारणादिने ॥ १०७९॥
जिनधर्मोऽपि तत्राऽऽगात् तदानीं दैवयोगतः।
तं दृष्ट्वा स मुनिः प्राग्वैरात् ताम्रेक्षणोऽजनि ॥१०८०॥
अप्रवीच्च नृपं राजन्! पृष्ठेऽस्य श्रेष्ठिनो यदि।
न्यस्य पात्रीं ददास्युष्णपायसं पारये ततः ॥ १०८१ ॥

नृपः प्राह महात्मायं मान्यो मे कोऽपि तन्मुने ।
अपरोऽस्तु, मुनिः प्राह नान्यथा पारयाम्यहम् ॥१०८२॥
ततः तस्यानुरागेण प्रतिपन्नं नृपेण तत् ।
सोऽपि तुष्टमना भोक्तुं तथैवाऽऽरब्धवान् मुनिः॥१०८३॥
श्राद्धोऽपि पूर्वदुष्कर्मफलमेतदुपस्थितम् ।
मन्वान इति पृष्ठस्थपात्रीदाहं सहत्यसम् ॥ १०८४ ॥
भुक्तोर्ध्वं पृष्ठतः पात्री त्वग् मांस रुधिरैः समम् ।
उत्पपात ततः श्रेष्ठी धीरः सन् स्वगृहं ययौ ॥ १०८५ ॥
सम्मान्य क्षमयित्वा च सर्वस्वजन पूजनान् ।
पूजां विधाय चैत्येषु महात्मा निर्ययौ पुरात् ॥ १०८६ ॥
तुङ्गाद्रिशिखरे गत्वा विहितानशनः क्रमात् ।
कायोत्सर्गेण तस्थौ स पक्षे पक्षे चतुर्दिशम् ॥ १०८७ ॥
पीडां सम्यक् सहन् पृष्ठे खाद्यमानः खगादिभिः ।
नमस्कारपरो मृत्वा सौधर्मेन्द्रो बभूव सः ॥ १०८८ ॥
त्रिदशत्वेऽपि विप्रस्तु तापसाऽऽयुः [illegible]कर्मणा ।
तस्यैव वाहनं तत्र तत्र ऐरावणोऽभवत् ॥ १०८९ ॥
तत ऐरावतस्त्यक्त्वा भ्रान्त्वा तिर्यक्षु नरेषु च
अज्ञानतपसा यक्षोऽभिमानोऽजनि तत्र सः ॥ १०९० ॥
च्युतः शक्रोऽपि सौधर्मात् हस्तिनागपुरे [illegible]
पत्नी सनत्कुमारोऽयमिति वैरस्य कारणम् ॥ १०९१ ॥
तथाऽभिमानयक्षेण [illegible]
उत्पादितमहारोगः सम्यक् सहमानेन ॥ १०९२ ॥
मत्वा [illegible]
मूर्च्छा मूर्च्छाहरणाय [illegible] ॥ १०९३ ॥
यावत् तस्य न [illegible] कृपाः [illegible] नृपो ततः
मूर्च्छया [illegible] ॥ १०९४ ॥
[illegible] पूर्व ।

कराभ्यां प्रहरन् बाहुप्रहारेण प्रपातितः ॥ १०९५ ॥
ततो राक्षसरूपेण तेन जातोऽमत्सरात् ।
कुमारः कर्कशं लोहमुद्गरेण हतो हृदि ॥ १०९६ ॥
तेनाऽप्येकं महावृक्षमुन्मूल्याऽऽस्फोटितोऽसुरः ।
हृदिमूर्ध्नं दधन् छिन्नद्रुमवत् पतितः क्षितौ ॥ १०९७ ॥
रक्षसोऽप्यास्य तस्याऽथो परिक्षिप्तो गिरिर्महान् ।
पीडिताङ्गो दृढं तेन सोऽपि निश्चेतनोऽजनि ॥१०९८॥
लब्धसंज्ञः क्षणाद् भूयः कुमारो यक्षराडपि ।
प्रवृत्तौ बाहुयुद्धेन योद्धुमाबद्धमत्सरौ ॥ १०९९ ॥
नर्दन्तौ मत्तवृषवत् सिंहनादं च मुञ्चतः ।
वेतालवच्च कुरुतो महाकिलकिलारवम् ॥११०० ॥
चक्रवच्च परिभ्राम्योल्लुलतस्तौ प्लवङ्गवत् ।
कुर्कुटाविव वेगेनाऽपसृत्य मिलतः पुनः ॥ ११०१ ॥
कुमारेण ततो लब्धलक्षेणाऽऽहत्य मुष्टिना ।
शतखण्डीकृतो यक्षोऽमरत्वान् न मृतः पुनः ॥११०२ ॥
नष्टे तस्मिन्नथाराटीं मुक्त्वा तत्कौतुकाऽऽगतैः ।
देव-विद्याधरैर्व्योम्नि कृतो जयजयारवः ॥ ११०३ ॥
अहो ! यक्षः कुमारेण जितोऽयमितिवादिभिः ।
विहिता पुष्पवृष्टिश्च कुमारोपरि हर्षितैः ॥ ११०४ ॥
आर्यपुत्रस्ततो यावदपराह्णे सरोवरात् ।
प्रतस्थे तावदायासीदग्रतो नन्दनं वनम् ॥ ११०५ ॥
तत्राऽष्टौ भानुवेगस्य विद्याधरपतेः सुताः ।
अपश्यद् दिव्यरूपेण दिक्कुमारीरिवाऽद्भुताः ॥११०६॥
स्निग्धदृष्ट्या स ताभिश्च वीक्ष्यमाणोऽतिविस्मयात् ।
गत्वा तदन्तिके कन्यामेकामुद्दिश्य पृष्टवान् ॥ ११०७ ॥
का यूयं किं निमित्तं च शून्यारण्यमलङ्कृतम् ।
भवतीभिरिदं ता अप्यूचुर्मधुरया गिरा ? ॥ ११०८ ॥

वादितातोद्यनिस्वानस्वानोत्कर्णपुरन्दरम् ।
देशाऽपेतभटाकीर्णं कीर्णमुण्डकलेवरम् ॥ ११४८ ॥
वरार्धदेवीसङ्घातं घाताऽलक्ष्यनिजाऽपरम् ।
परस्परोद्गीर्णगोत्रं गोत्राकारपतद्गजम् ॥ ११४९ ॥
(त्रिभिर्विशेषकम्)
बलद्वयेऽपि भग्नेऽथ द्वयोरेव परस्परम् ।
अङ्गाङ्गि समभूद् युद्धं कुमारा-ऽशनिवेगयोः ॥ ११५० ॥
महोरगास्त्रं मुमुचेऽशनिवेगेन भीषणम् ।
कुमारो गरुडास्त्रेण सत्वरं तन् न्यपातयत् ॥ ११५१ ॥
आग्नेयं वारुणास्त्रेण वायव्यं शैलनामना ।
चिक्षेप रिपुमुक्तास्त्रं मत्यस्त्रेण कुमारराट् ॥ ११५२ ॥
ततो गाण्डीवमादाय नाराचाऽसारमुल्बणम् ।
विमुञ्चन्नुत्थितो रोषारुणोऽशनिरिवाऽशनिः ११५३ ॥
सगुणोऽपि सुवंशोऽपि हिंसकोऽयमितीव सः ।
चक्रे तमपि निर्जीवमर्धचन्द्रैर्नृपाङ्गजः ॥ ११५४ ॥
शतखण्डीकरोम्येनमधुनेति रुषा रिपुः ।
कोशतः खड्गमाकृष्य दन्तपेषं मधावितः ॥ ११५५ ॥
कोशे सत्यप्यसौ बाढं गाढमुष्टिर्मलीमसः ।
इतीवाऽसिः कुमारेण तस्य छिन्नभुजः कृतः ॥ ११५६ ॥
ततश्च बाहुयुद्धेन प्रवृत्ते खेचराधिपे ।
कुमारस्य स्फुरद्रश्मिचक्रं चक्रं करेऽचटत् ॥ ११५७ ॥
गुणैरेकोऽप्यसौ तेन द्रुतं दशगुणोऽभवत् ।
करस्थेन पुरस्थेन बिन्दुनाऽङ्को यथैककः ॥ ११५८ ॥
चक्रे चक्रेण तेनाऽरिं कुमारश्छिन्नमस्तकम् ।
श्रीरप्यशिरसं दृष्ट्वा मुमोच सहसैव तम् ॥ ११५९ ॥
सर्वोऽप्यशनिवेगस्य राज्यश्रीः सह खेचरैः ।

१ अपरहितः । २ गोत्रो गिरिः । ३ बाणविशेषे. ।

संक्राम कुमारेन्द्रे स्थिरीभक्ते च सोऽपि ताम् ॥११६०॥
एष सनत्कुमाराख्यो जीयाद् भरतभूतले ।
चतुर्थश्चक्रवर्तीति चक्रे दैवैर्जयध्वनिः ॥ ११६१ ॥
ततो लब्धजयाः सर्वे गत्वा वैताढ्यपर्वतम् ।
मङ्गलातोद्यनादेन स्वस्थानानि प्राविशन् ॥ ११६२ ॥
तत्र सनत्कुमारस्य संभूयाऽखिलखेचरैः ।
विद्याधरमहाराज्येऽभिषेको विदधे मुदा ॥ ११६३ ॥
पुरं महापुरं नित्यं चक्री विज्ञपितोऽन्यदा ।
चन्द्रवेगेन नत्वा पुरा मे मुनिराख्यत ॥ ११६४ ॥
तव पुत्रीशतं भानुवेगस्याष्टौ च कन्यकाः ।
चक्री सनत्कुमाराख्यः परिणेष्यत्यहो ! इति ॥ ११६५ ॥
तदेतासां विवाहेन प्रसादः क्रियतां विभो ! ।
इत्यभ्यर्थितया ता भ्रातृपुत्रीर्व्यवाहयत् ॥ ११६६ ॥
वैताढ्ये [illegible] [illegible] [illegible] ।
[illegible] [illegible] ॥ ११६७ ॥
[illegible] [illegible] महाशिवम् ।
[illegible] [illegible] ॥११६८॥
[illegible] [illegible] [illegible] ।
[illegible] [illegible] [illegible] ॥ ११६९ ॥
[illegible] वैताढ्ये च [illegible] ।
[illegible] [illegible] पुनः ॥ ११७० ॥
[illegible] [illegible] [illegible] ! ।
[illegible] [illegible] ॥११७१॥
[illegible] सनत्कुमार [illegible] ।
[illegible] [illegible] [illegible] ॥११७२॥
[illegible] [illegible] ।
[illegible] [illegible] ॥ ११७३ ॥

परमानन्दितौ मातापितरौ नागरा अपि।
महारत्नानि जातानि चक्राद्यानि चतुर्दश ॥११७४॥
(युग्मम्)
साधितं भरतं सर्वमुत्पन्ना निधयो नव।
जातो विख्यातनेजाश्च चक्रवर्ती महानिति ॥११७५॥
भोगानुदारांस्तस्यैवं भुञ्जानस्याऽन्यदा दिवि।
सौधर्मेन्द्रः सभासीनः प्रेक्षमाणोऽस्ति नाटकम् ॥११७६॥
अत्राऽन्तरे सद्ममारुच ईशानसुरलोकतः।
एको देवः समायातः सौधर्मेन्द्रस्य सन्निधौ ॥११७७॥
तद्देहप्रभया तत्र सर्वे देवाः समास्थिताः।
अभूवन्निष्प्रभाः सूर्योदये चन्द्रग्रहा इव ॥११७८॥
पृष्टोऽथ विस्मितैर्देवैर्देवेन्द्रो यदयं कुतः।
कारणाद् द्वादशादित्याधिकतेजाः सुरः प्रभो ! ? ॥११७९॥
तत इन्द्रोऽवदद् देवाः ! कृतं प्राग्भवेऽमुना।
आचाम्लं वर्धमानाख्यं तपस्तेनेदृशोऽजनि ॥ ११८० ॥
तथात्माऽनेन हेमेव तपस्तापेन शोधितः।
तदाधारोऽस्य देहोऽपि येनाऽयं दीप्यतेतराम् ॥११८१॥
ततः पृष्टं पुनर्देवैर्यथाऽन्योऽपि जगत्त्रये।
अस्ति कोऽपि न वेदृक्षस्तेजोरूपर्द्धिसंयुतः ? ॥ ११८२ ॥
इन्द्रेण भणितं बाढं हस्तिनागपुरे पुरे।
चक्री सनत्कुमारोऽस्ति कुरुवंशविभूषणम् ॥११८३॥
यस्य तेजश्च रूपं च देवेभ्योऽप्यतिरिच्यते।
तत् निशम्य सुराः प्रापुर्विस्मयादतिविस्मयम् ॥११८४॥
विजयो वैजयन्तश्च सुरौ तद्वचनं पुनः।
अश्रद्धाय जरद्विप्ररूपेण भुवमागतौ ॥ ११८५ ॥
नरेन्द्रभवने वेत्रिमुक्तद्वारौ प्रविश्य तौ।
गत्वा राज्ञोऽन्तिके तस्य निरवर्णयतां तनुम् ॥११८६॥



अगन्धनकुले नागा वान्तमिच्छन्ति किं पुनः ? ॥१२१३॥
नैवं तैः प्रतिबद्धुं स शेके दीनैर्नतैरपि ।
घनैरपि घने रोद्धुं शक्यते किं रविर्व्रजन् ? ॥ १२१४॥
अथाऽसौ षष्ठभक्ताऽन्ते भ्रमन् गोचरचर्यया ।
चीनकूरमजातक्रसहितं लब्धवान् मुनिः ॥ १२१५ ॥
तत्र भुक्त्वा पुनः षष्ठोपवासं विदधे महान् ।
आरभ्य तद्दिनात् तेन दोषेण व्याधयोऽभवन् ॥१२१६॥
शुष्ककच्छूज्वरः कासः श्वासश्चाऽप्यरुचिस्तथा ।
अक्षिदुःखं तुन्ददुःखं सप्तैतेऽत्यन्तदारुणाः ॥ १२१७ ॥
सप्तवर्षशतानीत्थं सम्यक् तस्याऽधिसह्य तान् ।
दीप्तोग्रतपसोरादिभेदेन चरतस्तपः ॥ १२१८ ॥
कफ-विप्रुण् मला मर्श सर्वौषधिमहर्द्धयः ।
संभिन्नश्रोतोलब्धिश्च सप्तैवं लब्धयोऽभवन् ॥ १२१९ ॥
(युग्मम्)
तथाप्यङ्गप्रतीकारं न चक्रे स महामुनिः ।
सदाऽपारस्वनिर्वाहपरा एव महर्षयः ॥ १२२० ॥
अथ भूयोऽपि सौधर्मसभायां प्रतिवर्णनम् ।
कुर्वन् सनत्कुमारस्य प्रशंसामकरोद्धरिः ॥ १२२१ ॥
अहो ! सनत्कुमारस्य परीषहसहिष्णुता ।
काष्ठा न परमा काऽपि तपसोऽस्य महामुनेः ॥ १२२२ ॥
निशम्य तत्सुरेशोक्तिं तावेव विस्मितौ पुनः ।
कृत्वा शबरवैद्यस्य रूपं मुनिमुपागतौ ॥ १२२३ ॥
अवोचतां च भगवन्ननुजानीहि येन नौ ।
धर्मविद्याविपाकार्थं कुर्वो व्याधिविनिग्रहम् ॥ १२२४ ॥
निरपेक्षोऽपि किन्तु स्यान्न धर्मोऽपि तनुं विना ।
इत्यर्थिते पुनरिदं भगवन्तौ पुनः पुनः ॥ १२२५ ॥

ततोऽसौ श्लेष्मणा क्षिप्त्वा स्वर्णवर्णां निजाङ्गुलिम् ।
विधाय दर्शयामास तयोरिति बभाण च ॥ १२२६ ॥
अहो ! यदि युवां वैद्यौ सत्यौ तदिह सत्वरम् ।
संसारनामकं भावव्याधिं स्फेटयतं मम ॥ १२२७ ॥
ऊचतुस्तौ पुनः स्वामिन् ! संसारव्याधिलक्षणः ।
नावाभ्यां स्फेट्यते, शक्तो गुरुर्वैद्यस्त्वमेव हि ॥१२२८॥
इति प्रशंसापरमौ स्वं स्वरूपं प्रकाश्य तौ ।
क्षमयित्वा मुनिं भूयो जग्मतुः स्वास्पदं सुरौ ॥ १२२९ ॥
श्रीमान् सनत्कुमारोऽपि परिपूर्यायुरुत्तमम् ।
कल्पं सनत्कुमाराख्यं सौख्यधाम जगाम सः ॥ १२३० ॥
ज्ञात्वेति गुरुमाहात्म्यं सेवितं च महात्मभिः ।
तपः कार्यं यथाशक्ति कर्मनिर्मूलनोद्यतैः ॥ १२३१ ॥
उक्तान्यङ्गानि दानादीन्येवं धर्मनरेशितुः ।
तस्य तेष्वधुना मौलो भावनामा प्रकथ्यते ॥ १२३२ ॥
भावो धर्मस्य हृन्मित्रं भावः कर्मेन्धनाऽनलः ।
सद्हल्लाऽभे धृतं भावो भावो वेश्मी शिवश्रियः ॥१२३३॥
धर्मे गुरुस्थापनाद्याधारापि भावः प्रशस्यते ।
नाहस्य तं विना शुष्कं पूतान्नमपि पुष्यते ॥ १२३४ ॥
भावस्यैकाङ्गवीरस्य सांनिध्याद् बहवः शिवम् ।
ययुर्नैकोऽपि दानाद्यैर्धर्मैर्दीनैर्धनैरपि ॥ १२३५ ॥
चिरादेकेन दानादिक्लेशैः पुण्यं यदर्जितम् ।
तस्याऽनुमोदनाभावात् सम्पाद्यन्यस्तदर्जयेत् ॥ १२३६ ॥
भावात् शुद्धलेशोऽपि नृणां सर्वार्थसिद्धिदः ।
अधानां तु गतो नूनं सर्वतो व्यथा भवेत् ॥ १२३७ ॥
तथाहि जम्बूद्वीपेऽस्य क्षेत्रे विदेहनामनि ।
विजये पुष्कलावत्यां पुरी श्रीपुण्डरीकिणी ॥ १२३८ ॥
रावणाभिधो राजा तत्र पाति नराधिपः ।

भूपितैर्भूषणं यस्य गुणैरासीन्न दूषितैः ॥ १२३९ ॥
कुलं शीलेन, रूपेण शीलं, रूपं च विद्यया।
विद्या शौर्येण, शौर्यं च दानेनाऽस्य विभूषितम् ॥१२४०॥
प्रिया पद्मावती तस्य स्त्रीषु रेखोपमा प्रिया।
लीला-विनय-लज्जाभिर्नम्रत्वाद् गुरुतां दधौ ॥१२४१॥
सनयौ तनयौ तस्य शस्त्र-शास्त्रविशारदौ।
बभूवतुः पुण्डरीक-कण्डरीकाभिधावुभौ ॥ १२४२ ॥
अन्यदा बहिरुद्याने नलिनीवननामनि।
आययौ सुव्रताचार्यो बहुसाधुर्बहुश्रुतः ॥ १२४३ ॥
महापद्मनृपो ज्ञात्वा गतस्तत्र गुरुं मुदा।
नत्वोपविष्टो भूभागे गुरुर्धर्ममथाऽऽदिशत् ॥ १२४४ ॥
धर्मो निष्कृत्रिमस्नेहबन्धुरा जननी नृणाम्।
धर्मश्चातुल्यवात्सल्यसंपूर्णहृदयः पिता ॥ १२४५ ॥
धर्म एवाऽभिन्नचित्तो भ्राता धार्मिर्हितैषिणी।
धर्मोऽखिलसुखाधाराऽनुरक्ता सगुणा प्रिया ॥ १२४६ ॥
धर्मः कुलधुराधुर्यो दृक्-चित्ताह्लादकः सुतः।
धर्मः सुशीलसौन्दर्या कुलोन्नतिकरी सुता ॥ १२४७ ॥
धर्मः कलावान् विश्वासस्थानमेकरसः सखा।
किं वाऽथ बहुना सर्वं यत् शुभं धर्म एव सः ॥ १२४८॥
देश-सर्वविरत्याख्यः स च धर्मो द्विधा भवेत्।
गृहस्थ-यतिभेदेन यदिष्टं तत् समाचर ॥ १२४९ ॥
अतीतसमयोपात्तं पुण्यं भुञ्जन्ति येऽखिलम्।
न बीजमपि रक्षन्ति कुतस्तेषां पुनः सुखम् ॥ १२५० ॥
इत्यादिदेशनां श्रुत्वा जातश्रद्धो महीपतिः।
योग्यं ज्ञात्वा श्रियं न्यस्य पुण्डरीकेऽग्रहीद् व्रतम् ॥१२५१॥
गतस्नेहपरित्यक्ताऽखिलसङ्गमलक्षणात्।
स्नानादिव व्रतात् तस्मात् स राजा शुशुभेतराम् ॥१२५२॥

स चतुर्दशपूर्वाणि समधीत्य समाहितः ।
चिरं तपोभिर्विविधैः श्रामण्यं पर्यपालयत् ॥ १२५३ ॥
मासं संलेखनां कृत्वा प्रान्ते हित्वा कलेवरम् ।
सर्वदुःखपरिक्षीणो निर्वाणपदमासदत् ॥ १२५४ ॥
अथ कालेन तत्रैवुस्त एव स्थविराः पुनः ।
पुण्डरीको गतो नन्तुं सानुजः सपरिच्छदः ॥ १२५५ ॥
ववन्दे च गुरुं भक्त्या गुरुणाऽपि सविस्तरम् ।
चतुर्गतिमयग्रन्थाढ्या विहिता धर्मदेशना ॥ १२५६ ॥
पुण्डरीकोऽपि तत् सर्वं हृदि सम्यग् विभावयन् ।
लघुकर्मतया जातसंवेगः प्राविशत् पुरीम् ॥ १२५७ ॥
आकार्य च निजामात्यप्रधानान् स महामनाः ।
कण्डरीकं पुरस्कृत्य सहर्षमिदमब्रवीत् ॥ १२५८ ॥
वत्स ! भुक्ता मया भोगाः पालितं राज्यमक्षतम् ।
वशीकृताश्च राजानः साधितं क्षोणिमण्डलम् ॥ १२५९ ॥
दिगन्तरेभ्य आनीता बहुव्ययसहाः श्रियः ।
पूजिता देवगुरवो गृहिधर्मो निषेवितः ॥ १२६० ॥
सत्कृताः स्वजनाः सर्वेऽप्यर्थिनः सफलीकृताः ।
जनाऽनुरागतः कुन्दसुन्दरं च यशोऽर्जितम् ॥ १२६१ ॥
तारुण्यमधुना याति ग्रन्कैर्ढौकते जरा ।
मृत्युरासन्नतामेति क्षीयते बलमैन्द्रियम् ॥ १२६२ ॥
भावितो जिनधर्मोऽन्तश्चिरं ज्ञाता भवस्थितिः ।
प्रनष्टा भवर्गाऽस्येच्छा सिद्धावुत्कण्ठते मनः ॥ १२६३ ॥
पुनर्जन्म पुनर्मृत्युः पुनर्गर्भः पुनर्निशा ।
एवंविडम्बनामायान् पुनश्चर्वितचर्वणात् ॥ १२६४ ॥
विरक्तोऽस्म्यहमत्रेऽपि श्रुतं गुरुवचोऽधुना ।
तद् गन्तुमुत्सुकस्येदं शकुनमेरणोपमम् ॥ १२६५ ॥
गृहाण तदिदं राज्यं सनीतया पालय प्रजाः ।

गृह्णामि सुगुरोरन्ते गत्वा दीक्षामहं यथा ॥ १२६६
कण्डरीको जगौ भ्रातः ! किं मां पातयसे भवम् ?
चतुर्गतिभवं दुःखं मयाऽपि गुरुतः श्रुतम् ॥ १२६७
प्रव्रज्यां तद् ग्रहीष्येऽहमपि नार्थं भवेनार्थी ।
यदभीष्टं हि तद् देव ! दीयते लघुबन्धवे ॥ १२६८
अथाह नृपतिर्वत्स ! व्रतमेव महाधियाम् ।
मर्त्यत्वे चारु किन्त्वेतन् नवे वयसि दुष्करम् ॥ १२
अहिंसा सर्वभूतेषु पाल्या समतया यतः ।
भाषितव्यं हितं सत्यं नित्याऽहितवेतसा ॥ १२७०
परेण तृणमात्रस्याऽप्यदत्तस्य विवर्जनम् ।
धार्यं ब्रह्मव्रतं भोगिन् ! यावज्जीव सुदुष्करम् ॥१२७
धनादौ प्रेष्यवर्गे च सर्वथाऽप्यपरिग्रहः ।
रात्रौ चतुर्विधस्याऽपि सदाऽऽहारस्य वर्जनम् ॥१२७
संनिधेः सञ्चयस्त्याज्यो न कार्यो गृहिसंस्तवः ।
इतीदमुच्यते खड्गधाराचङ्क्रमणोपमम् ॥१२७३॥
किञ्च-
इन्द्रियाणि चलानीह दुष्टा रागादयोऽरयः ।
प्रमादबहुलो जीवो यौवनं च विकारभूः ॥१२७४॥
अनवस्थं मनः सोढुं न शक्याश्च परीषहाः ।
ततो वत्स ! व्रतं वार्द्धिभुजातरणसंनिभम् ॥१२७५॥
अज्ञातपरमार्थोऽसि तद् विदित्वा जिनागमम् ।
कृत्वाऽऽत्मतुलनां भुक्त्वा राज्यं स्थितगृहिव्रतः ॥१२७
निर्वर्तितान्यकर्तव्यः समतिक्रान्तयौवनः ।
पश्चारोहक्रमेणैव परिव्रज्यां समाश्रयः ॥ १२७७ ॥
(युग्मम्)
उक्तोऽपि युक्तिभिर्भूयो भूय एवं नृपेण सः ।
अमुञ्चन्नाग्रहं प्राह राजन् ! युक्तं त्वयोदितम् ॥ १२७

किन्तु दृष्टोऽपि देव ! मन्त्रिन पूरयन न ।
परिग्रहविधान तत् कृत्यमेव मया ध्रुवम् ॥ १२७९ ॥
किम्बाऽन्यनियमः पूर्णं विज्ञमार्गणवानपि ।
साहसोदर्यगणस्य मानवोऽपि हि गोप्यदम् ॥ १२८० ॥
अथाऽसौ बाध्यमानोऽपि मर्यादामनपग्रहीत् ।
राज्ञाऽपि वारितो भ्रातुर्महान् निश्चयमानसः ॥१२८१॥
यावद् राज्यधरः कोऽपि स्यात् तावत् दर्शयतां विभो ! ।
इत्युक्तो मन्त्रिभिस्तस्यां राज्ञा भावयतिव्रतम् ॥१२८२॥
कन्दर्पोऽपि सदाचारी तां पालयन भृशम् ।
जज्ञे बहुधनः सर्वसाधुनामपि मानसे ॥१२८३॥
तथाऽपि नृपपूर्णां भावान् स्याद्वाद-निगमादिषु ।
शुभं जज्ञेऽधिकं स्वर्गादिवं कालं बहूपमां ॥१२८४॥
अन्यदा मधुराराविभृङ्गालिपरिणितनूपुरैः ।
अमन्दकलमृदुस्पन्दपादन्यासमनोहरा ॥१२८५॥
मत्यप्रसमिताऽशोकनवारुणकरपल्लवा ।
इमेराम्बुजसुर्वा फुल्लमल्लिकादशनोज्ज्वला ॥१२८६॥
माकन्दचम्पकपुष्पाढ्या कोकिलारववन्धुरा ।
तिलकाम्रदकुला श्वेतकेतकीपत्रशालिनी ॥१२८७॥
कर्णिकाराऽर्जीव शुभगम्भविष्णुर्वकुलाधिपा ।
दक्षिणाऽनिलगन्धमधुरश्वासिकाजीविता ॥ १२८८ ॥
सुवर्णमञ्जरीरम्यं राजितापरिवर्तिभिः ।
सान्द्रमच्छायमाकन्दसापुरामपत्रवर्णैः ॥ १२८९ ॥
प्रफुल्लकिंशुकव्यूहपर्यंशुकभाऽम्बरधारिणी ।
प्रावर्तत वसन्तश्रीर्मूर्तेव वनदेवता ॥ १२९० ॥
(षड्भिः कुल

श्रीखण्डपुष्पवलासलाम्बूलालक्तकद्रवैः ।
जातमिन्दूररेखाढ्या कस्तूरीस्तबकाङ्किता ॥ १२

नर-नारीगणा यत्र सङ्गीतकमनोहराः ।
राजन्ति जङ्गमाः क्रीडासौधा इव मधुश्रियः ॥१२९२ ॥
(युग्मम्)

चिरं स्थित्वा जला-ऽऽन्दोल-पुष्पावचयकेलिभिः ।
निषीदन्ति वने लोका माधवीमण्डपादिषु ॥ १२९३ ॥
प्रसृता चर्चरी दिक्षु चक्षुराक्षेपकारणम् ।
मुनेरपि किमन्येषां कौतुकाकुलचेतसाम् ? ॥ १२९४ ॥
वसन्ते विलसत्येवं पापकर्मोदयान्मनः ।
चलितं स्मृतराज्यस्य कण्डरीकस्य संयमात् ॥ १२९५ ॥
कर्मवैचित्र्यतोऽनादिभवाभ्यासवशेन च ।
तारुण्यस्य विकारित्वात् काम्यत्वात् काननस्य च १२९६
तादृग्वंशोद्भवस्याऽपि तस्य व्रतविघातकृत् ।
चारित्रावरणीयाख्यमुदीर्णं कर्म कर्कशम् ॥ १२९७ ॥
अत उच्यते-
नैवाऽस्ति नाऽस्त्यसौ भावी विततेऽपि जगत्त्रये ।
यो यौवनमनुप्राप्तो निर्विकारः सदा भवेत् ॥ १२९८ ॥
सा श्रद्धा सा च गुर्वाज्ञा तत् प्रतिज्ञातमुच्चकैः ।
तत्कुलस्याऽपि मानश्च सर्वमेकपदे गतम् ॥ १२९९ ॥
अलं प्रव्रज्यया दुःखदायिन्या राज्यमेव तत् ।
प्रार्थयामि धिया सोऽभूद् वाक्छलेऽप्यनादरः १३०० ॥
यतः-
समुद्रस्याम्भसोभेन यथा चेष्टा न दुःखदः ।
तथा धर्माश्रयानिष्टचेष्टा कष्टं पुनर्भवम् ॥ १३०१ ॥
उच्यते च-
देवलोकसमानो हि पर्यायो यतिनो मतः ।
स्थानादभ्रष्टानां च महानरकसन्निभः ॥ १३०२ ॥
धर्मे भग्ने गुणे भ्रष्टे न कस्याऽपि मनस्विनः ।

रागादिरिपुभिर्व्याप्तश्छलेक्षिभिरिवाऽभितः ॥ १३०३ ॥
परीषहैरपि जितः सहसा स क्षुधादिभिः ।
कैराकम्पेत निःसत्त्वो न मन्दाग्निरिवाऽऽपयैः ? ॥१३०४॥
भावभ्रष्टमिति ज्ञात्वा तत्यजुः साधवोऽपि तम् ।
वाताण्डमिव भारुण्डा गुरुणा चाऽप्युपेक्षितः ॥ १३०५ ॥
स च तुष्टस्तदा बाधामुक्तोऽपथ्यक्षणेच्छया ।
वैद्य-शुश्रूषकाऽभावे यथा रोगी मुमूर्षकः ॥ १३०६ ॥
अन्यदाऽवसरे द्रव्यलिङ्गोपकरणाऽन्वितः ।
गत्वा स्वनगरीं तस्थौ बहिरुद्यानसीमनि ॥१३०७॥
आलम्ब्य तरुशाखायां पात्रकं हरिताऽवनौ ।
निविश्याऽऽकारयमास भूपमुद्यानपालकात् ॥ १३०८ ॥
कण्डरीक इहायातः किमेकाकीति चिन्तयन् ।
तूनः कतिपयैस्तत्र प्रधानैर्भूपतिर्ययौ ॥ १३०९ ॥
दृष्ट्वा भग्नपरीणामं वन्दित्वा तं नृपोऽब्रवीत् ।
कुशलं ते सोऽपि प्राह यादृगस्ति त्वमीक्षसे ॥१३१०॥
संभ्रान्तः पुनरप्याह भूपः कूपसमे भवे ।
संयमं मेरुमारुह्य किमात्मानं प्रपातयेः ? ॥ १३११ ॥
कुलस्याऽनिकलङ्कोऽयं दीक्षां सन्धां च येऽत्र भोः ! ।
आदाय सचिवैर्भग्ना वल्गन्ति सुखलम्पटाः ॥१३१२॥
सुलभं सुमहद् राज्यं सुलभा गुणसम्पदः ।
सुलभं सर्वमप्यत्र जिनधर्मस्तु दुर्लभः ॥१३१३॥
कण्डरीकोऽथ तं प्राह यदिष्टं तत् प्रयच्छ मे ।
किं वचोभिः क्षुधार्तस्य जलपानसमैरिमैः ॥१३१४॥
औषधं जीवनिर्मुक्ते शुष्कमूले जलोक्षणम् ।
भावभ्रष्टे हिताख्यानं किं करोतीति चिन्तयन् ॥१३१५॥
नृपः प्राह गृहाणेदं राज्यं येनाऽस्य रक्षकः ।
चिरान् मे वाञ्छितोऽप्यागाद् हितार्थिनस्तु भाषणम् १३१६

अमात्या भो नरेन्द्राश्च पूर्वमेव निषिध्यतः ।
मयाऽयं जगृहे दीक्षां राज्यं गृह्णातु सम्प्रति ॥१३१७॥
ब्रुवाणस्येवमादाय राजचिह्नानि भूपतेः ।
निजानि साधुलिङ्गानि कण्डरीकः समर्पयत् ॥१३१८॥
अमृतेन विषं ह्येको जगृहेऽन्यः सुधां विषात् ।
व्रतराज्यविपर्यासाच्चित्रं चित्रा मनोगतिः ॥१३१९॥
कण्डरीकोऽथ कृष्णास्यैः पौरामात्यादिभिः सह ।
पुरीं प्रविश्य सौधान्तर्गत्वा स तमुपाविशत् ॥१३२०॥
धिक् सिंह इव निष्क्रम्य जातोऽसौ जम्बुकोऽधुना ।
इति सामन्तमुख्यास्तं नाद्रियन्ते हसन्ति च ॥१३२१॥
इन्द्रकेतुमिव ध्वस्तं विध्यातमिव पावकम् ।
धर्मभ्रष्टं श्रियाऽपेतं को न हीलयते नरम् ? ॥१३२२॥
ततः कोपान् नृपो दध्यौ तावत् कुर्वेऽत्र भोजनम् ।
पश्चादेषां करिष्यामि दुष्टानां सुष्ठु निग्रहम् ॥१३२३॥
क्षुधार्तः स चिरात् पाकं सर्वाऽन्नानामकारयत् ।
मेशर्णायस्य दृष्टान्तं चिन्तयामास चेत्यसौ ॥१३२४॥
रङ्के स्यादृगविष्टेषु ग्राम्येषु महती स्थितिः ।
यथा कदन्ने सुक्ते प्रागुत्पायसं हि रोचते ॥१३२५॥
क्रमेणाऽनेन सर्वाभिर्भोजनं स यथाऽकरोत् ।
कथञ्चिद् स्नवयेभृत्वा शय्यानीतो यथेतरः ॥१३२६॥
जज्ञे विसूचिका शूलं प्रवृत्तं प्रगताऽरतिः ।
बभूवाऽऽपूर्णमुदरं रुद्धः पवननिर्गमः ॥१३२७॥
मन्त्रिवेदनया सोऽथ मध्यार्तं कर्तुमुद्यतः ।
भ्रष्ट इत्यस्य नो चक्रे राजवर्यैः प्रतिक्रिया ॥१३२८॥
यदि रात्रिर्विभात्येषा कथञ्चन तदा ध्रुवम् ।
मदुपहासकरान् मन्त्रिवर्यादीन् संहराम्यहम् ॥१३२९॥
इति स्फूर्जन्महारौद्रध्यानव्यग्रमानसः ।

मृत्वा सोऽशरणो जज्ञे नारकः सप्तमावनौ ॥ १३३० ॥

(युग्मम्)

अहो ! मोहो, महारत्नं मुक्त्वा काचमणीच्छया ।
यदेष सहसा धावन्नन्धकूपेऽन्तराऽपतत् ॥१३३१॥
राजर्षिः पुण्डरीकस्तु धन्योऽहं येन दुर्लभः ।
प्राप्तोऽयं साधुधर्मस्तत् कुर्वे तं गुरुसाक्षिणम् ॥१३३२॥
चिन्तयन्निति शुद्धात्मा मनस्थे गुरुसाक्षिणी ।
क्षुत् तृट्-तापादिदुःखेऽपि भावादचलमानसः ॥ १३३३ ॥

(युग्मम्)

मार्गानिगमनादेव गलद्रक्तपदः श्रमात् ।
सायं ग्राम एकस्मिन्नुपाश्रयमयाचत ॥ १३३४ ॥
तृणसंस्तरके तत्र शय्यायां निविश्य सः ।
धर्मध्यानमिदं साधुर्भावयामास चेतसि ॥ १३३५ ॥
कदाऽहं सुगुरोरन्ते परिव्रज्यां यथोदिताम् ।
करिष्यामि समस्तकर्मनिर्मूलनक्षमाम् ॥१३३६ ॥
मस्तके चाञ्जलिं न्यस्य बभाण विशदाक्षरम् ।
नमोऽर्हद्भ्यो भगवद्भ्यो नमो मे धर्ममूरये ॥ १३३७ ॥
अधुनाऽपि तत्पादान्ते प्रत्याख्यामि समन्ततः ।
हिंसामलीकं चाऽदत्तं मैथुनं च परिग्रहम् ॥ १३३८ ॥
निशाभक्तं क्रुधं मानं मायां लोभं सरागताम् ।
द्वेषं कलहा-ऽभ्याख्याने पैशुन्यं परनिन्दनम् ॥ १३३९ ॥
मायामृषा तथा मिथ्यादर्शनं शल्यनामकम् ।
त्यजाम्यष्टादशेमानि पापस्थानानि सर्वथा ॥ १३४० ॥
यदपीष्टं प्रियं कान्तं चिरकालं च लालितम् ।
शरीरमन्तिमोच्छ्वासे तदपि व्युत्सृजाम्यहम् ॥१३४१ ॥
इति भावाम्बुना धौतकल्मषात्मा विपद्य सः ।
गत्वा सर्वार्थसिद्धाख्ये विमानेऽभूत् सुरोत्तमः ॥१३२२॥

इत्थं भावस्य माहात्म्यं विदित्वा विदुषा सदा ।
भाव्यं भावप्रधानेन धर्मकृत्येषु सर्वतः ॥ १३४३ ॥
अपि भावैकपाद् धर्मो जात्यश्व इव सद्गृहम् ।
फलौ नरं नयत्येव बहिर्भवरणाङ्गणात् ॥ १३४४ ॥
दानादिचतुरीमध्ये चतुर्ज्ञानिष्टकोपरि ।
केवलज्योतिराश्रित्य मुक्तिस्त्रीमुद्वहेद् वरः ॥ १३४५ ॥
इत्यादिदेशनां श्रुत्वा प्रभोर्वदनपङ्कजात् ।
बहवः सर्वसावद्यविरतिं जगृहुर्जनाः ॥ १३४६ ॥
केऽपि भव्याः पुनर्देशविरतिं प्रतिपेदिरे ।
प्रपन्नाः केऽपि सम्यक्त्वं केऽपि भद्रकतां ययुः ॥१३४७॥
प्राप्याऽपि जिनरत्नाद्रिं निजभाग्यानुमानतः ।
किञ्चिद्घटति कस्याऽपि धर्मरत्नं नृणां करे ॥ १३४८ ॥
अश्वसेननृपस्याऽपि धर्मः श्रीपार्श्वभाषितः ।
शर्करादुग्धसंयोग इवाऽतीव स रोचते ॥ १३४९ ॥
राज्यं दत्त्वा च तत्रैव हस्तिसेनाय सूनवे ।
भवाऽम्बुधितरीं दीक्षां मुमुक्षुर्जगृहे नृपः ॥१३५०॥
वामादेवी-प्रभावत्यावपि प्राव्रजतां तदा ।
यद् विश्वस्याऽपि सामान्या जिनर्द्धिः किमु बन्धुषु ॥१३५१
आर्यदत्त आर्यघोषो वशिष्ठो ब्रह्मनामकः ।
सोमश्च श्रीधरो वारिसेनो भद्रयशा जयः ॥ १३५२ ॥
विजयश्चेति गणभृन्नामकर्मभृतो दश ।
बभूवुर्व्रतिनस्तत्र प्रज्ञा-रूप-कुलोज्ज्वलाः ॥ १३५३ ॥
(युग्मम्)

तेषामुत्पाद-विगम-ध्रौव्यरूपां पदत्रयीम् ।
स्वाम्याख्यत्, ते तया सद्यो द्वादशाङ्गीमग्रथयन् ॥१३५४॥
अथोत्थाय विभुस्तेषां स्वयं शक्रोपढौकितान् ।

१ पाणिग्रहणमण्डप. ' चोरी ' इति भाषायाम् ।

रत्नस्थालस्थितान् दिव्यवासान् मौलिषु न्यक्षिपत् ॥१३५५॥
सद्द्रव्य-गुण-पर्यायैरनुयोगं तथा गणम् ।
अन्वजानात् तथेत्युक्त्वा ननमुस्तेऽपि तं नराः ॥१३५६॥
(युग्मम्)

दुन्दुभिध्वानपूर्वं तु तेषामुपरि चिक्षिपुः ।
वासान् सुरादयोऽप्येवं तीर्थमासीच्चतुर्विधम् ॥ १३५७ ॥
उपविश्य पुनस्तेषामनुशिष्टिं विभुर्व्यधात् ।
पूर्णप्रथमपौरुष्यां देशनां विससर्ज च ॥ १३५८ ॥
अथोत्थायोत्तरद्वारान्निर्गत्यैशानदिक्स्थिते ।
देवच्छन्दे विभुर्गत्वा विश्रामसुखमन्वभूत् ॥१३५९॥
कर्माभ्रजालविगमाद् भविनां सुदृश्यो
दृष्टिप्रसादजनने विततप्रभावः ।
दन्तांशुभासमरुचाऽस्ततमा मुदं वः
पार्श्वप्रभोः प्रथयतां मुखशारदेन्दुः ॥ १३६० ॥

इति श्रीकालिकाचार्यसन्तानीय-श्रीभावदेवसूरिविरचिते श्रीपार्श्वनाथ-
चरिते महाकाव्येऽष्टसर्गे भावाङ्के भगवद्विवाह-दीक्षा-केवल-
ज्ञान-समवसरण-देशनावर्णनो नाम षष्ठः सर्गः ॥ ६ ॥

अर्हम् ।

अथ सप्तमः सर्गः ।

अथ पार्श्वप्रभोः पादपीठस्थो गणभृद् नृणाम् ।
आर्यदत्तो जिने भक्तिस्थैर्यार्थं देशनां व्यधात् ॥ १ ॥
इह सर्वोपमस्तावद् यतिधर्मो मनीषिणाम् ।
तत्राऽशक्ताः पुनर्भव्या गृहिधर्मं प्रकुर्वते ॥ २ ॥

तत्राऽपि कृतिनः पूजां विधाय विधिनाऽर्हताम् ।
कुर्वते सफलं सद्यो गृहमेधिभवद्रुमम् ॥ ३ ॥
सा च पुष्पा-ऽक्षत स्तोत्ररूपा सामान्यतस्त्रिधा ।
श्रुते प्रोक्ता प्रभोरङ्गपट्टसद्भावगोचरा ॥ ४ ॥
आसामेकतमाऽप्यासीद् विशिष्टफलहेतवे ।
यथा किल तथा सम्यग् दृष्टान्तैः श्रूयतां क्रमात् ॥ ५ ॥
लवोऽपि जिनधर्मस्य सुधाबिन्दुरिव ध्रुवम् ।
करोत्येवाऽपरीभावं सम्यगासेवितो नृणाम् ॥ ६ ॥
तत्रादौ पुष्पपूजायां कथ्यते तावदद्भुतम् ।
वरसेनकुमारस्य चरित्रमिह तद्यथा ॥ ७ ॥
अस्त्यत्र भरते ख्यातमृषभाख्यं पुरं वरम् ।
ईश्वराऽवस्थितेर्नित्यं यस्माऽभूद् नाम साऽन्वयम् ॥ ८ ॥
तस्याऽधीशः कुशो राजा नाम यस्य दृढं गुणैः ।
बद्धोऽपि मण्डले प्रीतिमवाप परमां जनः ॥ ९ ॥
तत्राऽभयङ्करः श्रेष्ठी श्रेष्ठाचारविचारवान् ।
प्रिया कुशलमत्याख्या तस्य सार्धाङ्गयाऽभवत् ॥ १० ॥
भद्रकप्रकृती तस्याऽभूतां कर्मकरावुभौ ।
गृहकर्म करोत्येकश्चारयत्यपरस्तु गाः ॥ ११ ॥
अन्यदा तौ मिथो वार्तां चक्राते विजनास्थितौ ।
धन्य एको हि नः स्वामी यस्य मुद्रा भवत्रयी ॥ १२ ॥
प्राचीनसुकृतात् सोऽत्रेदानीं पुण्यभोगभूः ।
बभूव, भविता भाविभवे सुगतिगौरवभाक् ॥ १३ ॥
आवां तु हतकौ सर्वपुरुषार्थबहिष्कृतौ ।
भवं निर्गमयावः स्वमफलं स्नुहिवृक्षवत् ॥ १४ ॥
चिन्तयन्ताविति प्राप्ता पर्वणामादिमाऽऽश्रय ।
चातुर्मासदिने श्रेष्ठी सह निजैर्जिनौकसि ॥ १५ ॥
चारुकान्तिस्फुरद्धारी अगाद् यदसौ ! सुधी ! ।

[illegible] ॥ १६ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १७ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १८ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १९ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ २० ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ २१ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ २२ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ २३ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ २४ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ २५ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ २६ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ २७ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ २८ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ २९ ॥

तत्राऽपि कृतिनः पूजां विधाय विधिनाऽर्हताम् ।
कुर्वते सफलं सद्यो गृहमेधिभवद्रुमम् ॥ ३ ॥
सा च पुष्पा-ऽक्षत-स्तोत्ररूपा सामान्यतस्त्रिधा ।
श्रुते प्रोक्ता प्रभोरङ्गपट्टसद्भावगोचरा ॥ ४ ॥
आसामेकतमाऽप्यासीद् विशिष्टफलहेतवे ।
यथा किल तथा सम्यग् दृष्टान्तैः श्रूयतां क्रमात् ॥ ५ ॥
लवोऽपि जिनधर्मस्य सुधाबिन्दुरिव ध्रुवम् ।
करोत्येवाऽमरीभावं सम्यगासेवितो नृणाम् ॥ ६ ॥
तत्रादौ पुष्पपूजायां कथ्यते तावदद्भुतम् ।
वरसेनकुमारस्य चरित्रमिह तद्यथा ॥ ७ ॥
अस्त्यत्र भरते ख्यातमृषभाख्यं पुरं वरम् ।
ईश्वराऽवस्थितेर्नित्यं यस्याऽभूद् नाम साऽन्वयम् ॥ ८ ॥
तस्याऽधीशः कुशो राजा नाम यस्य दृढं गुणैः ।
बद्धोऽपि मण्डले प्रीतिमवाप परमां जनः ॥ ९ ॥
तत्राऽभयङ्करः श्रेष्ठी श्रेष्ठाचार-विचारवान् ।
प्रिया कुशलमत्याख्या तस्य सार्थाऽन्वयाऽभवत् ॥ १० ॥
भद्रकप्रकृती तस्याऽभूतां कर्मकरावुभौ ।
गृहकर्म करोत्येकश्चारयत्यपरस्तु गाः ॥ ११ ॥
अन्यदा तौ मिथो वार्तां चक्राते विजनस्थितौ ।
धन्य एको हि नः स्वामी यस्य शुद्धा भवत्रयी ॥ १२ ॥
प्राचीनसुकृतात् तावदिदानीं पुण्यभोगभूः ।
बभूव, भविता भाविभवे सुगतिसौख्यभाक् ॥ १३॥
आवां तु हतकौ सर्वपुरुषार्थबहिष्कृतौ ।
भवं निर्गमयावः स्वमफलं स्नुहिवृक्षवत् ॥ १४ ॥
चिन्तयन्ताविति ज्ञात्वा धर्मयोग्याविमावथ ।
चातुर्मासदिने श्रेष्ठी सह निन्ये जिनौकसि ॥ १५॥
चारुकारितशृङ्गारौ जगाद यद्दहो ! सुतौ ! ।

तत्राऽपि कृतिनः पूजां विधाय विधिनाऽर्हताम् ।
कुर्वते सफलं सद्यो गृहमेधिभवद्रुमम् ॥ ३ ॥
सा च पुष्पा-ऽक्षत-स्तोत्ररूपा सामान्यतस्त्रिधा ।
श्रुते प्रोक्ता प्रभोरङ्गपट्टसद्भावगोचरा ॥ ४ ॥
आसामेकतमाऽप्यासीद् विशिष्टफलहेतवे ।
यथा किल तथा सम्यग् दृष्टान्तैः श्रूयतां क्रमात् ॥ ५ ॥
लवोऽपि जिनधर्मस्य सुधाबिन्दुरिव ध्रुवम् ।
करोत्येवाऽमरीभावं सम्यगासेवितो नृणाम् ॥ ६ ॥
तत्रादौ पुष्पपूजायां कथ्यते तावदद्भुतम् ।
वरसेनकुमारस्य चरित्रमिह तद्यथा ॥ ७ ॥
अस्त्यत्र भरते ख्यातमृषभाख्यं पुरं वरम् ।
ईश्वराऽत्रस्थितेर्नित्यं यस्याऽभूद् नाम साऽन्वयम् ॥ ८ ॥
तस्याऽधीशः कुशो राजा नाम यस्य दृढं गुणैः ।
बद्धोऽपि मण्डले प्रीतिमवाप परमां जनः ॥ ९ ॥
तत्राऽभयङ्करः श्रेष्ठी श्रेष्ठाचार-विचारवान् ।
प्रिया कुशलमत्याख्या तस्य सार्थाऽन्वयाऽभवत् ॥ १० ॥
भद्रकभकृती तस्याऽभूतां कर्मकरावुभौ ।
गृहकर्म करोत्येकश्चारयत्यपरस्तु गाः ॥ ११ ॥
अन्यदा तौ मिथो वार्तां चक्राते विजनस्थितौ ।
धन्य एको हि नः स्वामी यस्य शुद्धा भवत्रयी ॥ १२ ॥
प्राचीनसुकृतात् तावदिदानीं पुण्यभोगभूः ।
बभूव, भविता भाविभवे गुणनिर्माल्यभाक् ॥ १३॥
आवां तु हतकौ सर्वपुरुषार्थबहिष्कृतौ ।
भवं निर्गमयावः स्वमकल्पं स्नुहिवृक्षवत् ॥ १४ ॥
चिन्तयन्ताविति ज्ञात्वा धर्मयोग्याविमावथ ।
चातुर्मासदिने श्रेष्ठी सह निन्ये जिनौकसि ॥ १५॥
पादकारितशृङ्गारौ जगाद यदहो ! शुभौ ! ।

युतां पुष्पाणि गृह्णीतं पूजनाय जिनेशितुः ॥ १६ ॥
ऊचतुस्तौ च पुष्पाणि यस्य तस्य फलं भवेत् ।
अस्माकं चेष्टिरेवाऽत्र गृह्णीवस्तादिमानि न ॥ १७ ॥
अमन्यमानौ सुतरां श्रेष्ठिना बोधितावपि ।
नीतौ गुर्वन्तिके भावं ज्ञात्वा च गुरुणोदितौ ॥ १८ ॥
भद्रौ ! भावेन देवार्चा पुष्पेणाऽपि महाफला ।
तदहो ! युवयोः स्वल्पमपि किं नास्ति वेतनम् ? ॥ १९ ॥
तयोर्जगाद गोपालो विंशतिर्मे कपर्दकाः ।
सन्ति पञ्च च किन्त्वेतदस्ति स्तोकं मुनीश्वर ! ॥ २० ॥
अनिगृह्यात्मशक्तिं तपो-दानादि नन्वपि ।
कुर्वाणः शुद्धभावेन लभते विपुलं फलम् ॥ २१ ॥
मुनिनेत्युदितो हृष्टः क्रीत्वा पुष्पाण्यपूजयत् ।
जिनं श्रेष्ठियुतो यावद् द्वितीयस्तावदुन्मनाः ॥ २२ ॥
एतावन्मात्रमप्यासीदस्य किञ्चित् पुनर्न मे ।
चिन्तयन्निदमद्राक्षीत् मन्याख्यानकरं नरम् ॥ २३ ॥
पप्रच्छ च गुरोः पार्श्वे किमेतेन कृतं विभो ! ।
गुरुरप्याह भो भद्र ! कृतमद्याऽमुना तपः ॥ २४ ॥
अयं च तस्याऽङ्गीकारे विधिः, पुण्यं च पुष्कलम् ।
स्यादित्याकर्ण्य भव्यत्वादुपवासं चकार सः ॥ २५ ॥
ततो भोजनवेलायां सहार्पेण गतो गृहम् ।
परिवेषय्य भक्तं च निदध्यौ द्वारि संस्थितः ॥ २६ ॥
यदि कोऽप्येति सत्पुण्यैर्मुनीन्द्रस्तद् ददाम्यदः ।
भक्तं श्रेष्ठिगृहे येन कर्म कृत्वा मयाऽर्जितम् ॥ २७ ॥
अथ ग्लानादिकार्येण येनाऽभक्तं कृतं नहि ।
स मुनिर्दैवयोगेन तत्र भिक्षार्थमाययौ ॥ २८ ॥
तं दृष्ट्वा कर्मकृद् दध्यौ कुतोऽहं रङ्कमात्रकः ।
। [illegible] न्त्र [illegible] यं मयार्जितम ? ॥ २९ ॥

तत्राऽपि कृतिनः पूजा विधाय विधिनाऽर्हताम् ।
कुर्वते सफलं सद्यो गृहधर्मा भवद्रुमम् ॥ ३ ॥
सा च पूजाऽक्षतस्नात्रस्था सामान्यतस्त्रिधा ।
श्रुते प्रोक्ता प्रभावाद्धृतद्रव्यसद्भावगोचरा ॥ ४ ॥
आसामेकतमाऽप्यासीद् विशिष्टफलहेतवे ।
यथा किल तथा सम्यग् दृष्टान्तः श्रूयतां क्रमात् ॥ ५ ॥
स्तोकोऽपि जिनधर्मस्य सुधाबिन्दुरिव ध्रुवम् ।
करोत्येवाऽपवर्गभावं सम्यगासेवितो नृणाम् ॥ ६ ॥
तत्रादौ पुष्पपूजायाः कथ्यते तावदद्भुतम् ।
वरसेनकुमारस्य चरित्रमिदं तद्यथा ॥ ७ ॥
अस्त्यत्र भरते स्थानमपमानस्य पुरं वरम् ।
ईश्वराऽवस्थितेर्नित्यं यस्याऽभूद् नाम साऽन्वयम् ॥ ८ ॥
तस्याऽधीशः कुशो राजा नाम यस्य दृढं गुणैः ।
बद्धोऽपि मण्डले प्रीतिमवाप परमां जनः ॥ ९ ॥
तत्राऽभयङ्करः श्रेष्ठी श्रेष्ठाचारविचारवान् ।
प्रिया कुलवत्याख्या तस्य साध्वीऽन्वयाऽभवत् ॥ १० ॥
भद्रप्रकृती तस्याऽभूतां कर्मकरावुभौ ।
गृहस्य करोत्येकश्चारयत्यपरस्तु गाः ॥ ११ ॥
अन्यदा तौ मिथो वार्तां चक्राते विजनस्थितौ ।
धन्य एको हि नः स्वामी यस्य शुद्धा भवत्रयी ॥ १२ ॥
प्राचीनसुकृतात् तावदिदानीं पुण्यभोगभूः ।
अभूत्, भविता भाविभवे सुगतिसौख्यभाक् ॥ १३ ॥
आवां तु हतकौ सर्वपुरुषार्थबहिष्कृतौ ।
भवं निर्गमयावः स्वमफलं स्नुहिवृक्षवत् ॥ १४ ॥
चिन्तयन्ताविति ज्ञात्वा धर्मयोग्याविमावथ ।
चातुर्मासदिने श्रेष्ठी सह निन्ये जिनौकसि ॥ १५ ॥
चारुकारितशृङ्गारौ जगाद पश्यतो ! सुतौ ! !

युवां पुष्पाणि गृह्णीतं पूजनाय जिनेशितुः ॥ १६ ॥
ऊचतुस्तौ च पुष्पाणि यस्य तस्य फलं भवेत् ।
अस्माकं चेष्टिरेवाऽत्र गृह्णीवस्तदिमानि न ॥ १७ ॥
अमन्यमानौ सुतरां श्रेष्ठिना बोधितावपि ।
नीतौ गुर्वन्तिके भावं ज्ञात्वा च गुरुणोदितौ ॥ १८ ॥
भद्रौ ! भावेन देवार्चा पुष्पेणाऽपि महाफला ।
तद्भद्रौ ! युवयोः स्वल्पमपि किं नास्ति वेतनम् ? ॥ १९ ॥
तयोर्जगाद गोपालो विंशतिर्मे कपर्दकाः ।
सन्ति पञ्च च किन्त्वेतदस्ति स्तोकं मुनीश्वर ! ॥ २० ॥
अनिगूह्यात्मशक्ति तपो-दानादि तन्वपि ।
कुर्वाणः शुद्धभावेन लभते विपुलं फलम् ॥ २१ ॥
मुनिनेत्युदितो हृष्टः क्रीत्वा पुष्पाण्यपूजयत् ।
जिनं श्रेष्ठियुतो यावद् द्वितीयस्तावदुन्मनाः ॥ २२ ॥
एतावन्मात्रमप्यासीदस्य किञ्चित् पुनर्न मे ।
चिन्तयन्निदमद्राक्षीत् प्रत्याख्यानकरं नरम् ॥ २३ ॥
पप्रच्छ च गुरोः पार्श्वे किमेतेन कृतं विभो ! ।
गुरुरप्याह भो भद्र ! कृतमद्याऽमुना तपः ॥ २४ ॥
अयं च तस्याऽङ्गीकारे विधिः, पुण्यं च पुष्कलम् ।
इत्यादिस्याकर्ण्य भव्यत्वादुपवासं चकार सः ॥ २५ ॥
ततो भोजनवेलायां सहार्येण गतो गृहम् ।
परिवेषय्य भक्तं च निद्रूर्यां द्वारि संस्थितः ॥ २६ ॥
यदि कोऽप्येति मत्पुण्यैर्मुनीन्द्रस्तद् ददाम्यदः ।
भक्तं श्रेष्ठिगृहे येन कर्म कृत्वा मयाऽर्जितम् ॥ २७ ॥
अथ ग्लानादिकार्येण येनाऽभक्तं कृतं नहि ।
स मुनिर्दैवयोगेन तत्र भिक्षार्थमाययौ ॥ २८ ॥
तं दृष्ट्वा कर्मकृद् दध्यौ कुतोऽहं रङ्कमात्रकः ।
ईदृशा मुनयः कुत्र क्वेदं द्रव्यं मयार्जितम् ? ॥ २९ ॥

पुत्रौ पुष्पाणि गृहीतं पूजनाय जिनेशितुः ॥ १६ ॥
ऊचतुस्तौ च पुष्पाणि यस्य तस्य फलं भवेत् ।
अस्माकं चेष्टिरेवाऽत्र गृहीतस्तद्दिमानि न ॥ १७ ॥
अमन्यमानौ सुतरां श्रेष्ठिना बोधितावपि ।
नीतौ गुर्वन्तिके भावं ज्ञात्वा च गुरुणोदितौ ॥ १८ ॥
भद्रौ ! भावेन देवार्चा पुष्पेणाऽपि महाफला ।
तदहो ! युवयोः स्वल्पमपि किं नास्ति चेतनम् ? ॥ १९ ॥
सयोर्जगाद गोपालो विंशतिर्मे कपर्दकाः ।
सन्ति पञ्च च किन्त्वेतदस्ति स्तोकं मुनीश्वर ! ॥ २० ॥
अनिगूह्यात्मशक्ति तपो-दानादि तन्वपि ।
कुर्वाणः शुद्धभावेन लभते विपुलं फलम् ॥ २१ ॥
मुनिनेत्युदितो हृष्टः क्रीत्वा पुष्पाण्यपूजयत् ।
जिनं श्रेष्ठिपुत्रो यावद् द्वितीयस्तावदुन्मनाः ॥ २२ ॥
एतावन्मात्रमप्यासीदस्य किञ्चिद् पुनर्न मे ।
चिन्तयन्निदमद्राक्षीत् प्रत्याख्यानकरं नरम् ॥ २३ ॥
पप्रच्छ च गुरोः पार्श्वे किमेतेन कृतं विभो ! ।
गुरुरप्याह भो भद्र ! कृतमद्याऽमुना तपः ॥ २४ ॥
अयं च तस्याऽङ्गीकारे विधिः, पुण्यं च पुष्कलम् ।
इत्यादित्याकर्ण्य भव्यत्वादुपवासं चकार सः ॥ २५ ॥
ततो भोजनवेलायां महार्येण गतो गृहम् ।
परिवेषय्य भक्तं च निदध्यौ द्वारि संस्थितः ॥ २६ ॥
यदि कोऽप्येति मत्पुण्यैर्मुनीन्द्रस्तद् ददाम्यदः ।
भक्तं श्रेष्ठिगृहे येन कर्म कृत्वा मयाऽर्जितम् ॥ २७ ॥
अथ ग्लानादिकार्येण येनाऽभक्तं कृतं नहि ।
स मुनिर्दैवयोगेन तत्र भिक्षार्थमाययौ ॥ २८ ॥
तं दृष्ट्वा कर्मकृद् दध्यौ कुतोऽहं रङ्कमात्रकः ।
ईदृशा मुनयः कुत्र क्वेदं द्रव्यं मयार्जितम् ? ॥ २९ ॥

युतौ पुष्पाणि गृहीतं पूजनाय जिनेशितुः ॥ १६ ॥
क्रेतुम्तौ च पुष्पाणि यस्य तस्य फलं भवेत् ।
अस्माकं श्रेष्ठिनाऽत्र गृहीतस्तादिमानि न ॥ १७ ॥
अमन्यमानौ सुतरां श्रेष्ठिना बोधितावपि ।
नीतौ गुर्वन्तिके भावं ज्ञात्वा च गुरुणाऽदितौ ॥ १८ ॥
भद्रौ ! भावेन देवानां पुष्पेणाऽपि महाफला ।
तदहो ! युवयोः स्वल्पमपि किं नास्ति चेतनम् ? ॥ १९ ॥
तपोजगाद गोपालो विंशतिर्मे कपर्दकाः ।
सन्ति पञ्च च किन्त्वेतदस्ति स्तोकं मुनीश्वर ! ॥ २० ॥
अनिगूहयन्नात्मशक्तिं तपोदानादि तन्वपि ।
कुर्वाणः शुद्धभावेन लभते विपुलं फलम् ॥ २१ ॥
मुनिनेत्युदितो हृष्टः क्रीत्वा पुष्पाण्यपूजयत् ।
जिनं श्रेष्ठिपुत्रो यावद् द्वितीयस्तावदुन्मनाः ॥ २२ ॥
एतावन्मात्रमप्यासीदस्य किञ्चित् पुनर्न मे ।
चिन्तयन्निदमद्राक्षीत् प्रत्याख्यानकरं नरम् ॥ २३ ॥
पप्रच्छ च गुरोः पार्श्वे किमेतेन कृतं विभो ! ।
गुरुरप्याह भो भद्र ! कृतमद्याऽमुना तपः ॥ २४ ॥
अयं च तस्याऽङ्गीकारे विधिः, पुण्यं च पुष्कलम् ।
इत्याकर्ण्य भव्यत्वादुपवासं चकार सः ॥ २५ ॥
ततो भोजनवेलायां सहायेन गतो गृहम् ।
परिवेषय भक्तं च निदध्यौ द्वारि संस्थितः ॥ २६ ॥
यदि कोऽप्येति सत्तुर्यमुनीन्द्रस्तद् ददाम्यदः ।
भक्तं श्रेष्ठिगृहे येन कर्म कृत्वा मयार्जितम् ॥ २७ ॥
अथ स्नानादिकार्येण येनाऽभक्तं कृतं नहि ।
स मुनिर्दैवयोगेन तत्र भिक्षार्थमाययौ ॥ २८ ॥
तं दृष्ट्वा कर्मकृद् दध्यौ कुतोऽहं रङ्कमात्रकः ।
ईदृशा मुनयः कुत्र हंहो द्रव्यं मयार्जितम् ! ॥ २९ ॥

तन्नूनं काऽपि संपत्तिर्ममाऽपि भविताऽद्भुता ।
भव्ये भाविनि सामग्री स्यादेवं कथमन्यथा ? ॥ ३० ॥
इति तोषादसौ सर्वं तद् भोज्यं मुनये ददौ ।
तद् वीक्ष्य मुदितः श्रेष्ठी तस्याऽन्यत् पर्यवेषयत् ॥३१॥
तच्च कर्मकरोऽनिच्छन्नूचेऽस्याऽद्यमुपोषितः ।
श्राद्धोऽप्युवाच यद्येवं गृहीतं किं त्वया पुरा ? ॥ ३२
सोऽब्रवीत् तात ! कं हेतुं त्यजामि निजभोजनम् ? ।
ततस्तुष्टोऽधिकं श्रेष्ठी वात्सल्यं कुरुते तयोः ॥ ३३ ॥
इतश्च सूरसेनाऽऽख्यः कलिङ्गाधिपतिर्नृपः ।
दायादहृतराज्यश्रीः कुरुदेशं गतः क्रमात् ॥ ३४ ॥
नृपं गजपुराधीशं तत्राऽवेलगता ततः ।
समृद्धिबन्धुरा ग्रामाश्चत्वारस्तेन लेभिरे ॥ ३५ ॥
तत्राऽस्य शुकराभिख्ये ग्रामे निवसतः सुखम् ।
प्रियाऽस्ति विजयादेवी तस्याः कुक्षाववातरन् ॥ ३६ ॥
पूर्वं दानकृतौ जीवौ मृत्वा पश्चाज्जिनाऽर्चकः ।
ज्यायानमरसेनाख्यो वरसेनाऽभिधोऽनुजः ॥३७॥ (युग्मम्)
प्राच्यपुण्यानुभावेन रूप-विद्यादिकस्तयोः ।
गुणौघः सह देहेन ववृधे स्तोकवासरैः ॥ ३८ ॥
कला-तेजोनिधी विश्वपूजितांशौ नरादृतौ ।
तौ राजहंसौ नो केषामनुरागं वितेनतुः ? ॥ ३९ ॥
शूरकीयपुराभारधुर्यौ गुणरूपाविधौ ।
मनोरथतनं पित्रोः प्रपाणमूर्ति निन्यतुः ॥ ४० ॥
इतस्ततश्च तौ दृष्ट्वा विलसन्तौ महर्द्धिभिः ।
सापत्न्यजननी द्वेषं अपारस्य धत्ते हृदि ॥ ४१ ॥
अन्येद्युः सा गते राज्ञोऽन्यग्रामाय स्वभर्तरि ।
आगते च सुता कान्तं कृत्वा कोपगृहेऽविशत् ॥ ४२ ॥

१ [illegible]

सप्तमः सर्गः।

[illegible]मांऽविरतमश्रुभिन्नमात्य पृष्टा पुनः पुनः।
[illegible]विषय कारणं पश्चादिदाऽस्वास्थ्यं यथाक्रमम् ॥ ४३ ॥
पूर्वं यदि गतात् देव! गता प्रासादान्तरं यदा।
आरभ्य तत्र पुत्रान्यायदं संतापिता भृशम् ॥ ४४ ॥
पतिभक्त्या च भक्त्या च [illegible] शीघ्रं मया दृष्टं।
[illegible]विरागांऽतः परं नाथ! [illegible] यत्र पूर्वाविनयम् ॥ ४५ ॥
अश्मीकनवपांविविरिति संपुष्टितमना।
[illegible] तासां यथास्वरातमिनां भृशम् ॥ ४६ ॥
[illegible] मातृदाचिरितान्य पुनीतः।
[illegible] प्राप्यात् [illegible] कुमारकं ॥ ४७ ॥
[illegible] गह गत्वा नवांदनम्।
[illegible] [illegible] ॥ ४८ ॥
[illegible] क्रिया समानीय [illegible] ! [illegible]।
अविज्ञातन मातृः [illegible] [illegible] पिता ॥ ४९ ॥
[illegible] [illegible] मार्गेविनं हतं।
भानु [illegible] [illegible] ॥ ५० ॥
देव! [illegible] कुमारकः।
[illegible] [illegible] ! [illegible] पुत्र [illegible]
[illegible] ! [illegible] कृता पुत्रम्
[illegible] [illegible] ! ॥ ५१ ॥
[illegible] [illegible] मां [illegible]।
[illegible] [illegible] ॥ ५२ ॥
[illegible] [illegible]।
[illegible] [illegible] ॥ ५३ ॥
[illegible] [illegible] पुत्राद्।
[illegible] [illegible] ॥ ५४ ॥
[illegible] मां [illegible]।

[illegible]

तन्नूनं काऽपि संपत्तिर्ममाऽपि भवित्ताऽद्भुता ।
भवे भाविनि सामग्री स्यादेवं कथमन्यथा ? ॥ ३० ॥
इति तोषादसौ सर्वं तद् भोज्यं मुनये ददौ ।
तद् वीक्ष्य मुदितः श्रेष्ठी तस्याऽन्यत् पर्यवेषयत् ॥३१॥
तच्च कर्मकरोऽनिच्छन्नूचेऽस्याऽहमुपोषितः ।
श्राद्धोऽप्युवाच यद्येवं गृहीतं किं त्वया पुरा ? ॥ ३२ ॥
सोऽब्रवीत् तात ! कं हेतुं त्वज्ञासि निजभोजनम् ? ।
ततस्तुष्टोऽधिकं श्रेष्ठी वात्सल्यं कुरुते तयोः ॥ ३३ ॥
इतश्च सूरसेनाऽऽह्वयः कलिङ्गाधिपतिर्नृपः ।
दायादहृतराज्यश्रीः कुरुदेशं गतः क्रमात् ॥ ३४ ॥
नृपं गजपुराधीशं तत्राऽसेवलगता ततः ।
समृद्धिबन्धुरा ग्रामाश्चत्वारस्तेन लेभिरे ॥ ३५ ॥
तत्राऽस्य शुकराभिख्ये ग्रामे निवसतः सुखम् ।
प्रियाऽस्ति विजयादेवी तस्याः कुक्षाववातरन् ॥ ३६ ॥
पूर्वं दानकृतो जीवो मृत्वा पश्चाज्जिनाऽर्चकः ।
ज्यायानमरसेनाख्यो वरसेनाऽभिधोऽनुजः ॥३७॥(युग्मम्
प्राच्यपुण्यानुभावेन रूप-विद्यादिकस्तयोः ।
गुणौघः सह देहेन ववृधे स्तोकवासरैः ॥ ३८ ॥
कला-तेजोनिधी विश्वपूरिताशौ नवेन्दवौ ।
तौ राजहंसौ नो केषामनुरागं वितेनतुः ? ॥ ३९ ॥
गृहकार्यधुराधारधुर्यौ गुणगुणाविमौ ।
मनोरथजनं पित्रोः प्रपाणभुवि निन्यतुः ॥ ४० ॥
इतस्ततश्च तौ दृष्ट्वा विस्मयन्तौ परर्द्धिभिः ।
गाम्भीर्यजननी देवं जगाम्या वहतं हृदि ॥ ४१ ॥
अन्येद्युः सा गते राज्ञोऽन्यत्रगतायां स्मयवति ।
आगते च मृषा कोपं कृत्वा कोपगृहेऽविशत् ॥ ४२ ॥

१ भवमानय ।

तन्नूनं काऽपि संपत्तिर्ममाऽपि भविताऽद्भुता ।
भवे भाविनि सामग्री स्यादेवं कथमन्यथा ? ॥ २० ॥
इति तोषादसौ सर्वं तद् भोज्यं मुनये ददौ ।
तद् वीक्ष्य मुदितः श्रेष्ठी तस्याऽन्यत् पर्यवेषयत् ॥२१॥
तच्च कर्मकरोऽनिच्छन्नूचेऽद्याऽहमुपोषितः ।
श्राद्धोऽप्युवाच यद्येवं गृहीतं किं त्वया पुरा ? ॥ २२ ॥
सोऽब्रवीत् तात ! कं हेतुं त्यजामि निजभोजनम् ? ।
ततस्तुष्टोऽधिकं श्रेष्ठी वात्सल्यं कुरुते तयोः ॥ २३ ॥
इतश्च मृगसेनाऽऽख्यः कलिङ्गाधिपतिर्नृपः ।
दायादहृतराज्यश्रीः कुरुदेशं गतः क्रमात् ॥ २४ ॥
नृपं गजपुराधीशं तत्राऽसेवत स ततः ।
समृद्धिबन्धुरा ग्रामाश्चत्वारस्तेन लेभिरे ॥ २५ ॥
तत्राऽस्य गुरुगाभिख्ये ग्रामे निवसतः सुखम् ।
प्रियाऽभवद् विजयादेवी तस्याः कुमारयुगलम् ॥ २६ ॥
पूर्वं दानकृतौ तौ तौ पुत्रौ यशोऽभिनाऽऽद्यकः ।
ज्यायानपरसेनाख्यो धरसेनाऽभिधोऽनुजः ॥२७॥(युग्मम्
प्राच्यपुण्यानुभावेन रूपविद्यादिकल्पयोः ।
गुणौघः सह देहेन ववृधे स्तोकवासरैः ॥ २८ ॥
कन्या तेजोनिधी विश्वपूरिताशौ नरोत्तमौ ।
तौ राजहंसौ तौ केनामनुरागं वितेनतुः ? ॥ २९ ॥
गृहकार्यधुराधुर्यौ गुरुशासिनौ ।
मनोरञ्जनं पितुः प्रजानां विनयतुः ॥ ४० ॥
इतस्तत्र तौ दृष्ट्वा विलसन्तौ महोदधिः ।
सापत्न्यजननी देवं मनसा वदते हरि ॥ ४१ ॥
भर्तृपुः सा नवे राज्येऽप्यनाना समर्पितं ।
आगतं च मया कीर्तिं कृत्वा कोऽप्युद्धरिष्यति ॥ ४२ ॥

१ [illegible]

तन्नूनं काऽपि संपत्तिर्ममाऽपि भविनाऽद्भुता ।
भवे भाविनि सामग्री स्यादेवं कथमन्यथा ? ॥ ३०
इति तोषादसौ सर्वं तद् भोज्यं मुनये ददौ ।
तद् वीक्ष्य मुदितः श्रेष्ठी तस्याऽन्यत् पर्यवेषयत् ॥३१
तच्च कर्मकरोऽनिच्छन्नूचेऽद्याऽहमुपोषितः ।
श्राद्धोऽप्युवाच यद्येवं गृहीतं किं त्वया पुरा ? ॥ ३२
सोऽब्रवीत् तात ! कं हेतुं त्यजामि निजभोजनम् ? ।
ततस्तुष्टोऽधिकं श्रेष्ठी वात्सल्यं कुरुते तयोः ॥ ३३ ॥
इतश्च सूरसेनाऽऽख्यः कलिङ्गाधिपतिर्नृपः ।
दायादहृतराज्यश्रीः कुरुदेशं गतः क्रमात् ॥ ३४ ॥
नृपं गजपुराधीशं तत्राऽवलगता ततः ।
समृद्धिबन्धुरा ग्रामाश्चत्वारस्तेन लेभिरे ॥ ३५ ॥
तत्राऽस्य सुकराभिख्ये ग्रामे निवसतः सुखम् ।
प्रियाऽस्ति विजयादेवी तस्याः कुक्षाववातरत् ॥ ३६ ॥
पूर्वं दानकृतो जीवो मृत्वा पश्चाज्जिनाऽर्चकः ।
ज्यायानमरसेनाख्यो वरसेनाऽभिधोऽनुजः ॥ ३७ ॥
प्राच्यपुण्यानुभावेन रूप-विद्यादिकस्तयोः ।
गुणौघः सह देहेन ववृधे स्तोकवासरैः ॥ ३८ ॥
कला-तेजोनिधी विश्वपूरितार्शौ नवोदयौ ।
तौ राजहंसौ नो केषामनुरागं वितेनतुः ? ॥ ३९ ॥
गृहकार्यधुराभारधुर्यौ सुतरूपाविमौ ।
मनोरथशतं पित्रोः प्रमाणभुवि निन्यतुः ॥ ४० ॥
इतस्ततश्च तौ दृष्ट्वा विलसन्तौ महर्द्धिभिः ।
सापत्न्यजननी द्वेषं जयाख्या वहते हृदि ॥ ४१ ॥
अन्येद्युः सा गते राज्ञोऽवलगायां स्वभर्तरि ।
आगते च मृषा कोपं कृत्वा कोपगृहेऽविशत् ॥ ४२ ॥

१ संवमार्गेन ।

ताडितोऽभिवन्तःमनेन नाथ पुरा पुनः पुनः ।
कोपस्य कारणं यद्यादिनाऽन्यस्मिन् महापराध ॥ ४३ ॥
पुत्रं गदितवान् देव ! तथा प्राणान्तं मया ।
आरभ्य मम पुत्राभ्यामहं संसाधिता मतम् ॥ ४४ ॥
पतिभक्त्या च शक्त्या च किन्तु शान्ति मया इव ।
विधातोऽन्तः परं नाथ ! प्रियतां सन् कृपान्वितम् ॥ ४५ ॥
अर्धान्वचमयोऽधिरति संपूर्णसकलतया ।
कोपदग्धितयो राज्ञो यथाऽन्तरवर्णितो मतम् ॥ ४६ ॥
वन्दमानाथ मानयुताद्दिदशाऽथ नृपतिः ।
अरे ! प्रायाहि परिवारपरीदया भ्रम कुमारकौ ॥ ४७ ॥
सद्यान्यपरिषाणेण सह गत्वा नर्माजुनम् ।
सौधे स्थित्वा समानीय दर्शयेव कथंच ! ॥ ४८ ॥
अविज्ञयन् यानङ्गः किमिदं हन्त ! वैतनम् ? ।
यदेवं गुणिनोऽभिलिताभ्निनां कुपितः पिता ॥ ४९ ॥
अस्तु सर्वं भविष्यत्यस्यात्मुना कालोचितं मते ।
देव ! मयापसादेन ह्यपुरुषात्मान् पदान्तिके ॥ ५० ॥
इदंथ कथयामास तस्यरूपं कुमारयोः ।
ताभ्यां चाऽभ्यापि भोः ! शीघ्रं कुरु नाम सर्वादिकम् ॥ ५१ ॥
गरीयान् कश्चिदावाभ्यामपराधः कृतो ध्रुवम् ।
अन्यथा कथमस्त्रुप्तमिदं भणति नः पिता ? ॥ ५२ ॥
ततो भूयो निषादेन भाषितौ तौ सगद्गदम् ।
प्रगन्तं मयि वेगेन यातं देशान्तरं युवाम् ॥ ५३ ॥
कुमारावुत्ततुम्ब्यं भोः ! सद्युक्तौ हनिष्यसे ।
अस्मत्कृते नरेन्द्रेण न कुर्यस्तादिदं वयम् ॥ ५४ ॥
स्वं रक्षिष्याम्युपायेन विन्ध्यपेधो तु मा युवाम् ।
मैतेनमुक्तौ च तौ पादचारेणैकां दिशं गतौ ॥ ५५ ॥

१ भद्रमोऽयं भविष्यत्कालवाचकः ।

तन्नूनं काऽपि संपत्तिमेमाऽपि भविताऽद्भुता ।
भवे भाविनि सामग्री स्यादेवं कथमन्यथा ? ॥ ३०
इति तोषादसौ सर्वं तद् भोज्यं मुनये ददौ ।
तद् वीक्ष्य मुदितः श्रेष्ठी तस्याऽन्यत् पर्यवेषयत् ॥३१
तच्च कर्मकरोऽनिच्छन्नूचेऽद्याऽहमुपोषितः ।
श्राद्धोऽप्युवाच यद्येवं गृहीतं किं त्वया पुरा ? ॥ ३२ ॥
सोऽब्रवीत् तात ! कं हेतुं त्यजामि निजभोजनम् ? ।
ततस्तुष्टोऽधिकं श्रेष्ठी वात्सल्यं कुरुते तयोः ॥ ३३ ॥
इतश्च सूरसेनाऽऽख्यः कलिङ्गाधिपतिर्नृपः ।
दायादहृतराज्यश्रीः कुरुदेशं गतः क्रमात् ॥ ३४ ॥
नृपं गजपुराधीशं तत्राऽवलगता ततः ।
समृद्धिबन्धुरा ग्रामाश्चत्वारस्तेन लेभिरे ॥ ३५ ॥
तत्राऽस्य सुकराभिख्ये ग्रामे निवसतः सुखम् ।
प्रियाऽस्ति विजयादेवी तस्याः कुक्षाववातरत् ॥ ३६ ॥
पूर्वं दानकृतो जीवो मृत्वा पश्चाज्जिनाऽर्चकः ।
ज्यायानमरसेनाख्यो वरसेनाऽभिधोऽनुजः ॥३७॥(युग्मम्)
प्राच्यपुण्यानुभावेन रूप-विद्यादिकस्तयोः ।
गुणौघः सह देहेन ववृधे स्तोकवासरैः ॥ ३८ ॥
कला-तेजोनिधी विश्वपूरिताशौ नवोदयौ ।
तौ राजहंसौ नो केषामनुरागं वितेनतुः ? ॥ ३९ ॥
गृहकार्यधुराभारधुर्यौ सुतद्वयाविमौ ।
मनोरथशतं पित्रोः प्रमाणभुवि निन्यतुः ॥ ४० ॥
इतस्ततश्च तौ दृष्ट्वा विलसन्तौ महर्द्धिभिः ।
सापत्न्यजननी द्वेषं जयाख्या वहते हृदि ॥ ४१ ॥
अन्येद्युः सा गते राज्ञोऽवलगायां स्वभर्तरि ।
आगते च मृषा कोपं कृत्वा कोपगृहेऽविशत् ॥ ४२ ॥

---

१ सेवमाने ।

गाढोऽतिरऽमन्यत सोऽथ पृष्टा पुनः पुनः ।
कोऽदस्य कारणं वक्त्रादितिवाऽस्वसम्यी समाप्तक ॥ ४३ ॥
सुते पतिवशाद् देव ! गता ग्रामान्तरं तदा ।
आरभ्य तव पुत्राभ्यामहं संतापिता भृशम् ॥ ४४ ॥
पतिभक्त्या च शक्त्या च किन्तु क्षान्तं मया इदं ।
विचार्योऽतः परं नाथ ! क्रियतां यत् कृत्योचितम् ॥४५॥
अन्योन्यवचनाभिरिति संधुक्षितस्तया ।
कोपवह्निस्तया राज्ञा यथाऽन्तर्ज्वलितो भृशम् ॥ ४६ ॥
चण्डपाकाख्यं मातङ्गमादिदेशाऽथ भूपतिः ।
अरे ! ग्रामाद् बहिर्वोद्यानेऽत्र स्तः कुमारकौ ॥ ४७ ॥
तत्रान्यपरिवारेण सह गत्वा तयोर्द्रुतम् ।
शीर्षे छित्त्वा समानीय दर्शयेर्मम कर्पटे ! ॥ ४८ ॥
अचिन्तयच्च मातङ्गः किमिदं हन्त ! वैशसम् ? ।
यदेवंगुणिनोर्भक्तिशालिनोः कुपितः पिता ॥ ४९ ॥
अस्तु सर्वं भविष्यदस्याऽधुना कार्योचितं ध्रुवे ।
देव ! प्रमाणमादेश इत्युक्त्वाऽगात् तदन्तिके ॥ ५० ॥
तदर्थं कथयामास तथ्यरूपं कुमारयोः ।
ताभ्यां चाऽभाणि भोः ! शीघ्रं कुरु तातसमीहितम् ॥५१॥
गरीयान् कश्चिदावाभ्यामपराधः कृतो ध्रुवम् ।
अन्यथा कथमत्युग्रमिदं भणति नः पिता ? ॥ ५२ ॥
ततो भूयो निषादेन भाषितौ तौ सगद्गदम् ।
प्रणश्य मयि वेगेन यातं देशान्तरं द्रुतम् ॥ ५३ ॥
कुमारावूचतुस्त्वं भोः ! सकुटुम्बो हनिष्यसे ।
अस्मत्कृते नरेन्द्रेण न कुर्मस्तदिदं वयम् ॥ ५४ ॥
स्वं रक्षिष्याम्युपायेन विलम्बेथां तु मा यु
तेनेत्युक्तौ च तौ पादचारेणैकां दिशं

---

१ अस्त्वोऽयं भविष्यत्कालवाचकः ।

आदायाऽश्वौ निषादोऽपि शीर्षे फाराप्य मृण्मये ।
चित्रेण जानतद्वे सार्धं राज्ञः पुरो गतः ॥ ५६ ॥
समर्प्य तुरगौ द्वारे दर्शयित्वा च मस्तके ।
स जगाद नृपादेशः कृतोऽयमवधार्यताम् ॥ ५७ ॥
नृपोऽप्याह बहिर्ग्रामादिमे गर्तेऽऽहिते कुरु ।
आदेश इति विज्ञप्य मातङ्गो गतवांस्ततः ॥ ५८ ॥
तुष्टा राज्ञी च सा दुष्टा, दुष्टाः कण्टकिनो यतः ।
परतापेन जायन्ते ग्रीष्मेणेव यवासकाः ॥ ५९ ॥
राजपुत्रौ च तौ यान्तावविच्छिन्नप्रयाणकैः ।
क्रमेण तत्र संप्राप्तौ यत्रैकाऽस्ति महाटवी ॥ ६० ॥
विविधप्रोल्लसत्सान्द्रद्रुमच्छायाऽन्धकारिते ।
यत्र क्षिपति सूर्योऽपि भियेव न करं वने ॥ ६१ ॥
एकतः शाल-हिन्ताल-प्रियाल-सरला-ऽर्जुनाः ।
अन्यतो नाग-पुन्नाग-करञ्जा-ऽगुरु-चन्दनाः ॥ ६२ ॥
कचिच्चिञ्चा-ऽम्र जम्बीर कपित्था-ऽश्वत्थ सल्लकाः ।
कचिद् बकुल कङ्कोल पाटला-ऽशोक चम्पकाः ॥ ६३ ॥
कचिद् न्यग्रोध मन्दार-पिचुमन्द हरीतकाः ।
कर्णिकार-कांचनार कृतमाल धवा-ऽसनाः ॥ ६४ ॥
कचिद् ताल-नक्तमाल तमाल-मदनाऽसनाः ।
मधूका-ऽक्षोटबिल्वाद्या विविधा यत्र शाखिनः ॥ ६५ ॥
कर्तुं पुष्पफलाऽऽतिथ्यं यत्र वातेरिता द्रुमाः ।
पथिकानाह्वयन्तीव शाखाग्रकरपल्लवैः ॥ ६६ ॥
मार्गाऽऽक्रमणभङ्गार्थं भयाद् दूरं [illegible] ।
[illegible] यत्र [illegible] ॥ ६७ ॥
यत्र च महिष व्याघ्र चित्रकादिभयानकान् ।
[illegible] मार्गा-[illegible] ॥ ६८ ॥

अथ मां स्वमनस्येव समग्रगुणशालिनः ।
विनयवतुरगस्य मन्ये संतापहारिणि ॥ ६९ ॥
सत्कर्मैः सहकारस्याऽपरैर्गिरिनदीजलैः ।
पितृपादसुखं साऽर्पा साऽपि नष्टाऽपि पर्वतः ॥ ७० ॥
सपत्नग्रस्तयोर्भानुरस्तमाप सहस्रद्युतिः ।
दिनान्ते का कथाऽन्यस्य शूरस्याऽपीदृशी दशा ? ॥७१॥
मन्देनमा समसीर्षैः करदण्डांशुपल्लवितः ।
इदत्वेन ध्रुवं सूर्योऽप्यासमासां विडम्ब्यते ॥ ७२ ॥
सन्ध्याऽपि पक्षिणां रावैः क्रन्दित्वेवाऽत्यये क्षणात् ।
रक्ताऽम्बरधरी सद्यो ममज्जेवाऽपराऽम्बुधौ ॥ ७३ ॥
कृता पद्मापणश्रेणिर्मुद्राढ्या सरोवरैः ।
मित्रनाशे यतो दुःखं जायते विपन्नात्मनाम् ॥ ७४ ॥
छिद्रैरक्षिभिरिवाऽऽक्रान्तमकस्मात् तारकैर्नभः ।
येन दोषोदये क्षुद्राः प्रकटाः स्युः कुतोऽपि हि ॥ ७५ ॥
गते नभोरिपावस्तमभितः प्रसरत् तमः ।
सर्वमेव समीचक्रे निर्विवेक इव प्रभुः ॥ ७६ ॥
आकाशफलके ध्वान्तमषीलिप्ते स्फुरदुडुच्छलात् ।
कालो बाल इवाऽद्याऽपि लिखत्यक्षरमालिकाम् ॥ ७७ ॥
अथैतत् समयेऽपृच्छद् वरसेनः सहोदरम् ।
किं किञ्चिद् ज्ञायते भ्रातः ! तातरोषस्य कारणम् ? ॥७८॥
ज्येष्ठोऽवादीन्न जानामि वत्स ! किञ्चिद् तथाविधम् ।
इङ्गितैः किन्त्विदं मन्येऽपरमातुर्विजृम्भितम् ॥ ७९ ॥
लघुर्बभाण तातोऽपि सत्येति किमलीकके ? ।
सोऽप्यूचे वत्स ! मुग्धस्त्वं महिला कूटमन्दिरम् ॥ ८० ॥
अलीकमपि जल्पन्ति तथैव कथमप्यमूः ।
मन्यन्ते सत्यमेवेति यथा रागान्धबुद्धयः ॥ ८१ ॥

१ इनः सूर्यः । २ स्वप्नुरपेऽपि ।

गङ्गाया वालुकां वार्धेर्जलं मानं महागिरेः ।
मतिमन्तो विजानन्ति महिलाया मनस्तु न ॥ ८२ ॥
अथवा किमनेनैषा जाताऽतीवोपकारिणी ।
तयैव दर्शिताऽस्माकं सकलेयं मही यतः ॥ ८३ ॥
धन्या गुणार्थिनो येषां दोषेऽपि हि गुणग्रहः ।
पश्यन्ति तु सदाभ्यासाद् दुष्टा दोषं गुणेष्वपि ॥ ८४
तत्तद्वार्ताः प्रकुर्वाणोऽमरसेनोऽथ निद्रया ।
दुःखितोऽयं महात्मेति सुखं कर्तुमिवाऽऽश्रितः ॥ ८५ ॥
वरसेनः पुनः कुर्वन् वाम-दक्षिणवीक्षणम् ।
नास्त्येव जाग्रतो भीतिर्मत्वेत्यर्थहितः स्थितः ॥ ८६ ॥
अत्रान्तरे कीर एकस्तत्राम्रविटपे स्थितः ।
कृपयाऽऽर्द्रमनाः स्पष्टं भणति स्म निजां प्रियाम् ॥ ८७
अये ! योग्याविमौ कौचित् स्वागतस्य नरागुभौ ।
किन्तु नो विद्यते किञ्चिदनयोरुपयोगि यत् ॥ ८८ ॥
कान्तया भणितं नाथ ! मैवं वद सदाशय ! ।
सुकूटपर्वते यस्मादग्निगृहैकगह्वरे ॥ ८९ ॥
रोपितौ निजविद्याऽभिषिक्तबीजौ नभश्चरैः ।
सहकारावथाऽस्माकं शृण्वतां कथितं च तैः ॥ ९० ॥
तयोर्माहात्म्यमन्योऽन्यं यथैकस्य तरोः फलम् ।
यो भक्षयति तस्येह राज्यं स्यात् सप्तमे दिने ॥ ९१ ॥
द्वितीयस्य फलं यस्योदरे तिष्ठति तन्मुखात् ।
प्रातः पतति गण्डूषे दीनारशतपञ्चकम् ॥ ९२ ॥
भण्यमानं च तत् कान्त ! त्वयाऽप्याकर्णितं ततः ।
आनीय फलमेकैकं तदीयं दीयतेऽनयोः ॥ ९३ ॥
धन्यमन्यं जीवितं श्लाघ्यं मम यस्येदृशी स्पृहा ।
परस्योपकृतिं कर्तुं दुर्लभोऽवसरो यतः ॥ ९४ ॥

१ [illegible] ।

न एव स्थिताः क्वापि सर्वाण्यपि धने धने ।
ईदृशात् हारिन् ! हेषा एवं वृत्तेन हारितः ॥ ९५ ॥
मानिसंपन्निधानेषु दानमेव महाधनम् ।
सतां एव हि स्थायी महतां येन कल्पते ॥ ९६ ॥
आदित्याय नमः सर्वं, येनाय ग्रीष्मशोषणम् ।
दानं धनानु ददाय, दुःस्थितानामुपकारिणे ॥ ९७ ॥
अन्यथा कल्पवेल्या च प्राप्यते महिमा महान् ।
महती भवती भाग्याद्दातॄणां मा विस्मरत्वनाम् ॥ ९८ ॥
सौभाग्यात् प्रिय ! युक्तं कारितं मे स्वयाऽधुना ।
इत्युदित्वा हसित्वैव गुरुशाद्रि गताविमौ ॥ ९९ ॥
चरमेनरमदश्वोपीत्र सर्व पावत्र लघाधनः ।
गरवाणस्य भूपाशीशिने पतिते पुरः ॥ १०० ॥
ज्ञात्वा तद्वचनाद् भेदं प्रतीत्वा ते स्वपान्न कर्हि ।
दृष्यां च किमिदं सत्यमाशयमन्ययोऽन्यथा ॥ १०१ ॥
अथ ज्येष्ठो मागत्य बन्धुमस्तके स्थितः ।
चरमेनः क्षणं तत्र निद्रायाः सुखमन्वभूत् ॥ १०२ ॥
सुरोऽपि ततः स्थानात् पुरतः सन्धितायुधौ ।
आगात्तिकः सदस्तत्र देवलोकादि धन्नुः ॥ १०३ ॥
सर्वं पात्रकथयपापरुमं राज्यकारं ददौ ।
ज्येष्ठभ्रातुः, स्वयं भ्रात चरमेनोऽपरं पुनः ॥ १०४ ॥
मण्डपीभूय गण्डूषं यावत् तत्र करोत्यसौ ।
पतति स्म पुरस्तावद् दीनारशतसंयुतम् ॥ १०५ ॥
वस्त्र-भोजन-ताम्बूलादिना मतिपुरं ततः ।
कुमारो विस्मयन्मुखः सह ज्येष्ठेन बन्धुना ॥ १०६ ॥
तेनाऽथ मन्यदा पृष्टः कुतो द्रव्यं तवेति सः ।
ऊचे कीडाभिर्दीनार्याः सुवर्णं मे भवेन्नितम् ॥ १०७ ॥
भाण्डागारे तदाऽपि नाऽऽसीद्दर्पितमित्यदः ।

यतन्ते हि धने नीचा निजदेहे तु मध्यमाः ।
उत्तमास्तेजसि स्थास्ये भुवनव्यापिनि ध्रुवे ॥ १२१ ॥
दीनमुक्त्वा परं नत्वा लक्ष्मीं कृत्वा यदर्ज्यते ।
जीव्यते ननु किं तेन युगानि दश पञ्च वा ? ॥ १२२ ॥
यथापकर्षणे वामबाहुं निजमपीक्षते ।
सहायं दक्षिणो बाहुर्वीरस्तेनाऽपि लज्जते ॥ १२३ ॥
यत्करौ योजयेल्लोकास्तद्वरं शल्लिकातृणम् ।
नरोऽपि न स योऽन्यस्य पुरतः कुरुतेऽञ्जलिम् ॥१२४॥
ये प्रणामाञ्जलिं नीचैः कुर्वन्ति कृपणाः प्रभोः ।
ते श्रियः प्रियपद्मायाः दर्शयन्तेऽम्बुजं ध्रुवम् ॥ १२५ ॥
चिन्तयित्वेति तत्रैव धनेन विलसत्यसौ ।
गृहे च वसति स्मैष मगधाख्यपणश्रियः ॥ १२६ ॥
भृशमेव नृपेणाऽथ नगरेऽन्वेषितः परम् ।
नैव दृष्टस्ततो राजा व्यग्रोऽभूद् राज्यचिन्तया ॥ १२७ ॥
नव्यर्द्धिसङ्गमे सद्यस्तन्मयीभूतचेतसः ।
सर्वं हि पूर्वसम्बन्धि याति प्रायेण विस्मृतिम् ॥ १२८ ॥
स्वेच्छया वरसेनोऽपि त्याग-भोगपरायणः ।
गीत-नृत्त-दृगोष्ठ्यादिविनोदैर्नयते दिनान् ॥ १२९ ॥
अन्यदा कुट्टिनी प्रोचे मगधां पुत्रि ! ते प्रियः ।
महादानेश्वरो भोगी नाऽन्यः कोऽपि युवेदृशः ॥ १३० ॥
राजसेवादिकं किञ्चिन्न करोति कदाऽप्यसौ ।
भूयानर्थव्ययश्चैष पृच्छ्यतां कारणं ततः ॥ १३१ ॥
मगधाऽप्याह हे ! मातः ! प्रश्नेनाऽनेन किं वृथा ? ।
तद् भूरि पूरयत्येष वित्तं कार्यं हि येन वः ॥ १३२ ॥
अत्याग्रहेण चाऽक्कायाः प्रेरिता मगधाऽन्यदा ।
पप्रच्छ वरसेनं ते कुतो देव ! धनागमः ? ॥ १३३ ॥

१ चाटूनि । २ पणश्रीर्वेश्या । ३ अक्का माता ।

अथो निशीथसमये चौराश्चत्वार आगताः।
मुस्कृ(?)वस्तुकृते तेऽपि विवदन्ते परस्परम् ॥ १४७ ॥
कुमारेण कृतां चौरसंज्ञां विज्ञाय तस्करैः।
चौरोऽयमित्यथाऽऽहूय पुरस्तादुपवेशितः ॥ १४८ ॥
कुमारः स्माऽऽह भो यूयं कथं युध्यत बान्धवाः ! ?।
दस्युभिः कथितं मित्र ! विवादे कारणं शृणु ॥ १४९ ॥
पादुके लकुटः कन्था मोषवस्तुत्रयं, वयम्।
चत्वारस्तेन नो कर्तुं विभागोऽमुष्य शक्यते ॥ १५० ॥
कुमारोऽप्याह को वादः कृतेऽस्याऽसारवस्तुनः।
तेऽरूचे मुग्ध ! नो वेत्सि महिमानस्य तत्त्वतः ॥ १५१ ॥
कथ्यतां यदि कथ्यं स्यात् कुमारेणेति भाषिते।
एकीभूय स्म ते माहुर्यथैवं तन्निशम्यताम् ॥ १५२ ॥
अत्र प्रेतवने सिद्धेनैकेनाऽऽराध्य तोषिता।
यदिभर्मासैर्मेहाविद्या वस्तून्येतानि सा ददौ ॥ १५३ ॥
हेरयित्वा च षण्मासान् सिद्धं व्यापाद्य संप्रति।
वस्तून्यादाय संप्राप्ता अत्र देवकुले वयम् ॥ १५४ ॥
अस्याः प्रस्फोट्यमानायाः कन्थाया दिवसोदये।
शतानि पञ्च रत्नानां पतन्ति प्रतिवासरम् ॥ १५५ ॥
शत्रुं तु लकुटेनाऽयं भ्राम्यमाणेन नो लगेत्।
पादुके पादयोर्यस्य गम्यते चिन्तिताऽऽस्पदम् ॥ १५६॥
तत् श्रुत्वा हृदये तुष्टः कुमारः स्माऽऽह, नाऽधृतिः।
कार्या निर्धारयिष्यामि विवादमधुनैव वः ॥ १५७ ॥
चतसृषु क्षणं दिक्षु गत्वा दूरेऽवतिष्ठत।
विचार्याऽऽकारयिष्येऽहमागच्छेत तदा द्रुतम् ॥ १५८ ॥
तैस्तथा विहिते कन्थां स स्कन्धे लकुटं करे।
पादुके पादयोर्न्यस्योत्पत्याऽन्तर्नगरं ययौ ॥ १५९ ॥

वृद्धयाऽथ स्वयं पृष्टो व्याजहार नृपात्मजः ।
अपकार्यमिदं किन्तु कथ्यतेऽम्ब ! तवाग्रतः ॥ १७३ ॥
विद्ययाऽधिष्ठितं दिव्यमस्ति मे पादुकाद्वयम् ।
तदारूढः समुत्पत्य वाञ्छितार्थं समानये ॥ १७४ ॥
पापा श्रुत्वेति सा दध्यौ तावद्याऽन्याऽपि किञ्चन ।
यावद्घटति नो हस्ते ममेदं पादुकाद्वयम् ॥ १७५ ॥
अन्येद्युर्मायया मन्दीभूय सा जीर्णमञ्चके ।
पतिता कुरुते शूलपीडितेवाऽतिकूजितम् ॥ १७६ ॥
पृष्टा वृद्धा कुमारेण मान्द्यहेतुमुवाच सा ।
तत्र किं कथ्यते वत्स ! निजाङ्गेनैव सह्यते ॥ १७७ ॥
मया हि कथिते दुःखे स्वच्छमकातिवत् तथा ।
तवाऽपि प्रतिबिम्बेन मौनमेव ततो वरम् ॥ १७८ ॥
निर्बन्धेन पुनः पृष्टाऽनिच्छन्तीव जगाद सा ।
श्रूयतां तर्हि हे ! वत्स ! परदुःखेन दुःखिता ॥ १७९ ॥
तदा त्वयि गते दुःखार्दोपयाचितकं मया ।
विदधे कामदेवस्य वार्धिमध्यगतौकसः ॥ १८० ॥
दुष्करं तच्च तेनाद्य तवाग्रे न मयाशितम् ।
क्षिपामि जलधौ पापामिति संचिन्त्य सोऽवदत् ॥१८१॥
नाहं मे दुष्करं शीघ्रं चन्यतामिति तद्गिरा ।
सद्यः सज्जतरीभूता साधु साध्विति भाषिणी ॥ १८२ ॥
स्कन्धमारोप्य तां हृष्टः पादयोः क्षिप्तपादुकः ।
उत्पत्य सहसाऽम्भोधिमध्यदेवकुलेऽपतत् ॥ १८३ ॥
अथोचे कुट्टिनी वत्स ! त्वमादौ काममर्चय ।
इत्यसौ पादुके मुक्त्वा वहिर्मध्ये प्रविष्टवान् ॥ १८४ ॥
गृहीत्वा तत् तु सा शीघ्रं स्वस्थानं कुट्टिनी ययौ ।
वरसेनोऽपि तत् ज्ञात्वा दुःखितो ह्यचिन्तयत् ॥ १८५ ॥

अन्यथा चिन्तितं कार्यं दैवतो जायतेऽन्यथा ॥ १८६ ॥
भ्रमन्तमिति तं गच्छन्नुपर्यको नभश्चरः ।
विलोक्य निकटीभूय सदयः पृष्टवानिदम् ॥ १८७ ॥
कस्त्वं भोः ! कथमत्राऽऽगाः कुमारोऽपि यथातथम् ? ।
आचख्यौ खचरोऽप्येनं धीरयामास दुःखितम् ॥१८८॥
यावद्यामि गन्त्वाऽग्रे मामार्ध तावदत्र भोः ! ।
स्थातव्यं ते ततः स्थानं नेष्यामि त्वां समीहितम् ॥१८९॥
देवतां पूजयेरस्यायतनस्य च पृष्ठतः ।
अस्ति सर्वर्तुकोद्यानं क्रीडार्थं निर्मितं सुरैः ॥ १९० ॥
तत्र गच्छेर्विनोदार्थं किन्तु चैत्यपुरस्तरू ।
तिष्ठतो यो तदासन्नमपि गम्यं त्वया नहि ॥ १९१ ॥
प्रतिपन्नं कुमारेण मोदकादि च शम्बलम् ।
दत्त्वा विद्याधरोऽप्यस्मै जगामाकाशमण्डलीम् ॥१९२॥
अर्चन् कामं कुमारस्तु कौतुकाद् द्रष्टुमन्यदा ।
तदुद्यानं गतस्तावत् तत्रैकत्र प्रवर्तते ॥ १९३ ॥
वसन्तसमयश्चूतमञ्जरीपुञ्जपिञ्जरः ।
कोकिलाकण्ठनिर्यातपञ्चमोद्गारबन्धुरः ॥ १९४ ॥
प्रफुल्लमल्लिकामोदमेदुरः स्मितचम्पकः ।
उद्भिद्यमानकिसलो विकसन्नवमालिकः ॥ १९५ ॥
(विशेषकम्)

एकतो जयति ग्रीष्मः पाटला-बकुलाश्रितः ।
जनिताऽम्भोऽवगाहेच्छदीर्घिकासुभगीकृतः १९६ ॥
एकतः केकिकेकाढ्यो विकसज्जातियूथिकः ।
कदम्बकेतकोद्भेदसुन्दरः प्रावृडागमः ॥ १९७ ॥
एकतः कमलोल्लासी स्वस्थीकृतसरोवरः ।
रम्यहंसरवः सप्तच्छदोन्मेषी शरत्क्षणः ॥ १९८ ॥
हेमन्त ऋतुरेकत्र यत्र पत्रेऽपि सौरभम् ।

धत्ते मन्मथः कुन्द-मचकुन्दादि चाऽर्हति ॥ १९९ ॥
एकतः शिशिरो यत्र करुणी-शतपत्रिकाः ।
अन्यभ्रमरसद्वाराः सौभाग्यं दधतेऽद्भुतम् ॥ २०० ॥
तत्राऽसौ कुसुमामोदैर्दीर्घिकाऽम्भोऽवगाहनैः ।
सन्पाल्यमानैः प्रीतो गमयामास वासरान् ॥ २०१ ॥
प्रायो वारितवामत्वाज्जनस्य दिवसेऽन्यदा ।
पुष्पं निषिद्धवृक्षस्य जिघ्रति स्म स राजभूः ॥ २०२ ॥
अथैष सहसादेव गरीयान् रासभोऽजनि ।
भूत्कुर्वन्वीक्षितः पक्षपातेन खचरेण च ॥ २०३ ॥
बहु निर्भर्त्स्य सोऽन्यस्याऽऽघ्रापितः कुसुमं तरोः ।
भूयो मर्त्यत्वमासाद्य क्षमयामास खेचरम् ॥ २०४ ॥
अतीव महदाश्चर्यं किमेतदिति शंस मे ।
कृत्स्नं चादिश तेनेति प्रेरितः खेचरोऽब्रवीत् ॥ २०५ ॥
त्रिधला खरमानव्याऽऽवासितौ कारणादिमौ ।
मया वृक्षौ पुनश्चात्र भवता पश्य वासरान् ॥ २०६ ॥
स्यातव्यमिति संभाष्य खेचरः पुनरप्यगात् ।
वरसेनस्तु तद्वृक्षपुष्पे द्वे अपि सोऽग्रहीत् ॥ २०७ ॥
पञ्चमे च दिनेऽभ्येत्य नीतो विद्याधरेण सः ।
काञ्चनाख्यं पुरं तत्र तथैव विलसत्यलम् ॥ २०८ ॥
अम्बा च तं पुनर्वीक्ष्य विस्मिता चकिता भृशम् ।
जानु-कूर्परयोः पट्टान् बद्ध्वा तस्याऽन्तिकं ययौ ॥२०९॥
स गाढाऽमर्षयुक्तोऽपि विहिताकारसंवरः ।
जगाद किमिदं मातः ! सा रुदतीदमब्रवीत् ॥२१०॥
त्वं ज्ञास्यसि कथं वत्स ! त्वन्निमित्तमिदं मया ।
सर्वमासादितं किं वा सर्वं भव्यं तवाऽऽगमात् ? ॥२११॥
स्वरूपं कथ्यते किन्तु कामस्य भवने यदा ।
पूजां कर्तुं प्रविष्टोऽसि तदा विद्याधरो बहिः ॥ २१२

कोऽपि दृष्टः समागत्य गृहीत्वा तत्र पादुके ।
प्रस्थितोऽहं न तस्याशु विज्ञता निविडग्रहम् ॥२१३॥
दैवादश्चाऽऽगतेनाऽहं तेनोच्छाल्य प्रपातिता ।
अङ्गोपाङ्गानि भग्नानि पश्य कस्येह कथ्यते ॥ २१४ ॥
इत्युक्त्वा गृहमानीतः स गृहीत्वा तया भुजे ।
पृष्टश्च ते कुतो वित्तं कथं चाऽत्र समागमः ? ॥ २१५ ॥
तत्राऽऽराद्धो मया कापस्तेन तोषाद् धनं बहु ।
दत्त्वाऽऽनीतोऽहमत्रेति तेनोक्ते सा पुनर्जगौ ॥ २१६ ॥
तेनाऽन्यदपि ते दत्तं विशिष्टं वस्तु किञ्चन ।
स ऊचे दत्तमाश्चर्यकारकं दिव्यमौषधम् ॥ २१७ ॥
येनाऽऽघ्रातेन सद्यः स्यात् सुवृद्धस्याऽपि यौवनम् ।
अथोत्सुकमनाः साऽभून् वार्तयाऽपि तया भृशम् ॥२१८॥
आख्यच्च वत्स ! यद्येवं तन्नवं कुरु मे वपुः ।
यतस्ते किमु कोऽप्यस्ति गौरव्यो भुवि मां विना ? ॥२१९॥
कुमारोऽभिदधे सर्वं करिष्ये सुन्दरं यतः ।
युष्मन्निमित्तमेवेदं मयाऽऽनीतमिहौषधम् ॥ २२० ॥
आनीय लकुटं कन्थामथासौ कुसुमं ददौ ।
तस्या नासाग्रतः सा च रासभी सहसाऽभवत् ॥ २२१ ॥
कन्थामारोप्य तत्पृष्ठे चटितो लकुटं करे ।
धृत्वा तां कुट्टयंस्तेन पुरमध्येन निर्ययौ ॥ २२२ ॥
सुन्दरं कृतमेतेन यदस्या अतिलोभजम् ।
दर्शितं फलमित्युक्त्वा मगधा स्वगृहे स्थिता ॥ २२३ ॥
शेषस्तु गणिकावर्गः पूत्कुर्वन् नृपमन्दिरे ।
गत्वा न्यवेदयन्नाथ ! विप्लवो वर्तते महान् ॥ २२४ ॥
यदद्य धूर्तेनैकेन कुतोऽप्यौषधयोगतः ।
अस्मत्कुटुम्बवृद्धा स्त्री सहसा रासभी कृता ॥ २२५ ॥
राज्ञाऽपि हसितं पूर्वं वेश्या कस्य न हास्यभूः ? ।

ततः क्षीरं तदाहारः प्रेषितोऽगात् तदन्तिके ॥२२६॥
अरेऽस्माकं पुरे वस्तुं लभ्यते नाऽऽगमग्रहम् ।
तेनेत्युक्तो कुमारोऽपि कुपितो गाढमब्रवीत् ॥ २२७ ॥
रे ! यस्य यन्त्रमत्राऽस्ति गत्वा तस्यानु कथ्यताम् ।
ततो कुत्स्नलागसः प्रजहार शरादिभिः ॥ २२८ ॥
भटी-चावल्लल्यानां चर्मिनः शतानपि ।
लकुटेनैव चिक्षेप योगी ध्यानेन दोषवत् ॥ २२९ ॥
स भूपमौलितानेकभटाशिक्षतरमले ।
परिलभ्ये यथा धापं परिवेषे इवाऽर्यमा ॥ २३० ॥
यो यस्त्रीमतराटोपो युद्धाय समुपस्थितः ।
अपवाद इवोत्सर्गं सं तमेव निषिद्धवान् ॥ २३१ ॥
अन्येऽपि मन्त्रि-सामन्ता नाक्रामंस्तं कथञ्चन ।
दण्डेन भ्राम्यता जातचक्रभ्रमभयादिव ॥ २३२ ॥
कौतुकादथ भूपालस्तत्राऽगात् सपरिच्छदः ।
प्रवेशोऽस्ति निलम्पाऽपि न यत्र मेसर्कजैनः ॥२३३ ॥
नृपं दृष्ट्वा विशेषेण लकुटं भ्रमयंस्तथा ।
स खरीं भ्रामयामास रारटीति स्म सा यथा ॥ २३४ ॥
तदा लोकोऽब्रवीदेवं अहो ! साम्यं यत्द्वये ।
रानिकश्रेभमारूढः खरीमेको नरोऽन्यतः ॥ २३५ ॥
संमुखे च चलन्नेव पार्थिवेनोपलक्षितः ।
गजाच्च सहसोत्तीर्योऽऽलिङ्गितः स्नेहनिर्भरम् ॥ २३६ ॥
कुमारेणोदितं भ्रातः ! मतीक्षस्व क्षणं यथा ।
कौतुकं पूरये यावत् खरीमाहत्य कर्फलम् ॥ २३७ ॥
यथापि भूपनिर्वत्स ! चिंपनदिति सोऽपि तम् ।
वृत्तान्तं कथयित्वा तां पथि स्थाणावबन्धयत् ॥ २३८ ॥
स्वयं च द्विरदारूढः समं राज्ञाऽविशत् पुरम् ।

१ मण्डले । २ कौतुके ।



मुनीन्द्रोऽपि विशिष्टेनाऽवधिना प्राग्भवं तयोः।
ज्ञात्वा तथैव चाख्याय विशेषादिदमब्रवीत् ॥ २५२ ॥
रोपितो यस्त्वया राजन्! साधुदानमहातरुः।
तस्य पुष्पमिदं राज्यं भविताऽतः परं फलम् ॥ २५३॥
वरसेनः कपर्दानां पञ्चकैः पञ्चभिः पुनः।
क्रीत्वा पुष्पाणि यत् पूजां जिनस्य कृतवान् पुरा ॥२५४॥
तत्प्रभावेन संपन्ना लब्धिः पञ्चशतादिका।
भोगाश्च विपुला दिव्यरूपादिगुणशालिनः ॥ २५५ ॥
निर्वाहे पुनरत्यन्ताऽनन्तसौख्यविधायिनी।
निश्चिता भविता सिद्धिर्युवयोरुभयोरपि ॥ २५६ ॥
देवत्व-मनुजत्वेन शुभोगान् भवपञ्चकम्।
यावद् भुक्त्वा भवे षष्ठे विदेहे पूर्वदिक्स्थिते ॥ २५७ ॥
उत्पद्य साज्यमासाद्यसुखं निर्वाह्य निस्तुषम्।
तपः कृत्वा च पर्यन्ते युवां सिद्धिं समेष्यथः॥ २५८ ॥
इति श्रुत्वा मुनेर्वाक्यं बहुलोकः प्रबुद्धवान्।
पृष्ट्वा भूयोऽपि तौ जैनधर्मे स्वं चक्रतुर्मुदा ॥ २५९ ॥
ततो वाचंयमं नत्वा गत्वा च निजमन्दिरे।
सद्धर्मरथधौरेयावभूतां भ्रातरावुभौ ॥ २६० ॥
कारयित्वा महीं नव्यजिनमन्दिरमण्डिताम्।
रथयात्रोत्सवं देवपूजां नयनवर्द्धिभिः ॥ २६१ ॥
साधूनां प्रणतिं तेषु मतिशल्यनिवारणम्।
प्रतिग्रामपुरं दानशालां दीनादिहेतवे ॥ २६२ ॥
धार्मिकाणां च वात्सल्यं लोके धर्मप्रवर्तितम्।
नित्यं विदधतोरेवं निर्व्यूढं जीवितं तयोः ॥ २६३ ॥
पर्यन्ते व्रतमादाय ब्रह्मलोकं गतौ ततः।
पूर्वाख्यातक्रमात् सिद्धौ विदेहे तावुभावपि ॥ २६४ ॥
आख्यातं वरसेनस्य पुष्पार्चाविषयं गतम्।

अथ लोकस्तथा दृष्ट्वा कुट्टिनीं प्राप्तदीत्यदः ॥ २३९ ॥
अतिलोभो न कर्तव्यो लोभं नैव परित्यजेत् ।
अतिलोभाभिभूतात्मा कुट्टिनी गर्दभी भवेत् ॥२४०॥
निवेद्याथ नृपस्याऽन्यत् पुष्पमाघ्राप्य तां पुनः ।
कुमारो मानुषीं कृत्वाऽमुञ्चदादाय पादुके ॥ २४१ ॥
यौवराज्येऽभिषिक्तोऽथ वरमंत्री महीभुजा ।
तेन युक्तो नृपः शब्दोऽर्थेनेव शुशुभेतराम् ॥ २४२ ॥
तौ महाज श्रिया राज-युवराजौ विरेजतुः ।
अवतीर्णौ भुव स्वर्गादिन्द्रो पेन्द्राविव स्वयम् ॥ २४३ ॥
अथाऽऽनाय्य निजं तत्र भक्त्या जनकमूचतुः ।
भुङ्क्ष्व राज्यमिदं तात ! कृत्यं चाऽस्माकमादिश ॥२४४॥
त्वत्प्रसादादिदं राज्यं तातास्माभिरर्जितम् ।
इत्युक्त्वाऽपरथाताऽपि त्याजिता चित्तकश्मलम् ॥ २४५ ॥
स मातङ्गोऽपि मत्रे स्वजातावधिपः कृतः ।
भ्रंशयन्ति कथमाश्रितान्महात्मानः कदापि हि ? ॥२४६॥
अन्यदा तौ गवाक्षस्थौ वीक्षमाणौ पुरश्रियम् ।
भ्रमन्तं भिक्षया मार्गे मुनिमेकमपश्यताम् ॥ २४७ ॥
युगमात्रान्तरे दत्तदृष्टिमव्यग्रमानसम् ।
शनैःकृतपदन्यास भूमिभारभयादिव ॥ २४८ ॥
(युग्मम्)
स्नेहेन नियतं कोऽपि पुराऽपि मुनिरीदृशः ।
दृष्टोऽस्माकं दृशौ तेन सहर्षमिव धावतः ॥ २४९ ॥
ध्यायन्ताविति तौ सद्यो जातजातिस्मृती मुनिम् ।
यथास्थानगतं भूरिविभूत्या वन्दितुं गतौ ॥ २५० ॥
अथ पप्रच्छ तं नत्वा नृपो वद मुनीश्वर ! ।
त्वयि दृष्टे मनोऽस्माकमतीव मुमुदे कथम् ? ॥२५१॥

मुनीन्द्रोऽपि विशिष्टेनाऽवधिना प्राग्भवं तयोः ।
ज्ञात्वा तथैव चाख्याय विशेषादिदमब्रवीत् ॥ २५२ ॥
रोपितो यस्त्वया राजन् ! साधुदानमहातरुः ।
तस्य पुष्पमिदं राज्यं भाविताऽतः परं फलम् ॥ २५३ ॥
वरसेनः कपर्दानां पञ्चकैः पञ्चभिः पुनः ।
क्रीत्वा पुष्पाणि यत् पूजां जिनस्य कृतवान् पुरा ॥ २५४ ॥
तत्प्रभावेन संपन्ना ऋद्धिः प्रधनादिका ।
भोगाश्च विपुला दिव्यरूपादिगुणशालिनः ॥ २५५ ॥
निर्वाहे पुनरत्यन्ताऽनन्तसौख्यविधायिनी ।
निश्चिता भविता सिद्धिर्युवयोरुभयोरपि ॥ २५६ ॥
देवत्व-मनुजत्वेन शुभोगान् भवपञ्चकम् ।
यावद् भुक्त्वा भवे षष्ठे विदेहे पूर्वदिक्स्थिते ॥ २५७ ॥
उत्पद्य माज्यसाम्राज्यसुखं निर्वाह्य निस्तुषम् ।
तपः कृत्वा च पर्यन्ते युवां सिद्धिं समेष्यथः ॥ २५८ ॥
इति श्रुत्वा मुनेर्वाक्यं बहुलोकः प्रबुद्धवान् ।
दृढा भूयोऽपि तौ जैनधर्मे स्वे चक्रतुर्मुदा ॥ २५९ ॥
ततो वाचंयमं नत्वा गत्वा च निजमन्दिरे ।
सद्धर्मरथधौरेयावभूतां श्रावकावुभौ ॥ २६० ॥
कारयित्वा महीं नव्यजिनमन्दिरमण्डिताम् ।
रथयात्रोत्सवं देवपूजां नवनवर्द्धिभिः ॥ २६१ ॥
साधूनां प्रणतिं तेषु भक्तिकृत्यनिवारणम् ।
प्रतिग्रामपुरं दानशालां दीनादिहेतवे ॥ २६२ ॥
धार्मिकाणां च वात्सल्यं लोके धर्मप्रवर्तितम् ।
नित्यं विदधतोरेवं निर्व्यूढे जीविते तयोः ॥ २६३ ॥
पर्यन्ते व्रतमादाय ब्रह्मलोके गतौ ततः ।
पूर्वाख्यातक्रमात् सिद्धौ विदेहे तावुभावपि ॥ २६४ ॥
आख्यातं वरसेनस्य पुष्पार्चाविषयं गतम् ।

मुनीन्द्रोऽपि विशिष्टेनाऽवधिना प्राग्भवं तयोः ।
ज्ञात्वा तथैव चाख्याय विशेषादिदमब्रवीत् ॥ २५२ ॥
रोपितो यस्त्वया राजन् ! साधुदानमहातरुः ।
तस्य पुष्पमिदं राज्यं भविताऽतः परं फलम् ॥ २५३॥
वरसेनः कपर्दानां पञ्चकैः पञ्चभिः पुनः ।
क्रीत्वा पुष्पाणि यद् पूजां जिनस्य कृतवान् पुरा ॥२५४॥
तत्प्रभावेन संपन्ना लब्धिः पञ्चशतादिका ।
भोगाश्च विपुला दिव्यरूपादिगुणशालिनः ॥ २५५ ॥
निर्वाहे पुनरत्यन्ताऽनन्तसौख्यविधायिनी ।
निश्चिता भविता सिद्धिर्युवयोरुभयोरपि ॥ २५६ ॥
देवत्व-मनुजत्वेन शुभोगान् भवपञ्चकम् ।
यावद् भुक्त्वा भवे षष्ठे विदेहे पूर्वदिक्स्थिते ॥ २५७ ॥
उत्पद्य प्राज्यसाम्राज्यसुखं निर्वाह्य निस्तुषम् ।
तपः कृत्वा च पर्यन्ते युवां सिद्धिं समेष्यथः॥ २५८ ॥
इति श्रुत्वा मुनेर्वाक्यं बहुलोकः प्रबुद्धवान् ।
पृष्ट्वा भूपोऽपि तां जैनधर्मं स्वं चमत्कृतमुदा ॥ २५९ ॥
ततो वाचंयमं नत्वा गत्वा च निजमन्दिरे ।
सद्धर्मरथधौरेयावभूतां भ्रातरावुभौ ॥ २६० ॥
कारयित्वा महीं नव्यजिनमन्दिरमण्डिताम् ।
रथयात्रोत्सवं देवपूजां नवनवर्द्धिभिः ॥ २६१ ॥
साधूनां प्रणतिं तेषु मतिहृत्तनिवारणम् ।
प्रतिग्रामपुरं दानशाला दीनादिहेतवे ॥ २६२ ॥
धार्मिकाणां च वात्सल्यं लोकं धर्मप्रवर्तितम् ।
नित्यं विदधतोरेवं निर्व्यूढं जीवितं तयोः ॥ २६३ ॥
पर्यन्ते व्रतमादाय प्रशस्तोर्ध्वं गतौ ततः ।
पूर्वाख्यानक्रमात् सिद्धौ विदेहे तावुभावपि ॥ २६४ ॥
आख्यानं वरसेनस्य पुष्पार्चाविषयं गतम् ।

मुनीन्द्रोऽपि विशिष्टेनाऽवधिना प्राग्भवं तयोः ।
ज्ञात्वा तथैव चाख्याय विशेषादिदमब्रवीत् ॥ २५२ ॥
रोपितो यस्त्वया राजन् ! साधुदानमहातरुः ।
तस्य पुष्पमिदं राज्यं भविताऽन्यः परं फलम् ॥ २५३॥
वरसेनः कपर्दानां पञ्चकैः पञ्चभिः पुनः ।
क्रीत्वा पुष्पाणि यत् पूजां जिनस्य कृतवान् पुरा ॥२५४॥
तत्प्रभावेन संपन्ना लब्धिः पञ्चशतादिका ।
भोगाश्च विपुला दिव्यरूपादिगुणशालिनः ॥ २५५ ॥
निर्वाहे पुनरत्यन्ताऽनन्तसौख्यविधायिनी ।
निश्चिता भविता सिद्धिर्युवयोरुभयोरपि ॥ २५६ ॥
देवत्व-मनुजत्वेन सुभोगान् भवपञ्चकम् ।
यावद् भुक्त्वा भवे षष्ठे विदेहे पूर्वदिक्स्थिते ॥ २५७ ॥
उत्पद्य भाज्यसाम्राज्यसुखं निर्वाह्य निस्तुषम् ।
तपः कृत्वा च पर्यन्ते युवां सिद्धिं समेष्यथः॥ २५८ ॥
इति श्रुत्वा मुनेर्वाक्यं बहुलोकः प्रबुद्धवान् ।
पृष्टा भूपोऽपि तौ जैनधर्मे स्वं चक्रतुर्मुदा ॥ २५९ ॥
ततो वाचंयमं नत्वा गत्वा च निजमन्दिरे ।
सद्धर्मरथधौरेयावभूतां भ्रातरावुभौ ॥ २६० ॥
कारयित्वा महीं नव्यजिनमन्दिरमण्डिताम् ।
रथयात्रोत्सवं देवपूजां नवनवर्द्धिभिः ॥ २६१ ॥
साधूनां प्रणतिं तेषु प्रतिकूल्यनिवारणम् ।
प्रतिग्रामपुरं दानशालां दीनादिहेतवे ॥ २६२ ॥
धार्मिकाणां च वात्सल्यं लोकं धर्मप्रवर्तितम् ।
नित्यं विदधतोरेवं निर्व्यूढं जीवितं तयोः ॥ २६३ ॥
पर्यन्ते प्रतमादाय ब्रह्मलोकं गतौ ततः ।
पूर्वाख्यातक्रमात् सिद्धौ विदेहे तावुभावपि ॥ २६४ ॥
आख्यातं वरसेनस्य पुष्पार्चाविषयं गतम् ।

अधुनाऽक्षतपूजायां शुकराजस्य कथ्यते ॥ २६५ ॥
अस्त्यत्र भरतक्षेत्रे विलसत्पुरुषोत्तमम् ।
नानारामाभिरामं च नगरं श्रीपुराऽभिधम् ॥ २६६ ॥
तत्राऽस्ति बहिरुद्याने नन्दनोद्यानसंनिभे ।
देवराजविमानाभं युगादिजिनमन्दिरम् ॥ २६७ ॥
सर्वसौख्यनिधानेषु स्थानदानाय यत् सदा ।
चलद्ध्वजाञ्चलव्याजाज्जनमाह्वयति ध्रुवम् ॥ २६८ ॥
इदं दण्डमिवाऽऽलम्ब्य यं दूरे दुर्गमामपि ।
धर्मवृद्धाः सुखेनैव गच्छन्ति परमां गतिम् ॥ २६९ ॥
एकोऽयमेव सर्वज्ञः स्वामी संसारतारकः ।
येनाऽऽख्यातुमितीवोर्ध्वाङ्गुलिश्चक्रे ध्वजच्छलात् ॥२७०॥
स्फटिकाङ्गणसंक्रान्तप्रतिबिम्बेन तारकाः ।
यस्मै तारकराजत्वात् प्रणाममिव कुर्वते ॥ २७१ ॥
अन्तर्जिनगृहो यस्माद् ध्वजासितपटोच्छ्रितात् ।
यानपात्रसमा भीतास्तरन्ति भवसागरम् ॥ २७२ ॥
यस्योज्ज्वलप्रभाजालच्छन्नेन निशि लक्ष्यते ।
जिनेन्द्रोर्ध्वपृथुच्छत्र मिलनायाऽऽगतः शशी ॥ २७३ ॥
स्थिता उच्चैस्तरे यस्मिन् मन्यन्ते भुवि धार्मिकाः ।
करप्राप्यमिवाऽमर्त्यभवनं संशयं विना ॥ २७४ ॥
पुरतस्तस्य चैत्यस्य सहकारमहाद्रुमे ।
स्नेहानुविद्धमन्योऽन्यं युग्मं वसति कीरयोः ॥ २७५ ॥
अन्यदा भणितो भर्ता कीर्या यन्मेऽस्ति दोहदः ।
क्षेत्रादानीयतां नाथ ! त्वयैकं शालिशीर्षकम् ॥ २७६ ॥
सा तेन भणिता कान्ते ! क्षेत्रं श्रीकान्तभूपतेः ।
अत्र गृह्णाति यः शीर्षं तस्य शीर्षं ध्रुवं व्रजेत् ॥ २७७ ॥
ततो मे प्रिय ! कोऽप्यन्यस्त्वत्तुल्यो नैव कातरः ।
यः प्रियां मानयत्येवं प्रियप्राणा[illegible] ॥ २७८ ॥

शुकी जगाद दूरेऽस्तु पितृ-मातृ-धनादिकम् ।
देव ! कान्ताऽनुरागेण नरः प्राणानपि त्यजेत् ॥ २९२ ॥
स्वं श्रीदेव्याः कृते त्यक्तं जीवितव्यं यथा त्वया ।
तथाऽन्योऽपि त्यजत्यत्र दोषः कीरस्य कः प्रभो ! ? ॥२९३॥
सगर्भवचनेनाऽस्या विस्मितो राडचिन्तयत् ।
जानाति कथमेषा मे वृत्तान्तं हन्त ! पक्षिणी ? ॥ २९४ ॥
अप्राक्षीच्च नृपो भद्रे ! दृष्टान्तोऽस्मि कथं त्वया ।
कृतः, कथय तत् सर्वं येन मे गुरुकौतुकम् ? ॥ २९५ ॥
शुकी प्रोवाच दृष्टान्तो ज्ञातो येनाऽसि तच्छृणु ।
पुरा परिव्राजिकैका राज्ये देव ! बभूव ते ॥ २९६ ॥
महामायाविनी क्षुद्रप्रयोगनिपुणाऽथ सा ।
उपचर्य चिरं प्रोक्ता श्रीदेव्या तव भार्यया ॥ २९७ ॥
अम्ब ! पत्नी नृपस्याऽहं बहुभार्यो मम प्रियः ।
जाता कर्मवशेनाऽहं सर्वासामपि दुर्भगा ॥ २९८ ॥
तत् प्रसीद तथा येन भवामि पतिवल्लभा ।
मयि जीवति जीवन्त्यां मृतायां म्रियते च सः ॥ २९९ ॥
सा तया भणिता वत्से ! स्त्रीणां राजावरोधतः ।
अन्यन्नास्तीदृशं दुःखं यदुक्तं पण्डितैरिदम् ॥ ३०० ॥
सपत्नीनां शते वासः पुरुषस्यापि न दर्शनम् ।
कार्ये न्याय्येऽपि न स्वेच्छा धिग् जन्म नृपयोषिताम् ॥३०१॥
प्राणिभ्यश्छायाच्छिदः क्रूराः कारागारनियोगिनः ।
मृत्वा मन्त्र्यादानेन जायन्ते नृपयोषितः ॥ ३०२ ॥
गृहाण तदिमां सद्यःप्रत्ययामौषधीं शुभे ! ।
पाने दद्याश्च येनाशु तव भर्ता वशीभवेत् ॥ ३०३ ॥
सर्वेशोऽपि गृहे यस्य नास्मि मे, दर्शनं कुतः ? ।
पाने च भगवत्यस्य यच्छामि कथमौषधीम् ? ॥ ३०४ ॥

१ तूर्ण ।

यद्येवं तर्हि भद्रे ! त्वं गृहीत्वाऽस्य मदन्तिकात् ।
साधयैकमना मन्त्रं सौभाग्यजननं परम् ॥ ३०५ ॥
इत्युदित्वा तपस्विन्या दत्तो मन्त्रः शुभक्षणे ।
पूजां विधाय राज्याऽपि गृहीतो विधिपूर्वकम् ॥ ३०६ ॥
यावद् ध्यायति सा देवी सततं मन्त्रमादरात् ।
तावत् तत्र प्रतीहारी नृपेण प्रहिताऽवदत् ॥ ३०७ ॥
आज्ञापयति देवि ! त्वां देवो यद् वासमन्दिरे ।
आगन्तव्यं विमृश्याऽत्र कुविकल्पं त्वया ध्रुवम् ॥३०८॥
अथाऽसौ कृतशृङ्गारा राजलोकसमन्विता ।
करिणीस्कन्धमारुह्य नृपधाम समाययौ ॥ ३०९ ॥
राज्ञा च कृतसन्माना दौर्भाग्यं लेपयोगिनाम् ।
दत्त्वा सौभाग्यमादाय महादेवी बभूव सा ॥ ३१० ॥
राज्ये यत् कृत्रिमासौख्यं भुञ्जाना सा मनोमतम् ।
तुष्टाऽभीष्टपदं दत्ते रुष्टा मूलं निकृन्तति ॥ ३११ ॥
नारी स्वयंप्रभा पत्युः प्रसादात् स्यात्परो न तु ।
रात्रिरिन्दुं विनाऽपि स्याद् दिवसो न रविं विना ॥३१२॥
अथाऽन्यदिवसे देवी परिव्राजिकया तया ।
पृच्छ्यते स्म यथा वत्से ! संपूर्णास्ते मनोरथाः ?॥३१३॥
स्वामिनि ! त्वत्प्रसादेन तत्र यत्र भवेदिह ।
तथाऽप्यत्राऽपि हृदयं मम दोलायतेतराम् ॥ ३१४ ॥
यदि जीवति जीवन्त्यां मृतायां म्रियते मयि ।
ज्ञायते निबिडस्नेहस्तदा राजा ममोपरि ॥ ३१५ ॥
यद्येवं तर्हि गृहाण नस्यं मूलिकयाऽनया ।
येन त्वं गतजीवेव जीवन्त्यपि हि लक्ष्यसे ॥ ३१६ ॥
द्वितीयमूलिकायास्तु नस्यं दत्त्वा वपुस्तव ।
पुनर्नवं करिष्यामि मा भैषीर्मेऽन्तिके स्थिता ॥ ३१७ ॥
मातरेवं करिष्यामीत्युक्तवत्या नृपप्रिया ।

समर्प्य मूलिकां दिव्यां सा जगाम यथाऽऽस्पदम् ॥३१८॥
अथाऽसौ मूलिकानस्यमादाय शयिताऽन्तिके ।
निश्चेष्टा ददृशे राज्ञी गतजीवेव भूभुजा ॥ ३१९ ॥
ततो देवी मृतेत्युच्चैः सहसा नृपमन्दिरे ।
अत्याक्रन्दरवो राजलोकवक्त्रादुदच्छलत् ॥ ३२० ॥
नृपादेशेन मिलिता बहवो वैद्य-मान्त्रिकाः ।
त्यक्ता मृतेति सा तैरप्यभव्य इव साधुभिः ॥३२१॥
युक्तोऽस्या वह्निसंस्कारो देवेति सचिवोदिते ।
राज्ञाऽभाणि ममाऽप्येष क्रियतामनया सह ॥ ३२२ ॥
लगित्वा पादयोर्लोकः शोकश्याममुखोऽब्रवीत् ।
विश्वाधारस्य ते देव ! न युक्तं कर्तुमीदृशम् ॥ ३२३ ॥
सदुःख पार्थिवोऽप्याह न स्नेहस्य द्वयी गतिः ।
तन्मा विलम्ब्यतां यन्मे क्षणोऽप्यब्दसमोऽधुना ॥ ३२४ ॥
द्रुतं चन्दनकाष्ठानि क्षिप्यन्तां रच्यतां चिता ।
भणित्वेति समं राज्या निर्ययौ स स्वमन्दिरात् ॥ ३२५ ॥
दीनतूर्यरवेणाद्यैः रुदन् नारीनरव्रजैः ।
पूरयन्नम्बराऽऽभोगं प्राप्तः प्रेतवनं नृपः ॥ ३२६ ॥
आरोहति चितां यावदसौ विषण्णमानसः ।
व्रजन्ती दूरतस्तावत् तत्राऽऽयाता तपस्विनी ॥ ३२७ ॥
अभाणि च तया देव ! मा साहसमिदं कुरु ।
राज्ञाऽपि गदितं पूज्ये ! जीवितं मे मृताऽनया ॥३२८॥
यद्येवं तद् विलम्बस्व क्षणं भूमीश कातरः ।
जीवयामि यथा लोकसमक्षं खलु ते प्रियाम् ॥ ३२९ ॥
निशम्य तद्वचः कामं नृपस्योल्लसितं मनः ।
जीवितादधिकं कान्तामिमामस्यापरं दयत् ॥ ३३० ॥
प्रसीद भगवत्याऽस्याः प्राणं भूयान् मनोदितम् ।
दापिताजीवदानेन जीवितोऽहमपि त्वया ॥ ३३१ ॥

राज्ञेति कथिते संजीवनीमन्त्रस्तया ददे ।
जीविता तत्प्रभावेन देवी सह नृपाज्ञया ॥ ३३२ ॥
तन्निरीक्ष्य जनो हर्षजलप्लावितलोचनः ।
ननर्तेति भुजास्फोटीकृत्य तूर्यपदारवैः ॥ ३३३ ॥
सर्वाङ्गाभरणैः पादौ पूजयित्वा नृपोऽवदत् ।
तां परिव्राजिकामार्ये ! ददाम्यद्य यदीहसे ॥ ३३४ ॥
तयाऽभाणि महाभाग ! कार्यं केनाऽपि नास्ति मे ।
संतुष्टा त्वत्पुरे भिक्षाग्रहणेनैव केवलम् ॥ ३३५ ॥
ततः करिवरस्कन्धमारुह्य सह कान्तया ।
गतः स्वभवनं राजा हर्षोत्सवमकारयत् ॥ ३३६ ॥
काञ्चनस्तम्भसोपानां स्फटिकोपलनिर्मिताम् ।
आवासे मठिकां राजा कारयामास तोषतः ॥ ३३७ ॥
सा परिव्राजिका देव ! मृत्वार्त्तध्यानदोषतः ।
शुकी जाता पुनः साऽहं समायाता तवाऽन्तिकं ॥३३८॥
तव त्वदीयगात्रस्याथ दर्शनेन ममाऽधुना ।
जातिस्मृतिरभूत् तेन चरितं मे यथोदितम् ॥ ३३९ ॥
निशम्य वचनं तस्या तद्गती राज्यशोभन ।
पूज्ये ! ननु तादृशी भूत्वा कथं जाताऽसि पक्षिणी ! ॥३४०॥
सा कृशोदरि ! विपाक्य दुःखानां मम जल्पतः ।
यतः कर्मवशाज्जन्तोस्तत्प्राप्तिर्यत्र संभवेत् ॥ ३४१ ॥
एवं नारीविषये राजन् ! मेनोदाहरणं कृतः ।
तदाकर्ण्य हृदि प्रीतो व्याजहार शुकीं नृपः ॥ ३४२ ॥
सत्य एव त्वया भद्रे ! दृष्टान्तोऽपि हितोदितः ।
अतस्तुष्टोऽस्मि वाचस्ते यदिष्टं तद् ददामि ते ॥ ३४३ ॥
शुकी प्राह नराधीश ! ममाऽभीष्टं निशामय ।
तदर्थं जीविते देहि कार्यं नाऽन्येन केनचित् ॥ ३४४ ॥

१ सपुत्रम् ।

इमित्वाऽह महादेवी देव ! कीर्यं प्रदीयताम् ।
भर्ता भोजनदानं च क्रियतां नित्यमेनयोः ॥ ३४५ ॥
नृपेण भणितं भद्रे ! यथास्थानं शुकि ! व्रज ।
त्वद्वचोजातसंतोषान्मुक्त एष पतिस्तव ॥ ३४६ ॥
आदिष्टः शालिपालश्च तद्धो ! क्षेत्रभूतले ।
पुञ्जीकृत्याऽनयोर्नित्यं दातव्याः शालितन्दुलाः ॥ ३४७ ॥
प्रमादोऽयं कृतो ज्यायानस्माकमुपरि प्रभो ! ।
कीरयुग्मं गदित्वेति ययावित्युड्डीनमम्बरे ॥ ३४८ ॥
चूतशाखिनि पूर्वोक्ते गत्वा संपूर्णदोहदा ।
निजनीडे शुकी रम्यं प्रसूते स्माऽण्डकद्वयम् ॥ ३४९ ॥
तस्मिंश्च समये तस्याः सपत्नी तत्र शाखिनि ।
पृथग्नीडास्थिता याऽस्ति सा प्रसूतैकमण्डकम् ॥ ३५० ॥
चूणिहेतोर्गता काऽपि द्रुमं मुक्त्वाऽथ साऽन्यदा ।
मत्सरेण तदीयाऽण्डं निन्ये प्रथमया ततः ॥३५१॥
अपराऽप्यागता यावन्निजाण्डं तत्र नेक्षते ।
शफरीव ततो दुःखतप्ता स्म लुठति क्षितौ ॥ ३५२ ॥
विलपन्तीं च तां दृष्ट्वा पश्चात्तापेन नोदिता ।
तदण्डं प्रथमा नीत्वा तत्रैव मुमुचे पुनः ॥ ३५३ ॥
लुठित्वा भूतले यावत् किरी साऽऽरोहति द्रुमम् ।
स्वनीडेऽण्डं निजं तावत् सुधासिक्तेव पश्यति ॥ ३५४ ॥
आद्यकीर्या तन्निमित्तं कर्मबद्धं सुदारुणम् ।
पश्चात्तापहृतं तस्या योग्यमेकभवस्य तु ॥ ३५५ ॥
शुकी शुकश्च संजातं तत्राऽण्डयुगले द्वयम् ।
पितृभ्यां संयुतं क्रीडां करोति वनगह्वरे ॥ ३५६ ॥
शालिक्षेत्रे नृपादेशरचितात् तण्डुलोत्करात् ।
चञ्च्वाऽऽदाय कणान् नित्यं तत् कीरमिथुनं व्रजेत् ॥३५७॥
आगतो ज्ञानवांस्तत्र चारणश्रमणोऽन्यदा ।

जिनेन्द्रभवने देवं वन्दित्वैवं नमस्तवीत् ॥ ३५८ ॥

देवः स वः शिवमसौ तनुतां युगाद्यो
  यस्यांसपीठलुठितासितकुन्तलाली ।
दोःस्तम्भयोरुपरि मन्मथ-मोहदर्प-
  जैत्रप्रशस्तिफलकाश्रियमाश्रयेताम् ॥ ३५९ ॥

आदिप्रभोरनिशमंसतटीनिषण्ण-
  केशच्छलेन परितो वदनारविन्दे ।
किं नालिकादलमिदं तदुपेयुषी वा
  मद्गन्धलुब्धमधुपावलिराविभाति ॥ ३६० ॥

निष्कासिताऽविरतियोषिति यद्धृदम्भ-
  स्तम्भोपरिस्थकिसलोपमकेशकान्तिः ।
श्रीनाभिजस्य हृदयावसथे विशन्त्या
  दीक्षाश्रियः स्फुरति वन्दनमालिकेव ॥ ३६१ ॥

एषा यदादिमजिनस्य शिरोरुहश्री-
  रुद्भूतधूमलहरीव विभाविभाति ।
सद्ध्यानरूपमनुमेयमयेन्धनेद्ध-
  मन्तःस्फुरत् तदिह नूनमनूनमर्चिः ॥ ३६२ ॥

शङ्के पुरः स्फुरति कोमलकुन्तलश्री-
  दम्भादमुष्य वृषभस्य विभोरभीक्ष्णम् ।
स्कन्धाधिरूढदृढसंयमभूरिभार-
  व्यक्तीभवत्किणगणोल्बणकालिकेयम् ॥ ३६३ ॥

सैष प्रभुः कनकभङ्गनिभाङ्गयष्टि-
  र्लोकम्पृणो न कथमस्तु यदंसदेशे ।
मेरोरुपाग्रविलसद्घनराजगर्व-
  सर्वङ्कषा स्फुरति पेशलकेशलक्ष्मीः ॥ ३६४ ॥

मन्ये विशोध्य विधिरिन्द्वमेव विश्वं

भुक्त्वा स्वर्गसुखं च्युत्वा कीरजीवस्ततोऽजनि ।
राजा हेमप्रभो नाम पुरे हेमपुराऽभिधे ॥ ३७६ ॥
शुकीजीवः पुनश्च्युत्वा देवलोकादजायत ।
तस्यैव भूभुजो भार्या नाम्ना च जयसुन्दरी ॥ ३७७ ॥
द्वितीयाऽपि शुकी भ्रान्त्वा संसारमुदपद्यत ।
राज्ञो हेमप्रभस्यैव रतिसंज्ञाऽपरा प्रिया ॥ ३७८ ॥
राज्यो बभूवुरस्याऽन्या अपि पञ्चशतीमिताः ।
प्रसादसदनं किन्तु प्रथमे द्वे अपि प्रिये ॥ ३७९ ॥
अथाऽन्यदा महादाहज्वरार्तोऽभून् तदा नृपः ।
चन्दनैः सिच्यमानोऽपि यथा भुवि लुठत्यलम् ॥ ३८० ॥
अङ्गभङ्गैर्भ्रमिभिः स्फोटैः शोषः श्वासः शिरोव्यथा ।
दाहश्च ज्वरचिह्नानि सप्ताऽपि स्फुटतामगुः ॥ ३८१ ॥
आययुर्विविधा वैद्या आयुर्वेदविशारदाः ।
इत्यूचाश्चक्रिरेऽन्योऽन्यं नृपचेष्टां विलोक्य ते ॥ ३८२ ॥
अत्यम्बुपानतो धस्रस्वपनान्निशि जागरात् ।
विण्-मूत्रादिनिरोधाच्च विषमाशनतस्तथा ॥ ३८३ ॥
शोक-क्रोधादिचिन्ताभ्यो वनिताऽत्यन्तसङ्गतः ।
अजीर्णाच्च भवेद् रोगो धातुतुल्याशनेन च ॥ ३८४ ॥
तत्र ज्वरा दश द्वौ च मलाजीर्णत्रिदोषजाः ।
स्वेदजो रक्तकालोत्थो दृष्ट्येक-द्विप्रहान्तराः ॥ ३८५ ॥
तथा—
ज्वरस्य प्रथमोत्थाने भेषजैर्दिनसप्तकम् ।
न देयं क्वथितं तोयं भेषजं च न रोगिणाम् ॥ ३८६ ॥
प्रवातं नातिनिर्वातं न पथ्यं नैव लङ्घनम् ।
क्रिया साधारणा कार्या मानुषे ज्वरसंस्थिते ॥ ३८७ ॥
श्रम-ताप भ्रमा-ऽनङ्ग शोक-शङ्कादिसम्भवे ।
ज्वरे पित्ताधिके चाऽपि न लङ्घनविधिर्मतः ॥ ३८८ ॥

अन्यः प्राह—
वात-पित्त-कफोद्भूतो रोगः शाम्यति भेषजैः ।
मानसो ज्ञान-विज्ञान-स्मृति-धैर्य-समाधिभिः ॥ ३८९ ॥
पित्तं राजा शरत्काले वैशाख-ज्येष्ठयोरपि ।
चैत्र-फाल्गुनयोः श्लेष्मा शेषेषु पवनः पुनः ॥ ३९० ॥
कट्वा-ऽम्ल-लवणैर्वायुः, कषाय-स्वादु-तिक्तकैः ।
पित्तमेति शमं, तिक्त-कषाय-कटुभिः कफः ॥ ३९१ ॥
अपरस्त्वाह—
अजीर्णप्रभवा रोगास्तच्चाऽजीर्णं चतुर्विधम् ।
आमं विदग्धं विष्टब्धं रसशेषं तथाऽपरम् ॥ ३९२ ॥
आमे सदृशगन्धः स्याद् विदग्धे धूमगन्धता ।
गात्रभङ्गश्च विष्टब्धे रसशेषे च जाड्यता ॥ ३९३ ॥
आमे च वमनं प्रोक्तं विदग्धे तूष्णमापिबेत् ।
विष्टब्धे स्वेदनं कुर्याद् रसशेषे पुनः स्वपेत् ॥ ३९४ ॥
इति संलप्य तैर्यः कोऽप्युपचारः कृतोऽत्र सः ।
अलक्ष्यभेदान्मोघोऽभूद् धानुष्कस्येव सायकः ॥ ३९५ ॥
एवमन्नविहीनोऽस्थान्नरेन्द्रः सप्त वासरान् ।
मन्त्र-यन्त्र-कलादक्षाः सर्वे जाताः पराङ्मुखाः ॥ ३९६ ॥
शान्तिरुद्घोष्यते दानं विविधं च प्रदीयते ।
देवस्थाने पुनः पूजा-ऽभिग्रहादि विधीयते ॥ ३९७ ॥
अथ केलीकिलः कोऽपि प्रकटीभूय राक्षसः ।
उवाच निशि भूपालं किं तेऽमीकष्टैरिमैः ? ॥ ३९८ ॥
अथाऽवतारणीकृत्य यथात्मानं तव प्रिया ।
नृप ! क्षिपत्यग्निकुण्डे सज् जीवस्यन्यथा नहि ॥ ३९९ ॥
भणित्वेति गतं रक्षो दध्यौ राजा च विस्मितः ।
इन्द्रजालमिदं किन्तु स्वप्नो वा रक्ष एव वा ? ॥४००॥
विकल्पसहितस्यैवं व्यतीता भूपतेर्निशा ।

उदयाचलचूलायामाययौ सविता पुनः ॥ ४०१ ॥
राज्ञा रजनिवृत्तान्तः कथितो मन्त्रिणः पुरः ।
तेनोक्तं जीवितस्यार्थे देवेत्यपि विधीयते ॥ ४०२ ॥
परप्राणैर्निजप्राणरक्षां कुर्वन्ति नोत्तमाः ।
तस्मै भवतु यद् भाव्यं राज्ञा मन्त्रीति जल्पितः ॥४०३॥
आकार्य नृपतेर्भार्याः समस्ता अपि मन्त्रिणा ।
तत्पुरः कथितः सर्वो वृत्तान्तो राक्षसोदितः ॥ ४०४ ।
तत् श्रुत्वा प्राणलोभेन सर्वोऽप्यन्तःपुरीजनः ।
तस्थावधोमुखीभूय ददौ प्रतिवचो न च ॥ ४०५ ॥
विच्छायवदनोत्थाय रतिराज्ञी वदत्यदः ।
मज्जीवितेन चेज्जीवेत् प्रियो लोभेन किं मया ? ॥४०६॥
श्रुत्वेति सचिवः सार्धं गत्वासद्याऽवनीधवः ।
विधाप्य कुण्डमगरुदारुभिः पर्यपूरयत् ॥ ४०७ ॥
अथ सा कृतशृङ्गारा नत्वा पतिं निजप्रियम् ।
जीव मे जीवितेन त्वं नाथ ! कुण्डे पताम्यसौ ॥४०८॥
सदुःखं भाषते राजा मत्कृते जीवितं प्रिये ! ।
मा त्याक्षीरन्यथा कर्म वेदनीयं पुरा कृतम् ॥ ४०९ ॥
विलग्य पादयोः साह मा स्वामिन्नीदृशं वद ।
यद् याति तव कार्ये तत् सफलं जीवितं मम ॥ ४१०
राज्ञोऽवतारणीकृत्यात्मानं राज्ञी यत्नादपि ।
स्थित्वा वातायने तस्मात् कुण्डे दीप्तानलेऽक्षिपत् ॥४१
अथाऽसौ राक्षसस्तस्यास्तुष्टः सत्त्वेन तत्क्षणात् ।
अस्पृष्टामेव तां कुण्डं दोर्भ्यां दूरमुदक्षिपत् ॥ ४१२ ॥
अब्रवीच्च रतिं देवि ! तुष्टः सत्त्वेन तेऽधुना ।
मनोऽभीष्टं वरं ब्रूहि ददाम्येव न संशयः ॥ ४१३ ॥
क्षिप्रमेनेन पितृभ्यां मे दृष्ट एव वरः पुरा ।
भद्रे ! तथापि याचस्व न मोघं देवदर्शनम् ॥ ४१४ ॥

यद्येवं तर्हि मे भर्ता प्रसादात् तव जीवतु ।
चिरकालमयं व्याधिवैधुर्यरहितः सदा ॥ ४१५ ॥
एवमस्त्विति तामुक्त्वा दिव्याऽलङ्कारभूषिताम् ।
कृत्वा स्वर्णाम्बुजे न्यस्य ययौ रक्षां यथाऽऽस्पदम् ॥४१६॥
जीवेत्याह जनस्तस्याः शीर्षे पुष्पा-ऽक्षतान् क्षिपन् ।
निजजीवितदानेन जीवितो दयितो यथा ॥ ४१७ ॥
तुष्टोऽहं तव सत्त्वेन प्रियेऽभीष्टं वरं वृणु ।
राज्ञेति भणिता साऽऽह वरोऽभीष्टस्त्वमेव मे ॥ ४१८ ॥
अहं जीवितपुण्येन त्वया देवि ! वशीकृतः ।
तत् किञ्चिदन्यद् याचस्व सा हसित्वा ततोऽवदत् ॥४१९॥
यद्येवं तर्हि ते चित्तनिधौ तिष्ठत्वयं वरः ।
प्रस्तावे मार्थयिष्येऽहं पुनरेनं तवाऽन्तिकात् ॥ ४२० ॥
अन्यदा प्रार्थिता रत्या पुत्राऽर्थं कुलदेवता ।
सुतेन जयसुन्दर्या बलिं दास्येऽस्तु मे सुतः ॥ ४२१ ॥
भवितव्यनियोगेन द्वयोरपि तयोः सुतौ ।
बहुलक्षणसंपूर्णौ विश्वहृद्यावजायताम् ॥ ४२२ ॥
रतिश्चिन्तयते तुष्टा दत्तो देव्यैव मे सुतः ।
पुत्रेण जयसुन्दर्या दास्ये तस्यै कथं बलिम् ? ॥ ४२३ ॥
चिन्तयन्त्या तयोपायो लब्धः पत्युर्वरेण यत् ।
राज्यं कृत्वा वशे सर्वं करिष्यामि समीहितम् ॥ ४२४ ॥
इति निश्चित्य भूपालः प्रस्तावे भणितस्तया ।
नाथ ! प्राक् प्रतिपन्नो यस्तं वरं देहि मेऽधुना ॥ ४२५ ॥
यदिष्टं देवि ! याचस्व ददे जीवितमप्यहम् ।
यद्येवं दीयतां तर्हि राज्यं मे पञ्च वासरान् ॥ ४२६ ॥
एवमस्तु मया राज्यं दत्तं तुभ्यमिनीरिते ।
महाप्रसाद इत्युक्त्वा सत् तया प्रत्यपद्यत ॥ ४२७ ॥
पालयन्तीति सा राज्यं अथो पार्श्वेऽन्तिमे निशि ।

गत्वा जयसुन्दर्याः पुत्रमानाययद् यत्नात् ॥ ४२८ ॥
स्नपयित्वा चर्चयित्वा श्रीखण्ड-कुसुमा-ऽक्षतैः ।
पल्यङ्के न्यस्य तं बालं दासीपृथ्वेन्यविक्षिपत् ॥ ४२९ ॥
उन्तरूलत्तूर्यनादेन नृत्यत्पारीजनेन च ।
परिवारयुताऽगच्छद्द्याने देवतागृहम् ॥ ४३० ॥
अथ काञ्चनपूस्वामी सूरो विद्याधराऽधिपः ।
प्रजलाकाशमार्गेण तं दारकमवैक्षत ॥ ४३१ ॥
वियदुद्योतयद्यात्मतेजसा भानुमानिव ।
गृहीतस्तेन सोऽर्भकं मुक्त्वाऽन्यं मृतबालकम् ॥ ४३२ ॥
विमानान्तःशयानाया निजाया हरिणीदृशः ।
स्थापयित्वाऽन्तिके बालं बभाषे स मृदुस्वरम् ॥४३३॥
कृशोदरि ! लघूत्तिष्ठ पश्य जातं स्वदारकम् ।
जागरित्वा च सा सद्यः सखेदमिदमब्रवीत् ॥ ४३४ ॥
किं त्वं हससि दैवेन हसिताऽहं दुरात्मना ।
किं कदापि सुतं वन्ध्या प्रसूते जीवितेश्वर ! ॥४३५॥
सोऽप्याह हसिताऽस्यो मे श्रद्धानं यदि नो यदि ।
ततः स्वं स्वयमीक्षस्व रसराशिसमं सुतम् ॥ ४३६ ॥
इति विश्रान्तविमायास्तस्याः सत्यमचीकथत् ।
स्वपुत्ररहितायास्ते पुत्र एष सुलोचने ! ॥ ४३७ ॥
प्रतिपद्येति नीतोऽसौ स्वपुरं प्रतिवासरम् ।
कलाभिर्वर्धते चन्द्रः श्वेतपक्षगतो यथा ॥ ४३८ ॥
राज्ञी रतिरपि प्रीतचित्ता तं मृतबालकम् ।
देव्याः शीर्षोपरि परिभ्रमय्यास्फालयत् पुरः ॥ ४३९ ॥
ततो गत्वा वसत्येषा गृहे पूर्णमनोरथा ।
ब्रजन्ति जयसुन्दर्याः सुदुःखेन पुनर्दिनाः ॥ ४४० ॥
राज्येका पूर्णिमा तोषादमावास्याऽपरा शुचा ।
ताभ्यां राजा तदा प्राप पोष-शोषविडम्बनाम् ॥ ४४१

मदनाङ्कुर इत्याख्यां कुमारस्याऽपि खेचरैः ।
विधाय विविधा विद्याः शिक्षितः शिक्षणे पटुः ॥ ४४
अन्यदाऽसौ व्रजन् व्योम्नि सौधवातायनास्थिताम् ।
अपश्यज्जननीं पुत्रशोकजाश्रुजलप्लुताम् ॥ ४४३ ॥
अथैतौ दर्शनोत्पन्नस्नेहपाशस्खलद्गतिः ।
उत्क्षिप्याऽऽरोपयामास विमानं मदनाङ्कुरः ॥ ४४४ ॥
साऽपि दृष्ट्वा कुमारं तं हर्षजाताश्रुवारिणा ।
सिञ्चन्ती वीक्षते भूयो भूयः स्नेहलया दृशा ॥ ४४५ ॥
ऊर्ध्वबाहुः पुरीमध्ये जनो व्याहरतेऽखिलः ।
एषैषा ह्रियते राज्ञो गृहिणीति महास्वरम् ॥ ४४६ ॥
नृपः शूरोऽपि भूस्थत्वान्नाऽत्र किञ्चित्करोऽभवत् ।
कुब्जः करोति किं दृष्ट्वा तरुणाशिखरे फलम् ? ॥ ४४
दध्यौ हेमप्रभो राजा क्षारक्षेपः क्षते कृतः ।
सुतस्य मरणे भार्याहरणं यन्ममाऽजनि ॥ ४४८ ॥
एवमस्ति महादुःखपूरितः स्वपुरे नृपः ।
गृहिणीहरणाद् दुःखं कस्य न स्याज्जगत्त्रये ? ॥४४९॥
इदं चाऽवधिनाऽज्ञासीत् तदाऽपत्यशुकी दिवि ।
हरते गृहिणीं मुग्धा मम भ्राता स्वमातरम् ॥ ४५० ॥
गत्वाऽथ स्वपुरासन्नसरस्तीरं कुमारराट् ।
जनन्या सहितो यावदास्ते पुनर्नभस्तले ॥ ४५१ ॥
तावद् वानरवानर्यौ रूपं देवी विधाय सा ।
अतिष्ठत्तरुशाखायां तत्रेदं वानरोऽवदत् ॥ ४५२ ॥
तिर्यञ्चोऽदः कामुके तीर्थे निमग्नाः पतिता इह ।
लभन्ते खलु मानुष्यं मग्ना देवत्वमुत्तमम् ॥ ४५३ ॥
येऽस्य द्वाविमौ मग्नौ दिव्यरूपौ गुणाविव ।
आवां मनोविकुर्वाणावस्मिन् तीर्थे पताव तत् ॥ ४५४ ॥

वानर्या भणितं कान्त ! नामाऽप्यस्य न गृह्यते ॥ ४५५
य इमां जननीं स्वीयां हरते गृहिणीधिया ।
अहं तस्याऽपि पापस्य रूपमिच्छामि किं प्रिय ! ? ॥४५
वानर्या वचनं श्रुत्वा विस्मितौ नातुमात्रपि ।
कुमारोऽचिन्तयद् हन्त ! जनन्येषा कथं मम ? ॥ ४५७
स्नेहेनाऽप्यहना मातृबुद्धिं मे जनयत्यलम् ।
राज्ञी साऽपीदृशं दृष्ट्वा कथमेव सुतो मम ? ॥ ४५८ ॥
दृष्टमात्रेऽपि चैतस्मिन् निजाऽङ्गज इवाऽधिकम् ।
उल्लसत्पुत्रवात्सल्यमिदं धावति मे मनः ॥ ४५९ ॥
कुमारो वानरीं शङ्काऽऽकुलः पप्रच्छ सादरम् ।
किं नु सत्यमिदं भद्रे ! यत् त्वया भाषितं वचः ? ॥४६
तथापि सत्यमेवेदं संदेहोऽस्त्यपि ते यदि ।
ततो वननिकुञ्जेऽस्मिन् पृच्छ ज्ञानधरं मुनिम् ॥ ४६१ ॥
तदेवादर्शनीभूतं तद् वानरयुगं क्षणात् ।
सुविस्मितः कुमारोऽपि गत्वा पप्रच्छ तं मुनिम् ॥ ४६२
भगवंस्तत् कथं सत्यं वानर्या यद्भाणि मे ।
मुनिरप्याह भो भद्र ! सत्यमेवेति नाऽन्यथा ॥ ४६३ ॥
स्थितोऽस्मि सततं ध्याने कर्मणां क्षयकारणे ।
तत् ते हेमपुरे व्यक्तं सर्वं वक्ष्यति केवली ॥ ४६४ ॥
ततो नत्वा मुनिं मातृसहितः स गतो गृहम् ।
पितृभ्यामतिहृष्टाभ्यां ददृशे विमना भृशम् ॥ ४६५ ॥
तेन विद्याधरीमाता लगित्वा पादयो रहः ।
पृष्टा ब्रूहि स्फुटं मातः ! का मे माता पिता च कः ? ॥४६
पृच्छत्येवं किमेषोऽत्र शङ्कितेति साऽवदत् ।
वत्स ! नो वेत्सि किं माता तवाऽहं जनकस्त्वयम् ? ॥४६
अस्त्येवं किन्तु पृष्टाऽपि पितरौ जन्मदायकौ ।
परमार्थं विना तर्हि तव ज्ञास्यति पुत्रक ! ॥ ४६८ ॥

पित्राऽपि परितुष्टेन पल्लीप्रमुखोऽखिलः ।
उक्तो व्यतिकरस्तस्य न पुनर्जनकादिकः ॥ ४६९ ॥
कुमारः प्राह यैषाऽद्याऽऽनिन्ये नारी मया पितः ! ।
वानर्या बहिराख्याता सा जन्मजननी मम ॥ ४७० ॥
पृष्टेन मुनिनाऽप्येवमाख्यायाऽभाणि यत् तत ।
सविशेषमिदं हेमपुरे ख्यास्यति केवली ॥ ४७१ ॥
भगवन्तं ततो गत्वा पृच्छामस्तात ! तत्र तम् ।
यथा त्रुटति संदेहो जीर्णतन्तुरिव क्षणात् ॥ ४७२ ॥
इत्युक्त्वा जननी-तातसहितः प्रस्थितस्ततः ।
असौ हेमपुरे पादमूले केवलिनो ययौ ॥ ४७३ ॥
नत्वा तस्य मुनेः पादौ गुरौ विद्याधरेश्वरः ।
निविष्टः सपरीवारः कुमारश्चाऽवनीतले ॥ ४७४ ॥
नारीसहस्रमध्यस्था राज्ञी च जयसुन्दरी ।
सहिता निजपुत्रेण शृणोति गुरुभाषितम् ॥ ४७५ ॥
तथा हेमपुराधीशो राजा हेमप्रभोऽपि हि ।
तत्र पौरजनैः सार्धमुपविष्टो गुरोः पुरः ॥ ४७६ ॥
लब्ध्वाऽवसरमप्राक्षीद् नत्वा केवलिनं नृपः ।
मम भार्या प्रिया ! केनाऽपहृता जयसुन्दरी ? ॥ ४७७ ॥
केवली प्राह राजेन्द्र ! निजपुत्रेण सा हृता ।
राजाऽपि विस्मितः प्राऽऽह प्रभो ! मम कुतः सुतः ? ॥
य आसीत् तनयस्तस्या बाल एव स पापिना ।
दैवेन स्वर्णचक्रे द्वितीयो नास्ति मत्सुतः ॥ ४७९ ॥
ममाऽल्पीकं वयो नैव नास्ति तस्याः पुनः सुतः ।
संततिर्मामकं प्रसूति गन्धारवन्ध्यम् ॥ ४८० ॥
मुनिरूचे सत्येऽस्मिन् वाक्ये मा गमः भ्रमः ।
नृपोऽवादीद् मुने ! तर्हि तद्वार्तां निवेदय ॥ ४८१ ॥
कुमारस्यापि हृष्टात्मा सर्वोऽपि मुनिनोदितः ।

स वैताढ्यपुराद् यावत् तत्रोद्याने समागतः ॥ ४८२ ॥
राजा विस्फारिताक्षोऽथ यावदुद्यानमीक्षते ।
तावद् विध्वस्तसंदेहः कुमारस्तातमानमत् ॥ ४८३ ॥
सुतमालिङ्ग्य सन्तापनिर्वापणसुधाकरम् ।
रुदन्नीव दुःखेन गुरुणा शोषितो नृपः ॥ ४८४ ॥
विलग्य पादयोः पत्युर्मुमोच जयसुन्दरी ।
अश्रुपूरं तथा येनाऽखिलोऽभूदाकुलो जनः ॥ ४८५ ॥
पप्रच्छ च मुनिं नाथ ! मम केनैव कर्मणा ।
दुःसहः सुतविश्लेषो जज्ञे वर्षाणि षोडश ? ॥ ४८६ ॥
मुनिराह मुहूर्तानि षोडश स्थापिता त्वया ।
यत् सपत्नी सुखी दुःखे हृत्वाऽण्डं तत्फलं ह्यदः ॥४८७॥
सुखं दुःखं च यो यस्य तिलाल्पमपि यच्छति ।
सुक्षेत्रे बीजवद् भूरि लभतेऽमुत्र तत्फलम् ॥ ४८८ ॥
इत्थं गुरुवचः श्रुत्वा पश्चात्तापाऽऽकुलात्मना ।
प्राचीनदुष्कृतं राज्ञी तयाऽऽशु क्षमिता रतिः ॥ ४८९ ॥
रत्याऽप्युत्थाय भणिता प्रणम्य जयसुन्दरी ।
क्षमस्व जनितं यत् ते सुतदुःखं मया सति ! ॥ ४९० ॥
गुरुस्ते इत्युपादिशद् युवाभ्यां मत्सरेण यत् ।
यद्धं गुरुतरं कर्म ध्वस्तं क्षमणयाऽद्य तत् ॥ ४९१ ॥
यथा हि मलिनैः स्पृष्टो जलस्पर्शेन शुद्ध्यति ।
दुष्कृतैर्मलिनोऽप्यात्मा क्षमणात् स्यात् तथा शुचिः॥४९२॥
तावद् धन्यतमास्तेऽत्र दुष्कृतं ये न कुर्वते ।
धन्यास्तेभ्योऽपि ते ये स्वं क्षिपन्ति क्षामणादयम् ॥४९३॥
नृपः पप्रच्छ किं नाथ ! प्राक् कृतं सुकृतं यतः ।
राज्यं मे जयसुन्दर्याः कुमारस्याऽप्यजायत ॥ ४९४ ॥
यथा शुकभवे क्षिप्ता जिनस्य पुरतोऽक्षतान् ।

[illegible]

पित्राऽपि परितुष्टेन पल्लीप्रमुखोऽखिलः ।
उक्तो व्यतिकरस्तस्य न पुनर्जनकादिकः ॥ ४६९ ॥
कुमारः प्राह येयाऽद्याऽऽनिन्ये नारी मया पितः ! ।
वानर्या वहिराख्याता सा जन्मजननी मम ॥ ४७० ॥
पृष्टेन मुनिनाऽप्येवमाख्यायाऽभाणि यत् तव ।
सविशेषमिदं हेमपुरे ख्यास्यति केवली ॥ ४७१ ॥
भगवन्तं ततो गत्वा पृच्छामस्तात ! तत्र तम् ।
यथा त्रुटति संदेहो जीर्णतन्तुरिव क्षणात् ॥ ४७२ ॥
इत्युक्त्वा जननी-तातसहितः प्रस्थितस्ततः ।
असौ हेमपुरे पादमूले केवलिनो ययौ ॥ ४७३ ॥
नत्वा तस्य मुनेः पादौ सूरो विद्याधरेश्वरः ।
निविष्टः सपरीवारः कुमारश्चाऽवनीतले ॥ ४७४ ॥
नारीसहस्रमध्यस्था राज्ञी च जयसुन्दरी ।
सहिता निजपुत्रेण शृणोति गुरुभाषितम् ॥ ४७५ ॥
तथा हेमपुराधीशो राजा हेमप्रभोऽपि हि ।
तत्र पौरजनैः सार्धमुपविष्टो गुरोः पुरः ॥ ४७६ ॥
लब्ध्वाऽवसरमप्राक्षीद् नत्वा केवलिनं नृपः ।
मम भार्या विभो ! केनाऽपहृता जयसुन्दरी ? ॥ ४७७ ॥
केवली प्राह राजेन्द्र ! निजपुत्रेण सा हृता ।
राजाऽपि विस्मितः स्माऽऽह प्रभो ! तस्याः कुतः सुतः ? ॥
य आसीत् तनयस्तस्या बाल एव स पापिना ।
दैवेन कवलीचक्रे द्वितीयो नास्ति तत्सुतः ॥ ४७९ ॥
तवाऽलीकं वचो नैव नास्ति तस्याः पुनः सुतः ।
संशयो मामयं तन्तुरिव सन्तापयत्यलम् ॥ ४८० ॥
मुनिर्वदति सत्येऽस्मिन् वाक्ये मा संशयं कृथाः ।
नृपोऽवादीद् मुने ! तर्हि परमार्थो निवेद्यताम् ॥ ४८१ ॥
कुलदेव्यादिवृत्तान्तः सर्वोऽपि मुनिनोदितः ।

मातङ्गादपि दारिद्र्यसंभवं भुवि निश्चितम् ।
मालिन्यमधिकं येन स्पृशति स्वजनोऽपि न ॥ ५०९ ॥
न रात्रिर्न दिनं नोच्चं न नीचं स्वो न नाऽपरः ।
दारिद्र्यतमसा तस्य सर्वमेव समीकृतम् ॥ ५१० ॥
अतो दत्ते स्वयं धीमानन्यं च न निवारयेत् ।
महार्द्धिस्थ्यमयं ज्ञात्वा दानद्रुमतरोः फलम् ॥ ५११ ॥
निषिध्यमानो लोकेन चिन्तयत्येष हन्त ! भोः ! ।
काकोऽपि लभते पिण्डीं नाऽहं सिक्थमपि क्वचित् ॥५१२॥
जीवन्नेवं महाकष्टादन्यदा स पुराद् बहिः ।
भवितव्यनियोगेन भ्रमन्नुपवनं ययौ ॥ ५१३ ॥
तत्र शान्तिमयं कान्तं विश्वस्याऽपि हितैषिणम् ।
असौ धर्ममिवाऽध्यक्षं मुनिमेकमलोकत ॥ ५१४ ॥
उपतस्थे च तं पश्यन्नानन्दोज्ज्वलया दृशा ।
संसारदुःखनिर्विण्णः पथि खिन्न इव द्रुमम् ॥ ५१५ ॥
नमयित्वा शिरस्तस्मै दत्तदृष्टिर्मुखे मुनेः ।
उपविष्टः पुरो भागे तद्ध्यानाऽऽहितमानसः ॥ ५१६ ॥
मुनीन्द्रोऽपि ततः तुष्यन् रोचनीयो विशेषतः ।
इत्यार्द्रमानसस्तस्मै धर्मतत्त्वं समादिशत् ॥ ५१७ ॥
परस्याऽऽपदि जायन्ते साधवोऽतीव वत्सलाः ।
महाद्रुमा विशेषेण ग्रीष्मकाले हि शाद्वलाः ५१८ ॥
अहो ! जीवाः समृद्धेऽपि भ्रमन्ति भुवनत्रये ।
धर्मोऽभिज्ञानहीनास्तु लभन्ते नैव किञ्चन ॥ ५१९ ॥
धर्मकर्मक्षमं न स्याद् धनं देहश्च यद्यपि ।
औचित्येन तथाऽप्येष कार्य एव विपश्चिता ॥ ५२० ॥
बीजमुप्तं विना न स्याद् यथा सस्याऽऽगमो नृणाम् ।
चिरेणाऽपि तथा धर्मं विना नैवेष्टसंपदः ॥ ५२१ ॥
न धनेनापीह प्राप्नोति अन्यथामिह देहिनाम् ।

देवत्वमपि राज्यं च तत् सर्वं मुनिरास्यत ॥ ४९५ ॥
यच्चक्रे जिनबिम्बस्याक्षतपुञ्जत्रयं पुरः ।
तत् तृतीयभवे राजन्नक्षयं स्थानमेष्यति ॥ ४९६ ॥
अथाऽसौ रतिपुत्रस्य राज्यं दत्त्वाऽग्रहीद् व्रतम् ।
सहितो जयसुन्दर्या कुमारेण च भूपतिः ॥ ४९७ ॥
पालयित्वा परिव्रज्यामन्तं कृत्वा च सोऽभवत् ।
समं पुत्र-कलत्राभ्यां शुक्रकल्पे सुराऽधिपः ॥४९८॥
ततश्च्युत्वा मनुष्यत्वं प्राप्य सर्वजनोत्तमम् ।
जगाम कर्म निर्मूल्य स राजा मोक्षमक्षयम् ॥४९९॥
एवं राज्ञी कुमारश्च स्थिता देवी च या दिवि ।
चत्वारोऽपि ययुर्मोक्षमक्षतार्चाप्रभावतः ॥५००॥
पुष्पा-ऽक्षतगता द्रव्यपूजेत्थं कथिताऽधुना ।
भावस्तवस्तथाऽन्यो यो वनराजकथोच्यते ॥ ५०१ ॥
अस्त्यत्र भरतक्षेत्रे नरेन्द्रैः सुप्रतिष्ठितम् ।
क्षितिप्रतिष्ठितं नाम पुरं सुरपुरोपमम् ॥ ५०२ ॥
नर नारीजना यत्र सुरसाम्यधारिणः ।
स्वरूपेऽक्षिनिमेषेण पादस्पर्शेन च क्षितौ ॥ ५०३ ॥
तत्र चन्द्रकुमारस्वशक्तिनाऽरातिगोत्रजः ।
रक्षिता लोकसम्मानो सुस्थितो नाम पार्थिवः ॥ ५०४ ॥
अथोऽस्तिमहदुद्यानं पत्र मानतनालिनः ।
सारे-धानवरो निम्बकोऽस्ति कुलपुत्रकः ॥ ५०५ ॥
धात्रग्राणिः स सङ्ग्रामे मनिगरं परिभ्रमन् ।
मयाप्यनानीव लोकानायरानुः फलधीरवम् ॥ ५०६ ॥
वारेण मदु गृहं नास्ति यत्र लोजपादू गतो नहि ।
एवं दीप्यमनमदनमविरु नं कोऽपि नेतरे ॥ ५०७ ॥
विभाद्भुतान्नदावेनि निःमान्नीवपूर्णो यंत्र ।
मणपद्मदीस्वयें भ्रपूर्वा विरुनंनरु ॥ ५०८ ॥

मातङ्गादपि दारिद्र्यसंभवं भुवि निश्चितम् ।
मालिन्यमधिकं येन स्पृशति स्वजनोऽपि न ॥ ५०९ ॥
न रात्रिर्न दिनं नोच्चं न नीचं स्वो न नापरः ।
दारिद्र्यतमसा तस्य सर्वमेव समीकृतम् ॥ ५१० ॥
अतो दत्ते स्वयं धीमानन्यं च न निवारयेत् ।
महादौःस्थ्यमयं ज्ञात्वा दानद्रुमतरोः फलम् ॥ ५११ ॥
निषिध्यमानो लोकेन चिन्तयत्येष हन्त ! भोः ! ।
काकोऽपि लभते पिण्डीं नाऽहं सिक्थमपि क्वचित् ॥५१२॥
जीवन्नेवं महाकष्टादन्यदा स पुराद् बहिः ।
भवितव्यनियोगेन भ्रमन्नुपवनं ययौ ॥ ५१३ ॥
तत्र शान्तिमयं कान्तं विश्वस्याऽपि हितैषिणम् ।
असौ धर्ममिवाऽध्यक्षं मुनिमेकमलोकत ॥ ५१४ ॥
उपतस्थे च तं पश्यन्नानन्दोज्ज्वलया दृशा ।
संसारदुःखनिर्विण्णः पथि खिन्न इव द्रुमम् ॥ ५१५ ॥
नमयित्वा शिरस्तस्मै दत्तदृष्टिर्मुखे मुनेः ।
उपविष्टः पुरो भागे सद्ध्यानाऽऽहितमानसः ॥ ५१६ ॥
मुनीन्द्रोऽपि ततः तुष्यन् सेवनीयो विशेषतः ।
इत्यार्द्रमानसस्तस्मै धर्मतत्त्वं समादिशत् ॥ ५१७ ॥
परस्याऽऽपदि जायन्ते साधवोऽतीव वत्सलाः ।
महाह्रदा विशेषेण ग्रीष्मकाले हि शाद्वलाः ५१८ ॥
अहो ! जीवाः समृद्धेऽपि भ्रमन्ति भुवनत्रये ।
धर्माऽभिज्ञानहीनास्तु लभन्ते नैव किंचन ॥ ५१९ ॥
धर्मकर्मक्षयं न स्याद् धनं देहश्च यद्यपि ।
औचित्येन तथाऽप्येष कार्य एव विपश्चिता ॥ ५२० ॥
बीजमुप्तं विना न स्याद् यथा सस्याऽऽगमो नृणाम् ।
चिरेणाऽपि तथा धर्मं विना नैवेष्टसंपदः ॥ ५२१ ॥
न धनोद्योगि नास्तीति मन्यमानिह देहिनाम् ।

देवत्वमपि राज्यं च तत् सर्वं मुनिराख्यत ॥ ४९५ ॥
यच्चक्रे जिनबिम्बस्याक्षतपुञ्जत्रयं पुरः ।
तत् तृतीयभवे राजन्नक्षयं स्थानमेष्यति ॥ ४९६ ॥
अथाऽसौ रतिपुत्रस्य राज्यं दत्त्वाऽग्रहीद् व्रतम् ।
सहितो जयसुन्दर्या कुमारेण च भूपतिः ॥ ४९७ ॥
पालयित्वा परिव्रज्यामन्तं कृत्वा च सोऽभवत् ।
समं पुत्र-कलत्राभ्यां शुक्रकल्पे सुराऽधिपः ॥४९८॥
ततश्च्युत्वा मनुष्यत्वं प्राप्य सर्वजनोत्तमम् ।
जगाम कर्म निर्मूल्य स राजा मोक्षमक्षयम् ॥४९९॥
एवं राज्ञी कुमारश्च स्थिता देवी च या दिवि ।
चत्वार्यपि ययुर्मोक्षमक्षतार्चाप्रभावतः ॥५००॥
पुष्पा-ऽक्षतगता द्रव्यपूजेत्थं कथिताऽधुना ।
भावरूपस्तथाऽर्चायां वनराजकथोच्यते ॥ ५०१ ॥
अस्त्यत्र भरतक्षेत्रे नरेन्द्रैः सुप्रतिष्ठितम् ।
क्षितिप्रतिष्ठितं नाम पुरं सुरपुरोपमम् ॥ ५०२ ॥
नर नारीजना यत्र सुरसारूप्यधारिणः ।
लक्ष्यन्तेऽक्षिनिमेषेण पादस्पर्शेन च क्षितौ ॥ ५०३ ॥
तत्र चण्डभुजादण्डखण्डिताऽरातिगोत्रपः ।
रक्षिता लोकगम्यानां सुस्थितो नाम पार्थिवः ॥ ५०४ ॥
अथोत्सिक्तकुलस्तत्र धन-व्यसनराजितः ।
आर्त्तध्यानपरो नित्यमेकोऽस्ति कुलपुत्रकः ॥ ५०५ ॥
पात्रपाणिः स भक्ष्यार्थं प्रतिगेहं परिभ्रमन् ।
समाप्नोति न लोकानामपदातुः कदन्नमोदनम् ॥ ५०६ ॥
प्रायेण तद् गृहं नास्ति यत्र भोज्याद् गतो नहि ।
एवं दौर्भाग्यदग्धोऽपि तं कोऽपि नेक्षते ॥ ५०७ ॥
चिन्तादुःखानलार्तोऽपि निःस्वान्तीपसुगो भवेत् ।
मध्यहृदयीत्सर्वे माद्रूपं निरन्तरम् ॥ ५०८ ॥

मातङ्गादपि दारिद्र्यसंभवं भुवि निश्चितम् ।
मालिन्यमधिकं येन स्पृशन्ति स्वजनोऽपि न ॥ ५०९ ॥
न रात्रिर्न दिनं नोच्चं न नीचं स्वो न नाऽपरः ।
दारिद्र्यतमसा तस्य सर्वमेव समीकृतम् ॥ ५१० ॥
अतो दत्ते स्वयं धीमानन्यं च न निवारयेत् ।
महादौःस्थ्यमयं ज्ञात्वा दानेद्रुमतरोः फलम् ॥ ५११ ॥
निषिध्यमानो लोकेन चिन्तयत्येष हन्त ! भोः ! ।
काकोऽपि लभते पिण्डीं नाऽहं सिक्थमपि क्वचित् ॥५१२॥
जीवन्नेवं महाकष्टादन्यदा स पुराद् बहिः ।
भवितव्यनियोगेन भ्रमन्नुपवनं ययौ ॥ ५१३ ॥
तत्र शान्तिमयं कान्तं विश्वस्याऽपि हितैषिणम् ।
असौ धर्ममिवाऽध्यक्षं मुनिमेकमलोकत ॥ ५१४ ॥
तपःस्थं च तं पश्यन्नानन्दोज्ज्वलया दृशा ।
संसारदुःखनिर्विण्णः पथि खिन्न इव द्रुमम् ॥ ५१५ ॥
नमयित्वा शिरस्तस्मै दत्तदृङ्मुखे मुनेः ।
उपविष्टः पुरो भागे सद्ध्यानाऽऽहितमानसः ॥ ५१६ ॥
मुनीन्द्रोऽपि ततः बुध्यन् सेचनीयो विशेषतः ।
इत्यार्द्रमानसस्तस्मै धर्मतत्त्वं समादिशत् ॥ ५१७ ॥
परस्याऽऽपदि जायन्ते साधवोऽतीव वत्सलाः ।
महाद्रुमा विशेषेण ग्रीष्मकाले हि शाद्वलाः ५१८ ॥
अहो ! जीवाः समृद्धेऽपि भ्रमन्ति भुवनत्रये ।
धर्माऽभिज्ञानहीनास्तु लभन्ते नैव किञ्चन ॥ ५१९ ॥
धर्मकर्मक्षमं न स्याद् धनं देहस्य यद्यपि ।
औचित्येन तथाऽप्येव कार्य एव विपश्चिता ॥ ५२० ॥
बीजमुप्तं विना न स्याद् यथा सस्याऽऽगमो नृणाम् ।
चिरेणाऽपि तथा धर्मं विना नैवेष्टसंपदः ॥ ५२१ ॥
न सुवर्णोर्मीणि माल्यानि जन्मनापीह देहिनाम् ।

विधाय करुणां देवः कथं दास्यति किञ्चन ? ॥ ५२२ ॥
तस्माद् बाल्येऽपि दुःखेऽपि निर्धनत्वेऽपि सद्धिया ।
देवदर्शनमात्रोऽपि धर्मः कार्यो निरन्तरम् ॥ ५२३ ॥
इति श्रुत्वा समद्दर्पप्रकर्षेण सगद्गदम् ।
योजयित्वा करौ साश्रमुवाच कुलपुत्रकः ॥ ५२४ ॥
अनाथो बन्धुरहितस्तथा शरणवर्जितः ।
एतावन्ति दिनान्येव भ्रान्तोऽहं नाथ ! भूतले ॥ ५२५ ॥
नाथो बन्धुः शरण्यं न सर्वमेकपदेऽधुना ।
मुनीश्वर ! मयाऽवापि त्वयि दृष्टे कृपानिधौ ॥ ५२६ ॥
अद्य यावन्न केनाऽपि सुधामधुरया गिरा ।
त्वयेवाऽऽलापितः स्वामिन्नहमाक्रोशदूषितः ॥ ५२७ ॥
यथा दुःखार्णवास्यान्तरितश्चैतस्य गाहनात् ।
निराधारेण लब्धोऽद्य यानपात्रसमो भवान् ॥ ५२८ ॥
तद् विधाय प्रसादं मे को देवः किं गुरुर्वा मुने ! ।
दर्शने यस्य धर्मेण कथ्यतां भवितादरैः ? ॥ ५२९ ॥
इत्थमुक्तादपापात्म दुःखमेव मुनेः पुरः ।
दुःखादगो यथा दुग्धोपलम्भार्थं जनाग्रतः ॥ ५३० ॥
मुनिरप्याह भो भद्र ! श्री-शर्मोपाधिवर्जितः ।
देवः यथागताऽज्ञानः शान्तमूर्तिर्जिनेश्वरः ॥ ५३१ ॥
गत्वाऽस्य भवने कृत्वा पुष्पस्नपनमन्तरम् ।
प्रणामाञ्जलिं बद्ध्वा च पुरः स्थित्वेदमुच्यते ॥ ५३२ ॥
जितदर्पार्द्र ! सर्वज्ञ ! यथावस्थितदर्शक ! ।
त्रैलोक्यमहित ! स्वामिन् ! वीतराग ! नमोऽस्तु ते ॥ ५३३ ॥
मत्वेति भक्तिसम्पन्नो गत्वा मंदिरं संस्थितम् ।
अर्हन्तं जिनं दृष्ट्वा नमस्कारं करोत्यथ ॥ ५३४ ॥
तदाऽन्यथार्ति संश्रयाने नमो नैत्यकम् ।
दुर्भिक्षेऽपि मद्भावनिश्चयाणिः शर्वं सदा ॥ ५३५ ॥

संतोषश्च यथालब्धे लब्धिश्च मायशो जनात् ।
जज्ञे किन्त्वस्य निःसत्त्वात् क्षणमेवं मनस्यभूत् ॥ ५३६ ॥
किं नमस्कारमात्रेण भविताऽनेन मे फलम् ।
अथवा धिगिदं ध्यानं सर्वसिद्धिरतो ध्रुवम् ॥ ५३७ ॥
चलदित्यन्तरा चित्तं तस्य स्थिरयतो भृशम् ।
आयुर्निर्वाह्य कालेन पर्यन्तसमयोऽभवत् ॥ ५३८ ॥
या पूर्वं रङ्कमात्रस्य दृष्ट्वा सुस्थितभूपतिम् ।
इच्छा बभूव राज्यस्य सा तदा हृदयेऽस्फुरत् ॥ ५३९ ॥
एवं च चिन्तयामास किमुत्तमकुलैर्नरैः ।
कुले नीचेऽपि जातस्य भाग्यमेकं प्रशस्यते ॥ ५४० ॥
इति ध्यानपरः स्मृत्वा भणित्वा च मुहुर्मुहुः ।
वीतरागस्तुतिश्लोकं कालं कृत्वा समाहितः ॥ ५४१ ॥
तत्रैव नगरे सोमनाम्नो राजपुरोधसः ।
गृहकर्मकरीकुक्षौ पुत्रत्वेनोदपद्यत ॥ ५४२ ॥

(युग्मम्)

तस्य जन्म द्रुतं गत्वा पुरुषेण निवेदितम् ।
सभाऽऽसीननृपाऽऽसन्नोपविष्टस्य पुरोधसः ॥ ५४३ ॥
लग्नं तत्र क्षणे स्वामिपुत्रमुखाऽखिलग्रहम् ।
शुभयोगफलोपेतं मुहूर्तमपि सुन्दरम् ॥ ५४४ ॥
विचार्य हृदये जातचमत्कारः पुरोहितः ।
विस्मितास्यः शिरो धुन्वन् स ललाच्छोटनं ददौ ॥५४५॥
तद् दृष्ट्वा तं नृपोऽपृच्छत् किमेतदिति सादरम् ? ।
पुरोधाः स्माऽऽह निर्गूढं तथ्यं देव ! निशम्यताम् ॥५४६॥
मद्गृहे चेटिकाया यस्तनयोऽजनि सम्प्रति ।
सुमुहूर्तप्रमाणेन तव पट्टे निवेक्ष्यते ॥ ५४७ ॥
तत् श्रुत्वा सहसा श्याम-तमाल-यमुनाजलैः ।
समानमाननं जज्ञे राज्ञः साशङ्कचेतसः ॥ ५४८ ॥

विसृज्याऽथ सभालोकं द्रुतमुत्थाय चाऽऽसनात् ।
प्रविश्य चिन्तया सौधं हृदि चिन्तितवानिदम् ॥ ५४९ ॥
आः ! किमेतदसंभाव्यं यदेष वृषलीसुतः ।
मयि तिष्ठति सत्पुत्रे मम राज्यं ग्रहीष्यति ? ॥ ५५० ॥
अथवा किमसंभाव्यं दैवस्याऽघटकारिणः ।
भवतु छिद्यते व्याधिर्यावदस्ति सुकोमलः ॥ ५५१ ॥
इति निश्चित्य चण्डाऽऽख्यं भृत्यमाकार्य सत्वरम् ।
आदिदेश नृपो यत् त्वमहो ! मे कार्यकर्मठः ॥ ५५२ ॥
तत्पुरोधोगृहासन्ने चेट्या जातोऽस्ति यः सुतः ।
गुप्तवृत्त्या गृहीत्वाऽसौ बहिर्नीत्वा निगृह्यताम् ॥ ५५३ ॥
स आदेशः प्रमाणं मे इत्युदित्वा गतस्ततः ।
चण्डश्चण्डः प्रकृत्यैव निशीथात् तन्निवेशगतः ॥ ५५४ ॥
कृतान्त इव तेनाऽथ प्रपन्नाऽस्या गृहान्तिकम् ।
पल्यार्धं शीघ्रपाणेन गन्धपानाः समर्पयत् ॥ ५५५ ॥
निद्राणे सुतकं दास्यां गतायामन्यतो गृहे ।
पक्षाद्धी बालको दृष्टो गृहीतश्च गतोऽन्तकः ॥ ५५६ ॥
ततः शीघ्रं बहिर्गत्वा नगरान्नातिदूरतः ।
जीर्णपुष्पमहाऽऽरामपक्षे कृतवान् सन्निधौ ॥ ५५७ ॥
आम्रवृक्षादधः भित्त्वा पादपृष्ठाग्रं चोरम् ।
बालमालोकते तावत् तत्पुण्यैस्तु प्रभावतः ॥ ५५८ ॥
तदन्तीयं निरीक्ष्य मदगोपृगोन्तिकं गतम् ।
चण्डोऽपि बुद्धिमान् [illegible] न वर्त्म गतः ५५९ ॥
अचिन्तयच्च किमिदं पातकं नृपादिह ।
यदेवंविधबालानां क्रियते कर्म निर्घृणम् ॥ ५६० ॥
[illegible] कोऽपि राजाऽऽदेशश्च दारुणः ।
तथापि न हनिष्यामि बालकं गुणालयम् ॥ ५६१ ॥
[illegible] इदं नवधाः [illegible] हि ।

चन्द्राऽऽलोकेन किं न स्यात् पाषाणस्य जलद्रवः ? ॥५६२॥
अस्य कुर्वन्तु साक्षिध्यमधुना वनदेवताः ।
इत्युक्त्वा मुमुचे बालं स तस्यैव तरोस्तले ॥ ५६३ ॥
चलितश्च ततः स्थानाचण्डभृत्यः पुरं प्रति ।
नदीयमतिवन्धेन वन्धेनेव स्खलद्गतिः ॥ ५६४ ॥
पश्चाच्च वलितग्रीवं वीक्षमाणो मुहुर्मुहुः ।
कान्तिरश्मिभिरेतस्याऽऽकृष्यमाण इवाऽधिकम् ॥५६५॥
(युग्मम्)
गत्वा न्यवेदयद् राज्ञो यथाऽऽदेशः कृतः प्रभो ! ।
तच्छ्रुत्वा सुतरामस्मै नृपः ग्रासादिकं ददौ ॥ ५६६ ॥
अथाऽऽसन्नाऽऽगते सूरे पद्मवन्धौ भयादिव ।
नष्टा ध्वस्ततमःकेशी पद्मश्रीहारिणी निशा ॥ ५६७ ॥
मुखेन दिनसिंहस्य भिन्नध्वान्तेभकुम्भतः ।
मुक्ता इव गलन्ति स्म दिक्षु सर्वासु तारकाः ॥ ५६८ ॥
रविरथाऽपि दूरेणाऽरुणेनैव हृतं तमः ।
स्वामिनः सुप्रतापेन समर्थाः पत्तयोऽपि हि ॥ ५६९ ॥
निलीनमन्धलेर्मूकैर्घूकैर्गिरिगुहादिषु ।
स्वयमेव विलीयन्ते काले किल भयङ्कराः ॥५७०॥
दिक्षु सर्वासु पूर्वाऽऽशा सान्ध्यरागवती बभौ ।
सत्कुङ्कुमाङ्गरागेव दिवा भर्तुः समागमे ॥ ५७१॥
अमिलच्चक्रयुग्मौघो रजन्याख्यविरहिणाम् ॥
दिने प्रतीक्षिते भूयो भवत्येवेष्टसङ्गमः ॥ ५७२ ॥
अथैवं समये तस्मिन्नारामे मालिको गतः ।
सहसा वनमद्राक्षीत् पत्र-पुष्प-फलाऽऽकुलम् ॥५७३॥
प्रायश्छायाऽपि दुष्प्रापा यत्र पत्राद्यभावतः ।
स आरामोऽभिरामोऽभूदन्धकूपोऽपि सोदकः ॥ ५७४ ॥
किमेतदद्भुताऽदृष्टपूर्वमित्यातिविस्मितः ।

लीननेत्रालिसद्गन्धमुखपुष्पः स बालकः ।
दोःशाखाग्रस्फुरत्पाणिपल्लवः किं न चम्पकः ? ॥५८८॥
पांशुक्रीडारसेनाऽसौ देवानामपि दुर्लभम् ।
भुञ्जानो बाल्यजं सौख्यं संजातः पञ्चवार्षिकः ॥ ५८९ ॥
वसन्तसमयेऽन्येद्युर्विचित्रकुसुमैः कृतम् ।
पुष्पाऽऽभरणमादाय मालाकारस्य गेहिनी ॥ ५९० ॥
सभाऽऽसीनस्य भूपस्याऽऽस्थानगायां गताऽन्तिकम् ।
कुतूहलेन बालोऽपि ययौ तत्र तया सह ॥ ५९१ ॥
तथैवाऽथ नृपाभ्याशोपविष्टेन पुरोधसा ।
तं दृष्ट्वा धूनितं शीर्षं नखाच्छोटनपूर्वकम् ॥ ५९२ ॥
किमेतदिति संभ्रान्तमानसेन महीभुजा ।
पृष्टोऽसौ मन्दमाचख्यौ निमित्तज्ञानकोविदः ॥ ५९३ ॥
य एष बालको देव ! दृश्यते पुरतः स्थितः ।
स त्वदीयमिदं सिंहासनमाक्रमिता ध्रुवम् ॥ ५९४ ॥
साशङ्कं पुनरप्यूचे नृपो वेत्सि कथं त्विदम् ? ।
शरीरलक्षणैर्देव ! कानि तानि निशम्यताम् ? ॥ ५९५ ॥
उक्तं सामुद्रिके शास्त्रे नराणां यच्छुभा-ऽशुभम् ।
लक्षणं तत् समासेन नख-केशाग्रमुच्यते ॥ ५९६ ॥
अस्वेदौ पाटलौ श्लिष्टाऽङ्गुली कूर्मोन्नतौ मृदू ।
उष्णौ ताम्रनखौ गूढगुल्फौ पादौ नृणां शुभौ ॥५९७॥
शूर्पाकारास्तथा भुग्ना वक्राः शीताः शिरायुताः ।
सस्वेदाः पाण्डुरा रूक्षाश्चरणास्त्वतिनिन्दिताः ॥५९८ ॥
राज्याय पादयो रेखा ध्वज वज्रा-ऽङ्कुशोपमाः ।
अङ्गुल्योऽपि समा दीर्घाः संहिताश्च समुन्नताः ॥ ५९९ ॥
अङ्गुष्ठैर्विपुलैर्दुःखं सदाऽध्वगमनं नृणाम् ।
हर्षस्ताम्रनखैः स्निग्धैरुन्नतैस्तु सुखं भवेत् ॥ ६०० ॥
ह्रस्वा स्त्रियाय भोगायाऽङ्गुष्ठाद् दीर्घा प्रदेशिनी ।

समा तु मध्यमा श्रेष्ठा प्रिये दीर्घा कनिष्ठिका ॥६०१॥
असंहिताभिर्ह्रस्वाभिरङ्गुलिभिस्तु मानवः ।
दासो वा दासकर्मा वा समुद्रवचनं यथा ॥ ६०२ ॥
हंसे-भ वृषभ-क्रौञ्च सारसानां गतिः शुभा ।
खरो ष्ट्र-महिष श्वानगतयस्तु महाधमाः ॥ ६०३ ॥
दुःखिनः काकजङ्घाः स्युर्दीर्घजङ्घा महाध्वगाः ।
बन्धने पाऽश्वजङ्घानां मृगजङ्घस्तु पार्थिवः ॥ ६०४ ॥
जानुनी मांसले स्निग्धे ऊरू विस्तीर्णवर्तुले ।
शुण्डाऽऽभा करी शस्ता मध्यं तु कुलिशोपमम् ॥६०५॥
मृग-व्याघ्रोदरो भोगी श्व-शृगालोदरोऽधमः ।
मण्डूकसदृशं यस्योदरं स स्यान्महीपतिः ॥ ६०६ ॥
वर्तुला गभगम्भीरा नाभिः शस्ता न तूत्तना ।
गम्भीरे ध्वनिः कुशानुमाने श्रीपुंसोऽशकः ॥ ६०७ ॥
ईश्वरो व्याघ्रपृष्ठः स्यात् कूर्मपृष्ठस्तु पार्थिवः ।
ममातिनिर्मांसलीनांसवंशेन सुभोगभाक् ॥ ६०८ ॥
[illegible] भार्या स्यात् ह्रस्वाङ्गुलस्तु किङ्करः ।
[illegible] दीर्घाङ्गुल्यौ रक्तौ करौ प्रिये ॥ ६०९ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ६१० ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥६११॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ६१२ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ६१३ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ ६१४ ॥

यान्त्यां कनिष्ठिकामूलाद् रेखायां तर्जनीं प्रति ।
वृद्धिः स्यादतिवृद्धायां हीनायां हानिरायुषः ॥ ६१५ ॥
स्थूलरेखा दरिद्राः स्युः सूक्ष्मरेखा महाधनाः ।
खण्डित-स्फुटिताभिः स्यादायुषः क्षय एव हि ॥ ६१६ ॥
शङ्खग्रीवाः महास्यन्ते शुष्को-स्थूलीवक्त्रा न तु ।
संपूर्णवदनं फुल्लकपोलफलकं शुभम् ॥ ६१७ ॥
कुन्ददन्तो भवेद् भोगी विद्यावान् दन्तुरः पुनः ।
दुःखिनो विकृतैः रूक्षैर्दन्तैर्मूषकसन्निभैः ॥ ६१८ ॥
द्वात्रिंशद्दशनो राजा भोगी स्यादेकहीनकः ।
त्रिंशद्दन्तास्तु सुखिन एतद्धीनास्तु दुःखिताः ॥६१९॥
पद्मपत्रसमा जिह्वा रक्ता सूक्ष्मा सुशोभना ।
हंस-क्रौञ्चस्वरो धन्यः क्षीण-भिन्नस्वरोऽधमः ॥ ६२० ॥
पार्थिवः शुकनासः स्यात् ह्रस्वनासस्तु धार्मिकः ।
शूलाग्रा विकृता नासा येषां ते पापकर्मिणः ॥६२१॥
श्वानतुल्येक्षणा धीराः पिङ्गाक्षाः क्रूरकर्मठाः ।
गवाक्षाः सुभगा निम्न-केकराक्षा दुराशयाः ॥ ६२२ ॥
आवर्तकर्णा धनिनः स्निग्धकर्णा महासुखाः ।
भ्रूयुग्मे मिलिते कूपावर्तगल्ले कुशीलता ॥ ६२३ ॥
ललाटे चार्धचन्द्राभे राजा पार्थिवृ उच्यते ।
विद्याभागी विशाले स्याद् विषमे नैःस्व्यदुःखितः ॥६२४॥
रेखाः पञ्च ललाटस्थाः समाः कर्णान्तगोचराः ।
भणितं यस्य गम्भीरं सं विद्यात् सकलायुषम् ॥६२५॥
छत्राकारं नरेन्द्राणां शिरो दीर्घं तु दुःखिनाम् ।
अधमानां घटाकारं पापिनां स्थपुटं पुनः ॥६२६॥
मृदुभिः श्यामलस्निग्धैः सूक्ष्मैर्भवति भूपतिः ।
स्फुटितैः कपिलैः स्थूलैः रूक्षैः केशैः सुदुःखितः ॥६२७॥

१ केशाग्रैः सर्वैव. । २ विषमम् ।

चक्षुःस्नेहेन सौभाग्यं दन्तस्नेहे सुभोजनम् ।
त्वचः स्नेहेन सौख्यं स्यात् नखस्नेहे महाधनम् ॥६२८॥
लक्षणानां यदेतेषां यत् किञ्चिदतिशोभनम् ।
तदस्मिन् दृश्यते देव ! बालके नाऽत्र संशयः ॥६२९॥
विशेषः पुनरेकोऽत्र भ्रुवोर्मध्ये यदीक्ष्यते ।
ऊर्णाऽऽवर्तं रोम तेनास्य राज्यं नैव विसंवदेत् ॥६३०॥
इति वारदत्तयोत्प्रासलपिताऽऽननचन्द्रपाः ।
विसृज्याऽऽशु जने राजा चण्डमाहूय पृष्टवान् ॥६३१॥
अभीष्टो यदि सत्यं भोः ! तथा बालो हतो न वा ? ।
तेनाऽपि कथितं सत्ये स किंकृत्याऽऽकुलोऽभवत् ॥६३२॥
ततः सार्थं समाहूय श्रीषेणनाऽऽख्यसिरकम् ।
आदिदेश नृपो बालस्याऽर्पय सोऽभ्यगात् ॥ ६३३ ॥
अथ पापस्य गोपृच्छिकायां मालिकाकृपि ? ।
सपुई न कस्माद् बार्थ्ये रथयाणं पुरात् बहिः ॥६३४॥
गच्छन् पुरात् बहिर्जीवन्नाम ! मां कुत्र नेष्यसि ।
इति बालकः किमर्थं भुग्नाऽऽकुलमुखाननः ? ॥६३५॥
दृष्ट्वा च कारनैर्वीपन्नपुत्रकं इतभुजः कृपान् ।
शोपाशिवाद्गृविषुवर्णीनिरोगव ॥६३६॥
पुत्र ! नेष्यामि मम गृहे माता मम मन्दिरम् ।
इति संबोध्य तं बालं यष्टी कारयाऽऽसीत् ॥६३७॥
ततः [illegible] निरालयेः ।
[illegible] ॥६३८॥
[illegible] ।
[illegible] ॥६३९॥
[illegible] ? ।
[illegible] ॥ ६४० ॥
[illegible] ।

वदन् बालः कराग्रेण यक्षतुन्दं परामृशत् ॥ ६४१ ॥
यक्षः पाषाणरूपोऽपि भिक्षस्तद्वचसा भृशम् ।
चिन्तिताऽऽहृतमेतस्मै ददौ मत्तरमोदकम् ॥ ६४२ ॥
अथ तत्र कृताऽऽवासः सार्थेशः कैशवाऽभिधः ।
तदा वृषेषु नष्टेषु जाग्रन् सुप्तोऽस्ति चिन्तया ॥ ६४३ ॥
तस्याऽऽदेशं ददौ यक्षो मा कार्षीदधृतिं भवान् ।
स्वयमेव समेष्यन्ति बलीवर्दास्तव प्रगे ॥ ६४४ ॥
अन्यच्च वनराजाऽऽख्यो मदुत्सङ्गगतः सुतः ।
ग्रहीतव्यस्त्वया येनाऽपुत्रत्वेनाऽसि दुःखितः ॥ ६४५ ॥
इति श्रुत्वा स सार्थेशः स्मृतदेव-गुरुक्रमः ।
जजागार महाहर्षप्रकर्षवशमानसः ॥ ६४६ ॥
निशाऽन्ते च बलीवर्दाऽऽगमं श्रुत्वा परिच्छदात् ।
समादाय महापूजां यक्षस्य भवनं ययौ ॥ ६४७ ॥
कृत्वा पूजां स्तुतिं चाऽपि दृष्टिताऽऽस्यं तदङ्गतः ।
आदाय बालकं तुष्टः स्वप्रियायै समर्पयत् ॥ ६४८ ॥
ततः क्रमेण सार्थेशः स्वं सुशर्मपुरं ययौ ।
विभूत्या तत्र पुत्रस्यात्रिवर्धापनमकारयत् ॥ ६४९ ॥
कारितः सदुपाध्यायसन्निधौ पठनक्रमम् ।
सदभ्यस्तकलाशास्त्रो जज्ञे षोडशवार्षिकः ॥ ६५० ॥
अथाऽसौ वनराजेन समं सार्थपतिः पुरे ।
क्षितिप्रतिष्ठिते सार्थमेवाहिन गतः क्रमात् ॥ ६५१ ॥
सार्थं निवेश्य सुस्थाने पुत्रेण सहितः स्वयम् ।
गृहीत्वोपायनं चारु मत्तस्थं सुस्थितं नृपम् ॥ ६५२ ॥
आसने दापिते राज्ञा निविष्टे सार्थनायके ।
वनराजो नृपं पश्यन्नूर्ध्व एव स्म तिष्ठति ॥ ६५३ ॥
पुरोधा वीक्ष्य तं भूयः कुमारममराकृतिम् ।
विभाव्य च हृदि स्पष्टं तथैवाऽऽश्चर्यमस्तम् ॥ ६५४ ॥

पप्रच्छ कारणं भूपो नराऽऽन्तेऽडे पुरोधसम् ।
सोऽप्याचख्यौ चतुष्कर्णं देव ! किं तव कथ्यते ? ॥६५५॥
आकृतिर्या पुरःस्थस्य कुमारस्याऽस्य दृश्यते ।
ध्रुवमस्याः प्रभावेण तव राज्यं ग्रहीष्यति ॥ ६५६ ॥
भूपोऽपि हृदि साकूतं चिन्तयामास विस्मितः ।
अरे ! पापः स एवाऽयं यः पूर्वं कथितोऽमुना ॥६५७॥
किममानसुरः कोऽपि व्यन्तरः खेचरोऽपि वा ? ।
यो ममाऽऽज्ञापराद् भृत्याद् पातितोऽपि हि जीवति ॥६५८॥
विकल्पकल्पनैः किं वा कोऽप्युपायो विधीयते ।
तृतीयोऽप्यने येन मयूरोऽपि हि गृह्यते ॥६५९॥
इति पप्रच्छ सार्थेशं ननु कोऽयं कुमारकः ? ।
दृश्यते तव पाश्चात्यः सोऽप्यूचे देव ! मे सुतः ॥६६०॥
नृपोऽप्यूचाच यद्येवं कियतोऽपि दिनांस्तदा ।
अस्तु पार्श्वे ममैवाऽयं येन मेऽशितगतो भृशम् ॥६६१॥
इमता कदना सा पि राजाऽऽदेशः कृतः प्रिये ।
मन्त्रीन कनवाऽप्युक्तं क्रियतां देव ! यद् वरम् ॥६६२॥
ततः प्रीतो नृपः सर्ववस्तुनो दानपोषणम् ।
कृत्वा वस्त्रादिसन्मानं स्वहस्तेनाऽस्य निर्ममे ॥६६३॥
अथ सार्थेशणो शाह निर्भीर इव केशवः ।
अस्यकलवचनः पुत्रं वाढं धृत्वेदमुपिरान ॥ ६६४॥
अनुदृश्यवचा वत्स ! राजा ननु किं करोत्यदः ? ।
कियन्त्यपि दिनान्यत्र स्थातव्यं ते नृपान्तिके ॥ ६६५ ॥
अत्रुतियें पितुर्वा भुदिति प्रियमुवाऽऽत्मजः ।
एवं तात ! करिष्यामीत्यभाषत कुमारकः ॥ ६६६ ॥
ततो राजानमापृच्छ्य सुतमालिङ्ग्य केशवः ।
ययौ स्वस्थानमेवैन, दृष्टा नरैर तु स्थितः ॥ ६६७ ॥
वस्त्रिप्रमुखिताऽऽहारः करे कृत्वा कुमारकम् ।

नृपोऽथोचत् त्वया वत्स ! कर्तव्या काऽपि नाऽधृतिः ६६८
समस्तजगतीलोकशरण्यस्य तवाऽन्तिके ।
स्थितस्य मम किं दुःखमिति सोऽपि नृपं जगौ ॥६६९॥
कियन्त्यपि दिनान्येवं स्थापयित्वाऽन्तिके नृपः ।
समर्प्य निजपादातीन् चक्रे देशैकनायकम् ॥ ६७० ॥
तत्र देशे गतः सोऽपि स्वाम्यं प्राप्योत्कटं क्रमात् ।
निजं चक्रे परीवारं माहिणांन्नृपसेवकान् ॥ ६७१ ॥
सार्थेशः केशवोऽप्यस्मै बहु प्रेषयते धनम् ।
तेन तुष्टो विशेषेण बभूव स कुमारराट् ॥ ६७२ ॥
प्रगेऽथ महितो राज्ञा नरसिंहो निजाङ्गजः ।
सामन्तमेकमुच्छेत्तुं देशोपद्रवकारिणम् ॥ ६७३ ॥
गतोऽपि महता सैन्यसंनिवेशेन राजभूः ।
निग्रहीतुं न शक्नोति तं दुर्ग-बलदुर्धरम् ॥ ६७४ ॥
अतस्तत्र नृसिंहस्य सङ्ग्रामाग्राय भूभुजा ।
वनराजो निजाऽऽदेशं प्रस्थाप्य महितस्तदा ॥ ६७५ ॥
अथ तत्र गते तस्मिन् तक्रं फेन इवाऽऽहिते ।
सहसा बहलीभूतं नृसिंहबलमुल्लसत् ॥ ६७६ ॥
सैन्यं समुद्रितीभूय द्वयोरपि कुमारयोः ।
वेष्टयित्वाऽभितो दुर्गं तस्थौ कलकलाऽऽकुलम् ॥ ६७७ ॥
अरे ! निर्याहि निर्याहि मृगधूर्तो[1] दरीमिव ।
कथं दुर्गं प्रविश्याऽसि स्थितो बिलमिवोन्दुरः ॥ ६७८ ॥
देशविध्वंसपापस्य फलमेतदरेऽधम ! ।
ब्रुवाणमिति तत् सैन्यं समन्ताद् ढौकितं युधे ॥ ६७९ ॥
कोलाहलातुमुलैर्ढक्कानादैर्निस्वाननिस्वनैः ।
तदा धुम्बारवैश्चाऽपि स्फुटतीव नभोऽङ्गणम् ॥ ६८० ॥
वह्निमण्डितयन्त्रोत्थस्थूलपाषाणगोलकैः ।

१ शृगाल । २ प्रकाकारं वाद्यम् ।

गोकर्ण[illegible]कर्णेऽपि च [illegible]राकर्णैः ॥ ६८१ ॥
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]पतिभिः ।
[illegible] [illegible]भिः ॥ ६८२ ॥
[illegible] [illegible] [illegible] प्रभात् ।
[illegible] [illegible] स परिभैः ॥ ६८३ ॥
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।
[illegible] [illegible] किमु [illegible]म् ? ॥ ६८४ ॥
भद्रं ! [illegible] ! [illegible] [illegible] ।
[illegible] [illegible], [illegible] [illegible] कुर्वे शुभम् ॥ ६८५ ॥
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]म् ।
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ? ॥ ६८६ ॥
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ॥ ६८७ ॥
[illegible] [illegible] [illegible] ।
[illegible] [illegible] [illegible] ॥ ६८८ ॥

(युग्मम्)

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।
[illegible] [illegible] [illegible] ॥ ६८९ ॥
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ॥ ६९० ॥
[illegible] ! [illegible] [illegible] ।
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ॥ ६९१ ॥
[illegible] [illegible] [illegible] ।
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ॥ ६९२ ॥
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।
[illegible] [illegible] [illegible] ॥ ६९३ ॥

दृष्ट्वा विज्ञाय निःस्वार्थं भ्रातृस्नेहेन मेऽन्तिके ।
आपातोऽस्मि त्वया साऽस्य कोपात् मानेन दापिता ॥६९४॥
निर्विकल्पः कुमारोऽपि वनराजस्य सन्निधौ ।
गत्वाऽऽख्याय स्वरूपं तद् विवाहविधिमानतीत् ॥६९५॥
निनाऽऽश्रमपुरः सान्द्रचन्दनोक्षितभूतलम् ।
पुष्पप्रकरसंभारसुरभीकृतदिङ्मुखम् ॥ ६९६ ॥
चन्द्रातपश्रीभास्वद्रूपस्तम्भशोभितम् ।
दुकूलमयमुल्लोचपद्मकोल्लासिमौक्तिकम् ॥ ६९७ ॥
विचित्रमणिमाकन्ददलाऽऽढ्यद्वारतोरणम् ।
वेदिकासुन्दरं सद्यः स मण्डपमकारयत् ॥ ६९८ ॥

(विशेषकम्)

उच्छलत्तूर्यनादेन महाधवलमङ्गलैः ।
महर्द्धिभासुरस्तत्र वनराजः समाययौ ॥ ६९९ ॥
महार्घ्यैः सोऽथ लब्धार्घ्यः प्रशस्यवनिताजनात् ।
मण्डपद्वारमुल्लङ्घ्य विवेशाऽन्तर्यथास्थिति ॥ ७०० ॥
अथ सवरनेपथ्यां कृतकौतुकमङ्गलाम् ।
कमलां परिणिन्येऽसौ वेदिकाऽन्तः शुभक्षणे ॥ ७०१ ॥
स तया शुशुभेऽत्यन्तं मूर्तयेव जयश्रिया ।
कलयेव द्वितीयेन्दुर्विद्युतेव नवाऽम्बुदः ॥ ७०२ ॥
जयवन्तौ ततस्तौ स्वं पुरं व्याहृत्य जग्मतुः ।
पुरो न्यस्याहृतं वस्तु राजानं च प्रणेमतुः ॥ ७०३ ॥
विपक्षनिग्रहं कन्यापाणिग्रहमहोत्सवम् ।
वनराजस्य माहात्म्यं नरसिंहो व्यजिज्ञपत् ॥ ७०४ ॥
सामन्तं विजितं श्रुत्वा न तथा मुमुदे नृपः ।
विवाहं वनराजस्य ज्ञात्वाऽभूद् दुःखितो यथा ॥ ७०५ ॥
अरे ! दैव ! त्वमेवाऽत्र प्रतिद्वन्द्वी ममाऽभवः ।
एवं विनाश्यमानोऽपि यदेष भृशमेधते ॥ ७०६ ॥

अथवा किं मुधा दैवोपालम्भेन यथा तथा ? ।
प्रतिकूलप्रतीकारे यतितव्यं मनस्विना ॥ ७०७ ॥
इति ध्यात्वा भणित्वा च कुमारौ ! साधु साधु भोः ! ।
गाययेति निजाऽऽवासे नृपेण महितावुभौ ॥ ७०८ ॥
पुनस्तस्य वधध्यानाल्लब्धोपायः स भूपतिः ।
आकार्य निजमातङ्गौ शिक्षयामास निर्जने ॥ ७०९ ॥
अरे ! यः कोऽपि यामिन्यामर्चितुं द्वारवासिनीम् ।
अद्य सोपस्करो याति स वध्यो निशितासिभिः ॥७१०॥
इति प्रहित्य तौ तत्र संध्यायाः समये नृपः ।
वनराजं समाकार्य प्रच्छन्नमिदमब्रवीत् ॥ ७११ ॥
जेतुं गतस्य सामन्तं तत्र क्षेमाऽऽगमेन नु ।
कथितं द्वारवासिन्या देव्या वत्स ! मयाऽर्चनम् ॥७१२॥
तच्च कृत्यं त्वया रात्रौ पूजोपस्करपाणिना ।
व्रजितैकाकिना तत्र यथा स्यां सत्यसंगरः ॥ ७१३ ॥
कृतमेवेदमित्युक्त्वा द्वियामसमये निशि ।
पटली बलि-दीपाढ्यां करे कृत्वाऽथ सोऽचलत् ॥७१४॥
तदा च स निजाऽऽवासवातायननिवेशिना ।
ददृशे नरसिंहेन दीपोद्द्योताच्च लक्षितः ॥ ७१५ ॥
उत्तीर्य सहसा तस्याऽन्तिकं गत्वा नृपाङ्गजः ।
पप्रच्छ किमिदं देव ! सोऽपि तत्त्वमचीकथत् ॥ ७१६ ॥
नरसिंहस्ततस्तस्मादादाय पटलीं करात् ।
तत्राऽहमेव यास्यामीत्युक्त्वा तं प्राहिणोद् गृहम् ॥७१७॥
स्वयं तु द्वारवासिन्या भवनं प्रति निर्भयः ।
एकाग्रमानसो यावद् गच्छति त्वरितक्रमः ॥ ७१८ ॥
तत्राऽऽसन्नगतस्तावदकस्मादेत्य पार्श्वतः ।
नृपाऽऽदिष्टनिषादाभ्यां स हतो निशिताऽसिभिः ॥७१९॥

१ सत्यप्रतिज्ञः ।

जाते कल्यकले लोकस्तत्राऽऽगत्य निरीक्ष्य तम् ।
राज्ञे निवेदयामास सोऽपि तुष्टो भृशं हृदि ॥ ७२० ॥
किमिदं किमिदं इत्येत्याकुलत्वादिव ब्रुवन् ।
गत्वा तत्रैक्षते यावत् तावदग्रे निजाङ्गजः ॥ ७२१ ॥
तं परासुं सुतं दृष्ट्वा सुस्थितोऽप्यतीव दुःस्थितः ।
चेष्टां चक्रे न कां शोकशङ्कुभिन्नमना भृशम् ? ॥ ७२२ ॥
विललाप च हा ! वत्स ! सच्चन्दनरसोचिते ।
तवाङ्गे किमु दुर्दैवात् पतिता निशिताऽसयः ॥ ७२३ ॥
तव राज्यकृते पुत्र ! यन्मया चिन्तितं परे ।
त्वय्येव तत् पपातेदं किं वा मय्येव नो तत ॥ ७२४ ॥
त्वद्वियोगार्त्तिसंतापविधुरं द्रुतमेकदा ।
निर्वापय पितुर्भक्त ! निजवाचामृतेन माम् ॥ ७२५ ॥
इत्यादि चिरमाक्रन्द्य वह्निसंस्कारमङ्गलम् ।
विधाय निजपुत्रस्य वनराजमथाऽब्रवीत् ॥ ७२६ ॥
वत्स ! यशोपमं भाग्यं जयत्येकं तव क्षितौ ।
मया पनसमानेन यन्न भिन्नं कथञ्चन ॥७२७॥
महाज्ञाननिधेः किं वा वचस्तस्य पुरोधसः ।
दैवेन दानवेनाऽपि कथमप्यन्यथा भवेत् ? ॥७२८॥
अतिभाग्याऽधिकत्वेन लघिष्ठोऽपि गुरुर्भवान् ।
क्षन्तव्यस्तदसौ सर्वोऽप्यपराधो मम त्वया ॥७२९॥
गृहाण राज्यमेतच्च तव भाग्यैः समर्पितम् ।
अहं तु दुष्कृतोच्छित्त्यै करिष्ये व्रतमुज्ज्वलम् ॥७३०॥
इत्युदित्वोचमत्वेनाऽनिच्छन्तमपि तं नृपः ।
स्वीयसिंहासने न्यस्य राज्यं दत्त्वा वनं ययौ ॥७३१॥
वनराजोऽथ भूपालो भास्वानिव ऐर्पं चरन् ।
आचकाम प्रतापेन निखिलानरि भूभृतः ॥७३२॥

१ शूलम् । २ धर्मे वृषराशि च ।

सतीष्वन्तःपुरे गोपपुत्रीष्वपि सहस्रशः ।
कमलेव हरेस्तस्य कमला पट्टमासदत् ॥७३३॥
अन्यदा नन्दनोद्याने नन्दनाख्यो महामुनिः ।
आययौ मुनिहंसालिसेव्यमानपदाम्बुजः ॥७३४॥
तद्वन्दनाय गच्छन्तं लोकं दृष्ट्वा नृपोऽपि हि ।
स्वनराज् ज्ञातवृत्तान्तस्तत्र धर्मेच्छया ययौ ॥७३५॥
वन्दित्वाऽथ मुनिं नीचैरुपविश्योचितासने ।
श्रुत्वा तदुपदेशं च पप्रच्छ समये नृपः ॥ ७३६ ॥
किं मया विहितं नाथ ! सुकृतं पूर्वजन्मनि ।
येनैतदद्भुतं राज्यमासादितमिदं वद ? ॥ ७३७ ॥
ज्ञानाजितसर्वसंशयस्तस्य प्राग्भवं मुनिः ।
कथयामास गम्भीरमधुरध्वनिकोकिलः ॥ ७३८ ॥
कुलपुत्रभवे भूप ! स्तुतिपूजा जिनस्य यत् ।
श्रद्धया विदधे तेन राज्यमासादितं त्वया ॥ ७३९ ॥
यत् तु निन्तितमर्थेन स्तुतिमार्गेण किं फलम् ? ।
भविता, तेन ते सौख्यं मध्येऽभूत् किञ्चिदन्तरम् ॥७४०॥
अन्तकाले तु यच्चितेऽभूदिदं सुकृतेन किम् ? ।
समस्तं भाग्यमेवेदं तेन ते कुलमीदृशम् ॥ ७४१ ॥
इति श्रुत्वा समुत्पन्नजातिस्मरणतो नृपः ।
स्मृत्वा पूर्वभवं शुद्धश्रद्धाक्रान्तमानसः ॥ ७४२ ॥
अङ्गीकृत्य मुनिख्यातं जिनधर्मं सदादृतः ।
कारयामास सर्वत्र जिनबिम्बान्यनेकशः ॥ ७४३ ॥
विदधे विविधां पूजां स्तुतिपूजां विशेषतः ।
स्वयं नवनवच्छन्दोबद्धकाव्यैर्मनोहरैः ॥ ७४४ ॥
वीतरागचरित्राणि गुम्फयन्तो मेरुवंश सः ।
समग्रं भावयन्नन्तस्तेन स महाजन ॥ ७४५ ॥
भावपूजामयीमेवं स्तुतिपूजां जिनेशितुः ।

निर्वाप्य नम्रता भूयः क्रमेणाऽऽप्य परं पदम् ॥ ७४६ ॥
एवं भव्या न के जग्मुः पूज्यतां जिनपूजया ? ।
अहो ! सर्वथा धन्याः प्रयतन्ते जिनार्चने ॥ ७४७ ॥
निराकाङ्क्षतया सा तु कर्तव्या, काङ्क्षया यतः ।
भक्तिस्वल्पेन देवस्य सम्पुनाऽऽशातना भवेत् ॥ ७४८ ॥
तथ वरण्यामेकस्य गिरिगह्वरमध्यगं ।
जिनस्य प्रतिमा चैत्ये व्यन्तरेणाऽत्यधिष्ठिता ॥ ७४९ ॥
सकलेप्सितदेति ज्ञात्वा मुग्धको नाम धार्मिकः ।
दूरादागत्य तां मूर्तिं नित्यमर्चति सादरम् ॥ ७५० ॥
स्नपयित्वा जलैः स्वच्छैर्विलिप्य घनचन्दनैः ।
सम्पूज्य पुष्पैः सद्गन्धैर्डौकयित्वा बलिं पुरः ॥ ७५१ ॥
प्रधानाङ्गमुत्क्षिप्य स्तवं कृत्वा मनोहरम् ।
नतमूर्धाऽञ्जलिं बद्ध्वा भाषते नित्यमित्यसौ ॥ ७५२ ॥
(युग्मम्)
त्वयि तुष्टे मम स्वामिन् ! संपत्स्यन्तेऽखिलाः श्रियः ।
त्वदेकशरणोऽस्म्येव प्रसीद परमेश्वर ! ॥ ७५३ ॥
इति विज्ञप्तिमस्यैव सचिन्तो जायते सुरः ।
एवंऽप्यपक्वे पीडयेव छिद्यमाने फले ध्रुवम् ॥ ७५४ ॥
अन्यदा धार्मिकः पूजामपनीतां निरीक्ष्य सः ।
पूजयित्वा पुनः पूजाहृतिं ज्ञातुं रहः स्थितः ॥ ७५५ ॥
एकः पुलिन्द्रको यावद् वामहस्ते धनुःशरान् ।
धृत्वा पुष्पाद्यमन्यस्मिन् जलापूर्णमुखो द्रुतम् ॥७५६॥
तत्रागत्य निवस्याद्यपूजामुत्सार्य चाङ्घ्रिणा ।
गण्डूषाच्छोटनं कृत्वा क्षिप्त्वा पुष्पाद्यमानयत् ॥७५७॥
सुरस्तेन समं तोषादालापं कर्तुमुद्यतः ।
तदेकान्तगतो दृष्ट्वा धार्मिको हृद्यदूयत ॥७५८॥
पुलिन्द्रे च गते कोपादुपालेभे सुरोऽमुना ।

अहो ! यादृक् पुलिन्द्रोऽसौ तादृक् त्वं कैटपूतनः ॥७५९॥
एवं विडम्बनारूपं पूजितोऽशुचिमूर्तिना ।
येनाऽस्नात्वाऽर्चनेन त्वं तं साक्षादेव जल्पसि ॥ ७६० ॥
येनैवं तु मया चोक्षवस्त्रदेहभृता चिरम् ।
विधिना पूजितस्तस्य स्वप्नेऽपि स्वं न दर्शयेः ॥ ७६१ ॥
सुरः प्रोवाच मा कोपं कार्षीर्मुग्ध ! यदन्तरम् ।
ममास्य तस्य च कल्ये त्वं ज्ञास्यसि स्वयमेव हि ॥७६२॥
द्वितीयदिवसे यावदाययौ धार्मिकः शिवम् ।
एकाक्षिविकलं तावद् ददर्शैवं शुशोच सः ॥ ७६३ ॥
हहा ! केनाऽपि पापेन स्वामिनो नेत्रमुद्धृतम् ।
नीचानां संगतिः किं वा देवानामपि दारुणा ॥ ७६४ ॥
इत्यस्मिन् विलपत्यागात् पुलिन्द्रस्तादृशं शिवम् ।
वीक्ष्य सद्योऽक्षवरं तस्मै भल्ल्योद्धृत्य निजं ददौ ॥७६५॥
अहो ! सात्त्विक ! यातस्य किमपीष्टमिदं गुरं ।
यद्वत्तेन निरीक्ष्यात्र पुलिन्द्रोऽगाद् यथागतम् ॥७६६॥
सुरोऽथ धार्मिकं ब्रूते मुग्ध ! दृष्टं त्वयाऽन्तरम् ? ।
एवं सात्त्विकभावात्स्याऽहं तुष्टो नो बाह्यपूजया ॥ ७६७ ॥
इत्युदाहरणं ज्ञात्वा पूज्यो धर्मविधिर्हि ।
जिनो येन सतः सिद्धः स्वयमेव फलिष्यति ॥ ७६८ ॥
तथा केनाऽप्यसंगद्धनार्थेनाऽऽदरतः स्फुटम् ।
भक्तिकरणं वीर्यमपि मोक्षं विधीयते ॥ ७६९ ॥
तथा देवपूरे सोमनामाऽऽसीत् कुलपुत्रकः ।
स्वरूपचतुरो दाता गुणरागी विचक्षणः ॥ ७७० ॥
पत्नी च तस्य वज्राख्या स्वरूपा कर्कशभाषिणी ।
कुरूपा निर्गुणा किन्तु प्रिये वैपरीत्या भृशम् ॥ ७७१ ॥
यथा तु दर्शनेनाऽपि न तस्या दुर्मनायते ।

१ एवम् ।

वज्राहत इवासीच्च तद्वचःश्रवणात् पुनः ॥ ७७२ ॥
इत्थं विडम्बनामायं गृहस्थत्वं तयोरभूत् ।
एककर्णस्थताडङ्कमुग्धदर्शनसंनिभम् ॥७७३॥
भूयोभिरपि सा यावत् प्रकारैस्ताडिता सती ।
न याति स्नेहबद्धत्वात् तावदेष व्यचिन्तयत् ॥ ७७४ ॥
कपिकच्छूर्ध्रुवं मेऽसौ जीवतो नाऽपयास्यति ।
तथा कुर्वे यथा जन्मान्तरेऽप्येषा न मे भवेत् ॥ ७७५ ॥
अन्यदा फाल्गुके तीर्थं श्रुत्वा पूर्णाभिधे गिरौ ।
जगाम तत्र सर्वस्वं विहाय मरणोन्मुखः ॥ ७७६ ॥
ममाऽहो ! जन्मनि क्वाऽपि रुद्रा मा भूत् पुनः प्रिया ।
इत्यसौ कामनां कृत्वा स्वं मुमोच शिलातलात् ॥७७७॥
तदेकध्याना रुद्राऽपि तद् विदित्वा कुतोऽपि हि ।
द्रुतं जगाम तत्रैव विलम्बं सोढुमक्षमा ॥ ७७८ ॥
भवान्तरेऽपि मे भर्ता सोमो भवतु सर्वदा ।
इत्युदित्वाऽपतत् साऽपि विपन्नौ तावुभावपि ॥ ७७९ ॥
तस्य तीर्थाधिदेवस्य संदेहे पतितं मनः ।
तद्याचनया देवः सेवितः स्यान्महाफलः ॥ ७८० ॥
विशेषेण जिनेन्द्रस्य धर्म-मोक्षार्थिभिर्नरैः ।
पूजां कृत्वा न कर्तव्याऽऽशंसा साऽल्पफला यतः ॥७८१॥
इत्यादियुक्तैः पुंसां गृहिधर्मोऽपि मुक्तये ।
क्रमात् स्यात् किन्तु तत्राऽपि कोऽप्यलं कर्पलायवात् ॥७८२॥
पतित्वं गृहधर्मित्वं तावदास्तामिदं द्वयम् ।
धर्मश्रद्धानधन्यत्वमपि पुंसां सुदुर्लभम् ॥ ७८३ ॥
प्राप्याऽपि शस्यमानुष्यरत्नद्वीपं भवोदधौ ।
मूढवद् धारयन्त्येके मूल्यद्रव्यमपि स्फुटम् ॥ ७८४ ॥

---

१ कर्णभूषणम् । २ समर्थः ।

तथाहि–

श्रीवसन्तपुरेऽभूवन् चत्वारः सार्थवाहजाः ।
चारुर्योग्यो हितज्ञश्च मुग्धश्चेत्यभिधानतः ॥ ७८५ ॥
अन्योऽन्यसुहृदः सर्वे ते वणिज्यार्थमन्यदा ।
उल्लङ्घ्य जलधिं रत्नद्वीपं रत्नाकरं ययुः ॥ ७८६ ॥
तत्र चारुः स्वभावेन कौतुक-व्यसनोज्झितः ।
लोकस्यावर्जको रत्नपरीक्षाकुशलः स्थिरः ॥ ७८७ ॥
वज्रे-न्द्रनील-वैडूर्य पद्मराग-ऽञ्जनादिकम् ।
पञ्चवर्णं महानर्घं स रत्नौघमुपार्जयत् ॥ ७८८ ॥
योग्योऽपि कुरुते किञ्चिद् वाणिज्यं चारुशिक्षया ।
जानीते सोऽपि रत्नानां गुण-दोषविचारणाम् ॥ ७८९ ॥
किन्त्वारामसरःक्रीडाकौतुकी भ्रमते बहु ।
तथापि मिलितान्यस्य माणिक्यानि कियन्त्यपि ॥७९०॥
गृह्णाति च यथाशारैर्मन्यते च करोत्यपि ।
सर्वेनऽर्घा तथा चारौ यथा तस्य हृदि स्थितः ॥ ७९१ ॥
हितज्ञश्च न जानाति स्वयं रत्नपरीक्षणम् ।
ततोऽर्घो यस्य कस्यापि कथितं मन्यतेऽखिलम् ॥७९२॥
गृह्णाति चारुशिक्षां च तुष्टः किन्त्वस्य नो हृदि ।
किञ्चित् तिष्ठति मुग्धस्त्वाख्याख्यादौ च बहुभ्रमात् ॥७९३॥
ततः स्वमूल्यवेदी स पूर्तैर्विप्रतारितः ।
काचा ऽश्मशकलादीनि रत्नभ्रान्त्या समग्रहीत् ॥७९४॥
मुग्धस्तु न स्वयं वेत्ति न चान्यदपि पृच्छति ।
न गृह्णात्युदितं तस्य न चाऽपि बहु मन्यते ॥७९५॥
दर्शनव्यग्रतया मुग्धः शङ्ख-शुक्ति-कपर्दकान् ।
केवलं मीलयामास कृत्वा भूरि यतनगम् ॥ ७९६ ॥
हसद्भिरितरैर्विडम्ब्यमानः स निस्त्रपः ।
अतिभाण्डस्य विक्रायी भोगाद् गमयते दिनान् ॥ ७९७ ॥

अथ संपूर्य बोहित्थं[1] रत्नैः स्तोकदिनैरपि ।
चारुः कृतार्थः स्वस्थानं प्रति गन्तुमना अभूत् ॥
हे ! वयस्याः ! कृतार्थाश्चेत् स्वस्थानं गम्यते तद
इति श्रीनपि योग्यादीन् चारुराकारयत् सह ॥७९
तत् तेषु चारुरत्नानि वीक्ष्य तादृगुपार्जनैः ।
जातश्रद्धोऽधिकं योग्यः सदैन्यमिदमूचिवान ॥८०
रत्नद्वीपमपि प्राप्य जानताऽपि मया सखे ! ।
तथाविधानि रत्नानि नार्जितानि प्रमादतः ॥८०१॥
ततो मित्र ! प्रतीक्षस्व यथाऽहमपि सम्प्रति ।
साररत्नानि संगृह्य कृतार्थस्त्वां व्रजाम्यनु ॥८०२॥
हितज्ञोऽपि निजं काच-शकलादिकमर्जितम् ।
अदर्शयद् ऋजुत्वेन चारोः सोऽथ तमब्रवीत् ॥८०३॥
न स्युरेतानि रत्नानि धूर्तैस्त्वं मुग्ध ! वञ्चितः ।
त्यक्त्वैनानि तदद्याऽपि यत्नं रत्नार्जने कुरु ॥८०४॥
ततोऽसौ चारुमभ्यर्च्य गुण-दोषपरीक्षणम् ।
शिक्षयित्वा क्रमाज्जज्ञे सम्यग् रत्नपरीक्षकः ॥ ८०५ ॥
काननाऽऽलोकविश्रार्थं त्यक्त्वा धूर्तैश्च सङ्गतिम् ।
शनैं रत्नानि संगृह्य हितज्ञोऽपि तमन्वगात् ॥ ८०६ ॥
मूढस्तु चारुणा प्रोक्तो दुष्टोत्तरमिदाऽवदत् ।
न शम्बलमपि भ्रातरस्ति मे करवै किमु ? ॥ ८०७ ॥
चारुणाऽभाणि ते नीवीमर्पयिष्ये, कुसङ्गतिम् ।
विहाय कुरु वाणिज्यं नेष्यामस्त्वां प्रपाल्य भोः ! ॥८०८॥
सर्वोऽपि कृत्रिमस्नेहं धत्ते स्वीयोऽत्र कोऽपि न ।
तस्मादविपदं स्थानं स्वीयमेव हि गम्यते ॥ ८०९ ॥
मूढः स्माऽऽह महाभाग ! यत्रैव मनसो रतिः ।
तदेव स्थानकं स्वीयं नैवाऽन्यदिति मे मतिः ॥ ८१० ॥

१ प्रवहणम् ।   २ मूल्यम् ।

तदहो ! विविधाऽऽराम-रामा-नाट्यादिकौतुकैः ।
रमणीयमिदं स्थानं मुक्त्वा नाऽन्यत्र मे मनः ॥ ८११ ॥
इति तं बोधविमुखं ज्ञात्वा मुक्त्वा च ते क्रमात् ।
गताः स्वस्थानमानन्दं चाऽऽपुश्चावादयः परम् ॥८१२॥
मूढस्तु व्यसनाऽऽसक्तस्तत्रैव स्वजनोज्झितः ।
परिक्षीणधनो धूर्तैर्महादुःखेन संस्थितः ॥ ८१३ ॥
दृष्टान्तोऽयं मयाऽऽख्यातोऽधुनोपनय उच्यते ।
यद् वसन्तपुरं राशिरेष सांव्यवहारिकः ॥ ८१४ ॥
ये वयस्याश्च चत्वारस्ते यति-श्राद्ध-भद्रकाः ।
मिथ्यादृष्टिश्च, यो रत्नद्वीपो मर्त्यभवो हि सः ॥ ८१५ ॥
समुद्रलङ्घनं यत् तद् जीवयोन्यवगाहनम् ।
यानेन द्वीपमाप्तिर्या तन्मर्त्यत्वं सुकर्मणा ॥ ८१६ ॥
धातोः पञ्चविधै रत्नैर्यच्च पोहित्थपूरणम् ।
व्रतानां न्यसनं धर्मोपक्रमाणां तदात्मनि ॥८१७॥
योग्यस्य काननेच्छा या स्वल्परत्नार्जनं च यत् ।
गृहिणो विषयामेवापूर्वं सोऽणुव्रतोद्यमः ॥ ८१८ ॥
यद् हितज्ञस्य मुग्धत्वात् काचखण्डादिसंग्रहः ।
भद्रकत्वेन जीवस्य सा सर्वत्राऽपि धर्मधीः ॥ ८१९ ॥
मूढस्य यच्च शुक्त्यादिग्रहणं धूर्तवञ्चनात् ।
स कुधर्मग्रहो मिथ्यादृशो वैधर्मिकाऽऽज्ञया ॥ ८२० ॥
यत्र स्याऽऽस्पदं गन्ता योग्य-हितज्ञौ चारुचिवान् ।
यतेरागमधर्मोशस्य तत् श्रेयं भव्यबोधनम् ॥ ८२१ ॥
यत्र तौ यानपात्रस्थं रत्नान्यानेष्यतो पुनः ।
श्राद्ध-भद्रकयोः साधुधर्माङ्गीकरणं हि तत् ॥ ८२२ ॥
निर्ग्रोऽपि धारणा मूढः स्वस्थानं नाऽगमद् यथा ।
गुर्वादिभिःप्रेर्यमाणस्य तथा मुक्तावनादरः ॥ ८२३ ॥

१ अत्र मध्यमं पदम वेदु नगम् ।

पापौघा इव पल्यागा मुक्तिस्वस्थानमीयुषि ।
भवाऽब्धौ मूढवद् दुःखी मिथ्यादृष्टिस्तु तिष्ठति ॥८२४॥
अन्तरङ्गमिमं सारोपदेशं हृदि बिभ्रता ।
पश्चादपि हि मोक्षाय यतितव्यं मनीषिणा ॥ ८२५ ॥
इत्यादिदेशनां कृत्वा विरते गणभृद्वरे ।
प्रणम्य सर्वे श्रीपार्श्वं स्थानं निजनिजं ययुः ॥ ८२६ ॥
तत्तीर्थसंभवः पार्श्वनामा श्यामश्चतुर्भुजः ।
यक्षः फणिफणच्छत्रो गजाऽऽस्यः कूर्मवाहनः ॥ ८२७ ॥
नकुला-ऽही वामदोर्भ्यां बीजपूरो-रगौ पुनः ।
दक्षिणाभ्यां दधद् दोर्भ्यां भक्तः पार्श्वोऽभवद् विभोः ॥८२८
तदा पद्मावती नाम्ना देवी तत्तीर्थभूरभूत् ।
स्वर्णवर्णा प्रभावाऽऽढ्या कुर्कुटो-रगवाहना ॥ ८२९ ॥
दक्षिणाभ्यां पद्म-पाशौ वामाभ्यां च फला-ऽङ्कुशे ।
कराभ्यां दधती स्वामिपार्श्वे शासनदेवता ॥ ८३० ॥
अथ यान्ति पुरो धर्मचक्रे सिंहासने च खे ।
दुन्दुभौ ध्वनति च्छत्र-चामरैरुपशोभितः ॥ ८३१ ॥
विजहार ततोऽन्यत्र स्वर्णाम्भोजेषु सञ्चरन् ।
अवस्थितकच-श्मश्रु-नखः सङ्घान्वितो विभुः ॥ ८३२ ॥
(युग्मम्)

गच्छतोऽस्याऽभवन् नम्रा द्रुमा न्यञ्चन्नाथ कण्टकाः ।
ऋत्विन्द्रियार्थ-मरुतोऽनुकूलाः शकुना अपि ॥८३३॥
प्रभुप्रभावतो नेशुरायोजनशतं गदाः ।
तद्विहाराऽवनौ नासन्नीति-वैराद्युपप्लवाः ॥८३४॥
सर्वातिशयवानेवं कोटिसङ्ख्यैः सदा सुरैः ।
सेव्यमानपदाम्भोजः स व्यहार्षीद् विभुर्भुवम् ॥८३५ ॥
पस्योधैः कमठाम्बुदोज्झितजलैरुद्भूतभोगीश्वरो-

१ गच्छत्सु । २ महत्पवनाः । ३ अधोमुखा ।

रसर्पद्भोगलनाविनानममलं भेजे तथा मूर्धनि ।
येनाऽस्याऽपि तदाश्रितं जगदपि प्रीतिं परामश्नुते
सोऽव्याद् वः शुभभावदेवविनतः श्रीपार्श्वनाथः प्रभुः ॥८३

इति श्रीकालिकाचार्यसंतानीय-श्रीभावदेवसूरिविरचिते श्रीपार्श्वनाचरिते महाकाव्येऽष्टसर्गे भावाङ्के भगवद्गणधरदेशना-शासनदेवतावर्णनो नाम सप्तमः सर्गः ॥ ७ ॥

।अर्हम्।

अथाष्टमः सर्गः ।

शश्वद् विश्वत्रयस्वामी विश्वानुग्रहहेतवे ।
विहरन्नन्यदा पुण्ड्रदेशे तत्सुकृतैरगात् ॥ १ ॥
इतश्च पूर्वदेशेऽभूत् ताम्रलिप्त्यां तदा पुरि ।
सुधीः सागरदत्ताऽऽख्यः सार्थवाहसुतो युवा ॥ २ ॥
स तु प्राग्भवे विप्रः पत्न्याऽन्याऽऽसक्तया विषम् ।
दत्त्वाऽसंज्ञो बहिः क्षिप्तो गोकुलिन्या च जीवितः ॥ ३
परिव्राड् भूत्वा मृत्वा च तत्र श्रेष्ठिसुतोऽभवत् ।
जातजातिस्मृतिश्चैष विरक्तः स्त्रीषु सर्वथा ॥ ४ ॥
लोकधर्मरता मृत्वा गोकुलिन्यप्यभूत् सुता ।
तत्रेभ्यस्य रूपाढ्या सा तां स्निग्धदृशेक्षते ॥ ५ ॥
तज् ज्ञात्वा सागरार्थे सा वृता लब्धा च बन्धुभिः ।
तस्यामपि पुनस्तस्य रता दृष्टिर्मनस्तु न ॥ ६ ॥
स स्त्रीः शस्त्रीरिवाऽपश्यन् भिया हि प्राग्भवं स्मरन् ।
साऽथ पत्रे लिलिखेयं श्लोकं प्रेमोद्विग्नधीः ॥ ७ ॥
कुलीनामनुरक्तां च किं मां त्यजसि कोविद ! २ ।

१ मूर्धनि । २ [illegible] ।

कौमुद्या हि शशी भाति विधुनाऽऽढ्या यथा निशा ॥ ८ ॥
सागरो वाचयित्वैनं मित्रित्वा च रत्नजयः ।
प्रतिपाद्य मतिं श्लोकं साऽपि चैवमवाचयत् ॥ ९ ॥
स्त्री नदीवत् स्वभावेन चपला नीचगामिनी ।
उद्वृत्ता च जडात्माऽसौ पक्षद्वयविनाशिनी ॥ १० ॥
दर्पणा च यत् स्पष्टत्वेन स्त्रीदोषं साक्ष्यमन्यमम् ।
ततः ईर्षिन् पुनः श्लोकं सोऽप्येवमवाचयत् ॥ ११ ॥
एकस्या दूषणे सर्वा तज्जातिर्नैव दुष्यति ।
अमावास्यैव सादिन्त्वात् हाऽपेन्दोः पूर्णिमाऽपि किम् ? १२॥
इति तस्याः प्रलापेन वैदग्ध्येन च रञ्जितः ।
विवाहे सागरस्तस्मै सोऽगाथ पुपुषे मुदा ॥ १३ ॥
इभ्यः सागरदत्तोऽथ व्यवहर्तुं जलाऽध्वना ।
प्रचक्रमे सप्तवारान् यानं चाऽभज्यताऽम्बुधौ ॥ १४ ॥
आगतः सप्तऽपुण्योऽयमिति लोकैः स हस्यते ।
दध्यौ च धिक् कथं दैवं विरुद्धं मयि शश्वत् ? ॥ १५ ॥
इति किंकृत्यतामूढोऽनिशं भ्राम्यन्नितस्ततः ।
सोऽन्यदा कूपिकातोऽम्भः कर्षन्तं कञ्चिदैक्षत ॥ १६ ॥
सप्तवारान् जले नाऽऽगादागाद् वारेऽष्टमे पुनः ।
तद् दृष्ट्वा सोऽस्मरद् मूलमनिर्वेदः श्रियो ध्रुवम् ॥१७॥
यतः–
दैवोऽपि शङ्कते तेभ्यः कृत्वा विघ्नांश्च खिद्यते ।
विघ्नैरस्खलितोत्साहाः प्रारब्धं न त्यजन्ति ये ॥ १८ ॥
ध्यात्वैवं शकुनं मत्वा स चचालाऽपि सिंहलम् ।
पोतेन रत्नद्वीपं च प्राप वातवशादसौ ॥ १९ ॥
तत्र रत्नानि संगृह्य प्रतस्थे स्वपुरीं प्रति ।
रत्नलुब्धैश्च निर्यामैः स क्षिप्तो निशि वारिधौ ॥ २० ॥
दैवाच्च फलकं प्राप्य तटेऽगात् पाटलापथम् ।

दिवः सुन्दर योग्यं च सनर्थत्वभिधानकः ॥ ३४ ॥
विशाऽऽपर्वाणिग्रमा भूरिशुभाः किन्तु पर्षदः ।
मिताः सन्तो जिनेन्द्रं ते प्रणम्येदं व्यजिज्ञपन् ॥ ३५ ॥
सिद्धिरस्मिन् भवेऽस्माकं भविता भगवन् ! न वा ? ।
प्रभुर्जगाद चरमदेहाः सेत्स्यथ सम्प्रति ॥३६॥
तत्सर्वे निश्चितं यावद् यतिन्ते कष्टमन्तरम् ।
हरिणोऽप्यपि-व्याधाभिः गर्दबाऽश्वीवदुःखिताः ॥३७॥
इदं ज्ञात्वा द्वादशीर्षेऽपि ध्रुवं सौख्यं मनीषितम् ।
यतो पृष्टो जिनः स्वीयपर्षीनामिदमादिशत् ॥ ३८ ॥
मनोज्ञं भोजनं भुक्त्वा मनोज्ञशयना-ऽऽसनः ।
मनोज्ञे भवने तिष्ठन् मनोज्ञं ध्यायति मुनी ॥ ३९ ॥
तथा—
मृद्वी शय्या प्रगे पेया भक्तं मध्ये परेऽहनि ।
पानकं शर्करा द्राक्षा नक्तमन्ते पुनः शिवम् ॥ ४० ॥
ततस्तत्रैव गत्वाऽनिशादयामः सुखं दिनान् ।
अवश्यंभाविनि शिवे किं वृथा कष्टकल्पना ? ॥ ४१ ॥
इति निर्णीय ते तत्पुर्गत्वा गुणसद्दर्शने ।
तेषां कालेन याऽऽगमप्रमोसत्वादिस्वभूमनः ॥ ४२ ॥
अहो ! विश्वत्रयाऽऽधारं पार्श्वनाथं गुरुं गुरुम् ।
मत्वाऽपि भ्रंशितोऽस्माभिर्धिगात्मा शिथिलैरिति ॥४३॥
सदाऽरिष्टमहेऽस्माभिः स्नात्वा मातङ्गवत् कथम् ? ।
कुसंसर्गरजस्यात्मा लोठितो हन्त ! सम्प्रति ॥ ४४ ॥
प्रमादनिद्राविवशाज्जिनधर्मसुधापदम् ।
अस्माकं क्षिपतां पादैः का गतिर्भविता हहा ! ? ॥४५॥
अनन्यशरणानां नः सर्वथा शरणं भवान् ।
प्रसद्याऽऽलम्बनं देहि पार्श्वनाथप्रभोऽधुना ॥ ४६ ॥

---

१ मनोऽभिलषितम् ।

इति ध्यानभवाऽपूर्ववीर्योल्लासितयाऽऽत्मनः ।
क्षपकश्रेणिनिःश्रेणिमारुरुहुः क्षणेन ते ॥ ४७ ॥
प्राप्याऽथ केवलज्ञानं शैलेशीकरणाद् द्रुतम् ।
तेऽपि सिद्धिपदं प्रापुः प्रसादः कटरे ! प्रभो ! ॥४८॥
इतश्चाऽऽसीन्नागपुर्यां पुर्यां धनपतिर्धनी ।
तत्सूनुश्चारुतारुण्यो बन्धुदत्ताऽभिधः सुधीः ॥ ४९ ॥
वसुनन्दसुतां चन्द्रलेखां स परिणायितः ।
पित्रा, कङ्कणहस्तैव साऽहिदष्टा मृता निशि ॥ ५० ॥
तस्यैवं षण्मृता भार्या ऊढमात्रा विधेर्वशात् ।
विषहस्तोऽयमित्यन्यां कन्यां लेभे पुनः स न ॥५१॥
क्षीयमाणं च तं कृष्णपक्षचन्द्रमिवाऽन्वहम् ।
जनको वीक्ष्य तच्चित्तव्यासङ्गाय प्रचक्रमे ॥ ५२ ॥
सुतं धनपतिः प्रैषीद् याने संयात्र सिंहलान् ।
सोऽपि पित्राज्ञया तत्र गत्वा भूरि स्वमार्जयत् ॥ ५३ ॥
बहुलाभेन तुष्टोऽसौ प्रतस्थे स्वपुरीं प्रति ।
गच्छतश्चाऽस्य दुर्वाताद् वार्धौ यानमभज्यत ॥ ५४ ॥
प्राप्याऽथ काष्ठफलकं स रत्नद्वीपमासदत् ।
नीचैरुच्चैश्च पुंसो हि चक्रनेमिक्रमाद् दशा ॥ ५५ ॥
पादचारी फलाहारी रत्नाद्रिं स ययौ क्रमात् ।
तत्राऽऽरूढो ददर्शैकं चैत्यं रत्नमयं महत् ॥ ५६ ॥
प्रविश्य च स तद्यान्तः श्रीनेमिबिम्बमानमत् ।
यं श्रितोऽभूच्छलाच्छन्नो धर्माज्ज्वल्यपूतो भुवम् ॥ ५७ ॥
तत्स्थान् साधूंश्च वन्दित्वा स्वोदन्तं सर्वमाख्यत ।
तत्राऽऽग्रमुनिनाऽग्राहि जिनधर्मं प्रबोध्य सः ॥ ५८ ॥
तत्र चित्राङ्गदो नाम खेचरो जिनधार्मिकः ।
साधर्मिकतया प्रीतोऽभ्यर्च्य तं स्वगृहेऽनयत् ॥ ५९ ॥

---
१ [illegible]

सत्कृत्वा बन्धुदत्तस्य स्नान-भोज्यादिगौरवम् ।
ऊचे खगामिनीं विद्यां किं कन्यां वा ददासि मे ? ॥ ६० ॥
त्वादृशा महतोऽभ्युक्त्वा तूष्णीमित्यमुके स्थिते ।
दर्पो पित्राद्दृदः कन्यां स्वस्यैव इयतेष्यति ॥ ६१ ॥
सा कन्याऽस्मै प्रदातव्या गुरूपाऽऽपृच्छनी च या ।
ननु भ्रातो ! भरतेऽस्तीदृक् इत्यपृच्छत् स खेचरान् ? ॥६२॥
ततो मृगाङ्कलेखा तद्भ्राताङ्गदगुप्तोऽवदत् ।
अस्तीदृक् तात ! कौशाम्ब्यां सखी मे प्रियदर्शना ॥६३॥
तत्पितुर्जिनदत्तस्य गृहं प्राग् गतया मया ।
ज्ञानिनोऽश्रावि यद् सैकं सुतं सूत्वा प्रव्रजिता ॥ ६४ ॥
ततश्चित्राङ्गदो बन्धुदत्तेन सह खेचरान् ।
सर्वाद्विनतस्थायाः कौशाम्ब्यां तेऽप्यगुः क्षणात् ॥६५॥
आवात्सुर्बहिरुद्याने तत्र श्रीपार्श्वमन्दिरम् ।
ते प्रविश्याऽनमन् पार्श्वं बन्धुदत्तोऽस्तवीदिति ॥ ६६ ॥
जय त्रिभुवनोत्तंस ! पार्श्वनाथजिनेश्वर ! ।
सुरासुरनत ! ख्यातिसमेधमहिमानिधे ! ॥ ६७ ॥
तव निध्यानगरुडानसिद्धयोगजुषां जिन ! ।
व्याधिराधिरिवाऽऽसक्तिमियर्ति न कदाचन ॥ ॥६८ ॥
तव शान्तवपुःकान्तिनीरपूरप्लुतात्मनाम् ।
दुष्टोऽपि दहनोऽनिष्टं द्वेषो वा कर्तुमक्षमः ॥ ६९ ॥
आम्नायमन्त्रमस्तोकहृद्वार्तां धीरधियः प्रभो ! ।
त्वामवाप्य सदाधारं तरन्ति भवसागरम् ॥ ७० ॥
ध्यातत्वन्नाममन्त्राणां कथमाशीविषा भिये ? ।
नैष्टे दृष्टिविषोऽप्येषां नाथ ! मिथ्यात्वपन्नगः ॥ ७१ ॥
यान्त्यभीष्टं गधन्वा-ऽगिरित्वत्पादशरणाः पदम् ।
चौरैरक्षैरिवाऽध्वस्ताः क्रान्त्वा भवमिवाऽटवीम् ॥ ७२ ॥

---

१ मतमभिलषिष्यति ।   २ न शक्नोति ।

मातुलस्य पुनः क्षेमं धनदत्तस्य पृष्टवान् ॥ ११२ ॥
पान्थः स्माऽऽह धने ग्रामं गते तस्याऽऽदिमः सुतः ।
क्रीडन् पत्न्या समं नाऽजीगणद् यान्तं पुरो नृपम् ॥११३॥
क्रुद्धोऽतस्तं नृपो गुप्तौ सकुटुम्बमपि न्यधात् ।
आगतो धनदत्तश्च दत्त्वा दण्डममोचयत् ॥ ११४ ॥
दण्डावशेषकोट्यर्थे धनदत्तः स्वसुः सुतम् ।
नागपुर्यां बन्धुदत्तमुद्दिश्य योऽचलद् गृहात् ॥ ११५ ॥
तत् श्रुत्वाऽचिन्तयद् बन्धुरहो ! कष्टा विधेर्गतिः ।
यत्राऽऽशाऽजनि मे सोऽपि मातुलो हाऽभवत् कथम् ? ११६
भग्नाऽऽश इयता द्वेधाऽप्यहं दैव ! हतोऽभवम् ।
अधुना मत्समो दुःखी मन्ये नान्योऽस्ति भूतले ॥ ११७ ॥
अथवा
दिनमेकं शशी पूर्णः क्षीणस्तु बहुवासरान् ।
सुखाद् दुःखं सुराणामप्यधिकं का कथा नृणाम् ? ॥११८॥
तिष्ठाम्यत्रैव तत् तावन्मातुलस्य मिलाम्यहम् ।
नागपुर्यां धनोऽध्वाऽयं ध्यात्वैवं तत्र स स्थितः ॥११९॥
अथाऽऽगात् पञ्चभिर्यस्तैर्धनस्तत्र क्षिपत्सलः ।
तस्मिंश्च [1]पथमर्यस्थे बन्धुदत्तोऽथ चाऽब्रवीत् ॥ १२० ॥
यूयमेताः कुतो गम्यं कुत्र वाऽथ धनोऽब्रवीत् ? ।
विशालाया इहाऽऽयाता यामो नागपुरीं पुरीम् ॥ १२१ ॥
बन्धुरूचेऽहमप्यस्मीत एना किन्तु तत्र वः ।
कोऽस्ति सोऽपि जगौ बन्धुदत्तो मेऽस्ति स्वसुः सुतः ? १२२
ज्ञात्वाऽप्येवं मातुलं तं बन्धुः स्वं स्वमकाशयत् ।
बन्धुर्मे विश्रमित्युक्त्वा तं तत्राऽस्थापयद् दिनम् ॥१२३॥
प्रातः शौचार्थमेकाकी बन्धुदत्तो गतो नदीम् ।
कदम्बगह्वरेऽपश्यद् रक्तच्छायाऽरुणां भुवम् ॥ १२४ ॥

---

१ एना आगता ।

दोषादपि हि कर्मांशान्मुच्यते न कथञ्चन ॥ १३८ ॥
षण्मासान्ते पुनः कोऽपि लिङ्गिवेषो विशेन्निशि ।
सधनः मापि बद्धा चाऽऽरक्षकैर्मन्त्रिणोऽर्पितः ॥१३९॥
क्वेदग् विसं परिव्राजां चौरोऽयमिति मन्त्रिणा ।
निर्णीय तद्भयाऽऽदिष्टा भटास्तं निन्यिरे बहिः ॥ १४० ॥
स जातानुशयो दध्यौ यद् वाक्यं नाऽन्यथा मुनेः ।
मृत एवाऽस्मि तल्लोकं सुखीकुर्वे हृताऽर्पणात् ॥ १४१ ॥
अभ्रवीच्च स आरक्षान् चौरोऽहं मुषितं पुरम् ।
मयैव, विद्यते लोप्त्रं सर्वं गिरिवनादिषु ॥ १४२ ॥
तदर्पयत यद् यस्य निगृह्णीत ततश्च माम् ।
इति श्रुत्वा समस्तोऽपि जनोऽभून् हृष्टविस्मितः ॥१४३॥
आरक्षा मन्त्रिणे चाऽऽख्यन् मन्त्री चौरोक्तभूमिषु ।
सर्वं ददर्श तद् द्रव्यं विनैकं तं करण्डकम् ॥ १४४ ॥
मन्त्र्यूचे तं परिव्राजं निर्भयो ब्रूहि किं तव ? ।
भद्रेदं चेष्टितं वेषविरुद्धं सोऽप्यभाषत ॥ १४५ ॥
श्रूयतां नगरे पुण्ड्रवर्धनेऽहं द्विजाद्गजः ।
श्रीधराख्योऽन्यदाऽपश्यं चौरमुद्रा धृतान् नरान् ॥१४६॥
महादुष्टा विहन्यन्तामममी इत्यवदं ततः ।
अहहा ! कष्टमज्ञानमित्येको मुनिरूचिवान् ॥ १४७ ॥
मया नत्वा किमज्ञानमिति पृष्टो मुनिर्जगौ ? ।
यत् परस्याऽनिपीडाकृदसद्दोषाधिरोपणम् ॥ १४८ ॥
एते प्राक्कर्मणा क्लिष्टाः कथं दुष्टास्त्वयोदिताः ? ।
प्राक्कर्मफलशेषं हि लप्स्यसे त्वमपि ध्रुवम् ॥ १४९ ॥
प्राक्कर्मफलशेषं च मया पृष्टो मुनिर्जगौ ।
अस्त्यत्र भरते क्षेत्रे नगरं गर्जनाभिधम् ॥ १५० ॥
तत्र त्वं चन्द्रदेवाख्यो द्विजन्माऽभूः श्रुतैकभूः ।
योगात्मा नाम विख्यातस्तपस्व्येकश्च नैष्ठिकः ॥१५१॥

अथैका वीरवल्लाख्या मदनश्रेष्ठिनः सुता ।
विधवा शिक्षयाऽन्यथैव मामिकेन सहाऽगमत् ॥१५२॥
दैवात् वहिन प्रवासगात् योगात्माऽत्यन्ततः कम्पित् ।
गता धीरवती काञ्चीलापूर् वाराणसीपुरे ॥१५३॥
स्वरूपे सा गता योगात्मना सार्धं न लेशयः ।
मन्दुत्वाभूतानो योगात्मनि धर्मेऽस्पनादरः ॥१५४॥
इत्थं निकामितं कर्म कृत्वा मृता क्षणादभूः ।
दक्षो मन्युको वेश्यागुणतुर्ये भवे पुनः ॥ १५५ ॥
सुवर्णकारपुत्रः सर्वगवेषणाद्विद्विजोऽभूता ।
भवत्ये कर्णमलस्य योगमाणाऽपि विवृति ॥ १५६ ॥
[illegible] [illegible] गुणकान्तिनी ।
[illegible] पत्र । [illegible] ॥ १५७ ॥
[illegible] सुतः मार्गं ददौ विना [illegible] ।
[illegible] पत्रात्मा [illegible] ॥१५८॥
इत्थं विग [illegible] भवं देवरा [illegible] ।
न [illegible] ॥ १५९ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १६० ॥
[illegible] सुतः ।
[illegible] ॥ १६१ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १६२ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ १६३ ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥१६४॥

तद् श्रुत्वा तं परिव्राजं महात्मा सचिवोऽमुचत् ।
करण्डकहृतौ तौ चाऽऽद्यास्त जामेय-मातुलौ ॥ १६५ ॥
पृष्टौ तेनाऽभयं दत्त्वा यथाऽवस्थं शशंसतुः ।
अथ सत्याविमौ मत्वा नीतिज्ञो मन्त्र्यमुञ्चत ॥ १६६ ॥
ततस्तौ चलितौ स्वस्य मन्यमानौ नवं जनुः ।
प्राप्तौ च पथि पल्लीशनरैर्बलिनरेक्षिभिः ॥ १६७ ॥
धृत्वा चण्डाऽटवीदेव्याश्चण्डाया भवने च तौ ।
क्षिप्तौ बन्दिनृणां मध्ये, धृतानां वधहेतवे ॥ १६८ ॥
चण्डसेनोऽथ तत्राऽऽगात् सपुत्रां प्रियदर्शनाम् ।
आनाय्य बाल्यमादाय देव्यै प्राऽणमयत् स्वयम् ॥१६९॥
देवीं रौद्रं च कर्मेदं द्रष्टुं नेयं क्षमेति सः ।
पल्लीशो बन्धुभार्याया नयने वाससाऽप्यधात् ॥१७०॥
समर्प्य देवीपूजार्थमेतस्या रक्तचन्दनम् ।
भिल्लैरानाययच्चैकं देव्या बन्दिनरं पुरः ॥ १७१ ॥
तच्च दैववशाद् बन्धुदत्त एवापदाङ्कितः ।
कोशात्खड्गमाकर्षयत्क्लिशोऽथ स पल्लिराट् ॥ १७२ ॥
बन्धुपत्नी ततो दध्यौ हा! कष्टं श्रावके कुले ।
जाताया अपि मे कार्ये हन्यन्ते इति पूरुषाः ॥ १७३ ॥
बन्धुरप्यागतां स्वस्य मृतिं ज्ञात्वा सुधीरधीः ।
परमेष्ठिनमस्कारोच्चारमारभत द्रुतम् ॥ १७४ ॥
निशम्य तद्ध्वनिं भर्तृशङ्कया प्रियदर्शना ।
दृशावुद्घाटयामास[1] ददर्श च पतिं पुरः ॥ १७५ ॥
पल्लीशं च जगौ भ्रातः! सत्यसन्धो भवानभूत् ।
मा ध्वंसिथाः स एवाऽयं यतोऽयं भगिनीपतिः ॥ १७६ ॥
ततो हृष्टविषण्णोऽसौ पल्लीशो बन्धुपादयोः ।
पतित्वाऽऽख्यत् ममाऽज्ञानादपराधः क्षम्यतां विभो! ॥१७७॥

---

१ आच्छादयामास ।

बन्धोः स्वानुभवाऽऽख्यानाज्जिनधर्मे यदृर्जनः।
रक्तोऽभूदथ पल्लीशं सत्कृत्याऽसौ विसृष्टवान् ॥ १९१ ॥
सुखेन तस्थुषस्तत्र बन्धुदत्तस्य धर्मिणः।
द्वादशाब्दी व्यतिक्रान्ता शरत्कालोऽन्यदाऽभवत् ॥१९२॥
यत्र सन्मार्गगा नद्यो निर्मलाश्चाऽभवन् पुनः।
क्षीणे वित्ते यथा प्रायः पुंसां चित्तप्रवृत्तयः ॥१९३ ॥
सरो हृद्याम्बुजं जज्ञे गगनं स्पष्टतारकम्।
स्वच्छभावेन साधूनां यथा चित्तं लसद्गुणम् ॥ १९४ ॥
आसेन्दुर्भानुजं तापं विवेक इव मानजम्।
सुसङ्गतिरिवाऽभूद् भूः महासस्यफलशालिनी ॥ १९५ ॥
मयूरा मौनिनोऽभूवन् ज्ञाततत्त्वा इवर्षयः।
हंसाश्च स्पष्टतां भेजुर्घनान्ते धार्मिका इव ॥ १९५ ॥
सरसां नीरमर्कांशुशोष्यमाणं शनैस्तटम्।
तत्याज गृहिणां द्वन्द्वरथं चित्तं ममत्ववत् ॥ १९६॥
श्रीपार्श्वः समवासार्षीन्नागपुर्या तदा बहिः।
तल्लोकं सुकृताऽऽलोकं स व्यधादुत्तमोत्तमम् ॥ १९७ ॥
महर्द्धा बन्धुदत्तोऽपि तत्र सप्रियदर्शनः।
गत्वा नत्वा प्रभुं श्रुत्वा देशनामिति पृष्टवान् ॥ १९८ ॥
केन मे कर्मणा स्वामिन्नूढमात्रा अपि प्रियाः
पञ्चत्वं निरदश्चासीद् वन्दिता च कथं मम ? ॥ १९९ ॥
स्वाम्याख्यदत्र विन्ध्याद्रौ हिंसात्मा शबरेश्वरः।
नाम्ना शिखरसेनोऽभूत् श्रीमत्याख्या च तत्प्रिया ॥२००॥
मार्गभ्रष्टोऽन्यदा साधुगच्छस्तत्राऽऽगतः स तम्।
दृष्ट्वेत्य कृपयाऽपृच्छद् यूयं भ्रमत किं त्विह ? ॥ २०१ ॥
मार्गे भ्रष्टा वयमिति तैरुक्ते पतिमब्रवीत्।
श्रीमती भोजयित्वैतान् फलाद्यैर्लगयाऽध्वनि ॥ २०२ ॥

---
१ विशेष।

निर्हेतुक्रुद्धः शबरमृगाङ्कं सोऽवदद् नरः ॥ २१६ ॥
वसन्तसेनां मे यच्छ मन्यस्वाऽऽज्ञां मदेरिताम् ।
भुङ्क्ष्व राज्यसुखं नो वा युद्धाय प्रगुणो भव ॥ २१७ ॥
श्रुत्वैवं सोऽत्यमर्षेण ससैन्यो निरगाद् युधि ।
तदा च वर्धनो राजा जितो नंष्ट्वा ययौ क्वचित् ॥२१८॥
तत्प्रसङ्गेन राज्ञाऽथ योधयित्वा निशुम्भितः ।
रौद्रध्यानवशात् षष्ठं मृगाङ्को नरकं ययौ ॥ २१९ ॥
अग्निं वसन्तसेनाऽपि प्रविश्य सहसा मृता ।
तत्रैवोरस्य नरके पतिमार्गाऽनुगाऽभवत् ॥ २२० ॥
उद्वृत्त्य पुष्करद्वीपे भरते रोरगेहयोः ।
पुत्र-पुत्र्यावजायेतां परिणीतौ च तौ मिथः ॥२२१॥
ताभ्यां च स्वगृहस्थाभ्यां साध्व्यौ दद्दानिरेऽन्यदा ।
उत्थाय भक्तपानैः प्रत्यलाभ्यन्त चाऽऽदरात् ॥२२२॥
पृष्टा च बालचन्द्राया गणिन्यास्तौ प्रतिश्रये ।
अवगाह्य गतौ धर्मं शृणुतः स्म च तन्मुखात् ॥ २२३ ॥
गृहिधर्मं प्रपद्याऽन्ते प्रमलोकं गतावुभौ ।
ततश्च्युतावृभौ जातौ युवामिभ्यसुताविह ॥ २२४ ॥
ततो भिल्लभवे तिर्यग्वियोगो यः कृतस्त्वया ।
अनुमोदनया चासीत् तत्पाकाद् दुःखमीदृशम् ॥२२५॥
धन्पुदत्तस्ततः स्माह नाऽन्यो धन्योऽस्ति मत्समः ।
येनाप्तोऽसि विभो ! जन्मकोटिदुर्लभदर्शनः ॥ २२६ ॥
तव प्रभावतः स्वामिन्नेवमात्मानमुत्कर्षैः ।
श्लाघमानोऽपि नो दोषं प्रत्युताऽहं गुणं लभे ॥ २२७ ॥
तमोहतस्य मे स्वामिन्नर्थे व्यक्तीकृते त्वया ।
दीपेनेवान्धकारे जातं यातं चाऽस्याऽखिलं भयम् ॥२२८॥
इदानीमिह मे नाथ ! यत् कर्तव्यं तदादिश ।

१ मारिन । २ स्थापके ।

निर्हेतुक्रुद्धः शबरमृगाङ्कं सोऽवधद् नरैः ॥ २१६ ॥
वसन्तसेनां मे यच्छ मन्यस्वाऽऽज्ञां ममैयता ।
भुङ्क्ष्व राज्यसुखं नो वा युद्धाय प्रगुणो भव ॥ २१७ ॥
श्रुत्वैवं सोऽत्यमर्षेण ससैन्यो निरगाद् युधे ।
तदा च वर्धनो राजा जितो नंष्ट्वा ययौ क्वचित् ॥२१८॥
तत्समंशेन राज्ञाऽथ योधयित्वा निशुम्भितः ।
रौद्रध्यानवशात् षष्ठं मृगाङ्को नरकं ययौ ॥ २१९ ॥
अग्निं वसन्तसेनाऽपि प्रविश्य सहसा मृता ।
तत्रैवोत्पद्य नरके पतिमार्गाऽनुगाऽभवत् ॥ २२० ॥
उद्वृत्त्य पुष्करद्वीपे भरते रोरगेहयोः ।
पुत्र-पुत्र्यावजायेतां परिणीतौ च तौ मिथः ॥२२१॥
ताभ्यां च स्वगृहस्थाभ्यां साध्व्यो ददृशिरेऽन्यदा ।
उत्थाय भक्त्याऽन्नपानैः प्रत्यलाभ्यन्त चाऽऽदरात् ॥२२२॥
पृष्ट्वा च बालचन्द्राया गणिन्यास्तौ प्रतिश्रयं ।
अपराह्णे गतौ धर्मं शृण्वतः स्म च तन्मुखात् ॥ २२३ ॥
गृहिधर्मं प्रपद्याऽन्ते ब्रह्मलोकं गतावुभौ ।
ततश्च्युताविमौ जातौ युवामिभ्यसुताविह ॥ २२४ ॥
ततो भिल्लभवे तिर्यग्वियोगो यः कृतस्त्वया ।
अन्वमोदनया चासीत् तत्पाकाद् दुःखमीदृशम् ॥२२५॥
बन्धुदत्तस्ततः स्माह नाऽन्यो धन्योऽस्ति मत्समः ।
येनाप्तोऽसि विभो ! जन्मकोटिदुर्लभदर्शनः ॥ २२६ ॥
तव प्रभावतः स्वापतेयमात्मानमुच्चकैः ।
श्लाघ्यमानोऽपि नो दोषं मत्पुनाऽहं गुणं लभे ॥ २२७ ॥
तमोहृतस्य मे व्यापिमये व्यक्तीकृते त्वया ।
दीपेनेवोरलं जातं यातं चाऽप्याऽखिलं भयम् ॥२२८॥
इदानीमिह मे नाथ ! यत् कर्तव्यं तदादिश ।

१ मालिन ।   २ स्थानके ।

तेनेति श्रद्धया नत्वा विज्ञप्तः प्रभुरादिशत् ॥ २२९ ॥
ऐहिका-ऽऽमुष्मिकं सौख्यमिच्छता भविना सदा ।
कर्तव्यः साधुसंसर्गः परिहार्या कुसङ्गतिः ॥२३०॥
न लङ्घनीयमौचित्यं मान्यः सेव्यश्च सद्गुरुः ।
प्रवर्तितव्यं दानादौ चिन्तनीया तथाऽऽयतिः ॥२३१॥
विक्षेपः परिहर्तव्यः प्रकम्यं योगसिद्धये ।
नित्यमन्तर्मुखैर्भाव्यं भाव्या वैराग्यभावना ॥ २३२ ॥
कार्यो मङ्गलजापश्च गर्हणीयं स्वदुष्कृतम् ।
चतुःशरणमाराध्यं कार्यं पुण्यानुमोदनम् ॥ २३३ ॥
यतितव्यं परे ज्ञाने विनिन्द्यं साभिदर्शनम् ।
श्रोतव्यं धर्मशास्त्रं च भावनीयं प्रयत्नतः ॥ २३४ ॥
यतः सद्धर्मशास्त्रस्य पदमात्रमपि श्रुतम् ।
महारसायनं जन्तोः श्रीगुप्तोऽत्र निदर्शनम् ॥ २३५ ॥
तथाहि—
अस्त्यत्र भरते नाम्ना वैजयन्ती पुरी वरा ।
तत्र राजा नलो न्यायवल्लीविस्तारमण्डपः ॥ २३६ ॥
तस्य प्रसादविशेषोऽस्ति सार्थवाहो महीधरः ।
अनेकव्यसनाऽऽसक्तः श्रीगुप्तो नाम तत्सुतः ॥ २३७ ॥
पुत्रीयाऽनर्थसन्तप्तः सार्थवाहोऽन्यदा पर्षा ।
आगाद्विज्ञापनार्थं द्वाःस्थयुक्तो नृपान्तिकम् ॥ २३८ ॥
सगौरवं स नृपेनाऽऽकार्य पृष्टः प्रयोजनम् ।
अवोचीद्वणिजां नाथः सगद्गदसदीनवाक् ॥ २३९ ॥
उत्पन्नं दुःखमत्यस्मात् गुप्तेनाऽस्माकमेव विभो ! ।
[illegible] स्वमपत्यं तु नाऽऽख्यातुं नैव गोपितुम् ॥ २४० ॥
[illegible] स वणिग्वरः ।
स्वामिन् ! [illegible]ऽस्ति श्रीगुप्तो नाम मे सुतः ॥२४१॥

१ [illegible] ।

द्यूतादिव्यसनैस्तेन ममाऽर्थः पूर्वमर्जितः ।
क्षपितो वारितोऽप्युच्चैः कुसङ्गाच निवर्तते ॥ २४२ ॥
यतः मधुरपि स्त्रेतुं स्यादृजं दोषमक्षमः ।
न मेघो विद्युतं विध्यापयत्यौर्वं न चाऽम्बुधिः ॥२४३॥
किञ्च—
गुणो दुष्प्रकृतेर्न स्यादन्वयात् सङ्गतोऽपि वा ।
दक्षचन्दनजोऽप्यभिर्गन्धाऽऽङ्ख्या लशुने वृथा ॥२४४॥
द्यूतकारगृहात् स स्वं मोचयित्वा कथञ्चन ।
सोमश्रेष्ठिगृहे खात्रं दत्त्वा सर्वस्वमग्रहीत् ॥ १४५ ॥
तद्दिष्टदासिकावक्त्रादिदं ज्ञात्वा भयादहम् ।
अत्रायातस्ततः सर्वं श्रूयतां मे पराधिनः २४६ ॥
यतः—
चौरश्चौरार्पको मन्त्री भेदज्ञः काणक्रयी ।
अन्नदः स्थानदश्चैव चौरः सप्तविधः स्मृतः ॥ २४७ ॥
विश्वब्धो भव सार्थेश ! मदाऽऽयत्तं धनं तव ।
धीरयित्वेति भूपेन सन्मान्य च व्यसर्जि सः २४८ ॥
अन्याय इति पूत्कुर्वन् अथाऽऽगात् तत्र पूर्जनः ।
नृपेणाऽऽकार्य पृष्टोऽसौ चौर्योदन्तं व्यजिज्ञपत् ॥ २४९ ॥
पुनः पृष्टं नृपेणाऽहो ! कियत्सङ्ख्यं गतं धनम् ।
पौरैः स्वर्णसहस्राणां कथिता पञ्चविंशतिः ॥ २५० ॥
मदाप्य तन्नृपः कोशाद् विससर्ज पुरीजनम् ।
क्षणं निर्भर्त्स्य चाऽऽरक्षमथ श्रीगुप्तमाह्वयत् ॥ २५१ ॥
तमधिक्षिप्य राज्ञोक्तं रे ! हृतं स्वर्णमर्पय ।
स ऊचे किं विभो ! राजा प्राह यन्मुषितं निशि ॥२५२॥
तेनोक्तं किं कुलेऽस्माकं कदाप्येवं विधीयते ? ।
राजाऽपि कुपितः प्राह तर्हि दिव्यं कुरुष्व भोः ! ॥२५३॥

पीतपूर्विका ।

तेनेति श्रद्धया नत्वा विज्ञप्तः प्रभुरादिशत् ॥ २२९ ॥
ऐहिका-ऽमुष्मिकं सौख्यमिच्छता भविना सदा ।
कर्तव्यः साधुसंसर्गः परिहार्या कुसङ्गतिः ॥२३०॥
न लङ्घनीयमौचित्यं मान्यः सम्यश्च सद्गुरुः ।
प्रवर्तितव्यं दानादौ चिन्तनीया तथाऽऽपदिः ॥२३१॥
विशेषः परिहर्तव्यः प्रक्रम्यं योगसिद्धये ।
नित्यमन्तर्मुखैर्भाव्यं भाव्या वैराग्यभावना ॥ २३२ ॥
कार्यो मङ्गलजापश्च गर्हणीयं स्वदुष्कृतम् ।
चतुःशरणमाराध्यं कार्यं पुण्यानुमोदनम् ॥ २३३ ॥
यतितव्यं परे ज्ञाने विचिन्त्यं सन्निदर्शनम् ।
श्रोतव्यं धर्मशास्त्रं च भावनीयं प्रयत्नतः ॥ २३४ ॥
यतः सद्धर्मशास्त्रस्य पदमात्रमपि श्रुतम् ।
महारसायनं जन्तोः श्रीगुप्तोऽत्र निदर्शनम् ॥ २३५ ॥
तथाहि—
अस्त्यत्र भरते नाम्ना वैजयन्ती पुरी वरा ।
तत्र राजा नलो न्यायवल्लीविस्तारमण्डपः ॥ २३६ ॥
तस्य प्रसादविश्वोऽस्ति सार्थवाहो महीधरः ।
अशेषव्यसनाऽऽसक्तः श्रीगुप्तो नाम तत्सुतः ॥ २३७ ॥
पुत्रीयाऽनर्थसन्तप्तः सार्थवाहोऽन्यदा ययौ ।
आगामिदोषपरीवार्थं द्वाःस्थमुक्तो नृपान्तिकम् ॥ २३८ ॥
नत्वा तं स नृपेनाऽऽलाप्य पृष्टः प्रयोजनम् ।
अधोवीक्ष्य सनिःश्वासं जगाद मयदीनराट् ॥ २३९ ॥
उत्पन्नं दुःखमन्यस्मात् पुत्रेनाऽऽख्यापये विभो ! ।
शरणं त्वममुष्यं तु नाऽऽख्यातुं नैव गोपितुम् ॥ २४० ॥
शङ्कितानि मया दत्ते स्थिरत्वं न कथञ्चन ।
स्वामिन् ! कुलकलङ्कोऽस्ति श्रीगुप्तो नाम मे सुतः ॥२४१॥

१ [illegible] ।

द्यूतादिव्यसनैस्तेन ममाऽर्थः पूर्वमर्जितः ।
क्षपितो वारितोऽप्युच्चैः कुसङ्गाच्च निवर्तते ॥ २४२ ॥
यतः प्रभुरपि च्छेत्तुं स्याद्गजं दोषपक्षमः ।
न मेघो विद्युतं विध्यापयत्यौर्वं न चाऽम्बुधिः ॥२४३॥
किञ्च—
गुणो दुष्प्रकृतेर्न स्यादन्वयात् सङ्गतोऽपि वा ।
दहेचन्दनजोऽप्यग्निर्गन्धाऽऽढ्या लशुने वृथा ॥२४४॥
द्यूतकारगृहात् स स्वं मोचयित्वा कथञ्चन ।
सोमश्रेष्ठिगृहे खात्रं दत्त्वा सर्वस्वमग्रहीत् ॥ २४५ ॥
तद्दिष्टदासिकावक्त्रादिदं ज्ञात्वा भयादहम् ।
अत्रापातस्ततः सर्वं पृच्छतां मे पराधिनः २४६ ॥
यतः—
चौरश्चौरार्पको मन्त्री भेदज्ञः काणकक्रयी ।
अन्नदः स्थानदश्चैव चौरः सप्तविधः स्मृतः ॥ २४७ ॥
विश्वस्तो भव सार्थेश ! मदाऽऽपत्तं धनं तव ।
धारयित्वेति भूपेन सन्मान्य च व्यसर्जि सः २४८ ॥
अन्याय इति पूत्कुर्वन् अथाऽऽगात् तत्र पूर्जनः ।
नृपेणाऽऽकार्य पृष्टोऽसौ चौर्योदन्तं व्यजिज्ञपत् ॥ २४९ ॥
पुनः पृष्टं नृपेणाऽहो ! कियत्सद्रव्यं गतं धनम् ।
पौरैः स्वर्णसहस्राणां कथिता पञ्चविंशतिः ॥ २५० ॥
मदाप्य तन्नृपः कोशाद् विससर्ज पुरीजनम् ।
क्षणं निर्भर्त्स्य चाऽऽरक्षमथ श्रीगुप्तमाह्वयत् ॥ २५१ ॥
तमाधिक्षिप्य राज्ञोक्तं रे ! हृतं स्वर्णमर्पय ।
स ऊचे किं विभो ! राजा माह यन्क्षपितं निशि ॥२५२॥
तेनोक्तं किं कुलेऽस्माकं कदाप्येवं विधीयते ? ।
राजाऽपि कुपितः माह तर्हि दिव्यं कुरुष्व भोः ! ॥२५३॥

चौतपृथिका ।

स उवाच भवत्वेवं स्थाता शिरसि कः पुनः ? ।
स्थास्येऽहमिति जल्पित्वाऽऽदिशत् कौरणिकान् नृपः ॥२५
विधिनाऽथ मिलित्वा ते तत्करे फालमक्षिपन् ।
सिद्धमन्त्रं पुरा लब्धं दिव्यस्तम्भाय सोऽस्मरत् ॥२५५॥
तस्याऽनुभावतः स्वल्पमपि स्पृष्टो न वह्निना ।
पतिताः शुद्धवालाश्च नृपः कृष्णमुखोऽजनि ॥ २५६ ॥
दध्यौ च दिव्यकृच्छुद्धो शिरःस्थो दण्ड्यते नृपः ।
शिरःप्रतिज्ञां तत् कृत्वाऽधुना किं जीवितेन मे ? ॥२५७॥
इति मर्तुमना भूपः सर्वानाकार्य मन्त्रिणः ।
आदिशद् यदहो ! शुद्धः श्रीगुप्तो दिव्यतः स्फुटम् ॥२५८
अहं तु शिरसि स्थित्वा जातोऽलीकस्तदात्मनि ।
घोरदण्डं करिष्येऽद्य राज्ये कार्यं यथोचितम् ॥ २५९ ॥
अश्रोतव्यमिदं नाथ ! किं वयं श्राविता इति ।
उक्त्वा तैर्युक्तिभिर्बाढं बोधितोऽपि न बुध्यते ॥ २६० ॥
तत् श्रुत्वा सार्थवाहोऽपि झगित्यागत्य पार्थिवम् ।
उवाच किमिदं स्वामिन्नारब्धं विश्ववैशसम् ॥ २६१ ॥
विकल्पः कोऽपि यद्यास्ते तन्ममैवेदमादिश ।
हेतुर्यदहमेवास्मिन्सर्वो दण्डोऽस्तु मे ततः ॥ २६२ ॥
राज्ञोचे भद्र ! मा खेदं कार्षीः पुनरिदं वद ।
यन्ममाग्रे त्वयाऽऽख्यातापि तत् सत्यमथ संशयः ? ॥२६३॥
सहीपरोऽवदन्नाथ ! किमलीकं पुरन्दर ।
कथ्यते सत्यमेवेदं स्वप्नेऽप्यन्यथा नहि ? ॥ २६४ ॥
तत् श्रुत्वा मन्त्रिणः प्राहुर्यद्येवं तर्हि न ध्रुवम् ।
मन्त्रेणाऽस्तम्भयद् वह्निं दिव्यतो दिव्यस्य का गतिः ॥२६५॥
तदद्य कुतश्चिन्नायाऽन्यागतो दिव्यमान्त्रिकः ।
तं पार्श्वीकृत्य श्रीगुप्तोऽपि दिव्यं कार्यतां पुनः ॥ २६६ ॥

१ दिव्यान् [illegible]

राज्ञा तथाकृते तस्य हतशक्तेः करद्वयम् ।
अदह्यत नृपस्योच्चैर्जयध्वनिरुदच्छलत् ॥ २६७ ॥
विविधाः सर्वतस्तत्र प्रवृत्ता मङ्गलोत्सवाः ।
श्रीगुप्तोऽपि तदा पृष्टः सर्वमाख्यद् यथातथम् ॥ २६८ ॥
लज्जया सार्थवाहस्य जीवन् मुक्तः स भूभुजा ।
देशान्निष्कासितो भ्राम्यन् ययौ गजपुरं क्रमात् ॥२६९॥
भवितव्यवशात् तत्र दृष्ट्वा कुशलमान्त्रिकम् ।
क्रुद्धो दध्यावरे ! सोऽयमकारणरिपुर्मम ॥ २७० ॥
ततः खड्गेन कुशलं हत्वा कुर्वन् पलायनम् ।
स धृत्वाऽऽरक्षकैस्तत्रार्पितः कारणिकेशितुः ॥ २७१॥
तेनाऽऽदिष्टो वधायाऽसौ नीत्वाऽऽरक्षनरैर्बहिः ।
श्रीगुप्तः कम्पमानाङ्गः शाखायां लम्बितस्तरोः ॥२७२॥
स्वस्थानं ते नरा जग्मुः कण्ठपाशार्दितः स तु ।
भ्रमिते रोदसी पश्यन् कामप्याप क्षणं दशाम् ॥२७३॥
भारेण त्रुटिते पाशे श्रीगुप्तः पतितो भुवि ।
शीतवातेन चैतन्यं प्राप्य भीत्या पलायितः ॥२७४॥
गच्छन् वननिकुञ्जेऽसौ प्रविष्टो मधुरध्वनिम् ।
शृण्वंस्तत्र ददर्शैकं मुनिं स्वाध्यायतत्परम् ॥२७५॥
तं पठन्तं भिया वृक्षाऽन्तरितीभूय सोऽशृणोत् ।
तदा चेत्यपठत् साधुर्मगद्वृत्तं विभावयन् ॥२७६॥
आस्तामन्यजनो हन्त ! स्वीयः स्वात्माऽपि नो भवेत् ।
एष दुःखावहं पापं करोति कथमन्यथा ? ॥ २७७ ॥
किंवा–
सत्यशौचपरा धीराः सदैव-गुरुमानिनः ।
पूर्णकामा गुणैर्पूज्याः पुण्यैः पुण्यानुबन्धिभिः ॥ २७८ ॥
कूपस्य खनकौ यद्वद् धूलीभिर्मलिनीकृतम् ।
[illegible] ॥ २७९ ॥

धर्मस्थानविधानाद्याऽऽरम्भजं मलमात्मनः ।
छिन्द्यात् तदुत्थपुण्येन पापं पुण्यानुबन्धि तत् ॥ २८० ॥
विद्या-रूप-बलैश्वर्याऽभिमानः सुखिनाः पुनः ।
अन्यायनिरताः स्वैराः स्युः पुण्यैः पातकोत्तरैः ॥२८१॥
जन्तुघातकराः क्रूरा दोषैकनिधयोऽधमाः ।
जायन्ते दुःखिता नित्यं पापैः पापोत्तरैर्नराः ॥ २८२ ॥
पुण्य-पापचतुर्भङ्गीमिति ज्ञात्वा विपश्चितः ।
आद्यभेदद्वये सक्ता विरतिं कुर्वते परे ॥ २८३ ॥
यदि मोक्षफलं काले भविता धर्मशाखिनः ।
सिक्तस्तथापि संसारसौख्यच्छायां करोत्यसौ ॥ २८४ ॥
अतः सिञ्चन्ति तं पुण्यक्रियानीरेण पण्डिताः ।
अनाचारकुठारेण पुनश्छिन्दन्ति बालिशाः ॥ २८५ ॥
पठ्यमानमिदं श्रुत्वा श्रीगुप्तो ह्यचिन्तयत् ।
अहो ! सुपठितं साधोरमुमेवाऽऽश्रये ततः ॥ २८६ ॥
किंवा काऽपि न विश्रामो युज्यते मादृशां खलु ।
ततो यामीति निश्चित्य वनमध्येन सोऽचलत् ॥ २८७ ॥
कियद्भूमिं गतो यावत् तावदस्तमितो रविः ।
ततोऽसौ वटवृक्षस्य शाखामारुह्य सुप्तवान् ॥ २८८ ॥
रात्रेरार्धे गते यामे तत्रैव वटकोटरे ।
आगादेकः शुको दक्षः शुक्या चाऽभ्युत्थितो मुदा॥२८९॥
पृष्टश्च किं प्रियाऽद्याऽभूदियद् विक्षेपकारणम् ।
स ऊचे किं तवाऽकथ्यं प्रिये ! तत् तन्मनाः शृणु !॥२९०॥
अथ रेवानदीतीरे केदारे शालितण्डुलान् ।
सुगन्धानहमाकण्ठं भक्षयित्वा निवृत्तवान् ॥२९१ ॥
श्रमाच्चानागवनच्छन्ने विश्रान्तोऽशोकपादपे ।
धर्मं दिशन्तमद्राक्षं मुनिं विद्याधरं प्रति ॥ २९२ ॥
प्रतिबुद्धेन तेनाऽसौ पृष्टः साम्यभरं मुनिः ।

यथाऽत्रास्थितमाचख्यौ ततो मेऽजनि कौतुकम् ॥ २९

अशोकादवतीर्याऽऽशु तदधःस्थं मुनीश्वरम् ।
भक्त्या ननाम तेनाऽपि स्पृष्टोऽहं मृदु पाणिना ॥ २९

ततो मयाऽतिहृष्टेन पृष्टः प्राग्भवं निजम् ।
मुनिरूचे भव्यजीवः श्रावस्त्यां त्वं पुराऽभवः ॥ २९५

व्रतमादाय वैराग्यात् समीयं च विधाय तत् ।
विपद्य व्यन्तरो भूत्वा शुको जातोऽसि सम्प्रति ॥ २९

तत् श्रुत्वा पृष्टवान् जातजातिस्मृतिरहं मुनिम् ।
नाऽधुनाऽहं प्रभो ! योग्यस्तत्सेवाया व्रतस्य च ॥२९

ततः कृत्वा प्रसादं मे तत् तीर्थं किञ्चिदादिश ।
यत्र गत्वा निजं कायं व्युत्सृजामि समाधिना ॥२९८॥

साधुः प्राहाऽपरं तीर्थं शत्रुञ्जयसमं नहि ।
सिद्धाः श्रीपुण्डरीकाद्याः साधवो यत्र कोटिशः ॥२९९

यदध्यासितमर्हद्भिरसंख्यातैर्मुनीश्वरैः ।
सिद्धानां विदधे यत्र महिमाऽनेकशः सुरैः ॥३००॥

(युग्मम्)

युगादिजिनसंपर्कात् नवरं स गिरिष्वयम् ।
विमलाऽऽख्यां दधौ कुर्याद् विमलं जगदप्यसौ ॥३०१

तत्र दानं तपो ध्यानं तन्वपि श्रद्धया कृतम् ।
स्यात् कोल्करणं चाऽपि विशिष्टफलसाधकम् ॥३०२॥

एवमेव मृताः प्रायो यत्र शत्रुञ्जयेऽङ्गिनः ।
गच्छन्ति सुगतिं तस्य माहात्म्यं किमु वर्ण्यते ? ॥३०३

मयोक्तं तर्हि तत्रैव तीर्थेऽनशनमाश्रये ।
मुनिर्जगाद निर्विघ्नं वाञ्छितं तव सिध्यतु ॥३०४॥

ततो यथा भवेऽन्यस्मिन् इहाऽपि तव विस्मयम् ।

तन्निशम्य वचस्तस्य श्रीगुप्तोऽचिन्तयद् ध्रुवम् ।
स एवाऽसौ मुनिः पूर्वं यो दृष्टः गुपठन् मया ॥२०६॥
जगाद च शुकं धन्यो भवान् भद्रेति यो मुनिम् ।
सिषेवेऽहमधन्यस्तु यस्तं दृष्ट्वा नतोऽपि न ॥२०७॥
किं त्वाऽनीतस्य शोकेन शुकराज ! त्वमेव मे ।
अधुना गुरुरादेशं देहि धर्मार्थिनो ध्रुव ! ॥२०८॥
तस्याऽथ तत्त्वं सद्देव-गुरु-धर्मगतं शुकः ।
आख्याय समधिरा च ययौ शत्रुञ्जयाचलम् ॥२०९॥
इतश्च पुत्रदुःखेन सार्थवाहो महीधरः ।
वणिज्याविरतः पुत्रान्वेषी देशान्तरं ययौ ॥२१०॥
स्थाने स्थाने स तच्छुद्धिं कुर्वन्नत्राऽऽगतः पुरे ।
अकस्मात्तदाऽऽरण्यनिर्गच्छन्तं वनात् सुतम् ॥२११॥
श्रीगुप्तं वीक्ष्य संजातपुलकाङ्गो महीधरः ।
आकार्याऽऽलिङ्गितं स्नेहादूचे वत्स ! कुतो भवान् ? ॥२१२॥
तेनाऽपि कथना सर्ववृत्तान्ते कथिते पिता ।
उवाच पुत्र ! दौःशील्यात् कोऽधुना तनयो मम ? ॥२१३॥
किन्तु त्वां वीक्षितुं गेहाद् निर्गतोऽहं गतोऽधुना ।
सफलो मे श्रमो मन्ये दृष्टोऽसि त्वं यदीश्वरः ॥२१४॥
तथा कथय चेदानीं वणिक्कर्म त्वया यथा ।
आयो भवति साधूनां याति चैनः समुन्नतिम् ॥ २१५ ॥
श्रीगुप्तोऽपि वदत्येवं किं तात ! बहुना वचि ।
धनसम्पत्तिलाभाय क्वाऽपि कार्यो नेह त्वया ॥ २१६ ॥
ततः पुत्रं समादाय सार्थेशः स्वपुरं ययौ ।
गतः श्रीगुप्तसम्प्राप्तः निद्रां सुखेन पार्थिवः ॥ २१७ ॥
श्रीगुप्तोऽपि तदारभ्य शुकवाक्यं हृदि स्मरन् ।
जिनधर्मं तथा चक्रे यथा मग्नः श्रुतिः श्रियः ॥ २१८ ॥

१ अधम.

निशामुखेऽन्यदा तत्र सामायिकमुपेयुषः ।
शुकोऽप्यागः गुरोऽस्मादेत्य नत्वेदमब्रवीत् ॥ ३१९ ॥
अहो ! श्रीगुप्त ! ते धर्मकृत्यं निर्वहते सुखम् ? ।
स ऊचे गुरु देवानां प्रसादेन शुकस्य च ॥ ३२० ॥
शुकः क इति देवेन पृष्टे श्रीगुप्त ऊचिवान् ।
शुकोपकारवृत्तान्तं, ततस्तुष्टः शुकोऽब्रवद ॥ ३२१ ॥
स एवाऽहं शुकः साधुव्याख्याश्रवणतोऽनशनात् ।
मृत्वा सनत्कुमाराऽऽख्ये कल्पे जातो महान सुरः ॥३२२॥
साम्प्रतं मे स्थिरीकर्तुं धर्म कार्यान्तरं च भोः ! ।
आख्यातुमागतोऽस्मीह तदाकर्णय बान्धव ! ॥ ३२३ ॥
सप्तमे दिवसे तेऽद्यदिनाद् मृत्युर्भविष्यति ।
तद् धर्मः सम्यगाराध्य इत्युक्त्वाऽगात् सुरो दिवम्॥३
श्रीगुप्तोऽपि सपद्येव जिनाऽऽयतनपूजनम् ।
क्षामणां सर्वसत्त्वेषु कृत्वाऽन्ते व्रतमग्रहीत् ॥ ३२५ ॥
विहिताऽनशनः पञ्चनमस्कारपरायणः ।
विपद्यागाद् दिवं सिद्धिमपि यास्यति स क्रमात् ॥३२६॥
इत्येषोऽतिदुष्टोऽपि धर्मवाक्यश्रुतेः क्षणात् ।
प्राप समर्गलं वा आत्यचन्दनबिन्दुनः ॥ ३२७ ॥
श्रुत्वा धर्म विजानाति श्रुत्वा त्यजति दुर्मतिम् ।
श्रुत्वा सिद्धिमवाप्नोति शास्त्रं श्रव्यमतः सदा ॥३२८॥
किञ्च,

शास्त्रं श्रुत्वा पठित्वाऽपि भृशं सूक्ष्मविचारणम् ।
जानाति यदि कोऽप्येको वृद्धापुत्राऽऽगमज्ञवत् ॥३२९॥
तथाहि—

पुरे काऽपि पुरा छात्रौ द्वौ सहाऽध्यायिनौ नदीम् ।
गतौ तीरे श्रियं तस्याः पश्यन्तावूर्ध्वतः स्थिता ॥३३०॥
तदैका स्थविरा शीर्षे न्यस्य नीरभृतं घटम् ।

नया वलन्त्यदर्शत् तौ सुमूर्तौ पुस्तिकाकरौ ॥ ३३१ ॥
साऽतिहृष्टा ततोऽपृच्छद् दत्ताऽऽशीस्तत्पुरः स्थिता ।
देशान्तरगतस्याऽऽत्मपुत्रस्य कुशलाऽऽगमम् ॥३३२॥
पुत्रस्मृतिभवाद् दुःखाद्थाऽस्या वार्द्धकादपि ।
कम्पिताङ्गया घटो मूर्ध्नः पतित्वाऽभज्यत क्षितौ ॥३३३॥
तद् दृष्ट्वा सहसा स्थूलमतिरेकस्तयोर्जगौ ।
जानेऽहं घटभङ्गेन वृद्धे ! तव सुतो मृतः ॥ ३३४ ॥
द्वितीयस्त्वाह मा भ्रातरेवमाकस्मिकं वद ।
हे ! मातः सत्वरं गच्छ पुत्रस्ते गृहमागतः ॥ ३३५ ॥
मृतमप्युज्जीवितेव सा यावत् सदनं ययौ ।
निविष्टोऽस्ति पुरस्तावद्दुद्धूलितपदः सुतः ॥ ३३६ ॥
ततो हर्षोत्सुका वृद्धा ययौ वियामठं गुरोः ।
पुरश्चोपायनं मुक्त्वा तत् स्वरूपं न्यवेदयत् ॥ ३३७ ॥
उपाध्यायोऽपि तं ज्ञात्वाऽपृच्छद् वत्स ! कथं त्वया ।
घटभङ्गापशकुनात् कथितोऽस्याः सुताऽऽगमः ?॥ ३३८ ॥
शिष्योऽसौ लज्जितः स्माऽऽह प्रभो ! युष्मत्प्रसादतः ।
उपाध्यायेन भूयोऽपि स्पष्टं पृष्टोऽथ सोऽवदत् ॥ ३३९ ॥
मयेत्यनुमितं तावद् घटभङ्गाद् यथाऽमिलत् ।
मृत्स्ना भूमेर्जलं नद्यास्तथाऽस्या मिलितः सुतः ॥ ३४० ॥
ततो हृष्टो गुरुर्वाढमालिङ्ग्य प्रशशंस तम् ।
अहो ! कुशाग्रसाहस्या मतिरस्य लघोरपि ॥ ३४१ ॥
भद्र ! ज्ञात्वा त्वयाऽप्येवं सूक्ष्मतत्त्वविचारणा ।
गम्भीरमतिना कार्या यथा स्यां महतां गुरुः ॥ ३४२ ॥
बन्धुदत्त इति श्रुत्वा दध्यावेवंविधं श्रुतम् ।
नित्यं प्रभुपदोपास्तिं विना न स्याद् महागुणम् ॥३४३॥

१ वियागृहम् ।

यतः–

महान् भेदः सरस्तीरनरोर्वनतरोरपि ।
इति प्रतमना बन्धुर्नत्वाऽपृच्छत् पुनर्विभुम् ॥ ३४४ ॥
अतो नाथ ! क यास्यावः कियांश्च भव आवयोः ।
स्वाम्यावनल्पौ पुत्रौ भूत्वा सहस्रारे प्रजिष्यथः ॥ ३४५ ॥
च्युत्वा चक्री विदेहे त्वं भावी ते च महिष्यसौ ।
भुक्तभोगौ परिव्रज्य ततः सिद्धिं प्रयास्यथः ॥ ३४६॥
तत् श्रुत्वाऽऽसन्नमोक्षत्वादुच्छलत्प्रव्रज्यस्पृहः ।
बन्धुदत्तः सपत्नीकस्तदैव व्रतमाददे ॥ ३४७ ॥
यावद् भवाय मोक्षायाऽप्यन्तरं पुनरित्यसौ ।
यावद् मुक्त्वाऽऽश्रितो धर्ममन्तरङ्गकुटुम्बकम् ॥ ३४८ ॥
श्रुताऽभ्यासः पिता यत्र जिनभक्तिर्जनन्यथ ।
विवेकः सोदरो जामिः सुमतिर्दयिता क्षमा ॥ ३४९ ॥
विनयस्तनयो मित्रं संतोषो भवनं शमः ।
बान्धवास्तु गुणाः शेषाः कुटुम्बमिदमान्तरम् ॥ ३५० ॥
अनेन च कुटुम्बेन सदा समिहितेन सः ।
निश्चलात्मा सुखं चारु चारित्रं निरवाहयत् ॥ ३५१ ॥
यत्र रागान्धता धूमः शिखी द्वेषः क्षमा मरुत् ।
धूर्ता वैधर्मिकाः खिन्ना नास्तिकस्तुमलः कलिः ॥ ३५२॥
प्रदीपने भवाऽऽलयेऽस्मिन्प्रमादाः सोपद्रवाः ।
दह्यन्ते निःसरन्त्येव ये पुनश्चरणक्षमाः ॥ ३५३ ॥

(युग्मम्)

यो हिल्लराभिधे ग्रामेऽशोकाख्यो मालिकोऽजनि ।
आरोप्य नवपुष्पाणि श्रिया घटस्रवोऽभवत् ॥ ३५४ ॥
तथाहि–
द्रम्माणां नवलक्षाणि कोटयोऽस्य तथाऽभवन् ।
एवं स्वर्णस्य रत्नानामित्यभूत् तत्समो भवः ॥ ३५५ ॥

अष्टमे तु नवग्रामलक्षेशः स भवेऽभवत् ।
क्रमेण नवमे जातो राजा नवनिधीश्वरः ॥ ३५६ ॥
सोऽप्यन्येद्युः प्रभोरन्ते श्रुत्वा प्राच्यभवं निजम् ।
प्रव्रज्य नवमं तत्त्वं मोक्षाख्यं नवमे व्यधात् ॥ ३५७ ॥
(कलापकम्)

एवं विरहतो भर्तुः सहस्राः षोडशर्षयः ।
अष्टात्रिंशत् सहस्राणि साध्वीनां तु महात्मनाम् ॥३५८॥
श्रावकाणां लक्षमेकं चतुःषष्टिसहस्रयुक् ।
त्रिलक्षी श्राविकाणां तु सहस्राः सप्तविंशतिः ॥ ३५९ ॥
शतत्रयी सपञ्चाशत् श्रीचतुर्दशपूर्विणाम् ।
अवधिज्ञानिसाधूनां चतुर्दशशतानि तु ॥ ३६० ॥
मनोविदां सप्तशती सार्धा केवलिनां पुनः ।
सहस्रं वैक्रियलब्धिमतां त्वेकशतोत्तरम् ॥ ३६१ ॥
संयमवादलब्धीनां षट्शतानि महात्मनाम् ।
परिवारः समभवत् केवलज्ञानवासरात् ॥ ३६२ ॥
ज्ञात्वा निर्वाणमासन्नं सम्मेताद्रिं ययौ विभुः ।
योऽजितादर्हतां सिद्धिस्थानमाचाद्रिशोभनः ॥ ३६३ ॥
इतश्च खलु यन्मूर्ध्नि छत्रं भूभृत्सु राजते ।
वातान्दोलितवनानाद्रुपुष्पोद्भूतरजश्छलात् ॥ ३६४ ॥
उन्नताङ्ग इवोद्दण्डचण्डवातोर्मिगूर्मिभिः ।
यो यत्र निर्झराम्भोभिः कृतस्नानादिवोऽम्बुपः ॥३६५॥
किंनरीगीतिभिः साधुस्वाध्यायध्वनिना च यः ।
धर्मं गाते विरागं च सुदुर्भेद्यदापयि ॥ ३६६ ॥
यद्वना रत्नामका पक्षिणो विरताःस्वराः ।
मुनयश्च सुखं यत्नो यत्याम्यः स्थाणिव गौरवम् ॥३६७॥
संसारतापिताऽद्य मे गिरिः जिनसूनुकः ।
कपर्दितज्जन्तुनिःपूतः सम्मेताख्यं स्थापितं व्यधात् ॥ ३६८ ॥

श्रावणस्य सिताष्टम्यां विशाखायां स वासरे ।
बादरौ चित्त-वाग्योगौ काययोगस्थितोऽरुधत् ॥ ३७० ॥
सूक्ष्मेण काययोगेन काययोगं च बादरम् ।
रुद्ध्वा नाथोऽरुधत् सूक्ष्मौ योगौ वाक्-चित्तलक्षणौ ३७१
इति सूक्ष्मक्रियं नाम शुक्लध्यानं तृतीयकम् ।
अस्तसूक्ष्मतनूयोगं क्रमात् प्रभुरसाधयत् ॥ ३७२ ॥
ततश्च ध्यानमुत्सन्नक्रियं नाम चतुर्थकम् ।
पञ्चह्रस्वाक्षरोच्चारमिति कालमशिश्रियत् ॥ ३७३ ॥
क्षीणकर्मा निष्ठितार्थः सर्वदुःखमलोज्झितः ।
अनन्तदर्शन-ज्ञान-सुख-वीर्यचतुष्टयः ॥ ३७४ ॥
बन्धाभावादूर्ध्वगतिरेरण्डफलबीजवत् ।
स्वभावाद् ऋजुमार्गेण प्रभुर्लोकाग्रमासदत् ॥३७५॥ (युग्मम्)
स्वामिवन्निर्वृतास्तेऽपि त्रयस्त्रिंशन्मुनीश्वराः ।
कल्याणायाऽभवद् विश्वे निर्वाणमपि वैभवम् ॥ ३७६ ॥
गार्हस्थ्ये त्रिंशदब्दानि व्रतभावे तु सप्ततिः ।
सर्वायुरित्यब्दशतं श्रीमत्पार्श्वप्रभोरभूत् ॥ ३७७ ॥
क्षीराम्भोधिजलैः शक्रः स्नपयित्वा वपुः प्रभोः ।
गोशीर्षचन्दनैर्लिप्त्वाऽभूषयद् दिव्यभूषणैः ॥ ३७८ ॥
देवदूष्येन चाऽऽच्छाद्य तन्नीत्वा वासवो रुदन् ।
शिबिकायां न्यधादेवं शेषर्षीणां सुरा न्यधुः ॥ ३७९ ॥
गन्धाम्बु-सुमनोवर्ष धूपघट्यादिधारणम् ।
गीतं नृत्यं च वाद्यं च क्रन्दनं परिदेवनम् ॥ ३८० ॥
स्तुतिं पूजां च पुष्पाद्यैः स्वस्वीयोत्कलिकावशात् ।
शुचा भक्त्या च कुर्वाणे देवदेवीगणे पुरः ॥ ३८१ ॥
स्वामिनः शिबिकां शक्रः साधूनां शिबिकां सुराः ।
उद्धृत्य निन्युः श्रीखण्डा-ऽगुरुदारुचितां चिताम् ॥३८२॥

इन्द्रादेशादथो तत्र चितयोर्न्यस्तदेहयोः।
कर्पूर-मधु-सर्पींषि बहुशश्चिक्षिपुः सुराः ॥ ३८३ ॥
विकुर्व्य वह्निं वातं च वह्नि-वायुकुमारकाः ।
संचस्करुः क्षणेनैव देहान् स्वामि-तपस्विनाम् ॥ ३८४ ॥
अस्थिवर्जजिनाङ्गस्थदग्धेष्वखिलधातुषु ।
चितां व्यध्यापयन् क्षीराम्भोभिर्मेघकुमारकाः ॥ ३८५ ॥
दंष्ट्रे जगृहतुः शक्रे-शानावुपरिगे प्रभोः ।
दक्षिण-वामे चमर-बली चाऽधःस्थिते क्रमात् ॥ ३८६
अन्ये तु वासवा दन्तानर्चितुं दुरितच्छिदे ।
स्वीचक्रुरितरेऽस्थीनि देवा भस्मादि मानवाः ॥ ३८७ ॥
रत्नस्तूपं चितास्थाने व्यधुस्तुङ्गं सुराः प्रभोः ।
विश्वाधारं विना भ्रश्यच्चित्तस्याधारदण्डवत् ॥ ३८८ ॥
शोकान्धं प्रसरद् नाथसूरे दूरं गते तमः ।
मिथः संबोधदीपेन रुरुधुर्वासवादयः ॥ ३८९ ॥
ततो नन्दीश्वरद्वीपे शाश्वतप्रतिमोत्सवम् ।
विधाय सर्वे गीर्वाणाः सेन्द्राः स्वस्वाऽऽस्पदं ययुः ॥३९०॥
इन्द्राः स्वस्वविमानेषु सुधर्मायां च पर्षदि ।
अधिमाणवकस्तम्भं वृत्तरत्नसमुद्गके ॥ ३९१ ॥
आवेशयन् स्वामिदंष्ट्रा आनर्चुश्च निरन्तरम् ।
तासां प्रभावात् तेषां च सदा विजय-मङ्गले ॥ ३९२ ॥

विश्वातिशायिमहिमा धरणोरगेन्द्र-
पद्मावतीनतनगेशितपादपीठः ।
मन्त्रैरिव दुरितच्छिदनन्तशर्मा
देवः क्रियाद्दुरयिनां शुभभारधर्मीम् ॥ ३९३ ॥

इति श्रीकालिकाचार्यसन्तानीय श्रीभावदेवसूरिविरचिते श्रीपार्श्वनाथ-
चरिते महाकाव्येऽष्टमसर्गे भगवदुद्यानवर्णन-
निर्वाणवर्णनो नामाष्टमः सर्गः ॥ ८ ॥

प्रशस्तिः ।

कलिकुण्डे मथुरायां स्तम्भनके चारुपगहल्लपुरे ।
नागह्रदे स्वाटङ्के स्वर्णगिरिप्रमुखतीर्थेषु ॥ १ ॥
कलिकलुषगर्वसर्वंकषनखमणिकिरणसजलपदपीठः ।
एकातपत्रमहिमा जयति श्रीपार्श्वनाथजिनः ॥ २ ॥

(युग्मम्

कलास्थानकभावेन कलिमानकदर्थनः ।
कलार्थेन कवित्वेन कलितानन्तते जिनः ॥ ३ ॥

आसीत् स्वामिसुधर्मसन्ततिभवो देवेन्द्रवन्द्यक्रमः
श्रीमान् कालिकसूरिरद्भुतगुणग्रामाभिरामः पुरा ।
जीयादेष तदन्वये जिनपतिप्रासादतुङ्गाचल-
भ्राजिष्णुर्मुनिरत्नगौरवनिधिः खण्डिल्लगच्छाम्बुधिः ॥४
तस्मिंश्चान्द्रकुलोद्भवः कुवलयोद्बोधैकबन्धुर्यशो-
ज्योत्स्नापूरितविष्टपो विधुरिव श्रीभावदेवो गुरुः ।
यस्याऽऽख्यानसमानमेव बहुशो व्याचक्ष्यमाणोऽधुना
गच्छोऽगच्छदतुच्छगूर्जरभुवि महीं प्रतिष्ठामिमाम् ॥५॥
मनसि घनविवेकस्नेहसंसक्तदीप्रो
स्फुरितमनुत यस्य ज्ञानरूपः प्रदीपः ।
असमतमतमांसि ध्वंसयन्नुद्गतोऽसौ
न खलु मलिनिमानं किन्तु कृशाऽपि चक्रे ॥ ६ ॥
श्रीमांस्ततो विजयसिंहगुरुर्मुनीन्द्र-
मुक्तावलीविमलनायकतां विभेजे ।
ज्योतिस्तदुज्ज्वलतरं विकिरन् परिष्यां
चित्रं न यस्तरलतां कलयांचकार ॥ ७ ॥
दाक्षिण्यैकनिधिर्बभाव सहजे देहेऽपरो । वाञ्छितं

कारुण्यामृतवारिभिर्विनिदधे गुप्तौ स्वकीयं मनः ।
शान्तात्माऽनुचरं निरस्य विनिगृह्येन्द्रियाणां गणं
यो विज्ञातसमस्तवस्तुरभवत् तुल्यश्च हेमाऽश्मनोः ॥८॥
तदीयपट्टेऽजनि वीरसूरिर्यन्मानसे निर्मलदर्पणाऽऽभे ।
निरूपयामास सरस्वती सा त्रैविद्यविद्यामयमात्मरूपम् ॥९॥
सदाभ्यासावेशप्रथितपृथुमन्थानमथिता-
दवाप्तं तर्काब्धेर्विबुधपतिसिद्धेशमहितम् ।
यदीयं वाग्ब्रह्माऽमृतमहृत दर्पज्वरभर-
प्रशान्ति निःशेषक्षितिवलयवादीन्द्रमनसाम् ॥ १० ॥
तस्मादभूत् संयमराज्यनेता
मुनीश्वरः श्रीजिनदेवसूरिः ।
यो धर्ममारोप्य गुणे विशुद्ध-
ध्यानेषुणा मोहरिपुं बिभेद ॥ ११ ॥
आद्यनामक्रमैर्गीरं समर्पति गुरुक्रमं ।
पुनः श्रीजिनदेवाऽऽख्या बभूवुर्गुरवः ॥ १२ ॥
येषां पादारविन्दानतजनशिरसां राजिभूयोऽभिरज्य-
त्कर्षोत्कीलानिवासाद्विमलगुणभृतो भेजिरे राजहंसाः ।
आकल्पान्तं त्रिलोकप्रकटनपरताप्रस्फुरद्‌रम्यो
येषामद्यापि लोके स्फुरति परिमलोद्गारी यशोनामधेयः ॥१३॥
तेषां विनेयविनयी बहु भावदेव-
सूरिः प्रसन्नजिनदेवगुरुप्रसादात् ।
श्रीपत्तनाख्यनगरे रविविश्व (१३१२) वर्षे
पार्श्वप्रभोश्चरितरत्नमिदं ततान ॥ १४ ॥
सर्वोऽस्य बहुमानानि भुक्त्वा श्रुतपथाऽऽगतात् ।
ग्रन्थोऽयं ग्रथितः स्वल्पमुखेनापि मया मनाक् ॥ १५ ॥
भ्रान्तिस्थानमवाप्य यः कोऽपि कथितो मया ।
मन्तव्यः सोऽर्थो वैयाकरणैर्गुणिभिः सदा ॥ १६ ॥

यतः—

चरितं कल्पितं चापि द्विधोदाहरणं मतम् ।
परस्मिन् साधनायाऽर्थस्यौदनस्य यथेन्धनम् ॥ १७ ॥

अथवोक्तम्–

अनादिनिधने काले जीवानां चित्रकर्मणाम् ।
संविधानं हि तन्नास्ति संसारे यन्न संभवेत् ॥ १८ ॥
अतोऽस्मिन् ग्रन्थे यन्न्यूनमधिकं वा कृतं मया ।
तदप्यनेनाऽऽशयेन तत् क्षन्तव्यं ममाऽखिलम् ॥ १९ ॥
श्रीपार्श्वचरितं तैस्तैर्वर्णितं यन्महात्मभिः ।
इत्थं मयाऽपि यत् तत्रोपक्रान्तं धाष्ट्यमेव तत् ॥ २० ॥

किञ्च,

उत्तुङ्गचङ्गचैत्यानि महेभ्यैः कारितानि चेत् ।
तद् देवकुलिकामल्पधनो न विदधाति किम् ? ॥ २१ ॥
पूजितो यदि देवेन्द्रैर्जिनो मन्दारदामभिः ।
पूजयन्ति न किं तत्र तान् मर्त्या मरुवकादिभिः ? ॥२२॥
अध्वानमवतीर्णा यं गुरुगत्या महागजाः ।
न सञ्चरति किं तत्र कारिपोतः स्वल्पगतिः ? ॥ २३ ॥
तन्मयाऽपि प्रभोर्भक्तिप्रकर्षवशचेतसा ।
चरित्रं चरितं सन्धाऽनुमतं च न दुष्यति ॥ २४ ॥
यदत्र किञ्चिन्मूढत्वादलीकं ग्रथितं भवेत् ।
सर्वं मयि कृपां कृत्वा संशोध्यं तन्मनीषिभिः ॥ २५ ॥
निशम्य सम्यक् श्रीपार्श्वस्वामिनश्चरितं वरम् ।
भविकैस्तत्तात्पर्यार्थो धारणीयः सदा हृदि ॥ २६ ॥

यतः—

गुरुमेघगतीं बिभ्रत् सरोवत् कमलोज्ज्वलः ।
दृश्यते स्फुटमुत्तानः स्थूलवत् तु रजोमयः ॥ २७ ॥
अङ्गं लवादपि यथा पटुतां सुधायाः

कल्याणतां भजति सिद्धरसस्य लोहम् ।
सचन्दनस्य हिमधामसितप्रभत्वं
जीवस्तथा जिनमतस्य हि सिद्धभावम् ॥ २८ ॥
दशभववरपत्रं पार्श्वभर्तुश्चरित्रं
कमलमुदयनालं पुण्यलक्ष्मीविशालम् ।
समुदितमुनिभृङ्गं सौरभोद्गारचङ्गं
विलसतु बुधचेतःपल्वले नित्यमेतत् ॥ २९ ॥
ग्रन्थः सर्वाग्रमानेन प्रत्यक्षं वर्णसङ्ख्यया ।
चतुःसप्तत्युपेतानि षट्सहस्राण्यनुष्टुभाम् ॥ ३० ॥

समाप्तमिदं श्रीपार्श्वनाथचरितम् ।



अशुद्धिशोधनदलम् ।

टिप्पण्यशुद्धिः ।

	श्लोकस्य	अशुद्धम् ।	शुद्धम् ।
५	१०६	१ मां न प्रयासि न प्राप्नोषि,	१ दक्षिणस्यां दिशि ।
०	२४७	२ प्रथमान्तमेतत्,	२ द्वितीयान्तमेतत् ।
२	७८१	२ गिर्जने	२ निर्जने ।
७	३३९	३ मुले	३ मूले ।
३	२४	२ कदलीं देवाङ्गनां च ।	कदली देवाङ्गना च ।

संस्करणाशुद्धिः ।

सर्गे प्रथमे,	श्लोके,	अशुद्धम् ।	शुद्धम् ।
,,	८	मुर्धनि	मूर्धनि ।
,,	५१	-मुलो	मूलो ।
,,	,,	शिर्षो	-र्शीर्षो ।
,,	९५	-संता-	-सन्ना- ।
,,	१४९	दिवा बल-	दिवाबल- ।
,,	१५८	प्रपच्छ	पप्रच्छ ।
,,	१६८	स्याध !	स्याधः ।
,,	,,	-न्माऽऽहृद	-न्माऽऽहृद- ।
,,	१७१	-माऽऽगमः	-मागमः ।
,,	१७६	दक्षिणं न	दक्षिणेन ।
,,	,,	प्रयासि	प्रयासि ।
,,	१९१	-प्रष्ठिरे	-वृष्ठिरे ।
,,	१९८	समर्पणम्	समार्पयत् ।
,,	२३२	-स्तडपत	स्तडपत ।
,,	२५७	तंदे-	तदे- ।
,,	२६५	-प्रहण-	-प्रह- ।
,,	२७३	-पट-	-पट्- ।

॥

सर्गे प्रथमे, श्लोके,		अशुद्धम् ।	शुद्धम् ।
,,	३००	सत्कृतस्वा-	सत्कृत स्वा- ।
,,	३१७	त्रिंशे	त्रिंशे ।
,,	३२०	-मग-	मङ्ग- ।
,,	३२१	-मंग-	-मङ्ग- ।
,,	३२२	-मंगो-	मङ्गो- ।
,,	३३१	पृष्टस्य-	प्रष्टस्य ।
,,	३४४	-मारऽऽ-	-माराऽऽ- ।
,,	४०९	माऽधा-	माधा- ।
,,	४४५	संनिभा-	सन्निभाः ।
,,	४६७	-पथमद्-	-पथद्- ।
,,	४७५	मुनींद्रो-	मुनीन्द्रो- ।
,,	४८१	-मंगं-	-मङ्गम् ।
,,	५०४	-लोभाय	-लाभाय ।
,,	५११	धाऽऽमथा-	धाऽमथा- ।
,,	५३०	-पृथा द्रुपा दान दापक-	-पृथा-द्रुपा दान दापक- ।
,,	५९१	-मनमा रा	मनमारा- ।
,,	५९४	पमन्त	पनम्त ।
,,	६२५	धामग-	धाम ग- ।
,,	६५१	स्वप्तो	स्वप्तौ ।
,,	६६०	विभोः	विभो ! ।
,,	६८८	धनुषी	धनुषीं ।
,,	७००	पुरिमध्ये	पुरीमध्ये ।
,,	७०१	गिरीऽश्वर	गिरीश्वर- ।
,,	७१५	सर्वाविन्धे	सर्वा विन्धे ।
,,	७११	-भ्रुवि	-भ्रुविम् ।
,,	७५८	वैद्	अवैद् ।
,,	७८६	कृष्णो	वैष्णो ।
,,	७६९	बाचद्	बाचाद ।
,,	,,	सावद्	सावद् ।
,,	७८५	वैवैवं	वै वैवम् ।
,,	८५८	कमरों मा	कमरोंमाः ।
,,	८८१	[illegible]	[illegible] ।
द्वितीये	११	[illegible] , [illegible]	[illegible] ।

सर्गे,		श्लोके	अशुद्धम् ।	शुद्धम् ।
द्वितीये,	"	३५	पैत्रिकी	पैतृकीम् ।
	"	२४७	धन्या	धन्या- ।
	"	२५२	सिन्धुराणां	सिन्धुराणाम् ।
	"	२५३	-लेकिता	लोकिता ।
	"	३२४	क्षिप्त्वा	क्षिप्त्वा ।
	"	३३४	स्वान्वेन	सान्वेन ।
	"	३४२	अलिक	अलीकम् ।
	"	३६९	अथ प्रभृ-	अथप्रभृ- ।
	"	४१०	-त्सुका.	-त्सुका ।
	"	४२४	भव्य भाव-	भव्य भाव- ।
	"	४२९	-वनेसुर-	-वने सुर- ।
	"	४४४	सोऽपि	सापि
	"	४४७	केनाप्यहृत-	केनापि हृत- ।
	"	४४८	त्वां	तां ।
	"	५०४	पुत्र ! भिक्षा	पुत्रभिक्षा ।
	"	६१८	दूत-	धूत-
	"	६२६	अचिन्त्यथ	अचिन्त्यपथ ।
	"	७२४	पर च	च परम् ।
	"	१००१	महार्धिक-	महर्द्धिक ।
	"	१०४४	ज्ञानात्मावि-	ज्ञानात्मा वि- ।
तृतीये		२४	-धर्मोऽबाध-	-धर्माबाध- ।
	"	५५	लब्धवास्ता-	लब्धास्ता- ।
	"	१४७	स्पृ-	मृदु- ।
	"	१७०	वेष्टेन	वेष्ठेन ।
	"	१८५	व्यवर्तंत	व्यवर्त्तत ।
	"	२३९	प्रतिज्ञा	प्रतिज्ञां ।
	"	२७०	प्रपन्थ	प्रपन्न ।
	"	३०६	महिशुभ्रे	महीशुभ्रे ।
	"	३८३	महार्घ्यो	महार्घ्यो ।
	"	४१४	कुलिना	कुलीना ।
	"	५१०	वृहे	वृहे ।
	"	५२४	पूर्णित-	घूर्णित- ।
	"	५६४	-सभे वृषे-	-सभैर्वृषै- ।

सर्गे,	तृतीये, श्लोके ।	अशुद्धम् ।	शुद्धम् ।
,,	५६५	-लेन्दुश्री-	-लेन्दु श्री- ।
,,	५७२	मेदनीम्	मेदिनीम् ।
,,	७६१	निम्लेंप-	निर्लेप- ।
,,	८४२	नृपेणोक्ते	नृपेणोक्तो ।
,,	९१६	तत् प्रण-	तत्प्रण- ।
,,	९७९	आलम्बने न	आलम्बनेन ।
,,	९९५	-स्थायानु-	-स्थायनु- ।
,,	१०३९	मत	मते ।
,,	१०६४	राजापु-	राजपु- ।
,,	१०८६	मनो मर्क-	मनोमर्क- ।
,,	१०९९	अति भीषणम्	अतिभीषणम् ।
,,	११०८	११०८	।।
,,	,,	११०९	११०८
चतुर्थे	६	भूभृदर-	भूभृद- ।
,,	१२	-दर्शना कु-	-दर्शनाकु- ।
,,	२९	पयार्णि	पर्याणं ।
,,	३४	रम्भा सौ-	रम्भासौ- ।
,,	६७	-मागता ?	-मागताः ? ।
,,	७४	स मे-	समे- ।
,,	७६	-गार्तिर्दुः-	-गार्तिदुः- ।
,,	८१	चैत्र	चैत्रं ।
,,	८५	-लाऽऽस्या	-ला स्या ।
,,	८७	अये	अये- ।
,,	९९	महत्प्यां	महद्रूप्यां ।
,,	१२६	ह्रावयिष्यति	ह्रापयिष्यति ।
,,	१६१	१६१	। ।
,,	,,	१६२	१६१ ।
पञ्चमे	१४	नवमिाक्ष	नवमिका ।
,,	१८०	प्रेमन	प्रमेन- ।
,,	२१८	मना	मनाः ।
षष्ठे	१०१	उपहृत	उपहृतं ।
,,	२५४	आमण्डल	आमण्डलं ।
,,	२५६	परनार्थे	परोनार्थे ।

सर्गे, पद्ये, श्लोके।		अशुद्धम्।	शुद्धम्।
,,	५११	-ग्रुन्मत्त	ग्रुन्मत्तक।
,,	५१७	-कारि तुल्य	कारितुल्य।
,,	५६०	अद-	अद्र-
,,	६३३	दृष्ट्वा	दृष्ट्वा।
,,	६३७	-स अनि-	सद्दनि-।
,,	७६०	-यामु कर्म	-या सुकर्म।
,,	९३५	तत् दाणाद्	तत्क्षणाद्।
,,	९४१	-घ्राय	-घ्रार।
,,	९४५	दूर ततः	दुरन्ततः।
,,	९५१	नृप-	नृप।
,,	१००५	तथा न्यस्य	तथाऽन्यस्य।
,,	१०६०	-र्क्षांपु	-र्क्षांपु।
,,	१०८५	पाश्री	पार्श्री।
,,	११०७	-ग्रुद्दिश्य	-ग्रुद्दिश्य।
सप्तमे	२	-धम	-धर्म।
,,	४०	-इकोय-	-इकार्य-।
,,	१६३	-नाऽस्ने	-नाऽऽस्ने।
,,	२०१	-र्दीर्घिका-	-दीर्घिका-।
,,	२४३	वर्तीणी	-वर्तीणी।
,,	३१८	-क्षिपा	-क्षिपा:।
,,	५१८	-ंवारया-	-वारया-।
,,	६२०	-कौम-	-क्षौम-।
,,	७०६	तीर्थं	तीर्थे।
,,	८०५	-मन्वर्थं	मन्वर्थे।
अष्टमे	२५०	सहस्राणां	सहस्राणां।
,,	२७८	गुणैर्पूरया:	गुणै: पूरया।
,,	२८१	-माम	-मामा।
,,	,,	सुल्लिना	सुल्लिना।
,,	३३०	रयना	रिपना।
,,	३५१	निद्रूनो-	निद्रूना-।
,,	३५२	-नुमल:	नुमुल-।
,,	३६०	रायत्रहि	रामत्रयी।

श्रीयशोविजयजैनग्रन्थमाला मां आजसुधी छपाइने प्रकाशित थएला ग्रन्थो नुं सूचीपत्र ।

१. प्रमाणनयतत्त्वालोकालङ्कार-मूल श्रीवादिदेवसूरि	०-८-०
२. हैमलिङ्गानुशासन-श्रीहेमचन्द्रसूरि	०-५-०
३. सिद्धहेमशब्दानुशासन-लघुवृत्तिसहित	३-०-०
४. गुर्वावलि-मुनिसुन्दरसूरिरचित बीजी आवृत्ति	०-४-०
५. रत्नाकरावतारिका-बे परिच्छेद टि. पं. सहित	१-०-०
६. सिद्धहेमशब्दानुशासन-मूलमात्र	०-५-०
७. स्तोत्रसंग्रह-भाग-१ सीलीक मां नथी	०-६-०
८. मुद्रितकुमुदचन्द्रप्रकरण-श्रावक यशश्चन्द्रकृत	०-८-०
९. स्तोत्रसंग्रह-भाग-२ सीलीक मां नथी	१-०-०
१०. क्रियारत्नसमुच्चय-श्रीगुणरत्नसूरिविरचित	२-०-०
११. श्रीसिद्धहेमशब्दानुशासनसूची अकारादि अनुक्रम	०-४-०
१२. कविकल्पद्रुम-श्रीहर्षकुलगणिरचित श्लोकबद्ध धातुपाठ	०-४-०
१३. सम्मतितर्काख्यप्रकरण-प्रथमखण्ड न्यायनो अलौकिक ग्रन्थ. श्रीसिद्धसेनदिवाकर विरचित	२-०-०
१४. श्रीजगद्गुरुकाव्य-श्रीहीरविजयसूरि नुं चरित्र	०-४-०
१५. श्रीशालिभद्रचरित्र-टिप्पणसहित पत्राकार	१-४-०
१६. श्रीपर्वकथासंग्रह-प्रथमभाग पत्राकार	०-४-०
१७. षड्दर्शनसमुच्चय-राजशेखरसूरिकृत	०-४-०
१८. शीलदूतकाव्य-चारित्रसुन्दरगणिकृत	०-४-०
१९. निर्भयभीमव्यायोग-श्रीरामचन्द्रसूरिकृत	०-४-०
२०. श्रीशान्तिनाथचरित्र-श्रीमुनिभद्रसूरिविरचित	३-०-०
२१. रत्नाकरावतारिका-रत्नप्रभाचार्यकृत परिच्छेद ३थी८	१-८-०
२२. " " " १-२	१-०-०
" " संपूर्ण पाकुं पुंठुं.	३-०-०

શ્રીયશોવિજયજૈનગ્રન્થમાળા मां आजसुधी छपाइने प्रकाशित थएला ग्रन्थो नुं सूचीपत्र ।

१. प्रमाणनयतत्त्वालोकालङ्कार–मूल श्रीवादिदेवसूरि	०-८-०
२. हैमलिङ्गानुशासन–श्रीहेमचन्द्रसूरि	०-५-०
३. सिद्धहेमशब्दानुशासन–लघुवृत्तिसहित	३-०-०
४. गुर्वावलि–मुनिसुन्दरसूरिरचित बीजी आवृत्ति	०-४-०
५. रत्नाकरावतारिका–बे परिच्छेद टि. पं. सहित	१-०-०
६. सिद्धहेमशब्दानुशासन–मूलमात्र	०-५-०
७. स्तोत्रसंग्रह–भाग-१ सीलीक मां नथी	०-६-०
८. मुद्रितकुमुदचन्द्रप्रकरण–श्रावक यशश्चन्द्रकृत	०-८-०
९. स्तोत्रसंग्रह–भाग-२ सीलीक मां नथी	१-०-०
१०. क्रियारत्नसमुच्चय–श्रीगुणरत्नसूरिविरचित	२-०-०
११. श्रीसिद्धहेमशब्दानुशासनसूची अकारादि अनुक्रम	०-४-०
१२. कविकल्पद्रुम–श्रीहर्षकुलगणिरचित श्लोकबद्ध धातुपाठ	०-४-०
१३. सम्मतितर्काख्यप्रकरण–प्रथमखण्ड न्यायनो अलौकिक ग्रन्थ. श्रीसिद्धसेनदिवाकर विरचित	३-०-०
१४. श्रीजगद्गुरुकाव्य–श्रीहीरविजयसूरि नुं चरित्र	०-४-०
१५. श्रीशालिभद्रचरित्र–टिप्पणसहित पत्राकार	१-४-०
१६. श्रीपर्वकथासंग्रह–प्रथमभाग पत्राकार	०-४-०
१७. षड्दर्शनसमुच्चय–राजशेखरसूरिकृत	०-४-०
१८. शीलदूतकाव्य–चारित्रसुन्दरगणिकृत	०-४-०
१९. निर्भयभीमव्यायोग–श्रीरामचन्द्रसूरिकृत	०-४-०
२०. श्रीशान्तिनाथचरित्र–श्रीमुनिभद्रसूरिविरचित	३-०-०
२१. रत्नाकरावतारिका–रत्नप्रभाचार्यकृत परिच्छेद ३ थी ८	१-८-०
२२. " " " १-२	१-०-०
" " संपूर्ण पाकुं पुंठुं.	३-०-०

उपदेशतरङ्गिणी-पत्राकार-उपदेशशतथासीककथाओ
न्यायार्थमञ्जूषा-सिद्धहैमनीपरिभाषाओनी व्याख्या
२३. गुरुगुणरत्नाकरकाव्य-लक्ष्मीसागरसूरिनो इतिहास
२४. विजयप्रशस्तिमहाकाव्य-सटीक-हेमविजयगणी
२६. गद्यपाण्डवचरित्र-पण्डित देवविजयजीगणिए बनावे
सरल अने बोधदायक छे. सामान्य संस्कृत जाणनारा
वांचननो सारो लाभ मेलवी शके छे. वधारे खात्री अनुभव
किंमत मात्र रु.
२९. मल्लिनाथमहाकाव्य-(पुस्तकाकारे तेमज पत्राकारे)आ म
श्रीविनयचन्द्रसूरिए बनावेलुं छे. जेमां मल्लिनाथस्वामीन
उपरान्त प्रासङ्गिक केटलीक रसिक कथाओ सरल सं
आपवामां आवीछे. साधारण संस्कृत जाणनाराओ पण तेन
लई शके छे. किंमत.
३०. स्याद्वादमञ्जरी-(पत्राकारे) आ पुस्तक केटलेक स्थळे
छे, तो पण अमे शुद्धता तेमज अल्प मूल्यथी ते प्राप्त थ
तेटला सारू छपाव्युं छे किंमत मात्र
३२. पार्श्वनाथ चरित्र-भावदेवसूरिविरचित-पणुंज रसिक तथ
छे, पुस्तकाकारे तथा पत्राकारे श्लोकबद्ध कीमत रु. २-

शास्त्रविशारद जैनाचार्य-श्रीविजयधर्मसूरिजी
विरचित पुस्तको ।

१. जैनतत्त्वदिग्दर्शन (हिन्दी भाषा)
२. जैनशिक्षादिग्दर्शन "
३. " (गुजराती)
४. पुरुषार्थदिग्दर्शन (हिन्दी भाषा)
५. आत्मोन्नतिदिग्दर्शन (गुजराती) पोस्टेज,
६. अहिंसादिग्दर्शन- (हिन्दी भाषा)
७. " (बंगला)

एशीयाटीक सोसायटी ओफ बंगालमां छपाएला जैन ग्रन्थो.

१. योगशास्त्र–त्रण अंको प्रत्येकना। १-४-०
२. शान्तिनाथचरित्र–त्रण अंक दरेकना ०-१०-०
३. षड्दर्शनसमुच्चय–बे अंक, प्रत्येकना ०-१०-०
४. समराइच्चकहा–चार अंक, प्रत्येकना ०:१०-०
५. प्रबन्धचिन्तामणि–(इंग्रेजीभाषामां) त्रण अंक प्रत्येकना १-४-०
६. परीक्षामुख–लघुवृत्तिसहित, न्यायनो ग्रन्थ.
७. न्यायसार–सटीक. ,, १-०-०
८. तत्त्वार्थाधिगमसूत्र–भाष्य सहित, त्रण अंक, प्रत्येकना २-०-०
९. उपमितिभवप्रपञ्चाकथा–(त्रीजो तथा चोथो अंक छोडी) १३ अंक संपूर्ण. प्रत्येक अंकना ०-१०-०
१०. उपासकदशाङ्गसूत्र–मूल तथा टीका. प्राकृत शब्दोनो कोश पण साथे छे. ०-१०-०
११. प्राकृतलक्षण-चण्डकृत–प्राकृतव्याकरण ६-०-०
१२. बौद्धप्रकरणसंग्रह– बौद्ध न्यायशास्त्रनां न्हानां न्हानां छ प्रकरणोनो समावेश छे. १-८-०

---

१. श्रीधर्ममहोदय–(संस्कृत) श्रीरत्नविजयजी विरचित ०-१०-०
२. श्रीविजयधर्मसूरिचरित्र–(गूजराती) पोस्टेज ०-४-०
३. सुमनसम्मेलनम्–(हिन्दी) महामहोपाध्याय श्रीरामिश्रशास्त्रीजीनुं व्याख्यान तेमां जैनधर्मनी प्राचीनता सिद्ध करी छे. ०-१-०

०-१-०

'जैन-शासन'

आ पत्र दरेक पूर्णिमा तथा अमावास्याए प्रगट थाय छे. लो-

स्टेज सहित वार्षिक लवाजम रु. २) ग्राहक थवा इच्छनारे पोतानुं नाम, गाम, ठाम शुद्ध अक्षरे लखी मोकलवुं।

श्रीयशोविजयजैनग्रन्थमाला.

(संस्कृत मासिक पुस्तक)

श्रीयशोविजय जैन ग्रन्थमाळा मासिकमां एक सो पृष्ठ संस्कृत अने प्राकृत साहित्यने माटे रोकवामां आवेछे, जेनी अंदर न्याय, कोश, तथा महाकाव्यना ग्रथो प्रसिद्ध करवामां आवेछे. पोस्टखर्च साथे वार्षिक लवाजम रु–८) प्रथमथी लेवामां आवे छे. नमूना दाखल कोइने अंक मोकलवामां आवतो नथी.

विशेषावश्यकभाष्य.

बृहद्वृत्तिसहित.

पहेलो बीजो त्रीजो अने चोथो भाग दरेक २०० पानानो.

जलदी मगावी ल्यो, व्हेलो ते पहेलो, ग्राहक थनारने दर त्रण त्रण मासे बसो बसो पानानो एक एक भाग मोकलवामां आवशे. संपूर्ण ग्रन्थनी कि० रु. २५) अगाउथीज लेवामां आवे छे. पाछळथी ग्राहक थनार पासेथी रु. ३२) लेवामां आवशे.

प्राकृत मार्गोपदेशिका.

आ पुस्तक मी० भाण्डारकरनी रीतीने अनुसरी तैयार करवामां आव्युं छे. संस्कृत शिख्या वगर मात्र गुजराती भाषा जाणनाराओ पण आ पुस्तक द्वारा प्राकृत भाषा सारी रीते शिखी शके छे. की. ०-१२-०

मळवानुं ठेकाणुं–शाह हर्षचन्द्र भूराभाई,

वीर सं–२४३८ दीवाळी । ठेकाणुं: धोरी, बनारस सिटी.

Dharmabhyudaya Press, Benares City